

**İMGEBİLİM AÇISINDAN FARS-ARAP-TÜRK
KARŞILAŞTIRMALI ÇOCUK EDEBİYATI**

Ayşe KAŞ
(Doktora Tezi)
Eskişehir, 2023

İMGEBİLİM AÇISINDAN FARS-ARAP-TÜRK KARŞILAŞTIRMALI ÇOCUK EDEBİYATI

Ayşe KAŞ

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

DOKTORA TEZİ

Eskişehir

2023

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ayşe KAŞ tarafından hazırlanan **İmge Bilim Açısından Fars-Arap-Türk Karşılaştırmalı Çocuk Edebiyatı** başlıklı bu çalışma 20.12.2023 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **Temel İslam Bilimleri** tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Dursun Hazer	
Üye (Danışman) Doç. Dr. Ferzane Devletabadi	
Üye Prof. Dr. Osman Düzgün	
Üye Dr. Öğretim Üyesi Yusuf Karataş	
Üye Dr. Öğretim Üyesi Sezer Yılmaz	

ONAY

.../... /202..

Prof. Dr. Oytun MEÇİK

Enstitü Müdürü

T.C.

**ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Ayşe KAŞ tarafından hazırlanan “İMGEBİLİM AÇISINDAN FARS-ARAP-TÜRK KARŞILAŞTIRMALI ÇOCUK EDEBİYATI” başlıklı bu çalışma 20.12.2023 tarihinde Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Arap Dili ve Blagati Bilim dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Ayşe KAŞ

ÖZ

İMGEBİLİM AÇISINDAN FARS-ARAP-TÜRK KARŞILAŞTIRMALI ÇOCUK EDEBİYATI

KAŞ, Ayşe

Doktora, 2023

ARAP DİLİ VE BELAGATİ ANABİLİM DALI

Danışman: Doç. Dr. Ferzane Devletabadi

Bu çalışma, karşılaştırmalı olarak Fars, Arap ve Türk çocuk edebiyatının tarihi gelişimi ve edebî yönünü ortaya koymak ve çocuğun zevkini ön planda tutan sanatsal edebiyatı, seçilen hikâye ve şiir örnekleri ile araştırmayı amaçlamıştır.

Birinci bölümde kuramsal olarak çocuk edebiyatının tanımı, önemi, özellikleri, amaçları, hedefleri, nitelikleri özgün kaynaklarından araştırılmıştır. Karşılaştırmalı edebiyat bilimi hakkında öz bilgi verilmiş, kültürlerarasılık ve çeviri bilim ve imgebilim ve metnin yapısını oluşturan unsurlardan bahsedilmiştir.

İkinci bölümde Fars, Arap ve Türk çocuk edebiyatının bu üç edebiyatın tarihsel gelişim sürecine kronolojik olarak değinilerek önemli yazar ve şairleri, alana katkıları ve eserlerindeki sosyokültürel değerler üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde Fars, Arap ve Türk edebiyatındaki çocuğa görelîğe riayeten yazılmış olan hikâye ve şiir türlerinde ileti, imge, semboller, edebî yapı ve sanatsal dil, bulgular ışığında analiz edilmiştir.

Dördüncü bölümde ise, her üç edebiyattan seçilen yazar ve şairlerin çeşitli metaforlarda kullandıkları imgeler ve yeni söylemlerle ürettikleri yapıtlara bu eserlerin karşılaştırılması yapılmıştır.

Çalışmada Fars çocuk edebiyatının genel yapısını felsefik söylemler, sosyokültürel değerler, özgün imge ve sembollerle açısından değerlendirmektedir. Bu söylemlerin kültürel mirasla bağlı olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Arap çocuk edebiyatının yapısının öğüt verici, ahlâkî ve dînî öğretilerle temellendiği, fakat

gelişen teknolojiyle beraber bu çizgiyi aşmaya başladığı, Türk çocuk edebiyatının ise çocuğun yaratıcı yönlerini ortaya çıkaran, onun hayal dünyasına seslenen, gelenek ve modernite arasında denge kuran bir yapıda olduğu görülmüştür.

Ayrıca çalışmada çocuk edebiyatının Fars, Arap ve Türk edebiyatı eserlerinden çocuğa görelîğe uygun olarak yazılan öykü ve şiir türleri edebiyat ödül listelerinde bulunan veya okul kitaplarında yayınlanan kaynaklardan araştırılmıştır. Çalışmamızın dil, edebiyat ve karşılaştırmalı edebiyat alanına mütevazî bir katkı sunmasını umuyoruz.

Anahtar Kelimeler: Fars-Arap-Türk Çocuk Edebiyatı, İmge Bilim, Karşılaştırmalı Edebiyat, Sosyokültürel değerler.

ABSTRACT

PERSIAN-ARABIC AND TURKISH COMPARATIVE CHILDREN'S LITERATURE IN TERMS OF IMAGIOLOGY

KAŞ, Ayşe

Doctorate, 2023

Department of Arabic Language and Rhetoric

Adviser: Assoc. Prof. Dr. Ferzane Devletabadi

This study aimed to reveal the historical development and literary direction of Persian, Arabic and Turkish children's literature in comparison, and to investigate artistic literature that prioritizes the child's taste, with selected examples of stories and poems.

In the fourth part, a comparison of these works to the works produced by the authors and poets selected from all three literatures with the images they use in various metaphors and new discourses was made.

In the first part, the definition, importance, characteristics, aims, goals and qualities of children's literature are investigated theoretically from their original sources. Self-information about the science of comparative literature was given, interculturality and translation science and imagology and the elements that make up the structure of the text were mentioned.

In the second part, the historical development process of Persian, Arabic and Turkish children's literature of these three literatures is touched upon chronologically and the important writers and poets, their contributions to the field and the sociocultural values in their works are emphasized.

In the third part, messages, images, symbols, literary structure and artistic language in the types of stories and poems written in accordance with the child's relativity in Persian, Arabic and Turkish literature were analyzed in the light of the findings.

In the fourth part, a comparison of these works to the works produced by the authors and poets selected from all three literatures with the images they use in various metaphors and new discourses was made.

In this study, he evaluates the general structure of Persian children's literature in terms of philosophical discourses, sociocultural values, original images and symbols. It has been tried to show that these discourses are connected with cultural heritage. It has been seen that the structure of Arabic children's literature is based on Deceptive, moral and religious teachings, but with developing technology it has begun to cross this line, while Turkish children's literature is in a structure that reveals the creative aspects of the child, speaks to his imagination, balances between tradition and modernity.

In addition, the types of stories and poems written in accordance with the child's relativity from the works of children's literature in Persian, Arabic and Turkish literature were investigated from the sources found in the literary award lists or published in school books. We hope that our work will make a modest contribution to field of language, literature and comparative literature.

Keywords: Persian-Arabic-Turkish Children's Literature, Comparative Literature, Sociocultural values.

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT	vi
KISALTMALAR	xiii
ÖNSÖZ.....	xiv
GİRİŞ	1
Dünya Çocuk Edebiyatının Gelişimi	1
I. Problem	6
II. Araştırmanın Amacı.....	7
III. Araştırmanın Önemi	7
IV. Araştırmanın Sınırları.....	9
V. Tanımlar.....	10
BİRİNCİ BÖLÜM.....	13
1. Kuramsal Açıklamalar Ve İlgili Araştırmalar	13
1.1. Çocuk Edebiyatı.....	13
1.2. Çocuk Edebiyatının Önemi.....	16
1.3. Çocuk Edebiyatının Amaçları.....	18
1.4. Çocuk Edebiyatının Hedefleri	19
1.5. Çocuk Edebiyatının Kapsamı ve Nitelikleri	22
1.6. Çocuk Edebiyatında Hikâye ve Şiir Türü	26
1.6.1. Çocuk Edebiyatında Hikâye	26
1.6.2. Çocuk Edebiyatında Şiir	27
1.8. Çocuk Gerçekliği	31
1.9. Karşılaştırmalı Edebiyat Disiplini ve Çocuk Edebiyatı	34
1.9.1. Karşılaştırmada İzlenen Yöntem	43
1.9.2. Çocuk Edebiyatı ve Kültürlerarasılık.....	45
1.10. Çeviri Eserlerin Dünya Çocuk Edebiyatındaki Yeri.....	48
1.11. Çocuk Edebiyatı ve İmgebilim	56
1.12. Edebi Metinde Metnin Yapısını Oluşturan Unsurlar	63
1.12.1. Olay.....	64
1.12.2. Kişiler	64
1.12.3. Mekân	65

1.12.4. Zaman.....	66
1.12.5. Üslup	66
1.12.6. Resim.....	67
İKİNCİ BÖLÜM.....	69
FARS ÇOCUK EDEBİYATININ GELİŞİM SÜRECİ	69
2.1. Fars Çocuk Edebiyatının Gelişim Süreci	69
2.1.1. İslâm Öncesi ve Sonrası Dönemde Çocuk Edebiyatı	69
2.1.2. Fars Halk Masallarının Derlenmesi.....	70
2.1.3. Meşrutiyet Edebiyatı	70
2.1.4. Meşrutiyet Sonrası Çocuk Edebiyatı	73
2.1.5. Pehlevî Dönemi Çocuk Edebiyatı	76
2.1.6. İslâm Devrimi Sonrası Çocuk Edebiyatı	77
2.1.7. Resimli Çocuk Edebiyatı.....	82
2.2. ARAP ÇOCUK EDEBİYATININ GELİŞİM SÜRECİ.....	83
2.2.1. Arap Çocuk Edebiyatının Başlangıcı: Sözlü Edebiyat	85
2.2.2. İslâmî Dönem Arap Çocuk Edebiyatı.....	87
2.2.3. Modern Dönem Arap Çocuk Edebiyatı.....	88
2.2.4. Mısırda Çocuk Edebiyatı Ahmed Şevkî, Celal Osman, Kamil Keyhani Dönemi	91
2.2.5. Nahda Hareketi ve Çocuk Edebiyatı	93
2.2.6. Çocuk ve Eğitim Edebiyatı.....	96
2.3. TÜRK ÇOCUK EDEBİYATI.....	98
2.3.1. Sözlü Türk Edebiyatı Döneminde Çocuk Edebiyatının Yeri	98
2.3.2. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Çocuk Edebiyatı	99
2.3.3. Meşrutiyet Dönemi Türk Çocuk Edebiyatı	100
2.3.4. Modern Çocuk Edebiyatı.....	101
2.4. BAŞLICA FARS ÇOCUK EDEBİYATI YAZARLARI VE ŞAİRLERİ	102
2.4.1. Samed Behrengî	103
2.4.2. Ahmed Şamlû	106
2.4.3. Hüşeng Murâdî Kirmânî.....	107
2.4.4. Abbas Yemînî Şerîf.....	108
2.4.5. Mahmûd Kiyânûş	110
2.4.6. Efsâne Şa'bân Nejâd	111
2.4.7. Mustafa Rahmandust	112
2.4.8. Nâsır Kişâverz	113
2.5. BAŞLICA ARAP ÇOCUK EDEBİYATI YAZARLARI VE ŞAİRLERİ.....	114
2.5.1. Ahmed Şevkî	115
2.5.2. Süleyman İsâ	118

2.5.3. Ya'kub eş-Şârûnî	119
2.5.4. Tağrîd Ârif en-Neccâr.....	120
2.5.5. Kâmil Kiylânî	121
2.5.6. Fatima Şerafüddin.....	122
2.5.7. Ebû Firâs En-Nitâfî.....	123
2.5.8. Beyân Es-Safedî.....	124
2.6. BAŞLICA TÜRK ÇOCUK EDEBİYATI YAZARLARI VE ŞAİRLERİ	125
2.6.1. Fazıl Hüsnü Dağlarca.....	125
2.6.2. Muzaffer İzgü	125
2.6.3. Gülten Dayıoğlu.....	126
2.6.4. Ayla Çınaroğlu.....	127
2.6.5. Mehmet Güler.....	128
2.6.6. Mustafa Ruhi Şirin.....	129
2.6.7. Aytül Akal	130
2.6.8. Mavisel Yener.....	131
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	133
FARS-ARAP-TÜRK ÇOCUK EDEBİYATINDA SOSYO KÜLTÜREL DEĞERLERİN ANALİZİ.....	133
3.1. Fars Çocuk Hikâyelerinde Sosyo Kültürel Değerlerin Analizi.....	133
3.1.1 Birlik ve Beraberlik İmgesi: Ahmed Şamlu.....	133
3.1.2. Özgürlük İmgesi	137
3.1.3. Eğitim	141
3.1.4. Sevgi ve Merhamet	143
3.1.5. Çocuk ve Köy Hayatı.....	146
3.2. Arap Çocuk Hikâyelerinde Sosyo Kültürel Değerlerin Analizi.....	150
3.2.1. Çocuk ve Eğitim	150
3.2.2. Köy Hayatı.....	154
3.2.3. Büyükanne	156
3.2.4. Çocuk ve Özgürlük	158
3.2.5. Çocuk ve Modernite.....	160
3.3. Türk Çocuk Edebiyatında Sosyokültürel Değerlerin Analizi	163
3.3.1. Aile	164
3.3.2. Dini Gelenekler Ramazan-Teravîh	165
3.3.3. Geleneksel Yaşantı-Ağaç Sevgisi.....	167
3.3.4. Modernite.....	168
3.4. Fars-Arap-Türk Çocuk Edebiyatında Sosyo Kültürel Değerlerin Karşılaştırılması.....	170
3.4.1. Çocuk Şiirlerinde Sosyokültürel Değerler	170

3.4.1.1. Vatan Kavramı	172
3.4.1.2. Hayvan Sevgisi.....	175
3.4.1.3. Gelenek: Bayram.....	179
3.4. 1.4. Nine Sevgisi	180
3.4.1.5. Gelenek: Öğüt.....	183
3.4.1.6. Modernite: Salıncak-Paten	184
3.4.1.7. Anne Emeği-Misafir.....	185
3.4.1.8. Çocuk ve İnanç.....	187
4.1.2. Güneş.....	190
4.1.3.Rüzgâr	192
4.1.5. Deniz, Balık, Kuş	195
4.1.7. Ağaç	198
4.1.8. Doğaya Duyarlılık-Tatil	199
4.1.9. Bahar	201
4.1.10. Bulut.....	204
4.1.11. Gök Kuşağı.....	205
4.2. Çocuk Edebiyatında Hayvanların İmgesel Kullanımı ve Karşılaştırılması.....	206
4.2.1. Karınca	206
4.2.2. Kırlangıç.....	208
4.2.4. Horoz.....	210
4.2.4. Balık-Kaz-Kedi	211
4.3. Çocuk Edebiyatında Eğitimle ilgili İmgelerin Kullanımı ve Karşılaştırılması	213
4.3.2. Kitap-Silgi	214
4.3.3. Öğretmen.....	215
4.3.4. Öğrenci-İzci.....	216
4.3.6. Uçurtma.....	217
4.3.7. Salıncak-Sallanmak.....	218
4.4. Çocuk Edebiyatında Ev, Aile, Özgürlük, Eşitlikİle İlgili İmgelerin Kullanımı ve Karşılaştırılması.....	220
4.4.1. Milli Kimlik-Vatan.....	220
4.4.2. Düş İmgesi.....	222
4.4.3. Özgürlük.....	224
4.4.4. Renk	225
4.4.5. Melek Anne	226
4.4.6. Anne Kalbi	229
4.5. SOSYOKÜLTÜREL DEĞERLERİN İMGEBİLİM İŞİĞİNDA BENZERLİK VE FARKLILIKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI	231
Modern Çocuk Şiirinde Metaforik Unsurların Kullanımı	231

4.6. Objeler	238
4.7. Kapalılık İmgesi.....	239
4.8. Modern Çocuk Şiirinde Özgün İmgelerin Kullanılışı.....	243
4.8.1. Kayıp.....	243
4.8.3. Okul ve Aile.....	245
4.8.4. Meslekler	247
4.8.5. Misafirperverlik -İkram-Komşuluk	249
4.8.6. Anne Sevgisi.....	251
4.8.7. Sinema, Hat Yazısı, Bisiklet	252
4.8.8. Çocuk ve Gelenek: Bayram ve Bayramlık.....	254
4.8.9. Çocuk ve Okul Hayatı.....	257
4.8.10. Çocuk ve Adaletsizlik.....	259
4.9. Çeviri Yoluyla Dünya Edebiyatından Alınan Ortak İçerikli Metinler.....	262
Balık-Karpuz-Balkabağı	264
4.11. Çocuk Modernite Giyecek Kültürü.....	267
4.12. Çocuk ve Çevre Bilinci.....	269
4.13. Nine ve Modernite	271
4.14. Çocuk ve Kültür.....	273
4.15. Vatan.....	275
4.16. Çocuk, Gelenekler ve İnanışlar.....	276
4.17. Özgürlük	280
SONUÇ	285
KAYNAKÇA	294

KISALTMALAR

b.: İbn
bkz.: Bakınız
By.: Basım yeri yok
Çev.: Çeviren
DİA.: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
ed.: Editör
Hz.: Hazreti
İSAM: İslam Araştırmaları Merkezi
Md.: Madde
mlf.: Müellif
Nşr.: Neşreden
ö.: Ölümü
r.a.: Radiyallâhü anlı
s.a.v.: Sallallâhü Aleyhi Vesellem
TDV.: Türkiye Diyanet Vakfı
thkk.: Tahkik
ts.: Tarihsiz.
vd.: Ve diğerleri
y.y.: Yayınevi yok
a.g.e.: Adıgeçen Eser
a.g.t.: Adıgeçen Tez
a.g.m.: Adıgeçen Makale

ÖNSÖZ

19. yüzyıldan itibaren müstakil bir hüviyet kazanan çocuk edebiyatı, 20. Yüzyılda kendi özgün kuramlarını oluşturmuştur. Bu kuramlar kapsamında gelişen edebiyatların kültürlerarası geçişkenliği, karşılaştırmalı edebiyatın da araştırma alanına girmiştir. Çocuk yapıtları, çocuğun edebiyat yoluyla sosyokültürel değerleri tanınmasında ve kültürlenmesinde önemli derecede bir katkısı bulunduğundan çocuğa sunulan edebiyatlarda bu temalar üzerinde durulmuştur.

“İmgebilim Açısından Fars-Arap-Türk Karşılaştırmalı Çocuk Edebiyatı” adlı çalışmada edebiyat alanında önemli bir yer tutan, Farsça, Arapça ve Türkçe yazılan edebî eserlerin sosyokültürel değerleri analiz edilerek benzer ve ortak temalarının imgesel karşılaştırmaları yapılmıştır.

Çalışmamız giriş, dört bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

“Kuramsal açıdan çocuk edebiyatı” başlığı taşıyan birinci bölümde, karşılaştırmalı çocuk edebiyatı “mahiyet, önem, amaç, hedef, kapsam ve nitelik” açısından ele alınmış; çocuk edebiyatında şiir ve hikâye türünün özelliklerine değinilmiş; çocuk edebiyatının kültürlerarasılık ve imgebilim ile olan ilişkisi üzerinde durulmuş, çeviri eserlerin dünya çocuk edebiyatındaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde Fars-Arap-Türk edebiyatının gelişim süreci; üçüncü bölümde Fars-Arap-Türk çocuk edebiyatında sosyo kültürel değerlerin analizi ve karşılaştırılması yapılmış; dördüncü bölümde ise Fars-Arap-Türk çocuk edebiyatında sosyokültürel değerler benzerlik ve farklılıkları ile imgebilim ışığında değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Bu çalışmamın hayata geçirilmesi sürecinde bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım Prof. Dr. Dursun Hazer’e; araştırmamın her bir aşamasında görüşleriyle beni destekleyen, samimiyetini her zaman hissettiren danışman hocam Doç. Dr. Ferzane Devletabadi’ye; desteğini ve yardımını esirgemeyen Dr. Öğretim Üyesi Yusuf Karataş’a; literatüre hakim olmamda bana yardımcı olan Dr. Öğretim Üyesi Sonay Ünal’a ve Dr. Öğretim Üyesi Sezer Yılmaz’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmam boyunca desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen, bana olan güvenlerini kaybetmeyen sevgili eşim Fikret Kaş’a, kızım Edagül Kaş’a ve oğlum Ahmet Akif Kaş’a teşekkür ederim.

Ayşe KAŞ

GİRİŞ

Dünya Çocuk Edebiyatının Gelişimi

Adler, bir insanı tanımının biricik yolunun onun çocukluğuna inmek olduğunu söylemektedir.¹ İnsanlık tarihi çocuk edebiyatı dalının kapılarını aralamakta doğrusu çok geç kalmıştır. Dünya edebiyat tarihinde çocuk edebiyatının oluşum süreci, yıllar öncesinde var olan sözlü edebiyat ürünlerine dayanmaktaydı. Bu sözlü edebiyat ürünleri, zamanla bir araya getirilerek çocuk edebiyatının alt yapısını oluşturmuştur.

M.Ö. III. Yüzyılda yaşadığı söylenen Hindli bilge Beydaba'nın hayvan hikâyelerinden oluşan Sanskritçe dilinde *Panchatantra* adlı kitabı çocuk edebiyatının ilk kitabı sayılmaktadır. Kitap, siyaset, ahlak, erdem gibi birçok konuyu içermekte ve fabl türünün ilk ve en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Aslı günümüze ulaşamayan Yunan filozof Aesop'sun milattan önce yazmış olduğu *Aesop's Fables* (Ezop. masalları), çocuklara ahlakî ilkeleri tanıtmaya, hayal gücünü, düşünsel yaratıcılığını geliştirme gibi yönlerden yardımcı olmuştur. Sonra Abdullah İbn'i Mukaffa (ö. 142/759)'nın Pehlevîce'den Arapçaya çevirmiş olduğu *Kelile ve Dimne* adlı eserinin aslî nüshası bugüne ulaşmış ve ilk eser olarak kaydedilmiştir. Eser, dünya halkları tarafından ilgi görmüş ve 50'den fazla dile çevrilmiştir.² Aslı Pehlevîce dilinden olan *Elf Leyle ve Leyle* (Binbir Gece Masalları), Arap ve Fars edebiyatını olduğu kadar dünya edebiyatını da etkilemiştir. Eser, Ebû Abdullah Muhammed el-Cahşiyârî tarafından Arapça'ya çevrildikten sonra Fransızca'ya da çevrilmiştir.

İçerikleri nasihat ve ahlâkî değerlerden oluşan Sanskritçe asıllı Fars edebiyatına ait bir diğer eser de birçok hikâyeden oluşan *Tûtinâme*'dir. Diğer yandan Binbir Gece Masalları, Mantıku't-Tayr ve Mesnevî; Arap kaynaklı Sindabâdnâme, Battâlnâme, Dânişnâme, Hamzanâme, Saltuknâme gibi önemli diğer eserler de bu meyanda sıralanacak eserlerdendir.³

¹ Alfred Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, Özgün adı: Menschenkenntnis, 19127, çev. Kâmuran Şipal, (İstanbul: Say Yayınları, t.y.), 11.

² Adnan Karaismailoğlu, "Kelile ve Dimne", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, C. 25, 212. (Erişim 19 Şubat 2022).

³ Çiğdem Çıtakoğlu, *İslam Öncesi Fars Edebiyatı*, Dergipark, 37-38. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/10362>, Erişim tarihi: 28 Şubat 2022./ Ayrıca bakınız:

Yeniçağda çocuk edebiyatı, 1450 yılında matbaanın bulunması, İstanbul'un 1453'te fethedilmesiyle kendini hissettirmeye başlamış; İncil'in Latince'den Almancaya çevrilmesi ile de kilisenin egemenliğinden kurtulmaya sebep olmuştur.

Dünyada önemli coğrafi gelişmelerden biri olan Amerika kıtasının 1492'de keşfedilmesiyle birlikte, akıl yürütmenin ve düşüncenin revaç bulması, insanlığı yeni fikirler üretme çabalarına sürükledi. Bu bağlamda Rönesans ve Reform hareketlerinin insanı baz alan fikirler ve söylemlerle Hümanizmin popülerliğini sağlaması, çocuk eğitiminde ve çocuk edebiyatında önemli gelişmelere neden olmuştur.⁴

Fransız edebiyatından Michel de Montaigne'nin (1532-1592) denemeleri, çocuğun tek yönlü değil çok yönlü geliştirilmesini önemli gören ve deneyler yoluyla ahlâkî değerlerin öğrenilmesi gerektiğini öne süren yapıtlardır. İngiliz edebiyatından Daniel Defoe'nun "Robinson Crusoe" (1719) adlı kitabı ise çocuk okurun ilgisini çekerek dünyaca meşhur olmuştur. Büyükler için yazılmış olan Walter Scott'un romanları, Jonathan Swift'in "Gulliver'in Seyahatleri" ve Miguel de Cervantes'in "Don Kişot" gibi kitaplar da çocuklara uyarlanmıştır.⁵

Jean Jacques Rousseau, aydınlanma çağında çocuğa yeni bir bakış açısı getirmiş, çocuk edebiyatına doğal haklar ve özgürlükler konularında önemli katkılar sağlamıştır. Rousseau, Emile kitabıyla, çocuğun doğuştan masum olduğunu, ancak toplumun onu yetiştirmede doğru bir hareket tarzı geliştirmediğini, çocuğa doğal yeteneklerine uygun bir eğitim verilmesi gerektiğini öne sürerek, pedagoji biliminin çocuğun eğitimi ve kültürü üzerindeki rolüne dikkat çekmiştir.

Rousseau'nun Emile modelinde bir çocuğun yetiştirilmesi, çiftçinin tarlasını ekip biçmesine benzetilmiştir. Yazar, çocuğun eğitimi, kişisel gelişimi ve edebi zevkinin oluşturulması yolunda önemli bir adım atmış; çocuk edebiyatına yeni kapılar aralamıştır.⁶ La Fontaine (1621-1695), Hint masalları olan "Kelile ve Dimne"yi Fransızcaya çevirdikten sonra kendi masallarını yazmaya başlamıştır. Bu çalışmasını da "Taklit ettim ama esir olmadım" diyerek özetlemiştir. Alman yazar Martin Luther (1483-1546) ise, eğitimde kız erkek eşitliğini savunan düşünceleri ve

Ali İhsan Yapıcı, "Mütercimi Bulunmayan Eksik Kelile e Dimne Tercümesinin Varakları", Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (2020), 21/ 475-493.

⁴ F. C. S. Schiller, *Studies in Humanism*, (Newyork: Macmillan, 1907), 33.

⁵ Hasan Güler, *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*, (Ankara: Pagem Yayınları 2006), 56-57.

⁶ Güler, A.g.e., 57-58.

İncil'i Latince'den Almancaya çevirmesi ile çocuk edebiyatının gelişmesine katkıda bulunmuştur. İngiltere çocuk edebiyatının gelişim aşamasında 1748'de açtığı ilk çocuk kütüphanesi ile büyük bir rol oynamıştır. İngilizler, halk ezgi ve deyişlerini derleyerek kültürlerini yaşatan pek çok kaynaktan yararlanarak çocuğun toplumsal ihtiyaçlarını esas alan çocuk kitapları üretmişlerdir. "Robin Hood" ve "Jack the Giant Killer", bu tarzda kaleme alınan ve beğenilen halk hikâyelerindendir.

Çocuk edebiyatına eğitsel bir şema veren Danimarkalı yazar Andersen'in (1805-1875) yazmış olduğu "Kibritçi Kız", "İmparatorun Yeni Elbiseleri", "Küçük Çam Ağacı" gibi çocuk masalları, gerçeğe dönük yergi özelliğine sahip eğlendirici çalışmalardır. Andersen, masallarında ahlâk kavramını işleyen ve özgün bir üslubu olan bir yazar olarak, yeni bir üslupla gündelik dilin deyimlerini ve konuşma kalıplarını masallarında kullanmıştır.⁷

20. yüzyılda çocuk edebiyatında yeni gelişmeler I. Dünya savaşı ile günyüzüne çıkmıştır. Bu savaş sonrasında çeşitli ülkelerden İngiltere'ye göç eden ressam ve yazarlar çocuk edebiyatı alanında etkili oldular. Peter Pan piyesiyle James M. Barrie, (1860-1937) "Define Arayıcıları" (1900) adlı kitabıyla Edith Nesbit, (1858-1924) "Söğütlerden Esen Rüzgâr" (1908) adlı eseriyle Kenneth Grahame (1859-1932) çocuk yazınında ses getiren önemli yazarlardandır.⁸ Çocuğun beğenisini önemseyen ve ona öğüt yerine rehberlik yapan eserler yazılması fikrini ortaya koyan Joseph Joubert (1878-1963) yaratıcı fikirleriyle dikkat çekmiştir.

Halk arasında başlayan edebiyatın Doğu ve Batı cihetinde filizlenmesi sözlü kültürle oluşturulmuştur. Henüz bilimsel bir dal olarak görülmeyen bu edebiyat, çocuklara büyükler tarafından anlatılan masallar, ninniler ve hikâyelerle başlatıldı. Bu süreçten sonra halk ozanları, bu hikâyeleri derlediler ve nesilden nesile aktararak onları balat yani şarkı eşliğinde hikâye anlatıcılığı, destan ve epik gibi hikâye türlerine dönüştürdüler.

Kutsal kitaplar, çocuk edebiyatı ürünlerinin yazıya geçiş sürecinde çocuklara okutularak, çocuktaki okuma ve kültürlenme isteği oluşturulmaya çalışılmıştır. 15. yüzyılda İngiliz matbaacı William Caxton (1415-1422) ilk defa büyükler için küçük cep masallarını bastı. Bu kitapların heyecan ve macera içermesi, toplumun elit tabakası arasında revaç görmesinde etkili oldu. 18. yüzyıla kadar İngiltere'de aşırı

⁷ Yalçın ve Aytaş, *Çocuk Edebiyatı*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2005), 15-21.

⁸ Güleriyüz, *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*, 64-65.

dinci bir akım olan Quakerizm⁹, çocuklara İncil'den bölümler içeren masal kitapları okutularak onların sıkı bir din eğitimi almaları gerektiğini savundu.¹⁰

Pozitif bilimlerin ilerlemesi ve sanayi hamleleri ve teknik ilerlemeler sonucunda insanlar çocuk edebiyatı alanına yönelmeye başladı. Bu dönem sonrası İngiltere'de ve Fransa'da çocuklar için yazılan kitapların sayısı arttı ve çocuk edebiyatı alanı önem kazandı. Bu dönem sonrası Daniel Defoe'nun (1731) Robenson Cruesoe'su ve Jonathan Swif'in (1745) "Gulliver'in Gezileri" gibi yetişkinler için yazılan kitaplar, çocuklar tarafından benimsendi.¹¹

Avrupa'nın sanat güzergâhı Fransa'da çocuk alanında önemli bazı adımlar atıldı. 14. Lui döneminde çocuk kitaplarının babası olarak anılan Charles Pearault (1703), halk hikâyelerini derleyip bastı. Bunlar; "Kül Kedisi, Parmak Çocuk, Mavi Sakal, Kırmızı Başlıklı Kız, Çizmeli Kedi, Uyuyan Güzel" gibi kitaplardır. Matbaanın bulunmasıyla başlayan "Aydınlanma Çağı", her alanda yapılan çalışmaları hızlandırdığı ve güçlendirdiği gibi çocuk edebiyatı alanında da sıçramalara sebep oldu.

Çocuk kitapları, artık sadece eğitici ve ahlâk bilgisi verici ya da dini öğretici olmayıp, çocuklara sanatsal bir zevk, hoş vakit geçirme gibi nüansları da dikkate alarak yazıldı. Örneğin bilim kurgu yazarı Jules Verne (ö. 1905), "Seksen Günde Devri Alem", "Denizler Altında Yirmi Bin Fersah", "İki Yıl Okul Tatili" adlı macera ve heyecan dolu eğlendirici eserleriyle büyük bir ilgi topladı.¹²

İngiliz masallarının derleyicisi olarak tanınan Joseph Jacops'ın (ö. 1916) hikâyelerine, Grim kardeşler tarafından yazılan Alman masalları da eklendi. 18. yüzyılda Edward Lear, (ö. 1888) tekerleme üslubunda yazmış olduğu "Book of Non Sense" adlı şiir kitabıyla ses getirdi.

⁹ Quaker'lar, resmi din olarak Dinî Dostlar Cemiyeti olarak biline tarihsel olarak Hristiyan (Protestan) bir mezhepler grubuna aittir. Çeşitli Quaker hareketlerinin üyeleri genellikle her insanın kendi içindeki ışığı deneyimleme ve ona erişme ya da "her birinde Tanrı'nın ışığını" görme yeteneğine olan inançla birleşir. Bazıları Petrus'un İlk Mektubu'ndan türetilen bir doktrin olan tüm inananların rahipliğini kabul eder. Bunlara sahip olanlar yer alır evangelikan, kutsallık, Hristiyanlığın liberal ve geleneksel Quaker anlayışları. Manevi uygulamaları Tanrı'nın varlığına bağlı olmayan Nonheist Quaker'lar da vardır. Dini Dostlar Cemiyetini oluşturan hareketler, farklı ölçülerde, inançlardan ve hiyerarşik yapılardan kaçınırlar. 2007'de dünya çapında yaklaşık 359.000 yetişkin Quaker vardı. 2017'de 377. 557 yetişkin Quaker vardı ve bunların yüzde 49'u Afrika'daydı. <https://stringfixer.com/tr/Quakerism>, Erişim tarihi: 16. 01. 2022.

¹⁰ Alemdar Yalçın & Gürel Aytaş, *Çocuk edebiyatı*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2005), 15-19.

¹¹ Aykut Koyuncuoğlu, "Çocuk Edebiyatının Dünyadaki ve Türkiye'deki Tarihi Gelişimi", Ağrı Çeçen Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi, (Ağrı: 2021), 6.

¹² Hıfzı Toz, *Çocuk Edebiyatı Tarihi Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı*, (Ankara: Pagem A Yayınları, 2020), 229-242.

Sanayinin gelişimi, edebiyatın işini kolaylaştırdı. Yazılan eserlerin basılması kısa zamanda gerçekleştirildi. Edebiyat alanına yeni bir söylem getiren Rousseau'nun (1778) eğitim teorisi yeterince anlaşılamadığından bu dönemden 19. yüzyıla kadar çocuk edebiyatı kitaplarının yazılması yavaşladı.¹³

19. yüzyılda çocuk edebiyatının konuları genişletildi. Loise May Akott'un (1888) yazdığı "Küçük Kadınlar" eseri aile konulu hikâyelerin revaç bulmasına neden oldu. Robert Louis Stevenson'un (ö. 1894) "Define Adası" adlı eseri de macera öyküleri arasında popüler oldu. Modern ve yeni fikirlerle karşılaşan edebiyat alanında 20. Yüzyılın ilk başlarında çocuk edebiyatı gözde bir alan haline gelmeye başladı. Anne Swell. (ö. 1878) Hayvan Hikâyelerini derlediği "Siyah İnci" eseriyle bu alana öncülük etti. Ardından Lewis Carroll'un (1898) beğeni toplayan "Alice Harikalar Diyarında" adlı fantezi kurgulu hikâyeleri o günkü edebiyat bakış açısına genişlik sağladı.¹⁴

19. yüzyılın diğer önemli gelişmesi de çocuk kitaplarına resim eklenmesidir. Bu gelişme, çocuğun olayları resimler aracılığıyla sezinleyerek zihninde kurgulamasını sağlamıştır. Bu yüzyılın sonlarında dünyada çocuk alanına çocuk dergileri eklenmiştir. Özellikle bu alanda didaktik tarzın dışına çıkılarak, çocuklara edebî zevk ve estetik bir anlayış kazandırma amacına şahit olmaktayız. "St Nicholas" isimli derginin editörlüğünü yapan Mary Mapes Dodge (1905) bu yazarlardan birisidir.¹⁵

20. yüzyılın başlarında yaratıcı çalışmalardan biri olan Lucy Sprague Mitchell'in "The Here and Now Story Book" adlı kitabı, çocuk edebiyatı alanında farkındalık uyandırmıştır. Mitchell eserinde ilk defa çocukların küçük yetişkin olarak değil başka bir varlık olarak görülmesi gerektiği fikrini ortaya koymuştur. Yine bu yüzyılın başlarında C. B. Falls'un resimleme açısından teknolojik tasarımlardan yararlanılarak çocuk zevki dikkate alınarak yazılan ABC isimli kitabı da önemlidir.

Mizahi öyküler yazan Rudyard Kipling, 1902'de "Just so Stories" adlı mizahi öyküleriyle küçük büyük herkesin beğenisini kazandı. günümüzde dahi popüler olan Beatrice Potter'ın kaleme aldığı "The Story of Petter Rabbit" kitabı hayvan

¹³ Bkz: Murat Korkmaz&Gönül Öktem, "Rousseau'nun Eğitim Araştırmaları Dergisi Journal of Research in Education and Teaching", C. 3, 1/17, (Şubat 2014), 174-186.

¹⁴ A. F. Arıcı, *Çocuk Edebiyatı ve Kültürü*, (Pagem Akademi: Ankara, 2016), 8.

¹⁵ St. Nicholas and Mary Mapes Dodge: *The Legacy of a Children's Magazine*, Ed.: Susan R. Gannon Suzanne Rahn, Ruth Anne Thompson, (On the Cower: British Edition of St. Nicholas, 1877 by Walter Crane Manufactured in the United States of America), PN 4900. S75S7, 2004, 1-3.

hikâyelerini edebiyat alanına dâhil eden önemli bir çalışmadır. Potter'ın bu eseri sayesinde hayvan öyküleri, çocukların sevdiği hikâye türlerinin başında yerini aldı.¹⁶

19. yüzyılın ortalarından sonra kendi varlığını iyice kabul ettiren çocuk edebiyatı 20. yüzyılın başlarından itibaren yeni bir çehre kazanarak kendi alanını oluşturdu. Yirminci yüzyılda iki savaşın patlak vermesi, toplumda moral çöküşü yaşanmasına sebep oldu. Toplumdaki bu durgunluğu gidermek, hayata neşe katmak adına yeni düşsel anlatıların içine yeni karakterler eklendi. Öyküler, çocukları özgürce hayal kuracakları korkusuz kovboy Red Kit'in ve büyümek bilmeyen Peter Pan'ın olduğu dünyalara götürdü.¹⁷

Çocuk edebiyatı gelişen dünya coğrafyasında pedagojik, psikolojik ve sosyolojik alanlarda yapılan araştırmalar sayesinde yeni bir döneme girmiştir. Aydınlanma hareketleri ile birlikte akademi dünyasında yer alan pedagoglar, psikologlar ve sosyologlar çocuk edebiyatına yeni bakış açıları getirmiştir. Çocuk edebiyatı yazarları da bu alana çeşitlilik katmak ve çocuğun gereksinimine ve beğenisine göre sanatsal zevki yakalamak için farklı tarzlarda başarılı hikâyeler yazmaya çalışmaktadır.

I. Problem

Çalışmamızda Fars, Arap ve Türk çocuk edebiyatının tarihi süreçlerini ve çocuk edebiyatını içeren konu, eser, şiir, gibi ürünleri ele aldık. Konunun düşümlerini çözmek, eleştirmek veya sorgulamak için objektif bir bakış açısıyla karşılaştırma yapmaya çalıştık. Söz konusu üç edebiyatın özellikle doğu coğrafyasında İslâmiyet sonrası verdiği ürünlerde pek çok ortak yöne ve benzerliğe sahip olmasına rağmen, çocuk edebiyatı alanında bu benzerliklerin oldukça az olduğu sonucuna ulaştık.

Neden İspanyol ya da Hint edebiyatı değil de Fars, Arap ve Türk edebiyatını ele aldık? Bu üç edebiyatı seçmemizin sıradan bir seçim olmayıp amaçlı bir seçim olduğunu, gerekçeler ve bulgularla göstermeye çalıştık.

¹⁶ Tacettin Şimşek, Çocuk Edebiyatına Önsöz, *Türk Dili Dergisi*, <https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/Tacettinsimsek.pdf>, Erişim tarihi: 12. Mart 2022.

¹⁷ Fahriye Çakır, "Çocuk Edebiyatına Psikopedagojik ve Sosyopedagojik Açından Yaklaşım", Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun, (2014), 25.

II. Araştırmanın Amacı

Çalışmamızın genel amacı, Fars ve Arap çocuk edebiyatlarının gelişim süreçleri ve yapıtları içerisindeki sosyokültürel değerlerin benzer ve farklı yanlarını inceleyip değerlendirmek ve elde edilen bulgular ışığında kullanılan iletişim dilinin çocuk edebiyatı açısından uygunluğunu ortaya çıkarmaktır.

Aşağıdaki sorulara verilecek cevaplar çalışmamızın alt amaçlarını oluşturmaktadır:

1. Karşılaştırmalı edebiyat biliminin çocuk edebiyatı alanına ne gibi katkıları olmuştur?
2. Fars, Arap ve Türk edebiyatı içerisinde çocuk ve çocuk edebiyatı hangi aşamalardan geçmiştir?
3. Çocuk Kavramı ve Çocuk Gerçekliği, doğu toplumları edebiyatlarında nasıl uygulanmıştır?
4. Fars, Arap ve Türk edebiyatı yapıtlarında çocuklar için yazılan masal, öykü ve şiir gibi türlerde sosyokültürel değerler nasıl ele alınmıştır?
5. Fars, Arap ve Türk çocuk edebiyatının benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir?

III. Araştırmanın Önemi

Bilimselliğin analitik düşünce ve ölçütlerle edebiyat dünyasına yön verdiği 20. asır, çocuklarda kitaplar aracılığıyla mantıklı karar verme, yaşama bir sanatçı duyarlılığı ile bakma ve duygusal doyuma ulaşma gibi yetiler meydana getirmektedir. İyi bir nesil yetiştirme uğruna kaleme alınan gerçek hayat öyküleri, çocuğa soyut ve somut ayırımında sağlam bir bakış açısına yöneltmekte, ayrıca aile ve okul ikileminde benimsediği zarif iletişimi anlamlandırma, algılama ve yorumlama konusunda da çocuğu yetkin hale getirmektedir.

Sanat dilini şiir mısralarının fısıldadığı iletilerle özümseyen çocuğun sosyalleşmek için aileden sonraki kurumu okuludur. Çocuk için tasarlanan masal, hikâye ve şiir kitaplarının çocuğa göreliği ve onun duygu dünyasına tesir şekli, bu üç ulusun edebiyatçılarının önemli bir sorumluluğudur.

Milletleri millet yapan dil, kültür ve milli değerler, edebiyat aracılığıyla nesilden nesile aktarılmaktadır. Özünü kaybeden milletlerin nesillerini başka

milletlerin tahakkümünden korumaları mümkün değildir. Diyebiliriz ki, sosyokültürel değerler küreselleşen dünyanın kangren olan gövdesinin iyileştiren yegâne ilacıdır.

Çocuğun elindeki kitabın cildinin, kapağının, süslemesinin olduğu kadar içerik ve mesaj yönünün de dikkate alınması, her üç edebiyat için de önemli bir beklentidir. Fars, Arap ve Türk topraklarına hakim olan medeniyetlerin yaşatılmasında inanışlar, ahlâki değerler, eğitsel sözler, felsefi düşünceler, geleneksel ve kültürel motifler önemli faktörlerdir.

Ülkemizde bu üç edebiyatın çocuk edebiyatı alanında yazılan sosyokültürel değerlerin incelenip benzer ve farklı yanlarının incelenerek karşılaştırıldığı bir çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle çalışmamız, çocuk yapıtlarının uygun ölçütler kullanılarak değerlendirilmesi; Fars, Arap ve Türk çocuk edebiyatının değerler bazında incelenerek verilere dayalı benzerliklerin ve farklılıkların incelenmesi; kadim medeniyetlere beşiklik eden Fars, Arap ve Türk ulusları arasında edebi zevk uyanışa ve akademik bilince katkı sağlaması; çocuk yazarlarının yapıtlarına öz eleştirel gözle bakmasına vesile olması; metinlerarası geçişlerin kültürel etkileşim ve dilsel genişlemeye imkan vermesi; böylece kültürel doyumun kapısının aralanması bakımından, çocuk edebiyatı alanıyla ilgilenen araştırmacı ve eğitimcilere önemli bir referans olacaktır.

Yapılan literatür taraması soncunda, Arap Dili ve Belagatı ve Karşılaştırmalı Edebiyat alanında Fars-Arap-Türk çocuk edebiyatlarının tarihsel gelişim bağlamında benzerlik ve farklılıklarının karşılaştırmasının yapılmadığı görülmüştür. Ancak, bu konunun bir kısmını değerlendiren çalışmalar yapılmıştır.

Ülkemizde Fars Arap Türk çocuk edebiyatı literatürüne dair kaleme alınan çalışmalar şunlardır:

Hece Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı, Ağustos-Eylül, 2005.

Sınar, Alev. “Türkiye’de Çocuk Edebiyatı Çalışmaları”. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi 7 (Mayıs 2006), 175-226.

Yusuf Köşeli. “Arap Çocuk Edebiyatı”, Atatürk Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Arap Dili ve Edebiyatı, 2011, Doktora tezi.

Melek Gedik, “Çağdaş İran Çocuk Şiiri”, Ankara Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Fars Dili ve Edebiyatı 2019, Doktora tezi.

Ayşe Yüksek, Modern Arap Edebiyatında Çocuk ve Aile Temalı Şiirler, Oş Devlet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi İlmi Dergisi, Sayı: 32, 2022.

Kemal Şimşek, Suriye’de Çocuk Edebiyatı ve Bir Çocuk Edebiyatçısı Olarak Süleyman el-İsa, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı, 2022.

Talha Zaim, el-Arabiyyu’s-Sağîr Dergisinin Çocuk Edebiyatı Açısından Değerlendirilmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. 2013.

Muharrem Öçalan, Çocuk Algılamasında İmgelerin Önemi, Eğitimbilimsel Açidan Çocuk Edebiyatında İmge Kullanımı, Sakarya Üniversitesi.

IV. Araştırmanın Sınırları

Çalışmamızın sınırlarını 7-12 yaş arası örnekleme alınan çocuk edebiyatının mahiyet ve kavram çerçevesi; örnekleme alınan Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi hakkında genel bilgiler; örnekleme alınan Fars, Arap ve Türk çocuk edebiyatının öz olarak edebi oluşum süreçleri; örnekleme alınan çocuk kitapları; örnekleme alınan her üç edebiyatta yer alan hikâye ve şiir kitaplarında geçen sosyokültürel değerler; örnekleme alınan her üç edebiyatta yer alan hikâye ve şiir kitaplarında geçen sosyokültürel değerlerin masal, hikâye ve şiirlerinin karşılaştırılması teşkil etmektedir.

Araştırma, 2021 yılına kadar çocuk edebiyatı alanındaki Fars, Arap ve Türk yazarlar tarafından yazılmış çocuk kitapları ile sınırlıdır. Araştırmamızla alakalı çocuk edebiyatı alanında kaleme alınmış hikâye, şiir, masal kitaplarının satıldığı kitapçılar, yayınevleri, kitapları içerisinde bulabileceğimiz çeşitli kütüphaneler, araştırma merkezleri ve internet siteleri, çocuk kitapları katalogları taranmış ve bu veriler ışığında çocuk eserleri incelenerek listeye alınmıştır. Araştırmamızı yaparken bazı şairlerin eserlerine ulaşamadık. İran Şura-yı Kudek müdürü ile irtibat kurmamıza rağmen aradığımız eserleri bulamadıklarını belirttiler. Bu yüzden şiirleri çocuk kurumu ve çocuk yazarlarına ait resmi internet kaynğından aldık. Araştırmamızda alana daha çok katkı sağlayan yazar ve yayınevleri tercih edilmiş ve 104 şiir ve hikâye incelenerek değerlendirilmiştir. İmge bilimin daha çok şiir

sanatında icra edilmesinden ötürü, konumuza ışık tutacağına inandığımız birçok şairi tezimize dahil ettik.

Araştırmamızın “İçindekiler” kısmında belirtmediğimiz fakat konunun derinliğinden dolayı genişlettiğimiz halkada yer alan şairler şunlardır: Şerif Ertuna, Ertuğrul Deveci, Ma'rûf Rasâfî. Beyân Safadî, Orhan Şaik Gökyay, Fahrî Bârûdî, Rehiş Yusuf Muhâcene, Mustafa el-Cemaleddin, Ahmed Şeblûl, Orhan Kemal, Muhammed Osman Celâl, Mavisel Yener, Arif Nihat Asya, Kayser Emînpûr, Şukuh Kasımniyâ, Mahmud Derviş, Said Akl, Ca'fer İbrâhimî, Muhammed Harâvî, İba İsmâil, Mihail Nuayme, Mustafa El-Cemaleddin, Muhammed Kazım Mezinânî, İmam-ı Şâfiî, İsmail Takvâyî, Menuçehri İhtirâmî, Pervîz Nâtil Hânlerî, İrec Mirzâ, Kayser Emin Pûr, Melikü's-Şuârâbahar, Tarafe b.. el-Abd, Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî, Rifâa Tahtâvî, Recâizâde Mahmut Ekrem, İsmail Takvâyî, Muhammed Rızâ Şefîî Kodkânî. Ca'fer İbrahimî. Mihail Nuayme, Hasan Ali Yücel, Mahmud Derviş, Hüseyin Şahidmihr, Semih Kasım. Tezin hacmini olması gerekenden daha fazla uzatacağı için, sonradan eklenen bu şairlerin hayat öykülerine yer vermedik.

V. Tanımlar

Çocuk: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde erken yaşta reşit olma durumu hariç on sekiz yaşına kadar her insan çocuk olarak tanımlanmaktadır.¹⁸

Edebiyat, Arapça kökenli bir kelime olan edebiyat ادب 'edep' kelimesinden gelmektedir. Edep ise “iyi ahlâk”, “incelik” ve “terbiye olarak tanımlanmaktadır. Sanat ile estetiğin yazarın kaleminde bulunması olarak ta ifade edilen edebiyatın, Türk Dil Kurumu sözlüğünde geçen tanıma göre; kültürel öğretimizde kendini tanıma-bilme ve terbiye etme çabası anlamı da bulunmaktadır. Daha özet bir ifade ile; edebiyat ve yazın; olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla estetik bir şekilde ifâde etme sanatıdır.”¹⁹ Çocuk edebiyatı: Çocukluk çağında bulunan bireylerin hayal, duygu ve düşüncelerine yönelik; aynı zamanda eğitime, estetik duyguları ile dil ve düşünce gelişimini güçlendirme amacıyla olan sözlü ve yazılı sanat eserlerinin adıdır.²⁰

¹⁸ “BM Çocuk Hakları Sözleşme Kitabı”, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları. Tan, M. (1989). “Çağlar Boyunca Çocukluk”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 22:1. (Mustafa Ruhi Şirin, 2011. 21).

¹⁹ tdk.gov.tr.

²⁰ Seden Kıran, Okul Öncesi Dönemi Çocuklarına Yönelik Hazırlanan Masal ve Öykü Kitaplarında Geçen İletişim Engelleri, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı, YL (2008), 5.

Hikâye: Hikâye kelimesi Arapça'da حكي يحكي حكاية: “Anlattı, hikâye etti” anlamına gelen fiilin mastarıdır. Bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılması, aslı olmayan söz, olay. Gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düzyazı türü, öykü. Hastanın rahatsızlığı ile ilgili geçmişi. Hastanın teşhis ve tedavisi ile ilgili her türlü bilgi, epikriz. Samar Rûhî el-Faysal, çocuk öyküsünün tanımını şöyle yapmaktadır: “Hikâye, (a child’s story) bir nesir edebiyatı türüdür, çocuklar için yazılmış ve onların dünyalarına uygun bir hikâyedir. Konusunun ve belirli uzunluğunun olmadığı; kahramanlarının kendine has özellikleri olduğu; hikâyenin dilinin çocuğun kelime dağarcığından ve dilinden ödünç aldığı; genellikle eğitimle ilgili konularda ilginç anekdotlara değinen bir türdür.”²¹

Masal: Genellikle olağanüstü kişilere, olaylara yer verilen, anlattıklarına inandırmak gibi iddiası olmayan, ağızdan ağıza, kuşaktan kulağa anlatılarak ya da yazar tarafından sanat yapmak amacı ile zengin hayal ürünleri ile süslenmiş yazı türleridir.²²

Ninni: Halk edebiyatının söz yaratma geleneğinin ürünü ve çocuk edebiyatının çok önemli bir parçasıdır. Ninni, çocuğun iki üç aylık olduğu zaman başlayan ve üç dört yaşına kadar süren, annenin çocuğunu kucağında, beşikte ya da ayakta sallayarak hızla ve rahat bir şekilde uykuya dalmasını sağlamak ya da ağlamasını durdurmak için söylediği genelde dörtlükten oluşan bir nevi türküdür.²³

Öykü: Belirli zaman ve belirli yerlerde genellikle az sayıda kişi arasında geçen gerçeğe uygun olayların karakterleriyle birlikte kısa, duygulu, heyecanlı bir biçimde gözleme veya tasarlanmaya dayanan edebi yazılara denir.²⁴

Fabl: Kahraman olarak hayvan ya da bitkilerin seçildiği, başında ya da sonunda ahlâk ile ilgili bir ders ya da yaşam tavsiyesi içeren, insanlardaki ortak eksiklikleri ve kusurları gidermeyi amaçlayan düzyazı biçimindeki öykülere verilen addır.²⁵

²¹ Samar Rûhî EL-Faysal, *Edebu'l-etfâl ve Sigâfetuhum Kırâatun Nagdiyye*, (İttihâdu Kütübü'l-Arab, y.y. 1998), 4.

²² Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1984), 75.

²³ Amil Çelebioğlu, “Ninnilerimize Dair” *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*, (İstanbul: Gökyüzü Yayınları, 1987), 79.

²⁴ Öner Cıvaoglu, Behrengi'nin Türkçe'ye Çevrilen Eserlerinde Alegorik Anlatım ve Politik Bildiri, *UÇKS*, 77.

²⁵ Emin Özdemir, *Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, (İstanbul: 1990), 113.

Efsane: Bir doğa olayının ortaya çıktığını ya da herhangi bir varlığın yaratılışını, hayallerle donatarak olağanüstülük katan sözlü ve yazılı eserdir. Efsanelerin temelinde yaratılışını, hayallerle donatarak olağanüstülük katan sözlü ve yazılı eserlerdir. Efsaneyi dinleyenlerde, anlatanlarda, efsanede sözü edilen olayların gerçekten olmuş olduğuna inanmaktadır. Efsanelerin ortak özelliği, konusunun yalnızca bir kişiye dayanıyor olmasının yanı sıra, kişi, mekân veya olaylar hakkında bilgi sağlamalarıdır.²⁶

Destan: Tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir, epope. Bir kahramanlık hikâyesini veya bir olayı anlatan, koşma biçiminde, ölçüsü on bir hece olan halk şiiri. Farsçadan gelen destan kelimesi, çağdaş Türk yazınında, içerik ve biçim yönünden geleneksel destanlardan farklılıkları bulunan, genellikle uzunlu kısıtlı birçok şiirden oluşan ve ulusal konuları işleyen, öyküleyici özelliği ağır basan yapıttır.²⁷

²⁶ Halit Karatay, “Dil Edinimi ve Değer Öğretimi Sürecinde Masalın Önemi ve İşlevi” Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, C. 5/3, (2007), 138.

²⁷ TDK.gov.tr.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Kuramsal Açıklamalar Ve İlgili Araştırmalar

1.1. Çocuk Edebiyatı

“Çocuk edebiyatı, gelişme çağındaki çocukların duygu ve düşünce dünyasına, anlama ve kavrama becerilerine seslenen ve yalnızca çocuklar için yazılmış ürünlerin genel adıdır.”²⁸ Şimşek’e göre; 20. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan bu terim, her yaştan çocuğu hedef alan duyarlılığın ifade biçimi olarak kullanılmaya başlanmıştır.²⁹ Çocuk kelimesini edebiyat terimi ile yan yana getirdiğimizde ise, daha anlamlı bir kavram elde ederiz: “Çocuk edebiyatı” Terimsel manada çocuk³⁰; “doğum ve ergenlik çağı arasındaki dönemi yaşayan, gelişim süreçlerini tamamlamamış 0-15 yaş grubundaki küçük insan demektir.”³¹

Çocuk edebiyatı, (İngilizce children’s literature, Fransızca littérature enfantine, Almanca Kinderliteratur) olarak ifade edilen, çocuklar için yazılmış olan eserleri ve yayınları içine alan bir kavramdır. Klous Doderer, çocuk edebiyatına, “yalnızca çocuklar için yazılmış metnin türlerinin genel adı” şeklinde bir tanım getirmekte ve kavramlaşması için de “çocuk lektörü” diye özel bir kavram kullanmaktadır.

Edebiyat, Arapça “edeb” kelimesinden türemiş ve çoğulu sözlüklerde ادبیات/آداب olarak geçen bir kelimedir. Bu söz başlangıçta “davet” anlamına gelirken, daha sonra terbiye, görgü, ahlâk anlamları da kazanmıştır. Ayrıca söz söyleme ve güzel ifade yeteneği gibi anlamlarla da sözü sanatsal hale getirmek için kullanılmıştır.³²

Edeb (edeb) kelimesinin kökeni ve eski anlamları konusunda farklı görüşler vardır. Bazıları kelimenin edb veya edeb masdarından geldiğini söyler. Edb, “ziyafete davet etmek” anlamına gelir Edeb ise “zarif ve edepli olmak” demektir. Sözlüklerde edeb kelimesinin başlıca anlamları şunlardır: “davet, iyi tutum, incelik ve kibarlık, hayranlık ve takdir.” İbn Manzur, Lisanu’l- Arab’da şöyle der: “Edeb, bir

²⁸ Bkz.: Mustafa Ruhi Şirin, “Edebiyat ve Çocuk Edebiyatı Edebiyatın Amacı ve İşlevi”, *Türk Dili*, 1/1, (2016), 16-19.

²⁹ Tacettin Şimşek, “Çocuk Edebiyatı Tarihine Önsöz”, *Türk Dili*, (2014), 15..

³⁰ Çocuk; Türkçe sözlükte “küçük yaştaki oğlan veya kız” olarak tanımlanmıştır.

³¹ Tacettin Şimşek, *Çocuk Edebiyatı*, (Ankara: Rengarenk Yayınları, 2002).

³² Ebû’t-Tâhir Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-muhît*, Beyrut 1406/1986, 243.

alimin insanlara karşı nazik davranmak için kullandığı şeydir. Buna görgü de denir. Edeb, insanları iyi olanı yapmaya teşvik eder ve kötülükten men eder.”³³

Öner Cıravoğlu’na göre edebiyat; “duygu, düşünce, olay ve hayallerin dil, yani söz ve yazıyla biçimlendirilmesidir. Bu biçimlendirme ayrıca güzel ve etkili olmalıdır.”³⁴ Bünyesinde birçok bilim dalıyla girift bağları olan edebiyat, hem sanat refleksleri barındıran hem de eğitim veren bir bilim dalıdır.

Sedat Sever’e göre çocuk edebiyatı: “Erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır.”³⁵ Edebiyat “Çocuğun zevk ve güzellik duygusunu geliştirir. Onu oyalama, eğlendirme ve eğitime işlevi görür. Duygu ve düşünce dünyasını dilsel ve görsel iletilerle zenginleştirir.”³⁶

Mustafa Ruhi Şirin de çocuk edebiyatını: “Temel kaynağı çocuk ve çocukluk olan; çocuğun algı, ilgi, dikkat, duygu, düşünce ve hayal dünyasına uygun; çocuk bakışını ve çocuk gerçekliğini yansıtan; ölçüde, dilde, düşüncede ve tiplerde çocuğa göre içeriği yalın biçimde ve içtenlikle gerçekleştiren; çocuğa okuma alışkanlığı kazandırması yanında sanat ve estetik yönünden gelişmesine katkı sağlayan, çocuğu duyarlı biçimde yetişkinliğe hazırlayan bir geçiş dönemi edebiyatı” olarak tanımlar.³⁷

Dili düzgün, hedef kitlesi çocuklar olan çocuk edebiyatı, çocuğun ilgi ve beğenilerinden yola çıktığından dolayı konularını da daha çok çocuğun doğal çevresinden alır. Çocuk edebiyatı ürünleri edebiyatın kendisidir; ama dil, anlatım, sözcük seçimi, düzey, konu vs. bakımından çocuğa göre hazırlanmıştır. Çocuk gerçekliğinden hareketle çocuğa göre kurgulanan bu edebiyatın başlıca amacı ise, çocuğun okuma meylini artırmak, onu sıkmadan düşündürmek, kendisi ve dışındaki dünya hakkında düşüncesini aktif hale getirmektir. Bu sayede çocuğun okuma

³³ İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî, *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Bulak 1299-1308, Dâru's-Sadîr, ts. Beyrut, 43.

³⁴ Öner Cıravoğlu, *Çocuk ve Edebiyatı*, (İstanbul: Esin Yayınevi, 2000), 11.

³⁵ Sedat Sever, *Çocuk ve Edebiyat*, (Ankara: Kök Yayıncılık, 2013), 9.

³⁶ Sedat Sever, *A.g.e.*, 9.

³⁷ Mustafa Ruhi Şirin, *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış*, (Ankara: Kök Yayınları, 2007), 16.

sevgisi ve alışkanlığı da kendiliğinden gelişecek; okuyan, tartışan, sağlıklı düşünen bir birey olma yolunda önemli bir adım atmış olacaktır.”³⁸

Yukarıda vermiş olduğumuz düşüncelerden farklı olarak çocuk edebiyatı hakkında yapılan çeşitli tartışmalar da bulunmaktadır. Bu tartışmalar üç grupta incelenebilir:

Birinci grupta: Ziya Gökalp, İ. H. Baltacıoğlu, Nurullah Aytac gibi yazarlar vardır. Ziya Gökalp çocuklar için ayrı bir edebiyata lüzum görmez. İ. H. Baltacıoğlu da “Çocuklar için özel bir edebiyat olamaz. Özel besin, özel hava, özel dil olamayacağı gibi. Çocuk da bir insandır ve adam olmaya adaydır. Çocuğun alacağı, yiyeceği ve seveceği büyük adamlarının aynı olacaktır” der. Çocuğun kazanımlarını göz önüne almayan bu düşünce sahipleri, çocuğun sadece ahlaki ve dini yönden eğitimini esas almakta ve onu belli fikirler doğrultusunda şekillendirmek isterler. Bu anlamda çocuk yazınına katkı sağlayan yazarlardan Nurullah Aytac’ta çocuklar için ayrı kitaplar yazılmasına gerek olmadığına inanır ve onlara büyüklerin okuduğu kitapların okutulmasını önerir.

İkinci grupta çocuğu küçük bir yetişkin olarak görmekle beraber ona yazılacak eserlerin yetişkinler için yazılan metinlerden daha basit olarak tasarlanması gerektiğini savunanlar vardır. Bu gruptan Yaşar Kemal, Çehov’un, “büyükler için, çocuklar için ayrı ayrı ilaçlar var mı? Çocuklar için ancak dozlar değişir” görüşüne atıfta bulunarak, çocuklar için farklı bir üslubun olması gerektiğini vurgularken; Erdal Öz, çocuk ve yetişkin edebiyatı arasında ayırım yapılmasına karşı çıkar.

Üçüncü gruptaki yazarlardan Cemal Süreyya ise çocuk edebiyatı ayırımının pedagojik zorunluklar içerdiğini söyleyerek, çocuğa özgü bir edebiyatın zorluğuna işaret eder. Çocuğa yetişkinler tarafından belirlenecek bir edebiyatı uygun görür ve şöyle der: “Çocuk henüz ekmek diyemiyor da epe diyorsa, biz ona kalkıp epe diye söz etmeyelim ekmekten. O zaman ‘epe’ den ekmeğe geçişin süresi uzar, ya da biz uzamasını istiyoruz demektir”.³⁹

Görüldüğü gibi, yukarıda verilen tartışmalarda, çocuk edebiyatının, muhatabı olan çocukta, edebi ve estetik bir sanat ruhu oluşturmaya düşüncesi

³⁸ Selahattin Dilidüzgün, “Okuma Öğretimi Hedefleri Bağlamında Türkçe Ders Kitaplarındaki Çocuk Edebiyatı Ürünleri”, *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi* 2, (2014), 23.

³⁹ Nermin Yazıcı, “Türk Çocuk Edebiyatı Tarihi Yazımında Karşılaşılan Sorunlar”, *Erdem Dergisi*, 60, (2011), 214.

bulunmamaktadır. Gelişen zamanla beraber, bu gereksinim ortaya çıkmış; iyi bir çocuk kitabının, çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarını karşılayan fakat her şeyden önce çocuğun hoşuna giderek, zevkle okuduğu bir eser olduğu fikri benimsenmiştir.

Nitekim, Yalçın ve Aktaş'a göre "çocuk edebiyatı, çocukluk dönemi içinde bulunan bireyler için özel olarak içselleştirilerek yazılan; çocuğun zihinsel, duygusal, sosyal ve dilsel gelişimini göz önünde bulunduran; çocuğun yeteneklerinin açığa çıkmasına yardımcı olan; geçmiş, bugün ve gelecek arasında bir bağ kuran; kültürel mirasa sahip çıkarak onun genç nesillere aktarılmasında işlevsel olan; amaçlı, disiplinler arası ve çağın değerlerini barındıran; bunu yaparken okuduğunda farkındalık yaratarak sağlam bir estetik duygusunun oluşmasına katkıda bulunan edebi bir türdür."⁴⁰

21. yüzyıl çocuklarına hitap eden edebiyattan beklenen fayda; çocuğu sanatla bütünleştiren ve onu tamamlayıcı değerleri kazandıran ayrıcalıklı bir edebiyat olmasıdır. Asıl işlevi, çocuğa öğretme, vazetme ya da öğüt verme değil; kültürlendirme, eğlendirme ve entelektüel bir fayda sağlamaktır.

Bu bağlamda çocuğa odaklı çocuk edebiyatı oluşumu şu özelliklere sahiptir: Çocukların özel ihtiyaçlarına uyum sağlar; çocukların nasıl geliştiğini ve nasıl büyüdüğünü vurgular; çocuklarla doğru iletişim kurar; yeterli yaratıcılığa ve dinamizme sahiptir; çocukların hayatındaki güncel değişimlere aşinadır; mesajı çocuklara iletmek için çekici yöntemler kullanır; çocukların ruh sağlığını tehdit eden şiddeti, korkuyu ve kaygıyı vb. özendirmekten kaçınır; çocuklarda öğrenme şevki ve okuma sevinci uyandırır; çocukları, kimliklerinin bir parçası olan kültürleri ve geçmişleri ile tanıştırır. Kısacası çocuk edebiyatı, çocuğun dünyasından ilham alarak, ona özgü metaforlarla yapıtlar ortaya koyar.

1.2. Çocuk Edebiyatının Önemi

Çocuk edebiyatı; çocukta sanatsal bir bakış açısı oluşturmak ve ona eleştirel düşünme yetisi kazandırma gibi amaçları benimser. Çocuk, çocuk edebiyatının en önemli muhatabıdır. Edebiyat aracılığıyla kendisi ve yaşamı hakkında bilgiler edinir.

⁴⁰ Alemdar Yalçın&Gıyasettin Aytaş, *Çocuk Edebiyatı*, (Ankara: Akçağ Yayıncılık, 2005), 17. Bakınız: Hans-Heino Ewers, çev. Şener Şükrü Yiğitler, "Çocuklara mı Yetişkinlere mi Geçmişte Günümüzde Çocuk Edebiyatının Birden Çok Kitleye Hitap Etmesi", *Çocuk ve Medeniyet*, 2, (2018), 11-13.

Çocuk yazını, çocuğun kültürlenme alanıdır. Okuduklarını yaşadıklarıyla mukayese eder ve onlardan estetik bir derinlik ve akademik anlamda bilgiler alır.⁴¹

Resimli kitaplar, çocukta onlara bakarak hayal gücü ve sezgileriyle anlama ve yorumlama becerisi oluşturur. Bu da akademik anlamda bir gelişmeye yol açar ve daha okul öncesi deneyim ve hazır bulunuşluğa zemin hazırlar.

Öner Ciravoğlu, okul öncesi çocuk edebiyatının gerekliliğini ve önemini şöyle açıklamaktadır: Çocuk edebiyatı, günlük uğraşlar arasındaki zamanda oyalayıcı, eğlendirici bir öneme sahiptir. Çocukları can sıkıntısından kurtaracak ve onlara yaşam sevinci sunacak bir değeri vardır. Çocuk edebiyatı sayesinde çocuklar, hayatı ve yakın çevrelerini tanımaya yönelirler. Bunun çocuk gelişiminde önemli işlevi vardır. Çocuk edebiyatı aynı zamanda çocuklar için bir rehber olacak öneme sahiptir. Çocuk bu edebiyat sayesinde kendini denetler, kendi dünyası içinde dinlediklerinden dersler çıkarır. Çocuk edebiyatı, çocukların diğer davranışlarını etkileyecek önemdedir. Onun yaratıcı etkinliklerde bulunması için bir alt yapı hazırlar. Çocuk edebiyatı ayrıca okul öncesi çağıdaki çocukların dilsel gelişimlerine yardımcı olacak önemdedir.⁴²

Ali Gültekin'e göre çocuk ve gençler için üretilen edebî ürünler, çocuk ve genç okurları nitelikli metinlere yöneltmeyi başarabilmeli; onlara okuma kültürü kazandırabilen bir sorumluluk da üstlenmeli; onlarda edebiyat ve sanat etkileşiminin kapısını aralayan etkili bir uyaran konumuna gelmelidir.⁴³

Genel anlamda büyükler için yazılan edebiyatın bünyesinde gelişen çocuk edebiyatının hedeflerinden biri de çocukların güvenli, sevgi ve saygı dolu ortamlarda yetişip sanatsal ve estetik bir zevke sahip olmalarıdır. Ayrıca çocukların sosyalleşmesi için aktivitelere katılımları, başarılı ve iyi bir dinleyici olmalarıyla birlikte kitap sevgisini kazanmaları, çocuk edebiyatından beklenen katkıların başında gelmektedir.⁴⁴

Diğer yandan eleştirel düşüncenin edebiyat alanına yansımada mantıkla sınırlandırılmayan, estetik unsurların egemen olduğu bir bakış açısı da bulunmaktadır. Bu noktada “var oluşu anlamının amacı” olarak tanımlanan

⁴¹ Menûçehri Pür, *Âşinâ-yi Bâ Edebiyât-i Kûdekân*, (Tahrân: İntişârât-i Firdevsî, 1378/1999), 13.

⁴² Öner Ciravoğlu, *Çocuk Edebiyatı*, 12.

⁴³ Ali Gültekin, *Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazıları*, (İstanbul: Erdem Yayınları, 2011), 96.

⁴⁴ Bkz: Tacettin Şimşek, *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı*, (Ankara: Grafik Yayınları, 2014).

edebiyatın⁴⁵ çocuğun dünyasını anlama aracı olarak rolü büyüktür. Vefa Taşdelen'e göre, edebiyat eserinin amacı bilgi vermek değil, sanatsal bir bakış açısıyla bir varoluşun tanıklığını yapmaktır. Bu tanıklık, tanımlanmış ve belirlenmiş bir kavramı, bir bilgiyi aktarmak için, her zaman bir “çokanlamlılık” hatta bir “anlam kapallılığı” içinde kendini gösterir.”⁴⁶

Kendine özgün bu edebiyat sayesinde okuduğu kitaplarla sanatsal bakışa erişen çocuk, düş dünyasındaki şeyleri tanımlayabileceği anlamları, yazarın imgeleri ve sembolleri ile kavrayabilmekte ve kitaptaki resimlerle de kendini olaya dahil edebilmektedir.

1.3. Çocuk Edebiyatının Amaçları

Kanaatimizce çocuk edebiyatının amaçları retorik altyapıyı, hedefleri pratik sonuçları ilgilendirmektedir. Bir plan çerçevesinde belli bir istikamete evrilmiş olan amaca hedef denilebilir.

Çocuk edebiyatının en büyük amaçlarından birisi, çocuğa duygusal ve fiziksel anlamda sunduğu gelişimsel katkıdır. Çocuğun kültürlenmesi ilk gözünü açtığı ailede başlamaktadır. “Çocuk kültürü, bilişsel, duygusal ve maddi ilişkileri kapsamaktadır. Çocuk kültürünün kapsamında çocukların toplumdan aldıkları ve topluma kattıkları tüm özellikler yer almaktadır.”⁴⁷

Çocuğun izlenimleriyle gerek çevresinden aldığı gerekse de kendisinin ürettiği kültürlenmenin çocuk edebiyatı yazarlarının eserleri aracılığıyla oluşturulması söz konusudur. Bu bağlamda ona sunulan şiir, şarkı, tekerleme, piyes, masal, efsane, hikâye roman gibi edebiyat ürünlerinin kapsayıcı, evrensel ve çekici bir dile sahip olması gerekir.

Bir çocuk, içerisinde karakter, tema veya olay bulunan bir kitap okuduğunda, karakterlerin düşünce biçimlerine, duygularına ve davranışlarına olan ilgisi sayesinde onları içselleştirir. Bu süreç çocuğun sosyal gelişimine yol açar.⁴⁸

⁴⁵ Bkz: Murat Kara, “Varoluşculuk Bağlamında Edebiyat ve Felsefe, Şiir ve Endişe”, BEÜ SBE Dergisi, 8/1, (2019), 43-66.

⁴⁶ Vefa Taşdelen, Edebiyat Eğitimi: “Hermeneutik Bir Yaklaşım”, Milli Eğitim Dergisi, 34/169, (2006), 43.

⁴⁷ Neslihan Güney, “Türkiye’de Çocuk Kültürü-Bir Bibliyografya Denemesi”-Kebikeç, 19, (2005), 325.

⁴⁸ Bijen Zâhirî Nav&Sûrân Necebî, “İrtibât-i Edebiyât-i Kûdekân-û Novcevanân Bâ Rüşd-i İctimâî”, Dâneşhâh-i Erdebîlî”, Makâlehâ-yi Humâyeş-i Pejûheşhâ-yi Zebân-û Edebiyât-i Fârsî, 161. [https://www.anjomanfarsi.ir/pdf/pa5/pa5%20\(11\).pdf](https://www.anjomanfarsi.ir/pdf/pa5/pa5%20(11).pdf), Erişim tarihi: 23. 0. 2023.

Çocuk edebiyatı, çocuğu entelektüel bir konuma kavuşturmak ister. Onu kitaba dost kılar. Şiir ve şarkı ve gösteri sanatlarıyla eğlendirerek bilgilendirir. Çocuk yapıtları, çocuğu sosyal bir birey yapar. Çocuğa sevgi-saygı ve güven aşılar. Bu edebiyat, çocuğun kültürünü, dilini ve zihinsel becerilerini geliştirerek çocuğa sanatsal bir ruh katar. Çocuğun bilgi kaynağı ve dünyaya açılan penceresi olan kitapların onun maddi ve manevi bir ihtiyacı olduğunu kavratır. Çocuğa eleştirel bir bakış açısı, görselleri algılama gibi becerilerle keşfetmeyi öğretir. Onu hayali kurgularıyla geleceğe hazırlar ve onu yaratıcı düşüncelere ve çevresini incelemeye sevk eder. Çocuğun okuduğu bilgileri anlamlandıracak seviyeye ulaştırır. Çocuğun dağarcığına her eserle yeni kavramlar sığdırır. Çocuk yazınına bu amaçların esas alınması ile, çocuk edebiyatının işlevi ve öneminin anlaşılması, böylece edebiyat aracılığıyla çocukta kültürel gelişmeler meydana getirilmesi gibi kazanımlar sunar.⁴⁹

Araştırmamız ayrıca çocuk yazınında çocuk gerçekliğini yetişkinlerden ayıran tarafları ortaya koyarak farklı toplumsal ve ekonomik koşullarda yaşayan çocukları ortak duyarlıklarda buluşturan temel öğeleri tespit etmeyi amaçlamaktadır.

1.4. Çocuk Edebiyatının Hedefleri

Çocuk edebiyatının hedefi bireyin zihinsel gücünü geliştirmek, onun yapıcı ve yaratıcı bireyler haline gelmesini sağlamaktır. Çocuk edebiyatı ürününün niteliği de bireyin zihinsel gücü yani bilişsel gelişimi ile doğrudan orantılıdır.⁵⁰

Dünyanın bütün ülkelerinde olduğu gibi bizim ülkemizde de çocuk edebiyatının en başat hedefi, çocuğun geleceğe ülkesine yararlı, sorumluluk taşıyan, onurlu, bilgili ve fedakâr bir ülke vatandaşı olarak hazırlanmasına katkı sunmaktır. Bu hedefin gerçekleşmesi için de makul ve mantıklı öneriler ve çözümler üretilmiş ve üreilmeye devam edilmektedir. Çocuğa hitap eden edebiyatın niceliği ve niteliği büyük önem arz etmektedir.

Williams çocuk eğitiminde kullanılan formun çocuğun her yönden gelişimi için yeterli olmasını; çocuğa sunulan ürünle yaşadığı ortamın birbirine uyumlu ve orantılı olmasını tavsiye etmektedir. Bunu da ancak, çocuğun içsel doğasını, ihtiyaçlarını ve zihni yapısını anlayabilen kişilerin akıllı metotlarla başarabileceğini

⁴⁹ İbrahim Kıbrıs, *Uygulamalı Çocuk Edebiyatı*, (Ankara: Eylül Yayınları, 2000), 29.

⁵⁰ Bknz: Hasan Gülerüz, *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*, (Ankara: Pagem Akademi Yayınları, 2006), 35.

ifade etmektedir.⁵¹ Yani, edebiyatın insan yetiştiren yönü ağır basmakta ve çocuğu tanıyan usta kalemlere iş düşmektedir. Nitekim, W. H. Auden'e göre çocuk edebiyatının hedefi bu edebiyatın kendine has özelliklere sahip müstakil bir alan olması gerekir. Diğer yandan yetişkinlerin deneyimine dayalı olarak iyi çocuk kitapları üretilemez. İyi bir kitabın çocuk tarafında anlaşılabilirliği ve değerlendirilebilirliği için yetişkinlerin deneyimlerinin çocuğa hazırlanan eserlerin içinde olmaması gerekir.⁵²

Bazen çocuk edebiyatı yazarları, eserlerinde kendi çocukluk günlerine döner ve o günlere olan özlem ve heveslerini dile getirirler. Mathews'e göre çocuk kitapları genel anlamda yetişkinlerin geçmiş yaşam öykülerinden izler taşımaktadır. Zaman zaman yazarın çocukluğuna dair duyduğu özlemi, zaman zaman da duyduğu bir hikâyenin çocukluğuna dair izleri, çocuk kitaplarında paylaşılmaktadır.⁵³

Çocuk edebiyatının öncelikli amacı öğüt vermek ya da öğretmek değildir. Çocuklara yaşam ve insan gerçeğine dair sanatçı duyarlılığıyla kurgulanmış ipuçlarını sunmak, ana dilinin kullanım olanaklarını sezdirmek, onları yazılı kültürle doğru ve sürekli iletişim kurabilen bireyler yapabilmektir. Edebiyat, varlığıyla evrene yaşam ruhu katan insanın konuştuğu dildeki güzellikleri ortaya çıkaran bir sanat dalıdır. Bu nedenle edebiyat eserinin amacı da kendi akışında uygulanmalıdır.⁵⁴

Vefa Taşdelen'in de vurguladığı gibi edebiyat eserinin amacı öncelikle bilgi vermek değil, sanatsal bir bakış açısıyla bir varoluşun tanıklığını yapmaktır. Bu tanıklık, tanımlanmış ve belirlenmiş bir kavramı, bir bilgiyi aktarmadığı için, her zaman birçok anlamlılık, hatta bir anlam kapallılığı içinde kendini gösterir.⁵⁵

Çocuk edebiyatı yapısından genel beklenti, çocuğun kültürlü hale gelmesine ve bilişsel yönden gelişmesine katkı sağlayacak şekilde, çocuğu birey olma yolculuğunda desteklemesi, onun ruhen ve bedenlen ihtiyaçlarını önemsemesi ve onda okuma kültürünü planlamasıdır.

⁵¹ L. Williams, *Çocuğunuzu Keşfedin*, İngilizceden çev. Miyase Koyuncu, (İstanbul: Hayat Yayıncılık, 2003), 49.

⁵² (Mathews, 2000: 120-121), Aktaran: Okan Koç, *Çocuk Edebiyatı ve Çocuk Kitaplarına Yönelik Toplumsal Bir Bakış*, International European Journal of Managerial Research Dergisi (EUMR) ISSN: 2602-4179/Dönem/ 5/9 Araştırma Makalesi, 383.

⁵³ G. B. Mathews, *Çocukluk Felsefesi*, çev. Emrah Çakmak, Gendaş (İstanbul: Kültür Yayınları, 2000), 120-121.

⁵⁴ Sedat Sever, *Çocuk ve Edebiyat*, (İzmir Tudem Yayınları, 2013), 198.

⁵⁵ Vefa Taşdelen, "Edebiyat Eğitimi: "Hermeneutik Bir Yaklaşım", Milli Eğitim Dergisi, 34/169, 43.

Çocuğun kültürlenmesi gözünü ilk açtığı yer olan ailede başlamaktadır. Çocukluk evresinde oynadığı oyunlar, çocuğu, kitaplardan elde edilen kültürel kazanımlardan hiç de aşağı olmayacak seviyede kültürün içine dâhil etmektedir.

Kültürler içinde çocuk tekerlemeleri ve oyunlarının önemli bir yeri olduğundan yola çıkarak çocuğa ait bir kültürden bahsedenler de vardır. “Çocuk kültürü, bilişsel, duygusal ve maddi ilişkileri kapsamaktadır. Çocuk kültürünün kapsamında çocukların toplumdan aldıkları ve topluma kattıkları tüm özellikler yer almaktadır.”⁵⁶

Çocuk edebiyatı, çocukların kitaplar aracılığıyla kültürlenmesine de katkı sunmaktadır. Sedat Sever çocuklar için yazılan kitaplar hakkında şöyle demektedir: “Çocuğa seslenen kitaplar, ilk çocukluk döneminden başlayarak ergenlik dönemine kadar uzanan bir evrede, çocukların dilsel, bilişsel, kişilik ve toplumsal gelişimleri için önemli olanaklar yaratan araçlardır.”⁵⁷

Çocuk kitaplarının, çocuğun sosyalleşmesi, dünyayı tanınması ve sanatsal bir dilin düşünsel boyutlarında gezinmesi için tasarlanarak gelişimlerine yardımcı olması gereklidir. Sever, çocuk edebiyatının ayrıca çocuklar adına üretilen yayınların, çocuk-edebiyat-sanat etkileşiminin kapısını aralayan etkili birer uyarıcı olmasını da gerekli görmektedir.⁵⁸

Çocuk edebiyatı alanında öncü bir isim olan Enver Naci Gökşen, Türk edebiyatında çocuk edebiyatı literatürünü “Çocuğun sanat eğitime yarayacak tekniği, ilkeleri olan ayrı bir edebiyat” olarak tarif etmektedir.⁵⁹

Çocuk edebiyatının hedefleri, çocukların güven, sevgi, sevilme, sevmeye, öğrenme, bir gruba ait olma, oyun, değişiklik ve estetiklik gibi ruhsal ihtiyaçlarını karşılamak; çocukların alıcı dil ve ifade edici dil becerilerini geliştirerek bilişsel, sosyal duygusal ve kişilik gelişimlerine katkıda bulunmak; çocukların kazanmış oldukları dil becerileri ile dinleme, anlama, okuma, yazma ve kendini ifade etme yeteneklerini geliştirmek; çocukların kendi kişiliklerini tanımlarını sağlayarak onlara değerli bir varlık olduklarını hissettirmek; çocukları yaşam gerçeklerine hazırlayarak, onların sorunlarla baş etme becerilerini geliştirmek; çocukların içinde

⁵⁶ Neslihan Güney, “Türkiye’de Çocuk Kültürü-Bir Bibliyografya Denemesi”-Kebikeç, 19, (2005), 325.

⁵⁷ Sever, *Çocuk ve Edebiyat*, 72.

⁵⁸ Sever, *A.g.e.*, 29.

⁵⁹ Enver Naci Gökşen, *Örnekleriyle Çocuk Edebiyatımız*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1980), 3.

bulundukları kendi kültürlerini ve başka kültürlerin özelliklerini tanımlarını sağlamak; çocukların iç ve dış dünyalarına katkıda bulunarak onlara doğru ve temel davranış becerilerini kazandırmak; çocukların duyguları kontrol altına alarak ve korku, kıskançlık, öfke, nefret gibi duygularla başa çıkmalarını öğretmek; çocuklara duygu, düşünce ve yaşantı zenginliği kazandırmak; çocukların görsel, işitsel, dokunsal algı gelişimini desteklemek; çocuğa ilk edebî ve estetik değerleri kazandırarak güzeli fark etmelerini sağlamak, çocukların yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmek; çocuğa ilk kitap sevgisi aşılayarak, çocukların ilgi duydukları alanları keşfetmelerini ve kitabı bir bilgi kaynağı olarak kullanmalarını sağlamak; çocukların eleştiri yeteneğini geliştirmek; okuma kültürünü ve iyi çocuk kitabı kavramını kazanmalarını sağlamak; çocuk kitaplarının türlerini tanıtmak; çocuklara onların gelişim dönemlerine uygun fiziksel özelliklerde kitapları sunmak; çocuklara uygulanan eğitim programlarını destekleyici özelliklere sahip kitaplar verebilmek olarak sayılabilir.”⁶⁰

Çocuğun edebi eserlerle tanışması, onun hem eğitim hem de günlük yaşantısı açısından önem arz etmektedir. Çocuk, edebiyatın yardımıyla hayatını şekillendirmeyi, başkalarının tecrübelerinden yararlanmayı ve onlardan aldığı ilham ve mantıkla kendi dünyasını kurmayı öğrenir. Çocuk, hayattan yansıtılan halleri çıplak gözlerle gördüğünde buna kayıtsız kalmadan bilgi dağarcığına işler; kendisiyle kıyaslayarak o yaşantılardan tecrübe kazanmaya başlar.

1.5. Çocuk Edebiyatının Kapsamı ve Nitelikleri

Oğuzkan’a göre; “Çocuk edebiyatı çocukluk çağında bulunan kimselerin hayal, duygu ve düşüncelerine yönelik sözlü ve yazılı bütün eserleri kapsar. Masallar, hikâyeler, romanlar, anılar, biyografik eserler, gezi yazıları, şiirler, vb. hep bu çerçeve içine girebilir. Değişik birtakım yazı türlerinde ortaya konulan bu eserlerin, tıpkı yetişkinler için hazırlanan eserler gibi güzel ve etkili olmaları da gerekir.”⁶¹

Geçmişten günümüze çocuk edebiyatının kapsamı ve niteliği hakkında birçok tartışmalar gündeme getirilmektedir. Bu tartışmalar, çocuk edebiyatına farklı boyutlardan bakanların görüşlerindeki ısrarcı tutumlarından dolayı daha da

⁶⁰ T.C Milli Eğitim Bakanlığı Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Çocuk Edebiyatına Giriş, (Ankara: 2013), 5-6.

⁶¹ A. Ferhat Oğuzkan, *Çocuk Edebiyatı*, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2001), 3.

kızışmaktadır. Çocuk edebiyatı alanı müstakil bir alan mıdır? Yoksa erişkin edebiyatının bir alt dalı mıdır?

Çocuk edebiyatına ayrı bir bilim dalı olduğu yorumu getirenler, pedagojik nedenleri öne sürerken, çocuk edebiyatının, edebiyatın bir alt türü olduğunu savunanlar ise, onun poetik⁶² bir dil olduğunu savunmaktadırlar. Çocuğun silik bir tablo durumunda olduğu edebiyat, çocuk edebiyatı olarak adlanabilir mi? Çocuğun beğenisini kazanamayan, onu es geçen ve ilgilendirmeyen konuları çocukçalığa indirgeyen edebiyat çocuğun beğenisini kazanır mı?

Bu sorulara “çocuk edebiyatının genel edebiyattan farklı olmadığı” şeklinde cevap verilmektedir. Nitekim çocuk edebiyatının daha hassas bir grubun yazın alanı olmasından dolayı yetişkin edebiyatından daha duyarlı ve daha incelikli bir üsluba sahip olduğu açıktır. Klasik üsluptan vazgeçemeyenlerin, çocuğu anlayamama gibi bir sorunları olduğundan haberdar olmaları gereklidir. Bu amaçla Şirin, bu edebiyatı, çocuğa nesne olarak bakan zihniyetten, ona özne olarak değer veren bir zihniyete terfi ettirmek ister. şu halde çocuk kitaplarında olması gereken niteliklerin, çocuksu duyarlılığa bürünerek çocuğun dünyasını yansıtmaları bir ihtiyaçtır.

Şirin’e göre, çocuklar için yazılmamış birçok kitap, barındırdığı çocuksuluk ile her yaş grubu tarafından nasıl sevilerek okunabiliyorsa, çocuklar için yazılmış bir eser de edebi niteliğinden dolayı yetişkinler tarafından zevkle okunabilmelidir. Asıl olan edebiyattır; edebiyat okurları, yetişkinler ve çocuklar olarak ayrıştırılmaz.

Çocuk edebiyatı, çocukların gelişim özellikleriyle doğrudan ilintili olduğundan ‘çocuk için’ değil, ‘çocuğa göre’ nitelendirmesinde bulunabildiğimiz ürünleri öne çıkarmaktadır.⁶³ Çocuğa onun beğenilerini ve istemlerini göz önüne alarak seslenebilen ve Mustafa Ruhi Şirin’in ifadesiyle çocuğu çepeçevre kuşatan edebiyattır.⁶⁴

“Çocuk edebiyatı” kavramı üzerinden edebiyatın içerisinde çocuğa özgü bir alan yaratmada ana belirleyici ölçüt, ‘çocuğa görelilik’tir.⁶⁵ Şirin, modern çocuk

⁶² Poetik kelimesinin kökeni Fransızca dilidir. Bu kelimenin Fransızca’daki karşılığı poetique şeklindedir. Poetik TDK sözlük anlamı şu şekildedir: 1. Sıfat şiire özgü, 2. şiir niteliğinde olan. TDK Sözlüğü.

⁶³ Güleriyüz, *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*, (Ankara: Pagem Yayıncılık, 2013), 80.

⁶⁴ Mustafa Ruhi Şirin, *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*, (İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 2000), 13.

⁶⁵ Sedat Sever, *Çocuk ve Edebiyat*, (Ankara: Kök Yayınları, 2003), 9.

edebiyatının başlangıcının, çocuğa görelilik ölçütünün esas alınmaya başlandığı dönem olarak kabul edildiğini ifade eder.⁶⁶

Çocuk edebiyatı, tümüyle ‘çocuk’ denilen özel bir hedef kitleye bağlı kategorik kitaplarla var olur. Çocuk edebiyatının tanımı kendi amacıyla temellendirilir: Çocuk edebiyatı, çocuğa özel olmak ister; çünkü kendisini açıkça ve amaçlı bir ilgiyle konumlandırır.⁶⁷

Modern çağda çocuklar için yazılan eserlerde oluşan edebiyatın, eskiye oranla daha belirgin biçimde ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Çocukluk çağının gelişim aşamalarını takip eden ve onların psikolojik ihtiyaçlarının farkında olan yazarların ve ressamların ortaya koyduğu yapıtlar, çocuk edebiyatına yeni ufuklar açmaktadır.

Çocuk edebiyatının nitelikleri şu şekilde sıralanmaktadır: Çocuk edebiyatı ürünleri çocuğa göre olmalıdır. Örneğin okul öncesi çocuk edebiyatı, çocuğun bedensel ve davranışsal gelişimine paralel olmalıdır. Çocuk edebiyatı, okul öncesi çocuğun “eğlenerek, oyalanmasını” sağlayarak olumlu etkiler uyandırmalıdır. Bu nedenle çocuk edebiyatı bir rehberlik kaynağı olmalıdır. Çocuk edebiyatı, çocuğun kendi kişiliğini tanıyıp, değerli ve yetenekli bir varlık olduğunu hissettirmelidir. Çocuklar için hazırlanmış edebi eserlerin dili ve anlatımı, çocukların iç dünyasına canlılık getirebilecek özellikte olmalıdır. Böylece çocuk dünyasında yaşama sevinci ve heyecanı uyandırabilir. Çocuk edebiyatı, dinleyen ve izleyen çocuklar üzerinde, yakın çevrelerini tanıma fırsatı verebilmelidir. Nitelikli çocuk edebiyatı çocuğun, duygularını ifade etme gücünü geliştirdiği gibi onda yaşama ait bilgiler oluşmasını sağlar. Çocuk, kendisi için kaleme alınmış bir hikâye ya da şiirde kendine pay çıkarır ve yaşananlarla kendi yaşamını kıyaslar. Edebi yapıtın niteliği, çocukta yaşam sevgisini güçlendirmesi, değerleri sezdirmesi ve düşünme yeteneğini geliştirmesi ile belli olmaktadır.⁶⁸

Çocuk edebiyatından öncelikli beklenti, çocuğun psikolojik ve ruhsal yönden faydasını ön plana alması gereğini karşılamasıdır. Çocuk, bu ürünlerle hem estetik bir doyum hem de eğlence ihtiyacını da karşılayacak bir gelişmeye kavuşmalıdır.

⁶⁶ Mustafa Ruhi Şirin, *Çocuk, Çocukluk ve Çocuk Edebiyatı*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2016), 26.

⁶⁷ Lesnik-Oberstein, 2005:15, Aktaran: Ahmet Demir, “Çocuk Edebiyatı ve Yaratıcı Düşünme”, İDİL, (Ağustos, 2019), 1012.

⁶⁸ Halit Karatay, *Çocuk Edebiyatı Metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı*, Ed. Tacettin Şimşek, (Ankara: Grafiker Yayınevi, 2011), 77-140.

Çocukların her yaş döneminde ihtiyacını karşılaması gereken çocuk edebiyatı yazarlarının büyüklerden farklı bir duygu ve düşünce dünyasına sahip olan çocuklara seslenen eserler yazarken oldukça dikkatli, bilinçli ve özenli olmalıdır. Bu görüşe göre, çocuk edebiyatı, tümüyle çocuk denilen özel bir hedef kitleye bağlı kategorik kitaplarla oluşur ve bu gaye ile çocuğa has kılınır. Bu edebiyat kendisini özel ve amaçlı bir ilgiyle konumlandırır.”⁶⁹

Çocuk edebiyatı ürünlerinin çocukta estetik algı oluşturmaya etkisi, sadece edebî zevk açısından değil aynı zamanda görselliğe ilişkin bir estetik yönelim oluşturmaları bakımından da önemlidir. Özellikle çizgilerle süslenen eserlerin çocuğun görsel hafızasına kazınacağı unutulmamalıdır.⁷⁰

Çocuk edebiyatı alanında yazılan eserlerin yukarıda sıralanan ölçüt ve fikirlerle uyması, bu literatürün ilerleme kaydetmesi için önemlidir.

Bruno Bettelheim (1903-1990), çocuk edebiyatının muhatabı olan çocuğun sadece biyolojik gelişiminin takibinin yetmeyeceğini, onunla iletişim kurabilmenin ancak onu anlamakla gerçekleşebileceğini söyler. Öte yandan Williams da bu meyanda çocuk edebiyatı alanında eser veren yazar veya sanatçılara, çocuğa onun kullandığı, kendine özgü diliyle hitap edilmesini önerir. Bunun için gereken şey, kendisi gibi bir insan olan çocuğu tanımaktır. Bu tanıma da yazarın çocuktan önce kendisine tam bir bakışla bakması ve keşfetmesi ile gerçekleşebilir. Böylece çocuğun kendine özgü dünyasını anlatmakla revaç bulan “çocuğu anlayan edebiyat” diğer sanatsal türlerden ayrı bir konuma oturtulur.

Bir çalışmanın çocuk edebiyatı ürünü olması için çocukluğu anlatması yeterli görülmemektedir. Çocukluğu, çocukluğun dili ve mantığı ile anlatması gereklidir. Buna örnek olarak Şirin, Jacques Prevert’in şiirini alıntılar:

*Derken çocuk kuşu saklar/ İçine sehpanın/ da ve bütün çocuklar/ Duyar türküsünü/ Ve bütün çocuklar/ Dinler bu müziği.*⁷¹

Sonuç olarak çocukları bilgilendiren, eğlendiren, onlara doğru yolu sezdiren iletiler veren, onlara hayatı anlatarak düşünme, eleştirme, kıyaslama ve sorgulama

⁶⁹ Dilek Tüfekçi Can, *Çocuk Edebiyatı Kuramsal Yaklaşım*, (Eğitim Akademi Yayınevi, 2014), 9.

⁷⁰ Beyhan Kanter, “Etik ve Estetik Bağlamda Çocuk Edebiyatı”, *Türk Dili Dergisi Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Özel Sayısı*, 572.

⁷¹ Mustafa Ruhi Şirin, *Edebiyat ve Çocuk Edebiyatı Edebiyatın Amacı ve İşlevi*, *Türk Dili Dergisi*, 18. <https://docplayer.biz.tr/25933447-Edebiyat-maddesine-turkce-sozluk-ve-buyuk-larousse-sozluk-ve.html> Erişim tarihi: 13 Mart 2022.

yeteneklerini kazandıran, onların toplumsal ilişkileri anlamalarını sağlayan edebiyat yapıtlarının evrensel dili her dilden anlaşılmalıdır.

1.6. Çocuk Edebiyatında Hikâye ve Şiir Türü

Fars, Arap ve Türk çocuk edebiyatı kurgularının temelinde çocuğa ait özel bir hissiyatın koruma altına alındığı, onu ilkeli ve öz güvenli bir gözetim altında edebiyatla tanıştırma vardır. Postmodern edebiyatın ortaya çıkışıyla sosyal sorunlar edebiyat literatürünün konuları arasına girerek, sanatın toplumu yönlendirdiği ve entelektüel düşünceye sahip gençlerin yetişmesine katkı sağlamaktadır. Bu evrensel literatür, çocuk ve gençlere yönelik olarak yazılan hikâye ve şiir türleriyle, kadim gelenek ve moderniteyi içeren söylemler üretmekte ve çocuğun psikolojik yapısına, sanatsal yönden doyuma önem veren bir yapıya doğru ilerlemektedir.

1.6.1. Çocuk Edebiyatında Hikâye

Hikâye anlatma geleneği bütün dünya kültürlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Başlangıçta çocuk edebiyatı veya yetişkinler edebiyatı diye bir ayırım yoktu. Çocuklar, aileleri ile aynı hikâyeleri dinler ve onlardan zevk alırlardı.⁷² Çocuk edebiyatında edebi bir tür olarak tasnif edilen hikâye; belirli bir zaman ve mekânda genellikle az sayıda bir grup kişi arasında yaşanan, yalın bir anlatıya sahip gerçeğe uygun olayların kişilerle birlikte kısa, duygulu, heyecanlı bir biçimde gözlemeye ve kurgulamaya dayalı edebî düz yazılardır.⁷³

Hikâye; insanların içinde yaşadıkları zaman, mekân, sosyal çevre, duygu ve düşüncelerini tasvir eden bir sanat gösterimidir. Hikâye; anlatıcısı hayatı ne kadar derinden kavrar ve eserine yansıtırsa, o eser de o kadar zengin, içerikli ve güzel olur. Her hikâyeci, seslendiği okuruna hayatın ve insanın ayrı bir yönünü göstererek hayatın akışını seyretmesi için eserinde yeni bir pencere açar.⁷⁴

Eserin yaşamdan kesitler sunması; metinlerin kısa olması; kahramanların bir ya da birkaç kişiden olması; tek bir olay etrafında gelişmesi; belli bir olay, olayın geçtiği mekân, zaman ve kişilerin bulunması; kişilerin düşüncelerinin, konuşmalarla açıklanması; olay akışının sıralı ve düzgün biçimde ilerlemesi; dilin genellikle geçmiş zaman kipinde kullanılması; çevre betimlemelerinin yalın ve süssüz bir biçimde aktarılması; özel bir kurgu ile yazılan çocuk hikâye ve romanlarında içerik

⁷² A. Fuat Arıcı vd., *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı*, Editör: Tacettin Şimşek, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2011), 94.

⁷³ Metin Kayahan Özgül, “Hikâyenin Romanı” Hece Türk Öykücülüğü Özel Sayısı, Sayı: 46-47, 33.

⁷⁴ Bkz: Mehmet Kaplan, *Hikâye Tahlilleri*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1997).

zenginliği ve tutarlılığı, dil ve anlatım yeterliliğini karşılaması, kapak tasarım ve düzenlemesi gibi biçimsel teknik niteliklere sahip olması, çocuk hikâyesi kurgulanırken dikkat edilmesi gereken hususlardandır.⁷⁵

Çocuklara okuma alışkanlığını kazandırması beklenen çocuk kitaplarının, içeriği oluşturan ana fikir (tema), kahraman/yardımcı kahraman, plan ve anlatım tekniği bakımından, insanî edebî sosyal belli kavram ve değerlere uygun olması da gerekmektedir.⁷⁶

1.6.2. Çocuk Edebiyatında Şiir

Çalışmamızda çocuk edebiyatından örneklerini vereceğimiz çocuk şiiri, çocukların sevdiği, zevk aldığı, çocuk eğitiminde önemli role sahip bir edebiyat türüdür. Bununla beraber şiirin amacı, sadece eğlenmek, boş zamanı doldurmak ve çocukları mutlu etmek değildir. Şiir, çocukların ve gençlerin ruhlarına tazelik veren içsel ve sürekli akan bir kaynaktan yararlanmanın yoludur. Çünkü şiiri sevip anlamak, çocuklara çevrelerindeki dünyayla yüzleşme fırsatı verir. Şiir sayesinde çocuk adeta altıncı bir hisse sahip bir birey olarak olaylara sezgisel yaklaşabilir.

Şiirlerin çocuğun beden ve ruh sağlığına uygun olarak, onun dünya bakış açısıyla yazılması çocuk şiirinin en önemli özelliklerinden biridir.

Çocuk şiirinin amaçları çocuğun estetik duygusunun geliştirilmesi; dinleme ve okuma becerilerinin güçlendirilip yaratıcı dinleme okuma aşamasına ulaştırılması; kelime hazinesinin artırılması; dilsel hayal gücünün mantıksal düşünme ve çevresindeki dünya ile derin iletişim kurması becerilerinin (düşünsel hayal gücü) geliştirilmesi olarak sıralanabilir.⁷⁷

Çocuğun gerçek dışı bazı ifadeleri, mecazî ifadeleri ve metaforları anlama yeteneği şiirle gelişmektedir. Ayrıca şiir çocuğu okula hazırlamakta, çevreyi ve yaşamı deneyimlemesine katkı sunmaktadır.

Tarihçi yazar Pervîz Nâtil Hânlerî (1914-1990), şiiri duygusal durumların uyarılması olarak tanımlamakta; şair Şefî Hodkânî (d.1939) ise şiiri melodik bir

⁷⁵ Sedat Sever, “Çocuk kitaplarında bulunması gereken yapısal ve eğitsel özellikler”, Abece Eğitim ve Ekin Sanat Dergisi, 107, (1995), 14-15.

⁷⁶ Bkz: Öner Ciravoglu, *Çocuk Edebiyatı*, (80-81).

⁷⁷ Fâtîme Muhammed Rezâyî, “Berâyî Men Şi'r Behân”, 1399 (2020), 12/16, www.roshdmag.ir/fa/article, Erişim tarihi: 9.05.2023.

dilde oluşturulmuş bir duygu ve hayal düğümü olarak görmektedir.⁷⁸ Fars şiirinde duygular arası geçişlerde imge ve sembollerim nağmeli söyleyişleri çocuğu somut görünümünden farklı boyutlara götürür. Şiirden aldığı manevi doyum sonrasında çocuk aynı duygularla iç alemine geçerek bu sihirli ve değerli sözleri söyleyeceği kişiyi zihninde gördüklerine benzetidir. Hanleri'nin "Râz-ı Şeb" adlı şiiri yukarıda verilen tanımlara uymakla beraber her yaştan insanın şiir zevkine hitap etmektedir:

راز شب/ بنگر! این کوه دیو بیماریست/ تن زرنجی نهان به درد وگذار/ پشت بر آفتاب درمان بخش/ پای در
رودخانه کرده دراز/ سیزپوشان دره از دم صبح/ دامن باد را گرفته به دست/ می کشیدند هر یک از سویی/
همچو نوباوگان سرخوش مست/ استادهاند بهتزه/ به سوی پشته دیده ها نگران/ خشمش آید ز بازی ایشان⁷⁹

*Gecenin Sırrı/ Bak! Bu dağ bir hastalık iblisidir/ Acı ve ıstıraptan saklanır/
Şifalı güneşe geri döner/ Nehre uzanmış ayağı/ Sabahın erinde yeşile bürünmüş
vadide/ Rüzgârın eteğinden tutmuş/ Çekiyorlar onu her yandan/ Mest olmuş ergenler
gibi/ Öğretmenleri şaşırmış/ Endişeli insan kümesine doğru/ Oyunlarından dolayı
onlara kızan...*

Şi'ri Nâb (Halis şiir), شعر ناب şiirinin⁸⁰ sanat açısından yetişkin şiirinden bir farkı yoktur. Çocuk şiiri çocukların yarım kalmış düşünceleriyle çevrili olduğu için, bu dilin olanaklarını, çocukların düşünsel yetersizliklerini ve çocuğun ihtiyaçlarını dikkate alması gerekir.

Örneğin Sohrab Sepehri'nin "Bahar" şiiri, şairin baharın güzelliğini ve mutluluğunu sade ve tatlı dille anlattığı katıksız/halis bir çocuk şiiridir:

جوجه جوجه طلایی

/ نوکت سرخ وحنایی

تخم مرغ را شکستی/ چهگونه بیرون جستی؟

⁷⁸ Yahya Tâlibiyân&Ali Muhammed Muhammedî, "Gazel-i Muâsır; Ez Ğinâyî ve Câygâh-i Ğazel-i Romantik (Tahlîl-i Muhtevâyî ve Ceryân Şinâhtî)", Faslnâme-i İlmî, 11/40, (Sonbahar 1400/ 2021), 26-43.

⁷⁹ Pervîz Natil Hanlerî, Gozîde-i Eş'ârî Pervîz Nâtil Hanlerî, (Tehrân: İntişârâtî Nilüfer, 1392/2013), 105.

⁸⁰ Şi'ri Nâb (Halis Şiir), derin ve değerli kavramları sade ve akıcı bir dille çocuklara aktaran bir şiirdir. Çocuklara yönelik salt şiir, doğa, Yaratıcı, dostluk, aile, nezaket, fantezi vb. gibi çeşitli konular hakkında olabilir. Çocuklara yönelik saf bir şiir, ünlü ve klasik İran ve Farsça şiirlerden esinlenen, ancak onu çocuklar için anlaşılır ve çekici kılan değişiklikler içeren bir şiir de olabilir.

گفتا جابم تنگ بود/ دیوارش از سنگ بود
نه پنجره نه سنگ داشت/ نه کس زمن خبر داشت
گفتم چنین جای تنگ/ نیاورد به جز ننگ
تخم خود دادم یک تکان
/ مثل رستم پهلوان
تخم خود را شکستم/ یکبارہ بیرون جستم⁸¹

<i>Altın renkli civciv</i>	<i>Gagan kırmızı ve açık kahverengi</i>
<i>Yumurtanı kırdın</i>	<i>Nasıl çıktın dışarı</i>
<i>Dedi: Yerim dardı</i>	<i>Duvarı (kabuğu) taş gibiydi</i>
<i>Ne penceresi ne taşı vardı</i>	<i>Ne kimsenin benden haberi vardı</i>
<i>Dedim böyle dar yerde</i>	<i>Utançtan başka şey getirmez</i>
<i>Yumurtamı biraz salladım</i>	<i>Çıktım Pehlivan Rüstem gibi</i>
<i>Yumurtamı kırdım</i>	<i>Tamamen dışarı çıktım</i>

Yemînî Şerif, “Cûce Cûce Telâyî” adlı şiirinde, çocuğun civcivin yumurtasından çıkışını onun anlayacağı dilde anlatmıştır. Soru cümleleri kullanarak, çocukta keşfetme, sorgulama ve merak duygularını uyandırmıştır. Örneğin; “Sen yumurtadan nasıl çıktın?”, “Nasıl kırdın kabuğunu?” Cevaplar ise, civcivin ağzından verilmiş ve gerçeğe uygun bir halde, inandırıcı bir anlatıyla çocuk aydınlatılmıştır. Mesela, “Yumurtamı salladım/ Çıktım Rüstem Pehlivan gibi” cevabını, civcivin bir kahramanlığı olarak sunar. Pehlivan Rüstem’in güçlü olmanın sembolü olarak gösterilmesi, Fars kültürünün çocuğa aşılacak istendiğini gösterir.

Şiirde civcivin yumurtasından çıkışı bir kahramanlık olayı olarak değerlendirilerek, çocuğa zoru başarma, kazanma, sonuca gitme konusunda cesaret vermektedir. Şair, bu imgelerle, tarihteki destansı anlatılara atıfta bulunur. Bu şiirde, Yemînî Şerif, çocukları hem eğlendirmiş, hem de onlara eğitici bir ders vermiştir.

1.7. Yaratıcı Çocuk Edebiyatı

⁸¹ Kitâbi Evveli Fârsî-yi İbtidâyî, (Tahrân: Vizâret-i Ferhengi Amûzeş, 1329), 73.

Peter Hunt çocuk edebiyatının özel bir konuma sahip olduğu düşüncesini şöyle dile getirmektedir: “Çocuk edebiyatı kuramı ile hemen hemen tüm diğer edebiyatlar arasındaki en temel farklardan biri, çocuk edebiyatı kuramının saf bir kuram olamayacağıdır. Edebiyat kuramı soyut olarak tartışılabilir de, çocuk edebiyatı pratikte çocuğu içerir. Edebiyat felsefesi evrensel olmayı hedeflerken, çocuk edebiyatı felsefesi yerel ve somut olmanın bilimselliğine bağlıdır.”⁸²

Dünya çocuk edebiyatının yeni hedeflerinden biri de modern çocuk yazını alışılmışın dışına çıkarmak, çocuk okurları yaşamın bilinmeyen yönleriyle tanıştırmak, aynı cepheden bakışları farklı cephelere kaydırmak, hayal etme yetisini sınırsız bir boyuta taşımaktır. Hızla değişen dünya gündemine bağlı olarak çocuk yazınında model alınan karakterlerin her geçen gün farklı simalara büründüğünü görmekteyiz. Çocuğun klipvari görüntülemelerle adeta bir ışık kaligrafisi karşısında yapışıp kaldığı, koltuğunda saatlerce hareketsiz izlediği bu gösterimlerin onun ruh aleminde ve zihninde ne gibi etkiler bıraktığı sorgulanmalıdır.

Çocuğun çoğu zaman çizgi filmlerde görüp benimsediği ve rol model aldığı herhangi bir karakter, onun taklit etmede yarıştığı ve gelecekte onun gibi olmak için çabucak büyümeyi temenni ettiği birisidir. Çünkü “çocuk edebiyatı, çocuk okurlara bildiği, gördüğü, deneyimlediği yaşamı, yaşamdan sahnelerle gösterdiği gibi onları alışılmışın, kalıplaşmış görmelerin dışına çıkartır, düş gücünün sınırsızlığında farklı duygu ve hayalleri zihninde yaşamasına olanak tanır. Bu bakımdan nitelikli çocuk edebiyatı ürünleriyle ‘yaratıcı düşünme’ arasında doğrudan bir ilişki vardır. Bu ilişki kendini çeşitli şekillerde göstermektedir. Her şeyden önce yaratıcılığı geliştirmenin başlıca yollarından biri, model yaratıcılıktır. Öğretmenlerin ve ebeveynlerin yaratıcılığı teşvik eden bir ortam sağlayabilmelerinin birçok yolu vardır. Çocuklarda yaratıcılığı geliştirmenin en güçlü yolu, yaratıcılığı modellemektir. Çocukların yaratıcılıkları, onlara söylendiğinde değil, gösterildiğinde (nasıllarla) gelişir.”⁸³

Sözün özü; yaratıcı çocuk edebiyatının hedefi, imge ve sembollerin şekillendirdiği tasarımlarla düşünebilen, yorumlayan, eleştiren, sorgulayan ve metnin sonunda şekillenecek sonucu sezinleyebilen bir çocuk okurunu oluşturmaktır.

⁸² Peter Hunt, “Ta’rif-i Edebiyât-i Kûdek”, Tercüme-i Hüseyin İbrâhimi Elvend, Pejûheşnâme, Pâyiz 2/6, (1385/2006), 23-18.

⁸³ Robert J. Sternberg, “The Development of Creativity as a Decision-Making Process”. Creativity and Development. Ed. Keith R. Sawyer vd., (Newyork: Oxford University, 2003), 126.

1.8. Çocuk Gerçekliği

“Çocuk gerçekliği” çocuk yazınının yadsıyamayacağı konuların başında gelmektedir. Çocuk gerçekliği; çocuğun çevresinde gelişen olayları hayal dünyasında anlamlandırmasını göz önüne almaktır. Çocuk yaşında kendine özgü değer ve ölçütler kuran çocuğun yetişkinlerden farklı düşünceye sahip olması, ondaki farklı bakış açısını ve hayat algısını gösterir. Çocuk kendine özgü bu değer ve ölçütleriyle kendine ait dünyanın resmini dışa aktarır. Piaget, çocuğun bu aşamada doğallığının altını çizer ve onun bu aktarım sırasında, nesnel hiçbir ilke ve kuralı, ölçüt ve değerlendirmeleri, yaptırımcı tutum ve yargıyı, geleneksel ve çağdaş düşünceyi, kalıp düşünceleri göz önüne almadığını söyler.⁸⁴ Çocuğu gaye edinerek tasarlanan yapıtlar sayesinde, çocukları edebiyatla tanıştıracak özel kazanımlar sunulabilir.

Çocuklar, yetişkinler gibi kendi duygu ve düşünce dünyasıyla yaşamı ve insanı anlamaya çalışır. Bu nedenle, çocuğun duyguları, düşünceleri, ilgileri, yaşamı algılayış biçimi yetişkinlerden farklıdır. Bu yönüyle, çocuğun bakış açısını; onun algılama yeteneği, dil ve anlam evreni, duyma ve düşünme biçimi, deneyim ve yaşantıları, çevreyle olan ilişkileri, düş gücü, toplumsal ve kültürel çevresi etkiler.⁸⁵

Çocuğun içsel duygularını, sosyal yaşantılarını, çevresiyle ilişkilerini, fıkırsel gelişimini, umutlarını, hayallerini önemseyerek yazıya aktarılan eserler, çocukların hoşlanacağı, estetik yönden besleneceği kaynaklardır. Bu tür eserler büyükler için de, çocuklarla iletişim kurabilecekleri birer kılavuzlardır. Çocuk gerçekliğini özümsemiş yazarların eserleri, hem daha iyi anlaşılabilir hem de verimli çalışmalara zemin hazırlayabilir.

Çocuk edebiyatı yazarı Astrid Lingren çocuk dünyasını şöyle tanımlamaktadır: “Çocuk dünyasında basit olan şaşırtıcıya, şaşırtıcı olan basite dönüşür; bu dünyada tuhaf şeylere gülünür, beklenmedik durumlara ağlanır. İşte çocuk kitapta kendini, kendi dünyasını bulmalı, çocukça gülmelidir.”⁸⁶

Çocuk üzerine yapılan araştırmalar, çocukluk kavramının gün yüzüne çıkışının çocuk gerçekliği ile aynı zamana tesadüf etmediğini ortaya koymuştur.

⁸⁴ (Peaget 2004), Aktaran: Erkan Çer, Çocuk Edebiyatında Çocuk Gerçekliği, Sözeltili Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Dergisi İnceleme Araştırma Eleştiri, <https://www.sozelti.com/2021/02/01/cocuk-edebiyatinda-cocuk-gercekligi/> Erişim tarihi: 3. 07. 2022.

⁸⁵ Erkan Çer, Çocuk Edebiyatında Çocuk Gerçekliği, Sözeltili Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Dergisi İnceleme Araştırma Eleştiri, <https://www.sozelti.com/2021/02/01/cocuk-edebiyatinda-cocuk-gercekligi/> Erişim tarihi: 2. 07. 2022.

⁸⁶ İpşiroğlu, Aktaran: Recep Nas, *Örneklerle Çocuk Edebiyatı*, (Bursa: Ezgi Kitabevi, 2004), 15.

Gerçek şu ki, ne batıda ne de doğu toplumlarında çocuğun tanımında var olan gerçekliği anlayacak bir ferasete rastlanmamıştır. Birer küçük yetişkin gözüyle bakılan çocukların gerçekliğine ise Avrupa’da meydana gelen reformlar ve gelişmeler sonrası vakıf olunabilmiştir. Zamanla birlikte ilerleyen sanayi ve teknoloji sayesinde insanlar, çocuğun ayrı bir mizacı ve ayrı bir dünyası olduğuna kani olmuşlardır. Çocukluk deneysel ve zihinsel sınavlardan başarıyla geçtikten sonra ancak bir kavram olarak kabul edilmiştir.⁸⁷

Piaget’in test ağırlıklı çalışmasına göre, çocuğun nesnelere farklı bakışı, algılaması, onları yorumlaması ve anlamlandırması kendine özgüdür. Bu farklı algı ve düşünme biçimi çocukta yazılı bir metni büyüklerden farklı olarak algılamasına olanak sağlar.⁸⁸ Çocuk edebiyatında tema, konu, içerik yanında biçim ve biçemi belirleyen üç temel kavram, “çocuk bakışı”, “çocuğa görelilik” ve “çocuk gerçekliği”dir. Fazıl Hüsnü Dağlarca, bu üç kavramı çocuğun gözleriyle, onun baktığı yerden bakmak ve gördüğünü görmek’ şeklinde yorumlar.⁸⁹

Çocuk yazınında çocuğun okumaya yönelmesini sağlayan etkenlerin başında yazarın “çocuk gerçekliği” kavramını özümsemesi ve metinde canlandırması vardır. Zira çocuğun metindeki anlam dünyasını anlama çabası yetişkinlerden farklıdır. Çocuğun metinde geçen olaylar için düş kurması, düşünmesi, düşündürmesi; metnin de çocuğun düş ve düşünce gücünü ilerletecek özelliklerde olması gerekir.

Okul çağındaki bir çocuğun kitapla özdeşleşmesi yazarın başarısını gösterir.

Yazar, çocuğun yakından gözlemleyerek onun hoşuna giden, güldüren veya üzen, yaşamla bütünleştiren alışkanlıklarını, ve zevklerini bilmelidir. Yapıtlarıyla çocukta yaşam sevinci, kıvrak zeka kullanımı sorunların çözümüne katkı gibi yaşam becerileri yazar tarafından irdelenmelidir.

Günümüzde çocuklar için üretilmiş olan her çocuk kitabının edebiyat ve sanat değeri taşıdığı söylenemez. Çocuklara kendi doğrularını empoze eden, fikirlerini kabul ettirmeye çalışan; sanatsal ve dilsel öğeleri önemsemeyen sadece ahlâki

⁸⁷ Bkz: Umut C. Karadoğan, “Çocuk ve Çocukluk” Kavramının Tarihsel Süreçte Değerlendirilmesi, Çocuk ve Medeniyet, 1, (2019), 201-207.

⁸⁸ Jean Piaget *Çocuğun Gözüyle Dünya*, Fransızca’dan Çeviren: İsmail Yergüz, 3. Baskı, (Ankara: Dost Kitabevi, 2013), 9.

⁸⁹ Vefa Taşdelen, “Çocuğu Anlayan Edebiyat”, Hece Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı, (Ağustos-Eylül 2005), 104-105.

değerleri öğretmeye çalışan kitapların çocukları hem okuma hem de kendi öz kültüründen yoksun bıraktığı görülmektedir.

Çocuk yazarlarından, yapıtlarını kaleme alırken ilk etapta çocuğun biyolojik ve ruhsal gelişimlerini göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Kitapların çocuklarda kavram oluşturma, dilsel beceri, problem çözme becerisi, sorunlarla baş etme gücü, estetik anlayış gibi olguları destekler mahiyette tasarlanması; onların hoşuna gidecek meraklarını giderecek, eğlenmelerini ve öğrenmelerini sağlayacak özellikleri taşımaları beklenmektedir.⁹⁰

Çocuğun kendi yaşam gerçekliğinden yola çıkılarak kurgulanan masal, roman, öykü, ve şiir türlerinin çocuğa daha yararlı olacağı aşıkardır. Çocuğa yönelik bağlamında varlığını kabul ettiren değışkelerden sayılan çocuk gerçekliği, çocuk tabiatının, onun dünyaya bakışının, ihtiyaç ve yönelimlerinin, dilsel ve sözel ifade evrelerinin her çocukta ayrı bir gelişimin olduğunu ortaya koymaktadır. Kültürel değışimlerin farklı toplumlarda aynı yaşlarda yetişen çocuklarda farklılık gösteren bir değışken olduğu da söylenmektedir.⁹¹ Buna göre, çocuk gerçekliği, ortaya çıktığı andan sonra bir süre devam edebildiği gibi, ortaya çıkışının hemen ardından da yok olabilir. Bu da söz konusu kavramın değışkenliğinin bir başka boyutudur.

Okul öncesi çocuğun resimli kitaplarla başladığı okuma serüveni, daha sonraki evrede çocuğu resimde gördüklerini metinde buldurmaya amaçlayan resmin metinle bütünleştiği kitaplarla devam eder. Çocuğun resimlerde gördükleri hayatıyla özdeş olabilmelidir. Çocuk kitapta, “ben de böyle bir olay yaşamıştım, ben de böyle bir olayı yaşayabilirim”, düşüncesini oluşturmalıdır.”⁹²

Çocuk edebiyatında olay temasının nasıllığı hakkında çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Çağdaş dönem çocuk edebiyatında üretilen bir çocuk kitabında çocuk yazarı, çocuğu olayın dışında bırakmamalı; aksine onu anlatıdaki olaya dahil ederek çocuğa problemi çözme becerisi kazandırmalı, düğüm aşamasından çözüme varmasına fırsat tanımalıdır. Çocuk yapıtı kaleme alan yazarın kalemi şiddet, kan gibi unsurlara yer vermemeli, kahramanları şiddetle sonuca ulaşmamalıdır. Çocuk kitapları yazarı, çocuğa fırsat vermeden sonuca gitmemeli, düğümü çözmemelidir.

⁹⁰ Bkz: Hasan Güleriyüz, *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*, (Ankara: Pagem Yayıncılık, 2003), 261.

⁹¹ Mustafa Ruhi Şirin, *Çocuk Edebiyatı Kültürü*, (Ankara: Kök Yayıncılık, 2013), 47.

⁹² Mehmet Kaya, İlköğretim Çocuk Edebiyatı Ölçütleri, “Çocuk Edebiyatının Amacı, İşlevi ve Özellikleri”, y.y. t.y. 12.

Çocuk kitaplarının içeriği, ölüm ve şiddet gibi acıklı, yaşlı, travma içeren hikâyeleriyle çocukta bunalım yaratmamalıdır.

Aytül Akal bu tür yaklaşımları reddederek konuya şu açılımı getirmektedir: “Ölüm de işlenir ama böyle değil. Korku işlenir ama korkutmak için değil, korkmanın da insanca bir duygu olduğunu, korkuyla baş etmenin yollarını sezdirmek için.”⁹³ Buna göre, çocuğu korkutmaktan korkmak değil, çocuğa korkuyu tanıtip korkması veya korkmaması gereken şeyleri bildirmek, en doğru tercih olacaktır. Akal’ın baktığı açı, çocuk edebiyatı, çocuk dünyasını aşma, çocuğa kendini ve dünyayı tanıtma ve anlamlandırma yetisi verme ve okuma kültürü kazandırma gibi güçlü işlevlere ve amaçlara sahiptir. Bu amaçlara uygun olarak tasarlanan bir çocuk edebiyatı eseri, çocuğun anadilini günlük dilin üstünde bir dil ile yapılandırmakta ve onun dilindeki bu gelişimin yanında kişilik gelişimini de tamamlamaktadır.

Çocuk gerçekliğini yakalayan edebiyat, yaşadığı çağla uyumlu ve öngörülü ve çocuk zevkini dikkate alan bir edebiyattır. Bu edebiyatın başlattığı okuma kültürü dünyanın her tarafına yayılarak günümüz çocuk edebiyatına hâkim olmaktadır. Bunun sonucunda entellektüel, eleştirel, edebi ve estetik görüşü olan bu çocukların, geleceğin yeni edebiyatının kurucusu olması beklenebilir.

1.9. Karşılaştırmalı Edebiyat Disiplini ve Çocuk Edebiyatı

Karşılaştırmalı (Mukayeseli) edebiyat, kendi havzasında ayrıntılı olarak farklı edebiyatları benzerlik etkileme, etkilenme, yakınlık gibi kavramları bir konsepte alan ve inceleyen bir bilim dalıdır. Sürekli gelişim halinde büyüyen, bünyesinde akademik çalışmalara geniş bir yelpaze açarak destek veren karşılaştırmalı edebiyat, edebiyat tarihi ve edebiyat eleştirisi⁹⁴ gibi genel edebiyat biliminin önemli bir alanı haline gelmiştir.

Karşılaştırmalı edebiyat, edebiyatın bir kişinin sınırlarının ötesinde incelenmesidir. Belirli bir ülke ve ilgili literatür arasındaki ilişkilerin hem güzel sanatlar hem de felsefe, tarih, sosyal bilimler ve din gibi alanların incelenmesidir.

⁹³ Mavisel Yener, Cumhuriyet Kitap, Sayı: 944, (İstanbul t.y.)

⁹⁴ Bkz. Süha, Oğuzertem, “Türk Edebiyatı Eleştirisinde Karşılaştırmalı Boyut” Varlık Aylık Edebiyat ve Kültür Dergisi, Dosya: Eleştirinin Üst Boyutu Karşılaştırmalı Edebiyat, Eylül 2009, Sayı:1224. 3.

Kısaca bir edebiyatın başka bir edebiyatla veya diğer eserlerle mukayese edilmesi ve edebiyatın insan ifadesinin diğer alanlarıyla karşılaştırmasıdır.⁹⁵

Bu bilim dalı, anadilde veya başka dillerde yazılan eserleri konu, düşünce, biçim açısından inceleyip, eserlerdeki benzer ya da ayrışan yönleri tespit ederek, bu arazların çıkış noktasına ulaşmanın yollarını arar. Karşılaştırma çalışmacısı, edebiyat alanının yanı sıra, sosyal, kültürel, estetik sanat ve biçimsel düzeydeki diğer alanlar hakkında da bilgiler elde eder. Bu bilim sayesinde incelemiş olduğu soyut ve somut olayları her yönüyle boyutlarına inerek anlama, anlatma ve yorumlama gibi birçok kazanımlar elde eder. 1830'dan sonra gelişen 'karşılaştırmalı edebiyat', edebiyat incelemelerinde araştırmacılara yeni ufuklar açar. Fransa'da bu terimi ilk kez Cuvier'nin Anatomie Comparee (1800) adlı eserinden esinlenerek Villemain kullanılır (1827). Ampere'nin kullandığı "historie comparative" (karşılaştırmalı tarih) ifadesini çevirerek İngilizce'de ilk kullanan Matthew Arnold (1848) olur. Almanlar ise "Vergleichende Literaturgeschichte" (karşılaştırmalı edebiyat tarihi) terimini kullanırlar.⁹⁶

Claude Pichois ve Andre Rousseau (1967) karşılaştırmalı edebiyatı, "benzerlik, yakınlık, etki araştırması yoluyla, yazını, anlatının ya da bilginin başka alanlarına ya da yeter ki birden çok dile ya da birden çok ekine ait ve aynı geleneğe bağlı olsunlar, onları daha iyi betimlemek, anlamak ve tatmak için zamanda ve uzamda uzak ya da uzak olmayan olguları ve yazınsal metinleri bir araya getiren yöntemli bir sanattır" diye tanımlar.⁹⁷

Karşılaştırmalı edebiyat, birbirinden farklı özelliklere sahip dil ve kültürlerin edebî metinler arasındaki ortak, benzer ve farklı yönlerini, çeşitli sosyal bilim dallarının eşliğinde genişleterek değerlendiren bir bilim dalıdır. Gerek tarihsel gerekse kültürel anlamda ortak mirasa ve değerlere sahip ulusların edebiyatlarını birbiriyle karşılaştırma temeline bağlı olan araştırmalar, karşılaştırmalı edebiyatın temelini oluşturur.⁹⁸

⁹⁵ Bkz: Atife Sâdât Sâdâtî Nasr Abâdî, "Edebiyat-i Tatbikî ve Revâbit-i Ferhengî", Razi Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat II. Sempozyumu, 654/13, (Şehriver 1393 /2014), 6-8.

⁹⁶ Rene Wellek ve Austin Warren, Edebiyat Teorisi, çev. Ömer Faruk Huygüzel, (İzmir: Akademi Kitabevi, 1993), 31.

⁹⁷ Kubilay Aktulum, Metinlerarası İlişkiler, (Ankara: Ötüken Yayınevi, 1999), 257.

⁹⁸ Rene Wellek, The Crisis of Comparative Literature. In R. Wellek, &S. G. Nicholas, Concepts of Criticism. New Hawen: Yale University Press, (1963), 282-295.

Dünyada güçlü bir argümana sahip olan dil ve edebiyat, karşılaştırmalı edebiyat ile aydınlanma ruhunu yakalamıştır. Bu çalışmalar aynı zamanda, evrensel insan haklarının tanınmasına da ilham kaynağı olmuştur. Karşılaştırmalı edebiyat ayrıca, evrensel düşünceleri, en derin duyguları en kalıcı ifadeleri dile getiren edebiyat dallarından da beslenerek insan deneyimlerinin, tutkularının ve duygularının boyutlarını genişletmiştir.

İlk zamanlarda iki farklı edebiyatın ya da kültürün mukayese edilmesi şeklinde yapılan karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları, ilerleyen zamanla birlikte disiplinlerarası bir alan haline gelmiş, evrensel bakış açısı kazanarak genişlemiştir.⁹⁹

Alman yazar Goethe 1827-1831 yılları arasında dile getirdiği “Weltliteratur” kavramını, daha sonraki zamanlarda, “Evrensel Dünya Edebiyatı” ya da “Genel Dünya Edebiyatı” olarak ifade etmiştir.¹⁰⁰ Ona göre, “Dünya Edebiyatı” anlamına gelen bu yeni kavramın eski anlayış sahipleri tarafından kabul edilmesi kaçınılmazdır: “Ulusal edebiyat üzerine fikirler, kozmopolit bir Weltliteratur’a (dünya edebiyatı) oluşumuna yol vermeye mahkûmdur”.¹⁰¹

Goethe’nin meslektaşlarına yazmış olduğu mektuplarında dünya edebiyatı kavramına Almanların öncülük etmesi gerektiğine dair öğütleri, bu alanın ilk söylemlerini oluşturmaktadır.¹⁰² Karşılaştırmalı edebiyat kuramı çerçevesinde oluşan Alman ekolünün fikir babası olan Goethe, Weltliteratur kavramını bir şairin kehanet vizyonunun bir parçası olarak görmekte, onu sınırları olmayan ülkelerarası bir edebiyatı tanımlamak için kullanılan bir terim olarak tanımlamaktadır.¹⁰³

Ayrıca, Goethe’nin dünya kültür zenginliğini sayfalarına aktaran dergilere atfen söylemiş olduğu şu sözler, onun kültürlerarasılığa verdiği değeri de göstermektedir: “Bu dergilerin gittikçe daha çok okuyucu kazanacağına bakılırsa,

⁹⁹ İsmail Turan, Edebiyatın Menşei, Karşılaştırmalı (Mukayeseli/Komparatistik) Edebiyatın Dünya ve Türk Edebiyatındaki Yeri Hakkında Bir İnceleme, Türk Dili, 68/ 791, (Kasım 2017), 92-95.

¹⁰⁰ Elke Sturm-Trigonakis, *Comparative Cultural Studies and the New Weltliteratur*. West Lafayette: Purdue University Press, 2013.

¹⁰¹ Cesar Dominguez & Haun Saussy and Dario Villanueva, *Introducing Comparative Literature New Trends and Applications New Trends andApplications*, (NewYork: Routletge, 2015), 22. file:///C:/Users/aysek/Downloads/Introducing_Comparative_Literature_New_T.pdf Erişim Tarihi: 2. 07. 2022.

¹⁰² İrfan Atalay, *Karşılaştırmalı Edebiyat*, 30. Bakınız: Alok Yadav, “Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832) on Weltliteratur (Compiled by Alok Yadav, George Mason University, 2009, 1-8. <https://mason.gmu.edu/~ayadav/Goethe%20on%20World%20Literature.pdf>, Erişim tarihi: 21. 07. 2023.

¹⁰³ Cesar Dominguez, Haun Saussy and Dario Villanueva, *Introducing Comparative Literature New Trends and Applications New Trends andApplications*, 22.

umut ettiğimiz genel bir dünya edebiyatına çok etkin bir biçimde katkıda bulunacaklar gibi görünüyor. Yalnız şunu tekrarlayayım: Milletlerin aynı şekilde düşünmesini istemek söz konusu olamaz, onlar yeter ki birbirlerinden haberdar olsunlar, birbirlerini anlasınlar ve birbirlerini karşılıklı sevmeseler de birbirlerine toleranslı olmayı öğrensinler.”¹⁰⁴

Günümüzde karşılaştırmalı edebiyat bilimi Fransız ve Amerikan tarzında yürütülmektedir. Karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarında karşılaştırma yapı itibarıyla en az iki öğeden oluşmaktadır. İki eser arasında bulunan ortaklıklar tespit edilip mantık düzleminde karşı karşıya getirilir. Böylelikle bilinenden hareketle bilinmeyen anlaşılmaya çalışılır. Fakat amaç karşılaştırmadan çok bilgiye ulaşmak olmalıdır. Aksi takdirde salt karşılaştırma odaklı analitik düşünceyi desteklemeyen bir eylemden ileri gidilemez. Bu görüşün aksine düşünce geliştiren Fransız ekolü, karşılaştırmalı edebiyatın önemli bir ekolü olarak bilinmektedir. Onlara göre kendi içine kapalı, bağımsız ve ulusal edebiyatların varlığı kabul edilir. Fransız ekolünün temel düsturu olan bu düşünce pozitivism ekseninde tesir konusuna yoğunlaşarak karşılaştırma eylemini edebilik ölçüleri dışına çıkma tehlikesini doğurabilir düşüncesi ve karşılaştırma eylemini bir belirsizliğe doğru açımlayacağı endişesinden dolayı eleştirilir. Çünkü bu durum karşılaştırmının asıl amaç olduğu, etki-etkilenme olayında iz sürmenin gaye edildiği ve doğru bilgiye ulaşmanın arka plana itildiği izlenimini uyandırmaktadır.¹⁰⁵

Edebiyat tarihi araştırmalarında akımlar, yazarlar, eserler arasında yapılan karşılaştırmalar alan içinde önemli bir yer tutar. Ancak, ülke edebiyatları arasında yapılan karşılaştırma çalışmaları sadece benzerlikler ve farklılıkları belirlemekle kalmayıp bir milletin edebî gelişmişliğini ortaya koymayı da sağlar. Böylece birçok bilim dallarında bulunan disiplinlerarasılık, edebiyat dalında da geçerlidir. Gelişen dünyayla birlikte edebiyat bilimi varlığını devam ettirebilmek için değişik sistemlerin eş zamanlı işleyişlerine ayak uydurmak zorundadır. Batıdaki edebiyat çalışmalarına

¹⁰⁴ Gürsel Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2016), 30.

¹⁰⁵ Ahmet Cuma, “Genel ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi’nin (Komparatistik) Ulusal ve Dünya Edebiyatları Ekseninde Kurumsal Açılımı”, *SEFA* 39, (Mayıs 2018), 3-4; Bkz: Van Paul Tieghem, *Mukayeseli Edebiyat*, Çev. : Yusuf Şerif Kılıçel, (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2017). Ahmet Cuma, “Edebiyat Sosyolojisi ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi-Sanat ve Bilimin Sınır Ötesi Etkileşimi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, (2009), 90.

bakıldığında böyle bir tehlikenin edebiyat bilimi için geçerli olduğu söylenemez. Çünkü edebiyat çoklu kültürel sistemler içinde yerini çoktan almıştır.¹⁰⁶

Karşılaştırmaya dayalı çalışmalarda geçerli bir eylem olarak görülen Komperatistik yöntemi, edebiyatın içine dâhil olduğu çoklu kültürde kaybolmasını engelleyen önemli bir yardımcı konumundadır. İnsanın kendi ekseninde dünyayı anlamasını ve yorumlamasını güçlendiren bu yöntem, edebiyat alanına uyarlandığında, hem okur hem de yazar açısından bir rehber niteliğindedir. Bu rehberlik ışığında oluşturulan metinlerin, kendi yazarlarının başka yazarlarla yaptıkları kıyaslamalarla vücuda geldiği de söylenmektedir.¹⁰⁷

Komperatistiğin bariz olarak ortaya çıkması, Avrupa’da Hugo Von Meltzl (1840-1908) ile Lomnitz’in yayımladığı ilk karşılaştırmalı ihtisas dergisiyle gerçekleşmiştir¹⁰⁸. Söz konusu dergi, çok sesliliği esas alması nedeniyle benimsenmiş ve birçok dille yazılmıştır. Meltzl ve Samuel Brassai’nin söz konusu dergide birlikte kaleme aldığı makalelerle Meltzl’in ders notları Komperatistiğin gelişimine gözle görülür katkı sağlamıştır. Dergide uluslarüstülük ilkesi benimsenmekte ve filolojilerdeki milliyetçi düşüncelere güçlü bir şekilde eleştiri yapılmaktadır. Bununla birlikte, Karşılaştırmalı Edebiyatın ülkülerinin, kozmopolitik bulanık teorilerle kesinlikle ortaklık kurmayacağı ve herhangi bir milletin milli özelliğine dokunma düşüncesinde olmayacağı da vurgulanmaktadır.¹⁰⁹

Karşılaştırmalı edebiyat, farklı dillerdeki edebiyatların kesiştiği ve geçmişteki ve günümüzdeki edebiyatların girift ve çoklu bağlarının bulunduğu hallerde araştırma yapmak olarak tanımlanmıştır. Bu bağ bazen kelime ve konu alanında, bazen farklı görsel ve formatlarda, bazen de bir yazardan diğerine ulaşan ve onu etkileyen duygu ve hisler alanındadır. Karşılaştırmalı edebiyatta araştırmacının ilgilendiği şey, edebî eserinin başka bir grubun edebiyatında nasıl ifade ve yansıma bulduğunun araştırılmasıdır. Yani etnik grubun yazar ve şairi diğer etnik grupların temalarını ve eserlerini nasıl ele almış ve bu eserleri nasıl ve ne şekilde algılamıştır bunu sorgular.

¹⁰⁶ Aktaran Veysel Lidar - Hande Altan Lidar, “Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminde Yeni Bir Yaklaşım: Varyasyon Kuramı”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8/ 21,(Mart 2020), 298-314.

¹⁰⁷ Cuma, “Genel ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi’nin (Komparatistik) Ulusal ve Dünya Edebiyatları Ekseninde Kurumsal Açılımı”, 3.

¹⁰⁸ Bkz: Biographie Meltz von Lomnitz, Hugo Von, <https://kulturstiftung.org/biographien/meltzl-von-lomnitz-hugo-von-2>, Erişim tarihi: 21. 07. 2023.

¹⁰⁹ Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, 50-51.

Evi Zemanek, Grimm sözlüğünde yapılan bir açıklamanın ışığında karşılaştırmayı “tanımayı mümkün kılan benzerliklerin yan yana getirilmesi” (nebeneinanderstellung, aus welcher ahnlichkeiten erkannt werden können) şeklinde ifade etmiştir. Yazar, benzerliklerin ele alındığı çalışmada, Kompearatistik’i aynı ölçüde ilgilendiren farklılıkların kendiliğinden ortaya çıktığını belirtmiştir.¹¹⁰ Aytaç, Komparatistik çalışmalarının genellikle, “Söz konusu bilim dalının dış ülkedeki durumu acaba nasıl?” sorusuna cevap aramakla başladığını söylemektedir. Yazara göre, kendi ülkesinden farklı olan yapıları araştırmak, kişide belli bir eleştiri ruhu geliştirir; kendinin olana, bu yapıları dikkatli bir biçimde inceledikten sonra başka bir gözle bakmayı öğretir.¹¹¹

Angelika Hoffman’a göre Komperatistik, edebiyatın her türlü icrasını, dil ve ulus sınırlarını, sanat ve bilim dallarının akademik belirlenmelerini kapsamaktadır. Ona göre bu belirlenme yapılırken çoğu zaman sınırlar zorlanır ve diğer filolojilerin bittiği veya sınıra dayandığı yerde Komparatistik başlar. Hoffman’a göre; yabancı dilde yürütülen bir filoloji, başka bir ülkede kendini evinde hissederken Komparatistik “dünya vatandaşı”dır ve edebiyatın olduğu her yer kendi evi gibidir. Bazen bu sınır tanımazlık araştırmacıyı ütöpik bir düzleme sürükleyebilir. Kendini her yerde evinde hissetme durumu araştırmacıyı hiçbir yerde olmama duygusuna kaptırabilir.¹¹²

Dünya edebiyatının seyri her yeni metnin eklenmesiyle değiştiği gibi Komparatistik alanında idealin önemi de değişmiştir. Geçmiş, edebiyatın bugününü etkiler. Ancak bugün aynı zamanda geçmişi de etkiler. Zaman açısından durum böyleyse, uzay açısından doğrudur. Belli bir dilde ya da kültürde yazılmış edebiyatın kendi kendine yeterli bir boşlukta var olduğunu düşünmek saçmadır. Nitekim, Çin ve Arap kültür ürünleri ve milliyetleri, çeşitli dillerdeki çağdaş eserlerden geri değildir. Bunların hepsi her bir edebi eserin yaratılmasına katkıda bulunur; ancak edebi eserler karşılaştırma yoluyla anlaşılabilir ve değerlendirilebilir.¹¹³

¹¹⁰ Cuma, “Genel ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi’nin (Komparatistik) Ulusal ve Dünya Edebiyatları Ekseninde Kurumsal Açılımı”, 26.

¹¹¹ Gürsel Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, 18.

¹¹² Angelika Corbineau Hoffmann, *Einführung in die Komperatistik*, Berlin: (Erich Schmidt Yay, 2000), 11-12. Aktaran: Ahmet Cuma, “Genel ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi’nin (Komparatistik) Ulusal ve Dünya Edebiyatları Ekseninde Kurumsal Açılımı”, SEFAD, 39, (2018), 15. (Angelika Hoffmann, Corbineau. *Einführung in die Komparatistik*. (Berlin: Erich Schmidt Yay, 2000), 11-12.

¹¹³ Bkz: Cesar Dominguez, Haun Saussy and Dario Villanueva, *Introducing Comparative Literature New Trends and Applications New Trends andApplications*, 23.

İrfan Atalay, karşılaştırmalı çocuk ve gençlik edebiyatının incelemesi gereken alanlarını şöyle sıralamaktadır: Çocuk ve gençlik edebiyatı ve buna bağlı olarak karşılaştırmalı çalışmalar kuramı; çocuk ve gençlik edebiyatındaki ürünler ve yapılan çalışmaların diğer dil ve kültürlerle olan temas ve taşınım biçimleri; çok dilli ve kültürlü karşılaştırmalı şiirsellik; metinlerarası ilişkileri içeren çalışmalar; iletişim, kavram ve yöntemlerine özgü çalışmalar; imge çalışmaları; karşılaştırmalı tür çalışmaları.¹¹⁴

Edebiyat sanatının bir alt dalı olan karşılaştırmalı edebiyat bilimi sayesinde, kültürlerarası ortak değerlerin tanıtılması ve anlaşılması kolaylaşmıştır. Çok kültürlülüğün meydana getirdiği “dünya edebiyatı” kavramını “Weltpoesie” (Dünya şiiri) başlığı altında geliştiren Alman Şairi Rickert’in (1788-1869) doğu toplumlarını yakından incelediğini ve bunlardan etkilendiğini söyleyen Aytaç, şairin Fars ve Arap şairlerini okuyarak etkilendiğini ve onların tarzlarına uygun şiirler yazdığını da vurgulamaktadır.¹¹⁵ Başka kültürleri anlamak için şiir dilini tercih eden Rückert’in bu seçiminin hem dil öğretiminde hem de milletlerin tarihini, kültürünü, edebiyatlarını öğrenmede daha elverişli bir yöntem olduğu inancı yatmaktadır. Ayrıca bu insan toplumlarını tanıma ve tanıtmaya odaklı çaba ile dünya barışının sağlanması da mümkündür.

Karşılaştırmalı edebiyatın edebiyatçılara yön gösterecek bir kuram olmadığını söyleyen İrfan Atalay, bu bilimin metnin ve eserin oluşma aşamasıyla değil, oluşma sonrasında ortaya çıkan ürünün farklı bağlantılar ve ilişkilerle oluşup oluşmadığını araştıran bir inceleme yöntemi olduğunu ortaya koymaktadır.¹¹⁶

Fransız yazar Madame de Staël, edebiyatın sosyal kurumlarla ilişkisinden bahsetmiş, bu yaklaşım Karşılaştırmalı Edebiyat kuramlarının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu incelemenin toplumcu edebiyat yanlılarınca edebiyat tarihinin neredeyse başlangıcı sayıldığının altını çizmektedir.¹¹⁷ Bu Fransız yazarın incelemesinde edebiyatın toplumla buluşması ve insanı merkeze alan yaşamsal

¹¹⁴ İrfan Atalay, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, (İstanbul: Hiper yayın, 2019), 131.

¹¹⁵ Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, 31.

¹¹⁶ Atalay, *Karşılaştırmalı Edebiyat*, 17.

¹¹⁷ Aytaç, *A.g.e.*, (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2016), 31-32.

mecralarda gündeme getirilmesi Karşılaştırmalı edebiyat biliminin uygulanabilirliğine zemin hazırlamıştır.¹¹⁸

Başlangıçta belirgin olarak kurgulanmaması, karmaşık bir süreç içerisinde oluşumunu bir defada tamamlayamaması, kapsam ve sınırlılıklarının sonradan konulmuş olması Karşılaştırmalı Edebiyat biliminin diğer bilim dallarından sonra anlaşılmasına neden olmuştur. Bu önemli bilim dalı, Avrupalı bilim insanları tarafından incelenmiş ve teorik kuramlar oluşturularak genişletilmiştir.¹¹⁹

Avrupa’da komperatistik bilimine öncülük eden yazarlar Erns Grosse, Sorbiene, J. Dryden, Alois Wierlacher, Elias Schlegeli Montesqieu ve Madame de Stael’dir.¹²⁰

Hugodyserinck, Komparatistik (1913) adlı kitabında bu bilim dalının ilk öncülerinin Abel François Villeman ve Jan Jacques Amper olduğunu söylemektedir. Villeman, 1827-1828 Sarbonne’da 18. yüzyıl kültürü ve edebiyatı hakkında karşılaştırmalı bir ders vermiştir. Karşılaştırmalı edebiyat tarihinde kalıcı varlık gösterebilmiş kişiler bağlamında Goethe, Rückert, Franz Bopp, Julim C. Gustav Carus, François Villeman, Thomas Mann ve Henrich Mann de sayılabilir.

Karşılaştırmalı edebiyat biliminin en kapsamlı çalışıldığı ülke ABD’dir.¹²¹ Harward ve Columbia üniversitelerinde bu alanda kürsüler kurulmuştur. Özgürlükler ülkesi diye adlandırılan Amerika’ya Nazi baskısından dolayı sığınan Helmut Hatzfeld, Leo Spitzer ve Erich Auerbach gibi Alman romanistler, bu bilime yeni ivmeler kazandıracak çalışmalar yapmışlardır. Paul Hazard ve Paul Van Tieghem, Amerika’da karşılaştırmalı edebiyat biliminin kurucuları olarak görülmüşlerdir. İsviçre asıllı Werner Paul Friedrich, ABD’de Fransız ekolünün en önemli temsilcisidir.¹²²

¹¹⁸ Bakınız: Literary Theory and Critism By Nasrullah Mambrol on December 10, 2017, Germaine de Stael’s, <https://literariness.org/2017/12/10/literary-criticism-of-germaine-de-stael/>, Erişim tarihi: 21. 07. 2023.

¹¹⁹ Tahmurs Saba, Sâcidî, “Ez Edebiyât-i Tatbîkî,” Yabancı Diller Araştırma Dergisi, 17, (1383/2004), 21.

¹²⁰ Henry Heymann Herman Remak, “Comparative Literature, Its Definition and Function”. Comparative Literature: Method&Perspective. Newton P. Stallknecht and Horst Frenz, eds. Carbondale, (Amsterdam: Southern Illinois Press, 1961), 1-57.

¹²¹ Toshmatova N., “The Study of Comparative Literatur as A Science”, International Journal on Orange Techonology, Research Parks Publishing (Ideas Lab), 3.

¹²² Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, 74-77.

Karşılaştırmalı edebiyat araştırmalarının ilk adımı, dünya kültür değerlerini içine alan edebi eserlerdeki ortak noktaları saptamak, bu eserlerdeki dönemleri ve edebî türleri baz alarak karşılaştırmaktır. Bunu yaparken de evrensel dile özen gösteren ulusal edebiyatçıların çalışmalarını kuvvetlendirecek ve geliştirecek şekilde başka kültürlerle, dillere ait edebiyatlardan yararlanmaktır.¹²³

Konuya dair açılım getiren Gürsel Aytaç, günümüzde çocuk edebiyatının karşılaştırmalı edebiyatın bir alanı olarak görülmesi konusunda farklı görüşlerin geçmişte çocuk edebiyatının bir edebiyat alt dalı olarak kabul edilmesi konusunda yapılan tartışma ve çalışmalara benzetir. Ancak konuyu sorgulayan yazarlardan Emer O Sullivan'ın yazmış olduğu “Karşılaştırmalı Çocuk Edebiyatı” adlı eserinde bu konuya cevap aramak gerektiğini savunur. Aytaç'ın bulduğu ortak payda yadsınamaz bir gerçeğin altını ısrarla çizer.

İster karşılaştırmalı edebiyatın bir parçası olarak kabul edilsin, isterse karşılaştırmalı edebiyattan ayrı bir dal olarak görülsün, çocuk ve gençlik edebiyatı, çeviriler sayesinde çoğalıp mesafe tanımayarak sınırları aşmış ve dünyanın her yerine ulaşmıştır.

Dünya gündeminde iktisadi ve bilimsel gelişmeler, çocuk gerçeğinin fark edilmesini ve medeniyetin hamili olarak kabul edilen çocuğun bir değer olarak görülmesini sağlamıştır. Geleneksel anlamda soy ağacının devam ettiricisi olarak kabul edilen çocuğun teknoloji dünyasında ülkenin istikbali olarak görüldüğü saptanmıştır. Çocuk, sosyal hayatta varlığıyla değer bulup anlaşıldığı gibi edebiyat alanında da önem arz etmiştir. Orta çağda çocuğa has bir edebiyat bulunmadığından ötürü, ona büyüklerin okuduğu masal, hikâye, şiir gibi edebi ürünler sunulmuş; aydınlanma dönemiyle birlikte çocuğun ihtiyaçları daha yakından kavranmış ve anlaşılmıştır.¹²⁴

Kültürlerarası gezintilerin ve edebiyatla iletişimin hızlandığı bu dönemde eğitim geleneği, özgün bir kurgu ile çocukların düşünce dünyasına aktarılmıştır. Çocuklara yönelik, onlara hoşlarına gidecek bir dille seslenen eserler kendine has yorum ve unsurlarıyla karşılaştırma eserlerinde yer edinerek “çocukluk devresine” özgün olarak kaleme alınmıştır.

¹²³ Meryem Celâli, “Mebânî-yi Nagdi Binâmetiniyet Der Edebiyât-i Tatbîkî-yi Kûdek ve Nov Cevânân”, Cesterhâ-yi Novîn-i Edebî-Mecelle-i İlmi, Pejûheşi, 189, (Yaz 1394 /2015), Mukaddime.

¹²⁴ Bkz: Sinem Burcu Uğur, “Geçmişten Günümüze Şekillenen Çocukluk Algısı ve Çocuk Yetiştirme Pratikleri”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 45, (Aralık 2018), 227-247.

1.9.1. Karşılaştırmada İzlenen Yöntem

Karşılaştırmalı edebiyatta araştırmacının görevi, farklı dillerde yazılmış iki eseri konu, düşünce ya da biçim bakımından incelemek; ortak, benzer ve farklı yanlarını tespit etmek; bu farklılığın sebepleri hakkında düşünce üretmek ve bu düşünceleri yorumlamaktır.

Karşılaştırma ortaklıklar, benzerlikler ve farklılıklar açısından üç açıdan ele alınmaktadır. Edebî eserler genel anlamda konu, düşünce ve biçim açısından ortak, benzer ve farklı yönleri ele alınarak karşılaştırma yoluna gidilmektedir. Karşılaştırmada bazıları hareket noktası olarak metni alırken, bazıları da yazar ve onun çevresinden hareketle inceleme veya çözümlemeyi yeğlemektedir.¹²⁵ Karşılaştırmalı edebiyat alanında her iki grubun katkısı bulunmakla birlikte, ikinci grubun eleştirel düşünce üretme açısından daha önde olduğu söylenebilir.

Ali Asimend Cevandegânî'ye göre karşılaştırmalı araştırma alanı üç bölümden oluşmaktadır:

1. Karşılaştırmalı araştırmanın temelleri, başlangıçları ve ilkeleri üzerine araştırmak.

2. Etkili yazarların ve araştırmacıların durumunu araştırmak.

3. Etkili yazar ve araştırmacıların statüsünü ve eserlerini araştırmak.

Kısa ve notsuz bir karşılaştırma uygulamasının adımları üç bölümden oluşur:

1. Araştırma için öncelikle bir konu belirlenir.

2. İkinci aşamada, yazarlarla ilgili eserler; konular arasındaki ortak tarihsel ilişki ve etkiler belirlenir.

3. Üçüncü aşamada araştırmacı kendisine konu alanının uygun olup olmadığını sormalıdır. Çalışması karşılaştırmalı bir araştırma ya da sadece bir tür tesadüf müdür? Yapıtlarda iki ya da daha fazla milletin farklı yazarlarının düşünce benzerliği ya da farklılığı ortaya konulmuş mudur?¹²⁶

Bir başka yaklaşıma göre sağlıklı bir karşılaştırmalı edebiyat çalışmasında eserler, dış yapı (şekil) özellikleri; edebî türü, yazılmış olduğu edebî çevre, dönem, saha ve akım; müellif, şair, edebî sanatlar, dil ve anlatım; bakış açısı, anlatıcının

¹²⁵ Atalay, *Karşılaştırmalı Edebiyat*, 7.

¹²⁶ Ali Asimend Cevandegânî, "Edebiyât-i Tatbîkî", *Kitâb-i Mâh-i Edebiyat*, 26/140, (Haziran 1388 /2009), 41.

hayat felsefesi; konu, tema, mesaj, motif, tip, ana ve ara fikirler; kültürel ve sosyal yaşantı; başka disiplinlerle ilişkileri gibi çok farklı açılardan değerlendirilir.¹²⁷

Kendi kültüründe olmayan ve kendi fikri yapısına yabancı olan bir eseri araştırmamanın edebiyat araştırmacısına çok şey kazandıracağı inancını taşıyan Aytaç, farklı açılardan bakmanın insana donanım ve birikim kazandıracağını söylemekte ve bu çalışmanın ulusal yararına Weltz Belz'in şu sözleriyle işaret etmektedir: "Kültürü gelişmiş uluslararası süregelen ilişkilerin her yeni keşfi, sadece bilim adına bir keşif değil dünya barışının gelecekteki inşası için bir yapı taşıdır."¹²⁸

Karşılaştırma çalışmaları, çoklu kültürleri birbirlerinden haberdar eden edebiyat literatürü içerisinde oluşturulan nesnel söylemi, başka kültürlerde var olan söylemlerle kıyaslamak suretiyle edebiyat dünyasının geneline ulaştırır.¹²⁹ Kıyaslamanın yapıldığı her aşamada yeni bir yapıcı kuvvet bulan söylemlerin bilimsel sorgulamanın çeşitlendirilmesi gibi faydalı ve çok verimli bir sonucu doğurabilir.

Karşılaştırmalı edebiyat edebi yapıtlara farklı bir boyuttan ve eleştirel bir gözle bakmaya özen gösterir. Cemal Sakallı'ya göre; "Her edebi yapıt yenidir, özgündür. Bazen bilinmeyi bazen düşünülmeyi bazen de unutulmanı söyler. Edebiyat bazen çağın söylediğini, bazen de çağın söylediğinin tam aksini söyler. Çağının ve içinde yaşayanların tam aksini söyleyen edebiyat, bir geleneği sonlandırabilir, yeni başlangıçların, yeni geleneklerin öncüsü olabilir."¹³⁰

Karşılaştırmalı edebiyat nihai olarak bir yorum sanatıdır. Bu yorumlama sanatında geçişler önem arz etmektedir: "Yapılan, türler arasında biçimsel ve içeriksel geçitler, yollar kurmaktır. Geleneksel olanı yeniden güncellemek demek, geleneksel olanı yapıbozuma uğratmak, yeniden yazmak, yeniden oluşturmak demektir. Bunun için salt tarihe, geleneğe, vakıf olmak yetmez, türler bilgisine, teknik donanımına, sanatın güncel birikimine de sahip olmak gerekir."¹³¹ Görüldüğü üzere karşılaştırma yapan kişinin yöntemsel yeterliliği edebiyat kuramlarına vukufiyetine bağlıdır.

¹²⁷ Yavuz Bayram, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi ve Bir Uygulama*, Dergipark, 71. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/258107>, Erişim: 16 Mart 2022.

¹²⁸ Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, 54.

¹²⁹ Bkz: İsmet Emre, "Yapısalcı Edebiyat Teorisi", *Türk Dili*, 68/ 801, (Eylül 2018), 60-65.

¹³⁰ Cemal Sakallı, "Murathan Mungan: Türler ve Biçimler Arasında Bir Gezgin", *Mersin Üniversitesi V. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Kongresi*, 2.

¹³¹ Sakallı, "Murathan Mungan: Türler ve Biçimler Arasında Bir Gezgin", 1.

Karşılaştırmalı edebiyat bir asırdan daha kısa bir sürede uzun bir yol kat ederek dünyanın birçok ülkesinde kabul görmüş, günümüzde edebiyatın temel dinamiklerinden biri haline gelmiştir.

Karşılaştırmalı edebiyat okumanın aşikâr ve gizli pek çok faydası vardır, en önemlisi milletlerin kendi kültürlerini ve değerlerini daha iyi tanımasını sağlar ve bu etkilerin seyrinde kendilerini geliştiren değerli noktalar ortaya çıkar. Karşılaştırmalı edebiyat incelenerek her milletin dünya edebiyatına katkısı ortaya konur.¹³²

İhsan Kabul'e göre; karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının önemi, bir dildeki milli düşüncelerin, başka bir dil hazinesine akışını sağlamasından dolayıdır. Bir milletin fikri ve entelektüel birikimini dönüşüme gebe başka bir millete aktarma hedefi, başka düşünceleri anlamak, analiz etmek ve aktarmak için var edilmiş bu kanalın meydana getirdiği düşünce evriminin temelini oluşturmaktadır.

Milletler ve yazarlar arasında bu edebiyat alanı çok önemlidir. Eserlerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi yoluyla, kültürel unsurlarının bilinmesi ve karşılıklı etkileşiminin, fikir ve düşünce alışverişlerinin sebeplerinin bilinmesi sağlanacaktır. Bu köprü çalışmalar sayesinde, dünyada insanlar arasındaki barış ve dostluk daha tutarlı bir kıvama ulaşacaktır. Bu sebeple Ortadoğu coğrafyasında asırlardan beri, dilsel farklılıklara sahip olsalar da yan yana yaşayan Fars, Arap ve Türk milletlerinin ortak ve farklı edebi-kültürel unsurlarının ortaya çıkarılması için karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının yapılması son derece önemlidir.¹³³

1.9.2. Çocuk Edebiyatı ve Kültürlerarasılık

Dilbilimciler “*kültür*” sözcüğünün Latince de daha çok toprak kültürü anlamında kullanılan *cultura* sözcüğünden geldiğini ileri sürmektedirler. Bu görüşe uyan diğer bir tanımda ise; kültür kelimesinin Latince ikamet etmek, yetiştirmek, korumak gibi anlamları olan *colere* kök sözcüğünden gelen *cultura* olduğu belirtilmektedir.¹³⁴

Dil, kültür ve edebiyat, kadim medeniyetlerin mirasıyla beslenir. Milletlerin damarlarında dolaşan kan gibi en temel dinamikleri sahip oldukları kültürleridir.

¹³² Abdu'l Hüseyin Zerrîn Kûb, *Aşinâ-yi BâNagdi Edebî*, 7. Baskı, (Tahran, İntişârât-ı Sohen, 1383/2004), 180-182.

¹³³ Karşılaştırmalı edebiyat ve eleştiri ilişkisi için Bkz. Varlık - Aylık Edebiyat ve Kültür Dergisi, Dosya: “Eleştirinin Üst Boyutu Karşılaştırmalı Edebiyat” - Eylül 2009, Sayı: 1224.

¹³⁴ Bkz: Esin Sultan Oğuz, Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı, EFD/JFL Edebiyat Fakültesi Dergisi/Journal of Faculty Letters Cilt/Volume 28/2 (Aralık/December 2011), 125.

Kültür, bir milletin asırlar boyunca oluşturduğu yaşam tarzlarının kodlarını içine alan hafızaya benzetilmektedir.¹³⁵

Kültür, bir milletin dil, din, duygu, düşünce ve yaşantı tarzındaki bütünlüğüdür. Bu saydığımız unsurlarda başlayan değişme, kültürel farklılaşmayı ortaya çıkarmaktadır.¹³⁶

Vardar, kültürü şu şekilde açıklamaktadır: Kültür, bir toplumu diğer toplumlardan farklı kılan bir kimliktir. Kültür, toplumun yaşayış ve düşünüş tarzıdır. Toplum millet haline getiren en önemli iki özellik kültür ve dildir. Dil; onu konuşan ulusun, kültürel özelliklerine, geleneklerine, ulusal değerlerine, inançlarına dünyayı anlama ve anlatma biçimine, bulunduğu coğrafyaya, başka toplumlarla kurduğu ilişkilere göre biçimlenir. Bütün bu değerler dille ifade edilir ve dil de bu değerlere göre şekil alır.¹³⁷

Tarihsel olaylarla güncellenen kültür, yaşam modeli ve düşünce tarzı olarak nesilden nesile günümüze aktarılmıştır. Maddi ve manevi değerleri bünyesinde toplayan kültür, bireye kimlik ve kişilik kazandırdığı gibi, aidiyet bilinci de kazandırmaktadır. Bir toplumun kendine özgü yaşayış, örf, gelenek, sanat, dil, inanış, vb. özgün değerlerini bünyesinde mezc eden kültürün dil ile bağı ve önemi onun aktarımına yarayışı ile anlaşılmaktadır. İnsanlar arasında anlaşmayı ve anlaşılmayı sağlayan dilin, bir iletişim aracı olarak kültürün ayrılmaz bir parçası olduğu tartışılmazdır.

Dil ve kültür birbirinden ayrılmaz iki temel unsur olduğundan çocuğun kültürlenmesinde dilin fonksiyonu daima dikkate alınmalıdır. Dil, kültürü geçmişten bugüne aktarmaya yaradığı gibi, kültürler arasında alışverişi sağlayan bir köprü olmuştur. Aşağıda Fars, Arap ve Türk annelerinin çocuklarına okudukları ninnilerden kısa bir örnek bulunmaktadır. Bu örneklerde ayrı ülkelerde birbirlerini tanımayan annelerin çocuklarına benzer bir dille okudukarı ninnilerden kültürel yapılarını anlamamız mümkündür:

¹³⁵ Ali Göçer, “Dil-Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine”, Türk Dili Dergisi, 1. <https://www.tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2012/11/14.pdf> Erişim tarihi: 29, 01, 2022.

¹³⁶ Abdurrahman Güzel & Ali Torun, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2003), 31-32.

¹³⁷ Berke Vardar, *Dil Bilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, 1. Baskı, (İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 1998), 16.

*Ninni dedim uyuttum/ Allah dedim büyüttüm/ Ninni kuzum sana ninni/ Ninnilerim senin olsun/ Uykularım gözlerine dolsun/ Ninni derim uyursun/ Allah derim büyürsün/ Tıptış tıptış yürürsün/ Ninni yavrum sana ninni*¹³⁸

هو هو هو هو/ هوا هوا يا الهادي/ محمد ساكن الوادي/ هو هو يا استاذي/ لا ماي ولا زادي/ هو هو
هو هو/ أمي أمي في البستاني/ تقطع خوخ ورماني/ أمي أمي في الطوياني/ تمور كل الوعياني¹³⁹
Hu hu hu hu/ Yetiş bize ey Hâdî/ Muhammed vadide oturuyor/ Hu hu ey hocam/ Ne suyu var ne ekmeği/ Anne anne bostanda/ Şeftali ve nar topluyor/ Anne anne Tuyani'de/ Akılları baştan alan beni anlıyor

لالا لالا گلم باشی/ عزیز و دلبرم باشی/ تو شبها دربرم باشی/ عزیز و دلبرم باشی/ لالا لالا به مکتب رو/ به
پای نخست حضرت رو¹⁴⁰

Lay lay lay lay gülüm olasin/ Aziz sevgilim olasin/ Geceleri başucumda olasin/ Aziz sevdiğim olasin/ Lay lay lay okula git/ Lay lay lay büyük Hazretin izinde git...

Ninnilerdeki ikilemeler, teşbihler, övgüler ve bazı yöresel tabirler birbirlerini destekler mahiyettedir. Çocuğun çiçek, gül, serçe vb. şeylere benzetilmesi, Allah ve Peygamber isminin anılması, çocuğun övülerek sevilmesi üç toplumun ninni tarzını oluşturmaktadır. Bu örnekler bize, edebiyatın, dilin kültürle bağ kurmasına eşlik eden halkada önemli bir mecrası olduğunu göstermektedir. Dilin edebiyat sayesinde kültürle beslenmesi ile metinler, kültürlerarası ivme kazanır. Düşünceler; kültürel değerler, yaşantılar, gelenek ve göreneklerle yazınsal metinlere aktarılır. Farklı kültürleri tanımada büyük öneme sahip olan bu sözlü ve yazınsal yapıtlar kültürlerin taşıyıcısı görevini üstlenmektedir.

Toplumun sanatsal ruhunu ve kültürel öğelerini metinlere yansıtan yazarlar bu işlevleriyle, kültürü ve o kültür içerisinde yer alan insanların yaşantılarını ve düşüncelerini yansıtır. Her kültürün düşüncelerini, yaşam biçimini ve kendine has özelliklerini aktaran kültürel metinler, milletlerarası önyargıları yıkar, aralarındaki farklılıkları ve benzerlikleri tanıtır ve onları birbirlerine yakınlaştırır.

¹³⁸ Bakz.; Yücel İleş vd., “Ninniler ve Çocuk Eğitimindeki Önemi”, TURKSOSBİLDER, 3.C. 1, Sayı: 1, (2016), 3.

¹³⁹ Nevvâl Yetim, “Ehâzicü'l-Ümmehât”, Mecelletü't-Türâs, 260, (Haziran-2021), 27.

¹⁴⁰ Kâvus Hasanlı, Lâlâyihâ-yi Muhmelîn Negâhî Be Hastgâhî Mezâmini Lâlâyihâ-yi İrânî, Mecelle-i Edebiyât-i Fârsî, Dânişgâhi Sistan ve Belûcistân, Şomâre Evvel, (1382/2002), 67.

1.10. Çeviri Eserlerin Dünya Çocuk Edebiyatındaki Yeri

Kültürlerarası çocuk edebiyatını oluşturan etkenlerden biri de bu alanda yapılan çeviri çalışmalarıdır. Dilin edebiyatla bileşimi sayesinde diller arasında yapılan çeviri çalışmaları, çeşitli milletlerin tanışıklığını ve kültürlerarası iletişimi beraberinde getirmiştir. Gökmen Gezer çeviriyi; “Diller ve kültürler arası iletişim ve etkileşim sürecinin en önemli faktörü ve her aşamasıyla insan merkezli bir etkinlik” olarak tanımlamaktadır. Bu anlamda çeviri eserler, farklı kültüre sahip insanlar arasında köprü görevi üstlenir ve ulusların değişiminde ve kültürel yönden gelişiminde büyük katkılar sağlar.¹⁴¹

Toplumlarda bulunan sosyokültürel özellikler ve sorunlar birçok farklı bilim dalının araştırma konuları arasındadır. Karşılaştırmalı edebiyat, bu bilim dallarının önemli bir temsilcisi olarak araştırmalarda başvuru kaynağı olmaktadır. Kültürlerarası edebiyat incelemeleri, her edebi üretimin diğer kültürlerle etkileme-etkilenme ilişkisine sahip olduğu düşüncesinden hareketle, çeviriler ve imgesel okumalarla iki ya da daha fazla kültür arasında analize ve mukayeseye dayanır. Bu mukayeseden elde edilen bulguların uluslarüstü bir bakış açısıyla ele alınması gerekir.

Kültürel değerler üzerine oluşturulan hassasiyete dayanarak, her türlü iletişim alanında, başka kültürlerle ait unsurların ve kavramların farklı bakış açılarıyla yorumlanması, kültürel anlam katmanlarının incelenerek ayırt edilmesi ilk adımda akla gelen unsurlardandır. Bu unsurların çocuk yazınında pedagojik açıdan işleme konulması ise, çevirinin anlaşılabilirliğini beraberinde getirir.

Çocuk yazarlarının çevirmenliği basit bir iş olmayıp büyük bir mesuliyet gerektirmektedir. Çocuklar için yapılan çevirilerde “metni, toplumun “çocuk için iyi” diye tanımladığı şekilde, çocuğa uygun ve yararlı olarak düzenlemek; olay örgüsünü, tiplerini ve dili, çocuğun kavrama düzeyine ve okuma yetisine göre düzenlemek” amacının gerçekleşmesi açısından önemlidir.¹⁴²

Çevirmen ana dilden hedef dile aktarım konusunda yetkin olmalıdır: “Çünkü her yazarın kültürel dünyası diğerine göre farklılık gösterir. Farklı kimlik ve

¹⁴¹ Gökmen Gezer vd., “Kültürü Çevirmek: Kültür aktarımı kapsamında Çeviri”, Rumeli De Dil ve Edebiyat Araştırmaları Derneği, 17/35, (Aralık, 2019), 356.

¹⁴² Zohar Shavit, “Çocuk Yazını Çevirisinin Yazınsal Çoğuldizgedeki Konumu Açısından Belirlenmesi”, İngilizce’den çeviren: Pınar Besen, Metis Çeviri Araştırmaları Dergisi, 15, (Bahar 1991), 19.

kültürlerin esere yansımından kaynaklanan bu durum son derece doğal karşılanmaktadır. Kuşkusuz çeviri metni oluşturan kişinin de kaynak metin yazarının yapıtlarını yorumlayacak ve kendi kültürüne kazandıracak bir kültürel alt yapıya sahip olması beklenir.”¹⁴³

Evrensel kültüre dair bilgilendirici olan çeviri kitaplarından beklenen, çocuklara farklı kültürleri ve farklı inançları tanımalarına imkân vermesidir. Başka edebiyatlardan çevrilen hikâyeleri okurken çocuğun karar verme, karşılaştırma, eleştirme ve karşıt fikir geliştirme kabiliyeti ortaya çıkacaktır. Çocuk, farklı kültürleri okurken kendi öz kültürünün özelliklerini de kavrayacaktır. Bununla birlikte bu gayenin ötesine varan kültürel ve dinsel sömürü ve empozeye dayalı ideolojik çalışmalar bu amaca gölge düşürecektir.

Günümüzde ekonomik kazancı öne çıkaran, edebi ve kültürel fonksiyonları hiçe sayan bazı yazarların, çeviri yaptıkları yapıtlarda bulunan eşdeğer sözcükleri, deyimleri ve atasözlerini ıskaladığı da görülmektedir.

Eğitim aracı olarak görülen bu kitaplarda çocuk, beğeniyle okuduğu kahramanların davranışlarını örnek alarak kendisiyle özdeşleştirir.

Çocuk dünyasına seslenen bu kitaplar çocuğa özünde bulunan değerleri, yaşadığı çevreye ait kültür ve örfün bağlı olduğu ahlâkî değerleri barındırması gereklidir.¹⁴⁴ Şirin’e göre; “Çocuk okuduğu eserde kendi kültüründen uzaklaşmamalı aksine onda kendi kültürünü bulmalıdır. Ayrıca çocuk edebiyatı eseri, ulusal kimliği ve geleneği ön plana çıkararak başka kültürlerin egemenliği altına girmeye taviz verilmemelidir.”¹⁴⁵ Bu durum eğitimde millilik fikrinin ulusal bir dinamik olmasına zemin hazırlamaktadır.

Fridement, küreselleşme kavramını “insanların, piyasaların, teknolojik gelişmelerle birlikte eskisinden daha hızlı, daha ucuz, daha derin bir şekilde etkileşmesi”¹⁴⁶ olarak tanımlarken; Giddens küreselleşme nedeniyle dünyanın köklü bir değişim sürecine girdiğini, temellerinin ekonomiye dayandığı bu değişim

¹⁴³ Faruk Yücel, “Etkili Bir Çeviri Eğitimi”, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22/2, (2007), 150.

¹⁴⁴ Bkz: Selahattin Dilidüzgün, *Çağdaş Çocuk Yazını-Yazın Eğitiminde İlk Adım*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996), 15.

¹⁴⁵ Mustafa Ruhi Şirin, *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*, (İstanbul: Gökyüzü Yayınları, 1988), 20.

¹⁴⁶ Serkan Benk& Akdemir Tekin, “Globalleşme ve Ekonomik Değişim”, C. 18, (Ankara: Çimento İşveren), 13.

sürecinin yeryüzünün belirli bir bölgesiyle sınırlı olmadığını, zamanla her ülkeyi kapsayacağını”¹⁴⁷ ileri sürer. Williams’a göre; kültür geniş bir alana yayılan ve bu alanları temsil eden bir sözcükten ibarettir.

Kültürel etkileşim ile özünü yitirmekten korkmadan ait olduğu değerleri kuşanarak farklı milletlerin edebi birikiminden faydalanmak karşılaştırmalı edebiyatın kazanımlarından biridir. Her milleti millet yapan değerlerin muhafaza edilmesi için edebiyat ve kültür birlikteliği elzemdir. Örneğin Esedullah Şa’bânî Doğu medeniyetlerine ait edebiyatta sıkça kullanılan imgeleri, eserlerinde başarıyla kullanmaktadır. Şiirlerinde bayram sevinci, çocuklara hediyeler getiren “Amu Firûz” (Firûz Amca) ve geleneksel “Sofre-i Heftsin” (Yedi S Sofrası), bayram şekerlemeleri, “Horakîhâ-yi Rengâreng” (Renk renk yiyecekler), “Nebât, Çeo Pollov” (Nebat şekeri ve Etli pilav), “Hande-i Mikare ru leba” (Dudaklara gülücük kondurur) gibi belirgin imgeler yer almaktadır.

Şair Esedullah Şa’bânî’nin yeni yılın başlangıcı Nevruz bayramında halkın sevdiği karakter olan “Amu Nevruz” (Nevruz Amca) şiirinde ilginç bir kültürü tanıtmaktadır. Fars efsanelerinden, “Amu Nevruz”, Hacı Fiyruz ile birlikte seyahat eder. Nevruz gecesi, kır saçlı, ak sakallı, mavi ipek kemerli, keten pantolonlu, beyaz şallı, ipek giysili Amu Nevruz çocuklara hediyeler armağan eder. Tarihçilere göre, bu şahıs, Şehnâme kahramanı Rüstem’in babası Zâl’i simgelemektedir. Eşi Nene Serma onu sadece yılda bir defa görür. Bu aşk hikâyesi, bir yıldan bir yıla geçişin sembolü olarak tanımlanır. İnaniş’a göre, eğer Nevruz’da ikisi birbirini görürse, birileri dünyayı yok edecektir.¹⁴⁸

باز عمو نوروز اومده/ با حاجی فیروز اومده

هچیه داره خیلی قشنگ/ خوردنی های رنگارنگ

سفره ی هفتسین داره او/ نقل و نبات، چلو و پلو

عیدی میده به بچه ها/ خنده می کاره رو لبها

تو این خونه، ببینی/ خندونه، انگاری

¹⁴⁷ Anthony Giddens, Çev.: Günseli Altaylar, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2000), 21-28.

¹⁴⁸ Amû Nevruz,

https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%B9%D9%85%D9%88_%D9%86%D9%88%D8%B1%D9%88%D8%B2#cite_note-3, Erişim tarihi: 2.01.2024.

Nevrûz amca yine geldi/ Hacı Fîyrûz ile geldi
Çok güzel hediyesi var/ Rengârenk yiyecekleri
Onun “heftsin sofrası” ve/ Nebat şekeri var
Pilav üstü et getirir/ Çocuklara bayramlık verir
Dudaklara tebessüm eker/ Bu evden o eve gider
Kim onu görse gülümser/ Öpücük kondurduğunda
Sanki o bir oyuncak olur

Fars şairin bu kültürel imgelemine yakın ifadeler, Arap şairlerinden Filistinli Fîrâs en-Nitâfî'nin (1941-2014) “Kum Yâ Buney Yevmu'l Î'd” adlı şiirinde de bulunmaktadır. Mutlu bir bayram gününe ait olan: “bayramlık yeni elbise”, “vahşi bir kuş gibi eğlenmek”, “yemyeşil tarlalarda köy hayatı”, “kuşların şakıması”, “peygamberlerin sevinci”, “çocukluğun hatırlanması”, “kuşlarla yemyeşil vadilere gitmek”, gibi şairin doğa metaforundan yansıttığı güzellik ve mutluluk imgelemleridir. Nitaî, dini bir bayramı dile getirerek İslâm toplumunun geleneklerine de işaret etmektedir. Ayrıca, çocuğun sevincinin peygamberlerin sevinci olduğunu söylerken, çocuğun sevilme hakkını da dini bir vecibe olarak belirtmektedir.

قُمْ يَا بُنَيَّ يَوْمَ الْعِيدِ/ قُمْ وَالْبَيْسِ الثَّوْبَ الْجَدِيدَ
 وَامْرُحْ بِهِ مِثْلَ الطُّيُورِ اللَّاهِيَةِ
 فَوْقَ الرَّوَابِي فَالْحُقُولِ الْوَاهِيَةِ
 رَقَصْتَ لَكَ الدُّنْيَا وَغَرَدَتِ الطُّيُورُ مَا أَفْرَحَ الْأَنْبِيَاءُ إِلَّا فَرَحَتِي
 إِنِّي أَعِيشُ بِكَ الطُّفُولَةَ يَا بُنَيَّ
 بِجَمَالِهَا وَسُرُورِهَا
 وَبِفَرَحَةِ الطِّفْلِ السَّعِيدِ
 أَعْدُو مَعَ الْأَطْيَارِ فِي الْوَادِي النَّضِيرِ¹⁵⁰

¹⁴⁹ Esedullah Şa'bânî, *Pervâne-i Gol-i Ser*, (Tahran: Naşir: Şûrâ-yi Edebiyât-ı Kûdekân ve Novcevánân, Şiirhâ-yi Kûdekâne Şi'ri Kûdek ve Novceván, 1394), 103.

Kalk oğlum bugün bayram/ Kalk ve yeni elbiselerini giy
Ve onda özgür kuşlar gibi eğlen/ Aydınlık tarlalardaki tepelerin üzerinde
Peygamberler ancak benim mutluluğumla mutlu olurlar
Senin çocukluğunu yaşıyorum ben oğlum/ Güzelliği ve zevkiyle
Ve mutlu bir /çocuğun neşesiyle/ Ben-i Nâdîr ovasında kuşlarla hazırlanıyorum
Sevinçleri ve aydınlatıcı umudu kucaklıyorum/ Ve aşk zihnimi /dolduruyor
Ve dünyayı güllerin nefesiyle koklarken ben/ Sanki yeniden çocuktum.

Her iki edebiyattan alınan örnek şiirlerde kültürlerarası benzer çağrışımlarla, farklı ülkelerde de olsa, bayramların sevinç, huzur, barış, ziyaret, hediye, tatlı, şekerleme, özel yemek, yeni giysi, süslü sofraya, gülümseme, çocuk, anne gibi tema ve unsurlarla anlam kazandığını söyleyebiliriz. Örneklerdeki kültürel geleneğin farklı yanları, birinin dini bayramı diğeri ise, geleneksel bayramı anlatmasıdır. Kültürel birleşmeler, coğrafik enlem ve boylamları aşan bir boyuta sahiptir. Bu açıdan bakılınca dil, edebiyat ve kültür üçlüsünün birbiriyle ne denli ilintili olduğu görülebilir.

Söz konusu şairlerin, yapıtlarında kültürel değerlerin yaşamasında ve bu değerlerin çocuk edebiyatına yansımada birtakım çalışmalar içinde olduğu görülmektedir. Sosyal bilimler, “kültürel bir varlık” olarak tanımladığı insanı, dini, sanatsal ve tarihi yönleriyle inceler. Sosyal bilimciler, kültürün birleştirici, bütüncül ve belirleyici olduğunu vurgular. Onlara göre, dinler ve sanatlar da dahil, yaşayarak öğrendiğimiz her şey kültürdür.¹⁵¹

Toplumlarının dilsel, geleneksel yaşantı ve inanç değerlerini eserleriyle sanata taşıyan sanatçılar, kültürü aktarma ve yaşatma görevini üstlenmiş kimselerdir. Bu nedenle, kültürün çocuk edebiyatına geleneklerin ve günümüz modernitesinin birlikte yansıtılması gereklidir.

Ülkemiz açısından çevirinin çocuk edebiyatında önemli bir boşluğu doldurması, ülkemizde çocuk edebiyatçısı yetişmesinin aciliyetini de ortaya koymuştur. Nedim Neydim, çeviri edebiyatının edebiyatımıza katkılarının yanısıra,

¹⁵⁰ Ebu Firas en-Nitâfî, El-Mecelletü Va'yu'l-İslâmî, 591. ثوب العيد قصة الإسلام (islamstory.com), Erişim tarihi: 3.12.2023..

¹⁵¹ Bozkurt Güvenç, *Kültürün ABC'si*, (Ankara: Yapı Kredi Yayınları, 2013), 14.

bazen de kültürel sömürü emperyalizmi de beraberinde getirdiğini dile getirir. Ayrıca, edebiyatın idealist felsefenin ürünü olmaması gerektiğini, çocuğa özgün ve Türk kültürünü yansıtan eserler ortaya konulması gerektiğini ifade eder. Mustafa Ruhi Şirin ise çocuk edebiyatı alanında ciddi bir yazar boşluğu olduğunu, bu boşluğun Batılı çeviri kitaplarıyla doldurulmaya çalışıldığını ve bundan dolayı da dünya klasiklerinde yerimizin olmamasının büyük bir eksiklik olduğunu söylemektedir.¹⁵²

Modern çağın getirdiği en şaşırtıcı gelişme, milletleri ayakta tutan ve onları dünya milletleri ile eşit kulvarlara çıkaran milli varlıklarının sınırlar ötesinde yaşayan her millettten okuyucuya iletilmesidir.

Yetişkinlerden oluşan yapım kadrosuyla çocuklar için yazılmış kitapları çeviren kadroların eserleri çevirirken metne sadık kalmaları, kültürel emperyalizme alet olmamaları ve çocuğa görelilik ilkelerinin ihlal edildiği eserlerden uzak durmaları kendi vicdanlarına kalmış bir durumdur. Çevirmenin hassasiyetini gerektiren şeyse, çocuğa zarar verecek iletilere karşı uyanıklığı ve duyarlılığıdır. “Çocuk, genellikle okuduğu kitabın yazarına yetişkinler kadar dikkat etmez. Aynı yazardan okuduğu farklı metinler arasında doğrudan bağlantılar kurup yeni sonuçlara gitmez. Yani bir kitabı bir yazarın kitabı olarak okumaz. Çocuklar metni kendi çağrışımlarıyla okurlar, metnin bütününe değerlendiren yani kavramsal ve bilgiye dayalı okumaları yoktur. Kitap onlara keyif verdiği sürece okumayı sürdürürler. Zorlamasız ve kendi beklenti ufuklarına bütünüyle uygun bir biçimde yorum yaparlar. Çocuk, metni doğrudan kendi bağlamı içine yerleştirerek okur. Özgün metnin bağlamını dikkate almaz, bunun bilincinde değildir. Buna karşın çeviri, çocuk için yabancı dünyaya açılan bir penceredir. Çocuk edebiyatı çevirisinin çocuk için çok önemli bir boyutu da bu yolla edinilen yabancı dünya deneyimidir.”¹⁵³ Çocuğa kurgusal anlatıların erek dilden yansıtılan bu deneyimler, çevirmenin aklı selimle yapacağı gözlem, algı ve ifadenin aktarılmasıyla canlanacaktır.

Tercümenin başarısı, aslına uygunluğu, estetik akıcılığı ve okurun kültürüne diğer millettten alınan kültürün aktarılması ile anlaşılmaktadır. “Özgün eserin ruhunu

¹⁵² Bkz.: Nedim Neydim, “80 Sonrası Paradigma Değişimi Açısından Çeviri Çocuk Edebiyatı”, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, (2000,) 69-71.

¹⁵³ Aktaran: Nedim Neydim “Çeviri Çocuk Edebiyatı ve Çocuk Edebiyatı Çevirisi Üzerine”, (2006), Turgay Kurultay, “Probleme und Strategie bei der Kinderliterarischen Übersetzung, Kinderliteratur im interkulturellen Prozess”, Ewers, Hans Heino/Lehnert, Gertrud/O’Sullivan Emer, Verlag J. B. Metzler, (1994), (Stuttgart: 1994), 198.

mümkün mertebe doğru ve tam ifade eden tercüme metninin yaratılması için tercümanın hem yetenekli, hem de mahir bir tercüme bilgisinin olması gereklidir.”¹⁵⁴

Verner’e göre her çeviri bir eylemdir. Her eylemin bir amacı olduğuna göre çeviri eyleminin de bir amacı vardır. Kuşkusuz bu amaç çevirmenin kendisi tarafından belirlenir. Çeviri eylemlerinin amaçları çok çeşitlilik gösterebilir. Sözelimi bir çevirmen yabancı bir dilde ya da kültürde çok büyük önem taşıdığına inandığı bir eseri kendi kültürüne tanıtmayı amaçlamış olabilir. Bu durumda çevirmen, çevirisinde yabancılaştırıcı etki yaratacak bazı söyleyişleri özellikle kullanacaktır. Bir başka çevirmen, kendi kültürü içinde yer alan okuyucu kitlesinin eserdeki iletiyi, yani içeriği en iyi biçimde almasının çok önemli olduğunu düşünür. Bu nedenle orijinal metin içinde geçen bazı söyleyişleri kendi kültüründeki okuyucuların hemen algılayabileceği şekilde değiştirir.¹⁵⁵ Kitap çevirileri, toplumların tarihi, kültürel, ekonomik ve sanatsal gelişmişliklerini ve dilsel zenginliklerini ortaya çıkararak dünyanın her yanına aktarılmasına hizmet etmektedir. Çocuk yazınında da aynı şekilde bir aktarım ve etkileşim sözkonusu olmaktadır. Çocuk şiirlerinde bulunan imgelerin benzer tarzda ifadeleri çeviri kitaplarındaki yorumlarıyla, edebiyat alanında evrensel bir dil oluşturmuştur.

Çocuk edebiyatı çeviri çalışmaları, dünyada olduğu gibi ülkemizde de sosyokültürel değerlerin de içinde bulunduğu edebiyatın ülke ülke dolaşarak tanıtılması amacına hizmet etmiştir. Ülkemizde 1950’lerden beri uygulanmakta olan Kültür Bakanlığının TEDA Projesi¹⁵⁶ de bu düşünceden ortaya çıkmıştır.

Nedim Neydim, çocuk edebiyatının analiz etme ve işlevselliğini ve kurallarını tanımlamada önemli bir role sahip olan çeviri biliminin kendine has bir dili, kültürü ve ideolojisi bulunduğunu söyler. Bu nedenle, çocuk edebiyatının çevirisinde de bu unsurlara dikkat edilmesinin gerektiğini vurgular.

¹⁵⁴ Aktaran: Gulnoz Xhalliyeva, *Karşılaştırmalı Edebiyat*, (Toshkent: Effect-D-,2020), 32, Kudret Musaev, *Tarjima nazariyasi asoslari*, (Taşkent, Fan Yay., 2005), 334.

¹⁵⁵ Banu Tellioglu, Hans Vermeer’in Spokos Kuramında Görecelik Kavramının Yeri ve Bu Kavramın Çeviri Eleştirisine Yansımaları, *Görece-Görecelik Çeviri Bilim ve Uygulamaları*, (Ankara: 1998), 159-166.

¹⁵⁶ TEDA Projesi: Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığınca yürütülen ve kısa adı “TEDA” olan “Kültür ve Turizm Bakanlığı Türk Kültür, Sanat ve Edebiyat Eserlerinin Dışa Açılımını Destekleme Projesi”; Türk kültür, sanat ve edebiyatıyla ilgili Türkçe’de veya başka bir dilde yayımlanmış eserlerin, çeviri ve yayım marifetiyle yurt dışında tanıtılmasını sağlamak için yurt dışında veya yurt içinde faaliyet gösteren yayıncılara teşvik veren bir çeviri, yayım ve tanıtım destek programıdır. Bakınız: <https://teda.ktb.gov.tr/TR-52444/teda-nedir.html>, Erişim tarihi: 17. 09. 2023.

Çeviribiliminin, çocuk edebiyatının tarihsel gelişimi ve çeviri stratejilerini inceleyerek, çocuk edebiyatının kültürel ve sosyal bağlamını ortaya koyduğunu belirten Neydim, çocuk edebiyatını, çocukların dünyayı algılamalarını değer yargılarını ve kimliklerini şekillendiren bir araç olarak tanımlar. Bu nedenle, çocuk edebiyatının çevirisinde de çocukların kültürel ve sosyal ihtiyaçlarına uygun olmasını gerekli görür.¹⁵⁷

Nedim, çeviri bilimin çocuk edebiyatına katkısı konusunda ise çocuk edebiyatının çevirisinde karşılaşılan zorlukları, sorunları ve çözüm önerilerini tartışır. Böylece, bu alandaki çevirilerin kalitesini ve etkinliğini artırdığını savunur. Ayrıca, çocuk edebiyatının çevirisinde dikkat edilmesi gereken dilin basitliği, kültürel vurgulamalar, uyarlamalar, ideolojik müdahaleler, çocukların beklentileri ve çevirmenin rolü gibi maddeleri sıralar.¹⁵⁸

Nedim'in çevirilen çocuk kitaplarıyla Türkiye'de geline nokta da ir getirdiği öz fadeler şöyledir: "Türkiye'de çocuk edebiyatı, 19. Yüzyılın sonlarında Batı'dan etkilenererek başlamış ve 20. Yüzyılın başlarında milli ve mane vi değ erleri yansıtan bir nitelik kazanmıştır. Cumhuriyet döneminde ise çocuk edebiyatı, eğitim ve öğretim amaçlı bir işlev görmüş ve çocukların gelişimine uygun eserler üretilmiştir. Türkiye'de çocuk edebiyatının çevirisi, 1920'lerden itibaren artmaya başlamış ve 1950'lerden sonra hız kazanmıştır. Çevrilen çocuk kitapları, genellikle Batı kaynaklı olup, macera, fantastik, bilim kurgu, polisiye, tarih ve kültür gibi türleri kapsamıştır. Çevrilen çocuk kitapları, Türk çocuklarına farklı kültürleri, düşünce tarzlarını ve hayal güçlerini tanıtmada önemli bir rol oynamıştır."¹⁵⁹

Nedim, Türkiye'de çocuk edebiyat alanına kazandırılan çeviri eserlerine, 1980'lerden sonra daha güçlü bir eleştiri getirildiğini ve çevirilerin nitelik kazandığını söylemektedir.¹⁶⁰

Çeviribilimi, çocuk edebiyatıyla uyumlu bir gelişim göstermiştir. Dil, kültür ve evrensel çağrışımlar çerçevesinde söz varlığını çocuk okurlarına sunarak, çocuk edebiyatının zenginliğine ve kültürlerarası temalarla gelişiminde eserler

¹⁵⁷ Neydim, 80 Sonrasında Paradigma Değişimi Açısından Çeviri Çocuk Edebiyatı, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul: 2000, 3-8.

¹⁵⁸ Neydim, *A.g.t.*, 1-15.

¹⁵⁹ Neydim, *A.g.t.*, 56-60.

¹⁶⁰ Neydim, *A.g.t.*, 11-12.

kazandırmıştır. Ayrıca, bu bilim dalı, alanına ve çocuk yazınına geçmişten günümüze etkin varlığıyla katkı sağlamaktadır.

1.11. Çocuk Edebiyatı ve İmgebilim

Yunanca bir kelime olan imge¹⁶¹ öte veya aşırı anlamındaki meta kelimesi ile taşımak veya yüklenmek anlamına gelen pherein sözcüklerinin birleşmesinden bir araya gelen bir kavramdır. İmge (metaphor, metafor, metafora), “öteye taşımak” demektir.¹⁶² Edebiyatta imge hayal olarak karşımıza çıkar. Şiirin özünü meydana getiren ve şiiri şiir yapan en önemli unsurlarından biridir. Şiirin imge sayesinde anlam kazandığını ve şiirin ayrılmaz parçası olduğunu savunan birçok görüş vardır.¹⁶³ Sanatın toplumun beğenisine sunumu, onun kaleme alınışı, ifade biçimleri, resimleri, okuyucuya hitabı ve onun his dünyasına yansıyan görüntüsü ile tamamlanabilir.

Sanatçı, dış dünyadan gözlemlediği veya yaşadığı olayları zihninde, hayalinde canlandırmak için imgeleri kullanır. Aksan’ın anlatımına göre imge “sanatçının çeşitli duyularıyla algıladığı özel, özgün bir görüntünün dile aktarılışı”dır.¹⁶⁴

İmgesel anlatım algılamada kolaylık sağladığı gibi anlamsal çağrışımla da zihinde kurgusal bir etki yaratır. Algının tamamlanma süreci içinde, duygular aktif bir devinime geçer. İmgelemin etkisi, iletinin estetik gücünü sağlar ve bu her eserde bulunması gereken bir özelliktir.

Yücel’e göre imgeler estetik görevlerinin yanı sıra öğüt verir, yasaklar, anlatır, temsil eder, ikna eder ve uyarı yaparak bize rehberlik eder. Kimi zaman karar verme sürecimizde etkili, kimi zaman da bilgi verme işleviyle karşımıza çıkar. Dolayısıyla imgenin gücünden ve etkisinden söz etmek gerekir.¹⁶⁵

Serhat Uludağ imgeyi “Bizlerin, kalıp yargılarımızın, bilinçaltımızın, korku ve sevgilerimizin bizlere kazandırdığı ötekini algılama, tanımlama ve sunma şekli”¹⁶⁶ olarak tanımlarken; Mehmet Cihangir imgelerin kurgusal özelliğini şöyle ifade

¹⁶¹ İmge: “Zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özenlen şey, hayal, hülya. Genel görünüş, izlenim, imaj. Duyu organlarının dıştan algıladığı bir nesnenin bilince yansıyan benzeri, hayal, imaj”. TDK Sözlük, <https://sozluk.gov.tr>, Erişim tarihi: 3. 07. 2022.

¹⁶² Yurdanur Salman, *Dilin Düşevreni*, (Ankara Türk DilKurumu, 2017), 45.

¹⁶³ Bkz.; Mehmet Yalçın, *Şiirin Ortak Paydası*, Cumhuriyet (Sivas: Üniversitesi Yayınları, 1991), 50.

¹⁶⁴ Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, (Ankara: Şafak Matbaası, 1993), 9.

¹⁶⁵ Halime Yücel, *İmgeden Yorumla*, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları), 2013, 61.

¹⁶⁶ Serhat Uludağlı, *İmgebilim “Ötekinin” Bilimine Giriş*, (Ankara: Sinemis Yayınları, 2006), 19.

etmektedir: “Kurguların içinde yer alan hem bireysel hem de toplumsal faktörlerin imgelerin şekillenmesinde etkisi vardır. Kurgunun meydana gelmesinde tarihsel, sosyal, kültürel, psikolojik vb. pek çok etmenin önemli oranda etkin olduğu dile getirilebilir. İmge biçimleri arasında bireyin zihninde oluşan düşüncelerin dış dünyaya sözel olarak yansması sayıldığı gibi onun zihnindeki soyut kavramların dış dünyaya somut karşılıklar olarak yansması da yer almaktadır. Mesela, İslam kültüründe yetişmiş bir kimsenin, Batılıların temiz olmadıklarına dair görüşler dile getirmesi veya Hristiyan dinine mensup bireyin Müslümanları gaddar, zalim insanlar olarak nitelendirmesi, imgelerin düşünsel tarafının yine düşünsel bir şekilde -soyut ifadelerle- ortaya konulmasıdır.”¹⁶⁷

Düşüncelerin iç dünyadan dış dünyaya somut karşılıklar olarak yansması olarak da görülen imgelere dini semboller üzerinden örnekler de verilmektedir: Mesela cami, minare gibi unsurlar İslam dininin; kilise, haç gibi öğeler ise Hristiyanlık inancının düşünsel boyutunun somut şekilleri, bir başka söylemle imgeleri olarak açıklanabilir. Bu çerçevede imgeler görünmeyeni görünür kılan, soyutun somut bir biçim kazanmasını sağlayan olgular şeklinde ifade edilebilir.

İmgeyi oluşturan aracı konumunda olan ve duyudan ayrı bir yere oturtulan algı kavramına değinecek olursak, “algı kelimesi Latince “almak” anlamına gelen “capere” kelimesinden gelmektedir. Algı, dış dünya ve kişinin iç dünyası arasında kurulan bir bağıdır.”¹⁶⁸

Algı, nesnel dünyayı duyular yoluyla öznel bilince aktarma, duyular aracılığıyla gerek dışımızdakilerin ve gerek içimizdekilerin farkına varmaktır. İnsan içinden çok, dışını algılayabilmekle bilgilenmiş ve insanlaşmıştır. Algı, dış dünyanın duyularla gelen imgesinin bilinçte gerçekleşen tasarımıdır. Nesneler duyuları etkiler. Bu etki bilince aktarılır. Algı, duyuların yorumudur.¹⁶⁹

Akarsu’ya göre algı; “dikkat yöneltmek, duyular aracılığı ile dikkat yönelttilen şeyin bilincine varmaktır. Diğer bir deyişle bilinçli bir farkına varma olarak tanımlanabilecek zihinsel bir eylemdir.”¹⁷⁰

¹⁶⁷ Mehmet Cihangir, “Sosyal, Kültürel ve Tarihsel Bağlamda İmgeler”, Düşbed Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 13, Sayı: 27, (Haziran 2021), 2.

¹⁶⁸ Bkz: Mehmet Hazar, Türkçe (Sözcük) Anlam Bilimi, (Konya: Eğitim Yayınevi, 2014), 70-71.

¹⁶⁹ Erol Köktürk, “Mekân Algısı ve Mekân İlişkisi Üzerine”, Mekansal Planlamada Jeodezi Sempozyumu; (Tübitak, İzmir: 24-26 Kasım 2020), 6.

¹⁷⁰ Bedia Akarsu, Mutluluk Ahlakı, (İstanbul: İnkilap Yayınları, 1988), 20.

Fizyolojik olarak belirlenmiş bir alıcıdan tanımlanmış bir verici yoluyla bir kaydediciye giden anatomik bir yol, bu verilerin özgün metinlerini kendimizde tekrar deşifre edilmek üzere duyu organlarımıza ilettiğimiz bir süreçtir.¹⁷¹ Algının birden fazla özelliği, beyne iletilen duyuşsal veriler algı sürecinden sonra imgeler şeklinde dış dünyaya yansırken, “duyular aracılığıyla dışarıdan beyne iletilen izlenim ve uyarılar beyinde bir sinyal oluşturur ve bu sinyalin kimi izleri bellekte kaybolmayarak varlığını sürdürür. İlgili izlerden de tasarımlar ve anılar dünyası doğup ortaya çıkar”¹⁷²

Orhan Hançerlioğlu, algıyı “nesnel dünyayı duyular yoluyla öznel bilince aktarma” şeklinde tanımlamaktadır.¹⁷³ Nesnel boyuttan öznel boyuta yolculuk olarak tarifi mümkün olan bu sürecin her kişinin duyuş dünyasında farklı bir tepkimesi olarak ta vücuda geldiği düşünülebilir. Örneğin aynı resme bakan, aynı şarkıyı dinleyen ve aynı filmi izleyen kişilerde farklı farklı hisler ya da düşünceler meydana gelmesi algının öznel yönüne işarettir. Algı, duyuları harekete geçiren ruhsal bir hareketliliğin göstergesi olarak, insanın iç dünyasına açılan bir penceresidir. Bu pencereden bakılarak, dış dünyayı kopyalayan bir öznel görünüm sağlanabilir. Örnek olarak bir şair, imgesel anlatım sırasında, dış dünyadan aldığı uyarımı teşbih, istâre, mecâz gibi söz sanatlarıyla aktarır. İmgesel anlatım, açıklanan duyuş ve düşünceyi dile getirmek yerine belirtileri ile ifade eder.

Algılama, iletişim süreci açısından algılamanın önemi şu noktadadır: Gönderici (kaynak), gönderceği iletiyi oluştururken, kendisine ulaşan bilgileri kullanacak, bunları kendi amacı, değer yargısı ve anlayışı doğrultusunda belirli kodlara (yazılı, metin, konuşma vb. çevirecektir. Yani her ileti, göndericinin algılama sürecinin bir sonucu olacaktır. Dolayısıyla bu algılama süreci, bir çeşit filtre rolü oynayacaktır. Diğer bir deyimle, birey, her şeyi değil, görmek istediğini görecektir, anlamak istediğini anlayacaktır. Bu durum, iletiyi gönderen için olduğu kadar alan için de söz konusudur. Alıcı da, kendi algılama ve değerlendirme sürecini etkileyen faktörlere bağlı olarak, iletinin bir kısmını belki hiç dikkate almayacak ya da diğer bir deyimle, iletiye, gönderenin verdiğiinden daha değişik bir önem ve anlam verecektir. Kısacası iletişim kanalından gelen ileti, alıcının süzgecinden geçerek

¹⁷¹ Bkz: Merleau-Ponty, M. Algılanan Dünya: Sohbetler, Çev. Ömer Aygün, (İstanbul: Metis Yayınları, 2010), 35.

¹⁷² Adler, A. İnsan Tanıma Sanatı Çev.: Kamuran Şipal, (İstanbul: Say Yayınları, 2002), 66.

¹⁷³ Orhan Hançerlioğlu, Felsefe Ansiklopedisi, (İstanbul: Remzi Yayınevi, 1992), 42.

değerlenecektir. İletiyi çözen alıcı, onun kapsadığı simgelere kendi algılama sürecine göre bir değer ve anlam verecektir.”¹⁷⁴

Nesnel gerçekliğin, toplumsal emeğin ürünü olarak, insan düşüncesine yansması iki basamaklı bir olgudur: 1. Nesnel gerçekliğin algıladığı duyum basamağı, 2. Nesnel gerçekliğin dönüşüme uğratılıp yeniden üretildiği düşünce basamağı. Bilgi bu iki basamaktan geçmekle bilgi olur. Bilgi kaynağı toplumsal pratik olduğu gibi, amacı da toplumsal pratiktir ve doğru olup olmadığının ölçütü de toplumsal pratiktir. Demek ki bilgi, toplumsal pratikten kopararak çözümlenemez ve insan usuna gökten zenbille inmez. Toplumsal pratikten yansıyan bilgi, nesnel gerçekliği dönüşüme uğratma ve doğayı insan gereksinimlerine uydurma amacıyla gene toplumsal pratikte kullanılır.¹⁷⁵

Platon’a göre imgelem, gerçek dışı bir imgeye gerçeklik kazandırılması konusunda zihinde canlandırmadır. Decartes, imgeleme ruhsal ve bedensel yönlerden dikkat çekmektedir. Kant’a bakılırsa, imgelem, nesnenin varlığı orada olmasa bile zihinde canlandırılabilir. Sartre imgeyi, var olmayan bir şeyi amaç edinmek veya ona yönelmek olarak açıklamıştır.¹⁷⁶

İmgelem, imge içeriklerini kurgulama yetisidir. Algıları, tasarımlama, canlandırma yoluyla düzenleme yetisi hem sanatçı hem izleyici için gereklidir. Edebiyat, sanat dilini bu özel yöntemlerle güzelleştirir ve muhatabı olan çocuk dahi olsa ondaki estetik algıyı tarif edebilir. Şair, sihirli bir ayna gibi eserinde olağanüstü görünüm sergiler. Bazen başkalarının gözüyle bakar evrene, bazen kozmik sistemin görünmezlik perdelerini aralar, bazen de göreceliliğin ardına gizlenerek farklı yansımalar başvurur. Bayov’a göre, “imgeler arasında beklenmedik yeni ilişkiler kurmak “yaratıcı imgelem”dir. Yani “yaratıcı imgelem”, imgeler arasında başkalarının göremediği ilişkileri görmek ya da ilişkileri başkalarından farklı olarak görmektir.”¹⁷⁷

Çocuk edebiyatı içerisinde şiir, öykü, roman, gibi edebî türlerde imgeler, yansımalar, benzetmeler, tekerlemeler, yinelemeler, özdeyişler ve atasözleri, çocukların söz dünyalarına zenginlik katmaktadır. İnsanın çocukluk ve gençlik

¹⁷⁴ Köktürk, “Mekân Algısı ve Mekân İlişkisi Üzerine”, 4.

¹⁷⁵ Köktürk, “A.g.m.”, 8.,

¹⁷⁶ Deniz Bayav, Resim Sanatında ve Sanat Eğitiminde İmge”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11/2, (Haziran 2009), 105-122.

¹⁷⁷ Bkz: Refik. Suat Işıldak, “Yaratmada İlk Adım: İmge ve İmgelem”, Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED) 2/1, (Haziran 2008), 64-69.

yıllarında okuduğu kitapların ileriki hayatına belli oranda katkıda bulunarak yön verdiği bilinmektedir. Çocukların düşünsel, dilsel ve kültürel yönden gelişmeleri için çocuk edebiyatı bağlamında sanatsal anlamda bir birikime sahip olmaları gereklidir. Çünkü dilin en güçlü gösterimi olan imgeler, düşüncelerin ifade gücünü yansıtır. Dil, bu anlamda sağlam bir vasıttır.

Ahmet Haşim'in "Merdiven" şiirindeki, "Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden/ Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak" temel anlamı dışında kullanılan merdiven sözcüğü ile okuyucunun zihninde düşüncel bir açılım yapmayı planlayan şairin gösterge yöntemini sanatında uyguladığı görülmektedir.

Şair, Süleyman İsa, düş dünyasında çizdiği yemyeşil bir tabloyu, gerçek ve mecazla örülü söz öbekleriyle dile getirmektedir:

عِيدُ الشَّجَرَةِ
شَجَرَةٌ شَجَرَةٌ أَغْرُسُ شَجَرَةً
تَخْضُرُ الْأَرْضَ وَتَبْسِمُ
تَصْفُو الدُّنْيَا، يَحُلُو النَّسِيمُ
فِي مَوْلِدِهَا، أَغْرُسُ شَجَرَةً¹⁷⁸

Bayram Ağacı

Ağaç, ağaç ağaç dikerim

Dünya yeşerir ve de gülümser

Dünya berrak olur, meltem tatlı eser

Gün doğduğunda bir ağaç dikerim.

Şiirde şair, dünyayı ağaç dikerek mutlu eden küçük bir çocuk olmuştur. Gülümseyince de berrak olur, tıpkı bir çocuk zihni gibi. Rüzgâr da keyiflenir tatlılıkla eser, çiçek kokuları çocuğu mutlu ederdi. Şair, erken kalkan çocuğun kazancını "Ağaç dikerim" sözüyle dile getirir. Şiirde çalışkanlık, üretim, verimlilik ve sabah erken kalkmak çocuğa sezdirilen iletilerdir. İmgesel anlatımın en canlı örneğini barındıran şiirin çocuk edebiyatına verdiği ruhu hissettiren şiirde göstergenin kullanımına örnek olarak Ahmet Haşim'in şu mısralarını örnek verebiliriz:

¹⁷⁸ Süleyman El-İsa, *Dîvânü 'l-Etfâl Kitâbun Fî Cerîde*, 17.

Şiirde göstergenin kullanımına örnek olarak Ahmet Haşim'in şu mısralarını göstermek yerinde olacaktır:

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak¹⁷⁹

Şiirde temel anlamı dışında kullanılan merdiven sözcüğü ile okuyucunun zihninde düşüncel bir açılım yapmayı planlayan şairin gösterge yöntemini sanatında uyguladığı görülmektedir.

Necip Fazıl Kısakürek'in, "Kedim" adlı şiiri imgesel anlatıma güzel bir örnektir:

Sayıklama

Kedim, ayak ucumda büzülmüş, uyumakta

İplik iplik sarıyor sükutu bir yumakta

Hırıl hırıl, hırıl hırıl.¹⁸⁰

Çocuğa hitap eden bir hikâyeyi veya şiiri çekici kılmak için en iyi edebî dizilim "özdeşleşme" veya "kişiselleşme"dir. Teşhis ise, insan özelliklerini ve vasıflarını insan olmayanlara atfetmek demektir. Teşhis "nesnelere hayat vermek" olarak da tanımlanmıştır. Herhangi bir hikâyede veya şiirde insan özellikleri ve vasıfları insan olmayan deneklere atfedilmektedir. Örneğin ayı, koyun ve tavşan konuşmakta; kitap, masa, yatak ve buzdolabı üzgün veya mutlu olabilmekte; rüzgâr ve yağmur, taş ve ağaç gülüp ağlayabilmektedir.¹⁸¹

چهره ات مثل عکس کهنه ای شکسته است

دستهای تو مرا به باغ نور می برد "پشت یک لبخند ملکی¹⁸²

Yüzün eski bir fotoğraf gibi kırılmış

Ellerin beni nur bahçesine götürüyor

(Melekçe bir gülüşün arkasından)

¹⁷⁹ Ahmed Haşim, *Piyale*, (1921), 25.

¹⁸⁰ Necip Fazıl Kısakürek, *Örümcek Ağı*, (İstanbul: Büyükdoğu Yayınları, 1925), 26.

¹⁸¹ Neşr-i Cemâl Jamal Poblacion "Anâsir-i Hiyâl Der Edebiyât-i Kûdek (Teşhis)", <https://jamalnashr.com/2022/01/25/>, Erişim tarihi: 25. 07. 2023.

¹⁸² Muhsin A'lâ, "Suver-i Gunâgûn Der Şi'ri Şâirân-i Kûdekân ve Novcevânân", *صور گوناگون خیال در شعر*, blogfa.com, 1. Erişim tarihi: 3.12.2023.

İmgesel anlatım, şiirin oluşmasında oldukça etkindir. İnsan zihnine estetik bir görecelik katan sembollerin ve imgelerin söz sanatlarıyla bütünleştiği bir şiirin tesir gücü de fazladır. Şair, bu yöntemle anlatım araçlarının yardımıyla hayal gücünü görselleştirmektedir:

ناگهان می کند ز خاطر م عبور
یاد آن پرنده ای که سال ها ی جنگ
با دو بال زخمی از زمین
به سوی آسمان پرید

*Ansızın hatırımdan geçiyor
Savaş yıllarındaki bir kuş
İki yaralı kanadıyla yerden
Gökyüzüne doğru uçu*

متن کفن ننگ است بر شهید استغنا
غیرت شرر دارد مردنی که من دارم¹⁸³

*Ölümsüz olan şehidin üstüne kefen örtmek ardır
Benim sahip olduğum öldürücü gayret/haset kıvılcımıdır.*

Edebî metinler oluşumları sırasında çeşitli aşamalardan geçerler. Bu metinler, her aşamada kendilerine has nitelik ve özelliklere bürünerek, dünyaya dair algılarını sahneleyerek gösterirler.

Bu işlev için hepsinin mevcut düşünme mekanizmaları, yöntemleri ve iletişim ile ilgili sembolik biçimleri vardır. Kendi düşünce kalıpları ve çevreyi doğrudan etkileyen sosyal ve özel edebi ifadelerle imgesel sanatlar sözlü sahne ile gün yüzüne çıkmıştır.

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde imgenin yeri ve işlevi üzerine derin tartışmalar yapılmıştır. Bazı sanatçılar ve eleştirmenler imgeyi duygu ve düşünceleri daha açık hale getirmeye çalışan bir araç olarak görürken; bazıları da şiirin bir

¹⁸³ Hasan Hüseyinî, *Gozide-i Şi'ri Ceng û Difâ'i Mukaddes*, Nâşiri Şeriketi İntişaratı Sore, (Eylül, 1380/2001), y.y. 16-17.

imgeler sanatı olduğunu, onsuz hiçbir şeyin anlatılamayacağını, imgesel şiirin araç değil, amaç olduğunu savunmuşlardır.¹⁸⁴

Günümüzde çocuk edebiyatı yazınına akseden imgebilimin bu edebiyata getirdiği algılamaların çocuğa göreliği konusunda çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Hayal gücünün gelişim evrelerinde çocuğun okuduğu hikâyelerdeki doğa üstü güçlere sahip olan, sihirbaz, peri vb. kahramanlarla kendisini ‘içselleştirmesi’ ve bunları ‘örnek alması’ önemli bir sorun olarak görülmüştür.¹⁸⁵

İmgesel anlatımı ele alan araştırmaların karşılaştırmalı edebiyat yöntemiyle yapılması, uluslar ve kültürlerarası edebiyat karşılaştırmalarında anadili ve kültürel kimliği yansıtması, özgün olması, başka milletlerin kültürlerini taklitten uzak olması, günümüz diline uyumlu olması (yeniden yorumlanmış olması) ve bu değerlerden uzak olmaması gereklidir. Bu eserlerden bakış açısı, anlatım tutumu ve düşünce donanımında kendine özgü farklılıklara sahip, dünya çapında evrensel değerlere ulaşmış, estetik uyumu aynı derecede kurmuş olmaları beklenmelidir. Çünkü kendi dışında var olan başka bir edebiyat ürününü tanımak, kişiye, eleştirel bir bakış açısı kazandıracaktır.¹⁸⁶

1.12. Edebi Metinde Metnin Yapısını Oluşturan Unsurlar

Çocuk edebiyatında metnin yapısı, iletinin çocuğa aktarımı ve tesiri açısından büyük önem arz etmektedir. Çocuk yazarlarının önde gelen amacı, eğlendirirken eğitmek olmalıdır. Kavcar’a göre, çocuk için tasarlanan metinlerin sanatsal boyutu olduğu kadar eğitici boyutu da dikkate alınmalıdır. Zira edebiyat eğitimi ile sözünü bilen; güzel, düzgün konuşma ve yazma becerisine sahip, davranış inceliğine ve güzellik duygusuna sahip bireyler yetiştirilmektedir.¹⁸⁷

Bu ilkelere göre tasarlanarak yazılan iyi denilebilecek bir kitap, çocuğun okuduğunda zevk alacağı bir kitaptır. Çocuğun zevk alabilmesi içinde metinlerin çocuğa göreliğe uygun tasarlanmış olması gereklidir. Çünkü metni oluşturan unsurlar, metni anlama ve anlamlandırma açısından önemlidir. Bilindiği üzere

¹⁸⁴ Hulusi Geçgel, “Bir Görüntü (İmgeler) Sanatı Olarak Şiir”, Hayal Dergisi, Sayı: 21, (Nisan-Mayıs-Haziran, 2007), 2.

¹⁸⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Muharrem Öçalan, “Çocuk Algılamasında İmgelerin Önemi Eğitim Bilimsel Açıdan Çocuk Edebiyatında İmge Kullanımı”, Sakarya Üniversitesi, 8-9. https://Turkoloji.Cu.Edu.Tr/YENI%20TURK%20EDEBIYATI/Muharrem_ocalan_cocuk_imge.pdf, Erişim tarihi: 24.09.2023.

¹⁸⁶ Bkz: “Hakan Sebuktekin, Neden Karşılaştırmalı Edebiyat?”, D. Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 7, (2006), 1-17.

¹⁸⁷ Cahit Kavcar, *Edebiyat ve Eğitim*, (Ankara: Engin Yayınevi, 1999), 125.

imgeler, okurun zihninde metnin olayını oluşturmada, metindeki kültürel olayları tanımada yol gösterebilirler. Edebi metinlerin yapısı bu beş unsurdan oluşmakla birlikte çocuk metinlerinde bu unsurlar kısmen farklılık göstermektedir.

Metnin yapısını oluşturan unsurlara geçmeden önce hikâyenin tanımı üzerinde durmak yerinde olacaktır. Hikâye, sınırlı bir zaman aralığında geçen, kişi sayısı az, sınırlı zaman ve çevrede yaşanan, tek yönlü bir düzyazı anlatımı olarak tanımlanmaktadır.¹⁸⁸ Çocuğun hayal dünyasında kurgulayamayacağı bir anlatının çocuk edebiyatı yapıtı olarak tanımlanması mümkün olmayacaktır. Esasen çocuk edebiyatı metinlerinde olay örgüsü diğer eserlerden farklı değildir. Sadece olay örgüsü, çocuğa göre olduğundan daha basittir. Hikâye türünde anlatım tekniği sayısı doğası gereği sınırlı olmaktadır. Hikâye tahlili için gerekli olan öğeler aşağıda verildiği gibidir:

1.12.1. Olay

Olay: Edebi bir eserde aktarılan hadise ve hadiseler zinciridir.¹⁸⁹ Öyküde yer alan kişilerin başlarından geçenlere olay denir. Öykü kurgusunda tek bir olay yer alır. Bazen bu ana olaya bağlı küçük çaplı yan olaylar da öyküye dahil olabilir. İşlenen olayların gelişim sürecinde mantıksal bir sıra takip edilir. Olay öykülerinde, olay ön planda olmasına rağmen, durum öykülerinde olay ya ikinci planda var olur ya da yok denecek kadar az bulunur. Anlatmaya dayalı edebi metinler ele alındığında olay örgüsü çıkarılır ve olay örgüsünün gündelik yaşamdaki gerçek yaşam gerçekliğiyle bağlantısı tespit edilir.

Olay örgüsü: Metinlerde olay, ya metindeki kişiler arasında cereyan eden ilişkiler ya da kahramanın iç çatışmaları sonucu ortaya çıkar. Metindeki olay sadece somut gerçeklikten ibaret olmaz. Hayal, tasarı, izlenim ve buna benzer konular olay örgüsü etrafında değerlendirilir. Olay örgüsü saptanırken bu konular göz önüne alınmalıdır.¹⁹⁰

1.12.2. Kişiler

Kişiler: Hikâye, roman ve tiyatrodan anlatılan/sahnelenen olayları var eden ve yaşayan insan ve insan hüviyetine büründürülmüş varlıklardır.¹⁹¹ Sedat Sever'e göre:

¹⁸⁸ Öner Ciravoğlu, *Çocuk Edebiyatı*, (İstanbul: Esin Yayınevi, 2000), 77.

¹⁸⁹ Şerif Aktaş, *Edebiyatta Üslup ve Problemleri*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2004), 12.

¹⁹⁰ <https://www.turkedyebiyati.org>.

¹⁹¹ İsmail Çetışli, *Metin Tahlillerine Giriş 2 (Hikâye Roman Tiyatro)*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2004), 67.

“Karakter, sanatçının yarattığı duygu, düşünce ve tutku yönleriyle geliştirdiği, gerçek yaşamdan da esinlenerek birikimiyle kendine özgü duyarlılığı ile biçimlendirdiği bir kişiliktir.”¹⁹²

Karatay, edebi eserlerde, karakterlerin anlatıda çatışma ortamının, aksiyonun nedeni olduğunu ve çocuğun kitaptaki olumlu karakterlerle/kahramanla özdeşim kurması anlatının içine girebilmesi için, yazarın eserde betimlediği karakterin inandırıcı, güvenilir, gerçekçi ve çocukla aynı yaş düzeyinde olması gerektiğini ve çocuk okurun karakterde kendinden bir şeyler bulması, onunla duygudaşlık kurmasının önemli olduğunu ifade etmektedir.¹⁹³

Çocuk ve yetişkin edebiyatında, olay kurgusunda yer alan karakterler, farklı işlevler üstlenirler. Bir olay ya da durum içindeki konumlarına göre de “başkişi” kahraman, “yankişi” (roman ya da öykü kişisi) olarak adlandırılırlar. Kitaplarda olayı sürükleyen ve olayı yaşayan en önemli kişiye “başkişi” kahraman denilir. Bu kişiler okura yapıtta birçok özelliği ile tanıtılır. Olaylar, onun çevresinde döner. Yan karakterler, olaylarla dolaylı ilgisi olan kişilerdir.”¹⁹⁴

1.12.3. Mekân

Mekân; en basit anlatımıyla eserde yaşanan olayların sahnesidir.¹⁹⁵ Anlatmaya dayalı edebî metinlerde ele alınan olay belli bir mekânda geçer. Bu yer, okul, hastane, bahçe, köy, sokak olabileceği gibi insanın kendi dünyası da olabilmektedir. Anlatmaya dayalı edebî metinlerde olayın daha iyi anlaşılabilmesi için yer ya da çevre, betimlemelerle tanıtılır. Ancak betimleme yapılırken gereksiz ayrıntılara girilmez. Metinler incelenirken olayın geçtiği mekânlar kendilerine has özellikleriyle anlatılır.¹⁹⁶

Mekânsal imge, çocuğun zihninde canlanarak görselliği tanımlamasına yardımcı olur. Ustaca yazılmış bir metinde imge ve semboller kokuları, sesleri ve duyguları o mekâna has iletilerle duyumsatarak çocuğun, mekânla bağını güçlendirmesine yardımcı olabilir.

¹⁹² Sever, *Çocuk ve Edebiyat*, 77.

¹⁹³ Halit Karatay, *Çocuk Edebiyatı Metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler*, Kurmadan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı, 1. Baskı, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2011), 99.

¹⁹⁴ Sedat Sever, *A.g.e.*, 2013,76.

¹⁹⁵ İsmail Çetışli, *Metin Tahlillerine Giriş 2*, 77.

¹⁹⁶ Bkz: Yavuz Selim Bayburtlu, “Metin Yapılarının İnceleme ve Eleştirmedeki Önemi”, *Kesit Akademi Dergisi*, 5/18, Mart (2019), 188.

1.12.4. Zaman

Zaman: Öyküde ele alınan olayın başladığı ve bittiği bir zaman aralığı mutlaka vardır. Olayların başlaması ile bitmesi arasındaki sürece zaman denir. Olaylar bu zaman dilimi içerisinde gerçekleşir. Bazı öykülerde olay veya durum son durumdan başa doğru değişebilir.

Anlatmaya bağlı metinlerde iki türlü zaman vardır: Birincisi olayların yaşandığı kişilerin içinde bulunduğu şimdiki zamandır. Buna gerçek zaman denir. İkincisi romandaki kişilerin geçmişini hatırlaması üzerine geçmişten içinde bulunulan ana kadar geçen zamandır. Buna kozmik zaman adı verilir. Anlatmaya bağlı metinler incelenirken olayların başladığı ve bittiği zaman belirtilir. Metindeki zaman ifadeleri tespit edilir. Bu zamanların gerçek zaman mı yoksa kozmik zaman mı olduğu belirtilir.¹⁹⁷

Metin incelemesi yapılırken birkaç farklı zamanla karşılaşmak mümkündür. Bunlardan biri ya metnin içeriğine dahil olan ve kurguya bağlı olan zamandır, ya da gerçek hayatta karşılığını bulan zamandır. Gerçek hayatta var olan zamanlara baktığımızda “yazma zamanını” görebiliriz. Bu yazarın eserini yazdığı zamandır. Diğeri ise, “okuma zamanı”dır. Bu da okuyucunun eseri okuduğu zamandır. Bir de itibari alemde karşılığı olan zaman vardır ve bu iki zaman bizim için çok önemlidir.¹⁹⁸

Çocuk okur, yazar ve şairlerin düşünce imgelerini yansıtan kitapların zaman ve zaman ötesi kurgularında dolaştırılmaktadır.

1.12.5. Üslup

Mehmet Kaplan, metin tahlili metodunun her esere uygulanabilecek formüllerinin olmadığını söyler. Orijinal olan herhangi bir eserin incelenmesine yönelik ortaya koyulacak olan olan metotlar, eserin özelliğine göre ayarlanmalıdır.¹⁹⁹

Hikâye bu bakımdan roman ve tiyatro ile benzeşir. Bununla birlikte dramatik yazılmış hikâyeler de bulunmaktadır. Romana göre hikâyenin hacmi küçüktür. Hikâyeci, anlatısında yaşamdan parçalar aksettirir ve bunu edebî tarzıyla işleyerek okuruna beğendirir. Hikâye sanatına ruh katan edebi kelimeler ve semboller dikkatleri çeker.

¹⁹⁷ Yavuz Selim Bayburtlu, “Metin Yapılarının İnceleme ve Eleştirmedeki Önemi”, 188.

¹⁹⁸ <https://www.turkedebiyati.org>.

¹⁹⁹ Mehmet Kaplan, *Hikâye Tahlilleri*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1979), 10.

Edebi metinlerin çözümlenmesi sürecinde, metin yapılarının bilinmesi ve bu yapıyı meydana getiren birimler arasındaki ilişkilerin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Metni anlama veya anlamlandırmaya yönelik çabalar içinde, yaklaşım metotlarının önemli olmasının yanında bu metotları uygulama gerekliliğine de dikkat edilmelidir.²⁰⁰

Her metnin kendine özgün bir anlatımı ve her yazarın muradını ifade ediş biçimi vardır. İyi bir edebiyat eleştirmeninden, metinde yazarın niyetinde olan muradı doğru okuma marifeti göstermesi beklenir. Çünkü yazarın ele aldığı konular yaşamdan bölünmüş parçalardır. Sanatsal dilin çözümlenmesi ise, eleştirmene ve okura düşer.

İmgelebilimin semboller yoluyla zihinlerde oluşturduğu tablolar, öğrenimi kolaylaştırdığından, çocuk edebiyatı yazar ve şairleri bu yöntemi eserlerinde sıklıkla kullanmışlardır. İmge ve sembolleri içeren çocuk kitapları çocuk okurlar tarafından daha çok tercih edilmekte ve benimsenmektedir.

1.12.6. Resim

Hikâyede anlamı kuvvetlendiren önemli unsurlardan olan resimler, kelimelerle uyum sağlar. Resimler, duygu ve olayların anlatımında binlerce kelimenin anlatamayacağını okuyucuya daha kolay bir şekilde verir. Ayrıca kelimelerin görsel sunumu olan resimler hem metin hakkında ipucu verir hem de metnin daha anlaşılır olmasını sağlar.²⁰¹

Amerikalı çocuk kitapları yazarı Michael O. Tunnell'a göre resimli kitaplar, çocukların gözlerini sanatın güzelliğine ve gücüne açmak için muhteşem bir araçtır; çünkü onlar diğer kitaplar gibi bir hikâyeyi ya da bilgiyi yalnızca kelimelerle aktarmazlar. Bunun yanında dilsel metin ve görsel metin arasında bir başka ilişki daha vardır. Dilsel metin görsel metindeki öyküyü anlatır ama görsel metin sadece dilsel metindeki öyküyü anlatmaz, çok daha fazlasını içerir. Bu resim sanatının kendi özelliğinden kaynaklanmaktadır.²⁰²

Kitapta yer alan resimleme okuyucunun konuyu anlamasını kolaylaştırdığı gibi ona zevkli ve duygusal bir devinim anı yaşatır. Bu durum, yazarın görsel zekayı

²⁰⁰ Gıyasettin Aytaş, *Çağdaş Gelişmeler Işığında Şiir Tahlilleri*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2011), 37.

²⁰¹ Mübeccel Gönen, M. Uygun, Ö. Erdoğan, M. Katrancı, "Resimli Çocuk Kitaplarının Fiziksel, İçerik ve Resimleme Özellikleri Açısından İncelenmesi", *Milli Eğitim*, 196, (Güz: 2012), 260.

²⁰² Medine Sivri, *Çocuk Edebiyatında Görsel Metin İlişkisi*, *Türk Dili Dergisi*, 578. <https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/576.pdf>, Erişim tarihi: 17. 09. 2023.

geliştiren metinler yazmasına da neden olur. Kitap resimlerinin çocuğa görelilik esasına uygun olması, onun iletisinin doğru ve iyi bir şekilde anlaşılması için gereklidir.

Çocuk edebiyatı alanında adından söz ettiren yetkin kitaplar, okunmaya değer bir içerik sunan resimlere sahiptir. Bu yetkin kitapların ön kapaklarından en son sayfalarına kadar bütün tasarımları, içerikleriyle uyumludur. Kitabın bu özellikleri okuyucuyu kitabı alıp okumaya davet eder. Çocuk edebiyatı eserleri, her üç edebiyatta da aynı tespitlere sahiptir.

Çocuk gerçekliğine önem veren edebiyat, çocuğa görsel resimler yoluyla duygu aktarımı yapmaktadır.

Her üç edebiyatta da resimleme konusunda gelişmeler devam etmekte ve çocuğun zevki ön plana alınmaya çalışılmaktadır. Ele aldığımız kaynaklar oluşum süreçlerinde bütün çocuk edebiyatı edebiyatlarının ortak yönlerinin olduğunu göstermektedir.

Sosyolojik ve tarihsel nedenlerden kaynaklı olarak incelediğimiz edebi metinlerde benzerliklerin farklılıklardan daha çok olduğunu tespit ettik. Farklılıklar çok fazla belirgin olmamakla birlikte mevcuttur. Fakat bu üç edebiyat doğu coğrafyasında zuhur etmişse de bunların edebiyat içindeki ifade tarzları farklıdır. Biri Ural Altay, biri Hint Avrupa diğeri ise Hami Sami ailesinden olmaları nedeniyle, dilsel özellikleri kültüre yansımakta ve bu kültür çok belirgin olmasa da çocuk edebiyatında kendini göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

FARS ÇOCUK EDEBİYATININ GELİŞİM SÜRECİ

2.1. Fars Çocuk Edebiyatının Gelişim Süreci

Fars çocuk edebiyatı, İslâm Öncesi-İslam Sonrası; Meşrutiyet-Meşrutiyet Sonrası; Pehlevî Dönemi ve İslâm Devrimi Sonrası çocuk edebiyatı olmak üzere altı dönemde ele alınmaktadır.

2.1.1.İslâm Öncesi ve Sonrası Dönemde Çocuk Edebiyatı

İranlıların eski çağlardan beri çocuk eğitime özel önem verdiklerini ve bunu ebeveynlerin en önemli görevlerinden biri olarak gördüklerini söylemek abartı sayılmaz. Bu dönemde çocuk eğitiminden ve çocuğun iyi yetiştirilmesinin gerekliliğinden bahsetmeyen çok az edebi eser vardı. Psikoloji ve eğitim açısından zayıf noktalar bulunan bu eserlerde çocuk, bir yetişkin olarak kabul edilmekte ve çocuğun geleceği bugününden daha önemli görülmektedir. Bu nedenle bugün sahip olduğumuz anlam ve kavramla çocuk edebiyatının, İran’da tarihinin çeyrek asrı geçmediğini söylemek mümkündür.²⁰³

İslâmiyet öncesi İran’da halk edebiyatı, hikâyeler, mitler ve efsaneler biçiminde başlar. Bunların başını anne ninnileri çeker.

İslâmiyetin kabûlü sonrasında, çocuklar için yazılmayıp onlara okunan Kâbusnâme, Emîrzâde-i İranşâh, Siyâsinâme ve Kelile ve Dimne,²⁰⁴ “Kâbusnâme”, Gülistân ve Bostân-ı Sâdî”, Mesnevî-yi Mevlevî”, “Pendnâmeler”, Endereznâmeler” ve “Şahzâdegân” gibi eserlerin yanı sıra; çocuklara uygun olmasa da fıkralar, masallar ve eğitici şiirler de İran çocuk edebiyatının köklerini oluşturabilecek literatür kapsamında değerlendirilebilir.²⁰⁵

Klasik dönemde, İran edebiyatının önemli eserlerinin okunduğu meclislerde çocuklar da bulunmuş ve büyüklerle birlikte okur yazar sınıfı içinde “Kur’an”, “Hafız Divanı” ve “Nisâbu’s-Sübyân”²⁰⁶ gibi önemli okuma halkalarına katılmışlardır. Okunan bu eserler çocuklara mahsus hazırlanmış olmasa da o

²⁰³ Muhammed Hâdî Muhammedî, Zühre Gâyînî, *Bonyâd-i Pejûheşhâ-yi Târih-i Kûdekân-i Irân*, (Tahran: Neşr-i Çista, 1379/2000), c. 2, 198-201.

²⁰⁴ Bakınız: Asğar İftihârî, “Murûr-u İcmâlî Ber Sahtâr-ı Endîşe-i Siyâsî Unsûru’l-Meâlî Ber Gâbusnâme”, *Dânişgâh-i İmam Sâdık*, Neşriye-i Pejûheşî, Şomâre: 9, Behâr 1378 (1999), 65-100.

²⁰⁵ Muhammed İstîlâmî, *Berresi-yi Edebiyât-i İmrûz-i Irân*, (Tahran: İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, 1349/1970), 194.

²⁰⁶ “Nisâb’us-Sübyân” 7. yüzyılda Ebû Nâsır Ferâhî tarafından derlenen çocuk ve gençler için ilk sözlüktür. Ferâhî, çocukların hafızalarını güçlendirecek bu iki dilli çalışmayla şiir ve dil arasında köprü kurmuştur.

dönemde Fars çocuklarının tamamen edebiyattan mahrum oldukları ve edebiyatın kapılarının onlara kapalı olduğu söylenemez.²⁰⁷

İran çocuk edebiyatının oluşumunda ve gelişiminde mutasavvıf şairlerin yazmış oldukları şiirlerin büyük etkisi olmuştur. Büyüklerin şiir meclislerinden yeşeren bu edebiyatın çocuğa uyarlanmasıyla müstakil bir çocuk edebiyatı kurulmuş; böylece şairlerin kendilerine has yorum ve söyleyişleri ile çocuk şiirleri, günümüzde çocukların ruhsal ve bilişsel yönden yararlandıkları bir tür haline gelmiştir.

2.1.2. Fars Halk Masallarının Derlenmesi

İran halk hikâyelerini ilk kez derleyip yayımlayan kişi Ebu'l-Fazl Subhî Muhtedî'dir. Her ne kadar Sadık Hidayet, Muhtedî'den yıllar önce halk masallarını toplamış olsa da, Subhî Muhtedî çocuk ve gençler için halk edebiyatını daha detaylı ve kapsamlı şekilde bir araya getirip derlemiştir. Subhî'nin bu eseri, Almanya'daki "Grim Kardeşler" ve Fransa'daki "Charles Perot"un eserleri ile aynı kategoride sayılabilir.²⁰⁸ Hint efsanelerinin Fars dilinde anlatımlarından meydana gelen bu hikâye ve sözlü şiirler, daha sonraki dönemlerde Firdevsî'nin "Şehnâme"si, Mevlânâ'nın "Mesnevî"si gibi kahramanlık ve ahlaki öğretiler içeren ve içinde dini temalar barındıran eserlere dönüşmüştür.

2.1.3. Meşrutiyet Edebiyatı

Meşrutiyet Dönemi şiir ve edebiyatı, 1896-1907 Muzafferiddin Şah dönemi; 1907-1922 I. ve II. Meşrutiyet Dönemi; 1922-1942 yirmi yıllık Rıza Şah dönemi; 1943'ten sonraki III. Meşrutiyet dönemi olmak dört dönem olarak incelenmektedir.²⁰⁹

İran'da modern çocuk edebiyatının temelleri meşrutiyet döneminde atılmıştır. Bu dönemde meydana gelen önemli bir gelişme de, saray ve halk arasındaki değer ve

²⁰⁷ Muhammed Ca'fer Yahakkî, *Çun Sebû-yi Teşne, Edebiyât-i Muâsır-ı Îrân*, (İntişârât-ı Câmi 1375/1996), 238.

²⁰⁸ Benefşe Hicâzî, *Edebiyât-i Kûdekân ve Novceânân: Vîjehâ ve Conbehâ*, Çâp-i 9, (Tahran: Rûşengîrân ve Mutâlaât-i Zenân, 1375/1996), 31.

²⁰⁹ İran Meşrutiyet Edebiyatı için bkz. Bağrıaçık Işık, Y. (2020). Meşrutiyet Dönemi İran Şiiri ve Şairleri. Mavi Atlas, 8(1), 115-127. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.696206>; İran Meşrutiyet Dönemi Şiirinde Mitolojik Şahsiyetler, Gedik Melek, Uluslararası Mitoloji Sempozyumu, Ardahan, Türkiye, 2 - 05 Mayıs 2019, ss.20; Bodur Melek, Çağdaş İran şairlerinden Mîrzâde-i İşkî'nin hayatı, eserleri ve edebi kişiliği, Yüksek Lisans tezi, 2013 Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı; Gedik, Melek, Çağdaş İran Çocuk Şiiri, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı, Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2019. Gedik Melek, *Çağdaş İran Çocuk Şiiri*, Demavend Yayınları, İstanbul, 2021.

niteliklere ilişkin şiir eğilimi ve hareketinin oluşmasıdır. Bu genel hareket, içinde çocuk şiirinin yapısını ve konularını etkiledi. Genelde baba nasihatleriyle dolu olsa da çocuk şiirleri, çocuk edebiyatına atılan ilk adımlardır.

Meşrutiyet döneminden ve 1280/1901'lerden sonra İran'da eğitimin evrenselleştirilmesi, psikolojik bilimin yaygınlaşması, çocukluk ve ergenliğin öneminin anlaşılması gibi özel bilimsel ve edebi akımlar yeni ve önemli boyutlar kazandığında, İran'da çocuklar ve gençler ile ilgili edebi üretimlerde bir devrim yaşanmıştır. Bu zamana kadar mevcut eserlerin çoğunda çocuk, küçük yetişkin olarak kabul edilmiş ve bu dönemin ardından yazarlar, çocuğun bağımsız karakterini kabul ederek yeni eserler yazmaya başlamışlardır.

Çocuklar için ve onların anlayışına göre şiirler yazan ilk şair İrec Mirzâ 1343/1934 sayılabilir. Dönemin başlıca çocuk şiiri yazar şairlerinin arasında; Yahya Devletâbâdî 1318/1939, Meşrutiyet aydınlarından Mehdi Kulî Hân Hidayet 1334/1955, Muhammed Tâkî Melikü's-Şüarâ Bahâr 1330/1951 ve Nîmâ Yuşic gibi isimler bulunmaktadır.²¹⁰

Bu edebiyatın dergi ve gazeteleri, meşrutiyetten izler taşımaktadır. Dönemin sosyal ve siyasi olayları o döneme has bir üslupla çocuk yazınına da taşınmıştır. 1299/1920 yılları arasında çocuk ve gençlere özel bilimsel içerikli dergiler basılmıştır. Bu dergilerden bazıları sağlıkla ilgili makalelerinde belli bir ihtisası konu alırken; bazıları da İran'ın geçmişteki şairlerine dair eski tarzı öne çıkaran edebi makaleler yayınlamıştır. O dönemin yeni edebiyatı, çocuk ve gençler arasında bilinen bir edebiyat değildir.²¹¹

Çağdaş dönem çocuk edebiyatının kurucu ismi olarak anılan Tebrizli Abdurrahim Talibov, 1213/1834 Rusya'da bulunun sosyal demokratların düşüncelerini ve Rus edebiyatını detaylı şekilde incelemiştir. Talibov, yeni sosyal ve politik fikirleri, özgürlük, hukukun üstünlüğü, pozitif bilimler gibi konularda Farsça yayınlara da öncülük etmiştir. 1285/1906 yılında Tebriz'den ilk dönem milletvekili seçilen yazarın çocuk edebiyatının temelini teşkil eden eseri "Kitâb-ı Ahmed"

²¹⁰ Muhammedî&Zühre Gâyînî, *Bonyâd-i Pejûheşhâ-yi Târih-i Kûdekân-i Irân*, C. 4, (Tahran: Neşr-i Çista, 1379 /2000), 4.

²¹¹ Asiye Zebih Niya Umrân&Ali Necefi, "Te'sir-i İnkilabi Meşrute Be Nohostîn Neşriyât-i Kûdeko Novcevanân-i Ân Dovrân", *Dânişgâh-i Peyâm-i Nûr, Fasılname-i Ulûm'û Haberî*, 20/95, Zemistân/Kış 2016), 1.

(Ahmet'in Kitabı) İran'da çocuk edebiyatı eleştirisinin²¹² başlamasına neden olmuştur. Kitap, çocuklara kendilerini temsil eden "Ahmed" adlı çocuk tarafından iletilen mesajlarla eğitim vermiştir. İran yazın dünyası, babası Türk olan Talibov'u hem vatanına hem de vatan evlatlarına hizmet eden ve onları kalkındıran bir yazar olarak takdir etmiştir.²¹³

Birçok eleştirmen Talibov'un sözkonusu eseri Jean Jacques Rousseau'dan etkilenecek yazdığını iddia etmektedir. Yazarın kendisi de sekizinci bölümde kitabının önsöz içeriğinin çoğu kısmının Fransız yazarın kitabından alıntılandığını söylemiştir.²¹⁴ Özgürlükler ve entelektüel seviyede düşüncenin uyanması konularında etkili yazılar yazan Talibov'un düşünceleri ve kitapları halk tarafından beğenilmiş; böylece Tebriz halkı kendisini Meclis'in ilk temsilcisi olarak seçmiştir.²¹⁵

Talibov, "Mesâlikü'l-Muhsinin" ve "Kitâb-i Ahmed" gibi kitapları ile birçok meşrutiyetçinin fikirlerine tesir etmiş, ancak batıda eğitim gördüğü gerekçesiyle bazı din bilginleri üzerinde etkili olamamıştır. Çünkü onlara göre, bahsi geçen eserler İslam dininin esaslarına uygun değildir. Talibov'un "Mesâlikü'l-Muhsinin" adlı kitabı, edebî ifadelerden ve söz sanatlarından yoksundur. İçinde ahlakî ve dini öğretilerin bulunduğu kitapta manevi bir hava hakimdir.²¹⁶

Talibov'un ardından, çocuk yazınında, çocuklar için Farsça dilini öğreten ve ahlaki değerleri aşılayan okuma kitapları kaleme alınmaya başlanmıştır. Ancak, bu kitaplarda resimler ve metinler arasında uyumsuzluklar ve hatalar bulunmaktaydı. İzzetullah Mehrevarân 1321/1946 yılında "Gavhâ-yi Vahşî" (Vahşi İnekler) kitabının bir incelemesini yazdı. Bu kitap, H. C. Mehr Ahî'nin tercüme ettiği Andersan'a aitti. Mehrevarân'ın incelemesi "Hûşe" dergisinde yayımlandı ve ilgi gördü. İncelemesinde yazarların çocuklara bakış açısının değiştiğini, çocukların ihtiyaçlarına ve haklarına saygı duyulması gerektiğini, çocukların, küçük boyutlarına

²¹² İntigâd-i Edebî Talibov ve Kitâb-i Ahmed, Mecelle-i İran Şehr, Şomâre: 5-6, 283-297. <http://ensani.ir/file/download/article/20120426114815-4036-77.pdf>, Erişim tarihi: 30. 04. 2023.

²¹³ Muhammed Hâdî Muhammedî, *Târih-i Kûdekân-i Îrân Edebiyât-i Kûdekân Der Rûzgâr-i Nov 1300-1340, (1920-1960)*, C. 7., (Tahran: Neşr-i Çista, 1386/2007), 891-892.

²¹⁴ Abdurrahim Talibov, *Kitâb-i Ahmed*, (Tehrân: İntişârât-i Şebgîr, 1336/1957) 248.

²¹⁵ Fâtîme Rızâyî Şîrâzî, "Negâhî Be Kitâb-i Sefîne-i Tâlibî Ya Kitâb-i Ahmed", *Kitâb-i Mâh Târih ve Coğrafya*, İsfend-i Mâh (1380/2001), 44.

²¹⁶ Muhammed Hâdî Muhammedî, A. g.e., 896.

rağmen, büyümeleri ve eğitim ve terbiyeleri için çok fazla ilgi ve bakıma ihtiyaçları olduğuna inandığını söyledi.²¹⁷

Hûşe dergisini takip eden diğer dergilerin yayınlarında ısrarlı vurgulamaları sonrasında çocukların, büyüklerden farklı bir düşünce yapıları ve algılarıyla kendilerine özgün bir dünyaları olduğu anlaşılmış ve yavaş yavaş çocuğa seslenen eserlerin dili değiştirilmeye başlanmıştır.

Meşrutiyet dönemi, Fars tarihinin geçmişindeki sözlü ve geleneksel edebiyatı günümüzün modern edebiyatına eklemek gibi önemli bir özelliğe sahiptir. Eğitim ve öğretime yeni tarzlar getirmesi ve eğitsel yayınları ortaya çıkarması ile dilin yükselmesine yardımcı olan²¹⁸ bu dönem; Fars edebiyatı tarihinde siyasi, sosyal yönden gelişimin ve yeni bir çağın başlangıcıdır. Ayrıca meşrutiyet dönemi, edebiyat araştırmacıları tarafından Pers ve İslâm döneminden sonra üçüncü büyük kültür dönemi olarak addedilmektedir.²¹⁹ Çünkü bu dönemde toplumun geri kalmış kesimlerine ulaşılmış, çağdaş eğitim yöntemleriyle toplum okuryazarlığa teşvik edilerek sanat ve edebiyat, eğitim aracılığıyla toplumun gündemine getirilmiştir.

Meşrutiyet döneminde yazılan şiirlerin amacı, toplumsal mesajlarıyla insanları kendine çekmek ve onlarda milli duygular uyandırmaktır.

İran’da çocuk edebiyatının bağımsızlığına kavuşmasına neden olan meşrutiyet döneminde meydana gelen gelişmeler: “Toplumda baş gösteren sosyokültürel değişimler, matbaanın kurulması, yazılı basım hareketleri gazete ve dergiler, çeviri faaliyetleri, geleneksel eğitim tarzında yeni eğitim tarzına geçilmesi, Dâru’l-Fünûn gibi yeni eğitim kurumlarının açılması ve ders kitaplarının değişmesi”²²⁰ olarak özetlenebilir.

Dönem içindeki yeni oluşumlar, yönetsel değişimi ve alınan kararların devlet eliyle icrası; eğitimdeki aydınlanma hareketleri nedeniyle oluşan yenilikler sayesinde, meşrutiyet dönemi çocuk edebiyatının şekillenmesine yardımcı olmuştur.

2.1.4. Meşrutiyet Sonrası Çocuk Edebiyatı

Asıl adı Mirza Askerzâde olan Cebbâr Bağcebân, İran’ın Tebriz şehrinde ilk ilk Sağır AnaOkulunu kuran ve İran’ın ilk çocuk yazarı ve yayıncısıdır. Bağcebân,

²¹⁷ Muhammedî, *Târih-i Kûdekân-i İrân Edebiyât-i Kûdekân Der Rûzgâr-i Nov*, 897.

²¹⁸ Umrân, “Te’sir-i İnkilabi Meşrute Be Nohostîn Neşriyât-i Kûdek ve Novcevânân-i Ân Dovrân”, 3.

²¹⁹ Umrân, *A.g.m.*, 4.

²²⁰ Muhammedî, *A.g.e.*, 24-25.

1264 yılında Ermenistan'ın Erivan şehrinde sanatsever bir ailede dünyaya gelmiştir. Dedesi Tebriz ve Urumiye halkından olan Bağçebân, çocukluğunda Azerbaycan Türkçesi ve Farsça konuşurdu.

Bağçeban halk türkülerine en yakın kalıpları ve vezinleri seçerek dil ve edebiyat alanına büyük bir alan sağlamıştır.²²¹ 1300/1921 ve 1320/1941 yılları arasında Yahya Devletâbâdî, San'atzâde Kirmânî (20. yüzyılda Rüstem'in yazarı), Abbas Yeminî Şerîf gibi yazarlar ve şairler eserler vermeye başlar. Aynı zamanda Ali Nakî Vezîrî ve Mehrî Ahenî gibi mütercimler farklı milletlerin halk hikâyelerini Farsça'ya çevirmiştir. Dergiler ve gazeteler de çocuklara sayfa ayırmıştır. 1332/1953'den itibaren bir grup yazar, *Sepîde-i Ferdâ* adlı derginin yayınlanması için çaba sarfedip eğitimcileri modern eğitimin ilkeleriyle tanıştırtarak çocuk edebiyatı konusunu gündeme getirmişlerdir. 1338/1959 yılında aynı dergi ilk kez çocuklara ve gençlere uygun kitapların listesini yayınlamıştır. Bu yıllarda dünya çocuk edebiyatından bir çeviri seli İran çocuklarına akın etmiştir.²²² İran'da çocuk ve gençlik edebiyatına yönelik eğilimin ilk adımları Nasıruddin Şah'ın yönetiminin sonları ve Muzaffereddin Şah'ın hükümdarlığı döneminde atılmıştır. Dönemin yetişkinlere yönelik dergi ve yayınlarında çocuklarla ilgili yazılar yayınlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İran'da özel çocuk kitapları ve dergileri yayımlayan yayınevleri açılmış ve sayıları az da olsa kurgu kitapları çevirileri yapılmıştır.²²³

Kaçarlar döneminin özgürlük söylemci yazarları arasında İrec Mirzâ'nın kadın hakları, ülkede tarımla uğraşan kesimin fakirleşmesi, adaletsizlik ve kanunsuzluklar gibi konularda düşünceleri yönetimle arasını açmışsa da, çocuk alanına anne sevgisini dile getirdiği şiirinde Hâfız'ı Şîrâzî'ye (Ö. 792-1390?) yakın tarzda kaleme aldığı mısralarıyla beğeni toplamıştır. Şimdi bu önemli şiirden birkaç mısraya yer verelim:

گویند مرا چو زاد مادر

پستان به دهن گرفتن آموختت

²²¹ “Derbâre-i Cebbâr Bağçebân Mubde-i Sebk-i Novin Âmûzeş ve Âmûzgârî-yi Hastegî Nâpezîr”, Pejûheş-i Dânişnâme, (Yayınlanma tarihi: 1398, Âzer: 4, 12: 17), <https://www.irna.ir/news>, Erişim tarihi: 9.07.2023.

²²² Sıddikâ Hâşimî Neseb, *Kûdekân ve Edebiyât-i Resmî-yi Îrân*, Çâp-i Evvel, (Tahrân: Neşri Surûş, 1371/1992), 22.

²²³ Mansur Hüseyinzâde, *Târih-i Mecellât-i Kûdekân ve Novcevánân*, (İsfahan: Vizaret-i Ferheng ve İrşâd-i İslâmî, 1370/1991), C. 1, 39. Bakınız: Mehdî Melikzâde “Târih-i İnkilâb-i Meşrûtiyet-i Îrân”, C.1., (Tahrân: Neşri İlmî, 1363/1984), 117.

شېها سر گاه واره ی من
بیدار نشست و خفتن آموخت
دستم بگرفت و پا برد
تا شیوه ی راه رفتن آموخت
یک حرف و دو حرف بر زبانم
الفاظ نهاد و گفتن آموخت
لبخند نهاد بر لب من/ بر غنچه گل شکفتن آموخ
ت/ پس هستی من ز هستی اوست
/ تا هستم و هست دارمش دوست/ ²²⁴

*Diyorlar ki, annem beni doğurduğunda
Bana göğsünü ağzıma koymayı öğretti
Geceleri beşiğimin başında
Uyanık oturdu ve bana uyumayı öğretti
Elimden tuttu ve beni ayağa kaldırdı
Bana yürümeyi öğretti
Bir harf iki harf söyleterek konuşmayı öğretti
Dudağıma tebessüm kondurdu
Dudağıma çiçek tomurcuğu gibi açmayı öğretti
Demek ki varlığım onun varlığındandır
Var oldukça onun sevgisine sahip olacağım*

Meşrutiyet dönemi sonrası, İran edebiyatçıları bir kimlik sorgulama sürecine girmişler ve eserlerinde neyi söylediklerinin değil, kimin söylediğinin ön plana alındığı dönemleri aşmaya çalışmışlardır. Buna, bir nevi geleneksel yanlışlıklara baş kaldırı ve bağımlılıktan kurtulmak için özgürlük seslenişinin dillendirildiği bir zaman da diyebiliriz.

²²⁴ İrec Mirzâ, *Celâlû'l-Memâlik*, 2. Baskı, (Tahrân: Firdevsî Matbaası, 1308/1929), 1.

2.1.5. Pehlevî Dönemi Çocuk Edebiyatı

1925-1979 yılları arasını kapsayan bu dönemde çocuk edebiyatı alanına eğitim yönüyle katkılar sağlanmıştır. Batı'ya yapılan yolculuklar, çevirilerle öğrenilen yabancı fikirler ve İran'ın geri kalmışlığını Batı'da gelişmiş ve modern yaşam ile kıyaslayan makaleler, sonucunda, İran'da eğitim ve öğretim yaygınlaşmıştır. Devletin de desteği ile çocuk edebiyatı alanına yeni kitaplar kaydedilerek, ders kitapları, dergiler ve gazetelerin yayınlanması gibi yeniliklerle toplumda okuma yazma oranı yükseltilmiş olur.

1340/1959 yılının İran çocuk ve gençlik edebiyatı tarihi açısından önemli olaylara tanık olduğunu görüyoruz. O yıl ders kitaplarında köklü bir değişiklik meydana gelmiştir. Bu değişikliğin sebebi ve amacı, çocuk edebiyatını tanıtmak, çocuk ve gençleri okumaya teşvik etmeye yönelik faaliyetler düzenleyen çocuk edebiyatı alanlarında faaliyet gösteren kurumların kurulmasıdır.²²⁵

Yeni kitapların öğretim yöntemi ve içerikleri kitap okuma yaşını üç yıl düşürürken kitap okuyanların sayısını bir kaç kat artırır. Aynı yıl ilk çocuk edebiyatı kitabı yayınlanır. 1344/1960'te Pervereş-i Fikrî'yi Kûdekân ve Novcevânân (Çocuk ve Ergenlerin Fikri Gelişim Merkezi) kurumunun ve Encumen-i Nevîsendegân-ı Kûdek ve Novcevân (Çocuk ve Genç Yazarlar Kurulu)'nun kurulmasından sonraki gelişmeler çocuk edebiyatında yeni bir dönemin başlangıcı olarak sayılmıştır.

1341/1962'de Ş'urâ-yi Kitâb-ı Kûdek (Çocuk Kitapları Konseyi), “özgün ve zengin çocuk edebiyatının oluşumuna yardımcı olmak” amacıyla kurulan bağımsız kar amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşudur. Konsey, 1343/1964'te Uluslararası Genç Nesil Kitaplar Bürosu'na (IBBY) üye olmuştur.

Bu dönemde, İran'da çocuğun entellektüel gelişimi için çocuk edebiyatının önemi kabul edilir. Çocuk Kitapları Şurası, çocuklar için yazılmış kitapları ve bunların kataloglarını hazırlayarak yayınlama, her yıl kitap fuarları düzenleme ve yılın en iyi kitaplarını seçme gibi etkinlikler düzenleyerek çocuk edebiyatına katkıda bulunmuştur. Bunlara örnek olarak 1341/1962 yılının İsfend/Şubat ayında Hayyâm

²²⁵ İkbâl Yağmâyi, *Medres-i Dârû'l-Fünûn*, (Tehrân: İntişârât-i Servâ, 1376/1997), 4.

Parkı'nda düzenlenen kitap fuarı çocuk alanına önemli bir canlılık getirmiştir.²²⁶ Konsey, bugün de etkinliklerine geniş bir çerçevede devam etmektedir.²²⁷

Ş'urâ-yi Kitâb-ı Kûdek, kurum faaliyetleri kapsamında kurduğu kütüphaneler, yayın evleri, kongreler, çalıştaylar, fuarlar, seminerler, tercüme ve şiir katalogları, yayın kurulu gibi çeşitli çalışmalarda çocuk yazarlarını geniş bir yelpazede toplamakta ve Fars çocuk edebiyatını uluslararası platformlara taşıyacak eserler üretmeleri için desteklemektedir.

2.1.6. İslâm Devrimi Sonrası Çocuk Edebiyatı

İran çocuk edebiyatının 1300/1921'den 1340/1956'ya kadar geçen zaman diliminde bireysel süreçten kurumsal çalışmalara geçişi, çocuk edebiyatının eğitim kurumlarıyla bağlantı kurması, çocuk yazarlarının bu kurumlarla ortak yayınları ve toplum hayatına dokunan sosyokültürel çalışmaları ile başlamıştır. 1320/1941'lerde, II. Dünya savaşıdan sonra, bir grup İranlı erkek ve kadın, eğitimlerine devam etmek için Avrupa ve Amerika'ya yaptıkları gezilerden dönerken, İranlı çocukların eğitim kalitesini yükseltecek bilgileri de beraberlerinde getirmişlerdir.

Bu kişiler arasında Leyli Ayman, Turan Mirhadi, Ma'sume Sohrab, İran'da ve yurt dışında yüksek öğrenim görmüş Turan İştîyâkî gibi önemli öğrenciler yetiştirmiş olan Muhammed Bakır Huşyâr'ı sayabiliriz. Huşyâr ve öğrencilerinin çalışmaları sayesinde İran çocuk edebiyatı dağınık ve bireysel faaliyetlerden kurumsallaşma dönemine ulaşmıştır.²²⁸

1358/1979'da İslâm devrimi döneminde geliştirilen yeni görüşler nedeniyle çocuk alanında mezhebi söylemlere yer veren yazar ve şairler devletin desteği altında ilerleme kaydetmiştir. 1979'da gerçekleşen İslam devrimi, İran'da çocuk alanında durgunluk yaşanmış ve eğitim sistemi değişime uğramıştır. İran toplumunda milli

²²⁶ Hicâzî, *Edebiyât-i Kûdekân ve Novceânân*, 49.

²²⁷ Ş'urâ-yi Kitâb-ı Kûdek kurumunun önemli faaliyetlerinden biri de, *Ferhengnâme-i Kûdekân ve Novceânân* (Çocuk ve Gençler Sözlüğü), İran kültür, sanat ve tarihi kaynaklarının ve başka kültürlerle ilgili çeviri kaynakların İranlı çocuklar için kaleme alınan ve hala yazımı devam eden ansiklopedik bir sözlüktür. Turan Mirhâdî'nin önerisiyle yazımı 1358/1979 yılında başlatılan sözlük, 440'e yakın yazar, editör, tercüman, ressam, haritacı vb. asistanlarla birlikte ismi geçen konseyin yayın ekibi ve aktivistleriyle kitap yapım çalışmalarına başladı. Çalışmanın sonunda 5.000 maddeyi tamamlayacak olan bu ansiklopedi, 25 cilt olarak tasarlandı. Ansiklopedinin yirmi bir cildi yayımlandı "Kozmoloji" bölümü de dahil olmak üzere yayımlandı. Sözlük, çocuk alanında çocuk ve gençler için yazılan ilk resimli sözlüğüdür. Muhsin Zahûrî, Kitâb Neveşt, "Ferhengnâme-i Kûdekân ve Novceânân", Yayın tarihi: (14. 04. 2006), Tehrân/İran, http://ketabnevesht.blogspot.com/2006/04/blog-post_14.html, Erişim tarihi: 22. 07. 2023.

²²⁸ Muhammed Muhammedî, "Edebiyât-ı Kûdekân-ı İrân Der Çerhaş-i Ez Sidde-i Be Sidde-i Diger", *Zenân-i İmrûz Dergisi*, 41, (Bahar, 1400/2021), <https://ketabak.org/content/16568-Erişim> tarihi: 24. 08. 2023.

değerler ön plana alınmış yazarların İran ve Irak arasında patlak veren ve on yıldan uzun süren savaş süresince, mezhebi söylemler yönetim tarafından desteklenmiştir. İran’da devrim sonrası çocuk ve gençlik edebiyatı yeni bir görünüm kazanmıştır.

İslam devrimi sonrası edebî döneminin dini ve millî öğretileri, şair ve yazarlar tarafından şiir ve hikâyelerde çocuklara çeşitli sembol ve remzler kullanılarak özel bir dil ve üslupla öğretilmiştir. “Difâ’i Mukaddes” adlı bu eserler, İran çocuk edebiyatına buruk bir tat vererek, toplum içinde saklı olan kültür ve inançları aktarmaktadır.²²⁹

Bu edebî dönemin önemli temalarından olan “dîn ve ayin” çocuk ve gençlere yazılan eğitim ve fantazi tarzında birçok kitabın konusu olmuştur. Kayser Emin Pûr’un İran çocuk edebiyatına buruk bir tat veren “Difâ’i Mukaddes” (Kutsanmış Savunma) şiiri şöyledir:

فصل گل بود و بهار

فصل پر نقش و نگار

همه مدرسه ما غم بود

چار تا غنچه سرخ

در دل باغچه ما کم بو

چار گل / چار شهید²³⁰

Çiçek ve bahar mevsimiydi

Rengârenk mevsimdi

Bütün okulumuz hüznüydü

Dört tane kırmızı gonca,

bahçemizin ortasında azdı

Dört çiçek, dört şehit

²²⁹ Muhammed Rezâ Sarfî&Fatîma Hidâyetî, “Nemâd û Nakş Mâyehâ-yi Nemâdîn Der Dastânâ-yi Kûdek û Nov Cevânân-i Difâ-i Mugaddes Edebiyât-i Pâyidârî”, (Neşriye-i Dânişkede-i Edebiyât-û Ûlûm-û İnsânî-yi Kirmân), 478, (Bahar-Yaz, 1392/2013), 73-89.

²³⁰ Kayser Emînpûr, *Mecmua’-i Eşâr*, (Tahran: Mevârid, 1390/2011), 488.

Tema ve muhteva itariyle şiirler, bir bireyin veya bir topluluğun hürriyeti ve hurâfelerin, aşağılık ve haksız düşüncelerin reddi gibi konuları içermektedir. Bu dönem şairlerini şöyle sıralayabiliriz: Mehdî Âzerî Yezdî, (Ahmed Rızâ Ahmedî, Muhammed Rızâ Serşâr, Muhammed Rızâ Bayrâmî, Ferîbâ Kulher, Hûşeng Murâdî-yi Kirmânî, Emir Hüseyin Ferdi, Mustafa Rahmandûst, Menûçehr'i İhtirâmî, Ferhâd Hasanzâde, Şukûh Kâsımniyâ, Hüseyin İbrâhîmî Elveind, Turân Mîrhâdî, Mehdî Hecevânî, Muhsin Hicrî, Ahmed Ekberpûr, Şehrâm Şefî'î, Gulî Tergî, Tâhîr Eybed, Hamîd Rızâ Şâhabâdî, Ekber Sahrâyî, Dâvûd Emîriyân devrim sonrası dönemin önemli simalarındandır.

Bu devre ait Melikü's-Şuârâbahar, yazmış olduğu bir şiirinde özgürlüğün simgesi olan bülbüle özgürlük şarkısı söyletmektedir:

مرغ سحر ناله سر کن
داغ مرا تازه تر کن
راه شرر بار این قفس را
بر شکن وزیر کن
بلبل پر بسته، ز گنج قفس در آن
نغمه آزادی نوع بشر²³¹

Seher kuşu başımda inle

Derdimi tazele

Bu kafesin yükünün şerli yolunu

Yık ta yerle bir et

Bağlanmış bülbül oradaki

mücevher hazinesinde

Özgürlük şarkısını

insan cinsine söylet...

Şair, ülkesinin tutsak bir kuş gibi özgürlüğe hasretliğini ima etmekte ve halkına sembolik tasvirleriyle daha iyi anlaşılacağını düşündürmüştür.

²³¹ Melikü's-Şuarâ Bahâr, Divânu Eş'âr-ı Muhammed Tâkî Bahâr, (Tehrân: İntişârâtı Emîr Kebîr, 1334/1956 1/145. <https://ganjoor.net/bahar/tasnifbk/sh5>, Erişim tarihi: 5.12.2023.

Kayser Emin Pûr'un şiirinde ise, şehadet lâle imgesiyle betimlenmektedir:

روحمان با یادشان شاد/ شهادت لاله ها را چیدنی کرد/ به چشم دل خدارا دیدنی کرد/ ببوس ای خواهرم قبر
بردار/ شهادت سنگ را بوسیدنی کرد²³²

*Şehadet lale topladı/Tanrı'nın gözündə muhteşəmdi/Öp kardeşim mezarı
kaldır/Şehadet, taşı öpülür yaptı.*

1970'li yıllarda çocuk edebiyatı hızlı iletişim ve teknolojik kolaylıklar nedeniyle çocuk alanının dünyadaki varlığını daha da belirginleştirir. Çocuk edebiyatı çalışma alanını engelli, mülteci ve cezaevlerindeki çocukları kapsayacak kadar olabildiğince genişletir. Bu yılda çocuklar için Çocuk Kitapları Kurumu'nun önemli çalışmalarını teşkil eden 2009 yazında altıncı cildi yayınlanan *Ferhengnâme-i Kûdekân ve Novcevânân* (Çocuk ve Gençlik Sözlüğü) adlı eseri düzenlemesidir. Ayrıca, *Târih-i Edebiyât-i Kûdekân ve Novcevânân* (Çocuk ve Ergen Edebiyatı Tarihi) adlı kitabın çalışmalarının başlangıcı da bu dönemde olmuştur.²³³

2009 ve 2020 yıllarında edebiyatçıların nitelik arayışı nedeniyle çocuk kitabı eleştirisi alanında ciddi bir tutuma rastlanmaktadır. Çocuk edebiyatının geldiği mesafe ve gelmesi gereken hedefi yorumlayarak tartışanlar arasında Ali Eşref Dervişiyân, (Ö.1396/2017) Feridun Dustdar, Rızâ Rahgozer, (D.1332/1953) Kudsî Gâzipûr (D. 1325/1946) ve özellikle de Huşeng Murâdî Kirmânî'nin (D.1323/1944) isimlerine rastlıyoruz.²³⁴

Pervin Devletâbâdî, (Ö.1387/2008) şairdi ve Çocuk Kitapları Konseyi'nin kurucularından biridir. Şiir kitabı “Gol-u Badâm” (Badem Çiçeği) 1366/1987'da “Çocuk Kitapları Konseyi Şiir Ödülü”nü kazanmıştır. Şiirleri okul kitaplarında yer alan şairin gazel, mesnevî ve şi'ri nov (yeni şiir) gibi çeşitli üsluplarda eserleri bulunmaktadır.²³⁵

Dönemin önemli bazı yazarları ve alana katkıları hakkında bilgi verecek olursak, Şukûfe Gasımniyâ, 1359/1980 yılında Keyhan Beccehâ dergisi ile başlar. Aynı yıl Gadiyânî yayınevinde “Mah ve Mahî” (Ay ve Balık) adlı ilk şiir

²³² Delgirem, Biş Ez 30 Şi'r Gulçîn-i Şode Be Münâsebet-i Hefte-i Difâ'i Mukaddes, Yayın tarihi: 26. 08. 2023, <https://www.delgarm.com/> Erişim tarihi: 26. 08. 2023.

²³³ Hicâzî, *Edebiyât-i Kûdekân ve Novcevânân*, 46.

²³⁴ Hicâzî, A.g.e., 45.

²³⁵ Hicâzî, A. g. e. 45.

koleksiyonunu yayımlayan yazar, şimdiye kadar 150'den fazla çocuk kitabı yayımlar.²³⁶

1978 sonbaharında Çocuk ve Ergen Yazarları Derneği'nin kurulması 1990'lı yıllardaki olayların başka bir dönüm noktasıdır ve 2013 yılında Çocuk Kitabı Çizerler Derneği'nin kurulması da bunun sonuçlarından biri sayılabilir. Bu dönemde Tarih Araştırma Vakfı'nın araştırmalarıyla 6 ciltlik Çocuk Edebiyatı Tarihi kitabının yayınlanması, çocuk edebiyatı çalışmalarında büyük bir teorik hareket sağlar. Hüseyin İbrahîmî, bu dönemin en önemli şahsiyetidir.

Çocuk edebiyatı eleştirileri de bu dönemde ortaya çıkar ve çocuk edebiyatı dergilerinde araştırma başlığı altında yayınlanır. Edebiyat alanında Muhammed Hâdî Muhammedî 1378/1999 yılının en iyi araştırmacısı ödülünü almıştır. Bu yıllarda Hûşeng Murâdî Kirmânî Anderson ödülüne aday olur.

Seksenli yıllarda savaştan sonra yazarlar hiciv üslubu ile eserler yazmaya başlar. Ahmed Rıza Ahmedî fantazi hikâyeleri ile Şûrâ-yı Kitâb-ı Kûdek Kurumunun ödülünü almıştır. Şiir alanında Nasır Kişâverz ve Muhammed Kâzım Mezinânî ödül alırlarken, Behzâd Garib Pûr ve Nesrin Husrevî resim dalında ödüle layık görülmüştür.

Hüseyin İbrahîmî, dönemin en önemli yazarlarından ve İslami İrşad Bakanlığı'nın seçtiği hikâyeleri tercüme etmiştir. Bu dönemde çocukların okuması için “Âfitâb-î Gerdân”adında bir gazete yayınlanmış ve 2002 yılında bu hikâye Andersan hakem heyetinin tanıtım ödülünü kazanmıştır.²³⁷ Görüldüğü gibi İran çocukları, tarihi ve kültürel kimliklerini anlatan edebiyatın her dönemde üretilen yapıtlarından yararlanmışlardır. Annelerin ninnilerinden, ninelerin masallarına, hayvan hikâyelerinden fantezi, dini ve mizahi şiirlerine kadar her dönem yeni bir söylemi tecrübe etmektedirler. Meşrutiyet öncesi İran halkında bulunan geri kalmışlık, edebiyatı şifâhî hikâyelerle sınırlamıştır.

Ancak Meşrutiyetin gelişi ile toplum bilinçlenmiş; İran halkı kültür, özgürlük ve edebiyat gibi modern yaşantıya sahip olmak ister. Edebiyat camiası bir yandan çevirilerden ilham alırken diğer yandan da köklerinde saklı olan kadim medeniyetten

²³⁶ Muhtasar-i Der Bâre-i Zindegî-yi Şukûfe Gâsım Niyâ ve Şi'rhâ-yi Ez İşân, <https://www.daneshchi.ir>, Erişim tarihi: 27. 07. 2023.

²³⁷ Encumen-i Nevîsendegân-i Kûdek ve Novcevanân, <https://nevisak.ir>, Erişim tarihi: 27. 07. 2023.

yeşerecek yeni filizler ararlar. Vatanperest yazar ve şairler kolları sıvayarak sanatlarını toplum için kullanırlar.

Gemiş ve günümüzde yaşıntılardan doğan halk hikâyeleri, efsaneler, şiirler ve romanlar, çocuk adına yazılan kitaplardan okul sıralarından, kütüphanelerden, teknolojik iletişim ağıları aracılığıyla çocuğa iletilmektedir. Çocuk edebiyatı geçmişte olduğu gibi ilerleme yolunda adım atmaktadır. Geçmişle geleceği birbirine bağlayan kültürün, tarihin, dilin ve edebiyatın lokomotiflerinin her birinde farklı bir milletin dilinin sembolik değişimleri ve imgeleri barınmaktadır.

Kültürlerin birleştiği edebiyat mecrasında var olması; dünyada zulümlerin, savaşların, cinayetlerin ve ihanetlerin önünü sevgi, barış, kardeşlik, bilgi, çalışkanlık, sağduyu, hoşgörü, diğergamlık, empati, sevgi, bağışlama, birlik ve beraberlik, doğruluk, merhamet gibi insanî ve ahlâki erdemleri çocuklar aracılığıyla tüm insanlığa kazandırmasıyla mümkündür.

2.1.7. Resimli Çocuk Edebiyatı

İran’da kitap illüstrasyonunun uzun bir geçmişi vardır. Arjang Mani’nin kitabı, görsel olarak bu alanda yapılmış ilk ünlü kitaplardan biridir. Orta çağlarda Firdevsî’nin Şahname’si, Kelile ve Dimne, Câmîut’-Tevârih, Menâfiul-Hayevân, Hamse-i Nizâmî, Makâmât-ı Hâmîdî, Kısâsu’l-Enbiyâ ve diğer birçok kitabın yayımında resim sanatından istifade etmişlerdir. Kitap resimleme çalışmaları aşamasında, İran’daki Avrupa çocuk kitapları da Fars diline çevrilerek yeniden resimlendirilmiştir. Bu kitaplar arasında Dâru’l-Fünûn okulunda Avrupalı öğretmenler arasında okutulan kitaplar da vardır. Yeni bir türde ilk resimli kitabın 1309/1927’de Miftâh el-Mülk adlı bir zat tarafından çocuklar için basıldığı bilinmektedir.²³⁸ “Hâle Susek” (Susek Teyze), “Haydar Beyk”, (Haydar Bey) “Seng Terâş” (Taş Kesici) ve Şahnâme’den seçilmiş “Rüstem ve Sohrâb”, (Rüstem ve Sohrâb) Ubeyd-i Zekânî’nin (ö. 768-772) “Muş û Gorbe” (Fare ve Kedi) gibi bazı Hikâyelerde popüler görseller kullanılarak çocuklar ve yetişkinler için basılmıştır.²³⁹ Bu eserlerin aslında resimli kitaplar olduğunu ve başka nitelik ve tanımları olan kitaplardan farklı olduğunu belirtelim. Bu klasik eseri takiben modern anlamda ilk resimli kitap Cebbâr Bağçebân tarafından 1317/1938’de sade bir dille ve ham

²³⁸ Seyyide Ma’sûme Kelânî, “Negâh-i Be Kitâb-i Müstetâb-i El-Mesneviyyü’l-Etfâl”, Kitap Eleştirisi Yıllığı, Yıl: 1/ 1-2, (Bahar-Yaz 1393/2014), 178.

²³⁹ Ubeyd-i Zekânî, *Tanz’û Rumz, Be İhtimâm-ı Mehdi Nâsirî Dehgân*, Çâpi Evvel, (y.y.: İntişârât-i İbtikâr’ı Dâniş, 1391 /2012), 159-162.

şekliyle, ciltsiz yazılmıştır. 18 sayfalık kitabın beş sayfası resimlenmiş ve son sayfası dahi kitabın içeriğine dahil edilmiştir.²⁴⁰

1330/1950’li yılların sonlarında “Kedû-yi Kalkazen” (Gıdıklayan Kabak) ve “Arûsek-i Telâyî” (Altın Oyuncak) adlı eserler resimli olarak basılmıştır. Çocuk okurlara ulaştırılan bu kitaplara yoğun ilgi gösterilmiştir. Daha sonraki dönemlerde bu alanda Ferşîd Miskâlî (d. 1322/1943) gibi değerli ressamalar resimli kitaplar hazırlamak amacıyla yetişmiştir.²⁴¹

Netice olarak, ilk aşamada Fars çocuk edebiyatı, çocukları da halkasına oturtan zengin bir sözlü edebiyata sahiptir. Bu dönemde eserler, daha çok erdemleri öğreten ahlakî öğütler veren ve çocukların iyi yetiştirilmesine yardımcı olmuştur. İkinci aşamada eserlerini yazarken çocuk psikolojisi ve pedagoji bilimini önemseyen yazarlar ile modernleşme sürecine girmiştir. 19. Yüzyılın ortalarından itibaren, çağdaş bir yapıya kavuşan Fars çocuk edebiyatında çağdaş görüşler ivme kazanmıştır. Küreselleşme ve teknolojinin bütün dünyayı saran ağında Fars edebiyatı uluslararası platformlarda fark edilmiştir. Dijital platformlar ve internet tarayıcıları vasıtasıyla hikâye ve şiirleri beğeni kazanarak sınırları aşmış ve bu gelişmeler sayesinde farklı kültürlerle önem verilmeye başlanır. Günümüzde Fars edebiyatı çocuklara, yazar ve çizerleri ile eğitimi, değerleri, estetik güzellikleri verme noktasında kilit bir rol oynamada önemli bir misyonla yoluna devam etmektedir.

2.2. ARAP ÇOCUK EDEBİYATININ GELİŞİM SÜRECİ

Arap çocuk edebiyatı, kökü eskilere dayanan Firavun uygarlıklarının saray anlatıcılarından başlar. Yazının icadıyla yazılan yazıtlar, mağaralardan saray duvarlarına yazılan önemli kitabeler, hem insanın düşüncelerini yazacağı güne kadar huzursuzluk çektiler. Eski Arap mirasında, daha sonra büyük Arap şairleri arasında yer alacak olan çocukların yazdığı şiirler bulunmaktadır. Bunlar arasında Tarafe, Ka’b b. Zühayr, Lebid, Mütenebbî ve İbnü’l-Mu’tez vardır. Şair bir kabile içinde doğar, yetişir, şiirin toplumsal yaşamı şekillendirmede ayrı bir rolü olduğunu görürdü. Kabilenin başkentinin kaynaklarından biridir. Kabileyi diğer kabilelerden ayıran şey, kendi duygularının, savaş tarihinin, değerlerinin ve soyunun menbaıdır. Bir şairin doğuşu kutlanan sosyal bir olaydır. Edebi etkinliğin amili olan şiir, doğuştan gelen bir yeteneğin ürünü değil, doğum anından itibaren başlayan bir

²⁴⁰ Muhammedî, *Târih-i Edebiyât-i Kûdekân-i İrân*, 1076.

²⁴¹ Muhammed Ca’fer Yahikkî, *Çun Sebû-yi Teşne*, 241-242.

kazanımın sonucudur. Bebek, annesinin kendisine tekrarladığı şiirleri dinler, zaman zaman kendi duygularını ifade eder ve kabile grubunun yüksek değerlerini aktarır telkin ederdi. Daha sonra büyür ve şiir yazma arzusunu hissettiği anda şiirsel vaftiz olarak adlandırılacak şeye maruz kalırdı. Sırada bireyin şiir sanatında zorlu bir eğitimden geçmesi vardır. Şiir yazımına kadar çok sayıda beyit ezberleyerek başlar, sonra ki aşamada da şiir yazardı.²⁴²

Muallaka Şairlerinin genç yaşta çocuksu duygularını anlatan şiirlerine Tarafe b. el-Abd'ın genç yaşta yazdığı şiiri örnek olarak gösterilebilir. Şiirinde Damîrî'nin (ö. 808/1405) hayvan sözlüğünde²⁴³ bahsettiği konulara yer veren Tarafe, amcası ile bir geziye çıkmış ve orada bir tarla kuşunu görünce onu avlamak isterken kuşa hayranlığını şöyle dile getirmiştir:

يَا لَكَ مِنْ قُبْرَةٍ بِمَعْمَرٍ
خَلَا لَكَ الْجَوُّ قَبِيضِي وَاصْفَرِي
قَدْ رُفِعَ الْفَخُّ فَمَاذَا تَحْذَرِي
وَنَقْرِي مَا شِئْتَ أَنْ تَنْقَرِي
قَدْ ذَهَبَ الصِّيَادُ عَنْكَ فَأَبْشَرِي
لَأُبْدَّ يَوْمًا أَنْ تُصَادِي فَاصْبِرِي²⁴⁴

Ma'merin Kabbara Kuşu/ sen ne kuşsun öyle!

Hava sana boş, ıslık çal ve yumurtla!

Tuzak kaldırıldı, neden çekineceksin?

Sen gaganla gagala istediğin yeri...

Avcı senden uzaklaştı, müjdeler olsun!

²⁴² Mecelletü'l-Müstakbel El-Arâbî, 458, (Nisan 2017), s.y. <https://caus.org.lb/product-category>, Erişim tarihi: 27.09.2023.

²⁴³ Kitâbu'l Heyevân: "Kemâleddin Ed-Demîrî'nin "Kitâbu'l Hayavân adlı yazmış olduğu ansiklopedik sözlüğünde "kübrâ" büyük, "vüsta" orta ve suğra" küçük olarak tasnif ettiği hayvan türleri hakkında ayrıntılı bilgiler içeren eseridir. Diğerlerine göre para-zoolojik bir nitelik taşıyan kübrâ daha çok tarihe ve rüya tabirlerine yer verir ve zooloji kitabından çok bir folklor derlemesi görünümündedir. Demîrî, 773/1372 yılında bitirdiği eserin önsözünde, bu kitabını kültürlü kimseler arasında rastlanan hayvanlarla ilgili bazı yanlış bilgileri düzeltmek amacıyla kaleme aldığını söylemektedir.(Cevat İzgi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C. 17, 1998, 18-20). İlk defa hicri 1275 yılında Bulak matbaasında basılan kitap Yavuz Selim'in Mısır'ı fethi zamanında Türkçe'ye tercüme edilmesini emrettiği kitaplardan biri olup, Hakim Şah Muhammed tarafından tercümesi yapılmıştır. (Ayrıca bakınız: <https://ar.wikipedia.org/w/index.php?title>, Erişim tarihi: 27. 08. 2023).

²⁴⁴ Ahmet Zalat, Edebü'l-Tufûle: Asluhu, Mefâhimühü ve Ruvvâduhu, C. 2. (Beyrut: El-Arabiyyetü Lin-neşri ve't-Tevzi, 1994), 94.

Kuşkusuz birgün gün avlanacaksın, öyleyse sabret!”

Arap şairleri, gençlik çağlarında şiir yazmışlarsa da çoğu şair çocukluk şiirlerini sürdürme ve derleme konusunda alışkanlık kazanamamıştır. Çünkü bu alışkanlık, onlara şiir yazmada yeteneği ile uzmanlık, düşünsel kıvraklık ve estetik zerafet gibi şiirsel faydalardan başka çocuğa mahsus bir dil oluşturmak gibi bir zorluğu aşmayı gerektirmektedir. Bu tarz örnekler arasında Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî'nin (ö. 915-16) şu şiiri yer almaktadır:

يَا أَبِي مَنْ وَدِدْتُه فَاغْتَرَفْنَا وَقَضَى اللَّهُ بَعْدَ ذَلِكَ اجْتِمَاعًا
فَاغْتَرَفْنَا حَوْلًا فَلَمَّا انْتَفَيْنَا كَانَ تَسْلِيمُهُ عَلَيَّ وَدَاعًا²⁴⁵

Ey sevdiğim babam, ayrıldık

Sana Allah bir toplantı yaptı

Buluştuğumuzda ayrıldık

Bu bana bir veda selamıydı

Şiirde, çocukken babasını kaybeden şairin, ona özlem dolu duyguları baba sevgisi, ölüm, ayrılık, veda, selamlama sözcükleriyle dile getirilmektedir. Bu iki örnek, Arap edebiyatında çocuklara okunan şiirlerde edebi sanatların cahiliye döneminden beri kullanıldığını göstermektedir. Şairler, sanat dilini şiir meclislerinde bulunan onları dinleyen çocukları eğlendirmek amacıyla uygulamıştır. Bu şiirler, o zamanlarda çocuk edebiyatının durumunu yansıtmaktadır.

2.2.1. Arap Çocuk Edebiyatının Başlangıcı: Sözlü Edebiyat

Arap edebiyatında çocuk edebiyatının ilk filizleri, şifahi destan, masal, kıssa, efsane, hikâye, hikemî öğütler, gazâlar, peygamber kıssaları, Ahbarlar, Kur'an'da geçen ümmetler, İslâmî fetihler gibi anlatılarla başlamıştır. Bunların yanı sıra Fars, Rum, Yunan, Hind, İspanyol efsaneleri, hurafeleri ve fabllar da bulunmaktadır.²⁴⁶ Arap dünyasında çocuk edebiyatı hayvan hikâyeleri ile başlamıştır. Kaynaklara göre Kelile ve Dimne, ilk yazılı fabl türü masal olarak 750 yılında Abdullah b. Mukaffâ (ö. 139/756-757) tarafından Arapça'ya çevrilmiştir.²⁴⁷

²⁴⁵ Al-Divan, الديوان المتنبي - (aldiwan.net), Erişim tarihi: 3.12.2023.

²⁴⁶ Ali el-Hadidî, *Fi edebi'l-etfâl*, (Kahire: Meketbetu Encûla, 1988), 45-46.

²⁴⁷ Ahmed Necib, *Edeb'ü'l-Etfâl İlmun ve Fethmun*, (Kahire: Dârû'l-Fikri'l-Arabî, 1994), 28.

İslâm öncesi Arap toplumunda gelişmiş medenî bir yaşam olmasa da Araplarda sanatsal açıdan bir zevk ve şiir dilinin ağır bastığı sözlü bir edebiyatın varlığından söz edilmektedir. Bu zengin söz varlığından büyüklerin olduğu kadar çocukların da etkilemesi ve onları ileriki yaşamlarında edebiyatın çeşitli türlerine yöneltmiş olması da söz konusudur. “Makâmât kitaplarında, Arapça öğretimi amacıyla çocuklar için öyküler anlatılırdı. Halk anlatıları, efsâneler, Kur’an’da geçen kıssalar, Antere bin Şeddad, Hayy b. Yekzân, Binbir Gece Masalları aracılığıyla ahlâkî öğretiler ve değerler aşılanırdı.”²⁴⁸

İslâm öncesi Arap toplumunda şair ve hatipler kendi kabilelerine ait kahramanlık, cömertlik vs. özellikleri Suk-i Ukâz ve emsali panayırarda şiirler ve hitabeler yoluyla medhiyeler düzerek anlatılırdı. Belâğat seviyesi oldukça yüksek olan bu sözlü eserler nesilden nesile aktarılırdı.²⁴⁹ Hicâz bölgesindeki bâdiyelerde (yaylalarda) çok veciz ve yalın bir dil ile konuşulduğu için konuşma çağına gelmemiş çocuklar o dili ve lehçeyi öğrenmeleri için süt annelere verilirdi.²⁵⁰

Arap halkının şiire olan ilgi ve alakası, gündelik hayatı doldurmaktaydı. Anneler, çocukları bu sevinçle büyüsün, yiğitlikle yüreklensin ve gururla, huzurla dolsun diye çocuklarına cesaret aşılarlardı. Beni Sa’d yaylasında süt annesinin evinde Şeyma (r.a.ha), kardeşi Muhammed’i oynatırken Muhammed (s.a.v) için şu şiiri söylerdi:

يَا رَبُّ أَبْقِ لَنَا مُحَمَّدًا/ حَتَّى أَرَى هُ يَافِعًا وَمَرْدًا/ ثُمَّ أَرَاهُ سَيِّدًا مُسَوِّيًا/ وَكُنْتُ أَغَادِيَهُ مَعًا وَالْحَسَدَا/ وَأَعْطَاهُ عَرًّا
يَذُومُ أَبْدًا/²⁵¹

*Ya Rabbi Muhammed’i bize bağışla/ Onu genç ve yaşlı olarak görene kadar/
Sonra onu saçları kararmış bir efendi olarak göreyim/ Onun düşmanlarını
kıskançlardan yaz/ Ve ona sonsuza dek sürecek bir zafer ver*

Arap geleneği içinde anne ve babaların, şiirlerinde dile getirdikleri güzel davranış ve erdemlerle çocuklarını güçlü kişilik sahibi olmaları ve yeteneklerini ve yaşam deneyimlerini geliştirmeleri için geleceğe hazırladıkları anlaşılmaktadır.

²⁴⁸ Rafî’ Yahya, *Elf Leyle ve Leyle Alâ Edebi’l-Etfâl’il-Arabî*, (Irak: Dârul-Hüdâ, 2001), 9-10.

²⁴⁹ İrfân Muhammed Hammûr, *Sûk’u Ukâz ve Mevsimü’l-Hac*, 1. Baskı, (Beyrut: Müessesetü’r-Rihâb’ul-Hadîse, 2000), 62-63.

²⁵⁰ İsmail Hamî Danişmend, (V: 1387/1967), *İzahlı İslam Tarihi Kronolojisi*, (İstanbul: Babıali Yayınevi, 1960, 135-140. Ayrıca bakınız: Muhammed Ed-Debîsî, *Es-Sîretü’n-Nebeviyye Beyne’l-Mervîyye Ve’l-Ayâtî’l-Kur’âniyye*, (Kahire: Edebiyat Fakültesi, Aynü’s-Şems Üniversitesi, 2010), 194-196.

²⁵¹ Ahmed Muhammed El-Hûfî, *El-Mer’etü Fî Asri’l-Câhilî*, (Mısır: Mektebetü Nahda, 2021), 118.

Çocuklarının yetişmesi için panayırarda toplanıp birbirlerine sosyal adabları ve gelenekleri hatırlatan tutkulu şiirler okurlardı. Şairler, kürsülerden köklerinden, şereflerinden ve soylarının cömertliliğinden bahsederlerdi. Bütün bu sosyal ve ahlakî tezahürler, çocukların ruhlarına emsalsiz yetenekler, tutkulu eğilimler ve asil nitelikler aşıliyordu.²⁵² Bu yüzden aileler sonraki kabileler arasında en yüksek mevkiye ulaşınca kadar çocuklarına şiiri sevdirelerdi.

2.2.2. İslâmî Dönem Arap Çocuk Edebiyatı

Geleneksel ve modern dönem içinde Arap çocuk edebiyatı, çocuğun ibretli hayvan öyküleriyle eğitimini merkezine almıştır. Başlangıçta Arap kültürü, Arap serdi ve kıssaları hayvanların ve kuşların diliyle anlatılmıştır. Nitekim; Adem'in oğullarından Kabil, kardeşine karşı işlediği suçu gizleyebilmesi için ölü yavrusunu toprağa gömen bir kargadan ders almıştır.²⁵³ Hüdhüd (İbibik kuşu) Süleyman peygamberin kitabını Sebe Kraliçesine taşımış²⁵⁴ ve Kur'an'da yazılı olan kaybolan peygamber Yusuf, Lokman Peygamber ve oğluna nasihati gibi birçok hikâye müslüman edebiyatçıların hayal güçlerini beslemiş ve çocuğun ahlakî yönden eğitimi önemsenmiştir.

İslâm'ın gelişiyile birlikte, annelerin çocuklarına bu kahramanlık hikâyelerini anlatmasıyla dini hikâyeler ortaya çıkmıştır. Destansı hikâyelerin geneli özellikle çocuklara uyarlanmıştır. Fakat bunlar şiir ve hitabet veya risaleler kadar Arap edebiyatında zirveye çıkmamıştır. İslâm'ın ortaya çıkmasıyla çocuk edebiyatı kavramı Kur'an kıssalarının icaz yönünden mükemmel yapısı arasında yeni bir cihetle fark edilmiştir. Ashab arasında İslâm inancını yerleştirmek amacıyla Peygambere methiye ve ilâhiler okunurken Temim ed-Dârî gibi kıssa anlatıcıları sahabenin hakikat üzere yetiştirilmesi amacıyla, güçlülere karşı sabretmeye ve cihada teşvik eden hikâyeler anlatırlardı.²⁵⁵

Hiz. Peygamber'in daveti üzerine değışen fikirler ve düşünce yapılarıyla dini temalı yeni hikâyeler anlatılmaya ve şiirler yazılmaya başlanmıştır. Bu yeni dönemde "Siyer-i Nebi" Peygamberimizin hayatı, Kur'an kıssaları, Sahabelerin ve

²⁵² Ali Hasanî El-Harbûtî, *El-Arab ve 'l-Hadâra*, (Mısır: Mektebetü Encula, 1966), 41.

²⁵³ Maide 5/31.

²⁵⁴ Neml 27/20-24.

²⁵⁵ el-Mufaddal ed-Dabî, *el-Mufaddaliyyât*, Mukaddime. Halit Özkan, Temim ed-Dârî, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul TDV Yayınları, 419- 421.

Halifelerin kahramanlıkları, ibret dolu yaşamları büyüklerin olduğu meclislerde çocuklara da okunmuş ve okutulmuştur.²⁵⁶

Dini tarzda gelişen edebiyatın Emeviler ve Abbâsiler döneminde yeni aşamalar kaydettiğine şahit olmaktayız. Devlet yönetiminde ve kurumsallaşmada düzenli işleyişleriyle ünlü olan Abbasiler döneminin edebiyatın kanat açtığı bir zemine sahip olduğu ve dillere destan masalların ve hikâyelerin bu dönemde yazıldığı bilinmektedir. Binbir Gece Masalları” Fransızca’ya çevrilmiş ve ardından ilk çocuk gazetesi “Sadiku’l Etfâl” çıkarılmıştır.²⁵⁷

Daha sonraki zamanlarda İslâmi çocuk edebiyatı alanında güçlü yazarlar tarafından, dini irşad ve eğitimi öne çıkaran eserler verilmeye başlanmıştır. Bunlardan en önemli isim olarak Kâmil Kiylânî’yi zikredebiliriz. Kiylânî, İslâmî çocuk edebiyatına şu tanıımı getirmektedir: “İslâmî çocuk edebiyatı, vahiyleri ve çağrışımlarıyla güzel, etkili ve samimi edebî ifadedir. İslâm’ın değerlerinden, ilkelerinden ve inancından ilham alır. Bunları, çocuğun zihinsel, psikolojik, duygusal, davranışsal ve fiziksel olarak inşa etmesine temel yapar ve İslâm eğitim ilkelerine göre algılarının gelişmesine katkıda bulunur. Böylece çocuk dünyada kendisine emanet edilen görevi yerine getirmeye hak kazanarak doğru bir şekilde büyür ve ilerler.”²⁵⁸ Yine bu alanda öne çıkan Ahmed Necib, İslâm çocuk edebiyatı alanında eserler ortaya koymuş önemli bir yazardır. Ahmed Necib, çocuk edebiyatı eserlerinin özel bir mevkide kurgulanması gerekliliğini üç soru başlığında özetlemiştir: “Kime yazacağız? Ne yazacağız? Niye yazacağız?” Yazarın masal ve öykülerinde üslup, metodoloji, uygulama ve anlatım yöntemi eserlerinin çoğunda açıkça görülmektedir.²⁵⁹

2.2.3. Modern Dönem Arap Çocuk Edebiyatı

Edebiyat ve fikir alanında Arap coğrafyasında medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Mısır’ın öncü edebiyatçılar yetiştirdiğini söylenebilir. Modern Arap şair ve yazarlarının çağdaş çocuk edebiyatıyla tanışmaları sonucu başlayan gayretleri, 19. Yüz yılın son çeyreğinde yeniden doğuşuna neden olmuştur. Çocuk yazarlığının, önemini kavrayan yeni yazarların katılımıyla edebiyat halkası zengin bir literatürle

²⁵⁶ Sa’d Ebû Rîdâ, *En-Nassu’l-Edebî Li’l-Etfâl Ehdâfuhu Mesâdiruhu ve Simâtuhu*, (Umman: Dârû’l-Beşerî, 1993), 49.

²⁵⁷ Ahmet Zalat, *Edebü’t-Tufule, Usuluhu Mefahimuhu*, 1994, 35.

²⁵⁸ er-Rabî’ b. Selame, *Min edebi’l-Etfâl fil-Cezâyir vel-Âlemi’l-Arabî*, (Cezayir: Dâr Midâd, 2009), 12.

²⁵⁹ Bkz.: Ahmed Necîb, *Edebü’l-Etfâl İlmun ve Fennun, Ahmed Necîb, Dirâsât ve’l-U’rûd*, (Kahire: Dârû’l-Fikru’l-Arabî, 25, (1411/1991), 23-33.

genişlemiştir. Bu dönemde çocuklara hem eğitici hem de eğlendirici eserler kaleme alınmıştır.

Mısır, 7000 yıllık tarihi ve köklü medeniyete sahip olması bakımından Afrika ve Arap ülkeleri arasında ayrı bir yere sahiptir. 359/970 yılında kurulan Ezher üniversitesi, Mısır'da eğitim seviyesini oldukça yükseltmiş ve mezun öğrencileri sayesinde akademi düzeyi yüksek şahsiyet ve öğretmenler yetişmiştir.²⁶⁰

Edebiyatı birçok tarihi olaydan etkilenen Mısır, Arap dünyasına edebî alanda öncülük etmiştir. Bunlardan biri İtalya'da meydana gelen Rönesans hareketidir. Bu hareket, MS 14. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar devam eden bir yenilenme serüvenidir. Hareketin edebiyat üzerindeki önemi, Avrupa'da yerel dillerde edebiyatın gelişimine, Latin edebiyatında yaratıcılığa ve kaynaklara dayalı öğrenmeye getirdiği imkândır.

Fransız işgalinin gerçekleşmesi ile, 19. ve 20. yüzyıl Arap edebiyatında şiir ve nesir alanında görülen değişim hareketlerinde, öncü şahsiyetler ekseriyetle Mısır'dan çıkmıştır. Mısır'ın Arapça konuşulan diğer ülkelerden daha önce Batı'ya açılması sonucu edebi canlılığı getiren Fransız işgali, Arap dünyasında sorunları ve başarılarıyla modernleşme sürecinin başlangıcı olmuştur.²⁶¹ Öte yandan Mısır'a yapılan bu işgalin sadece politik coğrafi alanda değil arekeolojik alanda da yapıldığı ileri sürülmektedir.²⁶²

Napolyon Bonapart'ın, Mısır'a beraberinde büyük bir kütüphane ve birçok alim getirmesi, okullar açması, iki gazete çıkarması, tiyatro ve ilmi müesseseler tesis etmesi, bunların yanı sıra rasathaneler, kimya laboratuvarları kurması, yenilikler getirmesidir. Bu durum Mısırlıların sosyal yaşantısına, kültürüne ve edebiyatına etki etmiştir.²⁶³ Ancak, Fransızların okulları, bayrağı ve teknik icatları ile sarılı medeniyet ambalajının altında sömürü niyeti daha sonra halk tarafından anlaşılmıştır.²⁶⁴ Bu gelişmelerin devamında; Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi süreci yaşanır. Bu gelişmeye Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'a işgal için gelen subaylarla dilsel açıdan iletişim sorunu neden olur. Kısa zamanda bu amaç hasıl olur ve eğitimini

²⁶⁰ Şevkî Dayf, *el-Edebü'l-Arabiyyü'l-Mu'âsır*, (Kahire: Dâru'l-Maârif, 1957), 11-12.

²⁶¹ “*el-Hamletü'l-Fransiyye Ala'l-Mısır 1801-1798 Müzâkerâtu Dâbitun Min Ceyşi'l-Hamle*”, Ed. Mediha Dûs, (Mısır: Dâru'l-Kütübü'l-Vesâiku'l-Kavmiyye, 2005), 17.

²⁶² Ahmet Kazım Ürün, “Çağdaş Mısır Romanında Necib Mahfuz ve Toplumcu Gerçekçi Romanlar”, 1.
²⁶³ Hasan Abdü'l-Vehhâb, *Tarih'ül-Mesâcidü'l-Eseriyye*, (Kahire: Dâru'l-Mısriyye Matbaası, 1946), 1-25.

²⁶⁴ el-Atavî, *el-Edebü'l-Arabiyyü'l-Hadis*, 11. Amr el-İskenderî&Selim Hasan, *Târih-i Mısır Min Fethi'l-Usmânî İlâ Kubeyli'l-Vakti'l-Hâdir*, (el-Memleketü'l-Müttehide: Hindâvî, 2014), 99-120.

tamamlayarak Avrupa'dan dönen idealist öğrenciler Mısır'da yeni fikirler oluştururlar. Dahası Avrupalı profesörler Mısır üniversitelerine davet edilir ve yabancı dillerden Arapça diline eserler tercüme edilir. Bu eserler sayesinde batı kültürü ile tanışılması ve ona göre eserler tasarlanması, edebiyat akademilerinin kurulması, oyun ve tiyatronun kurulması vb. reformist hareketler meydana getirilir.²⁶⁵

Dönemin edebi gelişiminin başlangıcında Nazif Yazıcı, Safvet Saati, Abdullah Nedim, Abdullah Fikrî, Muhammed Osman Celâl ve Aîşe Teymuriye görülmektedir. Bu kategoride özellikle Bârûdî'nin tamamen yenilikçi bir şiir üslubuna yöneldiğini söyleyebiliriz.²⁶⁶

İngilizce'den ilk çocuk kitabını çevirerek çocuk edebiyatını çeviri yoluyla ortaya çıkaran Rifâ'a Tahtâvî, devam eden hikâye ve masal çevirilerinin yanında okul müfredatına hikâye okumaları yeniliğini de getirdi.²⁶⁷ Yukarıda sıraladığımız Mısır'da meydana gelen gelişmeler diğer Arap ülkelerini de etkilemiş ve onlarda ki çocuk edebiyatının da seyrini değiştirmiştir.

Çocuk edebiyatı, ilk olarak Arap ülkelerinde sözlü olarak Muhammed Ali Paşa zamanında Mısır'dan tercüme yoluyla ortaya çıktı. Çocuklara yönelik yapılan ilk tercüme kitabını kendisi eğitim sorumlusu olan Rifâa Tahtâvî yaptı ve (1243-1827)'te Mısır hükümetinden bu eserlerin çocukların zihinsel gelişimlerine göre matbu edilmesini istedi.²⁶⁸

Arap edebiyatında çocuk edebiyatının kuruluşunda ses getiren çalışmalardan biri de Ahmet Şevkî tarafından yapılmıştır. Yüksek belâgatı ile bin Arap şairinden biri olan bu edebiyatçının eserlerinde Lafonten'den istifade ettiği söylenmektedir.²⁶⁹

Mısır'da çocuk edebiyatının başlatıcılarından Muhammed Herevî (1885-1939) ve bütün Arap ülkelerinde yazarların öncüsü olan Kâmil Kiylânî (1887-1959) gibi yazarlar çocuk edebiyatı alanında önemli çalışmalar yapmış isimlerdir. Herevî, çocuklar için yazmaya ilk başladığında söz konusu alanın atmosferini ve genel kültür yapısını çok iyi bilmekte ve göz önünde bulundurmaktaydı. Yazarın asıl amacı,

²⁶⁵ Dayfî, *el-Edebü'l-Arabiyyü'l-Mu'âsır*, 21.

²⁶⁶ Şevkî Dayfî, *El Fennu Fî Şi'ri'l-Arabî*, (Mısır: Daru'l-Maârif, 1960), 43-44. Zehra Husrevî, *Târîhül-Edeb"il-Arâbî'l-Hadîs*, Dânişgâh'î Âzâd-i İslâmî, Vâhid Kitâb-i Merkezî, (Tahrân, 1385/2005), 42-43.

²⁶⁷ Hayfâ Şerâhiyye, *Edebü'l-Etfâl ve Mektebâtihim*, (Muhtesib Yayınevi, 1983), 27.

²⁶⁸ Zalat, *Edebü't-Tufule, Usulehu Mefahimehu*, 25.

²⁶⁹ Ali el-Hadidî, *Fi Edebi'l-Etfâl*, 1988, 241.

çocukları iyiliğe ve doğruluğa sevk etmek olmuştur.²⁷⁰ Çocuk yazınında eser veren yazarların başında Ali Fikri (1879-1953) ve Muhammed Herevî (1897-1959) gelmektedir.²⁷¹

2.2.4. Mısırdaki Çocuk Edebiyatı Ahmed Şevkî, Celal Osman, Kamil Keylani Dönemi

Nahda hareketinin açılımlarıyla kabuğundan çıkan edebiyatın bu yeni döneminde verimli ürünleri kaleme alınmaya başlanmıştır. Özellikle, Mısır'da Ahmed Şevkî, Muhammed Osmân Celâl, İbrâhîm Arab, Muhammed Herevî gibi şairler, çocuklar için yazma fikrini başlatan isimlerdir. Bu dönem şairleri, genel olarak şiirlerini fabl türünde yazmışlardır.²⁷² Ahmet Şevki (1868-1932), Arap çocuklarının çocuk eserlerine ihtiyacını ilk fark eden yazar olarak, Fransızca bilgisi sayesinde La Fontainen'in ünlü hikâyelerinden yararlanmıştır. Çocuk şiirleri, ilâhileri ve şarkıları besteledi. Bunları üslup kolaylığı, olayların sırası, eğitsel hedefleri, eğlence ve estetik amaç ile belirlemiştir.²⁷³

1898'de *eş-Şevkiyyât* adlı şiir koleksiyonunda *Es-Sayyâdu ve'l-Uşûr* (Avcı ve Serçe), *ed-Dîkü'l-Hindî* (Hint Horozu) ve *ed-Decâcü'l-Mahallî* (Yöresel Tavuk) gibi çocukların ruhunu okşayan hayvan isimleriyle çocuklar için şiirler yazmıştır.

Osman Celal,²⁷⁴ Kelile ve Dimne, Lafontaine gibi hayvan hikâyeleri üzerinde yoğunlaşarak önem vermiş, Şevkî ise Fransa'da eğitimi sırasında yaptığı gözlem ve araştırmalar sonucu çocuğa ve ona seslenen edebiyata karşı fikirlerini değiştirmiştir. Çocuklara, öykü anlatan manzûnlar, aracılığıyla hayvanların diliyle efsaneler ve hikmetli mısralar yazmıştır.²⁷⁵

Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın Batı tarzında okullar açması ve ilk matbaayı kurması gibi yenilikleri aşamasında Arapların Nahda kalkınma döneminde öne çıkan

²⁷⁰ Hadîdî, *A.g.e.*, 260.

²⁷¹ Hadîdî, *A.g.e.*, 168.

²⁷² Hadîdî, *Fî Edebi'l-Etfâl*, 1988, 242.

²⁷³ Hadîdî, *Fî Edebi'l-Etfâl*, 1988, 241.

²⁷⁴ Celâl Osmân: Mısırlı şair, çevirmen ve yazar Muhammed Osman Yusuf Celâl, Mısır'da modern hikâye ve tiyatro romanının kurucularından ve zamanının en zeki insanlarından biriydi. 1828'de Mısır'ın Beni Suef Valiliği, el-Vastî Merkazi, "Vana el-Kuss" kasabasında doğdu ve MS 1889'da Kahire'de öldü. Bakınız: Hüseyin Said, el-Mevsuatî's-Sikâfiyye, (Kahire-Newyork: Franklin Basım Yayın Kurumu, 1972), 353.

²⁷⁵ Hadîdî, *A.g.e.*, 241.

edebi ismi olan Rıfâa Tahtâvî, Ali Mubârek (1823-1893), Ahmed Fâris eş-Şidyâk (1804-1887), Nâsif Yâzîcî (1800-1871), Butrus Bustânî (1819-1883) gibi öncüler eğitim ve öğretim alanında büyük gelişmeler başlattılar. Avrupa’da yayınlanan kitaplar tercüme edilerek Arapça’ya kazandırıldı. 19. yüz yıl çocuk edebiyatının vücut bulduğu bir asır olmuştur.

Bu yüzyılın ikinci yarısında Arap dünyasında ilk çocuk kitabı olarak görülen Osmân Celâl (1838-1898) tarafından “Uyûnu’l-Yevâkız Fî’l-Emsâl ve’l-Mevâız” adlı eser kaleme alınmıştır.²⁷⁶ Bu dönemde el-Herevî, çocuğun anlayışını esas alan ve zevkine uygun şiir yazan başarılı bir şair olarak kabul edilmektedir.²⁷⁷

Görüldüğü gibi Mısır, geçmişten gelen kültürün, donanımın ve edebî anlamda kudretli yazar ve şair takımının desteği ile varlığını edebi alanda sürdürmüştür. Bu nedenle çocuk yazınına ilk kazanımlar buradan olmuş ve matbaanın da yardımıyla şiirler, hikâyeler, masallar ve de efsaneler, mitler aracılığıyla çocuk edebiyatının filizlenerek boy verdiği ülkelerin başında Mısır’ı saymak mümkündür. Çocuk edebiyatı alanında çocuk kavramı üzerine yoğunlaşarak bu alanda ortaya çıkan eserlerle diğer Arap ülkelerine öncü bir ülkedir.

Ayrıca bu ülke, 1870’ten bu yana çocuk edebiyatı alanına eserleriyle ürün veren güçlü yazar ve şairlere sahiptir.²⁷⁸ Mısır’da 1955 ve 1980 yılları çocuk kitapları alanının gelişim gösterdiği zamanlara tesadüf eder. Bu dönemin iki öncü ismi çocuk edebiyatına yön veren çalışmalara imza atmışlardır. Biri Kâmil Kiyânî, diğeri ise Muhammed Atiyye İbrâşî’dir. Kâmil Kiyânî, tercüme, iktibas ve Araplaştırdığı eserleriyle dünyada revaç bulan çocuk edebiyatının macera öykülerine 1967’de *Sindabadü’l-Bahrî* kitabı ile yazdığı bu efsane konulu hikâyelerle çocuğun dil, kültür ve düşünce yönünden gelişimine katkı sağlamayı hedeflemiştir.²⁷⁹

Çocuk yazınında bugüne kadar gerek Mısır’da gerekse Mısır dışında bu alana özen gösteren bir başka yazar ise, Suzan Mübarek’tir. Bu yazar, çocuğun geleceğin tamamı olduğu ve onun yetiştirilmesinin, terbiye edilmesinin ve geleceğe hazırlanmasının tek yolunun çocuğa yazılacak kitap olduğu düşüncesiyle

²⁷⁶ Zalat, *Edebü’l-etfâl Beyne Ahmet Şevkî ve Usmân Celâl*, (Kahire: Mektebetü’l-Vefâ, 1415-1994), 22.

²⁷⁷ Kemal el-Lehib, *İşrâkâtü’r-Riyâdetü’s-Şi’riyye İnde Muhammed e-Herevî; Kırâatu Fî Divânî “Semîru’l-Etfâl” Mecelletü Et-Tufûle ve’t-Tenmiye*, Sayı: 43, Kış 2022, Kahire: 129-130.

²⁷⁸ Diyab Miftâh, *Mukaddimetun Fî Sikâfetü’l-Etfâl*, (Kahire: ed-Dâru’d-Devliyye, t.y.), 22.

²⁷⁹ Sehir Ahmed Mahfuz, *Kütübü’l-Etfâl Fî Mısır (1980-1955)*, (Kahire: el-Mektebetü’z-Zehrâ eş-Şark, 2001), 39.

tanınmaktadır. Bu arada Mısır’da çocuk edebiyatı alanında dünyada gelişmiş şekliyle çocuk kitaplarının yazılması için teşvik amaçlı -yazım, resimleme ve yayın- alanlarında 2007, 2009 ve 2010 yıllarında “Suzan Mübarek Ödülleri” verilmiştir.²⁸⁰

Bu ödül sistemi, çocuk kitaplarının uygar bir toplum yetiştirmenin en önemli araçlarından biri olduğuna inanan Mübarek, 1988 yılında Mısır Çocuk Kitapları Konseyi’nin işbirliği ile kurulmuştur. Entegre Bakım Derneği ve Mısır Genel Kitap Otoritesi, çocuk kitaplarını biçim ve içerik açısından geliştirmek, çocuklara yönelik ciddi çalışmaları teşvik etmek ve Mısır çocuk kitaplarını uluslararası düzeye taşımak amacıyla, çocuk yazarlığı ve çocuk kitapları resimleme alanında 18 yaşından küçük olmayan yetenekli genç yazar ve ressamı bir araya getirerek, kazanan eserleri Genel Kitap Kurumu olarak basmak, Kurum adına dağıtmak ve pazarlamak gibi işlevleri yürütmektedir. “Suzan Mübarek Ödülü” on yılı aşkın devam etmiş ve yönetimin 25 Ocakta yapılan darbeyele değişmesi sonucunda akamete uğramıştır.²⁸¹

2.2.5. Nahda Hareketi ve Çocuk Edebiyatı

Mısır’da çocuk edebiyatı, 19. yüzyılın sonlarında, Osmanlı imparatorluğu’nun etkisinden kurtulmaya çalışan Mısır’ın modernleşme sürecinde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, Mısır’da eğitim, basın, yayıncılık ve kültür alanlarında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Mısır’da çocuk edebiyatının ilk örnekleri, çocuklara yönelik dergilerde yayımlanan şiir, hikâye, masal, fıkra, bilmece, oyun ve çizgi romanlardır. Bu eserler, çocukları bilgilendirmek, eğlendirmek amacıyla yayınlanmaktaydı. Mısır’da çocuk edebiyatının kurucu babası olarak kabul edilen Rifâa el-Tahtâvî (18021-1873), çocuklara yönelik ilk çocuk dergisi olan “el-Etfâl”i (Çocuklar) 1869 yılında yayımlamıştır.

Modern çocuk edebiyatının öncüleri arasında, el-Tahtâvî’nin yanı sıra, Taha Hüseyin (1889-1973), Abbas Mahmud el-Akkad (1889-1964), Tefvik el-Hakim (1889-1987), Necib Mahfuz (1911-2006), Yusuf İdris (1927-1991), Hüseyin el-Muayyed gibi ünlü Mısır yazarları sayılabilir. Bu yazarlar, çocuk edebiyatını yetişkin edebiyatından ayrı bir tür olarak görmüş ve çocukların zihinsel, duygusal, sosyal ve estetik gelişmelerine katkıda bulunacak eserler kaleme almışlardır.

²⁸⁰ Ahmed Tosun, Câizetü Suzan Mübarek Li-Edebin veRüsûmi’l-Etfâl 2010, http://ahmedtosun.blogspot.com/2010/02/2010_08.html#, Erişim tarihi: 24. 09. 2023.

²⁸¹ Bkz: “Câizetü Suzân Mübarek” Li-Edebi’t-Tıfl...Me’l-Masîr?”, Yayın tarihi: Disember, 2011, Sabah: 9: 26. <https://www.wataninet.com/2011/>, Erişim tarihi: 24. 09. 2023.

Napolyon'un işgali, Mısır tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Mısır'ın Osmanlı yönetiminden bağımsızlığına ve modernleşme sürecine girmesine yol açmıştır. Mısır'ı işgale gelen Napolyon, bu topraklarda bilim, sanat, kültür ve eğitim alanlarında köklü çalışmalar yapmak ve uzun vadede Mısır üzerinden Arap coğrafyalarını güdümüne alacak planlar yapmıştır. Nitekim, beraberinde getirdiği Fransız bilim adamları, Mısır'ın tarihi, coğrafyası, kültürü, dini ve sanatı hakkında derin araştırmalar yaptırdığı uzman ekibiyle bu amacına hizmet eden araştırmanın sonuçlarını Mısır'ın Durumu adlı 23 ciltlik bir kitapta yayımlatmıştır. Bu eser, Batı dünyasının merakla baktığı Mısır'ı tanımasında ve Mısır kültürünün canlanmasında etkili olmuştur.

Nahda hareketi, 19. ve 20. Yüzyıllarda Arap dünyasında yaşanan kültürel, siyasi ve sosyal bir uyanış hareketidir. Bu hareket, Arap toplumlarının Batı medeniyetinden etkilenecek modernleşme, demokratikleşme, milliyetçilik, laiklik, özgürlük, kadın hakları, eğitim, bilim, sanat ve edebiyat alanlarında yeniliklerin hayata geçirilmesini hedeflemiştir. Nahda hareketi, özgürlük söylemleri açısından çocuk edebiyatında olumlu yankılar uyandırmıştır. Bu dönemde, çocuk edebiyatı, çocukların milli, dini ve kültürel kimliklerini geliştirmelerine, hayal güçlerini zenginleştirmelerine, eleştirel düşünme ve yaratıcı ifade becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmuştur.

Arap baharı, 2010 yılında Tunus'ta başlayan ve diğer Arap ülkelerine yayılan, halkların demokrasi, özgürlük, adalet ve insan hakları talepleriyle otoriter rejimlere karşı başlattıkları kitlesel protesto hareketidir. Arap baharı, çocuk edebiyatına da etki etmiştir. Bu dönemde, çocuk edebiyatı, çocukların yaşadıkları toplumsal sorunlara, siyasi baskılara, ekonomik krizlere, savaşırlara, göçlere, şiddete, yoksulluğa, çevre kirliliğine, insan hakları ihlallerine duyarlı olmalarını, fikirlerini ifade etmelerini, haklarını savunmalarını, kabuğunu değiştirmek için mücadele etmelerini, teşvik etmiştir. Çocuk edebiyatı, çocukların umutlarını, hayallerini, isteklerini, beklentilerini, duygularını, düşüncelerini, yansıtan, onlara cesaret, güven, dayanışma, sevgi, barış, mutluluk veren eserler üretmiştir.

Modern dönemde Arap çocuk edebiyatının gelişimi 19. Yüzyılın sonlarına doğru Avrupa ile olan siyasi ve sosyal bağlantıların gelişimiyle hız kazanmıştır. Bu dönemde, Batı'daki kültür ve edebiyatın farkına varan Arap edebiyatçıları, modern

roman ve kısa hikâye gibi edebî türlerin Arap ülkelerine girişinde etkin rol oynamışlardır. Dönemin öne çıkan gelişmelerin başında çocuğun edebiyat aracılığıyla eğitiminde pedagojik yaklaşımlara başvurulmasıdır. Çocuğun kültürünü esas alarak hareket eden yazarların aile, vatan sevgisi, manevi değerler ve dil gelişimi için eserler yazmışlardır.

Dönemin öncü yazarları, Nahda “Uyanış” olarak tanımlanan hareketin Arap halklarında yenilik ve kalkınma adımı olarak tanınması söz konudur.²⁸²

Nahda döneminde yapılan yenilikler ışığında tercüme, dil ve psikososyal bilimler ışığında edebi ve felsefi fikirlere önem verildi ve geliştirildi. Halkın hurafe anlatıları içinde bulunan zararlı düşünceler folklör olarak tanımlansa da “türâs” denen Arap İslâm medeniyetinin çerçevesinden çıkarıldı. Çocukların şiir, neşide, hikâye, masal gibi eğitime yarayan türlerle yeni nesillere aktarılan kültürel miras korumaya alındı. Efsane, mit, hayali kurgular ve gerçek hikâyelerden oluşan geniş bir yelpaze oluşturularak insicamlı bir mahiyete kavuşturuldu.²⁸³

Yenilikçi bir din bilgini olan Tahtavî, moderniteye karşı değildi ve daima “batılılar medeniyeti müslümanlardan öğrendi, şimdi bize ait olan bu medeniyeti onlardan geri almalıyız” demektedir. Tahtavî, sosyoloji, tarih, askeri disiplin ve teknoloji gibi konularda Fransızca’dan Arapça diline çeviriler yaptı ve bu çeviriler Yunanca’dan Arapça’ya ikinci büyük çeviri hareketi olarak kabul edilmiştir.

Vatan şairi olarak ta anılan Rifâa Tahtâvî’nin Fransa’da Mısır’a özlem duyduğu anlarda yazmış olduğu kasidesi, çocuk kitaplarında da yer bulmuştur:

يَا صَاحِبُ حُبِّ الْوَطَنِ حِيلَةَ كُلِّ فِطْنٍ / مَحَبَّةُ الْوَطَانِ مِنْ شِعَابِ الْإِيمَانِ / فِي أَفْخَرِ الْأَدْيَانِ آيَةٌ كُلُّ مُؤْمِنٍ / مَسَاقِطُ الرُّءُوسِ
تَلَدٌ لِثُقُوسٍ / تَذْهَبُ كُلُّ بُوسٍ عَنَّا وَكُلُّ حَزَنٍ / وَمُضِرُّ أُمِّي مَوْلَى لَنَا وَأَزْهَى مَحْتَدِيٍّ / وَمَرْجِعٌ وَمَعْهَدٌ لِلرُّوحِ أَوْ لِلْبَدَنِ²⁸⁴

*Dostum vatan sevgisi her akıllı insanın marifetidir/ İnançların Vatan sevgisi
imanın şubelerindendir/ Dinlerin övgüsünde her mümine ayettir/ Memleketler ruhların en*

²⁸² Ecehan Somuncuoğlu, “Ondokuzuncu Yılda Nahda Hareketi: Modern Arap Düşüncesinin Oluşumu, Kapsamı, Sınırları”, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 3-1 (2015), 105.

²⁸³ Recebî Mustafa Aleyân, Edebü'l-Etfâl, 1. Baskı, Mektebetü Tarîku'l-İlm, (Amman: Dâru's-Safâ, 1435/2014), 312.

²⁸⁴ Rifâa Tahtâvî, *Divânu Rifâa Tahtâvî*, (Kahire: Dâru'l Maârif, 1984), 7.

önemli zevktir/ Bizden her kötülüğü ve her hüznü götürür/ Mısır'da bizim için en güzel sığınak ve en parlak hidayet yeridir/ Ve ruh ve beden için bir mekân ve bir merkezdir.

Döneme sanat ruhunu şekillendiren yazarların ortak fikirleri vatan ve eğitim üzerine yoğunlaşmıştır. Gelişen dünya literatürüne uyum, yeniden kalkınma, öz değerlere dönüş, kadim medeniyeti sahiplenme, modernite ve çocuğun eğitilmesi edebiyatın temel ilkeleri arasında yer bulmuştur.

2.2.6. Çocuk ve Eğitim Edebiyatı

Arap çocuk edebiyatında, çocuğunu eğitimi ve terbiyesi konusunda yazılan eserlere sıkça rastlamaktayız. Aile kuramına ve gelenksel öğretilere önem veren yazarların çocuk yazınına didaktik tarzda telif ettikleri eserleri geçmişte olduğu gibi günümüzde de rağbet görmektedir.

Hâdî Numan Hîtî, çocuk edebiyatının eğitim yönünün önemine binaen, toplumun büyük bir kesimini ve gelecek nesli oluşturduğunu dolayısıyla çocuk için yapılan çalışmaların toplumsal değişim talebi oluşturacağını söylemektedir.²⁸⁵ Çocuğun eğitiminde toplumun etkisinin olduğuna inanan Arap edebiyatçıları, onun eğitiminde toplumsal sorumluluğa dikkat çekmişlerdir. Onlara göre, çocuklar içinde bulundukları toplumun kültürünü oluşturan bir dizi değer, inanç ve fikirlere bakarlar ve onlardan yeteneklerine uygun olanı alırlar. Bu, toplumun gerçekleştirdiği ve çocuğun ihtiyaçlarını karşıladığı bir eğitimidir. Arap çocuk edebiyatında çocuk eğitimi, değerler üzerine kurulmuştur. Bunlar; “Millî ve Vatanî değerler, Sosyal değerler, Ahlâkî değerler, Kişisel-duygusal değerler, Bilimsel-bilişsel değerler, Sağlık-eğlence değerleri, Sanatsal-Estetik değerler ve Manevî değerlerdir.”²⁸⁶

Arap çocukları, okul kitaplarında ahlakî öğretileri önemli şahsiyetlerin şiirlerinden öğrenirler. Çocuğun şahsiyetinin gelişimi ve dini sorumluluklarının farkında olarak anne babasına ve Rabbine karşı görevlerini yerine getirmesi için öğütlerin bulunduğu İmam Şafî'nin şiirlerinden biri şöyledir:

²⁸⁵ Hâdî Numan el-Hîtî, *Sikâfetü'l-Etfâl*, (Kuveyt: Alemü'l-Ma'rife, 1998), 166-168.

²⁸⁶ İmân Ahmed Vennûs, *Edebü'l-Etfâl Beyne's-Sikâfe ve't-Terbiye-Kirâtun fî Kitâbin*, el-Hivârü'l Mütemeddin, Sayı: 2204, Yayın tarihi: 27. 02. 2008. 10: 36. - أدب الأطفال بين الثقافة والتربية- قراءة في كتاب - Erişim tarihi: 27. 08. 2023.

أَطَعِ اللَّهَ كَمَا أَمَرْتُ / وَأَمَلًا فَوَانِكَ بِالْحَذَرِ / وَأَطْلَعُ أَبَاكَ لِأَنَّهُ / رَبَّكَ مِنْ عَهْدِ الصَّغَرِ / وَأَخْضَعُ لِأَمْرِكَ وَ أَرْضِيهَا / فَعَقَّوْهَا إِحْدَى الْكِبَرِ / فَإِذَا مَرَضْتُ فَإِنَّهَا / تَبْكِي بِدَمْعٍ كَالْمَطَرِ / فَإِذَا مَرَضْتُ فَإِنَّهَا / تَبْكِي بِدَمْعٍ كَالْمَطَرِ / فَأَطْعُمُهَا / وَقَرِّهُمَا / كَيْلًا فِي سَقَرٍ / امام الشافعي²⁸⁷

Emrolunduğun gibi Allah'a itaat et/ Kalbini de ihtiyatla doldur/ Babana saygı duy/ Çünkü o seni küçükken büyüttü/ Annene ve vatanına vefa duy / Hastalandığında yağmur gibi gözyaşı döker/ Öyleyse onlara itaat edin ve onlara saygı duyun/ ki Sakar²⁸⁸ azabına uğramayasınız.

Şiirde Allah'a saygı ve itaati öğütleyen şair, çocuğa kulluk bilinci aşılacak ister. Anne babaya saygı ve sevgiyi de onlara karşı bir vefa borcu olarak ifade etmektedir. Annenin çocuğu için ağlayışını yağmurun yağmasına benzetmesinde teşbih sanatı ve sakar azabından sakındırmasında da Kur'an'dan telmih vardır.²⁸⁹

Çocuğun tıpkı büyükleri gibi bir dünya görüşüne sahip olmasına inanan Hasan En-Nedevî, çocuğun fikren inşası için eğitimi önemsemekte ve bu eğitiminde onun masumiyetini bozabilecek sapkın düşüncelerden korunması ve kulluk bilincini öğrenmesiyle oluşacağını ifade ederken,²⁹⁰ Halil Cibran ondan bir kaç adım öteye giderek, çocuğun özgür düşünmesine fırsat verilmesine, özgüvenle yetiştirilmesine ve bilgi üretmesi için onu keşfine fırsat verilmesine şu sözleriyle işaret etmektedir: “Çocuklarınız sizin çocuklarınız değil. Çocuklarınız hayatın kendine hasret çocuklarıdır. Sizden gelirler dünyaya sizden değil. Sizinle yaşasalar da size ait değildirler. Onlara sevginizi verebilirsiniz ama düşüncelerinizin tohumlarını içlerine ekemezsiniz. Çünkü onların kendilerine ait düşünceleri vardır. Onlara barınmaları için meskenler yapmak sizin elinizdedir. Fakat onların ruhları sizin meskenlerinizde yaşamaz. Onlar yarının rüyanızda bile ziyaret etmediğiniz meskenlerinde yaşarlar. Onlar gibi olmak için çabalayabilirsiniz ama onları kendine benzetmek için nafile çabalarsınız.”²⁹¹

Modern Arap çocuk edebiyatının başlangıcı cahiliye edebiyatının sanatsal diliyle çocuk ve aile arasında sınırlı kalmayarak genişlemiştir. Modernitenin pedagojik söylemleri, 20. Yüzyılın özgün tarzını eğitime yansıttı ve bilgi seferberliği ile gelişmesini hızlandırmıştır. Çocuğu sosyalleştirmek, kültürlendirmek

²⁸⁷ Sa'd Zülâm, *Şevki ve 't-tufûle*, Mecelletül-lügatel-arabiyye, Camiatu'l-Ezher, Sayı: 4, 1406-1986, 6.

²⁸⁸ Sakar: Kur'an'da geçen bir cehennem adıdır.

²⁸⁹ Müddesir Suresir, 74/27-30.

²⁹⁰ Bkz: Ebu'l Hasan Ali Hasenî, *Fî Mesîreti'l-Hayât*, 1. Baskı, (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1987), 30-72.

²⁹¹ Cibrân Halil Cibrân&Mihail Nuayme, *el-Mecmûatu'l Kâmile Limüellefâti*, (Lübnan: Dâr Sadr, 1946), 91.

ve onda milli manevi duygular yaratmak amacını güden Muhammed Herevî, Rifâa Tahtâvî, Muhammed Osman Celâl ve Kâmîl Kîylânî gibi başat isimlerin aile temalı şiirleriyle modern edebiyat literatüründe varlığını göstermiştir.

Yukarıda saydığımız başlıklar, modern Arap edebiyatının gelişimini özetlemektedir. Edebiyatın bu dalı, çocukların eğitimi ve gelişimi için önemli bir rol oynamaktadır ve toplumun milli, manevi ve kültürel değerlerine katkıda bulunmaktadır.

2.3. TÜRK ÇOCUK EDEBİYATI

2.3.1. Sözlü Türk Edebiyatı Döneminde Çocuk Edebiyatının Yeri

Sözlü edebiyat, Türklerin henüz yazıyı kullanmadıkları dönemde başlayan şiir ve hikâyelerden oluşmuştur. Sözlü edebiyat kahramanık destanlarıyla başlamıştır. sözlü edebiyatın tekerleme, efsane, masallar, dini ve ahlâkî öğretiler içeren eserlerden olan Dede Korkut, Köroğlu, Manas, Ergenekon, Şu, Oğuz Kağan gibi destansı hikâyeler, menkıbeler ile masal gibi ortak halk ürünleriyle başladığını görmekteyiz.²⁹²

Türkiye’de ancak 19. yüzyılın ikinci döneminden itibaren varlığını çıkarabilen çocuk edebiyatının ilk örnekleri Batılılaşma hareketlerinin etkisiyle başlayan Tanzimat döneminde çocuğa ve çocuk edebiyatına dair yeni fikirler ortaya atılmıştır. Cumhuriyet öncesi Avrupa’da yazılan yabancı eserlerin Türkçe’ye çevirildiği bu dönemde Fransız yazarlarının yazdığı eserler Türk edebiyatını etkilemiştir.

Türk kültür ve geleneğinin semerelerini barındıran halk edebiyatı, Anadolu halkının mayası olan değerlerini, duygu ve düşüncelerini, yaşama ve dünyaya bakışını yansıtır. Halkın öz kimliğini, kültürel sembollerini, inanç ritüellerini bulabileceğimiz bu edebiyatın çocuğa has zengin bir içeriğinin olmadığı bilinmektedir. Dede Korkut masalları, destansı anlatılarla örülü ve erdemli olmanın Türk çocuklarına sevdireldiği anlatılardır. Ayrıca, Keloğlan masalları, bilmece, tekerleme, atasözleri, anne ninnileri, maniler, oyunlar, Nasreddin Hoca fıkraları daha çok evlerde, Karagöz ve Meddah biçimleri de kamusal alanlarda çocukların eğitim

²⁹² Bkz.: Yaşar Çocuhlu, Türk Mitolojisinin Ana Hatları, (Ankara: Ötüken Yayınları, 2002).

ve eğlencesine sunulurdu. Oysa bu alanın uzmanları çocuklara öğüt veren eserlerin çocuk edebiyatı sınıfına giremeyeceği görüşündedirler.²⁹³

Türk edebiyatında çocuk edebiyatının oluşumunun gecikmesinin sebebi olarak; matbaanın ülkemize geç girmesi, sözlü edebiyatın yaygın olması, yabancı eserlerden çeviri faaliyetlerinin geç başlayışı gösterilmektedir.

Bu dönem içinde çocuk edebiyatı eseri olarak adlandırılan iki eserden birincisi, Nâbî'nin (Ö. 1712) âruz vezninde yazdığı “Hayriye” adlı bir öğüt kitabı diğeri ise Sümbülzâde Vehbî'nin (Ö. 1809) oğluna ahlâk ve görgü derslerini içeren “Lütfiye” adlı yapıtıdır. Sözlü Türk edebiyatı, çocukları büyüklerin gölgesinde olarak büyükler için yazılan eserlerin çocuklara okunduğu ve okutulduğu bir dönemdir. Çocuk edebiyatı bu dönemde halk söylenceleri ile oluşmaya başlamıştır.

2.3.2. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Çocuk Edebiyatı

Batı'daki Aydınlanma hareketi, çocuğa kendi bakış açısıyla yaklaşmış ve kendi felsefesine dönük bir çocuk edebiyatı oluşturmuştur. Bu gelişmenin Batı'yı örnek alan Tanzimat döneminde de izlendiği görülmektedir. Bu izlem, çeviri yoluyla Batı'dan alınarak edebiyatımıza yansıtılmaya çalışılmıştır. Tanzimat sonrasında çocuklara yönelik süreli yayınların ve çeşitli türlerdeki kitapların yayınlanması konusunda yavaş da olsa gelişen bir çaba olduğu gözlenir. Bu dönemde Türk edebiyatı sahasında çocuk edebiyatının sınırları içine girebilecek ilk eserlerin tarihi Tanzimat'ın ilanından 20 yıl sonraya rastlar.

Türk çocuk edebiyatının temelleri 1859 yılında üç farklı çeviri eserle atılmıştır. Bunlar: “Şinasi'nin “Tercüme-i Manzume” adlı eser, Lafontaine'den yaptığı fabl çevirilerini içerir. 1859'da Kayserili Doktor Rüştü'nün yazdığı “Nuhbetü'l-Etfâl” Arapça alfabe kitabının sonuna eklediği çocuk hikâyeleri, fabl tercümeleri ve kısa hayvan hikâyeleri bu türün Tanzimat sonrası Türk edebiyatında ilk örnekleri sayılmaktadır. Yusuf Kamil Paşa'nın klâsizmin zevk vererek prensibini dikkate alarak François de Salignac de la Mothe Fenelon'dan 1859'da çevirdiği Tercüme-i Telemak adlı roman da dönem içinde yapılan önemli bir çalışmadır.²⁹⁴

Recâizâde Mahmut Ekrem'in (Ö. 1914) vefat eden oğlu Nijâd için yazdığı şiirinde bir babanın çocuğuna olan derin sevgisini ve onun kaybından dolayı acısını

²⁹³ Fatma Ülkü Yıldız Resmi Sitesi, “Çocuk Edebiyatı Tarihi”, 23 Ocak 2011.

²⁹⁴ Selçuk Çıkla, “Tanzimattan Günümüze Çocuk Edebiyatı ve Bazı Öneriler”, Hece Aylık Edebiyat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı, Yıl: 9, Sayı: 104-105, (Ağustos-Eylül, 2005), 94.

yansıtan bu şiir örneğinde döneme hakim olan edebî dilin mahiyetini anlamamız kolaylaşacaktır:

*Ah Nijâd!/ Hasret beni cayır cayır yakarken/ Bedenimde buzdan bir el yürüyor/ Hayaline çılgın çılgın bakarken/ Kapanası gözümü kan bürüyor/ Güneş güler, kuşlar uçar havada/ Uyanırlar nazlı nazlı çiçekler/ Yalnız mısın o karanlık yuvada?/ Yok mu seni bir kayırır, bir bekler?*²⁹⁵

Şiirde geçen ikilemeler, mübalağalar, mecaz ifadeler ve güneşin kişileştirilmesi ve çiçeklerin nazlanarak uyanması bir çocuğun kaybının konu edilerek anlatıldığı şiirdeki sanatlı dile işarettir.

2.3.3. Meşrutiyet Dönemi Türk Çocuk Edebiyatı

Tanzimat ve Meşrutiyet edebiyatı dönemlerinde çocuk edebiyatında herhangi bir gelişme söz konusu değildir. Bu dönem daha çok kendi edebiyatımızda müstakil bir konumu olmayan çocuk edebiyatı eserlerinin tercüme faaliyetleriyle doldurulmuştur. Bu dönemde aktif çevirmenlerin daha sonraki dönemde öncül çocuk edebiyatı yazarları olduğu da görülmektedir. 1960'lı yıllarda sol eğilimli çocuk edebiyatı ve tüketim toplumu yaratmaya dönük çocuk edebiyatı akımları ortaya çıkmaya başlamıştır.

Modern dönem Türk çocuk edebiyatı, 20. yüzyılın ortalarından itibaren önemli kültürel gelişmeler yaşamış ve pek çok değerli yazar ve şair yetiştirmiştir. Cumhuriyetle gelen harf devrimi sonrasında başlatılan okuma yazma seferberliği ve eğitim alanında yaşanan gelişmelerle edebiyatçılarda çocuğa yönelik eğitsel temalar ivedilik kazanarak çocuklar için yazılan kitapların sayısı da artırılmıştır. Bu dönemde çocuklar için edebiyat eseri üretmek adına eser yazan yazarların başında Gülten Dayıoğlu (1886-1945), Şermin Yaşar, Peyami Safa ve Mehmet Seyda'yı saymak mümkündür. Halit Ziya Uşaklıgil'in (1888-1965) "Ses ve Muhit", Refik Halit Karay'ın "Mürebbiye", Peyami Safa'nın (1899-1961) "Cimcime" ve "Gül ile Karanfil", Şermin Yaşar'ın (1926-2009) "Tozkoparan", Mehmet Seyda'nın (1926-2009) "Bir Gün Orada Bulacaksın Beni", Gülten Dayıoğlu'nun "Minik Serçe" ve "Uğur Böceği ile Kara Kedi" adlı eserleri, çocuk yazınında anılan eserlerdendir.²⁹⁶

²⁹⁵ Recâizâde Mahmut Ekrem, *Bütün Eserleri-II*, Haz.: İ. Parlatır, N. Çetin, H. Sazyek, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1997), 365.

²⁹⁶ Tacettin Şimşek, "Çocuk Edebiyatı Tarihine Önsöz", Türk Dili, 37.

Türk çocuk edebiyatının gelişimine katkıda bulunan bu önemli isimler ve sonrasında modern dönemde çocuk edebiyatına daha fazla dikkat çekilmiş, çocukların ihtiyaçlarına ve ilgi alanlarına daha iyi cevap veren eserler yazılmıştır. Bu yazarların eserleri hala çocukların okuma listelerinde yer almakta ve Türk çocuk edebiyatının zengin mirasının bir parçası olarak akademik anlamda varlığını sürdürmektedir.

2.3.4. Modern Çocuk Edebiyatı

1970 ve sonrasında ise, bazı Bankalar, dergiler yoluyla çocuk edebiyatına destek olmaya çalışmışlarsa da bu çalışma reklama dönük metinlerin gölgesinde kalmıştır. 80'li yıllarda ise muhafazakâr yayınevleri kendi yayınlarıyla çocuk yazınında yer bulmaya çalışmışlardır. Ayrıca bu dönemde tüketim toplumuna geçişin paralelinde çocuk dolaylı olarak edebiyatın öznesi olarak gelişim göstermiştir. Sonuç olarak çocuk için yazılan kitaplar onu kendi gerçekliği içerisinde ele almak zorunda kalmışlardır.

Bu yıllarda öğretmen yazarlarımız başta olmak üzere bu sahada çok önemli çalışmaları olmuştur. Bunların başında yurt dışında çalışmalar yapan ve kitapları ülkemizde yayımlanmaya başlayan Yücel Feyzioğlu vardır. Gülçin Alpöge, Abbas Cılga, Fatih Doğan, Can Göknıl, Üzeyir Gündüz, Muzaffer İzgü, bu eğitimci yazarlardandır. Çocuk yazınında Türkiye ve Dünya çapında eser vermiş pek çok yazarımız vardır. Bunların belli başlıları ise şunlardır: Veysel Çolak, Ünver Oral, Hüseyin Emin Öztürk, Mustafa Ruhi Şirin, Serpil Ural, Yalvaç Ural, İsmail Uyaroğlu, Cahit Zarifoğlu, Mevlâna İdris Zengin, Ahmet Ümit, Fatih Erdoğan. Ayrıca bunlardan başka çocuk edebiyatı alanında çalışmaları olan pek çok yazarımız bulunmaktadır. Behiç Ak, Ali Akbaş, Ayla Çınaroğlu, Rifat Ilgaz, Adnan Özyalçiner, Niyazi Birinci vd. bunların başlıcalarıdır.²⁹⁷

1990 ve 2000'li yıllar, çocuk edebiyatının zenginleştiği ve çeşitlendiği bir dönemdir. Bu döneme çocuk alanında Ulusal ve uluslararası birçok etkinliklerde ödüller alan yazarlarda verimli ve etkili çalışmalar görülmektedir. Eserlerde psikoloji biliminin çocuk gelişimini desteklemek için ilkeleri göz önüne alınmıştır.

²⁹⁷ Türk çocuk edebiyatı literatürü için bkz. Altunya, Hüseyin, *Türk Çocuk Edebiyatı Kaynakçası*, Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi Eğitim, Araştırma ve İnceleme Dizisi-2 Ankara, 2012; Sınar, Alev. "Türkiye'de Çocuk Edebiyatı Çalışmaları". Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi 7 (Mayıs 2006), 175-226..

Bu dönemde, çocuk edebiyatının sevilen türleri arasında fantastik, bilimkurgu, macera, mizah, tarih, gerilim polisiye, masal, şiir, deneme, oyun, günlük, mektup, resimli kitap, çizgi roman, manga, anime, webtoon, e-kitap, interaktif kitaplar yer almıştır.²⁹⁸

Ülkemizde çocuk edebiyatı alanında getirilmiş olan tartışmalara karşın, Sever'in vurulduğu gibi, çocuğu edebiyattan faydalanması gereken bir birey olarak gören ve çocuğa göre yazmanın gereğine inanan, çağın çocuklarına seslenmeyi ve onların beğenisini kazanmayı hedefleyen yazarlar tarafından daha ileri bir noktaya taşınmalıdır.

Ayrıca, dünyada başka halkların edebiyatlarını da takip ederek kendini yenileyen ve alanında uzmanlaşan yayınevlerinin de alana katkısı vardır. Bu dönemde çocuk edebiyatı alanına akademik anlamda araştırmaların yapılması da önem arz etmektedir. Çocuk kitaplarını cazip hale getiren çizerler, grafikerler de okur çocuk sayısının artmasında etken olmaktadır. Çocuklar üzerine yapılan her çalışmada edebiyat alanına tesir ederek, görsel medya ve çağın iletişim kanalları aracılığıyla yapılan programlar ve yayınlar çocukların kültürel gelişimine katkı sağlamaktadır.

Gelişen teknoloji ile ortaya çıkan e-kitaplar ise, dünyada olduğu gibi ülkemiz çocukları tarafından film ve dijital oyunlar kadar çocuk ve gençlerde beğeni toplamış, ekonomik yönü, taşınabilirliği, evde, okulda vs. yer kaplamaması gibi kolaylıkları açısından tercih sebebi olmuştur.

Türk çocuk edebiyatı, gelişen dünyada özgün edebiyatın içinde var olabilmek için zengin kültür mirası, kültürlerarası yapıtları ve moderniteyi yapıtlarına aktararak ve yeni nesillere sevdirek çalışmalarına hızla devam etmeli ve bu alanda yeni kalemler yetiştirmelidir.

2.4. BAŞLICA FARS ÇOCUK EDEBİYATI YAZARLARI VE ŞAİRLERİ

İran çocuk yazarları, bir milletin bekasının dil aracılığıyla sürdürüleceği bilincinden yola çıkarak, çocuk edebiyatı alanına kendi dillerinin ve kültürlerinin tezahürlerini eserleriyle yansıtmışlardır. Bu amaç için dilin ve kültürün nesilden nesile aktarımı uğruna edebi eserler oluşturulmuştur. Bazen bu amaç ve araç olma

²⁹⁸ Bakz.: UNGAN, DEMİR, Günümüz Çocuk Edebiyatı Yazarları ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme. Türkiye Eğitim Dergisi, 1(1), (2016). 40-65.

durumu birbirine karıştırılmaktadır. Bu naif varlıkların kavrayışlarına uygun eser verebilmek yazarların sanatsal maharetlerini konuşturmasıyla mümkündür. Fars edebiyatı yazarlarının çocuk edebiyatı ile ilgili genel hedefleri şu üç maddeyle özetlenmektedir:

- a. Çocuğun milli birlik bilincini alması
- b. Çocuğun okur yazarlık becerisini kazanması
- c. Çocuğun Fars edebiyatının inceliklerini kavraması²⁹⁹

İran’da yaşanan her edebî dönem ve onlara bağlı meydana gelen gelişmenin ardından toplumda edebiyatın insana uyum sağlayarak değişimine tabi olduğu söylenebilir. Çocuk literatürünün çocuğu sanatla buluşturan bu literatürün onun düş dünyasına girmesiyle yapıtlarının medeniyet ürünü olması amaçlanmaktadır. Çalışmamızın bu kısmında bu alanda yapıt veren yazar ve şairlerden başlıcalarını öz bir anlatımla tanıtacağız.

2.4.1. Samed Behrengî

Samed Behrengî, 2 Temmuz 1318/1939’de eski Tebriz’in güneyindeki Çerandab mahallesinde fakir ve Türk asıllı bir ailede dünyaya geldi. Babası mevsimlik bir işçi olan yazar, geçim sıkıntısı nedeniyle Kafkasya’ya gitti ve bir daha memleketine geri dönmedi.³⁰⁰ Samed Behrengi, ilkokul ve liseyi Mehr 1334/1985’te tamamladıktan sonra Tebriz Erkek İdadi Okulu’na gitti ve buradan 1336/1957 Haziran’ında mezun oldu. 18 yaşından itibaren kısa ömrü boyunca Doğu Azerbaycan eyaletinin çeşitli köylerinde öğretmenlik görevi yaptı.³⁰¹

1940/1961’larda çocuk edebiyatının tanınmış yazarlarından olan Samed Behrengî, öğrenci merkezli öğretim tekniğiyle araştıran ve öğrencilerine sevgiyle yaklaşan bir öğretmendi. Çocukların ruhunu iyi tanıyor ve gelecekleri hakkında endişeleniyordu. Kendisi sadece hikâye yazarlığı yapmadığını, hikâyelerindeki farkındalık ve bilinçlenme görevinin toplumu güçlendireceğine inanıyordu. Bu

²⁹⁹ Sa’id Azâdmens, Nergis Seccâdiye, “Bâyestihâ-yi Terbiyeti Edebîyât-i Kûdek Bâ Nazar-i Be Mâhiyet-i Devrân-i Kûdekî Der Rûykerd-i İslâmî Amel”, Heftomin Humâyeş-i Millî-yi Encumen-i Felsefe-i Ta’lim ve Terbiyet-i İran, Şîrâz Üniversitesi, 22-23 Haziran (1395/ 2016), 1-4.

³⁰⁰ Samed Behrengî, <http://samadbehrengi.com/biography.html>, Erişim 20. 05. 2023.

³⁰¹ Behrûz Rûhânî, “Samed-i Vâkıf, Samed-i Ustûre-i Behrengî Pencâh Sâl Ba’d”, 2: 18. 14 Eylül 1398 (2019), <https://www.bbc.com/persian/arts-45420272>, Erişim tarihi: 19. 07. 2023.

yönüyle toplumda okuma ile görme ve deneyimleme arasında bağlantı kuran ender yazarlardan biriydi.³⁰²

Behrengî, 19 yaşında iken ilk öyküsü “Adet” (Alışkanlık)’i yazdı. Bir yıl sonra Azerbaycan’ın geleneksel hikâyelerinden alınan “Telhûn” hikâyesi S. Karankûş müstear ismiyle “Kitâb-ı Hefte” (Haftanın Kitabı) dergisinde yayınlandı. Daha sonra “Mehdî Azerî” ve “Tevfik” gibi gazetelerde; “Daryûş Nuvvâb-ı Morgî, Cengîz Merâtî, Babek, Afşîn Pervîzî, S. Adâm ve Adı Batmış” gibi çeşitli müstear isimlerle makaleleri yayınlanmıştır. İslâm devriminden sonra ilk kez Azizullah Alizâde tarafından düzenlenen “Samed Behrengî Stories Collection”, 1988 yılında Firdevs Tahran Yayınları tarafından 438 sayfalık bir kitap yayınlandı. Yazar bu kitabı İngilizce’den ve Türkçe’den Farsça’ya ve Farsça’dan da Azerbaycan Türkçesine çevirilerini yaptı.

Fars edebiyatının şairlerinin Ahvân Sales, Ahmed Şamlu, Furûğ Ferrûhzâd ve Nîmâ Yuşîc’in şiirlerinin çevirilerini de aynı şekilde yaptı. Ayrıca yazarın yapmış olduğu, Azerbaycan folklorunun toplanması ve eğitim konulu araştırmaları yayınlanmıştır. 1347 yılında yayınlanan “Pust-i Nârenc”î (Portakal Kabuğu) onun son yazılarından biridir.

Behrengî’nin çalışmaları 1395/2016 yılından beri çeşitli yayıncılar tarafından yayınlanmaktadır. İlk eserinin çocuk ve ergenler için yazdığı kısa öykülerinin yer aldığı “Samed Behrengî Masalları” kitabını sayabiliriz. Bu kitap 21 öyküden oluşmakta ve diğer eserlere göre daha iyi bir dizayna sahiptir.

Behrengî’nin başlıca masallarından; “Efsâne-i Muhabbet” (Muhabbet Efsânesi), “Ulduz ve Arus’u Sohengû” (Ulduz ve Konuşan Bebek), “Ulduz ve Kolağhâ” (Ulduz ve Kargalar), “Bisto Çehâr Saat Hâb ve Bîdârî” (Yirmi Dört Saatlik Uyku ve Uyanma), “Peserek-i Lubyâ Furuş” (Fasulya Satıcısı Çocuk), “Sergozeşt-i Berf-i Dâne” (Bir Kar Tanesinin Öyküsü), “Pir-i Zen ve Cuce-i Telâyieş” (Yaşlı Kadın ve Altın Tavuğu), “Do Gorbe Rûy-i Dîvar” (Duvardaki İki Kedi), “Sergozeşt-i Dumrul Divane Ser” (Bir Deli Dumrul’un Öyküsü), “Telhûn” (Telhûn), “Adet” (Alışkanlık), “Nârenc” (Portakal), “Adî ve Bûdî” (Edi ve Bûdî), “Be Donbâli Felek”

³⁰² Câvid Fercamniyâ, “Samed Behrengî ve Ketabhâ-yi Ū; Ez Mâhî-yi Siyâh-i Kûçûlû Tâ Âsâr-i Tercüme Şode”, Be Rûz Sâni: Şehrîver 1400, <https://www.chetor.com/229852>, Erişim tarihi: 19.07.2023.

(Gök Yüzünü Arayış) “Rîş-i Sefîf Gorg ve Gusfend” (Ak Sakallı Keçi, Kurt ve Koyun), “Keçel ve Kefterbâz” (Güvercinle Oynayan Kel), “Kuroğlu ve Hamza” (Köroğlu ve Hamza), “Mâhî-yi Siyâh-i Kûçûlû” (Küçük Kara Balık” ve “Yek Helû Hezâr Helû” (Bir Şeftali ve Bin Şeftali) vb. sayabiliriz.³⁰³

Behrengî, yazın alanında Fars ve Azerî kültürü üzerine incelemelerini, halk masallarını, söylencelerini derleyerek yeniden yorumlaması ve yeniden yazması ile önemli bir konuma sahip oldu.³⁰⁴ Öykü ve masallarında adalet, eşitlik gibi evrensel iletilerin yönetime başkaldırı olarak addedildiği yazarın ölümü de esrarengiz bir şekilde vuku bulmuştur. 1967 yılında henüz 28 yaşında iken Aras nehrinde cesedi bulunan yazarın ölüm nedeni yüzerken boğulduğu olarak söylene de inandırıcı olmamıştır. Zira, onun Şah yönetimine karşı yazmış olduğu masal ve hikâyeler nedeniyle yaptığı başkaldırının onun suikasta uğradığı fikrini akıllara getirmiştir.³⁰⁵

Samed Behrengi, çocuk edebiyatının çocuğa sadece ahlâki ilkeleri ve dini bilgileri öğreten bir mekanizma olarak kullanılmasına karşı çıkmakta ve çocuklara zamanlarında yaşayan yoksul, çaresiz ve eğitimsiz çocukların da var olduğunu ve bu sorunlara nelerin yol açtığının anlatılmasını ister.

Eleştirel ve yenilikçi bir yaklaşımla çocuk eğitimi konularında da görüşlerini içeren makale ve kitaplar yazan yazar; çocukluğun renkli ve hayal dolu dünyası ile yaşanan ortamın karanlık ve gerçek dünyası arasında bir çiçek olması gerektiğine inanmıştır. Çocukları sosyal gerçeklerle tanıştırmadaki nedeni, onlara sorunları anlama ve mücadele etme temelinde umut vermektir.

Çocuğa dürüstlüğü öğreten büyüklerin sağ gözünü kapayıp açana kadar yalan söyleyen, insanları aldatan kimselerin hikâyelerinde sosyal sorunların çocuk yaşamına nasıl yansıdığına işaret etmekte ve İran toplumlarında sıradanlaşan tabuları yıkan yeni söylemler getiren cümleler kurmuştur.³⁰⁶ Özgürlük, demokrasi, eşitlik, adalet ve iyimserliğin özlemcisi bir çocuğun sesini duyurarak; sadece bulunduğu çağın değil kendi çağından ötelerde yaşayacak çocukların dahi beğenisini kazanan eserler yazmıştır.

³⁰³ “Nigâhî Be Asâr-i Samed-i Behrengî Te’siri Asâr-i Samed-i Behrengî Ferâter Ez Omr-i Kûtâh-i Ust” 1399, چهارشنبه تیر 1399, <http://farhangemrooz.com/news/62459/-صمد-بهرنگی-تاثیر آثار-صمد-بهرنگی-فراتر از-عمر کوتاه> Erişim tarihi: 4 Haziran 2022.

³⁰⁴ Nimet Yıldırım, İran Kültürü: Zerdüş’ten Firdevsî’ye, Sâdî’den Şamlu’ya, İran’ın Sözlü ve Yazılı Kaynakları, (Tahran: Pinhan Yayıncılık, 2016), 577.

³⁰⁵ Samed-i Behrengi Behreng Masalları, Çeviren: Mehmet Kanar, (İstanbul: y.y., 2002), Mukaddime.

³⁰⁶ Samed Behrengî, *Ulduz ve Kolağhâ*, İntişârâtı Şems, t.y.y.y., 9.

2.4.2. Ahmed Şamlû

Şair, yazar ve araştırmacı olan Ahmed Şamlu, 1304/1925 yılında Tahran'da dünyaya geldi. Annesi Kafkas göçmeni olan yazarın babası Haydar, İsmail Mirzâ Safevi'nin soyundan olup Rıza Şâh'ın ordusunda subaydı. Babasının görevi gereği farklı şehirlerde Bircend, Meşhed ve Gorgan şehirlerinde yaşayan Şamlu'nun farklı kültürlerle sahip farklı şehirlerde yaşaması ve örfe olan ilgisi, 1316/1937'dan itibaren sözlüklerde yer almayan halk kültürüne ait kelimelerini toplamasına neden oldu.

Lise son sınıfı İranşehr'de tamamlayan yazar, Almanca'ya ilgisinden dolayı Tahran'daki İran ve Almanya Teknik Akademisi'nde okudu. Dönemin uluslararası dili olan Fransızca'yı da öğrenen yazarın başlıca eserleri şunlardır:

Şiir kitapları arasında “Bâğ-i Ayine” 1336/1957, Lahzahâ ve Hemişe” 1339/1960, “Ayda Der Âyine” 1341/1962, “Ayda: Dıraht, Hancer ve Hâtirâ” 1343/1964, “Gagânûs Der Bârân” 1344/1965, Mersiye-hâ-yi Hâk” 1354/1975, “Medâhi-hi Bî Sela” 1369/1990. Bunların dışında birçok çeviri eserleri de bulunan Şamlu, 50 yılı aşkın bir süre boyunca Fars şiirinde yeni bir üslup ve anlatım dili kurmayı başardı.³⁰⁷ 1351/1972 yılında çocuklar ve gençler için radyo programları hazırlayarak onları Hayyâm'ın, Hâfız'ın ve Mevlânâ'nın şiirleriyle tanıştırdı. 1379/2000 yılında vefat eden yazardan geriye 15 şiir koleksiyonu, yabancı şiirler, roman ve oyun koleksiyonlarından birçok metin kaldı.³⁰⁸

Çocuk kitaplarından bazıları “Bârûn”, “Şebâne”, “Yek Şeb-i Mehtâb”, “Dohterhâ-yi Nene Deryâ”, “Puryâ”, “Horus'u Perî Pîrehen-i Zerî”, “Kıssa-i Heft Kolâğûn”, “Kıssa-i Hâle Sûsek” “Kıssa-i Dervâze-i Baht”, “Kolâğûn”, “Melike-i Sâye-hâ”, “Efsâne-hâ-yi Melike-i Çînî”, “Efsâne-hâ-yi Heftâdo Do Millet Berâyi Kûdekân”, “Çe Şod Ki Dustem Daştend”, “Kıssâhâ-yi Bâbâm”, “Âhû ve Perende”, “Yel ve Ejdehâ”, “Novvarhâ: Âhû ve Perendehâ” dır.³⁰⁹

Şamlu, öykülerinde çocuklara yaşamın ve umudun değeri konusunda derin mesajlar vermektedir. Dohterhâ-yi Nene Deryâ hikâyesinde anlattığı efsanede zulme karşı mücadelenin öyküsünü anlatır. Çocukların her zaman güneşe ve aydınlığa inanmaları ve hayattan keyf almaları gerektiğini anlatır.

³⁰⁷ Zendeğînâme ve Danlud-i Bihterîn Kitabhâ-yi Ahmed Şamlû, <https://www.ketabrah.ir/author/6744>, Erişim tarihi: 16.07.2023.

³⁰⁸ Zendeğînâme-i Ahmed Şamlû, <https://4goush.net>, Erişim tarihi: 27. 07. 2023.

³⁰⁹ <https://koodaki.org>, Erişim tarihi: 16. 07. 2023.

Türk edebiyatından bir hikâyeyi kullanarak farklılıklarla nasıl yaşanacağını ve birbirinden neler öğrenilebileceğini temsilen gösteriyor. Çocuklara, başkalarına karşı her zaman dostluğun kıymetini bilerek, nazik ve dürüst olmaları, önyargı ve nefretten kaçınmaları gerektiğini anlatmaktadır. “Yel ve Ejdehâ” hikâyesinde çocuklara dostluk ve nezaket mesajı göndermektedir. İnsan ilişkilerinde erdemleri önplana alarak, sanatı toplumla buluşturmak ve genç nesillerin fikir dünyalarını yapıtlarındaki kurgularla yeniden inşa etmek onun başlıca amaçlarındandır.³¹⁰

Şamlû, Fars şiirinde yeni bir üslup ve anlatım oluşturmaya çalışan ileri görüşlü bir şairdir. Onun çocuk hikâyelerinde hakim olan şiirsel ve melodik ritimlerin çocuk eserlerine canlılık, heyecan ve çekicilik getirdiği söylenebilir.

2.4.3. Hûşeng Murâdî Kirmânî

Fars çocuk ve genç edebiyatında önemli ve tanınmış bir yazar olarak 1944 yılında İran’ın Kirmanşah eyaletinde dünyaya gelmiştir.³¹¹ Çağdaş İran yazarlarından olan Murâdî, çocuk ve gençler için yazdığı ve bir kısmı filme alınan “Kıssahâ-yi Mecid” adlı kitaplarıyla ünlendi. Öğrenim hayatı zorluklarla geçen Murâdî’nin annesi küçük yaşta vefat ettiğinden ve babası da akıl hastalığına yakalandığından çocukluk çağını nine ve dedesiyle geçirdi. Daha sonra lise öğrenimine devam etmek için Kirman’a geçti ve orada sinemaya merak sardı, ancak bu konuda kendisine yardım eden olmadığından çocukluktan beri ilgilendiği yazma işine devam etti.³¹²

Tahran’da Dramatik Sanatlar Fakültesi’ne giren yazar, İngilizce çeviri alanında lisansını tamamladı. 1339/1960’da Kirman’da yazmaya ve Kirman yerel radyosuyla çalışmaya başladı. 1347/1928 yılında hikâyelerini yayınlayarak faaliyetlerini genişletti.

“Mutlu Sokağımız” adlı ilk öyküsü, Hûşe dergisinde yayınlanan yazarın birkaç öyküden oluşan ilk kitabı “Masuma” ve diğeri “Ben Korkmuş Bir Ceylanım” öyküleri ve kitap olarak 1349-1350’de yayınlandı. 1353/1974’te “Kıssahâ-yi Mecid” hikâyesini kaleme alan yazarın bu öyküleri özel birçok ödüle layık görüldü. Ayrıca, “Beççehâ-yi Galî Baf-i Hâne” Noisandgish ödülü 1359/1980 yılı Çocuk Kitabı Konseyi ödülü ve 1986 yılı Andersan Dünya Ödülünü almaya hak kazandı. Yazarın

³¹⁰ Bkz : Nagd-i Berresî Kitâb-i Şanzde-i Kûçûlû, <https://www.sid.ir/blog/post>, Erişim tarihi: 18. 12.2023.

³¹¹ Hüseyin Zülfikâr, *Çihil Dastân-i Kûtâh-i Îrânî Ez Çihil Nevîsende-i Muâsır-ı îrân*, (Tahran: Neşri Nîmâ, 1382-2003), 356.

³¹² Hûşeng Murâdî Kirmânî, *Kebûter’i Tûy’i Kûze*, (Tahran: Neşr’i Ney, 1380/2001), 50.

eserleri İngilizce, Almanca, Ermenice, Arapça, Hintçe gibi çeşitli dillere çevrilmiştir.³¹³

Hazin bir çocukluğa, yoksullukla yoğrulmuş bir hayata rağmen yaşamına dair söylenecek sözleri, ince süzgeçlerden geçiren Kirmânî, yazarlığına dair söylediği şu cümlelerle zihinlerde kalıcı izler bırakmaktadır: “Dağlar ilk taşla, insan da ilk acıyla başlar. Bu tür eserleri nasıl yarattığımı anlatamam. Allah hayatta özümstediklerimi yazmam için bana yardım etti. Ben yaşam çölüne girmiş, pek çok sorun yaşamış bir çocuktum. Alkışlanmak için yazmadım, sadece hayatta kalmak istedim. Bana yeteneği, verdikleri en kötü iş öğretmen olmak ve nlara nasıl yazacaklarını öğretmekti. Yazma yeteneği, dinamik ve bir hayal gücünden, çok güçlü bir hafızadan ve her zamankinden çok daha fazla bir duygudan başka bir şey değildir. Bunları insana kimse öğretmez.”³¹⁴

İran çocuk ve ergen dünyasının popüler eserlerinde çocuk ve gençlerin yaşamını, acılarını, hayallerini ve fantezilerini sade ve tatlı bir dille aktardığı öyküler yazdı. Ayrıca, İran halk efsanelerini, mitlerini ve geleneklerini de kullanıp bunları yeni ve canlı bir ruhla yeniden yazdı. Kirmânî, yaşamın acımasız yüzünü göstermekten geri durmadığı hikâyelerinde daima yeni şeyler anlatmaktan mutluluk duydu. Kötü ve gaddar yürekli insanların çocukarı hırpalaması ve incitip gücendirmeleri onu mutsuz ettiğinden olay örgülerinde iyi kalpli insanarı göklere çıkardı ve okurlarına sevdirmeye gayret etti. O, iyiliğin gülen yüzü olan Mecid karakterini ekranlara taşıyarak dünya çocuk edebiyatlarının kahramanı yaptı.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında Fars çocuk edebiyatında gerek yukarıda tanıtılan gerekse başka önemli şairlerin sosyokültürel değerleri konu edinen şiirlerine yer verilecektir. Konu bütünlüğüne uygun olmasını da dikkate alarak şiirler, tarafımızdan yapılan tercümelerle arka arkaya verilerek sonraki araştırmacıların istifadesine sunulması amaçlanmıştır.

2.4.4. Abbas Yemînî Şerîf

Abbas Yemînî Şerîf, (1298-1368) Tahran’ın Pamnar semtinde doğdu. Çocukluğu ve gençliği burada geçti. 1317/1938’de bir hazırlık okulunda okudu. 1321-1942’de çocuklar için yazdığı ilk şiiri “Nunhalan” dergisinde yayımlandı.

³¹³ Hüseyin Zülfikâr, *Çihil Dastân-i Kûtâh-i Îrânî Ez Çihil Nevîsende-i Muâsır-ı Îrân*, (Tahran: Neşri Nîmâ: 1394 /2015), 359.

³¹⁴ Goftogû Bâ Huşeng-i Mûrâdî-yi Kirmânî, <https://www.beytoote.com/news/cultural-news/houshang3-moradi.html>, Erişim tarihi: 19. 09. 2023.

1323-1944 yılında İbrahim Bânî Ahmed ile birlikte çocuk oyun dergisini çıkardı. 1324-1945'te şiirleri İran'ın ilköğretim ders kitaplarına girdi. 1328-1949'de Şi'r ve Hurşîd Şûh gençlik teşkilatının yönetimine atandı. Dârü'l-Fünûn okulundan mezun olan yazar, "Nûr Zafan Nâkid Kız Lisesi" olarak değişen "Reveş-i Nov" okulunun da kurucusudur.³¹⁵

Abbas Yemini Şerif, yaşadığı dönemde çocuk alanına yenilik getiren ve çocuk edebiyatını bağımsız bir alana dönüştürmek konusunda uzmanlaşan tek kişidir. Çocuk edebiyatı alanında çalışmanın yaygınlığı ve albenisinin olmadığı bir dönemde bu çocuk yazınında eğitim, kitap, şiir, dergi gibi kategorilerde yenilikler getirmiş önemli bir yazardır.³¹⁶

Şiirlerinde eğitici ve öğüt verici bir tarzda görünse de repertuarında "Mâ Gulhâ-yi Handânîm" 1335/1956 yılında Keyhân çocuk dergisinde yayınlanmıştır.³¹⁷ Şairin meşrutiyet dönemi edebiyatında kalıcı bir yeri ve şiirlerinin akıcı dili ve vatanseverlik duygusunu ifade eden eğitici yönleri bulunmaktadır.

İran'da çocuk edebiyatının öncü kurucularından olan Şerif, ülkesinde eğitimin kalitesinin artırılması için çalışmıştır. Yazarlığının yanında, öğretmen, okul müdürü ve şairdi. Eşi Turan Magomi ile birlikte Roş'a Hayır okulunu kurdu ve çocuklar için ders kitapları hazırladı. Ayrıca, Cafer Bedir ile çocuklar için Keyhân-i Beççehâ dergisini çıkardı ve Çocuk Kitapları Konseyinde aktif olarak yer aldı.

"Bâğ-i Dustî", (Sevgi Bağı), "Pelengi Yeketâz" (Yalnız Leopar), Şi'ri Bâ Elifbâ" (Elif Bâ Şiiri), Siyâhek ve Sefidek" (Siyah ve Beyaz), "Hâne-i Baba Ali" (Ali Baba'nın Evi), başlıca eserleri olup, ayrıca yazarın her yaş grubu için çeşitli kitapları da bulunmaktadır.³¹⁸ Çocuk yazınına kalıcı eserleri, İran çocuklarının ders kitaplarında yer almış ve almaya da devam etmektedir.

من نغمه سرای کودکانم شاد است زمهرشان روانم³¹⁹

Ben onların sevgisinden dolayı mutlu olan/ Bir çocuk şarkıcısıyım

³¹⁵ Abbas Yemînî Şerîf, *Nîm-i Garn'i Der Bâği Şi'ri Kûdekân*, Reveş'i Nov Yayınları, 1384 (2005), 31.

³¹⁶ Biyografi-yi Abbâs Yemînî Şerîf, <https://www.beytoote.com/art/artist/abbas3-yemini-sharif2.html>, Erişim tarihi: 10. 08. 2023.

³¹⁷ Şerîf, *Nîm-i Garn'i Der Bâği Şi'ri Kûdekân*, 24-25.

³¹⁸ Hûman Yemînî Şerîf, <http://www.yaminisharif.net/158616061583171117401606157516051607.html>, Erişim: 17. 07. 2023.

³¹⁹ Men Nağme Serâyi Kûdekânem..Ber Engîze-i Zâd-i Rûz-i Abbâs Yemînî Şerîf, <https://www.isna.ir/news>, Erişim tarihi: 14.01.2024.

Fars çocuklarına sevgi, hoşgörü, bilinç ve mutluluk aşılamaaya çalışan Yemini Şerif'in yazmış olduğu bu bir mısradaki fikirleri ve ömrünü adadığı çocuk edebiyatına olan bakışı hakkında en öz ifadeyi dile getirmiştir.

2.4.5. Mahmûd Kiyânûş

1313/1934 yılında Meşhed'de dünyaya gelen Kiyânûş, lise yıllarından itibaren şiir ve kısa öykü yazmaya başladı. İlk öyküsünü “Ruznâme-i Nîrû-yi Sevvom” gazetesine gönderdi ve ülke çapında düzenlenen öğrenci öykü yazma yarışmasında birinci oldu. Kiyânûş, hazırlık okulundan sonra Tahran'ın bir köyünde öğretmen ve ardından okul müdürü oldu. Melodik düz yazı şiirin öncülerinden biri olan yazarın yazıları “Şukûfe-i Hayret” 1338/1959 başlığı altında yayımlanmıştır. Daha sonra Tahran üniversitesinde İngiliz dili ve edebiyatı alanında lisans eğitimi aldı. Kitap olarak ilk çevirisi “Be Hodâ-yi Nâ Şinahte” adlı romanıdır. Kiyânûş, ilk şiir kitabını 1339/1960'da “Şebestân” adıyla yayımladı. Yazar, aynı zamanda Çocuk ve Ergenlerin Entelektüel Gelişim Merkezi'nin Kitap Konseyi üyesiydi.³²⁰

Kiyânûş, Sedef ve Sohen adlı dergilerin editörlüğünü yaptığı gibi Farsça ve İngilizce kitaplar da yazdı. 1982'den 2016'ya kadar BBC Farsça ile Alizade Tûsî müstear adıyla çalıştı. BBC'deki en bilinen eseri “Nâme-i Ez London”dur. Eşi de kendisi gibi yazar ve çevirmen olan ve Londra'da yaşayan yazar, 23 Ocak 2019'da 86 yaşında bu şehirde vefat etti.

Çocuk ve gençler için roman ve kısa hikâyeleri:

1. “Adem Ya Rubâh” (İnsan Veya Tilki) Roman, Tahran: Binâ, 1348/1929.
2. “Ez Bâlâ-yı Pelle-i Çihilom”, (Kırkinci Basamağın Üstünden) Hikâye koleksiyonu, Tahran: Endişe, 1345/1966.
3. “Dehkede-i Nov” (Yeni Köy) Hikâye Koleksiyonu, Tahran: Eşrefî, 1357/1978.
4. “Ez Keykâvûs Tâ Keyhusrev/ Baz Nevîsî Se Dastân-i Sehrâb ve Siyâvûş, Furûd Ez Şehnâme-i Firdevsî”, (Firdevsî'nin Şehnâmesi'nden Çıkan Keykâvûs'dan Keyhüsrev'e/ Sohrab ve Siyâvûş'un Üç Destanı” Tahran, (t.y. y.y.)
5. “Hammâmîhâ ve Âb-ı Enbârihâ” (Hamam Çocukları ve Sarnıçlar), (t.y. y.y.)

³²⁰ BBC News Farsî “Mahmûd Kiyânûş, Şâir, Nevîsende ve Hâlik-i Mecnûa Nâme-i Ez London Dergoest”, 23 Ocak 2021. <https://www.bbc.com/persian/iran-55640837>, Erişim tarihi: 16. 07. 2023.

6. “Hod Nevîsî Âbî ve Gol’i Sorh”, (Mavi Dolma Kalem ve Kırmızı Gül), Roman, Tahran: Kânûn-i Pervereş-i Kûdekân’û Novcevânân, 1397/2018.

Kiyânûş, iyi bir çocuk edebiyatı yazarı olduğu kadar iyi bir eleştirmendir de. Yazar, çocuk edebiyatı eserinin sade, akıcı, açık ve melodik olması gerektiğini vurgulamıştır. Çocuk hikaye ve şiirlerinin , geçmişin tekrarı ve taklidi olmayıp zamana uygun olması gerektiğini söylemiştir.

Kiyânûş, çocuk ve gençlerin sosyal ve kültürel gerçeklikleriyle uyumlu, yenilikçi ve yaratıcı çalışmalar üreterek bu alanı zenginleştirdi. Kucaklayıcı, barışçı, sevgiden ana üslubu ile sosyokültürel farklılıkların kabulünü esas aldı ve ön yargı ve ayrımcılıktan kaçınmayı tavsiye etti.

Mahmud Kiyânûş, çocukları seven, onlar için eserler veren, şiirleri çocukların eğitiminde, fikri ve ahlâki gelişiminde çok etkili olan ve çocuk ruhunu evrensel bir dille yansıtan bir şair olmuştur.³²¹ Çocuk edebiyatına tarihten gelen gelenker ve değerleri ince bir üslupla işleyen yazarın geleceğin çocukları için tek mirası çalışmak ve sevgiyle dolmaktır.

2.4.6. Efsâne Şa’bân Nejâd

Şair ve çocuk edebiyatı yazarı olan Efsane Şaban Nejad, Fars dili ve edebiyatında uzman ve aynı zamanda drama sanatında ustadır. 1342/1943’de Kirmân eyaletinin Şehdâd kazasında doğmuştur. Çocuk edebiyatı alanındaki faaliyetlerine 1981 yılında Tahran’da bir süre radyoda çocuk programı yayıncılığı yaparak başlayan yazar sırasıyla “Rüşd-i Novaz” ve “Rüşd-i Dânişgâh” dergilerinin editörlüğü, “Keyhân-i Beççehâ Şiir Konseyi”³²² üyeliği gibi çocuk edebiyatında önemli görevlerde bulunmuştur. Yazarın çocuklar ve gençler için şiir ve öykü alanında 400’den fazla kitabı yayınlanmıştır.

Fars dili ve edebiyatı alanında lisansını, dramatik edebiyat alanında yüksek lisansını tamamladıktan sonra Kültür ve İslâmî Rehberlik Bakanlığı’ndan kurgu ve şiir alanında Sanat Doktorası aldı.

³²¹ Ramazan Beşâre Sayfî, “Bercestesâzî ve Zebân-i Eş’âr-i Kûdekâne Mahmud Kiyânûş”, Dânişgâh-i Âzâd-i İslâmî, Erâk İran, t.y., 104-105.

³²² کیهان بچه ها: Keyhân-ı Beççehâ, Kehyân Enstitüsü tarafından İran’daki en eski çocuk ve gençlik dergisi olarak 6 ocak 1335 Perşembe günü Tahran’da yayınlanan bir çocuk dergisidir. Bu yayının ilk editörü çağdaş yazar Câfer Bedî’î idi. Bu haftalık gazete, 1357’de ve ülke çapındaki basın grevlerinin sona ermesinden sonra yeni dizine başladı. Câfer Bedî’î, bu derginin yazarı ve editörü, Abbas Yemînî Şerif ise danışmanıydı. <https://fa.wikipedia.org/wiki>, Erişim tarihi: 23.05.2023.

2010 yılında çocuk ve ergen alanında dünyanın en prestijli ödülü olan Astrid Lindgren Ödülü'ne aday gösterildi. 2015 yılında ise, Mast-ı Şîrîn/Tatlı Yoğurt, adlı kitabı Münih Uluslararası Kütüphanesi tarafından kısa listeye alındı. Eserlerinden bazıları; “Rûz-i Ruzigârî” (Günlerden Bir Gün), “Bâğ-i Hezâr Dohterân” (Bin Kızın Bağı), “Ebr ûmed” (Bulut Geldi), “Bâd ûmed” (Rüzgâr Geldi), “Amme Gâzî” (Gazi Teyze), “Âreng Âreng” Areng Areng), “Be Gû Çe Reng” (Söyle Hangi Renk), “Şengûl ve Mengûl” (Şengül ve Mengül), “Badbâdek ve Kolâge” (Uçurtma ve Karga)'dır.³²³

Çocuk edebiyatı alanında Mustafa Rahmandust'u kendisine örnek alan Efsâne Şabân Nejâd, çocuk dünyasının berraklığından ilham almakta ve bu berraklık sayesinde hep çocuk kaldığını söylemektedir.³²⁴ Nejâd, çocuk ve gençlerin dil ve edebiyat seviyelerini yükseltmekle kalmamış, onların yaratıcılıklarını ve hayal güçlerini de güçlendirmiştir. Aldığı ödüllerle kitapları başka dillere çevirilen yazar, Fars edebiyatının dünyada tanınmasına da fayda sağlamıştır.

Şiirlerinde semboller, imgeler ve belagat sanatları sayesinde, çocukların dilini kullanarak, eserlerine farklı bir üslup katmaktadır. Çocukların kalbine nüfuz eden, maneviyatına seslenen mesajlar vererek dini ve ahlaki değerleri tanıtmaktadır.

2.4.7. Mustafa Rahmandust

Şair, öykü yazarı ve çevirmen olan Mustafa Rahmandust, 1329/1950'da Hemedan'da doğdu. Tahran üniversitesinde Fars Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olduktan sonra Meclis Kütüphanesinde yazma eserler konusunda uzmanlık yaptı. 1357/1978'den sonra “Çocuk ve Ergenlerin Entelektüel Gelişim Merkezi” nin yayın müdürü olarak çalışmaya başladı. “Sima Çocuk Programı”nın yöneticisi, “Pûye” dergisinin editörü, “Rüşd” yayınları sorumlu müdür, kültürel etkinlikler dairesi genel müdürü, öğrenci gelişimi editörü ve Ulusal Çocuk ve Ergenler Film Festivali (İsfahan) jürisidir.

Rahmandust'un eserlerinden bazıları şunlardır: “Per ۛ Per ۛ Per ۛ”, (Kanat 2 Kanat 4 Kanat 2), “Asemân Hem Handîd”, (Gökyüzü Bile Güldü), “Terânehâ-yi Nevâzeş”, (Okşayan Şarkılar), “Bâzî Şîrîn Est”, (Oyun Güzeldir), “Dersi Berâyi

³²³ Efsâne Şa'bân Nejâd, <http://www.afsanehshabannejad.com/index.php/fa/afsanehman/activities>, Erişim tarihi: 20. 05. 2023.

³²⁴ Bakınız: Ropörtaj: “Goftogû Bâ Doktor Efsâne Şa'bân Nejâd Şâir'in Tabîatgirâ: Hatmen Ez Beyne Beççehâ-yi Uvz Nevîsende, Şâir-i Tasvirgir Hâhim Dâşt”, <http://pasineevaz.com>, Erişim tarihi: 21. 07. 2023.

Gonceşk”, (Serçe’ye Bir Ders) “Tûp Der Târikî”, (Yoldaki Top), “Beççehâ Râ Dust Dârem”, (Çocukları Seviyorum), “Morği Gonceşk-i Toplı”, (Şişman Serçe Kuşu), “Perende Gof: Beh! Beh!”, (Kuş: Vay Vay Dedi), “Horûs-u Ğusse Hord”, (Üzgün Horoz), “Zîbâter Ez Behâr” (Bahardan Daha Güzel).

116’dan fazla eseri, çocuklar ve gençler için öykü ve şiir koleksiyonları yayınlanan Rahmandust, üç yıldır Kültür ve İslâmî Rehberlik Bakanlığı’nın İbadetler ve Kültürel Faaliyetler Dairesi’nin genel müdürlüğünü yürütmekte ve ayrıca üniversitelerde kurgu yazarlığı ve çocuk ve gençlik edebiyatı dersleri de vermektedir.³²⁵ Çocukların eğitimi ve öğretimi konusunda kafa yormuş ve çocuğu eğlendirirken zevk aldırın bir edebiyata uygun eserler vermiştir. Şiirlerinde iç huzuru ve teselli dolu dizeler bulunan yazarın, kültürel gelişmeye de fayda sağladığı görülmektedir. Rahmandust’un çocuklarla kurmuş olduğu ilişki özel ve gizemli bir dile sahiptir. İmgesel söylemlerinde sözler yalın olsa da düşündürücü ve merak uyandırıcıdır. Çocuklara keşf etme istemi veren hikâye ve şiirlerinde ana hedefi çocuğun anlatıdaki kahramanını kendisiyle özdeş kılmasıdır. Rahmandust’un etkin varlığı ile İran çocuk edebiyatına sürekli canlılık getiren eserler ortaya koyduğu söylenebilir.

2.4.8. Nâsır Kîşâverz

Nâsır Kîşâverz, 20 Mayıs 1341/1942 yılında Tahran’da doğdu. Çocukluğundan beri şiir yazmaya meraklı olan şair 1367/1988 yılında sanayi alanında eğitim gördü. Ancak, daha sonra bu alandan çekildi ve edebiyat alanına yönelerek tüm zamanını çocuk edebiyatına verdi. Çocuk ve gençlere yönelik şiir toplantıları düzenleyen yazar “Keyhân Beççehâ” dergisi ile koordineli olarak çalıştı. Derginin yönetim kurulu üyesi olarak aktif çalışmalar yapan şairin bu yayında şiirleri de yayınlandı. İlk kitabı 1378’de “Menû Morğâbîhâ” (Ben ve Ördekler) adını taşıyordu.

Çok yönlü bir sanatçı olan Kîşâverz, müzik aletlerine de meraklıdır. Ud ve gitar çalarak müzikle de ilgilenen Kîşâverz şiirle beraber hikâye de yazma işiyle de ilgilenmektedir.

Üretken bir şair olan Kîşâverz, birçok ödüle layık görülmüş önemli eserlere sahiptir.. Bunlar arasında “Mâh-i Telâyî” (Altın Ay) kitabını sayabiliriz. Bu ödülü

³²⁵ Zendegînâme-i Mustafa Rahmandust, <https://www.hamshahrionline.ir/news/95939>, Erişim tarihi: 17. 07. 2023.

Çocuk ve Gençlik Festivalinde aldı. Bu festivalde Nâsır Kîşâverz, son yirmi yılında seçilmiş şairlerinden biri olarak anıldı.

“Küçük Kalem” kitabı, 12. Çocuk ve Gençlik Kitap Festivâli’nin şiir bölümünde ödüle layık görüldü. Kîşâverz’in mesleki kariyerinde yer alan “Medâd-i Perende” rozeti, Çocuk ve Gençlik Gelişim Merkezi’nin en değerli rozetlerinden biri kabul edildi. Ayrıca “Selam Beççehâ” dergisinin ödülünü almaya hak kazandı.³²⁶

Yazarın yazın hayatında çocuğun edebi kültürü tanınması ve sevmesini ve topluma girmesini sağlamak, çocuğun kendisi ile tanıştırmak ve çocuklarda saygılı davranışlar oluşturan, çocuklarda yaratıcılığı artıran, çocuklar için eğlenceli ve keyifli metinler yazmak gibi hedefler edinmiştir. Şair, Müzikal şiirleri ile çocuğun dünyasına girerek oradan aldığı ilhamlarla şiirleri ile toplum ve aile hayatından kesitler verir. Sözün güzel beyânı olarak estetik yapıyla dikkat çeken şiirlerinde çocuk gerçekliği bariz bir şekilde fark edilmektedir³²⁷. Nâsır Kîşâverz, günümüz çocuk alanında yenilikçi çağrışımları ve özellikle de imgesel anlatımlarıyla çağdaş dönem edebiyatına eserler vermeye devam eden önemli bir yazardır.

2.5. BAŞLICA ARAP ÇOCUK EDEBİYATI YAZARLARI VE ŞAİRLERİ

Başlıca Arap Çocuk Edebiyatı yazarları ve şairleri, Ahmed Şevkî, Süleyman İsâ, Ya’kub Şârûnî, Tağrîd Ârif Neccâr, Kâmil Kiylânî, Fatıma Şerafüddin, Ebû Firâs Nitâfî, Beyân Safadî’dir.

Mısır, yetişkin edebiyatının olduğu gibi Arap çocuk edebiyatının da başlangıcı ve beşiği durumundadır. Rifaa Tahtavi’nin Avrupa’da görev yapan Mısır büyükelçisinden ülkesindeki çocuklar için yazılmış matbu kitap gönderilmesi talebiyle Mısır’da yeni adımlar atılır.³²⁸ Bu adımların ilk temsilcisi, çocuk edebiyatı alanına güçlü bir soluk getiren Ahmet Şevkî’dir.³²⁹

³²⁶ Biyografi-yi Nâsır Kîşâverz, Beykede, <https://biokade.blog.ir/post/Biography-Nasser-Keshavarz>, Erişim tarihi: 21.10.2023.

³²⁷ Mevlûd Muaddinkâr, “Musîkî-yi Şî’ri Nâsır Kîşâverz”, Pâyannâme-i Karşînâsi Erşed, Dânişgâh-i Beyne’l-Milelî İmam Rıza, 17-19.

³²⁸ Bkz., Ahmet Kazım Üürün, Çağdaş Mısır Romanında Necib Mahfuz ve Toplumcu Gerçekçi Romanları, (Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, Erzurum, 1994), 1-13.

³²⁹ Et-tiflu fî şî’ri Ahmed Şevkî, Dirâsetün Menşûra, Fî Mecelleti Müesseseti Hâlid Bedevî, April 2018.

2.5.1. Ahmed Şevkî

Ahmed Şevkî, Çerkez bir baba ve Rum-Türk bir annenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Annesi, Hidiv İsmail'in sarayında padişahın torununun yetiştirilmesinden sorumluydu. Bu nedenle Şevkî'de annesiyle birlikte sarayda kalıyordu. Küçük yaşta hafız olan şair, on yaşında 13303/1885 yılında Hukuk Mektebi'ne girdi ve burada kurulan tercüme bölümüne katıldı. Hocası Şeyh Muhammed el-Basiuni onun günün birinde büyük bir şair olacağını o günden görmüştü. Ticari bir amaçla gidişi üzerine fikirlerinde entelektüel ve yaratıcı değişimler başladı ve Mısır İlerleme Derneği'nin kurucu heyetine yerini aldı. İngiliz işgali döneminde Mustafa Kemal ile yakın dostluk kuran Şevkî'nin amacı Mısır'ın düşünsel ve edebi anlamda bir renesansa ihtiyacının olduğuydu.

Şair, her ne kadar batı kültüründen istifade etse de gönlü Arap şairlerinin öz mayasından yanaydı. Racine Moliere gibi Fransız şairlerinden etkilenen şairin Hidiv Abbas'ı öven şiirleri de bulunmaktadır. Şevkî'nin bu şiirleri yazmasındaki ana nedenin hilafete sahiplerine övgü geleneğinden ve dini düşüncelerden kaynaklandığını söylemektedir. Bize göre de annesinin Türk oluşu ve saraydaki hayata karşı minnet duygusu da bu sebeplere dâhil edilebilir. Bu bağlılık, Şevkî'ye pahalıya patlamış ve İngilizler kendisini 1915'te İspanya'ya sürgün etmiştir. Ancak, bu yeni meskenin Şevkî'ye tanıttığı Endülüs medeniyeti, şairde yeni bir söylem ve düşünce iklimi oluşturmuştur. Şevkî, bu sürgün sonrasında birçok dili tanıma ve fikrî yönden açılım kazanmıştır. Ancak, Mısır'da yaşanan olaylar, halkının kurtuluş arayışı ve kendisinin sürgünde oluşu onu hüznendiriyordu. Bu hüznün şiirlerine de aksediyor ve sürgünden önceki tarzı bırakıp yeni üslup ve konulara yöneliyordu. 1920'de Mısır'a dönen şair, yeni üslubunu ortaya koyduğu şiir ve tiyatral şiirlerle edebiyatçılar tarafından "Emir'ş-Şuarâ" ünvanı aldı. Ülkesinin siyasi, sosyal birçok sorunlarını, eğitim gören gençlerin konularını, çocuklara şiir, marş, şarkı ve tiyatral oyunları ile Arap dünyasının güncesine oturan bir şair oldu.³³⁰

وإنما الأمم الأخلاق ما بقيت فإن هم ذهب أخلاقهم ذهبوا³³¹

³³⁰

Hayatu

Ahmed

Şevki,

<https://web.archive.org/web/20140820060330/http://www.ashawkymuseum.gov.eg/7ayatoh.html>,

Erişim tarihi: 6.12.2023. Taha Vâdî, Şi'ru Şevkî el-Ğinâ ve'l-Mesrahîy, 5. Baskı, (Kahire: Dâru'l-Maârif,

³³¹ İslamweb.net, Min Akvâli'ş-Şuarâ Fi'l-Ahlâk, <https://www.islamweb.net/ar/article/230491/Erişim> tarihi: 6.12.2023.

Milletler ahlakı olduğu sürece bakî kalırlar Ahlâklarını kaybederlerse kaybolur giderler

Sözü ile sosyokültürel değerlerin ağırlığını görebildiğimiz Şevkî'nin, türâsa (kültürel mirasa) bağlılığı ve şiirlerinde Kur'an'dan ayetlere atıfları, onu ayrıcalıklı kılan özelliklerindendir.³³²

Yenilikçi söylemlerle alana katkı sağlayan Şevkî, çocuk edebiyatına dahil ettiği şiirlerini basit ve anlaşılır bir dille yazmış ve tiyatral tarzda şiirleriyle çocuğa sanatsal bir düşünce kabiliyeti katmaya çalışmıştır. Şevkî aynı zamanda çocuklar ve okul arasında köprü olacak şiirlerle onlara okulu sevdirci çağrılarda bulunarak bilgiye bağlılığı ve bilgiyle donanmanın gerekliliğini de teşvik etmektedir. “Ben Okulum” Adlı şiirinde şöyle demektedir:

أَنَا الْمَدْرَسَةُ أَجْعَلُنِي / كَأَمْ لَا تَمْلِكُ عَنِّي / أَنَا الْمَصْنَبُخُ لِلْفِكْرِ / أَنَا الْمِفْتَاحُ لِذَهْنٍ / أَنَا الْبَابُ إِلَى الْمَجْدِ / تَعَالِ ادْخُلْ عَلَى
الْيُمْنِ³³³

Ben okulum/ Beni benden bıkmayan bir ana gibi eyle/ Ben düşüncenin lambasıyım/ Ben aklın anahtarıyım/ Ben izzet kapısıyım/ Gelin, girin sağımdan.

Şevkî, çocuğu eğitimle tanıştırdığı şiirinde, onun hayal ettiği gibi okulla çocuk arasında güçlü bağlar kurmak istemiş ve okulu çocuğun diliyle konuşturmuştur. Şiirdeki ritimlerle çocukların kalp atışları ve ritimsel hareketleri özdeşleşmiş, çocuğun okula sevgisi hızlandırılmıştır adeta. Şiirdeki hikâyenin anlatıcısı çocuğu eğitecek olan bir okuldur, hem de çocuğun merak ettiği bir mekândır.

Ahmed Şevkî, (1868-1932) Mısırlı bir şair ve yazardır. Kendisi Araplar tarafından tüm çağların en büyük Arap şairlerinden biri olarak kabul edilir. Şevkî'nin Arap yazarların öncüsü kabul edilmesinde, onun kültürlü bir ailede yetiştirilmesinden ve kalıtsal yönden gelen özellikleri ve becerileri üstün dehası birleşmiş ve edebiyat alanında patlamaya yol açacak yenilikler oluşturmaya neden olmuştur.³³⁴ Ahmed Şevkî, bir saray şairi olarak klasik Arap nazmının hicviye hariç tüm türlerini geleneğe uygun bir şekilde yazmıştır. Ancak hicviye yazmayı tercih etmemiş, gazel

³³² Asıl Abdu'l-Vehhâb Yusuf Atût, “Ahmed Şevkî Dirâsetun Fî A'malihir'-Rivâiyye”, Câmiatu en-Necâh el-Vataniyye, Yüksek Lisans Tezi, Nablus-Filistin, 2010.

³³³ Ahmed Şevkî, *Şevkiyyât*, 168.

³³⁴ Bkz: Fevzî Atâvî, *Ahmed Şevkî Şâiru'l Vatanyee ve'l-Mesreh ve't-Târih*, 1. Baskı, (Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-Arabî), 11-13.

tarzındaki şirlerinde de çok başarılı olamamıştır. Methiye söylemenin yanlış olduun belirtmesine rağmen kendisi de bu işi yapmıştır. Fakat sürgünden önce ve sonra yazdığı methiyeler arasında fark vardır. Sürgün dönüşü sarayın etkisinden kurtulan Ahmed Şevkî, daha sert ve sade bir üslup kullanmış, aşırı övgülerden kaçınmıştır. Sürgünden sonra halkçı bir tavır sergileyen şair, şiirlerinde günlük olayları, dini, siyasi ve tarihi konuları Mehmet Akif gibi milli bir şuur ile ele almıştır.

İslam dünyasındaki sosyal ve ahlâkî çöküntülere ve Batı'nın sömürgeciliğine dikkat çekmeye çalışmıştır. “Milletler ahlaklarıyla yaşarlar, ahlâkî olmayan millet çöküntüye uğrar” anlamındaki beyti, onun devrindeki hakim düşüneyi yansıtmaktadır. Bu dönemde yeni nazım türlerine de yönelen Ahmed Şevkî, Abdülkâh Hamid gibi manzum piyesler, hikâyeler ve fabllar yazmış ve Avrupa'daki şair ve ediplerden de etkilenmiştir. Mısır'da İslâm dünyasının feminist öncülerinden olan Kasım Emin'e sürgündeyken karşı çıkmış, ancak sürgünden sonra onu desteklemiştir. Buna rağmen hilafetin ve İslâm dünyasının liderliğinin Türklerin elinde kalması gerektiğini savunmuş, bu fikirlerini sonuna kadar korumuştur. Her fırsatta halifeyi ve hilafet makamını öven kasideler yazmış, Türk İstiklal Savaşı'nı yakından izlemiş, bazı şiirlerinde bu savaşın komutanlarına ve Türk gençlerine takdir ve şükranlarını sunmuştur.³³⁵ Ahmed Şevkî, Şiirlerinde birçok dini konuyusamimiyetle işlemiş, dini olayları ve peygamber kıssalarını bolca kullanmıştır. Tiyatro eserlerinde çok başarılı olmasa da Arap edebiyatına tiyatroyu sokarak bu alanda da hizmet etmiştir. Yazdığı eserlerin çoğu hem sağlığında hem de ölümünden sonra Mısır'da defalarca sahnelenmiştir. En başarılı eseri ise Antara ile Kleopatra'dır.³³⁶

Akıcı üslubu ve üretken kalemi nedeniyle zamanının yazarları ve şairleri, ona “Şairlerin Prensi” unvanını vermişlerdir. Şiirlerinin dize sayısı yirmi üç bin beş yüzü aşmış ve bugüne kadar hiçbir Arap şairinin ulaşamadığı bir düzeye ulaşmıştır.³³⁷ Çocuk dünyasına giren şiirleri bugün dahi çocuk yazınında yerini korumaktadır. Çocuklar için elliden fazla şiirsel öykü yazan şairin eğlencenin yanı sıra eğitimi de hedeflediği bilinmektedir. Şevkî, çocuklar için yazdığı hikâyeleri hakkında şöyle

³³⁵ Şevkî, Eş-Şevkîyyât, I, 52, 280-281.

³³⁶ Ramazan Şeşen, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, “Ahmed Şevkî”, II, İstanbul: 136-138.

³³⁷ Tasneem Morsî, Bibliotheca Ahmad Showqi, Alexandrerina, Mektebetü'l-İskenderiyye, t.y.,y.y., <https://www.bibalex.org/libraries/Presentation/Static/Shawki.pdf>, Erişim tarihi: 9. 01. 2023,

demektedir: “Ben hatıralarımı meşhur Lafontein üslubuna göre yazmayı denedim. Bu koleksiyonda buna uygun bir şey var. Yani iki ya da üç efsaneyi bitirmiş olursam, Mısırlıların olaylarını toplar ve onlara ondan bir şey okurum. Onlar da onu bir bakışta anlar, unuttur ve çoğuna gülerler. Ben buna seviniyorum. Allah’tan şairlerin yeni gelişmiş ülkelerde yaptığı gibi, yeni tekniklerle Mısırlı çocukların anlayışına göre ondan hikmet almaları için bana başarı vermesini diliyorum.”³³⁸

2.5.2. Süleyman İsa

Suriyeli şair Süleyman İsa (1921-2013), Hatay’ın Süleymaniye İlçesine bağlı Nahırlı köyünde dünyaya gelmiştir. İlk eğitimini babasından alan şair, Ömer Hayyam’ın şiirlerini ve eski Arap edebiyatından Asmaiyyat şiirlerini ezberlemiştir. Hatay’da Fransız işgaline karşı vatansever hareketlere katılmış ve bu nedenle arkadaşlarıyla Hatay’ı terk etmek zorunda kalmıştır. Lise öğrenimini Hama, Lazkiye, Şam illerinde tamamlamıştır. Vatansever şiirleri nedeniyle defalarca tutuklanmış ve işkencelere maruz kalmıştır. Lisansını Bağdat Dâru’l-Muallimin el-Aliye Akademisinde tamamlamıştır. Ardından Suriye’ye dönerek (1947-1967) yılları arasında Arap dili ve Edebiyatı öğretmenliğinin ardından Eğitim Bakanlığı’nda Talim ve Terbiye Kurul Başkanlığı da yapmıştır. 1969 yılında Arap Yazarlar Birliği kurucu üyeliği görevinde bulunmuştur. Cezayirli yazarların eserlerini Fransızca’dan Arapça’ya çevirmiştir.

Yazar, 1982’de Afrika Yazarlar Birliği’nin verdiği LOTUS ödülünü ve 2000 yılında Arap Yaratıcı Şiir Ödülünü almıştır. Çocuk alanında çeşitli konularda eserlere imzasını atan İsa’nın Hikme yayınevi tarafından basılan “Ey Küçükler Sizlere Çocukluğumu Anlatıyorum” adlı eseri, Londra’da İngilizce ve Türkçe olarak iki dilde yayınlanmıştır. Ayrıca, “Salıncaklar Çocuklara Şarkı Söylüyor” (Dubai BAE 2009), “Ağaç-Çocuklara Şiir Divanı” Rusça’ya çevrilmiş (Moskova Rusya1984). Yazarın çok sayıda çeviri, hikâye, düz yazı, şiir eserleri bulunmaktadır.³³⁹

Doğum yeri Hatay olan yazarın, Türk kültürüyle dolu olan kalbinin kendi yaşamı etrafında öbeklenen Arap çocuklarına vatan sevdasını mısralarıyla sevdiren ve mileltine derin duygularla bağlı şair İsa’nın entelektüel kişiliği ile oluşturduğu, sanatı kendini ifade etme aracıydı. Halkını parçalanmaya ve dağılmaya karşı

³³⁸ Ahmet Şevki, *eş-Şevkiyyât*, Mukaddime, Hindâvî, Kahire: 2012.

³³⁹ Nuri Sağaltıcı, Süleyman İsa’nın Hayatı ve Yapıtları, Yayın tarihi: 10 Şubat 2010, blogspot.com, Erişim tarihi: 12. 05.2023.

direnmeye ve birliğe çağıran şairin şiiri milletin hayallerine ve kaygılarına tercüman olmuştur.

Çocuk edebiyatına önem veren, zengin ve çeşitli ürünler ortaya koyan önemli bir şair olarak, şiirlerinde vatane-severliği, özgürlüğü, adaleti, danışmayı, barışı, doğayı, yaşamı, bilgiyi, yüksek insani değerleri şiir diliyle anlatmıştır. İslam geleneklerinden esinlenerek işlediği konular, onun hayal gücünü, becerilerini ve kişiliğini harekete geçirmektedir. Çocuk oyunları, mizah, diyaloglarında teşvik ve eğitim ile pekiştirilmektedir. Çocuk edebiyatının tarihini, kuramını, yöntem ve tekniklerini ele alan önemini ve dönemini vurgulayan çalışmalar ve makaleler bulunmaktadır.

2.5.3. Ya'kub eş-Şârûnî

Yakup eş-Şârûnî, Mısır'ın First Leydisinin elinden "Ecmelü Hikâyatu's-Şa'biyye/En Güzel Halk Hikâyeleri" adlı kitabının yazarı olarak 2001 yılında "Suzan Mübarek Çocuk Edebiyatı Yarışması"nda özel jüri ödülü almıştır. Dâru'l Maârif yayınevi tarafından neşredilmiş olan başlıca eserleri şunlardır: "Nehrü'z-Zeheb", "Hâtem'üs-Sultan", "Eş-Şâtiru'l Mahzûz", "Denânîru Leblebe", "Sirru'l-Lihyeyu'l-Beyda", "Hesna ve's-Su'bânu'l-Melikî", "el-Keslânu ve Tâcu's-Sultan", "Es-Sayyâd ve Dinâru's-Sultan", "Es-Sayyâdu'l-Miskin ve'l-Mâridu'l-Laîn". Bugüne değin 400'e yakın eser veren yazarın, teknoloji çağının çocuklarına seslenebilmek uğruna birçok tekniğe başvurduğunu öğrenmekteyiz.

Yazar, bilimkurgu hikâyelerinde geleneksel hikâyelere yeni fikirler katarak, çocuğun ilgisini çekecek hikâyeler üretmiştir. Şârûnî, kadim kültürden yararlanmış ve globalleşen dünyada kültürel iletişimin, ülkeler arasındaki engelleri ortadan kaldırışını göstermiştir. Harmanlanan bu entelektüel çeşitlilik ile dünyanın dört bir yanındaki çocuklara uygun metinler yazma hususuna katkıda bulunmuştur. Nitekim, 2001 yılında Suzan Mübarek Çocuk Edebiyatı Yarışması'nda Jüri Özel Ödülü'nü "Ecmelü Hikâyâtu's-Şa'biyye" (En Güzel Halk Masalları) adlı kitabıyla almaya hak kazanmıştır. Ayrıca, "Kenzün Ceziretü Arüsü'l-Bahr" (Deniz Kızı Adası'nın Hazinesi) romanı İtalya ve Polonya Eğitim bakanlığının Alman yazar Goethe'nin adına verilen Onur Ödülü de dahil olmak üzere uluslararası birçok ödülü kazanmıştır. "Rihlet'un Ra'ia" (Harika Yolculuk) eseri ile Kültür Yüksek Meclisi Yazarlar Grubu'nun 2002 yılının "En İyi Çocuk Yazarı" ödülüne lâyık görülen yazarın adı,

İsviçre Dünya Çocuk Kitapları Konseyi tarafından evrensel onur listesine konulmuştur.³⁴⁰

Çocuk edebiyatına canlılık getirmek için yazan şairlerden olan Şârûnî, bu alanda amaçladığı hedeflerini şöyle dile getirmektedir: “Çocuk edebiyatına yönelik gerçek bir eleştiri hareketine, büyük bir eleştiri hareketine ihtiyacımız var. Ne yazık ki yayıncılar genel olarak romanlar gibi edebiyat eleştirisine yönelik çalışmalar yayınlamayı reddediyor. Elbette bu eleştirel kitaplar romanlar gibi bir satışa sahip olmayacaklardır. Ama ilgiye çok ihtiyacımız var.”³⁴¹

Yazarın çağdaş çocuk yazınına eleştirel bakışı yakalamak ve gerek yurt içinde gerekse de yurt dışında oluşan çocuk güncesinde değerlerin yaşatıldığı metafora varlığını sürdürdüğü yazıları, Mısır başta birçok İslam ülkesinin kültür mirası içinde anılabilir.

2.5.4. Tağrîd Ârif en-Neccâr

Yazar Tağrid Arif En-Neccâr, 28 Eylül 1951 yılında Ürdün Amman’da dünyaya geldi. Beyrut Amerikan Üniversitesi İngiliz edebiyatı bölümünde ve Eğitim Psikoloji alanında lisans eğitimi yapmıştır. Birkaç yıl eğitim alanında çalıştıktan sonra yayın faaliyetlerini yürütmek için “Haya Kültür Merkezi”nde çalışmalarına başlamıştır. Tağrid En-Neccâr, okul öncesi çocuklara yönelik kitap ihtiyacını fark etmiş ve Arap ülkelerinde sevilen çocuk kitapları yazmıştır. Yazarın şimdiye kadar 32 çocuk çizgi romanı yayınlanmıştır. Bunlardan biri, “Men Habbee Harûfe’l-Î’d” (Bayram Kuzusunu Kim Sakladı?) adlı kitabı İngilizceye çevrilmiş ve Dünya Edebiyatı yayınları arasına girmiştir.³⁴² Yazarın, 2000 yılından bu yana aldığı çok sayıda ulusal ve uluslararası ödülleri bulunmaktadır. Tezimizde, konudan sapmamak için birkaç eserine yer vereceğiz:

2019: İttisalat Çocuk Edebiyatı ödülüne “Maza Hasale Li Ahi Ramiz” hikâyesiyle,

2017: İttisalat Gençlik Ödülüne “Seteşrigu-Şems Velew Ba’de Hîn” hikâyesi ile, 2017: “A Strange Adventure” adlı resimli kitabı için Almanya’daki Uluslararası

³⁴⁰ Hebbe Muhammed Abdü’l-Fettâh, *Tecelliyâtü’l-Kass Fî Edebi’t-Tıfl İnde Ya’kûb Eş-Şârûnî*, (Mısır: el-Merkezü’l-Kamiyyü Sikâfetü’t-Tıfl, 2020), 13-15.

³⁴¹ Ya’kup Eş-Şârûnî, “Nehtâcu Hareketü Nagd Hakîkiyye Lit’Tatvîri Edebi’t-Tıfl, Yayın tarihi: 16 Mart 2016, <https://www.alghad.tv/Erişim> tarihi: 28. 09. 2023.

³⁴² Menhûm, “Tağrîd en-Neccâr”, <https://manhom.com/شخصيات/تغريد-النجار/>, Erişim tarihi: 11.01.2023.

Gençler Kütüphanesi tarafından “White Raifance” adlı hikâyesi ödülüne layık görülmüştür.³⁴³

Arap çocuklarına Filistin ve Ürdün halk kültürünü, türâsı yani (mirasını) tanıtan yazarın hikâyeleri, gerçek yaşanılmışlıklarıyla göze çarpıyor. Yazar, farklılıklara hoşörü, kardeşlik, hoşgörü, bağışlama gibi örfe dayalı nezaketi zarif bir dille anlatıyor. Edebiyatı toplumun yararına sunan yazar, sıradanlığı, aşan kararlı ve sürükleyici kurgularıyla çocuk zihninde edebî tablolar çiziyor.

Sonuçta Arap kültür yapısını, aile mefhumunun anne baba yanındaki kutsallığını ve cesur, kahraman ve güzel ahlaklı gençliğin çarpıcı hayat hikâyeleri ile Neccâr’ın hayata baktığı yeri çocuk okurun bakabileceği bir yerdir. Yazar, çocuklarla temasın, diyalogun ve birlikteliğin örneğini sergilediği hikâyelerinde topluma yararlı karakterler yetiştirmekte bulur mutluluğu.

2.5.5. Kâmil Kiylânî

Mısırlı yazar Kâmil Kiylânî, (1897-1959) Arap çocuk edebiyatının öncüsü ve İslâm aleminin çocuklarının babası olarak bu alanında önemli yapıtları ile ünlenmiştir. Kiylânî aynı zamanda şair ve çevirmen olarak ta çocuk alanında eserler vermiştir. Kahire’de mütevazi bir evde dünyaya gelen yazarın babası meşhur bir mühendisti. Oğlunu çok iyi yazarların yanına göndererek, iyi bir eğitim ile Kur’an hafızlığı yaptırdı. Lise eğitiminin ardından 1917 yılında Mısır Üniversitesi’ni kazandı. Aynı yıl “En-Nesrü’l-Mısri” gazetesinde ilk çocuk hikâyesi yayınlandı. İngilizce öğretmeni olarak çalışmaya başlayan Kiylânî, Mısır Üniversitesi’nde konferanslar verdi. 1922’de er-Recâ gazetesinin yayın yönetmenliğini yaptı ve bu yayın vesilesiyle çocuklar için şiirler yazmaya başladı. Yazar, 1954 yılına kadar Vakıflar Bakanlığı’nda Müdür, Meclis Başkanlığı gibi idari işlerde çalıştı.

Kiylânî’nin marşları, şarkıları, şiirleri, fabl türü şiirsel hikâyeleri, çocuğun anlayışına göre yazılmıştır.³⁴⁴ Kiylânî’nin küçük yaştan itibaren yazdığı şiirleri 20 bin beyti bulmuştur. Şair, Yaratıcı’yla barışık olduğu dünya görüşünü anlattığı şiirinde duygularını şöyle dile getirmektedir:

³⁴³ Mecelletü’l Haya Li’l-Etfâl, el-Edebiyyatü’l-Ürdüniyyetü Tağrîd En-Neccâr, Dayfetü’l-Haya Lil-Etfâli Ala’l-Facebook, Ruveyda Mustafa, 1-10, <http://alhayatilatfal.net/full.php?ID=2788>, Erişim tarihi: 18.10.2023.

³⁴⁴ Ahmet Zalat, Edebü’l-Etfâl Beyne Ahmed Şevki ve U’sman Celâl, 1. Baskı, (Kahire: Dârun-Neşrü’l-Mektebetü’l-Mısriyye Mektebetü’l-Vefâ, 1994), 103.

مَذْهَبِي فِي الْحَيَاةِ صَبْرٌ جَمِيلٌ/ هَلْ يُنَجِّي مِنَ الْبَلَاءِ عَوِيلٌ؟!/ لَمِي أَضِيقُ بِالْحَيَاةِ ذَرْعًا وَعِنْدِي/ بِسَمَاتٍ لِلْخَطْبِ
وَهُوَ جَلِيلٌ/ لَا أَرَى فِي الْوُجُودِ إِلَّا جَمَالَ/ كُلُّ مَا فِي الْوُجُودِ حُسْنٌ أَصِيلٌ³⁴⁵

*Hayattaki inancım güzel sabırdır/ Feryat, beni etmek belâdan kurtarır mı?/
Hayatta daralmadım o varken/ Azametli vaazlara gülümsemek varken/ Varlıkta
güzellikten başka şey görmüyorum/ Varlıktaki her şey iyi ve asildir.*

Kiylânî, birçok dile çevrilen öyküleri Mısır Arap Cumhuriyeti Yüksek Sanat Edebiyat Konseyi tarafından verilen “Çocuk Edebiyatı” ödülünü aldı ve yazara devlet tarafından çok kez teşekkür belgesi verildi.³⁴⁶

Hikâye ve şiirlerinde gelenekleri ve erdemleri tanıtan yazar, çocuğu küçük yaşta kültürel değerlerle tanıştırmaktadır. Kiylânî’nin akıl ve islam sınırı içinde yetenekli ve inançlı yazılarıyla hayatı güzelleştirmek en büyük dileğidir.

2.5.6. Fatima Şerafüddin

Lübnanlı Fatima Şerafüddin, çocuk edebiyatı alanında yazar, editör ve çevirmendir. 1966 doğumludur. Ameriha’da Ohio Üniversitesi’nden 1993’te eğitim teorileri ve uygulamaları bölümünden ve ikinci olarak ta modern Arap edebiyatından olmak üzere çift dalda yüksek lisans eğitimi almıştır. Edebi eserlerinin çoğu 15’ten fazla dile çevrildi. Çok sayıda ödül kazanan yazar 2019 yılında Astrid Lindgren Uluslararası Anma Ödülü’ne aday gösterildi. Akademiye geçene kadar uzun yıllar eğitim ve öğretim alanında çalışan yazar, çocuk ve yetişkinler için yaratıcı yazarlık atölyelerinde ders verdi. 1999 yılında Amerika’da Houston’da bulunan Rice Üniversitesi’nde Arap Dili ve Medeniyeti profesörü olarak Center for Linguistic Studies’de çalıştı. Şerafüddin, dünya çapında yayınlanmış 120’den fazla kitaba imzasını atmıştır.

Eserleri arasında; “Silsiletü Dünya el-Hikâyâ” (Hikâyeler Dünyası) “Hel Ta’rifu Men Ene?” (Ben Kimim Biliyor musun?), “Silsiletü Kisas-u Nedim” (Nedim’in Hikâyeleri) gibi hikâyeleri vardır.

Son aldığı bazı ödülleri: 2014: “Ebcad Havvaz” (Dâru’s Şurûk) kitabı için Kahire sergisinde çocuklar için En İyi Kitap ödülü aldı.

³⁴⁵ Enver el-Cündî, *Kâmil Kiylânî Fî Mir’âti’-Târîh*, (Mısır: Matbaa Kiylânî Sağır, t.y.) 327.

³⁴⁶ Velid Abdü’l Vâcîd Kessâb, “Mekâlât Fi’-Edebi ve’s-Sîreti’z-Zâtiyyeti Kâmil Kiylânî (1897-1959)”, (Riyad: Kitâbu’l-Mecelletü’l-Arabiyye, 1442/2020), 11-15.

2016: Bologna Fuarında “Lisânuke Hisânuk” (Dilin Senin Atın) kitabıyla Bologna Ragazzi Yeni ufuk ödülü aldı.

2017: Gençler için Yılın Kitabı (Dar Al-Saki) kategorisinde “Coppuccino” kitabıyla Çocuk Kitapları dalında E’tisâlât ödülünü kazandı.³⁴⁷

Şerafüddin, modern zamanlarda geçmişle gelecek arasında köprü kuran edebiyatın yeni konu ve karakterlerini ortaya koyar. Bu eseri, Arap çocuklarının güncel sorunlarını tartışıp sorgulamalarını sağlar. Şerafüddin, bu akademik çabasıyla çocuk edebiyatı alanında başarılıdır.

2.5.7. Ebû Firâs En-Nitâfi

Şair Ebû Firâs En-Nitâfi, 1941 yılında Kudüs şehrinin Nitaf köyünde doğdu ve 2014 yılında Ürdün’ün Amman şehrinde vefat etti. Filistinde temel eğitimini tamamlayan Nitâfi, 1963’te Amman’da Öğretmen Koleji’nden mezun olduktan sonra Beyrut Üniversitesi’nden Arap Dili alanında lisans ve ardından el-Ezher Üniversitesi’nden edebiyat ve tenkit alanında 1975-1979 doktora derecesi aldı. Ürdün ve Kuveyt’teki okullarda on üç yıl öğretmen olarak çalıştı. Suudi Arabistan’da Öğretmenler Enstitüsü’nde, Amman’daki Yüksek Öğretmen Okulu’nda ve El-Ahliyya Amman Üniversitesi’nde öğretim görevlisi olarak çalıştı. En-Nitâfi, 1993’den beri Uluslararası İslâmî Edebiyat Derneği Ürdün Bölge Kurumu, Ürdün yazarlar Birliği ve Filistin Yazarlar Birliği Üyesi seçildi. Yazarınaşlıca eserleri şunlardır:

Er-Ravdatü’ş-Şerîfe”, İslami tiyatro, Dâru’r-Râzî, Dimaşk, 1982,

Rehîk’u’l-Azâb, Dîvânu Şi’r, Dâru’r-Râzî, Dimaşk, 1982,

Divânü’n-Nitâfiyyât, Dâru’l-Beşîr, Amman, 1996,

Divânü’t-Turâbu’l-Hazîn, 2008,

Ravzu’l-Ehibbâ, Divânü Şi’r, El-Matâbiu’l-Merkeziyye, Amman, 2009,

Divânü Atşu’l-Burtakâl, Divân Şi’r, El-Matâbiu’l-Merkeziyye, Amman, 2009.

Nitâfi’nin yazdığı son üç şiir koleksiyonu klasik ve serbest tarzdaki şiirleri içermektedir.³⁴⁸ Erişkin edebiyatı, müzik ve şiir alanında çok sayıda araştırma

³⁴⁷

Kurtuba

Fatima

Şerafüddin,

https://web.archive.org/web/20201217132047/https://www.kalimatgroup.ae/our-authors.html?translated_by=1249, Erişim tarihi: 8. 08. 2023.

³⁴⁸ Ebû Firâs En-Nitâfi, <https://ar.wikipedia.org/wiki>, Erişim tarihi: 1.10.2023.

makalesi ve hakemli bilimsel dergilerde yayınlanmış on dokuz makalesi bulunan Nitâfî, çocuk alanına da katkı sunan şairler arasındadır.

2.5.8. Beyân Es-Safedî

1956'da Suriye'de doğan şair, Arap dili ve edebiyatı lisansı ve İşletme bölümünü tamamladı. 1977-1982 yılları arasında Bağdat Çocuk Kültür Evinde Kültür Editörü olarak çalıştı. 1989-1997 Yemen Gazetesi "Al-Sevri"'nin kültür bölümünün başkanlığını yaptı. 2003-2006 Kültür Bakanlığı Şam Çocuk Dergisi "Üsâme"'nin Genel Yayın Yönetmeni olarak çalıştı. Halihazırda Suriye Genel Kitap Heyeti'nde uzman olarak çalışan yazarın yazıları çeşitli Arap dergi ve gazetelerinde yayınlandı. Birden fazla okuma, görsel ve işitsel ortamda eser yayınlamış ve bestelemiştir. "İftâh Yâ Simsim" çizgi filminin söz yazarlığını yaptı. Ayrıca yazar, yetişkinlere ve çocuklara yönelik çok sayıda seminer, festival ve Suriye ve Arap yarışmalarında juri heyetine katıldı. Ayrıca, çocuk oyunları, dizi film senaryoları, şarkı sözleri yazarlığı ve televizyon yönetmenliği gibi birçok alanda eserler yazmış ve eserlerinin birçoğu Arap ülkesinde okul müfredatına dahil edildi. Çocuklara yönelik bazı şiir ve öyküleri Fransızca ve Rusça dillerine çevrildi. Yazar, Mısır 2007 İskenderiye Kütüphanesi Kültür Haftası'na, 2008 Şarka II. Okuma Festivali'ne katıldı ve özel bir seminerle Takdir Belgesi ile onurlandırıldı. 2008-2014 yılları arasında çeşitli Arap ülkelerinde yapılan Çocuk Kültür Festivallerine, Çocuk Forumlarına ve Çocuk Kongrelerine katılarak Uluslararası aktivitelerde Juri üyeliği de dahil bir çok görevlerde bulundu.

Eserlerinden başlıcaları:

Şi'ru'l-Etfâl Fi'l-Vatani'l-Arabî, (Tarihi ve Eleştirel İnceleme), Kültür Bkanlığı, Dimaşk, 1998.

Muhtârât Tûrâsiyye Fi't-Tıfl ve'l-İlm ve't-Tâ'lîm, Kültür Bkanlığı, Dimaşk, 2006.

Hikâyâtun Cemile- 10 Bölüm, Dâru'l-Âdâb, Beyrut, 1978.

"Eğlâ Kelime: Şi'ir", "Hikâyât Arabiyye", "Vâdî Şemsun", "Usfûrun", "Cezîretü'l-Muhabbe", "Levehâtu's-Şi'r" Dâru's-Sikâfetü'l-Etfâl-Bağdat. "Bitâkât Muhabbe Şi'r" 1977-1982, "Hikâyât Kable'n-Nevm"³⁴⁹.

³⁴⁹ Beyân es-Safadî, Sîretü'z-Zatiyye, https://haybinyakzhan.blogspot.com/2015/09/blog-post_27.html, Erişim tarihi: 22.10.2023.

Yazar Saafdi'nin Kuveyt, Filistin, Lübnân, arasında çeşitli 2009 ve 2016 yılları arasında çeşitli şiir kitapları ve hikâyelerinin basıldığı görüyoruz. Bu yönüyle şairin bölgesel özellikleri ve kültürel zenginlikleri kavradığı ve çocuk alanına katkı sunduğu söylenebilir.

2.6. BAŞLICA TÜRK ÇOCUK EDEBİYATI YAZARLARI VE ŞAİRLERİ

Başlıca Türk Çocuk Edebiyatı yazarları ve şairleri, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Muzaffer İzgü, Gülten Dayıoğlu, Ayla Çınaroğlu, Mehmet Güler, Mustafa Ruhi Şirin, Aytül Akal, Mavisel Yener'dir.

2.6.1. Fazıl Hüsnü Dağlarca

Fazıl Hüsnü Dağlarca, 26 Ağustos 1914 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Babası "süvari yarbayı" rütbesine kadar yükselen şairin hayatı İstanbul'da ve çeşitli illerde geçti. Kuleli Askeri Lisesi'nde iken babasını kaybetti. 1933 yılında Kuleli Askeri Lisesini, 1935 yılında Harp Okulunu bitirdi. 1936'da Erzuruma tayin olan şair, "önyüzbaşı" rütbesinde iken askerlik mesleğini bırakan Dağlarca, 15 yıl boyunca memurluk görevine atıldı. 1959'da İstanbul Aksaray'da bir kitabevi kurarak yayın hayatına başladı. 1960-1964 yılları arasında "Türkçe" adlı bir dergiyi 43. sayıya kadar çıkardı. Dağlarca'nın 1958'de "Deli böcek" adlı eseriyle TDK Şiir Ödülü'nü kazanmış, 1967 yılında ABD'deki Milletlerarası Şiir Forumu tarafından "En İyi Türk Şairi" seçildi. Çocuk edebiyatı alanında "Çocuk ve Allah" adlı yapıtı ile tanınan ve cumhuriyet dönemi şairlerinden olan Fazıl Hüsnü Dağlarca, 15 Ekim 2008'de İstanbul'da vefat etti.³⁵⁰

2.6.2. Muzaffer İzgü

Muzaffer İzgü, 1933 yılında Adana'da dünyaya geldi. Çocukluğu sıkıntı ve yokluk içinde geçen yazar, çocuk yaşta türlü işlerde çalışırken bir yandan da eğitimine devam etti. Diyarbakır öğretmen okulundan mezun oldu ve öğretmenliğe başladı. Mizah yazarı olarak bilinen yazar, 1977'de Akşehir Ulusal Gülmece Öyküsü yarışması'nda üçüncülük, "Donumdaki Para" adlı kitabıyla Türk Dil Kurumu öykü ödülünü, "Dayak Birincisi" adlı çocuk romanıyla da Bulgaristan "Altın Kirpi" ödülünü kazandı. Milliyet Sanat Dergisinin açtığı bir yarışmada ikincilik ödülü, Çocuk Kitapları Fuarı'nda "Uçtu Uçtu Ali Uçtu" masalıyla birincilik ödülünün sahibi oldu. Yazar, emekli olduktan sonra, İzmir'e yerleşti ve 2017 yılında vefat etti.

³⁵⁰ Engin Yılmaz, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, Sayı: 700, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 669-676.

Yazarın kaleme aldığı başlıca çocuk kitapları şunlardır:

Yaşasın Anneannem Spor 1979, Bülbül Düdük (Çocuk Romanı, 1980), Ekmek Parası 1979, Çizmeli Osman 1980, Pazar Kuşları 1980, Uçtu Uçtu Ali Uçtu 1980, Ökkeş Dizisi, Konuşan Balon, Karlı Yollarda 1982, Bandocu Çocuk, Konuşan Kedi (1988), Şarkıcı Kuşlar (1988), Çocukların Ormanı (1998), Kahkahacı Sınıf (1998), Akrobat Pisicik (1998), Gözlüklü Köpek (1998), Süpermen İstanbul'a Düştü (1998), Süslü Kızlar (1988), Bulutlara Simit Satan Çocuk (1998), İçimde İçecekler Açınca (2000). Anneannem Sihirbaz 2003,³⁵¹

Muzaffer İzgü, çocuk edebiyatına gülümseten hikayeleriyle canlılık veren bir yazardır. Çocuk edebiyatında Nasreddin Hoca'nın mizahî üslubunu andıran İzgü'nün çocuğu düşünürken güldürmeyi amaçlayan çalışmalarıyla çocuk edebiyatında uzun yıllar adından söz ettireceğe benzemektedir.³⁵² Çocuğun sorunlarına işaret eden hikâyelerinde, sevgi-saygı, vefa duygusu, yardımlaşma, fedakarlık, çalışkanlık, vatan severlik gibi kültürel değerleri konu edinmiştir.

2.6.3. Gülten Dayıoğlu

Gülten Dayıoğlu, 1935 yılında Kütahya'nın Emet ilçesinde dünyaya geldi. İstanbul Atatürk Kız Lisesini ardından İstanbul Hukuk Fakültesini okudu. Dışarıdan sınavlara girerek İlkokul öğretmeni oldu. 1977 yılında görevinden ayrılarak yazarlığa devam etti. Çeşitli gazetelerde yazıları yayınlana yazarın, imza günleri, bildirileri, söyleşileri ve araştırma yazıları bulunmakla beraber birçok yüksek lisans ve doktora tezine konu oldu.

Ayrıca yazar, yurt dışında yaşayan ailelerin çocuklarının yaşantısını da kaleme alarak, bugüne değin çeşitli sempozyum ve oturumlarda elliyi aşkın bildiri sundu. Yazarın sayısız kitaplarının yanında on iki yaş çocuğu için köy, kasaba, kent yaşamı ile dünyayı, evreni insanlığı konu alan, evrensel ve ulusal dostluk, barış ve kardeşlik kavramlarıyla örülmüş, gerçeküstü ve bilimkurgu türünde romanları vardır.

Romanları: Fadiş 1971, Dört Kardeştiler, Suna'nın Serçeleri, Yurdumu Özledim, Ben Büyüyünce, Dünya Çocukların Olsa, Akıllı Periler, Işın Çağı

³⁵¹ Sibel Köse, Muzaffer İzgü'nün "Anneannemin Akıl Almaz Maceraları" Serisindeki Eğitsel İletiler, YL., Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2011, 18-20.

³⁵² Bkz. Geçgel, H., Demir, F. "Muzaffer İzgü'nün Öykülerinde Çocuk ve Eğitim Teması." İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1(3), 329-342. 2012.

Çocukları, Ölümsüz Ece, Parbat Dağı'nın Esrarı, Midos Kartalının Gözleri, Tuna'dan Uçan Kuş, Gökyüzündeki Mor Bulutlar, Ganga.

Ödülleri: “Döl” 1964-1965 Yunus Nadi Ödülü, “Leylek Karda Kaldı” 1974-1975 Arkın Çocuk Edebiyatı Ödülü, “Güzel Hanım” 1974-1975 Arkın Çocuk Edebiyatı Masal Ödülü, “Dünya Çocukların Olsa” 1984 George Orwel yılında Frankfurt Kitap Fuarı'nda Alman Yayıncılar Birliği “Gençliğe Yarın Umudu Veren Üçyüz Kitap Seçki”sinde Yer Aldı. “Gül Gelin” 1987 Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı Öykü Ödülü, “Kaf Dağının Ardına Yolculuk” 1987 Kültür ve Turizm Bakanlığı Çocuk Edebiyatı Ödülü, “Parbat Dağı'nın Esrarı” 1989 İzmir Büyükşehir Belediyesi Çocuk Romanı Ödülü, 1990 Altın Kitaplar Ödülü, 1991 Çocuk Vakfı Çocuk Edebiyatı Ödülü vb....³⁵³

Dayıoğlu, yapıtlarında ele aldığı konuları toplumun küçük kahramanlarına bırakıp onları gözlemleyerek seçer. Çocuğa yabancı bir hayattan bahsetmek istemez. İçinde olduğu dönemin kültürel öğeleri, örfü, adet ve güncesini yakalamış ve eserlerinde onları işlemiştir. Dayıoğlu, toplum sorunlarını çocuk bakışıyla gündeme getirerek, toplumsal bir uyanışa da katkı da bulunmuştur.³⁵⁴ Çocukları bilinçlendiren, eğlendiren ve çevrelerinde olan-biten hayatlardan haberdar eden yazarın toplumsal mesajları küçükler kadar büyüklerin de beğenisini kazanmıştır. Sanatıyla çocuk alanında yaşamdan gerçek kesitlerle çocukların acı dramlarını anlatan roman ve hikayelerinde Türk toplumunun geleneksel yapısını modernite kalıpları karşısında ince bir süzgeçten geçirmiştir.

2.6.4. Ayla Çınaroğlu

1939'da Ankara'da doğan yazar Ayla Çınaroğlu, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Grafik Sanatları Bölümünden 1961 yılında mezun oldu. Yazar olmasının yanında grafik ve resim çalışmaları da bulunan Çınaroğlu 1971'den günümüze kadar yazın hayatında aktif olarak yer almış ve çeşitli yaş grubu çocukları için 90'dan fazla kitaba imzasını atmıştır. Yazarın kitapları çeşitli dillere çevrilmiş ve şiirleri birçok çocuk dergilerinde, yurt içinde ve ayrıca Hollanda için basılan Türkçe ders kitaplarında yer almıştır. Çocuklara kitapları sevdirmek amacıyla okullarda

³⁵³ Gülten Dayıoğlu, *Fadiş*, 7-8. Ayrıca bakınız: <https://www.gultendayioglu.com/hakkinda>, Erişim tarihi: 16. 05. 2023.

³⁵⁴ Bkz: Üç Kuşağın Yazarı Gülten Dayıoğlu, Proje Yöneticisi: Sedat Sever, Araştırmacılar: Suna Canlı v.d., Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Uygulama Merkezi (ÇOGEM), (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2016), 49-149.

konferanslar veren yazarın çeşitli tiyatro oyunları Devlet Tiyatrolarında sergilenmiştir. Çocuk edebiyatının hemen hemen her alanında eserleri bulunan Çınaroğlu, 2-12 yaş çocuk grubuna dair, şiir, tiyatro, masal, öykü, resimli kitap ve de iki roman yazmıştır.³⁵⁵

Ayla Çınaroğlu, 2006 yılında ÇGYD (Çocuk ve Gençlik Yayınları Derneği) önerisi ile IBBY International Board on Books for Young People Yazın Onur Listesi'nde (Certificate of Honor for Writing) yer almıştır. 2007 yılında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nde adına özel bir sempozyum düzenlenen Ayla Çınaroğlu 2008 yılında ÇGYD tarafından IBBY Andersan ödülü Türkiye adayı olarak gösterilmiştir.

Ayla Çınaroğlu, başarılı yazarlığının yanısıra sanatçılığıyla da dikkat çekmektedir. Çocuklarla arasında özel bir bağ oluşturan yazarın şiirlerinde çocuksu ifadeler yer almaktadır. Yazar, eserlerinde geçmişi bugüne taşıırken çocuğu da çağın gerisinde bırakmayan söylemler üretmiştir. Şiirlerinde iç konuşmaları ile çocuğun ruhsal yapısını kuvvetlendirmek istemiştir. Kitapları akıcı ve resimleri canlı ve ilgi çekicidir.³⁵⁶ Çocukların okuma kültürüyle tanışmasında büyük payı olan hikâye ve romanları, çocuk zihninde betimlediği şiirleri ile bütünsel bir estetiği de beraberinde getirmiştir.

2.6.5. Mehmet Güler

1944 yılında Sivas'ta dünyaya gelen yazar, 1954'te Eğitim enstitüsünü bitirmiş 1993 yılına kadar çeşitli liselerde Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yaptı. Türk edebiyatının önemli hikâyecilerinden olan Güler'in "Ak Badanalı Ev" ve "Bir Eski Sevda" adlı hikâye kitapları bulunmaktadır. "Okul Bir Türküdür", "İkizler", "Kel Oğlan Keleş Oğlan", "En Güzel Gülücük Oyunu", "Dostum Alabalık", "Ay Dedenin Öpücüğü", "Uçurtmam Bulutlardan Yüce", "Adım Çocukların Olsun" yazarın yayınlanmış çocuk kitapları arasındadır.³⁵⁷ Çocuk edebiyatına eserleriyle katkı sunan yazar, çocuk eserleri dalında; Enver Naci Gökşen Çocuk Edebiyatı Ödülü (1988), Çankaya Dergisi Damar Dergisi Çocuk Yazını (1004) gibi ödüller

³⁵⁵ Ayla Çınaroğlu Kişisel Web Sayfası, <http://www.aylacinaroglu.com.tr/Ozgecmis>, Erişim tarihi: 14. 11. 2021.

³⁵⁶ Ayla Çınaroğlu, Tudem Yayın Grubu Biyografisi, https://tudem.com/yazar-makaleler/698/ayla_cinaroglu.aspx, Erişim tarihi: 18. 10. 2023.

³⁵⁷ Mehmet Güler, *Adım Çocukların Olsun*, (Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul: 1991), 4.

almıştır. Ayrıca, Uçurtmam Bulutlardan Yüce adlı öyküsü çocuk filmi olarak çekilmiş ve TRT’de gösterilmiştir.

Güler’in hikâyelerindeki sağlam kurgularda çocukların ihtiyaçlarını yakından görmesi ve toplumu ilgilendiren konuları ele alması ve kültürel değerleri tanıtarak sevdirmeye özen göstermesi ona öğretmenlik yıllarının verdiği tecrübeler ve gözlemlerle gerçekleşmiş bir başarıdır.

Güler, bir öğretmen yazar olarak çocukların ihtiyaçlarını yakından görme şansını elde etmiş ve eserleriyle çocuğa ait bir edebiyatın örneği olmuştur. Eserlerinde, toplumu ilgilendiren konuları ele almaya ve kültürel değerleri tanıtarak sevdirmeye özen gösteren yazarın çocuk ve genç edebiyatında ismi anılmaktadır. Ayrıca yazarın çevreci çağrışımlarıyla çocuklara eğitsel anlamda katkı sağladığı söylenebilir.

2.6.6. Mustafa Ruhi Şirin

Tezimizde oldukça sık olarak eserlerine atıf yaptığımız Çocuk Vakfı kurucusu ve şair olan Mustafa Ruhi Şirin, 1955 Trabzon’un Of ilçesinde doğdu. Orta ve Lise eğitimini aynı ilçede tamamlayan yazar, daha sonra 1978’de A. İ.T.İ.A. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Radyo ve Televizyon Programı Uzmanlığı bölümünden mezun oldu. 1977’de TRT’de yazarlığının yanı sıra radyo yayıncılığı üzerinde uzmanlaşarak yöneticilik yaptı. Emekli olduğu 2011 yılına kadar İstanbul Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi’nde İletişim ve Çocuk Edebiyatı dersleri verdi.³⁵⁸

Çocuk edebiyatına öykü, masal, şiir, mektup gibi edebi türlerde eserler vermeye devam eden yazarın sayfalarca yazılacak yapıtları bulunmaktadır. Tezimizdeki sınırdan dolayı başlıcalarını anmakla iktifa edeceğiz: Başlıca eserleri; Bilgi Ağacı Mesnevi’den Seçilmiş Hikâyeler 1983, Gökyüzü Çiçekleri 1983, Kar Altında Kelebek 1998, Çocuk Kalbimdeki Kuş 1990, Guguklu Saatin Kumrusu 1990, Her Çocuğun Bir Yıldızı Var 1999, Aşk Olsun Çocuğum Aşk Olsun, Çocuk Üzerine Denemeler 2006, Keloğlan Masalları, Mavi Rüya Gören Çocuk 2015, Elsiz Eldiven, 2016, Aya Türkü Söyleyen At 2021, Anne Ben Balık Mıyım? 2021.

³⁵⁸ Yasin Mahmut Yakar, Mustafa Ruhi Şirin’in Türk Çocuk Edebiyatındaki Yeri ve Eserlerinin Eğitsel Değeri Üzerine Bir İnceleme, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, (2012), 7.

Çocuk edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Şirin, bu alanda teorik çalışmalar yapmış, eleştirel bakış açıları geliştirmiş, yeni yöntemler önermiştir. Çocuk edebiyatını büyüklerin edebiyatından farklı bir üslupla yazılması gerektiğini, çocuk gerçekliğini, hayal gücünü, merakını ve sorgulama yeteneğini öne çıkaran ve onlarda yaratıcı düşünceler oluşturan eserler üretmiştir.³⁵⁹

Modern söylemleri olduğu kadar, geleneklerden de yararlanan, kültürel değerleri, dini motifleri işleyen bir yazar olarak eserlerinde evrensel imgelere başvurmuş ve farklı edebi yapıtlardan da esinlenerek çocuk yazınına zenginlik katmıştır. Şirin, çocuk edebiyatı alanına metodolojik katkılar sağlamanın yanında çocuğa sevgi ve saygı dolu bir edebiyat sunan onun fitratına uygun eserler yazan bir şair ve yazardır.

2.6.7. Aytül Akal

1952 İzmir doğumlu olan Aytül Akal, İzmir Amerikan Kolejinden mezun olduktan sonra 1999 yılında online eğitimle Washington International University’de önce lisansını daha sonra da eğitim alanında Yüksek lisansını bu üniversitede tamamladı. Yazın hayatına küçük yaşlarda başlayan yazarın, Hayat mecmuasında 1973 yılından itibaren yazıları yayınlanmıştır. İlk kitabı, yetişkinler için yazdığı “Kent Duygusu”dur.Çeşitli gazete ve dergilerde yazıları yayınlanan Akal, 1991 yılında “Geceyi Sevmeyen Çocuk”, “Canı Sıkılan Çocuk”, “Kardeş İsteyen Çocuk”, “Sabahı Boyayan Çocuk”, “Masalları Arayan Çocuk” gibi kitaplara imzasını atmıştır. Günaydın gazetesinin “Sobe” dergisinde masalları yayınlanan yazarın 130’u aşan kitabı arasında 30’dan fazlası birçok dile tercüme edilmiştir. Aytül Akal, Aysel Gürmen ve Ayla Çınaroğlu ile Uçanbalık Yayınlarını kurmuştur.

Akal’ın çocuk edebiyatına güncel bir bakış kazandırmayı hedeflediği yapıtları çocuk ve sanat ilişkisi içerisinde eğitim güncesine de önem vermiştir. Yazar, hikâye ve şiirlerinde çocuğa duyarlılık, sorumluluk ve bilinç katacak bilgiler verirken öğretici değil sezdirici bir üslupla çocuğa seslenmeyi tercih etmiştir. Çalışmamızda şiirlerine yer verdiğimiz Akal, modern dönem Türk çocuk yazınında kurgusal tarzı ile “çocuğa görecelik” ilkesine uygun güncel konuları içeren eserler üretmiştir. Modern

³⁵⁹ Bkz: Mehlika Karagözlü, Mustafa Ruhi Şirin’in Çocuk Edebiyatına Dair Görüşleri ve Eserleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (2010), 28-38.

çağrışımlarla yazdığı hikâyelerinde geleneksel söylencelere de yer veren Akal'ın eski masallardan tamamen koptuğu da söylenemez.³⁶⁰

Çocuk edebiyatı alanında eserler veren Akal, 150'den fazla esere imza atmış ve eserleri dünyanın çeşitli dillerine çevrilmiştir. Her yaş grubunun eserlerine ilgi duyduğu yazar, “ilk gençlik” dönemine hitap eden eserler yazan nadir yazarlardan biridir. “Eserlerinde toplumsal kaygıları ve bireysel duyarlılıkları ön plana çıkarmaya çalışan Akal, çocukların ve toplumların genel sorunlarını yansıtan ürünler vermekle değerler eğitimine de katkı sağlamaktadır.”³⁶¹

Akal, çocuğa yarının akıl uzmanı bir sanatçı olarak bakmakta, teknolojinin her türlü nimetleri elinin altında olan günümüz çocuklarına modern imgelemlerle hitap etmekte ve onları resimlerinde fiilen var olan bir dünyadan haberdar etmektedir.

2.6.8. Mavisel Yener

1962 yılında Ankara'da doğan yazar, Ege üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi'nden mezun oldu. 1974'te yayınlanan “Birgün Bir Çocuk” adlı ilk kitabını yazdıktan sonra yazarlığa şiir, öykü, masal, tiyatro oyunu, roman türlerinde 200'den fazla eserlerle devam etti. TRT İzmir Radyosu'nda programlar hazırlayıp sundu. 2012'de (Literature In Flux) Doğu Avrupa ve Türkiye'yi içine alan kültürlerarası edebiyat buluşmasında Split ve Tiran'da ülkemizi temsil etti. 2013'de Yılın Çocuk Kitapları Yazarı ödülüne değer bulundu. (Kosova) Macaristan, Rodos, Belçika, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri, Japonya çocuk edebiyatı buluşmalarında ülkesini temsil etti. Çok sayıda ödülü bulunan Yener, çocuk edebiyatının Nobeli sayılan H. C. Andersan Ödülü için 2018 yılı Türkiye adayı olarak gösterildi. Çocuk yazını alanında gerçekleşen yurtiçi/yurtdışı sempozyumlarda bildiriler sundu; üniversitelerde konferanslar verdi.

Öykü, masal ve şiirleri ilköğretim ders kitaplarında yer alan yazarın, eserleri yabancı dillere çevrilmektedir. kitapyurdu.com adlı internet sitesinde 149 eseri bulunan Yener'in çocuk edebiyatına çocuğu anlayan bir üslubu benimsediği ve değerler eğitimini sanatsal imgelerle bütünleyerek çocuk okurun ilgi ve beğenisini

³⁶⁰ Geniş bilgi için bakınız: Türkan Kuzu, “Aytül Akal'ın Masallarıyla Çocukta Çevre Bilinci Geliştirme”, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, <https://aytulakal.com/degerler/aytul-akalin-masallari-ile-cocukta-cevre-bilinci-gelistirme?showall=1>, Erişim tarihi: 5. 07. 2023.

³⁶¹ Ömer H. Adıgüzel, “Aytül Akal'ın Çocuk Kitaplarına İç ve Dış Yapı Açısından Bakış” Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 32/1, 140.

kazandığı söylenebilir. Yazarın başlıca eserleri: Dolunay Dedektifleri, İz Peşinde, Piri Reis ve Göbeklitepe'deki Sır, Öğretmenim Atatürk.”³⁶²

Kitaplarında empati, kendini açma, ben dili, dinleme, sözsüz iletişim, çatışma çözme ve güvengelik gibi etkili iletişim becerilerine yer vererek çocukların iletişim kurma becerilerine yönelik kitaplar kaleme almıştır.³⁶³

Kitaplarında ki dili ritimli, melodik, şiirsel ve akıcıdır. Olay örgülerinde çocuklar kendi düş dünyalarından tanıdık kahramanlar bulurlar. Çocukları empatik imgelemlemlerle sarmalına aldığı hikaye ve şiirleri estetiği ve bütünselliği esas alır. Yener, Türk çocuklarına özlem, sorumluluk, başkalarına duyulan saygı ve ihtiramın örneklerini göstermekte ve imgesel şiirlerinde evrensel değerleri işlemeye devam etmektedir. Çocuklara didaktik söylemler yapmaktan kaçınan yazarın çocuk haklarını önemsediği kurgularında ki iletileri bizzat kendilerinin duyumsamasına ve çıkarımında bulunmasına fırsat tanıdığı görülür. Çocuk yazınına yaşam sorunlarını yansıtan Yener, kültürel çeşitlik, çevre, şiddet, savaş, istismar gibi birçok konuda eserler yazmıştır.

³⁶² Sultan Aydemir, “Çocuk Edebiyatı Yazarı Olarak Mavisel Yener’in Eserleri Üzerine Bir Araştırma”, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, İzmir: 2010, 17-18.

³⁶³ Sakine Hakkoymaz, “Mavisel Yener’in Çocuk Kitaplarının Etkili İletişim Becerilerine Göre İncelenmesi”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 32/1, 2022, 121-132.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FARS-ARAP-TÜRK ÇOCUK EDEBİYATINDA SOSYO KÜLTÜREL DEĞERLERİN ANALİZİ

3.1. Fars Çocuk Hikâyelerinde Sosyo Kültürel Değerlerin Analizi

Fars çocuklarına kültürel değerlerin aktarılışına katkı sunan çocuk edebiyatı yazarları, çocukları kendileriyle özdeş kurgularda buluşturarak hem sanata hem de topluma fayda sağlamaya önem vermektedirler. Kurgular her ne kadar özkimliğe ait olsa da metinlerarası ve kültürlerarası örnekleri de barındırmaktadır.

3.1.1 Birlik ve Beraberlik İmgesi: Ahmed Şamlu

Birlik ve beraberlik, çocuğun aile ve toplumiçinde görüp öğrendiği, yaşayıp benimsediği erdemlerden birisidir. Birbirlerine kenetlenen aile bireylerinin huzurlu yaşamı, okul eğitimine de yansıtacak ve okuldaki arkadaşlarıyla da aynı birliğin parçası olmayı başaracaktır. Bu başarı, ileriki yaşamına da aksedecek ve vatanın birliği için kenetlenmeye ve fedakarlığa kadar ebedî bir sevgi olarak sürecektir. Buna göre; Şamlu, sanatın topluma faydası için eser veren şairlerden bir diyebiliriz.

Horûs’i Zerî Pîrehen-î Perî (Altın Renkli Tüylü Gömlekli Horoz)

kitabının tanıtımı: “Kûdekânehâ-yi Bamdâd” çocuk kitapları serisinden olan kitabın ilk baskısı 2014 yılında yapılmış. İran edebiyat ve kültür alanının seçkin ve etkili şairlerinden biri olan Şamlû, çocuk alanında da önemli bir isimdir.³⁶⁴ Şamlu’nun çocuk edebiyatı alanında müzikal şiirin yaygın kullanımında etkin rolü bulunmaktadır.

Hikâyenin Özeti: Hikâyede başkahraman olan Horûs’i Zerî Pîrehen-î Perî adındaki horoz ile kedi ve kuşun bir köydeki kulübede yaşantıları şiirlerle birlikte anlatılmaktadır. Ancak, hikâyede alışılmışın dışında bir birliktelik söz konusudur. Gerçek yaşamda yan yana göremediğimiz kedi, serçe ve horoz üç samimi arkadaş olarak yaşamaktadırlar. Kurguda bulunan hayvanların insanlar gibi yaşamı söz konusudur. Kedi ve arkadaşları ormana odun kesmeye giderler. Ancak, ormanda bulunan kurnaz tilki onları yemek için planlar kurar. Saz çalarak şarkılar söyler ve kulübelerine girmeye çalışır. Önceleri ona aldanmayan horoz, bir anda kendini tilkinin kucağında bulur. Arkadaşlarının feryadına koşan kedi ve kuşun mücadelesi

³⁶⁴ Ahmed Şamlu, *Bana Aydınlıktan Söz Et*, Çev. Haşim Hüsrevşahi, (İstanbul: Adam Yayınları, 2007), 7.

sonucu horozu ondan alırlar. Üç arkadaş el ele verip Tilki'yi kendi oyununda alt ederler.

خروس زری بیرهن پری یعنی خروسی که به رنگ طلاست و پیرهنش از پر است/ روباه دمش درازه/ حیلچی و حقه بازه/ تا چش به هم بذاری/ می بینی که سر ندارهی/ کله پا شدی تو زندون/ نه دل داری نه سنگون/ این را گفتند، و تیرشان را برداشتند، با خروس زری پیرهن پری خدانگهداری کردند، در خانه را بستند و راه افتادند و رفتند که از دور دور های جنگل هیزم بیارند.³⁶⁵

Altın renkli ve tüyden gömlekli yani; Altın renginde, gömleği tüyden olan horoz demektir./ Tilki uzun kuyrukludur/ Hilekâr ve hokkabazdır/ Sen göz açıp kapayana kadar/Bir bakarsın kafan yok/ Zindanda başsız kalmışsın/ Ne yüreğin var ne cesaretin.. Bunları söylediler ve baltalarını aldılar. Horûs'u Zerî Pîrehen Perî ile vedalaştılar, evin kapısını kapattılar ve ormanın ücra köşelerinden yakacak odun getirmek için uzaklaştılar.

Hikâyede temel unsurlar: Fabl tarzında yazılan hikâyenin kahramanları hayvanlardır. Şamlu, sıradışı bir birlikteliğin arkadaşlığını kurgulamıştır. Kedi ve serçe, gerçek yaşamın aksine hikâyede iyi birer dostturlar. Oysa Tilki, hala hilekâr ve tuzak kurucudur. Yazar, kurgusunda bu üç dostun zekasıyla tilkiyi alt etmesiyle iyileri kazandırmaktadır. Hikâye geleneksel bir masal havasında görünse de özgün bir ruha sahiptir. Hikâyenin başlangıcı eğlendirici bir şiirin sürükleyici anlatısıyla başlar:

یکی بود یکی نبود غیر از خدا هیچ کس نبودیک گربه بود یک طرّقه بود و یک خروس خوشگل چاق و چله بود³⁶⁶

Bir varmış bir yokmuş, Allah'tan başka kimse yokmuş. Bir kedi, bir serçe, bir de şişman ve toplu bir horoz varmış.

Hikâye'deki imgeler: Şiirsel anlatı, melodik cümleler, çocuğu hikâyeye odaklandıran maceracı anlatım çocukta merak hissini artırmaya yönelik etmenlerdir. Masaldaki horoz, zarafeti ve çocuğun hoşuna giden renkleri ile ona kişilik kazandırmada seçilen rol model karakterdir. Horoz aslında iyiliği, fedakârlığı ve cesareti ile doğruluğu temsil etmektedir. Arkadaşlarını hırsız tilkiden korumak için korkusuzca yapmayacağı şey yoktur.

³⁶⁵ Ahmed Şamlû, *Horûs'î Perî Pîrehen-î Perî, Resim: Ferîd Miskâlî, 5. Baskı, (Tahran: Neşr-i Çeşme, 1397/ 2018), 6-7.*

³⁶⁶ Ahmed Şamlû, *Horûs'î Perî Pîrehen-î Perî, Şamlu, 6.*

ته جنگل، توی کلبه ای چوبی سه تایی با هم زندگی می کردند. گربه پالتوپوستی داشت، طرقة هم تن خودش یک نیم تنه ی مخملى داشت. اما خروس توپلى، بس که پرهاش قشنگ بود و رنگ به رنگ بود، حیفش می آمد چیزی روی آن تنش کند. دمش نیلى بود و شکمش سیاه و سرخ و نارنجی. اما پرهاى سینه و شانه و پشتش زرد بود. و تو آفتاب که وامیستاد مثل طلا برق برق می زد....³⁶⁷

Ormanın sonunda üçü birlikte ahşap bir kulübede yaşarlardı. Kedinin kürk mantosu vardı. Serçenin de kadife bir gövdesi vardı. Ama şişman horozun gömleği o kadar güzeldi ki, rengarenkti. Üzerine bir şey giymeye kıyamazdı. Kuyruğu çivit mavi, göbeği siyah, kırmızı ve turuncuydu. Ama göğsündeki ve omuzlarındaki tüyler sarıydı. Ve güneşte altın gibi parlıyordu....

Hikâyede, kötülüğün iyilik karşısındaki hezimetini anlatılmaktadır. Tilki, karakter olarak kötülüğün sembolüdür. Kardeşçe yaşamı temsil eden üç arkadaşın keyfini kaçıran tilkinin bu sıkı dostlara gücü yetmeyecektir. Neticede öyle bir kahramanlık gösterirler ki, çocuk okuyucu onun bu davranışından kendine pay çıkarır.

Hikâye Yapısındaki Estetik Yapı: Şamlu, çocuklara kafiyeli bir anlatımla hikâyeyi akıcı halde sürdürerek, okumayı kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, halk şivesi kullanarak ta çocuğun kahramanlarla kendisini içselleştirmesine katkı sunmuştur.

Günlerden bir gün serçe eve kötü bir haber getirir. Köyün kıyısına gelen tilkiyi tehlike gören üç arkadaşın korkularını dağıtmak isteyen horoz sabahın erinde şöyle haykırır:

قو قو لوقو قو، سحر شد / سیاهی در به در شد / فرشته ها دودین / ستاره ها رو چیدن / خورشید خانم در اومد / تا شب نکرده حاشا بچه پایین تماشا!³⁶⁸

Kukulu kuku...seher oldu. Karanlık gözden yok oldu Melekler koşa geldi. Yıldızları topladı..Güneş hanım görüldü. Akşam gelmedi haşa. Çocuklar aşığı seyre gelin!

Sosyokültürel değerler ve kadim inanışlara atıfta bulunan şiirli anlatıda “Güneş hanım ortaya çıktı” dizesinde güneşe kadın rolü biçilmesi, Fars kültüründe eski inanışların güncelliğine örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca, hikâyede Fars halk deyimlerinden biri tekrar edilmektedir. Tilki, Horûs’u Zerî Pîrehen Perî’yi görünce arkasından onu takibe koyulur. Yazar bu takibi meşhur bir Fars deyimini ile ifade eder:

³⁶⁷ Şamlû, *Horûs’i Perî Pîrehen-i Perî*, 6.

³⁶⁸ Şamlû, *A.g.e.*, 10.

روباه هم که همین را می خواست، تا دید خروس زری پیرهن پری سرش را از پنجره در آورده، جلدی جست خرش را گرفت کشیدش پایین گذاشتنش زیر بغلش و چار تا پا داشت چار تا پای دیگر هم قرض کرد و رفت طرف لانه اش. خروس زری پیرهن پری که تازه نصیحت رفیق هاش آمده بود، شروع کرد به جیغ و داد کردن.³⁶⁹

Aynı şeyi isteyen tilki, Horûs'u Zerî Pîrehen Perî'nin pencereden başını uzattığını görmüş, tavşanın paltosunu almış, aşağı çekmiş, koltuğunun altına koymuş. Onun dört ayağı varmış, diğer dördünü ödünç almış ve yuvasına doğru gitmiş.

روباهه، صبح به صبح وقتی بانگ خروس زری پیرهن پری را می شنید، دردش یکی بود هزار تا می شد.³⁷⁰

Tilki, sabah sabah, Altın Renkli Gömlekli Horozun bağırtısını duyunca derdi birdi bin oldu.

خروس زری پیرهن پری که این را شنید، انگار غم عالم را گذاشتند رو دلش، دل گوچولوش گورپ گورپ شروع کرد به زدن.³⁷¹

Horûs'u Zerî Pîrehen Perî, bunu duyunca sanki bütün dünyanın derdini yüreğine koydular. Küçük kalbi küt küt atmaya başladı.

طرقه سیاه مثل لجن/ اگه تو بیفتی گیر من/ یه لقمه خامت می کنم/ خوراک شامت می کنم/ آتیش به جونت بزنه/ به خون و مونت یزنه/ با پیشی زشت بی حیا/ آتیش به جون گرفته ها!/ نفگه رو رحمتم شدین/ اسباب زحمتم شدین....³⁷²

“Tarka-i Siyah (Kara renkli Tarka kuşu)/ Eğer sen elime düşersen/ Bir lokmada yerim seni/ Seni akşam yemeği yaparım...”

Ateş çarpsın canına/ Kemiğini, kanını kurutsun/ Hayasız çirkin yüzün/ Ateş vursun canına!/ Bana acıyın demeyesin!/ Canımı yaktınız demeyesin...

-گربه جان! -ای امان -خاله روباه برد منو! -طرقه جان! -ای فغان! -خاله روباه خورد منو!³⁷³

Kediciğim! Ay imdat! Tilki teyze beni götürdü! -Ay yetiş! -Tilki teyze beni yedi!

³⁶⁹ Şamlû, A.g.e., 17.

³⁷⁰ Şamlû, A.g.e., 11.

³⁷¹ Şamlû, A.g.e., 21.

³⁷² Şamlû, A.g.e., 11.

³⁷³ Şamlû, A.g.e., 17.

Üç samimi arkadaşın tuzağına düştüğü Tilki, Fars edebiyatında hakim olan iyilik ve kötülüğün sembolik gösterisini yaparlar. Kötüler bütün bildikleri yolları dener iyileri aldatmaya ve zarar uğratmaya çalışırlar. Ancak, bu hikâyede iyilik ve iyiler galib gelirler. Şiirdeki atışmalarda hem kafiye hem de eğlenceli tekerlemeler ve halk şivesi örnekleri uyumlu bir şekilde yer almaktadır. İran halkını yakından gözlemleyen Behrengî halk beddua örneklerini de kullanmıştır.

Hikâye’de Sosyokültürel Yapının İşlenişi: Yazar, hikâyedeki kahramanlara aile bağlarını, yardımlaşmayı ve yöresel isimlendirmeleri dillendirerek kültürel gelişime de katkıda bulunmuştur. Cıvcıvlerin kediden yardım istemesi, Tilki’ye (خاله جان) “teyzeciğim” demeleri Fars göreneklerini göstermesi açısından örnek teşkil etmektedir.

Hikâyenin Analizi: “Horus’u Zerî Pîrehân’i Perî” hikâyesi isim olarak isim-içerik uyumunu yansıtır. Masalsı bir anlatımı benimseyen yazar, bu hikâyede birlikten kuvvet doğar sözünün ispatını kaleme alır. Hikâye bir ormanda geçmektedir. Hayvanlar, kişileştirilerek anlatılmakta ve ormanda odun kırarak, kahvaltı yaparak, uyurken hikâye okuyarak insanlar gibi yaşayan bu hayvanların anlatıcısı meçhul olup sık sık Farsça deyimlere başvurmaktadır. Hayvanlarla Tilki arasında geçen konuşmalar ve atışmalar şiirlerle dile getirilmektedir.

3.1.2. Özgürlük İmgesi

Özgürlük, insanoğlunun doğumuyla başlayan bir arayışı ve fitri özlemidir. Özgürlüğe kanat çırpın bir kuş kadar özgürlüğün tadını çıkarmak ister daima. Ama bunu yapmak için de düşüncelerinin tıpkı gökteki kuşlar gibi özgür ve yükü hafif olması gerekir. İşte bu tarife birebir uyan o yükü hafifler küçük çocuklarımızdır. Şimdi onlar için yazılmış bir hikayeyi inceleyelim:

Mahî-yi Siyâh-i Kûçûlû (Küçük Kara Balık) Kitabının tanıtımı: Samed Behrengî’nin yazdığı kitabın ilk baskısı 1349/1970 yılında basılmıştır. Her yaştan okurun ilgisini çeken bu kitap, siyasi mesajlar içerdiğinden 12 Eylül’de ülkemizde yasaklanmıştır. Bugün hala İran’da ismi yasak kitaplar arasında bulunmaktadır.

Hikâyenin özeti: Küçük kara balığın hikâyesi, yaşlı balık büyükannesinin bir balığın hayatını on iki bin küçük balığa anlatmasıyla başlar. Küçük bir dereye annesiyle yaşayan kara balık, her gün amaçsızca o sığ alanda yüzmekten sıkılmakta ve yeni yerler görmek için maceralara atılmaya can atmaktadır. Sonunda annesinin

karşı çıkmasına ve her türlü tehlikeye rağmen derenin sonunu görmek için yolculuğa çıkmaya karar verir. Sürüklendiği şelaleden bir gölete düşen maceracı küçük kara balığın başına gelmeyen dert kalmaz. Ama küçük kara balık, dünyayı gezmeye ve kabuğundan çıkmaya karardır. Hikâye, bu yönüyle sosyal adalet, özgürlük istemi ve başkaldırı gibi kavramları çocuk edebiyatına taşıdığından önemli bir özelliğe sahiptir.

Hikâyede temel unsurlar: Hikâye, masal tarzından ibaret olup, insanın sınırlarını aşmasının, özgürlüğün insanı yaşatan değerlerin başında olduğunun, insanın kabuğundan çıkarak kendi tecrübeleriyle yaşamı tanımasının gereğini ortaya koyar. Hikâyede değişimin, kabuk değiştirmenin ve keşfetmenin gereği ve faydası anlatılmaktadır. Kurguda geçen karakterler: Küçük kara balık, annesi, arkadaşları, diğer balıklar, yengeç, geyik, minik balıklar, Ay dede, deniz, pelikan, kılıç balığı, kertenkele, geyik, küçük kara balıkçıl, minik kırmızı balık ve kişiselleştirilmiş diğer deniz canlılarıdır. Pozitif aktörler arasında küçük kara balığın protestocu ve öfkeli komşulardan hayatını kurtaran arkadaşları da bulunmaktadır. Bunlar; Karabalığın tehlikeli yolculuğuna faydalı bilgiler veren ve bir ona hançer vererek yoluna devam etmesini söyleyen kertenkele ve hikâyede Kara balığı amacına ulaşmasında rol oynayan tek insan karakter, ona saldıran yengeci öldürerek hayatını kurtaran çobanın oğludur.³⁷⁴

Hikâyede başkahraman olan balığı maceralı olaylardan geçiren yazar, çocuklarda merak uyandırıcı diyaloglar geliştirmiştir:

ماهی سیاه کوچولو گفت: می خواهم بروم ببینم آخر جویبار کجاست....دلم می خوهد بدانم جاهای دیگر چه خبرهایی هست؟/ مادرش گفت: بچه جان به سرت زده؟ دنیا! دنیا! دنیا دیگر یعنی چه؟ دنیا همین جاست که ما هستیم. زندگی هم همین است که ما داریم.../مادر ماهی، به صدای همسایه، از خانه بیرون آمد و گفت: چه سال و زمانه یی شده! حالا دیگر بچه ها می خواهند به مادرهاشان چیزی یاد بدهند! / همسایه گفت: چگور مگر؟ / مادر ماهی گفت: ببین این نیم و جبی کجا می خواهد برود! دایم می گوید می خواهم بروم ببینم دنیا چه حرفهای گنده گنده ایی؟³⁷⁵

Küçük kara balık şöyle dedi: “Gidip derenin sonu nereye kadar görmek istiyorum. Başka yerlerde neler oluyor öğrenmek istiyorum. Annesi: “Yavrum bu dünya seni daralttı mı? Dünya!... Dünya!... Dünya ne demek? Dünya bizim

³⁷⁴ Mâhi-yi Siyâh-i Kûçûlû: Hûlsâ ve Tahlîl-i Dastân-i Ez Samed Behrengî, Yayın tarihi: 19. Temmuz, 2023, <https://www.delgarm.com/poetry-and-literature/16360>, Erişim tarihi: 19. 07. 2023.

³⁷⁵ Samed Behrengî, *Mâhi-yi Siyâh-i Kûçûlû*, Resimleyen: Ferîd Miskâlî, (Tahran: Neşr-i Nazar, 1388 / 2009, 8-10.

olduğumuz yerdir... Hayat burada sahip olduklarımızdır” Bir balık anne balığın sesini duyunca evden çıktı ve şöyle dedi: “Zaman nasıl da değişti! Şimdi çocuklar annelerine yeni şeyler öğretmeye kalkıyor! Komşusu: “Nasıl yani?” dedi. Karabalığın annesi: “Bakın bu yarım akıllı balık nerelere gitmek istiyormuş? Her zaman, dünyanın neler barındırdığını görmek istediğini söyler. Ne de büyümüş laflar öyle...

ماهی کوچولو راهش ادامه داد و در مسیرش با آهوی زخمی هم صحبت شد، چرت لاک پشت ها را تماشا کرد، به صدای کبک ها گوش داد و بوی علف های کوهی را استشمام کرد.³⁷⁶

Minik balık yoluna devam etmiş ve yolda yaralı bir geyikle konuşmuş, kaplumbağaların uyuklamalarını izlemiş, kekliklerin sesini dinlemiş ve dağ otlarının kokusunu almış.

Küçük kara balık, çıktığı yolculukta bilgi yarışındaydı her gittiği yerden bir şey öğrenerek ve tecrübe ederek dönüyordu:

ماهی کوچولو شنا کنان می رفت و فکر می کرد، در هر وجب راه، چیزی تازه ای می دید و یاد می گرفت. حالا دیگر خوشش می آمد که معلق زنان از آبشار ها پایین بیفتد و باز شنا کند. گرمی آفتاب را بر پشت خود حس می کرد و قوت می رفت.³⁷⁷

Küçük balık yüzerek gidiyor ve her fırsatta yeni bir şeyler göreceğini ve öğreneceğini düşünüyordu. Şimdi kadın askılığının şelalelerden aşağı düşüp tekrar yüzmesini istiyordu. Sırtında güneşin sıcaklığını hissediyor ve güçleniyordu. Balık dedi ki: “Güzel ay! Ben senin her zamanı benim üzerime doğmanı istiyorum!”

ماهی کوچولو پیش ماه رفت و گفت: سلام ماه خوشگلم!/ ماه گفت: سلام ماهی کوچولو تو کجا اینجا کجا؟/ ماهی گفت: جهانگردی می کنم./ ماه گفت: جهان خیلی بزرگست، تو نمی توانی همه جا را بگردی./ ماهی گفت: باشد هر جا که توانستم، بروم./ ماه گفت: دلم می خوات تا صبح پیشت بمانم، اما ابر سیاه بزرگی دارد می آید گرف من که جلو نروم را بگیرد./ ماه قشنگ من نور تو را خیلی دوست دارم، دلم می خواست همیشه روی من بتابد./ ماه گفت: ماهی جان! راستش من خودم نور ندارم. خورشید به من نور می دد و من هم آن را به زمین می تابانم. راستی تو هیچ شنیده یی که آدم ها مس خواهند تا چند سال دیگر پرواز کنند بیایند روی من بنشینند؟/ ماهی گفت: این غیر ممکن است./ ماه گفت: کار سختی است، ولی آدم ها هر کار دلشان بخواهد....

378

³⁷⁶ Behrengî, A.g.e., 25.

³⁷⁷ Behrengî, A.g.e., 25.

³⁷⁸ Behrengî, A.g.e., 30.

Küçük balık aya gitti ve şöyle dedi: “Merhaba güzel ayım.” Ay şöyle dedi: “Merhaba küçük balık, sen nere burası nere?” Balık: “Ben dünyayı dolaşıyorum”, dedi. Ay: “Dünya çok büyük, her yeri gezemezsin”, dedi. Balık şöyle dedi: “Gidebileceğim her yere gideceğim. Ay şöyle dedi: “Sabaha kadar yanında kalmak istiyorum ama büyük bir kara bulut geliyor ve ileri gitmeyeyim diye beni tutuyor”. Balık: “Güzel ay, ışığını çok seviyorum, hep üzerimde parlamasını istedim!” dedi. Ay şöyle dedi: “Balık! Dürüst olmak gerekirse, kendimde ışık yok. Güneş bana ışık verir ve ben onunla yeryüzüne parlarım. Sen insanların birkaç yıl sonra uçup üzerime oturmak istediğini hiç duymadın mı?” Balık: “Bu imkânsız!” dedi. Ay: “Zor iş ama, insan istediğini yapar.”

Küçük kara balık, bu sözlerinde cesaretli olma, hedefine odaklanma ve azimle işi sonuna vardırma gibi davranışları çocuklara sezdirmektedir. Balık, karşılaştığı olumsuzluklara karşı üzülmez, umutsuzluğa da kapılmaz. Aksine çözüm arayışına girer. Bunlar onun çevresindekilerden farkıdır. Küçük kara balık, başkalarının olumsuz sözlerine aldırılmaz, korkusuzca güvenli bölgesinden ayrılarak bilmediği yerlere hayalinin peşinden gider.

Hikâyede Estetik Yapı: Hikâyede kullanılan imgesel anlatımlar, teşbihler, ikilemeler çocuğa estetik bir zevk verdiği gibi küçük karabalığın diğer hayvanlarla kolaylıkla kurmuş olduğu ünsiyet ve danışmalar ve sorulu cevaplı konuşmalar da hikâye dilini çekici hale getirmektedir.

Hikâyede sosyokültürel değerlerin işlenişi: Yazarın hikâyeyi anlatmadaki amacı, halkın okur-yazarlık düzeyinin ve sosyal kültürünün sallantısını, olaylar ve gerçeklerle yüzleşme korkusunu anlatmakta ve toplumda değişme ve hayatın gidişatını bozma korkusunu dile getirmektedir. Yazar, olay içindeki bazı karakterlerle insanların yeni şeyler keşfetme ve farkındalık düzeyini yükseltme konusundaki isteksizliğini öyküsünde dile getirmiştir. Körü körüne takipten ve temelsiz taklitlerden kaynaklanan bir korku, hatta başarısızlık korkusu bile insanların değişme konusundaki isteksizliğinin sebeplerinden biri olarak kabul edilir. Behrengî’nin istediği özgürlük ve değişim; insanlığın bilinç düzeyini yükseltecek ve insani değerlerin yayılmasını sağlayacak değişiklikler olmalıdır. Ayrıca dünyayı sarsan büyük değişikliklere neden olanların çok defa başarısız olmalarına rağmen, hedeflerinden asla vazgeçmediklerini ve büyük başarılarla ulaşmak için daha fazla

gayret ve dikkatle yollarına devam ettiklerini unutmamak gerekir.³⁷⁹ İnsan bazen cahil insanların kabul etmediği ve yalnızca kendisinin onayladığı bir hedefi sahiplendiğinde yalnız kalabilir. Bu durumda kendini dışlamamalıdır. Hedeflerini ilerletmek ve farkındalık seviyesini yükseltmek istediğinde diğerlerinden bir adım önde olduğunu bilmelidir. Hikâye şu cümlelerle sona erer:

بدین ترتیب قصه ماهی پیر به پایان می رسد. یازده هزار و نهصد و نود و نه بچه ماهی می روند و می خوابند. مادر بزرگ هم می خوابد - اما ماهی سورخ کوچولویی هر چقدر کرد خوابش نبرد. شب تا صبح همه اش در فکر دریا بود.³⁸⁰

Yaşlı balığın hikâyesi böylece biter. On bir bin dokuz yüz doksan dokuz balık gider ve uyur. Büyükanne de uyur ama küçük kırmızı balık ne kadar uğraşırsa uğraşsın uyuyamadı. Bütün gece sabaha kadar denizi düşündü”.

Fars edebiyatının dünya edebiyatları tarafından bilinen Küçük Kara Balık hikâyesi, büyükanne balığın diliyle anlatılan didaktik, felsefik ve sosyokültürel boyutlara sahiptir. Hikâye bir çocuk masalı olsa da, yazarın yaşadığı toplumun sorunlarını dile getirmesi açısından tarihi bir konuma da sahiptir. Zorlu bir yaşam mücadelesi sonunda başarmanın hazzıyla biten hikâyenin mutlu sonu, düşündürücü ve merak uyandırıcıdır. Hikâyede, küçük kara balığın düşüncelerini, duygularını ve ilgi alanlarını bilen ikinci bir anlatıcı bulunmaktadır.

3.1.3. Eğitim

Kıssahâ-yi Mecîd (Mecid’in Hikâyeleri) Kitabının Tanıtımı: Huşeng Murâdî Kirmânî’nin yazdığı kitabın ilk basımı 1353/1974 yılında gerçekleşmiş ve daha sonra bir televizyon dizisi yapılmıştır. Yönetmenliğini Kıymetpûr Ahmed’in yaptığı dizi her yaşta izleyici toplamıştır. Kıssaha-yi Mecid, baş karakteri Kirman şehrinde anne babasını kaybetmiş ve büyük annesi ve babasıyla birlikte yaşayan Mecid adında bir çocuğun yaşamını konu alan toplam otuz sekiz kısa hikâyeden oluşmaktadır. Tüm öykülerde bakış açısı birinci tekil şahısta olup, kitapları seven ve yazar olma hayali kuran hayalpereset ve oyuncu bir çocuk olan Mecid tarafından anlatılmaktadır. Kitap, gelecekte sinema ve oyunculuk tutkusu olan Mecid’in yaşamından sevinçli, hüznü, heyecanlı, azimli öykülerle doludur.

³⁷⁹ Hüseyin Kerimî, “Nagdi Câmia Şinâsâne Berayi Dastâni Mâhiyi Siyâh’i Kûçûlû”, LİSNA, Yayın tarihi: Yekşenbe, 02 Eylûl-Şehrîver/Eylûl, 1399 (2020), 09: 42.

³⁸⁰ Behrengî, Behrengî, *Mâhi-yi Siyâh-i Kûçûlû*, 30.

Hikâyenin özeti: Hikâyeler, anne ve babasını kaybettiği için dede ve ninesiyle yaşayan Mecid'in yaşam serüvenini konu alır. Yaşanan onca soruna rağmen Mecid'in yaşamında gülünüp eğlenilecek şeyler vardır. Olgunluğa küçük yaşta ulaşan bu çocuğun en büyük sırdaşı kitaplardır ve o bir gün okuduğu gibi güzel kitaplar yazabilmenin arzusuyla dopdoludur. Yaşadığı köyde var olan değerleri sergileyen ve çocuğa okuma bilinci aşılayan mesaj yüklü bölümden bir örnek verelim:

تعطیل تابستان بوی کار درست و حسابی نداشتم. همینجور، برای اینکه خودم را سرگرم کنم، نشستم گوشه اتاق و بنا کردم به خواندن صفحه های کتابی که تویشان تنباکو و قند و چای و زرد چوبه پیچیده شده بود هشت تا صحت پشت هم بود، از صفحه پانزده تا بیست و دو. اول زردی های زردچوبه و سفیدی های قند را، قشنگ و صبر و حوصله، از صفحه ها فوت کردم و پاک کردم و بینا کردم به خواندن. چقدر خوب و ساده و گیرا نوشته شده بودفصه خوبی بود هر هشت صفحه را خواندم. حقیقتش تا آن موقع کتابی غیر از کتاب های درسی نخوانده بودم. آن هشت صفحه را که خواندم، م.ه کتاب رفت زیر دندانم.³⁸¹

“Yaz tatillerinde içimden iyi bir iş çıkarmak gelmiyordu. Bu şekilde kendimi eğlendirmek için odanın bir köşesine oturdum ve kitabın tütün, şeker, çay ve zerdeçala sarılı sayfalarını okumaya başladım. On beşinci sayfadan itibaren yirmi ikiye kadar sekiz sayfa vardı. Önce zerdeçalın güzel sarılarını ve şekerin beyazlarını sayfalardan çıkarıp sildim ve okumaya başladım. Ne güzel yazılmış, sade ve akılda kalıcı, güzel bir bölümdü. Sekiz sayfasını okudum. Ders kitapları dışında hiç kitap okumadım. O sekiz sayfayı okuduğumda kitabın tadı dişlerimin arasından geçti.”

Yazar, okuma eylemini özendirmekte ve çocuk okuru çocukluğunda meydana gelen bir olaya tanık yaparak özendirmektedir. Köydeki yaşamının sınırlarını aşmak isteyen ve kültürün okumakla elde edileceğinin farkına varan Mecid'in yalnızlığını iyileştiren tek şey okuduğu kitaplardaki hayal ettiği yaşantılardır.

Hikâyede temel unsurlar: Hikâyede annesiz bir çocuğun yaşam güncesi kendi diliyle anlatılmaktadır. Hikâyelerde belirgin özellikleri olan yüklü mesajlar veren karakterler bulunmaktadır. Olaylar, İran'ın Kirman şehri ve Sereç köyü arasında geçmektedir. Zaman aralıkları hikâyelerin gidişatına göre belirtilmiştir. Hikâyenin dili, açık, akıcı ve günlük konuşma diliyle karışık, etkili, deyim ve atasözleri ile desteklenmiştir.

³⁸¹ Hûşeng Murâdî-yi Kirmânî, *Kissahâ-yi Mecîd*, 11.

Hikâyedeki estetik yapı: Yazar, Mecid'in hayatında inişli çıkışlı serüvenleri mizahi bir dille ve anlaşılır bir üslupla tasvir eder. Hikâye içinde geçen diyaloglarda atasözleri, esprili, soru cümleleri, saygı ifadeleri ve dua kipleri çocuğun dilsel gelişimine fayda sağlar niteliktedir. Koleksiyonun belki de en önemli özelliği, onun sürükleyici dilinde ve eylemlerinde görülebilen mizahi yapısıdır.

بی بی دو تا گردو مغز کرد و گذاشت جلوم. نان، کشک و گردو حسابی می چسبید. خوش مزه شده بود. می خوردم و شعر های بند نباتی می خواندم: از بس که خوردم نون کشک/دل توی سینما کرده غش/ از بس که خوردم نون و ماست / قد کمونم گشته راست/ از بس که خوردم نون و دوغ/ هی پشت هم می گم دروغ/ از بس که خوردم اشکنه/ راه که می رم پا می شکنه³⁸²

“Bibi, iki ceviz kırıp önüme koydu. Ekmek, lor ve ceviz birbirine yapışmış. Lezzetliydi. Bendnebatı şiirlerini okudum: “Lor ekmeğini doyuncaya kadar yedim. Sinemada kalbim aldandı. Bıktım sağ köşedeki ölümünden/Bıktım ekmek ve ayrandan. Arasından yalan da söylüyorum. Bıktım işkene³⁸³ yemekten. Yolda yürürken ayağım kırılın!”

Hikâyede Fars toplumunun şiire olan merakını ve ilgisini doğrulayan Mecid'in şiir söyleyerek ninesiyle şakalaşması, hikâyeye mizahi bir söylem katmakta ve hikâyelerde toplumsal sorunlar ince bir süzgeçten geçirilerek ele alınmaktadır.³⁸⁴

Hikâyede sosyokültürel değerlerin işleniş: Geleneksel tarzı betimlediği öykülemelerde “*Del-i To Sinem Kerde Ğaş*” (*Kalbimi aldattın*) gibi deyimlerle çeşitlendirmektedir. Hikâyede “*İşkene, Mast, Dûğ, Nân-ı Keşk*” / ماست/ دوغ / نان کشک / *İşkene* gibi yöresel yiyecekleri geçmişten bugüne miras olarak taşımaktadır.

3.1.4. Sevgi ve Merhamet

Sevgi ve merhamet yaşayan her insanın yüreğinde bulunması gereken ve her ülke insanının en çok ihtiyaç duyduğu ve dile getirdiği erdemlerin başında gelmektedir. Sevginin dili tatlıdır ve herkes o dilden anlar. Amalar bile ondaki şefkatli gülücükleri hisseder. Sağırlar da o dilin tatlı nağmelerini işitir. Lal olan kimseler de o sevgi ve merhametle konuşanlara yürekleriyle cefap verir. İslam kültür öğelerinin sevgi saygı, nezaket ve merhamet üzerine kurulması, doğu toplumlarımızın sevginin dili olma ilkesini ortaya koymaktadır.

³⁸² Kirmânî, A.g.e., 281.

³⁸³ İran'a mahsus etli, salçalı ve yufka ekmeği doğranmış sulu yemek.

³⁸⁴ Cihanbahş Sultânî, “*Del-il-i Muvaffâkiyet-i Kıssahâ-yi Mecîd Dastâneş Bûd*”, <https://www.irna.ir/news/84933044/>, Erişim tarihi: 8.08. 2023.

Mihmanhâ-yi Nâhande (Davetsiz Misafirler) Kitabının Tanıtımı: Menüçehri İhtirâmî'nin yazdığı eser, İran Kültür Bakanlığı tarafından kültürel miras listesine 1394 numarası ile alınmıştır. Yazar, çocuk edebiyatında hayvan karakterlerle örnek davranış oluşturma eğitimi doğrultusunda yazdığı bu hikâyesinde de şiirsel bir öykülemeye başvurmuştur.³⁸⁵

Hikâyenin özeti: Yağmurlu bir gecede küçük evine yağmurdan ıslanmış ve barınacak yeri olmayan hayvanları alan yaşlı bir kadının hayatını anlatır. Hayvanlar teker teker yaşlı kadının kapısını çalarak ona sığınmak isterler. Büyükanenin evi küçük olmasına rağmen onlara merhamet eder ve hepsini bir gece misafir eder. Merhametli kadın, ertesi sabah hayvanların gitmesini beklese de, hayvanlar onun evinde kalmak isterler. Bu nedenle, her biri yaşlı kadına sağlayabilecekleri faydaları kendilerine has sesleri ile söylerler. Bu konuşmalar, büyükanneyi ikna eder. Böylece sonsuza kadar onunla kalırlar.

مهمانهای ناخوانده. یکی بود یکی نبود غیر از خدا هیچکی نبود. مادر بزرگ مهربون گیشش بلند، قدش کمون، خوش صحبت و خوش سر زبون، پیرهن چلوار به برش، چارقد گلدار به سرش. یک خونه داشت به غربیل اتاق نگو به زنبیل. نه همدلی، نه همدمی نه همزبون و محرمی. تنها نشست و شام خورد، تو جاش خوابید و خوابش برد. باد اومد و ابر اومد، شرشر بارون اومد. گنجشکه از توخونه اش، پر زد و بیرون اومد: لونه مو آب گرفته چشم هامو خواب گرفته جیک جیک جیک برم؟ کجا بخوابم؟ جا ندارم. مادر بزرگ مهربون! منو راه میدی توی خونه تون. - گنجشک ناز جیک جیکو! جیک جیک نکن، بدو بیا تو! کنج اتاق روی طناب محکم بشین، راحت بخواب³⁸⁶.

Bir varmış bir yokmuş. Allah'tan başkası yokmuş. Uzun saçlı, kısa boylu, güzel konuşan, çiçekli başörtüsü takan şefkatli bir büyükanne vardı. Bir küçük sepet kadar odası olan evi vardı. Ne arkadaşı ne sohbet dostu, ne de sırdaşı vardı. Yalnız oturdu ve akşam yemeği yedi, oracıkta uyudu ve uykuya daldı. Rüzgâr esti, bulutlar geldi, yağmur yağdı. Serçe yuvasından uçtu dışarı geldi: "Yuvamı su götürdü, gözüme uyku çöktü. Cik cik cik nereye gideyim ben? Nerede uyuyayım? Yerim yok. Şefkatli babaanne! Beni evine alır mısın?" "Sevimli Serçe cik cik! Feryat etme koş! Odanın köşesindeki gergin ipte otur, rahat uyu!"

³⁸⁵ "Bergozâr-ı Neşest-i İlmî Hâle Pîrîzen ve Mehman-ı Nâhande Gozîde-i Dastân Mehmân-ı Nâhande, Haber-i İctimâî", Haziran 29, (1396/2017), 16: 27. <https://www.tasnimnews.com/fa/news/18.07.2023>.

³⁸⁶ Menüçehri İhtirâmî, *Mehmanhâ-yi Nâhande*, Tasvîr: Gulamali Lutfi, (Tahran: Nâşir Gozâreş, 1380/2001), s.y.

Hikâyede ikilemeler ve hayvan seslerinin aslına uygun verilmesi, çocukların hayvanları tanımlarını ve onlardaki faydaları bilmelerini sağlamaktadır.

- گنجشک اشین مشین روی طناب من نشین! یالا پا شو برو خونه تون جا ندارم، اینجا نمون، «من که جیک جیک می کنم برات تخم کوچک می کنم برات، مادر بزرگ مهربون من برم بیرون؟ اگه بمونم، اگه بمیرم از اینجا بیرون نمی رم!» - گنجشک اشین مشین پیش من بشین³⁸⁷.

“Serçecik, eşin meşin! Benim ipimin üstünde otur! Haydi kalk evine git, yerim yok benim, burada kalma!” “Ben cik cik ötüyorum. Sana küçük yumurta veriyorum. Sevgili babaanne ben dışarımı gideyim? Eğer kalırsam orada ölebilirim. Buradan gidemem ben!” “Serçecik eşin meşin benim yanımda otur!”

Hikâyede büyükanne tarafından karga kuşuna tembellik etmemek, çalışkan olmak gibi edilen tavsiyeler, çocuğun kendi hayatıyla özdeşleştirebileceği mesajları içermektedir.

- آقا کلاغه خوابی یا بیدار؟ تنبلی نکن برو سر کار! برو سر کار تو خونه نمون آفتاب اومد لب پشت بون. - من که قار و قار می کنم برات آقارو بیدار می کنم برات.

مادر بزرگ مهربون من برم بیرون؟ اگه بمونم اگه بمیرم از اینجا بیرون نمیرم. - کلاغ خوب مهربون تو هم بمون.³⁸⁸

“Bay karga, uyuyor musunuz, uyanık mısınız? Tembel olmayın işe gidin! Evde işe git, güneş sırtında parlıyor.” “Çığlık atıp ağlarken seni kalkman için uyandıracağım. Sevgili büyükanne, dışarı çıkayım mı? Kalırsam, ölürsem buradan çıkamayacağım..” “İyi ve nazik karga sen de benimle kal!”

Büyükanne, şefkatli ve iyi kalpli insanları temsil eder. İyiliğin kötülüğe tercih edilmesi ve güçlü olanın güçsüz olanı koruyup gözetmesini sezdirek hikâyede birlik ve beraberliğin güzelliğine işaret edilmektedir.

Hikâyede temel unsurlar: Halk edebiyatının motiflerini taşıyan hikâyede olayın geçtiği mekân bir köy yeridir. Ancak yazar, büyükanne ve hayvanlardan oluşan kahramanlarını kurguda erdemli öğreti ve imgelem olarak konuşturmuştur.

Hikâyede estetik yapı: Masalsı yapıya sahip olan hikâyede misafirperverlik, acıma duygusu, hayvan sevgisi gibi ahlaki erdemler işlenmiştir. Ayrıca,

³⁸⁷ Menüçehri İhtirâmî, A. g.e., s.y.

³⁸⁸ İhtirâmî, *Mehmanhâ-yi Nâhande*, s.y.

büyükkannelerin dilinden günümüze gelen hikâye, birlikte yaşamayı, etnik çeşitliliği ve etnik farklılıkları zayıflık değil avantaj olarak kabul etmeyi öğretmektedir.

Hikâyede sosyokültürel değerlerin işlenişi: “Davetsiz Misafirler” hikâyesinde şefkatli, kucaklayıcı ve bilge büyükanne imgesi, Doğu edebiyatlarında en çok rastladığımız imgelemledir. Büyükanne, iyiliğin yegâne sembolüdür ve hayvanların onun koruyuculuğuna ihtiyacı vardır. Şiirde, geleneksel yapıya sadık kalınarak ve güçlünün zayıfı ezdiği toplumların aksine güçlünün zayıfları koruduğu bir temsili uygulama verilmektedir.

Hikâyenin analizi: Hikâyede merhamet kavramı detaylı bir şekilde işlenerek gösterilmiştir. Ayrıca, hikayenin kahramanı büyükanneye rica için gelen ve evine sığınan hayvanların hallerinden anladığı ve onlarla empati yaptığı görülmektedir.

3.1.5. Çocuk ve Köy Hayatı

Köy hayatı, temiz hava, uçsuz bucaksız kırlar, rengârenk çiçek, meyve ve sebzelerle bezeli bahçeler, kuzular, keçiler, inekler, gıdaklayan tavuklar, ötüşen horozlar, şakıyan kuşlar, anıran eşekler, vızıldayan arılar vs. çocukların gidip te dönmek istemeyeceği güzelliklerle doludur. Ancak, şehir yaşamı, sosyoekonomik durumlar köy hayatını her çocuğun tatmasna fırsat vermiyor. Bu yoksunluğu hisseden yazarlar da eserlerine köy hayatını taşıyarak çocukları köy denen mekanla tanıştırmaktadırlar.

Yek Helû Hezâr Helû (Bir Şeftali Bin Şeftali) Kitabın Tanıtımı: Samed Behrengî tarafından çocuk ve gençler için yazılan bu eser, 1348/1929 yılında yayınlanmıştır. Yarı pastoral ve yarı gerçek tarzda kurgulanan eserin Fars toplumunun sosyokültürel yapısını yansıttığını söyleyebiliriz. Bir eğitimci olan yazarın çocuklara, doğruluk, dürüstlük, nezaketli olmak, temizlik gibi toplum kurallarına uymayı öğütlediği bu hikâye, İran çocuk edebiyatında olduğu kadar dünya edebiyatında da sevilerek okunmaktadır.³⁸⁹

Hikâyenin Özeti: “Yek Helû Hezâr Helû” Samed Behrengî tarafından yarı pastoral yarı gerçek tarzda yazmış olduğu hikâyesidir.³⁹⁰ Bir şeftalinin keyifli

³⁸⁹ Der Sâl Rûz’î Dergoşt-i Samed-i Behrengî “Yek Helû Hezâr Helû; Telâşi Berâyi Be Bâz Neşesten-i Diraht-i Adalet”; Nilüfer Bahtiyârî, 10 Şehriver, 1396, 10.00. <https://shahrestanadab.com/Content/ID/7295>, Erişim tarihi: 18. 07. 2023.

³⁹⁰ Pastoral hikâyeler, kır, çoban hayatını, tabiat güzelliklerini tanıtır sevdirmek gayesini taşıyan edebî eserlerdir. TDK sözlüğü. Çocuğa doğayı tanıtan ve ondaki yaşamdan ve olaylardan haber veren, yeşilli bol ormanların insan hayatına can kattığını sezdirenen ve insanlar gibi onların da saygı ve sevgiye

anlatısıyla başlayan sonu ise hüznü biten bu hikâye, aslında meyvelerini köyün yoksul çocuklarına vermek isteyen bir şeftali ağacının maceralarıyla doludur. Ali ve Bulat köyün iki yoksul ailesinin çocuklarıdır. Canları meyve çekince köyün cimri ağasının bahçesinden meyve aşımaya giden bu iki çocuğun bahçedeki güzel meyveleri toplarken başları ağanın kahyasıyla derde girer. Öyküde şeftali, oluşum sürecini çekirdekken fide, fideyken ağaç, sonra meyve verme sürecini birer birer anlatır. Büyük bir ağaç olduğu gün Ali ve Bulat'ın onun yanında olamayışı ise ağacın en büyük hayal kırıklığı olur.

Doğaya karşı bir sevgi ve imrenme amacı yer alan hikâyeden bir kesite bakalım:

باغبان به فکرش رسید که درخت کوچکتر را هم پیوندی کند...خواست حقه بزند و درخت هلوی کوچکتر را
بترساند.³⁹¹

Bahçıvan'ın küçük fideyi eklemek aklına geldi. İstedi ki, ona aşı yapsın ve küçük şeftali ağacını korkutsun.

Çocuğa doğayı tanıtan ve ondaki yaşamdan ve olaylardan haber veren, yeşilli bol ormanların insan hayatına can kattığını sezdirenen ve insanlar gibi onların da saygı ve sevgiye muhtaç olduklarını ona keşfettiren çocuk kitapları çocuğu doğayla dost kılmakla insanlığa büyük bir miras bırakmaktadırlar.

Hikâyede temel unsurlar: Hikâye, yoksulluğun ağır bastığı bir köyde yaşanmıştır. Bahar, yaz ve kış aylarında geçen serüven, şeftalinin tohum halinden ağaç olduğu zamana kadar devam eder. Anlatıcı şeftaliden başka, Ali, Bulat, kâhya, köy çocukları yer aldığı gibi gıyaben kendilerinden bahsedilen köy ağası ve kızı karakter olarak yer almaktadır.

پیش مادرم که بودم هر وقت تشنه ام میشد از آب می نوشیدم و خورشید را نگاه می کردم که بیشتر بر من می تابد و بیشتر گرم می کند خورشید و من تابید گونه هایم داغ می شدند من از مادرم آب می مکیدم غذا میخوردم و شیر ه ای تنم به جوش می آمد و هر روز درشت تر و درشت تر و زیباتر و گرمتر و آبدار تر می شدن.³⁹²

Annemin yanıdayken, ne zaman susasam ondan su içer, üzerimde daha çok parıldayan ve beni daha çok ısıtan güneşe bakardım. Vücudum kaynıyordu ve her

muhtaç olduklarını ona keşfettiren çocuk kitapları çocuğu doğayla dost kılmakla insanlığa büyük bir miras bırakmaktadırlar.

³⁹¹ Samed Behrengi, *Yek Helû Hezâr Helû*, (Neşr-i Câmederân), Nusha-i Elektironik, 1385/2006, 13.

³⁹² Behrengi, *Yek Helû Hezâr Helû*, 3.

geçen gün daha da büyüyor, büyüyor ve daha sıcak ve sulu bir hale gelip güzelleşiyordum.

داشتم می گوфتم که ما صد تا ضد و پنجاه تا هلوی رسیده و آبدار بودیم از خودم بگویم که از آب شیرین و لذیذی پر بودم پست نرم و نازکم انگار می خواست بترکد. قرمزی طوری بگونه هایم دویده بود که اگر من را دیدی خیال می کردی از برهنگی خودم خجالت میکشتم مخصوصا که سر و برم هنوز از شبنمی پاییزی تر بود انگار آبی تنی کرده باشم.³⁹³

Yüz elli olgun sulu şeftali olduğumuzu söylüyordum. Kendim hakkında tatlı ve lezzetli meyve suyuyla dolu olduğumu söylemeliyim. Yumuşak ve ince derim patlamış gibiydi. Yanaklarım o kadar kırmızıydı ki, beni görseniz çıplaklığımdan utandığımı düşünürdünüz. Hele başım hala güz çiğinden daha fazla olduğu için, sanki mavi giymişim gibi.

Hikâyedeki betimlemeler, doğada yetişip olgunlaşan bir meyvenin insanların yararı için varlığını çocuğa sezdirmekte ve onu doğaya davet eden çekici ve merak uyandırıcı anlatı dili kullanılmaktadır.

Hikâyedeki Estetik Yapı: Anlatıcısı bir şeftali olan hikâyenin etkileyici bir konusu ve akıcı bir yapısı vardır. Hikâye üçüncü şahıs diliyle ve geçmiş zamanda anlatılır. Anlaşılır bir dile sahip olan öykü, şeftali imgesiyle çocuğa doğayı ve onun çevresini tanımasına da yardımcı olmuştur.

گوش کنید خوب گوش های تان را باز کنید که درخت هلوی کوچکتر می خواهد حرف بزند دیگر صحبت نکنید ببینم درخت هلوی کوچکتر چه می گوید ببینیم که سرگذشتش را نقل می کند:³⁹⁴

Dinle! Kulaklarını aç, küçük şeftali ağacı konuşmak istiyor, daha fazla bekleme, bakalım küçük şeftali ağacı ne diyor? Bakalım hikâyesini nasıl anlatıyor? Arada bir kendi kendime sorardım: “Bir gün gelir de birileri güneşi bize küstürürse başımıza ne gelir?”

Hikâyede geçen bu ifadelerle bir çocuk gibi düşünüp sorgulama örneği verilmiştir. Ancak bu sorgulamalar, doğadaki tabii dengenin üstünlüğü ve insana yaratılış gerçeği hakkında düşünceler vermektedir.

Hikâyede Sosyokültürel Yapının İşlenişi: Yazar, hikâyede empati kavramını duyumsatırken, yoksul halkın sosyal sorunlarını dile getirmekte ve yöresel inanışları da göstererek kültürel yapıya işaret etmektedir. Kâhyanın şeftali ağaçlarına

³⁹³ Behrengi, A.g.e., 3.

³⁹⁴ Behrengi, A.g.e., 2.

nazar ayeti yazıp asması buna birer örnek teşkil etmektedir. Tema olarak sosyal adaletsizliğin altını çizen yazarın, zenginlerin mutlu yaşadığı dünyada bir ağacın dilinden haksızlığa boyun eğmemenin, vefa duygusunun öyküsü yer almaktadır.

دور گردن هر دو درختی روی تخته پاره های روی آیه ئ ان یکاد بودند که چشم زخم نخورند.³⁹⁵

Her iki ağacın boyun çevresine de nazar değmesin diye tahtaların üzerinde (Ve in yekadu)³⁹⁶ ayeti yazılıydı.

Yazar, hikâyedeki kahramanların yaşadığı fakirliği, ağacın zulmünü ve açlıktan dolayı yapmak zorunda kaldıkları meyve aşırımlarını anlatarak fakirliğin acı yüzüne sosyal adaletsizliğe vurgu yapmaktadır. Hikâye zengin ve fakir arasındaki uçurumu ortaya koyan şu cümleyle zihinlere oturur:

در صورتی که با من نقل می کند که ارباب برای دخترش از کشورهای خارجی وارد می کند سفارش می کند که با گیاره برای دخترش پرتقال و موز و انگور حدت گل بیاورند. البته برای این کار مثل پول خرج می کند. حالا خودت حساب کن ببین پول لباس و مدرسه و خوراک و دکتور و پرستار و نوکر و اسباب بازی ها و مسافرت ها و گردش ها ی دختر ارباب چقدر می شود؟ تو به هر ماه ده هزار تومان...³⁹⁷

“Ağacın kızı için dış ülkelerden portakal, muz, üzüm getirmelerini emrettiğini söylüyor. Tabi bunun için para harcıyor. Şimdi hesabı kendin yap. Ağa, kızının giyecek, okul, yemek, doktor, hemşire, hizmetçi, oyuncak, yol ve gezi parası ne kadara mal olacak bir gör...Ayda on bir tümen az derdin...”

بچه ها من را دست به دست می دادند و خوشحالی می کردند دل شان که من را همینجوری بخورند من خیلی گرم بودم دلم می خواست من را خنک بکنند بخورند که زیر دندانشان بیشتر بیشتر مزه کنم. دست های پر چورک و پینه بسته شان پوستم را می خراشید اما من خوشحال بودم چون می دانستم که من را تا آخرین ذره باد از دست خواهد خورد و پس از خوردن لبها در انگشت ها یشان را خواهند مکید و من روزها و هفته ها زیر دندان ها شان را خواهم کرد.³⁹⁸

“Çocuklar, beni elden ele aldılar, mutlu oldular. İstediler ki beni böyle yesinler. Ben çok sıcakladım. İstedim ki dişlerinin altında daha fazla lezzet vermem için beni soğutup yesinler. Onların yaralı ve nasırlı elleri derimi tırmalıyordu ama ben mutluydum. Çünkü biliyordum ki rüzgârın son zerresine kadar beni

³⁹⁵ Behrengi, *Yek Helû Hezâr Helû*, 3.

³⁹⁶ Kalem suresi 4. Ayet. Yöre halkının inancına göre bu ayeti okunursa, insanı nazardan korumaktadır.

³⁹⁷ Behrengi, *A.g.e.*, 4.

³⁹⁸ Behrengi, *A.g.e.*, 7.

özleyeceklerdi. Yemek yedikten sonra beni parmaklarının arasına alacaklar ve günlerce, haftalarca dışlerinin altında olacağımı biliyordum.”

Hikâyenin analizi: Behrengî, köy çocuğunu tanıttığı hikâyesinde elleri nasırlı çocuklardan bahsetmektedir. Çünkü onlar, ağaların zengin yaşantısının arka planında kimsenin hatırlamadığı yerlerde gizlenmişlerdir. Bir meyvenin kendisini yemesi için canını seve seve feda etmesi ise; yazarın çocuksu bir rüyasından başka bir şey değildir.

Doğa, çocukların zihninde farklı bir yaşam kurar ve onları kendisiyle meşgul ederek eğlendirirken buluşlar yapma fırsatı tanır. Hayal güçlerini kuvvetlendiren manzaralarıyla onlara huzur verir ve akıllarına yaratıcı fikirler getirir.

3.2. Arap Çocuk Hikâyelerinde Sosyo Kültürel Değerlerin Analizi

Arap geleneğinde edebî anlatılar, anne ninnileri, söylenceler ve masallarla başlar. Bu anlatılar, Cahiliye döneminde “ahbar” anlatılarına dönüşür. Çocukların da içinde bulunduğu hikâye dinletileri, matbaanın gelişiyile yazıya aktarılmıştır. Başlangıçta çevirilerle oluşturulan hikâyeler, zamanla Arap kimliğini ön plana çıkaran, “türas” adı verilen geleneksel mirası yansıtan hikâyelere dönüşmüştür. Arap ülkelerinde modernleşme hareketleri sonucunda yazar ve şairlerin eski ve yeni üslubu bir arada kullanan, toplumsal gerçekliğe uygun ve çocuğun öz değerlerine dayanan bir çocuk edebiyatına ihtiyaç duymuştur. Bu amaçla yazılan hikâyeler, Arap çocuklarının kitap okumasını ve kültürlenmesini sağlamaktadır.

3.2.1. Çocuk ve Eğitim

Dâ’a Omar (Ömer Kayboldu) Kitabının Tanıtımı: Tağrid en-Neccâr’ın kaleme aldığı hikâyeler serisinden biri olan bu eser, “el-Helezûne” (Salyangoz) ve “Dağdağâtü’l-Mûsikiyye” (Müzikal Gıdıklamalar) kitap serileri içindedir. Birçok ödüle layık görülen bu gruptaki eserleri, Fransız Milli Kütüphanesi, tarafından 2010-2013 yıllarının en iyi Arap edebiyatı ürünü olarak seçilmiş ve İngilizce, Türkçe, Çince ve İsveççe gibi birçok dile de çevrilmiştir.

Hikâyenin Özeti: Tağrid en-Neccâr’ın yazdığı hikâyede, annesiyle manava alışverişe giden Ömer, kaldırımında gördüğü minik kediye takılır. Annesi o anda sebzelere dalmışken, kedicikle o dükkân senin bu dükkân benim dolaşır...Annesinden uzaklaşan Ömer annesini göremeyince telaşlanır. Yoldan geçen bir adam onu evine götürmek istediğini söyler. Ömer, onunla gitmeyi düşünse de

sonra annesinin ona “yabancılarla bir yere gitme oğlum!” tenbihini hatırlar ve oradan uzaklaşır. Ömer bir çare bulur ve babasının iş telefonunu aramaya karar verir. Kavurmacı dükkânındaki amcadan babasına telefon etmesi için izin ister. Ancak, telefon hattı kapalı olduğundan konuşamaz. Bir çare daha düşünür Ömer. İnsanın zor anda ve güvene ihtiyacı olduğunda gidip yardım istediği birinden yardım isteyecektir...Polis amcadır bu. Hem güveni sağlar, hem kötü insanları yakalar. Gider ve polis amcadan yardım ister. Polis amcası ona annesinin kendisini karakolda beklediğini haber verir. Ömer, annesinden özür diler ve bir daha kalabalık yerlerde ondan uzaklaşmayacağına dair söz verir.

Hikâyenin Ana Fikri: Anne babasını kalabalık yerlerde kaybetmek çocukların en büyük korkularından biridir. Hikâyede bu konu çözümüyle birlikte yer alıyor. Çocuğun güvenliğini konu edinen bu hikâyede gerçek olaydan alınan bu anekdotun çocuklara düşünme yetisi, kaybolmaktan nasıl kurtulacakları sorusuna cevap araması ve bulması konusunda işe yarayacağı kesindir.

Hikâyede Temel Unsurlar: Hikâye gerçek yaşamda karşılaşılabilecek bir olaydan bahsedilmektedir. Bir çocuğun hangi durumda kaybolabileceği, kaybolduğunda başına nelerin gelebileceği ve bu durumdan nasıl ve kimler aracılığıyla kurtulabileceği eğitsel bir tarzda öykülemektedir. Modern çağın çocuğa sunduğu alternatifleri kullanma becerisini hatırlatan kurgunun çocuğa yol gösterici ipuçları vermesi ve hikâyenin sonunda okurlara “Ömer’in yerinde sen olsaydın ne yapardın?” sorusunu sorarak çocuğu olayın içine katmış olması yazarın sanatını toplum için icra ettiğinin de göstergesidir.

Hikâyedeki İmgeler: Hikâyedeki kedi Ömer’in annesinden ayrılmasına neden olarak gösterilen sembolik bir tanımlı temsil etmektedir. Yazar, tüm çocukların hoşuna giden bu hayvanı öyküsüne katarak çocukların ilgisini üzerine çekmeye çalışmıştır. Manav dükkânı da ikinci sembol olarak göze çarpmaktadır.

Hikâyede Estetik Yapı: Ömer’in annesinden ayrıldığında karşılaştığı kişilerle diyalogunda zarif bir hitaba sahip olması estetiği temsilen gösterilebilir.

Hikâyede Sosyokültürel Değerler: Hikâyede yardımseverlik, vefalı olmak, saygı ve sevgi, güvenme duygusu ve eğitimli anne farkındalığı hakkında bilinç veren değerli fikirler yer almaktadır. Ayrıca hikâyede korku unsuru çocuğa tanıtılmakta ve

olaya katılmasına ve “Eğer ben de annenin elini bırakıp kaçarsan gittiğim yerde Ömer gibi korkabilirim” şeklinde bir düşünce de sezdirilmektedir.

Hikâyeden Örnekler:

Hikâyede “dünyada herkesin iyi bir kalbinin olmadığı ve sokakların tehlikeli olaylar ve insanlarla dolu olduğunu ve bu konuda dikkat uyarısı yapılmaktadır.

مِنْ يَوْمٍ مِنَ الْأَيَّامِ، بَيْنَمَا كَانَتْ أُمُّ عُمَرَ فِي السُّوقِ تَشْتَرِي الْخَضَارَ، نَظَرَتْ حَوْلَهَا فَلَمْ تَجِدْ ابْنَهَا الصَّغِيرَ عُمَرَ.³⁹⁹

قَالَ صَاحِبُ الدُّكَّانِ: إِهْدِي يَا سَيِّدَتِي أَهْدِي... قُولِي لَنَا مَاذَا يَلْبَسُ؟ مَا شَكْلُهُ؟ وَكَمْ عُمُرُهُ؟

وَهِيَ تَبْكِي عُمُرَهُ سَمِعَ سَوَاتٍ وَهُوَ يَلْبَسُ بَطَالًا أَوْرَقَ وَ قَمِيصًا أَحْمَرَ أَه يَا حَبِيبِي عُمَرَ أَيْنَ أَنْتِ؟

أَمَّا عُمَرُ لَا فَبَيْنَمَا كَانَتْ أُمُّهُ مَشْتَعِلَةً بِشِرَاءِ الْخَضَارِ وَ الْفَاكِهَةِ، وَجَدَ قِطْعَةً صَغِيرَةً فَلَحَقَ بِهَا. مِنْ دُكَّانٍ إِلَى دُكَّانٍ... وَمِنْ شَارِعٍ إِلَى شَارِعٍ...⁴⁰⁰

Ömer'in annesi bir gün pazarda sebze alırken etrafına bakındı ve küçük oğlu Ömer'i bulamadı.... dükkân sahibi ona: “Sakin olun hanım efendi, sakın olun... Bize onun ne giyindiğini söyleyin, nasıl biri ve kaç yaşında?” Kadın ağlıyor ve: “Yedi yaşında, mavi pantolon, kırmızı gömlek giyinmişti. Ah Ömer canım sen neredesin?”

Ömer ise, annesi sebze ve meyve almakla meşgulken küçük bir kedi buldu ve ona katıldı. O dükkândan bu dükkâna...o sokaktan bu sokağa dolaştılar...

شَعَرَ عُمَرُ بِالْخَوْفِ وَصَاحَ بِأَعْلَى صَوْتِهِ وَهُوَ يَبْكِي: ماما...ماما...أَيْنَ أَنْتِ يَا ماما؟ أَيْنَ أَنْتِ؟ وَلَكِنْ أَحَدًا لَمْ يَسْمَعْهُ.

أَوْقَفَهُ رَجُلٌ ضَخْمٌ وَقَضَالَ لَهُ هَلْ أَنْتِ ضَائِعٌ يَا صَغِيرُ؟ قَالَ عُمَرُ بِصَوْتٍ مُنْخَفِصٍ إِنِّي إِنِّي...أَبْحَثُ عَنْ أُمِّي. قَالَ الرَّجُلُ؟ لَا تَخَفْ يَا بُنَيَّ تَعَالَ مَعِيَ إِلَى بَيْتِي وَ سَأُسَاعِدُكَ كَيْ تَجِدَ أُمَّكَ.

...Ömer korktu ve yüksek sesle ağlayarak bağırdı: “Anne Anne...sen neredesin?” Ama kimse onu duymadı. İri yapılı bir adam onu durdurdu ve: “Sen kayıp mı oldun küçüğüm?” Ömer alçak sesle, “Ben...ben...annemi arıyorum, dedi. Adam: “Korkma oğlum, benimle evime gel, sana anneni bulmana yardım edeyim” dedi.

تَذَكَّرَ عُمَرُ قَوْلَ وَالِدَتِهِ:

تَمَلِّكَ عُمَرُ نَفْسَهُ وَقَالَ: شُكْرًا يَا عَمِّي وَالِدَتِي هُنَاكَ، فِي الدُّكَّانِ الْخَضَارِ وَأَسْرَعَ بَعِيدًا. مَعَ الْغُثْرَاءِ! يَا عُمَرُ! لَا تَذْهَبْ أَبَدًا⁴⁰¹

³⁹⁹ Neccâr, *Dâ'a Omar*, Rusûm Üsâme Müzehhir, (Ammân: Dâru's-Selvâ, 2012), 1.

⁴⁰⁰ Neccâr, *A.g.e.*, 3-4.

“Ömer asla yabancılarla gitme”. Ömer kendini toparladı ve "Teşekkürler amca. Annem orada, manavda deyip, aceleyle çekip gitti" dedi. Ömer korktu ve sesinin sonuna kadar ağlayarak bağırdı: “Anne... Anne... Sen neredesin?” Fakat kimse onu duymadı.⁴⁰² . حَاوَلَ عُمَرُ إِتِّصَالَ مَرَارٍ بِرَقْمِ هَاتِفِ مَكْتَبِ وَالِدِهِ وَلَكِنَّ الْخَطَّ كَانَ مُعْطَلًا.⁴⁰² /Ömer telefon etmeye çalıştı ama telefon hattı meşguldü...

جَلَسَ عُمَرُ أَمَامَ دُكَّانِ الشَّالِوَرِمَا مُطْرِقًا حَزِينًا يُفَكِّرُ: كَيْفَ يَتَصَرَّفُ مَاذَا يَفْعَلُ إِلَى أَيْنَ يَذْهَبُ؟ فَجَاءَهُ فِكْرُ عُمَرَ بِشَخْصٍ يَسْتَطِيعُ أَنْ يُسَاعِدَهُ، شَخْصٍ يُحَافِظُ عَلَى الْأَمْنِ وَيُلْقِي الْقَبْضَ عَلَى الْأَشْرَارِ، شَخْصٍ يَنْظُمُ السَّيْرَ وَيُرْشِدُ الصِّغَارَ.

Ömer kavurmacı dükkânını karşısına oturdu ve nasıl davranacağını, ne yapacağını ve nereye gideceğini düşündü. Ömer birdenbire kendisine yardım edebilecek, güvenliği sağlayan ve kötü adamları tutuklayan, trafiği organize eden ve küçük çocuklara rehberlik eden biri geldi.

نَظَرَ عُمَرُ وَقَالَ: نَعَمْ وَلَكِنْ كَيْفَ عَرَفْتُ إِسْمِي؟ ضَجَكَ الشَّرْطِيُّ وَقَالَ: بَلَّغْنَاكَ عَنْ ضِيَاءِكَ يَا عُمَرُ وَنَحْنُ نَبْحَثُ عَنْكَ مُنْذُ الصَّبَاحِ. مَحْفَرُ الشَّرْطِيَّةِ قَرِيبٌ مِنْ هُنَا. تَعَالَ يَا بُنَيَّ لِنَرَى أُمَّكَ. إِنَّهَا قَلَقَةٌ جِدًّا عَلَيْكَ. ابْتَسَمَ عُمَرُ بِإِزْتِيَّاحٍ وَقَالَ: شُكْرًا شُكْرًا...⁴⁰³

Polis Ömer'e baktı ve: Sen Ömer değil misin? Ömer: “Evet” dedi şaşırarak. Ama sen benim adımı nereden biliyorsun?” Annen bize senin kayıp olduğunu haber verdi. Sabahtan beri seni arıyoruz. Polis karakolu buraya yakın gel oğlum anneni görmeye gidelim. Karakolda Ömer'in annesi onları bekliyordu. Acele et gidelim artık...Ömer annen senin için endişeliydi.

ابتسم عمر فرحا و قال بأرتيَّاح شكرا عمو الشرطي شكرا. في محفر الشرطة كانت والدته عمر بانتظارهم اسرعت تحضن عمل و هي تبكي وتقول: عمر عمر يا حبيبي اين كنت يا عمر يا حبيبي اين عمر كم مرة قلت لك الا تبتعدني عني و نحن في السوق الحمد لله...انني وجدتك سالما عنك عمر. عانق عمر والدته وقال: أنا أسف يا ماما لن ابتعد عنك مرة ثانية شكرك والددة عمر الشرطي بحرارة ثم امسكت بيده عمر و عادت الى البيت.⁴⁰⁴

Ömer mutlu bir şekilde gülümsedi ve rahatlayarak şöyle dedi: “Sağ ol polis amca, teşekkürler.” Karakolda onları bekleyen annesi, Ömer ağlarken telâşla ona sarılarak “Ömer, Ömer, canım nerelerdeydin? Sana marketteyken kaç defa benden uzağa gitme demedim mi? Allah'a şükür sonunda seni sağ salim buldum. Ömer, annesine sarıldı ve: “Üzgünüm anneciğim bir daha seni asla bırakmayacağım.

⁴⁰¹ Neccâr, Dâ'a Omar, 8-9

⁴⁰² Neccâr, A.g.e., 10-11.

⁴⁰³ Neccâr, A.g.e., 2-13.

⁴⁰⁴ Neccâr, A.g.e.,14.

Ömer'in annesi hararetle polise teşekkür etti ve daha sonra Ömer'in elini tuttu ve eve döndü.

Tağrid en-Neccâr, toplumsal sorunları ve kültürel öğeleri hikâyelerinde konu ederek çocuk edebiyatına bilinçli çocuk, farkındalığını getirmektedir. Çocuğun kültürlenmesi, topluma en büyük yararadır. Hikâyede Ömer, babasının telefon numarasını ezberlemiştir. Bu da ona telefon etme fikrini hatırlatmıştır. Ancak telefon düşmeyince ikinci fikir olarak polis amcalardan yardım istemiştir. Yolda ona yabancı bir adamın evine götürmek istemesine karşın, annesinin ona yabancılarla bir yere gitme! Sözüünü hatırlamıştır. Böylece kaybolma olayı onu korkutsa da annesine kavuşmasıyla mutlulukla son bulmuştur.

3.2.2. Köy Hayatı

Ammeti'z-Zeyyûn Şeceratü'z-Zeytûn (Zeyyûn Hala ve Zeytin Ağacı)

Kitabının Tanıtımı: Fatima Şerâfüddin'in kaleme aldığı hikâyeler serisinden biri olan bu eser, Anna Lind Foundation kurumu tarafından 2010 yılının en iyi 101 eseri arasına seçilmiştir. Çocuk kalbine dokunan cömert, sevimli ve iyilik sever Zeyyûn hala'nın hikâyesi çocuklar tarafından sevilerek okunmaya devam etmektedir.

Hikâyesinin Özeti: : Fatima Şerâfüddin'in hikâyesi şöyledir: Dağın eteğindeki küçük bir köyde, bir zeytin ağacının karşısında yaşlı bir kadın, Zeyyûn hala, küçük bir kulübede yaşamaktadır. Ağacın ömrü üç yüz, yaşlı kadının ömrü ise yüz yıldan fazladır. Yazar, anlatı boyunca zeytin ağacının ve Zeyyûn halanın büyümesini kıyaslayarak devam etmekte ve insanın sağlığı ve mutluluğunu artıran doğayla olan geleneksel uğraşlarla bütünleşmesini öykülemektedir.

Hikâyenin Analizi: Hikâyede köyün tepesinde tek başına yaşayan Zeyyûn hala ile zeytin ağacı arasındaki simetrik bir ilişkisi olduğu uyumlu resimlerle desteklenerek hikâyeye estetik bir görünüm kazandırılmaktadır. Ağacın altında oyunuyla çocukların mutluluğu, zeytin tanelerini toplayan yetişkinler de de görülmektedir. Yazar, yaşamda çocukları koruyan cömert ve sevgi dolu insanlar olduğunu, ağaçların da onlara verecek hediyelerinin olduğunu vurgulamakta ve tepedeki yaşlı ağaçla Zeyyûn halanın kıyaslamaktadır:

Hikâyeden Örnekler:

في ضيعتنا الصغيرة جَبَلٌ صَغِيرٌ، وعلى رَأْسِ الْجَبَلِ إِمْرَأَةٌ عَجُوزٌ. يَعْيشُ فِي كُوخٍ صَغِيرٍ. عُمُرُ هَذِهِ الْمَرْأَةِ مِئَةٌ عَامٍ. يُسَمِّيَهَا الْأَهَالُ ضَيْعَةَ الْعَمَّةِ الرَّيْثُونِ./ شَجَرَةٌ رَيْثُونٌ كَبِيرَةٌ. عُمُرُ هَذِهِ الشَّجَرَةِ ثَلَاثُ مِئَةِ عَامٍ. غَامٍ. يُسَمِّيَهَا الْأَهَالُ ضَيْعَةَ الرَّيْثُونَةِ./ في ضيعتنا الصغيرة جَبَلٌ صَغِيرٌ، وعلى رَأْسِ الْجَبَلِ⁴⁰⁵.

Küçük köyümüzde küçük bir dağ var. Oadaki dağın tepesinde küçük bir kulübede yaşayan yaşlı bir kadın var. Bu kadın yüz yaşında. Köy halkı buraya Zeyyûn halanın malikanesi diyor. Köyümüzde bir küçük bir dağ var. Dağın tepesinde büyük bir zeytin ağacı var. Bu ağaç üç yüz yaşındadır. Köy halkı buna zeytin diyor.

Yazar, insan ve tabiat ilişkisini çocuğun anlayacağı basit ifadelerle dile getirmekte ve gerçekte bağdaşan resimlemelerle onu tabiatla bütünleştirdiği aileyle tanıştırırken de eğlendirmektedir:

كَانَتْ فِي الْبِدَايَةِ طِفْلَةً صَغِيرَةً ثُمَّ أَصْبَحَتْ صَبِيَّةً شَابَةً، وَبَعْدَهَا كَبُرَتْ وَكَبُرَتْ حَتَّى صَارَتْ تِلْكَ الْمَرْأَةُ الْعَجُوزَ./
كَانَتْ فِي الْبِدَايَةِ بَذْرَةً ثُمَّ أَصْبَحَتْ شَتْلَةً صَغِيرَةً، وَبَعْدَهَا كَبُرَتْ وَكَبُرَتْ حَتَّى صَارَتْ تِلْكَ الشَّجَرَةُ
الضَّخْمَةُ.⁴⁰⁶

İlk başta küçük bir kızdı, sonra genç kız oldu ve sonra yaşlı bir kadın olana kadar büyüdü büyüdü... Önce bir tohumdu, sonra küçük bir fide oldu ve sonra ağaç olana kadar büyüdü ve büyüdü...

İnsanın hayat kaynağı olan doğanın insanın ona olan ihtiyacından daha az insana ihtiyacı vardır. Zeyyûn hala ve Zeytin ağacının ihtiyaçları kıyaslanıyor sonra da:

لَا تَحْتَاجُ الْعَمَّةُ الرَّيْثُونُ إِلَى كَثِيرٍ مِنَ الْأَشْيَاءِ. إِنَّهَا لَا تَطْلُبُ غَيْرَ الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ وَالْحَطَبِ./ لَا تَحْتَاجُ الْعَمَّةُ الرَّيْثُونَةُ إِلَى كَثِيرٍ مِنَ الْعِنَايَةِ. إِنَّهَا لَا تَطْلُبُ غَيْرَ الْمَاءِ مِنَ الْمَطَرِ.⁴⁰⁷

Zeyyûn teyzenin fazla bir şeye ihtiyacı yok. Sadece yiyecek ve içecek ve yakacak odun istiyor./ Zeytin ağacının da fazla bakıma ihtiyacı yok. Sadece yağmurdan su istiyor.

Şerâfüddîn'in, çocuğa hitap eden kafiyele anlatımı kulağa hoş geliyor. Tekerlemelerden yararlanarak yaptığı insan ve ağaç karşılaştırmasında akıcı ve kafiyele bir dil kullanıyor:

كَانَتْ فِي الْبِدَايَةِ طِفْلَةً صَغِيرَةً ثُمَّ أَصْبَحَتْ صَبِيَّةً شَابَةً فَبَعْدَ هَا كَبُرَتْ وَ كَبُرَتْ حَتَّى صَارَتْ تِلْكَ الْمَرْأَةُ
الْعَجُوزُ⁴⁰⁸

⁴⁰⁵ Fatima Şerâfüddin, *Ammeti Zeyyûn Şecarati Zeytûn*, Rûsûm: Sinân Hellâk, (y.y., Nâşir: Dâr'ul-Asâle, 2017), 1.

⁴⁰⁶ Şerâfüddin, *Ammeti Zeyyûn Şecarati Zeytûn*, 3-4.

⁴⁰⁷ Şerâfüddin, *A.g.e.*, 5-6.

كَانَتْ فِي الْبِدَايَةِ بُذْرَةً ثُمَّ أَصْبَحَتْ شَتْلَةً صَغِيرَةً فَبَعْدَ هَا كَبُرَتْ وَ كَبُرَتْ حَتَّى صَارَتْ تِلْكَ الشَّجَرَةَ ضَخْمَةً⁴⁰⁹

Başlarda küçük bir kızdı, sonra genç oldu, sonra yaşlandı ve ihtiyar bir kadın oldu/ Başlangıçta bir tohumdu, sonra küçük bir fide oldu, sonra büyüdü ve büyüdü, koca bir ağaç oldu

Günümüz çocuklarının doğaya yabancılaştığı düşüncüldüğünde, hikâyenin ağaç dikmeyi özendirme ve sosyal yaşama katkısı, çocuklara düşünmeyi, değerlendirmeyi, keşfetmeyi ve mukayese etmeyi öğretmesi gibi önemli faydaları bulunmaktadır.

Hikâyenin Analizi

Hikâyedeki Zeyyûn hala, Arap aile örfünün temsilcisidir. Yazar eserinde, aile bağlarını güçlendirmeye yönelik imge ve söylemler kullanmıştır. Şerâfüddîn, çocukları yeşili sevdiren, büyüklere saygı ve sevgiyi öğreten, hayatta zorluklarla gülümseyerek baş eden bir nine imgesi ile tanıştırmıştır. Öğretici bir üslupla yazılan hikâye, hayattan alınan kesitler ve günümüz sorunlarını ele alması yönüyle dikkat çekicidir. Yazarın, iyi bir toplum gözlemcisi olarak seçmiş olduğu köy, birçok milletin örfünde bulunan nine sevgisinin yaşandığı, geçmiş ve gelecek nesli birbirine bağlayan bir yerdir.

3.2.3. Büyükanne

Ceddetî Lâ Tesmeunî (Ninem Beni Duymuyor) Kitabının Tanıtımı: Fatima Şerâfüddîn'in kaleme aldığı bu hikâye, 2014 yılında Şeyh Zayed Kitap Ödülünü almıştır. Çocuk pedagojisini ön plana alan kurgudaki nine-torunun bağlılığı, bütünleşik aile yapısını desteklemektedir. Yazar, eserinde asanons (bir şiirdeki bir veya birden fazla ünlü sesin tekrar edilmesiyle ahenkin sağlanması)⁴¹⁰ üslubunu kullanarak çocuklarda dilsel gelişimi desteklemiştir.

Ceddetî Lâ Tesmeunî (Ninem Beni Duymuyor) Hikâyesinin Özeti: : Fatima Şerâfüddîn'in hikâyesi, bir çocuğun aile büyükleri ile uyumunu anlatmaktadır. Hikâyede işitme güçlüğü çeken ninesi ile olan ilişkileri basit, kolay ve esprili bir şekilde bir dille anlatılmaktadır. Çocuk, ninesine sorular sormaya çalışır, ancak nine onu iyi duyamaz. Buna rağmen, onunla iletişim kurmayı ve isteklerini sihirli bir

⁴⁰⁸ Şerâfüddîn, A.g.e., 6

⁴⁰⁹ Şerâfüddîn, A.g.e., 7.

⁴¹⁰ <https://www.turkedebiyati.org/aliterasyon-asonans/>, Erişim tarihi: 27. 12. 2023.

şekilde yerine getirmeyi başarır. Nine ve torun arasındaki bu sihir, aslında sevgi adını verdikleri aile bağlarının gücünü yansıtmaktadır.

Hikâyenin analizi: Hikâyede Estetik Yapı: Çocuk her sayfada geçen diyalogda ninesine bir şey sorar ve büyükanne ona garip bir cevap verir ve ondan sevimli nağmelerle söylediğinden farklı şeyler duyar. Örneğin;

“Ne diyorsun, ağlıyormusun?” مَاذَا تَقُولُ؟ أَنْتَ تَبْكِي؟ “Babam nerede?” أَيْنَ أَبِي؟

Konuşma burada sona erebilir ve yeni bir fikre ve yeni bir soruya geçebilirdi. Ancak yazar, yetişkinlerdeki işitme güçlüğü sorununu daha akıllıca ele almak ve aile içi anlaşma hakkında ailelere bir mesaj vermek istemiştir. Çocuk büyükannesine anlayışla cevap verir ve soruyu tekrarlar: لا أَبْكِي بَلْ أَفْتَشُ عَنْ أَبِي “Ben ağlamıyorum ama babamı arıyorum.”

Ninesi ona şöyle cevap verir: 411 لَا تَبْكِي نَعَالَ مَعِيَ عِنْدَ أَبِيكَ فَهُوَ يَعْرِفُ كَيْفَ يَفْرَحُكَ

“Ağlama benimle babana gel, çünkü o senin nasıl mutlu olacağını bilir.”

جَدَّتِي لَا تَسْمَعُنِي أَقُولُ لَهَا أُرِيدُ هَذَا الْعَصِيرَ، فَسَأَلْتَنِي مَاذَا تُرِيدُ أَنْ تَصِيرَ؟ أَجِيبُهَا: أُرِيدُ كُوبَ عَصِيرٍ. هِيَ تَقُولُ: آه... صَحِيحٌ إِنَّكَ قَصِيرٌ يَا حَبِيبِي. لَكِنَّكَ سَتَكْبُرُ بِسُرْعَةٍ أَنْ تَشْرَبَ مِنْ هَذَا الْعَصِيرِ الَّذِي خَضَرْتُهُ لَكَ. 412

Ninem, ona bu meyve suyunu istediğimi duymadı. Bu yüzden bana ne olmak istediğimi sordu. Ona bir bardak meyve suyu istiyorum dediğim de “Ah doğru sen kisasın fakat senin için getirdiğim bu meyve suyundan içersen çabucak büyüyeceksin” diyor...”

يا جدتي أقول لك إني أضع طابتي فوق السور، فَسَأَلْتَنِي: مَاذَا تَقُولُ؟ طَلَعَ مِنَ الْبَيْضَةِ صُوصٌ؟ لَا يَا جَدَّتِي لِأَقُولُ لَكَ إِنِّي أَضَعْتُ طَابَتِي فَوْقَ السُّورِ. تُجِيبُنِي: لَا تَقْلُقْ سَنَلْعَبُ مَعَ الصُّوَصِ بِالطَّابَةِ لِيُسَلِّيَةَ فَأَنَا وَجَدْتُ فَوْقَ السُّورِ مِزْجًا قَلِيلًا. 413

جَدَّتِي لَا تَسْمَعُنِي. أَقُولُ لَهَا: الْيَوْمَ أَتَنَاوَلُ الْعَدَاءَ عِنْدَ صَدِيقِي سَعِيدٍ. فَتُجِيبُنِي: مَاذَا تُمَشِي وَحْدَكَ فِي الطَّرِيقِ؟ أَلَيْسَ مِنَ الْأَفْضَلِ أَنْ تَزُورَ صَدِيقَكَ سَعِيدًا؟ 414

Nineme diyorum ki “tuğlamı duvarın üstüne koyuyorum”, O da: “Ne diyorsun yumurtadan sos mu çıktı?” diyor. Büyükanneme, ben sana topumu çitin

411 Fâtima Şerâfüddîn, *Ceddetü Lâ Tesmeû'nî*, (Lübnan: Dâru's-Sâkî, 2012), 5-6..

412 Şerâfüddîn, A.g.e., 1-2.

413 Şerâfüddîn, A.g.e., 3-4.

414 Şerâfüddîn, A.g.e., 7-8.

üstüne koyduğumu söylüyorum, bana şöyle soruyor: “Ne diyorsun? Yumurtadan civciv mi çıktı?” “Hayır büyükanne, sana topumu çitin üstüne koyduğumu söylüyorum.” O bana cevap veriyor: “Merak etme! Civcivlerle onları eğlendirmek için topl aoyunayacağız, çünkü civcivi biraz önce çitin üzerinde buldum.”

Büyükanne beni duymuyor. Ona şunu söylüyorum: “Bugün arkadaşım Said ile öğle yemeği yiyeceğim.” O da bana: “O halde bana cevap ver! Neden yolda yalnız yürüyorsun? Arkadaşın Said’i ziyaret etden daha iyi olmaz mı?”

وَجِئْ أَقُولْ لَهَا: جَدِّي يُرِيدُ الْحَرِيدَةَ. تُجِئْنِي: مَاذَا فِي جَيْبِكَ نُقُودٌ جَدِيدَةٌ؟ تُجِئْنِي: عَظِيمٌ! هَيَّا نَسْتَرْ لِحَدِّكَ

جَرِيدَةٌ⁴¹⁵

Ona: Dedem gazete istiyor, dediğimde, o bana: “Ne? Cebinde yeni para mı var? Harika! Haydi dedene bir gazete alalım.”

Hikâyede aile içi bireyler arasında iletişim ve anlaşma dilinin bir modeli yer almaktadır. Yaşlı ninenin torunuyla kurduğu sevgi dolu ve saygılı iletişim, aile içi anlaşmanın bir modeli olarak sunulmaktadır. Yaşlılığın arazlarından biri olan işitme kaybına sahip ninenin torunuyla arasındaki iletişim sorunu eğlenceli bir diyaloga dönüşmüş ve bu özel dil şiirli bir ritme uydurulmuştur. Arap edebiyatında aile büyüklerinin özel bir itina ve saygıya değer olarak sembolize etmesinde dini inanışlar ve geleneksel yapının izlerini görürüz. Hikâye, çocuğu aile içi sorunları çözme, yaşlıya şefkat etmeyi öğretme gibi faydalarının arasında çocuğu eğlendirmekte ve şiir sanatını benimsetmekte de faydalıdır.

3.2.4. Çocuk ve Özgürlük

Hulud Tuhibbul Hurriye (Hulud Özgürlüğü Seviyor) Hikâyesinin Özeti:

Abdunnasır Fettah’ın bu hikâyesinde annesinin koymuş olduğu temizlik ve düzen kurallarına uymak istemeyen ve bu yüzden kısıtlandığını düşünen Hulud adlı kız çocuğunun özgürlük istemi anlatılmaktadır. Annesinin ona:

رَبِّي غُرْفَتِكَ يَا خُلُودَ وَ صَنَعِي كُلَّ شَيْءٍ فِي مَكَانِهِ بِنِظَامٍ

“Hulud, odanı düzenle ve her şeyi düzenli bir şekilde yerine koy!”

صَاخَتْ خُلُودُ: نِظَامٌ ظَامٌ.... تَعِبْتُ مِنَ النِّظَامِ. أُرِيدُ أَنْ أَنْتَمَ وَقْتُ مَا أُحِبُّ وَ أَكُلُ الطَّعَامَ فِي مُنْتَصَفِ اللَّيْلِ أُرِيدُ أَنْ أَشْعُرَ بِالْحُرِّيَّةِ... الْحُرِّيَّةِ يَا أُمِّي...⁴¹⁶

⁴¹⁵ Ceddetî Lâ Tesmeû’nî, 8-10.

Hulud bağıarak: “Düzen...düzen, yorulдум düzenlemekten...Ben istediğim vakitte uyumak ve gece yarısında yemek yemek istiyorum. Özgür olduğumu hissetmek istiyorum, özgürlük anneciğim...”

اِبْتَسَمَتِ الْأُمُّ وَضَمَّتْ خُلُودَ فِي حَنَانٍ وَقَالَتْ: اِغْلِي مَا تُحِبِّينَ يَا حَبِيبَتِي...وَلَاكَ حُرِّيَّةٌ فِي تَرْتِيبِ عُرْفَتِكَ لَكِنْ تَنْذَكِّرِي عُرْفَتِكَ وَ عُنُوَانِكَ.

Annesi ona tebessüm etti ve ona sevgiyle sarılarak şöyle dedi:

“Canım kızım istediğini yap! Odamın düzeninde sen özgürsün. Fakat, unutma ki, odan senin nişanındır”.

وَضَعَتْ خُلُودُ الْمَلَابِسَ فِي دُلاَبِ الْأَخْذِيَّةِ، وَالْأَخْذِيَّةِ فَوْقَ الْمَكْتَبَةِ. وَالْكُتُبُ فِي دُلاَبِ الْأَخْذِيَّةِ. وَأَخَذَتْ تَرْمِي بِاللَّعَبِ تَصِيحُ: طِيرِي يَا لُعْبِي فِي سَمَاعِ الْغُرْفَةِ كَمَا تَطِيرُ عَصَافِيرُ الْجَنَّةِ⁴¹⁷

Hulud, odasında kitap dolabıyla giysi dolabının düzenini karıştırmış ve oyuncaklarını havaya fırlatarak bağıırıyordu: “Odamın gökyüzünde uç, oyuncacıım, cennet kuşları gibi uç!”

وَفِي اللَّيْلِ حَاوَلَتْ خُلُودُ أَنْ تَلْبِسَ مَلَابِسَ النَّوْمِ وَتُعِدَّ حَقِيبَةَ الْمَدْرَسَةِ وَلَكِنَّهَا لَا تَعْرِفُأَيْنَ وَضَعَتْ كُتُبَهَا وَمَلَابِسَهَا. وَأَسْرَعَتْ إِلَى صُنْدُوقِ اللَّعِبِ، وَجَدَتْ دَاخِلَهُ بَعْضَ الْكُتُبِ وَالْمَلَابِسِ، وَأَسْرَعَتْ عَلَى عُرْوَسَتِهَا تَحْتَ السَّرْرِ وَ سَاقِيهَا مَكْسُورَةً. قَالَتْ خُلُودُ:

O gece Hulud, pijamalarını giymeye çalıştı bulamadı. Okul çantasını hazırlamak istedi ama kitaplarını ve kıyafetlerinin yerini bilemedi. Oyuncak kutusuna koştu içinde birkaç kitap ve kıyafet buldu. Oyuncacıını ise, yerde bacağı kırılmış halde buldu. Hulud şöyle dedi:

تَعَبْتُ مِنَ الْبَحْثِ وَالْآنَ يَجِبُ أَنْ أَذَاكِرَ دُرُوسِي. فَعَدَا الْإِمْتِحَانَ ذَهَبَتْ خُلُودُ إِلَى الْمَكْتَبَةِ فَوَجَدَتْ الْأَخْذِيَّةَ فَوْقَ الْأُرْفُفِ⁴¹⁸

“Oyuncak aramaktan yorulдум. Oysa şimdi derslerime çalışmam gerekiyor yarın sınav var” dedi.

ذَهَبَتْ خُلُودُ إِلَى الْمَكْتَبَةِ فَوَجَدَتْ الْأَخْذِيَّةَ فِي الْأُرْفُوفِ. فَصَاحَتْ بِالْحَزَنِ:

Hulud, kayıp ayakkabılarını kütüphane raflarında buldu. Küçük kız, üzülererek bağıırdı ve şöyle dedi:

⁴¹⁶ Abdun-Násır el-Fettâh, Rusûm: Abdurrahman Bekr, *Hulûd Tuhibbu'l-Hurriye*, Mektebutü Edebiyâtü'l-Câmia', Sisiletü'l-Hikâyâtü'z-Zarife, t.y., y.y., 2.

⁴¹⁷ el-Fettâh, *Hulûd Tuhibbu'l-Hurriye*, 3.

⁴¹⁸ el-Fettâh, *A.g.e.*, 4-5.

أَمْ...أَيْنَ كُتُبِي أَذَاكِرُ؟ وَمَاذَا سَأَفْعُلُ غَدًا فِي الْإِمْتِحَانِ؟ لَيْتَنِي مَا غَيَّرْتُ تَرْتِيبَ غُرْفَتِي...⁴¹⁹

“Ah!...Kitaplarım nerede, nasıl çalışacağım ben? Yarın sınavda ne yapacağım? Keşke odamı değiştirmeseydim?”

غُرْفَتِي...اتَّجَهْتُ خُلُودَ إِلَى دُلاَبِ الْمَلَابِيسِ وَ أَخَذْتُ تَبَحُّثُ عَنْ رِدَاءِ النَّوْمِ لَكِنَّهَا لَمْ تَجِدْهُ وَقَالَتْ: صَدَقْتُ أُمِّي غُرْفَتِي عُنُونِي وَأَنَا أَشْعُرُ نِدَاءَهَا لَا أَسْتَطِيعُ اللَّاعِبُ وَلَا الْمَذَاكِرَةَ وَلَا النَّوْمَ.⁴²⁰

Hulud, giysi dolabına gitti ve pijamalarını aramaya başladı ama bulamadı. Annem, doğru söylemiş. Odam benim nişanımmış...Onun seslenişini şimdi anlıyorum.(Düzenin olmadan) Oynayamazsın, çalışamazsın ve uyuyamazsın.

أَسْرَعْتُ خُلُودَ إِلَى أُمِّهَا وَقَالَتْ بَاكِيًا: سَامِحِيْنِي يَا أُمِّي وَ تَقْبَلِي إِعْتِدَارِي⁴²¹

Hulud annesine koştu ve “Beni affet ve özrümü kabul et!” dedi.

إِنْسَمَتِ الْأُمُّ وَمَسَحَتْ دُمْعَتَهَا وَقَالَتْ: هَيَّا بِنَا نُعِيدُ تَرْتِيبَ الْغُرْفَةِ!⁴²²

Annesi, ona gülümsedi gözyaşlarını silerek şu cevabı verdi: “Haydi odanı düzenlemeye gidelim!”

Hikâye, çocukların düzenli olmanın önemini kavramaları için sosyal bir ders vermektedir. Düzensiz Hulud’un başından geçen olaylardan örnek vererek anne öğüdünü dinlemediği için karşılaştığı problemlere dikkat çeker. Böylece Hulud, düzensizliğinin sonuçlarıyla karşılaşmış ve pişman olarak annesinden özür dilemiştir. Hikâye, okurlara, Hulud’un yaşamından kendilerine pay çıkarmaları, düzensizliğin özgürlükle karıştırılmaması gerektiğini ve anne sözü dinlemenin aslında çocukları rahat ve özgür bir yaşama kavuşturacağını ifade etmektedir.

3.2.5. Çocuk ve Modernite

Battîhâ (Karpuz) Hikâyesinin Özeti: Tağrîd Neccâr, Karpuz adlı hikâyesinde, Nura, sofradaki yemekleri beğenmez. Ben sadece karpuz isterim diye inat eder. Annesinin ve babasının ısrarlarını umursamaz. Evdeki herkes yattıktan sonra tek başına yemek için yatağının altına kocaman bir karpuz koyar. Gece rüyasında bir eve dönüşen karpuzun içinde bir masada tabaklar dolusu karpuz yiyen Nura’nın oburluğu karnının ağrmasına neden olur ve işler istediği gibi gitmez. Koca karpuz küçülür

⁴¹⁹ el-Fettâh, A.g.e., 6-7.

⁴²⁰ el-Fettâh, A.g.e., 7-8.

⁴²¹ el-Fettâh, A.g.e., 9.

⁴²² el-Fettâh, A.g.e., 9.

ancak vücudu büyür. Hikâye, hayatta ölçülü olmanın, her şeyi kararınca harcamanın ibretli bir örneğini sunar. Bu, çocukların en sevdiği yiyeceklerden, çeşitli ve dengeli beslenmenin öneminden bahsetmenin yolunu açar. Çocukları paylaşmaya ve her şeyi sahiplenmeye teşvik etmek için de fırsat sunar. Bu yüzden, kurgunun hem edebiyat hem de eğitim açısından önemli olduğunu söylemek mümkündür.

Hikâyenin analizi: Hikâyede kahraman, gözlemci ve ilâhî bakış açıları bir arada kullanılmaktadır. Hikâyedeki olaylar, çocuğun hoşuna gidecek bir oyun temasıyla güçlendirilmiştir. Çocukların deneyimleyerek öğrenmeleri, doğruyu ve yanlış tecrübe ederek fark etmeleri, kendi kararlarını kendilerinin alması, anne kurallarına uymaları ve çocuk ruhunun oyunla gelişmesi gibi konular vurgulanmıştır.

أَنَا لَا أُحِبُّ الْمُلُوحِيَّةَ أَنَا لَا أُحِبُّ الدَّجَاجَ أُرِيدُ بَطِيخَةَ فَقَط. قَالَ بَابَا: الدَّجَاجُ مُفِيدٌ يَا نُورَةَ وَالْمُلُوحِيَّةُ طَعْمُهَا لَذِيذٌ. صَاحَتْ نُورَةُ: بَطِيخٌ...بَطِيخٌ لَا أُرِيدُ إِلَّا الْبَطِيخَ!⁴²³

“Ben ıspanak sevmiyorum, ben tavuk sevmiyorum, ben sadece karpuz seviyorum” dedi. Babası: Tavuk faydalıdır Nura, ıspanağın da tadı lezzetlidir.” Deddi. Nura, ısrar eder ve gözyaşları ile bütün gece karpuz istiyorum diye bağırdı.

ذَاتَ يَوْمٍ دَخَلَتْ نُورَةُ الْمَطْبَخَ، وَرَأَتْ بَطِيخَةَ كَبِيرَةً عَلَى الطَّائِلَةِ. فَكَرَّتْ وَقَالَتْ: م م م..مَا أَكْبَرَ هَذِهِ الْبَطِيخَةَ أُرِيدُ أَنْ أَكُلَهَا كُلَّهَا...كُلَّهَا وَحْدِي.⁴²⁴

Bir akşam Nura mutfağa girdi ve masanın üstünde kocaman bir karpuz gördü. Düşündü ve şöyle dedi: “Ne de büyük karpuz...Onun hepsini yemek istiyorum. Hepsini kendim.

حَمَلْتُ نُورَةَ الْبَطِيخَةَ وَ وَضَعْتُهَا تَحْتَ سَرِيرِهَا حَتَّى تَأْكُلَهَا بَعْدَ أَنْ يَنَامَ الْجَمِيعُ. وَنَامَتْ وَهِيَ تُفَكِّرُ بِالْبَطِيخَةِ الْكَبِيرَةِ الَّتِي تَحْتَ السَّرِيرِ.⁴²⁵

Karpuzu aldır ve yatağının altına saklar ve herkes yattıktan sonra onu mideye indirmenin hayallerini kurmaya başladı. Uykuya daldığında hayalinde koca karpuz vardı.

فِي مُنْتَصَفِ اللَّيْلِ شَعَرَتْ نُورَةُ بِسَرِيرِهَا يَهْتَزُّ. فَتَحَتْ عَيْنَيْهَا وَوَجَدَتْ أَنَّ الْبَطِيخَةَ كَبُرَتْ وَكَبُرَتْ وَكَبُرَتْ وَأَنَّ سَرِيرَهَا مُعَلَّقًا فَوْقَ السَّفْفِ.⁴²⁶

⁴²³ Tağrid Neccâr, *Battîhâ*, Rusûm: Maya Fidâvî, (Ürdün: Dâru's-Selvâ, 2015), 6.

⁴²⁴ Neccâr, *A.g.e.*,9-10.

⁴²⁵ Neccâr, *A.g.e.* 6-12.

Gece yarısı Nura yatağının kıpırdadığını hisseder. Rüyasında yatağının altına sakladığı karpuzun büyüyerek dev bir karpuzla dönüştüğünü gördü. O kadar ki yatağı neredeyse tavana degecekti!

دَارَتْ نُورَةُ حَوْلَ الْبَطِيخَةِ حَتَّى وَجَدَتْ بَابًا. فَتَحَتْ نُورَةُ الْبَابَ وَدَخَلَتْ الْبَطِيخَةَ.

Nura, bir kapı bulana kadar etrafına baktı. Sonra karpuzun kapısından pembe kısmının içine girdi.

دَارَتْ نُورَةُ حَوْلَ الْبَطِيخَةِ حَتَّى وَجَدَتْ بَابًا. فَتَحَتْ نُورَةُ الْبَابَ وَدَخَلَتْ الْبَطِيخَةَ، وَمَشَتْ فِي مَمَرٍ طَوِيلٍ حَتَّى وَصَلَتْ إِلَى عُزْفَةٍ وَهَرِيَّةِ اللَّوْنِ، فِيهَا كُرْسِيٌّ وَطَاوِلَةٌ مِنْ بَذْرِ الْبَطِيخِ.⁴²⁷

Nura bir kapı bulana kadar karpuzun etrafında döndü ve karpuzun içinde girdi. Uzun bir koridorda pembe renkli odaya varana kadar yürüdü. Orada karpuz çekirdeğinden yapılmış bir masa ve sandalye vardı. Sandalyeye oturup Tabaklar dolusu karpuz yedi. Bir tabak bitmeden diğeri geldi.

ظَلَّتْ نُورَةُ تَأْكُلُ...وَتَأْكُلُ...وَتَأْكُلُ، وَتَقُولُ: أُرِيدُ الْمَزِيدَ. وَمَا كَانَتْ تَنْتَهِي مِنْ صَحْنٍ حَتَّى يَظْهَرَ مِنْ صَحْنٍ آخَرُ مَكَانَهُ.⁴²⁸

فَجَاءَتْ تَوَقَّفَتْ نُورَةُ عَنِ الْأَكْلِ شَعَرَتْ أَنَّهَا تَكْبُرُ وَتَكْبُرُ، وَ الْبَطِيخَةُ تَصْغُرُ وَ تَصْغُرُ. فَتَحَتْ نُورَةُ عَيْنَيْهَا وَوَجَدَتْ مَآمًا بِقُرْبِهَا تَهْرُهَا وَتَقُولُ: مَا بِكَ يَا نُورَةُ مَا بِكَ يَا نُورَةُ؟ أَمْسَكَتْ نُورَةُ بَطْنَهَا وَ تَصْخَرُ: آخ... آخ... آخ... يَا بَطْنِي... لَا أُرِيدُ الْمَزِيدَ.. لَا أُرِيدُ الْمَزِيدَ.⁴²⁹

Birden karnının şiştiğini hisseder. Nora büyürken karpuzsa aksine küçülmeye başladı. Nura büyümüş adeta bir dev olmuştu. Nura'nın karnı ağrıdı ve artık karpuz yemek istemediğini söyledi: "Ah ah ah karnım... Daha istemiyorum...Daha istemiyorum..."

فَتَحَتْ نُورَةُ عَيْنَيْهَا وَوَجَدَتْ مَآمًا بِقُرْبِهَا تَهْرُهَا: مَا بِكَ يَا نُورَةُ مَا بِكَ؟ قَالَتْ نُورَةُ؟ الْبَطِيخَةُ الْكَبِيرَةُ تَحْتَ السَّرِيرِ أَكَلْتُهَا ثُمَّ أَكَلْتُهَا.⁴³⁰ مَنْ وَضَعَتْ الْبَطِيخَةَ تَحْتَ السَّرِيرِ يَا نُورَةُ؟ قَالَتْ نُورَةُ بِخَجَلٍ: أَنَا.. أَنَا أَسَفَةٌ يَا مَآمًا.. أَرَدْتُ الْأَكْلَ كُلَّهَا الْبَطِيخَةَ وَحْدِي..وَلَكِنَّ الْبَطِيخَةَ كَبُرَتْ وَكَبُرَتْ ثُمَّ صَغُرَتْ وَصَغُرَتْ...إِبْنَسَمَتْ مَآمًا وَقَالَتْ عُودِي إِلَى النَّوْمِ يَا نُورَةُ وَسَنَتَكَلِّمُ عَنِ الْبَطِيخَةِ الْعَجِيبَةِ غَدًا....وَفِي الصَّبَاحِ التَّالِيِ أَكَلْتُ نُورَةُ بَيْضَةً مَقْلِيَةً وَوَيْتًا وَوَعَنَرُ وَشَرَبْتُ الْحَلِيبَ الذَّيْذِ.⁴³¹

⁴²⁶ Neccâr, Battîhâ, 14.

⁴²⁷ Neccâr, A.g.e., 17.

⁴²⁸ Neccâr, A.g.e., 22.

⁴²⁹ Neccâr, A.g.e., 24.

⁴³⁰ Neccâr, A.g.e. 26.

⁴³¹ Neccâr, A.g.e, 28-31.

Nura, gözlerini açtında annesinin yanında onu sarstığını gördü ve: " Ne oldu Nura, senin neyin var?" Nura ona: Yatağın altındaki büyük karpuz ben onu yedim, sonra da o beni yedi. Karpuzu yatağın altına kim koydu Nura?"Annesi olayı Nura'dan dinledi ve yatağın altından karpuzu çıkardı. Nura, onu yatağın altına kendisinin koyduğunu itiraf etti. Annesi ona "Hadi uyumaya devam et, bu tuhaf karpuzdan yarın bahsedelim tamam mı?" dedi. Nura uyumaya devam etti. Ertesi gün kahvaltıda Nura sahanda yumurtasını, kekikli zeytinini afiyetle yedi ve sütünü içti.

Arap edebiyatında geleneksel çizgiyi aşan bir kurguya sahip olan hikâye, rüya metaforunda gizemli bir havaya bürünmüştür. Karpuz isteyen çocuğun sağlığını koruması için sofradaki yemeklerini yemesi gerektiği çocuğun anlayışına göre açıklanmıştır. Annesinin kararlılığı ve yazarın çocuğa gösterdiği rüyanın ikazı ile Nura, kurallara uymanın önemini kavramıştır Nura'nın rüya görmesi ve rüyasından etkilenecek inadından vazgeçip annesinden özür dilemesiyle sona eren hikâye, karpuz ve rüya imgesi ile çocuklara mesaj verirken estetik yönden de katkı sunmayı amaçlamaktadır.

3.3. Türk Çocuk Edebiyatında Sosyokültürel Değerlerin Analizi

Türk kültürünün çocuk edebiyatına yansıtılması belli tecrübe ve incelemeler sonucu gerçekleşmiştir. Çocuk yazarları, Türk toplumunun değerlerini, örf ve adetlerini, tarihini, gelenek ve göreneklerini, kültürel çeşitliliğini eserlerindeki karakterler, olaylar, temalar, mekanlar ve imgelerle ifade etmişlerdir. Öz değerlerini aile-okul ve çevre üçlüsünden öğrenen çocuğun kitap, dergi, çizgi film, internet ortamları gibi mecralarda başka kültürlerle de tanıştığı bilinmektedir. Çocuk edebiyatı, çocuğun dışı açılımını kolaylaştırdığı gibi kökleriyle de bağlarını güçlendiren gücün anahtarlığını yapar. Çünkü çocuklar, kültürün geleceğe aktarılmasında en masum taşıyıcılarıdır.

Çocukların kültürel gelişimine katkı sağlamak, onlarda milli kimlik bilincini pekiştirmek ve kültürel mirası korumak adına yazılan eserlerde her millet kendisini geleceğe taşımaktadır. Sosyokültürel değerlerin analizi, hem çocuk edebiyatı, hem de Türk kültürü araştırmaları için zengin bir kaynak olmaktadır.⁴³²

⁴³² Bkz. Tuba Barutçu, Fatma Açık, Çocuk edebiyatı ürünlerinde yer alan deyimlerin kültür aktarımındaki rolü ve Türkçe ders kitaplarındaki deyimlerle örtüşme düzeyi, Bilig, 86, 183-209.

3.3.1. Aile

Örgücü Nine Hikâyesinin Özeti: Ayla Çınaroğlu'nun bu kurgusunda mekân Taşlıbayır köyüdür ve masalımsı bu olay ise gerçek ve hayal karşımı bir dizgide devam etmektedir. Hikâyedeki karakterler, nine, köyün çocukları ve onun hayallerini gerçekleştirmesine yardımcı olan ak bir güvercindir. Nine, köy halkının tembelliğinden dolayı fakir yaşantısına üzüldür. Hiçbir iş yapmadan bütün gün misince dolaşan bu insanlara yardım etmek ister. Onların kışın soğuşunda hırkasız ve kazaksız üşümesine razı olmaz. Bir gün gökteki gökkuşağına bakarken kurduğu düş sonrası ondaki renk kuşakları birer ip yumağı haline gelir. Bir güvercin o ipin ucunu nineye verir ve nine bütün köyün çocuklarına rengarenk kazaklar örer. İp yumağı bittiğinde ise, güvercinler onu son yumakla gökyüzüne çekerler.

Hikâyeden örnekler: *-Nine ne yapıyorsun? Nine o çiviye neden çakıyorsun? Nine sen hiç oturmaz mısın...-Ne yapıyorsun Nine? Nine neden örgü örüyorsun? Kime örüyorsun? Sen boş oturmaz mısın? -Durun, size güzel bir masal anlatayım, dedi onlara.... Masal da öyle ilginçti ki, öyle bir anlatışı vardı ki Nine'nin, bir masal daha istediler sonra Nine'den, bir masal daha...her gün bir önceki günden daha güzel masallar anlattı. Daha sonraki günlerde oyunlar öğretti onlara.⁴³³*

Daha sonraki günlerde de oyunlar öğretti onlara. Önceleri en kolay oyunlar bile zor geliyordu ama zamanla tadını aldılar. Artık tüm çocuklar oynuyor, neşe içinde kaynaşıyorlardı. O an gökkuşağının üstünde gittikçe büyüyen küçük bir leke belirdi. Bir kuş; bir güvercindi bu. Ak bir güvercin. Yaklaştı, yaklaştı ve süzülerek indi, Ninenin penceresine kondu.

...kuş gagasından bir ip uzatıyordu. Kırmızı bir ip parçası, bir yün ipliği idi bu. İpliğin öteki ucu yükseklere, taa gökkuşağına doğru uzanıyordu. Nine güvercinin ağzından aldı ve sarmaya başladı yünü. Tıpkı kocaman bir çileden sarar gibiydi, yünün öteki ucu gökkuşağının bir o yanına, bir öbür yanına gidip geliyordu o sardıkça.⁴³⁴

Bütün gece güneş doğana değin ördü. Sabah olunca da en yoksul, en güçsüz çocuğu buldu, özenle ördüğü kazağı giydirdi ona. ... “Nineciğim, dedi, bak, inanılır

⁴³³ Ayla Çınaroğlu, *Beyaz Benekli At*, Resimleyen: Oğuz Demir, 2. Basım, (İstanbul: Uçan Balık Yayınları, 1997), 60-61.

⁴³⁴ Çınaroğlu, *Beyaz Benekli At*, 64.

*gibi değil, yeniden doğdum sanki. Öylesine güçlü duyuyorum ki kendimi, dünyayı sırtımda taşıyabilirim, güreşebirim bir devle.*⁴³⁵

*Ana-babaları doğrusu şaşırmışlardı bu işe. Çocukları bunca istekli olsunlar çalışmaya?.. Olur şey değildi... İş yapıyorlardı, çalışıyorlardı gün boyu. İyi olmasına iyiydi ya, bu kez de tembellikleri sürüp giden ana-babalarını beğenmez olmuşlardı. Onları da zorluyorlardı çalışmaya.*⁴³⁶

*Ee, “Örgücü Nine ne oldu?” diyeceksiniz. Son gün; Taşlıbayır’ın örgüsünü de bitirip giydirdiği gün, gene yağmur sonrası, gökkuşağı çevrelemişti gökyüzünü. Küçük bir çocuk, ak güvercinin gelip Nine’nin penceresine konduğunu gördü. Bu kez güvercinin gagasında bir değil, gökkuşağından uzanan yedi renkte yedi yün ipliği vardı. Ve o çocuk, örgücü ninenin, yünlerin yedisini birden alıp sarmaya başladığını izledi. O sardıkça ipler gelmiyordu bu kez, Nine gökkuşağına doğru ilerliyordu ak güvercinle birlikte. Elindeki yumağa gökkuşağının yedi rengini sara sara ilerledi. İlerledi ve sonunda Örgücü Nine karıştı gün ışığına...*⁴³⁷

Hikâyenin analizi: Çınaroğlu, bu hikâyede çalışkan, üretken, aklını kullanan ve hayatı güzelleştiren dinamik bir nine örneği verir. Bu nine devamlı çalışmanın ve emeğin önemine dikkat çeker. “Yazgımuş buymuş” diyerek gayret etmeden, emek harcamadan yokluk içinde çaresizliği kabullenmenin yanlış bir tutum olduğunu ortaya koyar. Tembelliğin insanı yoksulluğun kucığına atan biricik sebep olduğunu sezdirir. Nine, bitkin ve bomboş oturan bu köyü canlandırmak için işe çocuklara masallar anlatarak onları gayrete getirmeye çalışır. Az zaman sonra çocuklar, nineye kulak verir ve oyunlar oynamaya, onunla bahçe işleri yapmaya başlarlar. Yazar başkarakterini tatlı ve çalışkan ninesi ile çocuklara üretken insanın topluma faydalı oluşunu ve başkaları için yararlı işler yapmanı, muhtaçlara yardım etmenin insanı mutlu edeceğini sezdirir.

3.3.2. Dini Gelenekler Ramazan-Teravih

Ramazan ayı, “bin aydan daha faziletli” olarak kutsanan ve içinde Kur’ân-ı Kerim’in indilirdiği, müslümanlar için faziletli büyük bir aydır. Bu ayda halk arasında özel adet ve gelenekler olduğundan edebiyat açısından önemli bir sembol ve kaynaktır. Ramazan ayı hakkında şiir, türkü, mani, tekerleme, bilmece, ve

⁴³⁵ Çınaroğlu, A.g.e., 65.

⁴³⁶ Çınaroğlu, A.g.e., 66.

⁴³⁷ Çınaroğlu, A.g.e., 68.

atasözleri e deyimler üretilmiştir. Ayrıca, Ramazan ayı divan edebiyatına da girmiş “Ramazaniyye ve bayramiyye” gibi şiir türlerinin doğmasına vesile olmuştur. Ramazan ayı, kardeşliğin, merhametin, dayanışmanın ve bağışlayıcılığın yaşandığı önemli bir zaman olarak edebiyatçılarımızailham kaynağı olmuştur.

Teravîh, ramazan ayında iftar sevincinin ardından ikinci bir ramazan geleneğidir. Namaz, cemaatle camide kılınır, namaz aralarında salavat ve ilahiler söylenir. Cemaat arasında sevgi, saygı, milli ve manevi duygular coşturulur. Bu önemli gelenek te, Ramazan ayı gibi halk edebiyatımızda teravihe atfen yazılmış şiir, mani, kaside, gazel gibi türlerle yerini almıştır.

Fadış romanının özeti: Gülten Dayıoğlu, Anadolu halkının dini adet ve törenlerini *Fadış* ve diğer eserlerinde ayrıntılı olarak anlatır. Fadışlerin köyünde her yıl adet haline gelen davul eğlentisi, köy halkının en çok sevdiği zamanıdır. İftardan sonra alelacele abdestler alınır ve çoluk, çocuk camilere teravîh namazı kılmaya doluşulur. Namaz sonrası, sahura kadar yeme, içme ve davul eğlentisi yapılır. Fadış ve kardeşleri de bu eğlentide yerlerini alırlar. Dayıoğlu, Anadolu’nun saf insan profilini eserinde genç nesle aktarırken, ibret verici öykülerinde sık sık imge ve sembollere başvurmuştur.

Hikâyenin unsurları: Hikâyede bütün köy halkı ve çocuklar, eğlenceleri severler. Bir romanda bile olsa o coşkuyu okumak onlara iyi gelirdi. Ramazan ayı çocukların sevdiği bir aydı. Çünkü bu ay yemekler daha güzel ve bol pişirilir, çocuklar sevindirilir ve her birine hediyeler verilir.

“Ramazanın onbeşi, bu ayın en eğlenceli günü sayılırdı. O gün yine oruç tutuldu. İftar, ilk günün tersine yine neşe içinde yapıldı. Teravi olaysız geçti. Çocuklar gündüzden sözleşmişlerdi. Namaz biter bitmez sokağa fırladılar, öteki çocuklarla birleştiler. O gece tüm çocuklar dışarıdaydı. Köy sokaklarında neşeli çocuk sesleri yükseliyordu. Köyün geleneğine göre “Ramazanın onbeşinci gecesi” çocuklar köy davulcusunun peşine takılır, kapı kapı dolaşırlardı. Her kapının önünde durup, davul eşliğinde, maniler atar değişler söylerlerdi. Ev sahibi hemen kapıya çıkardı. Kesesine göre çocuklara ve davulcuya yemiş, meyve şeker, hatta taze ekmek pide dağıtırdı.”⁴³⁸

⁴³⁸ Gülten Dayıoğlu, *Fadış*, (İstanbul: Altın Çocuk Kitapları, 2000), 112.

Hikâyenin analizi: Dayıoğlu, bu hikâyede Türk İslâm geleneklerine değinirken çocukların köy yerinde büyüklerle birlikteliğinden söz eder. Köy yaşamında ki samimiyet, yardımlaşma, hoş görü ve paylaşım Fadiş'e kardeşlerine öksüzlüklerini unutturuyordu. Onları hırpalayanların karşısında seven birilerinin de olması içlerine su serpiyordu. Roman iyilerle kötülerin kesitleriyle dolu, ancak Dayıoğlu, hep iyilerin kazanmasından yanadır.

3.3.3. Geleneksel Yaşantı-Ağaç Sevgisi

Geleneksel yaşantı, Türk ailelerinde süregelen yaşam görenekleriyle toplumsallığın temelini oluşturur. Toplusevinmeler, hüznleri paylaşımlar, kutlamalar, dua, nişan, düğün, sünnet, mevlit, taziye vb. özel gün ve gecelerde toplanarak yapılan merasimlerdir. Ağaç sevgisine gelince, o da bu örfi göreneğin halkalarından birisidir. İslâm geleneğine göre, ağaç dikmek, yeşili korumak ve doğaya zarar vermemek dini bir vecibedir.

Kelebekler Yasemin'e Konar Hikâyesinin Özeti: Muzaffer İzgü, öyküsünde anneannesi Hikmet hanım aracılığıyla Metin'e ve diğer şehirli çocuklara köy hayatını ve bahçe ürünlerini tanıtmaktadır. Şehir yerinde fide yetiştirerek köy yaşantısına hasret çeken anneanne, şehrin boğucu yaşantısında tadamadığımız lezzetlere dikkat çeker. Kurgunun bu özel yönüyle sosyokültürel değerleri nesilden nesile aktarılmasında önemli bir rol oynar.

Hikâyede unsurlar: Hikâyede anneanne, Metin, annesi, babası, ablası ve evin kedisi Tekir vardır.

Hikâyeden örnekler: ...ablam, anneannemin gösterdiği çubuğa çöp parçası, dedi çıktı. Anneannem ablama ters ters baktı.....Hıh, çöp parçasıymış, dedi. Neresi çöp bunun, çubuk denir buna çubuk. Ama ne çubuğu? ...Üzerinde küçücük canlı yeşil yapraklar vardı. Yapraklar çubuğun diliydi sanki. "Ben canlıyım" diyordu çubuk. Biz onu saksı toprağına ekmesini beklerken, anneannem onu bir şişenin içine koydu. Uyusun güzelim, şimdi buracıkta dedi⁴³⁹ ...bu bitki yasemin. Şişenin içinde kök salacak, sonra onu saksıya dikeceğim, büyük bir saksıya... Zambağın bir haftası var bilemedin iki hafta...Ondan sonra sarı sarı ellerimizden öper, dedi.⁴⁴⁰

Hikâyenin analizi: İzgü'nün vafsettiği anneanne, doğaya hasret biri olarak geçmişte yaptığı köy işlerini torunlarına öğretmek için fırsat kollayan bir becerikli kadındır. Anadolu'nun çevik, kıvrak zekalı, çalışkan kadınında aile halkının ve

⁴³⁹ Muzaffer İzgü, *Anneannemin Konuk Kedisi*, 31.

⁴⁴⁰ İzgü, *Anneannem Gelin Oldu*, (Ankara:Bilgi Yayınevi, 2002), 32-33.

okuyucunun öğreneceği çok şey vardır. Ayrıca hikâyede, sosyokültürel değer olarak, üreten toplum olmaya, doğaya değer vermeye, yeşilliği yaşatmaya teşvik eden iletiler bulunmaktadır.

3.3.4. Modernite

Modern yaşam, insanoğlunun yaşamını kolaylaştıran, kısa zamanda çok iş yapmasına yarayan, vücudunu yormadan hayalettiği şetüleri çabucak elde ettiren teknolojinin sağladığı hayattır. Çocuk edebiyatı da bu yaşam tarzından etkilenmiş ve kurgularda eski masallardaki un değirmenleri yerini Alışveriş Merkezlerine, tandırlar fırınlara, nehirde çamaşır döven nineler, sanat-spor salonlarında airobik ve resim yapan ninelere bırakmıştır. Muzaffer İzgü, geleneksel yaşamdan gelen ve moderniteyi de çok iyi yorumlayan bir anneanneden bahsetmektedir.

Anneannem Gelin Oldu Hikâyesinin Özeti: İzgü'nün “Anneannem Gelin Oldu” hikâyesinde bir gün okulda Metin'in karnı ağrır ve anneannesine gider. Anneanne kapıyı açtığında Metin gördüğü şey karşısında karnını ağrısını unuttur. Anneanesi o gün sandıktan gelinliğini denemek için çıkarmış. Metin de onu gelinliği ile kapıda görünce muzipliğe başlamış. Ama anneanne geçmişi anıp anıp durmuş bütün gün:

-Anneanne bu ne? _Hişşş... Yavaş... Canım, şöyle sandığımı karıştırıyordum, kendi kendime bakalım şişmanlamış mıyım, yoksa aynı mı kalmışım diye üzerime geçirdim, sen çıktın geldin. -Demek ki kilonu ölçmek istedin ha anneanne? -Elbette ya. Baksana biraz şişmanlamışım değil mi?⁴⁴¹ -Ben başladım hemen sesli sesli “Nay nay naaay” diye düğün marşı söylemeye. Ve yavaş yavaş anneanneme yaklaştım. Elini tuttum, öteki elimi omuzuna koydum. “Nay nay naay” diyerek bağırdım.⁴⁴² Karnımın ağrısı geçmişti. Bağırmaya başladım: Şimdi bütün gözler gelinin üzerinde....Gelinin boynundaki çok değerli mücevher pırıl pırıl parlıyor... Anneannem kahkahalarla gülüyordu....İkide bir: Bak sakın annene babana söylemek yok ha! diyordu.

-Gelin şimdi rak dansı yapıyor...Anneannem baktı baktı, “Hadi oradan, dedi, o da dans mı, ben dans diye tangoya derim, valse derim. Bizim zamanımızda onlar

⁴⁴¹ İzgü, *Anneannem Gelin Oldu*, 10-12.

⁴⁴² İzgü, *A.g.e.*, 12.

*vardı. Bağurdım: -Gelin şimdi tango yapıyooooor, biraz sonra da çifte telli oynayacak, dedim.*⁴⁴³

Hikâyenin analizi: Anneanneninin macera ve de mizah dolu bir gününde toplumsal yapıya göndermeler yapılır. Öncelikle kurguda geçen imge çeyiz sandığı Türk kültürü ve örfünde bilinen eşya ve önemli bir öğedir. Sandıkta eskiden giyilen özel giysiler saklanır ve günü geldiğinde birine hediye verilir yahut böylesi zamanlarda geçmişini anmak veya meraktan da olsa giyilirdi. Metin'in anneanesi, hayatla barışık, yaşamayı seven, anılarına saygı duyan bir kadındır. Metin'le anlaşmalarının sebebi de, anneanne ve torunun meraklı olmak, macera severlik ve muziplik gibi ortak noktalarda buluşmalarıdır. İzgü, zamanla yıpranan ve unutulmuş değerlerin altını çizdiği bu hikâyede aile büyüklerine sevgiyle yaklaşmayı ve onlara zaman ayırarak tatlı anılar biriktirmenin kıymetini çocuk okuruna sezdirmektedir.

Türk çocuk edebiyatı, çocuk adına yazılan ancak çocuklardan daha fazla büyükler tarafından okunan eserlerle doludur. Muzaffer Özgü, Türk çocuklarına kimliği bulduran çağrılarını içeren hikâyeler yazmıştır. Türk aile geleneğini, ailenin unsurlarını ve olmazsa olmazlarını öğreten eserlerin çocuk edebiyatından çıkmış olmasa da ayrı bir memnuniyet arz etmektedir.

⁴⁴³ İzgü, *Anneannem Gelin Oldu*, 13.

3.4. Fars-Arap-Türk Çocuk Edebiyatında Sosyo Kültürel Değerlerin Karşılaştırılması

3.4.1. Çocuk Şiirlerinde Sosyokültürel Değerler

Kültürün tamamı “bilgi, din, sanat, hukuk, ahlâk, gelenek ve her türlü yetenek ve kişinin toplumun bir üyesi olarak edindiği alışkanlıklardan meydana gelmektedir. Bir toplumun kültürel sistemi, bir dizi inanç, ritüel, fikir, değer, konu ve kategori kapsamında incelenir. İranlı bilginlerin görüşüne göre insanın mükemmelliğe doğru gelişmesinde etkili olan her şey kültürün bir parçası sayılır ve bu özelliği taşımayan hiçbir şey kültür alanında değerlendirilmez.”⁴⁴⁴

Sosyal yaşamın bir parçası olan kültürel değerler, belirli bir toplumun veya bir grup insanın inançları, gelenekleri ve görenekleridir. Dil, din, giyim, örfler ve dünya kültürlerinden herhangi birini karakterize eden topluma ait değerlerin tümünü içerir. Bu değerler her bölgenin geleneklerine göre değişmektedir. Sulhi Dönmezer’e göre; kültür, bilgi, inanç, sanat, ahlâk, hukuk, örf ve adetlerden ve insanın toplumun bir üyesi olarak elde ettiği bütün yeteneklerden oluşmuş karmaşık bir bütündür.”⁴⁴⁵ Öz bir tanıma göre de kültür, insanların oluşturduğu yaşam tarzıdır.”⁴⁴⁶

İran toplumunda yerleşik inanç ve geleneklerle beslenen sosyokültürel değerlerin günümüz Fars çocuk edebiyatında geçmişe nazaran daha bir estetik ve anlaşılır dile sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu değişimin nedeni, tercüme hareketleri, çocuk edebiyatı eleştirmenleri, sosyoekonomik gelişmeler ve teknolojinin getirmiş olduğu internet vb. imkânlar vasıtasıyla; diğer milletlerle yapılan kültürel alışverişler, küresel dünyayı tanıma ve uluslararası iletişimin kolaylığı gibi faydaları sayabiliriz.

1940 ve sonrasında ona büyüklerin makamından seslenilen edebiyatta çocuk, bir yetişkin kalıbından çıkamazken, bugün artık çocuğun kendine ait bir literatürü olan edebiyatla muhatap olduğu görülmektedir. Geçmişteki şiir ve hikâyelerde ağır öğütler ve vaazlarla çevrilen sınırlı ve sıkıcı edebiyattan bugünkü çocuğun sanatsal bir duyumsama, bilgilenme, eleştirel bir bakış açısı kazanma ve çocuğun dünyasıyla eş değer bir metafora eğlenme imkânı bulduğu bir edebiyata gelinmiştir.

⁴⁴⁴ *Aşinâ-yi Bâ Mirâs-i Hunerîy-û Ferhengi Irân, Dove-i Pîşî Dânişgâhî*, Komsyon’i Tahassus-i Hûner Pîş-i Dânişgâhî, Tahran, İran Ders Kitapları Basım Yayın Şirketi, 8. Baskı, 1396 (2017), Mukaddime.

⁴⁴⁵ Sulhi Dönmezer, *Sosyoloji*, (Ankara: Savaş Yayınları, 1984), 116.

⁴⁴⁶ Mevlüt Özben, *Sosyolojiye Giriş*, ATA AÖF, Ünite 4, 4.

Büyükler için yazılan hikâyelerde bulunan ağdalı, ağır kavramları barındıran terimler ve çocuğun anlamlandıramayacağı nitelikteki konuları, bugünün dile kolay, açık ve çocuğun anlayabileceği ifadeleriyle yer değiştirmiştir.

Meselâ, “Kıssa-i Keçelek”, (Keçelek’in Hikâyesi)⁴⁴⁷ tamamen efsanevî unsurlara sahiptir. Çocukların kendi hayatlarına uymayan bu hikâyelerde ahlâki değerler ve olağanüstü konular göze çarpmaktadır. Hikâye, sihirbazlar, devler, cinler ve halkın folklorik ve örfî sembollerinin motifleriyle çocuğun anlayışına uygun olmamakla birlikte halk edebiyatının çocuklara okutulan ürünleri arasındadır.⁴⁴⁸

Çalışmamızın ortaya koyduğu önemli bir tespit olarak Baz Nevîsî üslubu, edebiyatın zamansal yolculuğunu göstermesi bakımından önemlidir. Çocuk edebiyatına kültürel mirası aktarma ve yenilik getirme düşüncesinin İran çocuk edebiyatına *Bâz Nevîsî* (Yeniden Yorumlama) hareketini de getirdiğini görebilmekteyiz. Geçmişle gelecek arasında köprü kuran bu eserlere en bilinen örnek olarak “Mehdi Azerî Yezdî’nin *Kıssaha-yi Hûb Berâyi Beççehâ-yi Hûb* adlı öykü koleksiyonunu verebiliriz.⁴⁴⁹

İkinci bir örnek eser olarak, Muhammed Pervîn Gunâbâdî’nin çocuklara ahlâki eğitim sağlamak amacıyla Şemsü’l-Mülûkû Musâhib’in yazdığı *Elf Leyle ve Leyle* hikâyesini sadeleştirip özetleyerek yapmış olduğu *Berresi-yi ve Nagd-i Kıssahâ-yi Bergozide-i Ez Hezâr ve Yek Şeb* adlı tercüme kitabını sayabiliriz⁴⁵⁰.

Modern dönem çocuk yazını üzerinde ağırlığını ve varlığını incelediğimiz sosyokültürel değerlerin şiir türü üzerinde hikâye türüne göre daha etkili bir şekilde işlendiği söylenebilir. Mani geleneği ile büyütölmüş annelerin ninelerinden öğrendiği masal ve hikayeler boyutu itibarıyla zihinlerden silinmesi ihtimaline karşın şiirlerin kolay kolay unutulması mümkün değildir.

Şiirin çocuk kalbine kurduğu canlı senfonisi, onu kanatlandırmaya, hayata sarılmaya ve çocuklara daha duyarlılığa davet etmektedir.

⁴⁴⁷ Hikâye, Türk çocuk edebiyatının meşhur masalı Keloğlan masalı ile benzerlik taşımaktadır. Hikâyenin you tube kanalında seslendirmesi de bulunmaktadır. Bakınız: Negâhi Be Zarfiyethâ-yi Numâyişi Kıssâhâ-yi Kohen-i İrânî, <https://www.youtube.com/watch?v=4NVp3pXBqwE>, Erişim tarihi: 17. 07. 2023.

⁴⁴⁸ Fazlullah Muhtedî Subhî, *Dastân-i Berâyi Kûdekân*, (Yayın tarihi: 21. 07. 1401/2022), 08: 45.

⁴⁴⁹ Muhammedî, *Târîh-i Edebiyât-i Kûdekân-i İrân*, 904-905.

⁴⁵⁰ Muhammed İstilâmî, “İntikâd-i Kûdekân-û Nov Cevânân; Kıssâhâ-yi Lafonten Tercüme-i Nîr Saîdî” *Sepîde-i Ferdâ*, (Devre-i 3, Şomare: 201, Mordâd 1337), 85-88. <https://ketabak.org>.

3.4.1.1. Vatan Kavramı

Değerler, içeriğinde birey tarafından sosyal çevresinde edinilen davranışlar ve ona yardım eden bir dizi fikir ve ilkeyi ifade eder. Değerler, toplumu yapılandırmada ve toplum kurallarına uyum sağlamada gençler ve öğrenciler için rol model alınacak etkinliklerin işlevini gerçekleştirmede eğitimle beraber bireyin farkındalığını geliştirmesinde yardımcı olur.⁴⁵¹ Ayrıca, değerler, felsefenin ve sosyal bilimlerin incelediği temel kavramların başında gelir. Edebiyat alanında sosyokültürel değerleri konu edinen yazar ve şairlerin yapıtlarının değerler alanındaki konsensüsün sağlanmasında çok önemli bir rolü olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda Abbas Yemînî Şerîf, İranlı çocukların sanatsal ve millî duygularla tanışmasında aktif rol oynamıştır.⁴⁵²

Şair, şiirinde vatan sevgisini kutsal bir değer olarak anlatmakta ve bütün dünya milletlerinin milli sicili olan vatanı, toprakları üstünde yaşayan halkına ana gibi şefkatli bir yâr, baba gibi insanın sırtını yasladığı dağ olarak tarif etmektedir. Bu fikirden hareketle vatanı İran'a baba olarak seslenen şair, ona mısralarında bereketi, özgürlüğü ve halkından hoşnutluğu dilemektedir: Şiirin biçimi dördlüktür ve lirik edebiyat alanında yerini alır. Abbas Yemînî Şerif tarafından yazılmış olan bu şiir otuz yıldan beri ders kitaplarında yer almaktadır.⁴⁵³

ما گل ها ی خندانیم

فرزندان ایرانیم / ایران پاک خود را

مانند جان می دانیم/ما باید دانا باشی

هشیار و بینا باشیم/ از بهر حفظ ایران

باید توانا باشیم/آباد باش ای ایران

/آزاد باش ای ایران/از ما فرزندان

خوددلشاد باش ای ایران⁴⁵⁴

Biz gülen çiçekleriz

⁴⁵¹ Bkz: Abdullatif Halife, “İrtifâ’ul-Kıyam-Dirâsetü’n-Nefsiyye Min Silsileti Kitâbi Âlemi’l-Ma’rife”, (Kuveyt: el-Meclisü’l Vatânî Li’s-Sikâfeti ve’l-Fünûn ve’l-Âdâb, 1992), 89.

⁴⁵² Bkz: Esedullah Şâ’bânî, “Mâ Golhâ-yi Handânîm Ferzendân-i İrânîm”, Şi’ri Kûdek, Şomâre: 6, Zemistan 1383/2009, 125-144.

⁴⁵³ Abbas Yemînî Şerif, *Nîm’i Garn’i Der Bâği Şi’ri Kûdekân Gozîne-i ez Eş’âr-i Abbâs Yemînî Şerîf*, 4. Baskı, (Tahran: Reveş-i Nov, 1369/1990), 54.

⁴⁵⁴ Abbas Yemînî Şerîf, *Yemînî Şerîf, Nîm-i Garn-i Der Bâği-i Şi’ri Kûdekân*, 54.

İran'ın çocuklarıyız

İranın temiz toprağını

Kendi canımız biliriz

Biz mutlaka bilge olmalıyız

Akıllı ve gözü açık olmalıyız

İran'ı korumaktan dolayı

Güçlü olmalıyız/Ey İran sen yeşer!

Özgür ol ey İran!/ Biz evlatlarından razı ol ey İran!

Şiirde görüldüğü gibi vatan için fedakâr olmak, doğu kültürünün halkına öğrettiği büyük bir erdemdir. Şair, vatan imgesini “baba” olarak betimlemektedir. Vatanı korumak için gözü açık olma deyimi ile; düşmana karşı uyanık olmayı hatırlatmaktadır. Şaire göre, ülkesi güçlü olan her insan güvendedir. Ülkesi özgür olan kişinin de ruhu özgür ve atılımcıdır.

Dünyanın her yerinde olduğu gibi Arap topraklarında da edebiyat, kültürün ifade imkânı bulduğu bir alanıdır. Her milletin geçmişten bugüne edebiyat mecrasında söylediği ve söyleyeceği birikimleri ve duyguları vardır. Numan Hîfî, Arapların şiire olan ilgisine, şairlere olan saygı ve takdirlerine rağmen, kendilerini ya da ebeveynlerin duygularını anlatan muhteşem şiirlere rağmen, çocuklara yönelik şiir yazmada geç kaldıklarını söylemektedir.⁴⁵⁵

Abdu'l-Fettâh Ebû Muâl, çocuk edebiyatının kültürel değerleri nesillere aktarmada önemli olduğunu ifade etmekte ve çocukların zihni yeteneklerine, dilsel gelişimlerine ve duygularına hitap eden eserlerin çocuklarda kişisel, sosyokültürel yönlerden gelişim sağlayacağını ve onlara okuma kültürü ile değer katacağını söylemekte ve çocuğun eğitiminde değerlerin ön plana alınmasının gereğine işaret etmektedir.⁴⁵⁶ Kültürel değerlerin başında gelen vatan sevgisi, çocuk edebiyatında geçmişten bugüne varlığını sürdürmüştür.

⁴⁵⁵ Hâdî Numan el-Hîfî, *Edebü'l-Etfâl Felsefetühü, Fünunuhu, Vesâituhu*, (Kahire: el-Hey'etü'l Mısriyyetü Li'l-Kitab, 1986), 208.

⁴⁵⁶ Bkz: Abdu'l-Fettâh Ebû Muâl, *Edebü'l-Etfâl Esâlibu Terbiyeteheh ve Ta'limehüm ve Teskîfehüm*, (Ramallah: Dâru's-Şurûk, 2005), 112-126.

Kişinin doğduğu, yerleştiği, barındığı ve yaşadığı yer olan vatan⁴⁵⁷ hakkında Şair Süleyman el-İsa *Filistin Dârî* adlı şiirinde, vatani işgal edilen Filistinli çocukların dramını dile getirdiği şiirinde, çocuk ve mekân arasında köklü bir bağdan bahsetmektedir.

فِلِسْطِينُ دَارِي/ وَدَرْبُ انْتِظَارِي/ تَنْظُلُ بِلَادِي

هُوِي فِي فُرَادِي/ وَلَحْنَا أَبِينَا

عَلَى شَفَتَيْنَا/ وَجُوهٌ غَرِيبَةٌ/ بِأَرْضِ السَّلْبِيَّةِ

تَبِيعَ نَمَارِي/ وَتَحْتَلُّ دَارِي/ وَأَعْرِفُ دَرْبِي

وَيَرْجِعُ شَعْبِي/ إِلَى دِفْءِي مَهْدِي/ أَنَّ ابْنَ الْحَيَاةِ

بِرَغْمِ الْغَزَاةِ/ فِلِسْطِينُ دَارِي/ وَدَرْبُ انْتِصَارِي⁴⁵⁸

Benim Yurdum Filistin/ Zafere giden yolum

Ülkem barınmakta/ Kalbimin mahzeninde

Babamızın gururlu şarkısı/ Dudaklarımda

Yabancı yüzler/ İşgal edilen toprağımda

Meyvelerimi satar/ Evimi işgal eder

Halkım geri döner/ Mehdimin sıcaklığına

Hayatın oğluna/ Filistin benim evim zafere giden yoldur

Şiirin, dramatik metaforunda şairin doğduğu ve büyüdüğü vatani olan Filistin vardır. Nitekim, onun vatan aşkını babasından öğrendiği anlaşılmaktadır. Toprağını işgal edenlerin karanlık yüzleri, onun vatanını yüreğine sığdırmasına neden olmuştur. Şair, aynı zamanda çocuk şiirinde bir işgali ilan etmektedir. Vatanın serveti, onu işgal edenlerin elinde haraç mezattır. Zulme rağmen şairin halkına ümit dolu bir müjdesi vardır. Çünkü bu acılı yolun sonunda zafer görünmektedir.

Türk çocuk yazınına değerleri işleyen başat şarilerden olan Arif Nihat Asya, vatan sevgisini taçlandırdığı bayrak konulu şiirinde okurunda hamâsî duygular uyandırmak ister. Şiirde hitap ettiği bayrağa çeşitli sembollerle benzetmelerde bulunur:

⁴⁵⁷ İbn Düreyd, *Cemheretü'l-luğa* (nşr. Fr. Krenkow v.d.), III, Haydârâbâd 1345, 119. Fîrûzâbâdî, *Kâmûsü'l-muhît*, “vtn” maddesi; İbni Manzûr, C. 13, 451, *Lisânü'l-'Arâb*, “vtn” maddesi.

⁴⁵⁸ Süleyman İsa, *Kitâbun Fî Cerîde Divanu'l-Etfâl*, Rusum: Mansur el-Hibr, (MBI FOUNDATION: 1996), 11.

*Ey mavi göklerin beyaz ve kızıl süsü/
Kız kardeşimin gelinliği, şehidimin son örtüsü
Işık ı ışık, dalga dalga bayrağım
Senin destanını okudum, senin destanını yazacağım
Sana benim gözümle bakmayanın
Mezarını kazacağım/ Seni selamlamadan uçan kuşun
Yuvasını bozacağım.⁴⁵⁹*

Şair, bayrağa olan tutkuyu ve bağlılığı işlediği mısralarında, vatanın simgesi olan bayrağa övgülerini imgelerle dile getirir. “mavi göklerin beyaz ve kızıl süsü”, “kızkardeşimin gelinliği”, “şehidimin al örtüsü” diye vasıflandırdığı halk arasında kutsanmış değerlerle bayrağa hitap eder. “Senin destanını okudum, senin destanını yazacağım” sözü ile de onun uğrunda yapılan savaşlara, mücadelelere ve kahramanlıklara atıfta bulunmaktadır. Şair, vatanperest bir tavır sergilediği şiirinde vatana ihanete yol vermez ve “Sana benim gözümle bakmayanın/ Mezarını kazacağım/ Seni selamlamadan uçan kuşun/ Yuvasını bozacağım” diyerek vatana zarar verme noktasında kuşlara dahi tahammül edilemeyeceğini duyumsatmaktadır. Şiirde çocuk ve genç dimağlara Türk milletinin vatan aşkı ve bayrağa saygısı aşılansarak vatan ve bayrak sevgisi kutsanmıştır.

3.4.1.2. Hayvan Sevgisi

Hayvan sevgisi, insanların hayvanlara karşı duydukları sevgi ve saygıdır. Bu sevgi, insanların hayvanları koruma, yaşatma ve onlara iyi bakma gibi istemlerden oluşur. İnsanlarla hayvanlar arasındaki ilişkide insanın çıkar beklemeden hayvanla bir sevgi bağı oluşturmada çocuğun özel bir yeri bulunmaktadır.⁴⁶⁰ Çocuğun, yaşamında hayvanlarla kurduğu ünsiyet ve yaşam tecrübesi ona hem erdemleri uygulama alanı hem de eğitim hayatı boyunca yarar sağlar. Atasoy ve Ertürk, çocuğun doğa sevgisi, hayvan sevgisi ve çevre korumacılığının kalıcı davranışlara ve yaşam biçimine dönüşmesinde etkili rol oynadığını söylemektedirler.⁴⁶¹

⁴⁵⁹ Arif Nihat Asya, *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat,1975), 22.

⁴⁶⁰ Nafiye Ateş, Hayvan Besleyen ve beslemeyen çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2005.

⁴⁶¹ Emin Atasoy&Hasan Ertürk, İlk Öğretim Öğrencilerinin Çevresel Tutum ve Çevre Bilgisi Üzerine Bir Alan Araştırması, Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (10 (1), 2008), 105-122.

Dünya çocuk edebiyatının havan öykülerinin kaynağı doğu kültüründen başlayan adımlarla atılmıştır. Kelile ve Dimne ile başlayan kıvılcımların devamı, Mantıku't-Tayr, Şahnâme ve Mesnevî olmak üzere hayvan hikâyelerinin “hüdhüd ve öğütleri”, “Rüstem’in Atı” “Bakkal ve Papağan”, “Simorg”, gibi imgesel kahramanlar eserlerde yer almıştır.⁴⁶² Ayrıntılı bakacak olursak bu eserlerin Kur'an'dan alınan hayvan hikayelerine dayandırıldığını görebilmekteyiz. Bu eserler, çocuklara geçmişte okunduğu gibi bugün de sadeleştirilerek okutulmakta, güncel konu ve yazım teknikleriyle yeniden yazılarak zengin kültürel miras bugüne aktarılmaktadır. Türk edebiyatında ise, göçebe bir yaşam süren Türklerin “At sevgisi” çerçevesinde geliştirilen Oğuz boyunun çocuklarına okutulan Dede Korkut hikayeleri ve sonrasında gelişen Keloğlan masalları gibi sözlü edebiyat içerisinde “haberci karga”, “kurnaz tilki”, “emektar eşek”, “uğursuz baykuş” gibi imgeler ile anlatılan destan ve masallar sevilerek okunarak günümüze ulaştırılmıştır.

Menûcehrî İhtirâmî, İran çocuklarına müzik eşliğinde hiciv sanatıyla şiir söyleyen bir şairdir. Şairin ozan tarzı bir üslubu vardır. Bu nedenle geleneksel motifleri şiirinde canlandırışı edebiyata özgün ve folklorik bir hava katmaktadır. Şiirlerindeki eğlenti ile adeta bir çocuğu mutlu etmenin güzel bir örneğini verirken, hayvanların yününden elde edilen ipliğe ve ondan yapılan kazağın üretimine dikkat çekerken hikâyedeki nine de Fars aile yapısını göstermektedir.

Şiir bu yönüyle hem eğitici, hem de eğlendirici bir yapıya sahiptir. Hasan çok sevdiği kuzusuyla mutluydu. Şair de öyle. Çünkü o biliyordu ki bir köyde çocuklar mutluydu herkes mutlu olurdu. Şimdi şiirden bir kesite göz atalım:

حسنی ما یه بره داشت، برشو خیلی دوست می داشت، بره چاق توپولی، زبور و زرنگ و توقولی/ دس کوچولو، پا کوچولو، پشم تنش کرک هلو، خودش/ سفید، سمش سیاه، سرو کاکولش رنگ حنا/ بچه های این ور ده، پایین ده، بالای ده، همگی باهاش دوس بودن، صبح که میشد از خونه در می اومدن/ دور برش جمع می شدن، پیشاشو سینه می زدن، به گردنش آنگ دولنگ، گل و گپله های رنگارنگ/ حسن ما سینه اش جلو، سرش بالا قدم میزد، تو کوچه ها نگاه می کرد به بچه ها⁴⁶³

Hasan'ımızın bir kuzusu vardı/ Kuzusunu çok severdi/ Şişman toparlak bir kuzu, zeki tombul da bir kuzu/ Eli küçük ayağı küçük, sık yünü şeftali rengi/ Kendisi beyaz, gözü siyah, başı kâhküllü kına renkli/ Bu köyün çocukları, üç aşağı beş

⁴⁶² Kâve Govherîn, “Nakş-i Vuhûş ve Candârân Der Âyine-i Kelâm-i Attâr”, Biynâlûd (Vîje-i Attâr Nişâburî), 9 Sonbahar, 1374 (1995).

⁴⁶³ Menûcehri İhtirâmî, *Kıssâ-i Be Şi'ri Kûdekâne Hasen-i Mâ Ye Berre Dâşt*, 2., <https://dl.istgahekoodak.ir/book/hasani-barreh-istgahekoodak.ir.pdf>. Erişim tarihi: 19.07.2023.

yukarı/ Herkes onunla arkadaş, Sabah olunca evden çıkarlardı/ Kuzunun etrafında toplanırlar, önünde keyfederler/ Boynunda boncuk kolye/ Rengarenk çiçek, bitki/ Bizim Hasan'ın göğsü önde/ Başı dik yürüyordu/ Sokaklarda çocuklara bakıyordu

Şair, şiirinde kuzu sembolünü kullanarak mizahi bir anlatımla ozan tarzında öyküleme yapmıştır. Köy hayatının çekici ve merak uyandırıcı yönlerini ayrıntısıyla tarif ederek çocuğu hem eğlendirmiş hem de onu çevresi, doğa yaşamı ve hayvanlar hakkında bilgilendirmiştir.

Aynı şekilde Cebbar Bağcebân da, çocuk kalbine dokunduğu “Kebûter-i Nâzi Men” (Nazlı Güvercinim) adlı şiirinde “güvercin” imgesini kullanarak hayvan sevgisini benimsetmeye ve bu masum canlıları korumaya teşvik etmektedir:

کبوتر ناز من/ تنها نشسته
دلم براش می سوزه/ پرش شکسته
/ به من نگاه می کنه/ ساکتو خسته
مامانجون مهربون/ بایشو بسته
کبوتر ناز من/ خوب می شی فردہ/464

Nazlı Güvercinim/ Yalnız oturmuşum

Ona kalbim acıyor/ Kanadı kırılmış

Bana bakıyordu/ Sessiz ve yorgundu

Şefkatli anneciğim/ Ayakları bağlı

Nazlı güvercinim/ Yarın iyileşeceksin

Şiirin birinci imgesi olan güvercin ve çocuk arasında bir dostluk hikâyesi vardır. Şair, bir çocuğun diliyle güvercine seslenmekte ve onu nazlayarak sevmektedir. Güvercin'in kırık kanadı, ona yapılan eziyete işarettir. Şiirdeki ikinci imgelem ise, annedir. Anne, şefkati ve merhameti ile güvercinin yaralarını sarmaktadır. Tıpkı kendi yavrularına kol kanat gerdiği gibi. Hikâyede çocuğun ahlakî gelişiminde ve toplumsal bilinçlenmesinde anne faktörüne gönderme vardır. Fars edebiyatından verdiğimiz bu örneğin benzer ifadesini Arap ve Türk edebiyatlarında da görebilmekteyiz. Ahmed Şevkî, “El-Hayavânu Halkun” (Hayvanlar

⁴⁶⁴ Ez Cebbâr Bağcebân, *Şi'irhâyi Kudekân Kebûteri Nâzi Men*, (Sazmâni Hemegân Ba Kûdekân ve Novcevânân, 1373/1995), 17.

Yaratılmıştır/Can Taşır) bu şiirini çocuklara hayvan sevgisinin önemini didaktik ve öğüt veren bir üslupla kaleme almıştır. Kafiyelelerdeki uyaklar, okumayı zevkli hale getirmekte ve hayvanların insanlarla olan yaşamlarına atıflar bulunmaktadır:

الْحَيَوَانُ خَلْقٌ / لَهُ عَلَيْكَ حَقٌّ / الْحَيَوَانُ خَلْقٌ
لَهُ عَلَيْكَ حَقٌّ / سَخَّرَهُ اللَّهُ لَكَ / وَلِلْعِبَادِ قَبْلَكَ
حَمُولَةَ الْأَنْثَالِ / وَمَرْضِعُ الْأَطْفَالِ / وَمُطْعِمُ الْجَمَاعَةِ
وَحَادِمُ الزَّرَاعَةِ / مِنْ حَقِّهِ أَنْ يُرْفَقَ / بِهِ وَالْأَيُّهُمَا
إِنْ كُلُّ دَعَا يَسْتَرْحِ / وَدَاوِهِ إِذَا جُرْحَ / وَلَا يَجْعُ فِي دَارِكََا
أَوْ يَظْمُ فِي جَوَارِكََا / بِهَيْمَةٍ مَسْكِينُ / يَشْكُو فَلَا يُبَيِّنُ
لِسَانَهُ مَقْطُوعُ / وَمَا لَهُ دُمُوعُ ⁴⁶⁵

Hayvan Sizin Üzerinizde Hakkı Olan Bir Yaratıktır

Hayvan sizin üzerinizde hakkı olan bir Yaratıktır

Allah onu sana ve senden önceki kullarına nasip etti

O yük taşıyan ve yavrularını emziren

ve halkı doyuran bir canlıdır

Ona karşı nazik olmak ve taciz edilmemek onun hakkıdır

İnsanları doyurur ve ziraate hizmet eder

Kim onu çağırırsa dinlendirir, yaralananı da iyileştirir

Ne evinde aç kalsın ne de sokakta kalsın

Şikâyet eden fakat derdini anlatamayan zavallı hayvandır

Dili bağlı ve (acısını gösteren) gözyaşı da yoktur

Şair, çocuğa insanî değerleri aşılarken hayvanı “yük taşıyan, emziren, doyuran” bir canlı olarak tanıtmakta ve çocuğu bu somut imgelerle hayvanların insanlara yararları ve bundan dolayı insanlar üzerindeki hakları hakkında bilinçlendirmektedir. Ayrıca, onların konuşmaması ve ağlayamamasını da dile getirerek savunmasız ve korunmaya muhtaç olduklarına işaret etmekte bu nedenle

⁴⁶⁵ Ahmed Şevki, *Şevkiyyât*, 905.

incitilmemeleri gerektiğini ve Allah'ın onları yarattığından onlara karşı iyi davranılmasını öğütlemektedir.

Akal, “Kedi Dili” şiirinde çocuk, hayvan ilişkisini doğadan uzakta bir apartman dairesinde sahiplendiği kedisiyle olan güçlü sevgisini ve dostluğunu betimlemektedir. Şiirde belli oranda bir mizah bulunmakta ve hayvan sesleri çocukların hoşuna gidecek şekilde tekrarlarla dile getirilmektedir. Şairin örnekleme aldığı diğer imgelemlerle bağdaştırması ise, şiirine neşeli bir hava vermektedir. Kedisini “köpek gibi havlıyor, kuş gibi cik ciklıyor, ninem gibi mırıldanıyor” diyerek bir tiyatro oyuncusu gibi göstermesi ise çocuklara farklı düşünme ve eleştirme becerisi kazandırmaktadır. Son mısradaki “Kırletmesin anadilini” sözünde ise, akademik bir farkındalık ve kültürel bir kimlik çağrışımı söz konusudur.

*Benim Sarman kedi/ Gülünç sanıyor kendini/ Arada bir köpek olup/ Hav hav havlıyor/ Kuşlara özenip/ Cik cik ciklıyor/ Ninem gibi/ Mırıl mırıl mırıldanıyor/ Dayanamadım/ Uyardım kedimi/ Kırletmesin anadilini*⁴⁶⁶

Yukarıda verilen şiirlerin çocuğa sosyokültürel bir değer olan hayvanlara sevgi duygusunu kazandırmak için yazıldığı görülmektedir. Ancak, Akal, bundan bir adım öteye giderek çocuk edebiyatı aracılığıyla teknoloji dünyasının eve hapsettiği yalnızlaşan çocuklarını hayvan sevgisiyle buluştururken kişiselleşen kedi imgeleminde çocuğun öz kültürünü koruma konusunda iletisi de farkedilmektedir.

3.4.1.3. Gelenek: Bayram

Milli ve dini bakımdan öneme sahip olan bayramlar sevinç, mutluluk ve törenlerle yaşanan özel günlerdir. Bu özel günlerin her toplumda farklı bir kutlanması ve şenliği bulunsa da ortak ve benzer uygulamaları daha fazladır. Bayramların en sevinçli ve mutlu kişileri her yerde çocuklardır. Bayramların çocukların masum yüreklerindeki sevinci, heyecanı ve masumiyeti artırmaktadır. Küçüklerin büyükleri saydığı, büyüklerin de onları sevgiyle kucakladığı bayram sabahları, dargınlıklar yerini muhabbete ve affetmeye bırakır. Mahmud Kiyanûş'un “İ'det Mübârek” (Bayramın Kutlu Olsun) şiiri bu özel duyguları pekiştirmektedir:

عیدت مبارک/ کودک من، بهار من

مايه ی افتخار من/ کودک مهربان من

⁴⁶⁶ Akal, *Zıplayan Şiirler*, 14.

بلبل خوشزبان من/ عیدت مبارک

ای گل خو بروی من/ طوطی قصه گوی من

عیدت مبارک/ کودک من، امید من

بخت خوش سفید من/ عیدت مبارک⁴⁶⁷

Çocuğum benim, baharım benim

İftihar mayam benim/ Bayramın kutlu olsun

Çocuğum benim baharım benim

Övünç mayam benim/ Bayramın kutlu olsun

Nazık çocuğum benim/ Benim bülbül dillim

Bayramın kutlu olsun/ Ey gül yüzlüm benim

Hikâye anlatan papağanım/ Bayramın kutlu olsun

Şiirde, çocuk geleceğe namzet bir büyük olarak vafedilmektedir. Şair, onunla iftihar etmekle, çocuktan beklentisini ortaya koymaktadır. Bayram kutlayışı ile onu kucaklayan sevgi dili şiirin genel yapısında kendini hissettirmektedir. Şairin, çocuğa coşkulu sözcüklerle “bülbül dillim”, gül yüzlüm” ve “hikâye anlatan papağanım” diyerek seslenişi şiirdeki imgelerin somut benzetmeleridir.

Şiirde çocuğu, tabiatı canlandıran bahara, taklit etmesiyle papağana, güzel sesinden ötürü bülbüle benzeten şair, onu yaşama sevinci, gönle hitap eden şakıyan sesi ve insana esenlik veren gül çiçeği gibi huzur bahşeden bir varlık olarak nitelirmektedir. Övgüyle onun bayramını kutlarken ona papağan ve bülbül imgeleriyle seslenmektedir. Mahmud Kiyânûş’un bu şiirinde Fars toplumundaki bayram gününde çocuk sevgisi, ve çocuğu yarına hazırlama güdüsü ve gelenksel değerlere işaret gibi temalar yer almaktadır.

3.4. 1.4. Nine Sevgisi

Fars edebiyatında gelenksel söyleyiş modern edebiyatın diline de aksetmiştir. Anaerkil bir yapıya sahip olan Fars toplumunda büyükanne sevgisi ve büyükannelelerin aile üzerindeki etkisi güncelliğini korumaktadır. Çekirdek ailenin yaygın olduğu günümüzde hala çocuk şiirlerinde büyükanne teması yer almakta ve

⁴⁶⁷ Mahmud Kiyânûş, *Tütî’yi Sebz-i Hindüstân*, 2. Baskı, (Tahran: Kânûn-u Pervereş-i Fikrî Kûdekân ve Novceânân, 1382/2003), 36.

çocuk ve aile kavramını oluşturan unsurların arasında anılmaktadır. Esedullah Şâ'bânî, “Mâder-i Bozorg-i Hübem” (Benim İyi Büyükanem) adlı şiirinde torununa sevgi duyan, hikâye anlatan nineyi tavsif etmektedir.

مادر بزرگ خوبم/ آی قصه قصه قصه / نون و پینیر . پسته/ مادر بزرگ خوبم / پهلوی من نشست/ سفید و
نقره رنگه / اینها مادر بزرگ/ گل و گلی و قشنگه/ عینک او همیشه/ سواره روی بینی/ شیشه عینکش هست/
بزرگ و ذره بینی/ وقتی که مادر بزرگ/ قصه برام می خونه / خانه کوچک ما/ مثل بهشت می مونه / آی
قصه قصه قصه/ نان و پینیر و پسته /مادر بزرگ برام/ یه قصه خوب بگو⁴⁶⁸

*Benim İyi Büyükanem/Ah hikâye, hikâye, hikâye/ Ekmek, peynir ve fıstık/
Büyükanem iyidir/ Yanımda oturur/ Beyaz gümüş renginde/ Bunlar büyükanemin/
Gül, çiçek gibi güzel / Gözlüğü de her zaman/ Burnunun üstündedir / Gözlüğünün
camı/ Büyük ve mikroskopik /Her zaman büyükanne/ Bana hikâye okur / Bizim küçük
evimiz/ Tıpkı bir cennet gibi/ Ah hikâye, hikâye, hikâye/ Ekmek, peynir ve fıstık/
Büyükanem bana güzel bir hikâye anlat*

Şâbânî'nin kısa nazım ölçüleriyle kaleme aldığı şiiri, çocukları eğlendirici bir söyleyiş kolaylığına ve melodik sözcüklere sahiptir. Ayrıca, büyükanenin geçmişten geleceğe taşıdığı kültürel değerleri edebiyat olgusuyla taşıması yönüyle de çocuğun kültürlenmesine fayda sağlayabilir.

Ahmet Şevkî, “Lî Ceddetün Tereefü Bî” (Bana Acıyan Bir Ninem Var) doğu toplumlarının aile kavramına dikkat çeken şiirinde ninesinin torununa olan sevgisinden ve merhametinden bahseder. Şiirdeki çocuk babasının onun üzerine yürüdüğünde o zaman da kendisinin önüne atılıp “Erkeksen yap!” diye babasına meydan okuduğundan bahseder. O, kendi çağının nine rolünü sonraki kuşaklara aktarmak ve bu mesajıyla çocuğun şiddetten uzak tutulmasını irdelerek çocuk edebiyatında çocuğun sorunlarını ve haklarını dile getirir:

لي جده تَرَأَفَ بِي/ أَحْنَى عَلَيَّ مِنْ أَبِي/ وَكُلُّ شَيْءٍ سَرَّانِي/ تَذْهَبُ فِيهِ مَذْهَبِي/ إِنَّ غَضَبَ الْأَهْلِ عَلَيَّ كُلُّهُمْ لَمْ
تَغْضَبْ/ مَشَى أَبِي يَوْمًا إِلَى/ يِ مَشْيَةِ الْمُؤَدَّبِ/ فَجَعَلْتَنِي خَلْفَهَا/ أَنْجُو بِهَا وَ اخْتَبِي/ وَهِيَ تَقُولُ لِأَبِي/ بِلَهْجَةِ
الْمُونَبِ/ وَيُحْ لَهُ وَيُحْ لَهُ/ ذَا الْوَلَدِ الْمُعَذَّبِ/ أَلَمْ تَكُنْ تَصْنَعُ مَا/ يَصْنَعُ إِذَا أَنْتَ صَبِي⁴⁶⁹

*Bana acıyan bir büyükanem var/ Babamdan daha düşkün bana/ Her şeyi
beni sevindirir/ Benim dilimden anlıyor/ Bütün ailem bana kızdığında/ O kızmadı, bir
gün babam bana/ Terbiye vermek için üstüme yürüdüğünde/ Beni arkasına aldı*

⁴⁶⁸ Esedullah Şâ'bânî, *Zendeğîyi Kûdekân*, (Tehrân: İntişârâtî Kânun-u Pervereş-i Fikrîyi Kûdekân ve Novcevanân, 1367/1979), 114.

⁴⁶⁹ Ahmed Şevkî, *Şevkiyyât, Dîvânü 'l-Etfâl*, 8. Baskı, (Kahire: Müessesetü Hindâvî 2020), 846.

onunla kurtuldum, o beni sakladı/ Bir gün babama azarlayıcı bir ses tonuyla şöyle dedi:/ Yazıklar olsun yazıklar olsun! Eziyet eden evlâda!/ Bize yaptığını görmüyor musun?/ Erkek isen yap!

Şevkî'nin şiirinde doğu toplumlarının çok iyi tanıdığı sevecen, fedakâr ve torunu için her şeyi yapmaya hazır bir nine modeli vardır. Torununu korurken oğlunun hatalarını söylemekten geri durmamaktadır. Şiirde aile sevgisine atıflar bulunmakla beraber, sosyokültürel yapının imgelemlerle tanıtımı yapılmaktadır. Serbest ölçüyle yazılan şiirde redifler arası kolay geçişler sağlanmış *وَيْحُ لَهُ وََيْحُ لَهُ* kelimesinin ikilemesiyle de anlam yönünden de vurgular yapılmıştır.

Mustafa Ruhi Şirin “Büyük Bir Çocuktur Babaannem” adlı şiirinde babaannesi ile yaşayan bir çocuğun ona olan sevgisini ifade etmektedir. Günümüz modern aile tablosu içerisinde eskiye nazaran daha az gördüğümüz aile büyüklerinin çocuğun yetişmesinde ve dünya görüşü kazanmasında rolünün altını çizmektedir.

Her sabah/ annemle babam

ben uyurken/ çıkmış oluyor evden

babaannemle oyuncaklarım

kalıyor bana/ babaannem çok sever

iyilik etmeyi/ yoksul arkadaşlarım için

pişirdiği kekleri/ ben uyurken geceleri

*doldurur rüya trenimin vagonlarına*⁴⁷⁰

Türk geleneklerinde babaanne sevgi dolu bir aile büyüğüdür. Torun sevgisini evlat sevgisinden daha tatlı bulan “Evlat sevgisi, cevizin kabuğu ise, torun sevgisi onun kıynacağı (ceviz içi) dır” sözü de bu tespiti doğrulamaktadır. Şiirdeki imgeler, çocuğun gerçek ve düş dünyasından bildiği şeylerdir. İyilik timsali, cömert, şefkatli babaanne, çocukla hemdemdir, oyunlarına arkadaş ve masallarıyla adeta bir öğretmendir. Marifetli, yemekleri lezzetlidir. Torununu düşündüğü gibi, onun sevdiği arkadaşlarına da destektir. Hem de çocuğun düş dünyasındaki vagonlarıyla iyiliklerini gönderir.

⁴⁷⁰ Mustafa Ruhi Şirin, Bilge Minik Dergisi Ekim Ayı Sayısı, <https://twitter.com/bilgeminikdergi/status/918153269519749120?lang=zh-Hant>, Erişim tarihi: 30.09.2023.

3.4.1.5. Gelenek: Öğüt

İsmail Takvâyî: “Kadr-i Cevânî” Fars edebiyatının ilk önemli örnekleri Sadi’nin hikayelerinde olduğu gibi eğitime ve öğüt verici eserlere dayanmaktadır. Örneğin Nizamü’l-mülk’ün ünlü Siyasetname adlı eserinde babadan oğula geçen ülke yönetimi bilgileri verilir. Bu da klasik insan yetiştirme anlayışının bir örneği olarak edebiyatta kendini göstermiş olur. Fars çocuk edebiyatı şair ve yazarlarının değerler eğitiminin eserleriyle sonraki nesillere aktarılmasında önemli bir ağırlığı olduğunu görebiliriz. İran çocukları, ilk öğretim sıralarında toplumun mihenktaşı olan değerlerle tanıştırılmaktadır. Örneğin İsmail Takvâyî, “Kadr-i Cevânî” (Gençliğin Kıymeti) adlı şiirinde gençlik çağının bu erdemleri öğrenmek için bir fırsat olduğunu vurgulamaktadır:

قدر جوانی/ ای جوان قدر دان جوانی را/دوره خوب زندگانی را/ رابطه با خدا ی محکم کن/ تا ندیدی گه
خزانی را/ گر که پیشه کنی تو تقوارا/ یه کف آری در گرانی را/ دوست دارد خدا جوان تقی/ بنده پاک
عنفوانی را/ گر جوان پاک شد خدا بدهد/ در بهشتش ورا مکانی را/ باش گوری که در کهنسالی/ نخوری
حسرت جوانی را⁴⁷¹

Gençliğin Kıymeti/

Ey genç gençliğin kıymetini bil/

Hayatının güzel zamanlarının/

Allah’la bağını güçlendir/

Ta ki hazana uğradığını görmememek için/

Çalışırsan takva sahibi olursun/ Bir avuç kıymettir o/

Allah müttaki kulunu sever/

Kulu pak olursa Allah onu cennetine alır/

İhtiyarlıkta bir mezar gibi ol ki/

Gençliğe hasret çekmeyesin

Şiirde öğüt dili ağırlıklı olup, dini ve ahlaki prensiplere çocukları adepte etme ve yönlendirme üslubu bulunmaktadır. Şiirde çocuk, Allah’a yakınlığın yanısıra

⁴⁷¹ <https://emam8.com/article/30994/Erişim> tarihi: 21.01.2024. Yukarı da verdiğimiz “Kadri Ceva^ni şiiri gibi Pervin İ’tisâmi’nin de benzer bir şiiri verilen kaynaklarda bulunmaktadır: Bkz.: *Mecmua-ı Eş’âr-i Pervîn İ’tisâmi*, Haz.: Hasan Ahmedî Giyû, 4. Baskı, (Tehrân: Neşr-i Negah, 1399/2020), 150). Ğanimet Şomorden-i Cevânî, <https://dla.ir/1400122101-2/>, Erişim tarihi: 16.12.2023.

ayrıca, çalışkanlık, günden kaçınmak, dili kötü konuşmalardan sakınmak ve aklını kullanmak gibi erdemli davranışlara özendirilmektedir.

İmâm-ı Şâfi'i: "Eti'llâhe Kemâ Umirt" (Emrolunduğun Gibi Allah'a İtaat Et) adlı şiirinde dile getirilen Arap çocuk edebiyatında çocuk kavramı, eğitimle bütünleştirilmiştir. Araplar, çocuklarının yetişmeleri için mekanlarını güzelleştirmiş ve düsturu doğruluk ve iyilik olan bu söylemi okul ve eğitim ile desteklemiştir. Günümüze kadar gelen bu tür şiirler Arap çocuklarına ders kitaplarında okutulmakta ve öğüt veren şiirler eğitim amaçlı bir değere sahip olduğundan çocuk okura dini eğitim için de kullanılmaktadır. Şiirdeki öğütlerle dolu anlamlı sözler çocuğu bilgilendirmekte ve değerlerle tanıştırmaktadır:

أَطِعِ الْإِلَهَ كَمَا أَمَرَ/ وَأَمَلْ فَوَاتِكَ بِالْحَذَرِ/ وَأَطْلِعْ أَبَاكَ لِأَنَّهُ/ رَبَّكَ مِنْ عَهْدِ الصِّغَرِ/ وَأَخْضَعْ لِأَمْرِكَ وَارْضَها/
فَعَقِّوقِهَا إِحْدَى الْكَبِيرِ/ فَإِذَا مَرَضَتْ فَإِنَّهَا/ تَبْكِي بِدَمْعٍ كَالْمَطَرِ/ فَإِذَا مَرَضَتْ فَإِنَّهَا/ تَبْكِي بِدَمْعٍ كَالْمَطَرِ/ فَأَطْعَمْهَا
وَقَرَّهْمَا/ كَيْلًا فِي سَفَرٍ.⁴⁷²

Emrolunduğun gibi Allah'ı itaat et/ Kalbini de ihtiyatla doldur/ Babana saygı duy/ Çünkü o seni küçükken büyüttü/ Annene ve vatanına vefa duy / Hastalandığında yağmur gibi gözyaşı döker/ Öyleyse onlara itaat edin ve onlara saygı duyun/ ki Sakar azabına uğramayasınız

Şiirde bir taraftan Arap gelenekleri çocuğa öğretilirken diğer taraftan da aile yapısını pekiştirici sözlere, saygı ve sevgiyi artırıcı eylemlere atıfta bulunmaktadır. Şair anne baba ve vatan sevgisini özenli bir dille anlatmakta ve annenin çocuğu için "hastalandığında yağmur gibi gözyaşı döker" sözüyle mübalağa sanatını ortaya koymaktadır. Anne-babanın çocuk üzerindeki hakları ve emeklerinin de anlatıldığı şiirin geçmişte yazılmış olsa da modern dönemde yaşayan çocuklara dinî ve ahlakî erdemleri öğrenmelerinde yol gösterici olduğu söylenebilir.

3.4.1.6. Modernite: Salıncak-Paten

Mavisel Yener: Aytül Akal "Salıncak" Şairlerin modern hayattan sahneler aktardığı "Salıncak" şiirinde soyut ve somut kavramların giriftliği söz konusudur. Şiirdeki imgeler ve semboller çocuğa görelilik esasına uygun seçilmiştir. Böcekler aleminin en zarif olan kelebek, çocukların en çok tanıyıp sevdiği hayvanların

⁴⁷² Lid-doktor Sa'd Zülâm, *Şevki ve 't-tufûle*, Mecelletül-lügâtel-arabiyye, Camiatu'l-Ezher, Sayı: 4, 1406-1986, 6.

başında gelmektedir. Bu açıdan çocuklara sesleniş tarzında doğru bir adım atıldığı söylenebilir:

Salıncak/ Rüzgâr öpüyor yanağımı/ Uçuruyor saçlarımı/ Bir havada bir yerde/ Kelebek gibi / Dolaşıyorum gökyüzünde/ Özgürce... Mavisel Yener ve Aytül Akal⁴⁷³

Şiirdeki doğayla süslü metafor olabildiğince hayal unsurları içermektedir. Kısa ve okunuşu kolay dizeler, salıncaktaki çocuğa eşlik eder. Çocuk salıncağında sallanıp: “Rüzgâr öpüyor yanağımı” derken pastoral tarz kendini belli eder. Çocuğa, salıncağında mutluluğun şarkısını söyleten şair, onu gökyüzünde özgürce dolaşan bir kelebeğe benzetir. Şiirde dikkat çeken farklılık, özgürlüğün kelebekle özdeş kılınmasıdır.

Ayla Çınaroğlu ise, “Paten Kayıyorum” adlı şiirinde çocuk ruhunun mutlu oyunlarla eğlencesini modern çağın bir oyun gereci ile anlatmaktadır:

*Paten Kayıyorum/ Ayaklarımın altında
Minicik tekerlekler/ Ve koskoca bir dünya uçar gibiyim
Kayarak gidiyorum/ Bir uçtan bir uca
Ah, keşke yollar/ Her yer hep dümdüz olsa
Ve ben hiç durmasam/ Böyle rüzgâr gibi kayarak gitsem
Dolaşsam dünyanın dört bir yanını/ Boydan boya⁴⁷⁴*

Çocuk oyunlarının her çağda farklı bir tarzı ve gereci olduğunu hatırlatan bu şiirde modernite, çocuğun düş kurmasına engel görülmemektedir. Yener ve Akal’ın salıncak oyununun Çınaroğlu’nun paten oyunuyla yakınlığı ikisinin de çocuk ruhunda yaşattığı heyecan ve hız tutkusudur. Şiirde rüzgâr kadar hızlı gitme arzusu ise yukarıdaki geçen salıncak örneğindeki kelebek gibi özgürce uçuşma arzusuna benzemektedir.

3.4.1.7. Anne Emeği-Misafir

Efsâne Şa’bân Nejdâ, “Mehmân” (Misafir) adlı şiirinde evde ailesi için çalışan ve misafir ağırlayan annesini anlatan bir çocuk vardır. Şiirde kuş imgesi göze

⁴⁷³ Aytül Akal&Mavisel Yener, Resimleyen: Anıl Tortop, *Reçelli Şiirler*, (İstanbul: SEV Yayıncılık, 2014), 5.

⁴⁷⁴ Kırmızıfare Çocuk İçin Edebiyat Dergisi, Sayı: 44, 1995, 3.

çarpmakta ve akraba olan amcanın bir kültürel yapı olan akrabalık bağı ve çocuk üzerindeki değerini göstermektedir.

مهمان/ در خونه صدا کرد/ و مامان کفشاش و پا کرد

و دوید و در وا کرد/ و عمو بود و/بابا همراه او بود

مرا دیدن و بوسیدن/ و خندیدن

و شد خونه پر از خونده ی بابا گنجشکه اومد زودی تملشا⁴⁷⁵

Misafir

Evdekilere seslendi

Annem ayakkabılarını çıkardı

Koştı ve kapıyı açtı

Onun amcası vardı ve

Babamda yanındaydı ve

Beni gördü ve öptü

sonra güldü

Ve ev babamın şarkılarıyla doluydu

Serçe çabucak geldi

Şiirde eve gelen misafir, çocuğu sevindiren bir olay olarak işlenmekte ve kültürün aile ile yaşatıldığını sezdirmektedir. Aile bağlarındaki huzura da dikkat çeken şairin, serçe imgesi ise şiirde çocuğun yakınlık kurduğu canlıdır, yüreğindeki sevince ve heyecana işaretler.

Muhammed Kâzım Mezînânî ise “Eşk-i Çarh-i Felek” (Dikiş Makinesinin Gözyaşı) evdeki emektar dikiş makinesi ile annesinin dikiş dikmesini gözlemlemekte ve onu kişiselleştirmedir. Şair, mübalağa sanatıyla şiirdeki dertli annenin dertlerini anlattığı ekmek teknesi makinası ile sıkı fıkı dostluğunu anlatmıştır:

اشک چرخ خیاطی/ مادرم فرو رفته

پشت چرخ خیاطی/ ناله می کند با او

چرخ پیر و اسقاطی/ حرف می زنند آنها

⁴⁷⁵ Efsâne Şa'bân Nejâd, Mecelle-i Nebât, Şi'ri Kudekâne, Şomâre: 18, Abân, 1401, 17.

Dikiş Makinesinin Gözyaşı

Annem eğilmiş/ Dikiş makinesinin arkasında

Onunla mırıldanıyor/ O ise eski ve terk edilmiş tekerlek

Konuşuyorlar/ Usulca ve sessiz konuşuyorlar

O şeyi de dikmişler/ Babamın gözlerini

Şiirde, anne ve makine arasında geçen sohbetin mahremiyetinden bahsedilmektedir. Evin idare ve sorunlarını anne kadar bilemeyen baba ise, uykuya dalmış, makine ve annenin bu sohbetli arkadaşlıklarından habersizdir. Annenin duygularından babanın haberinin olmadığı, onun gözlerini dikmelerinden anlaşılmaktadır. Şiirde imgelerin gerçeklerle örtüştüğü de görülmektedir.

3.4.1.8. Çocuk ve İnanç

Mustafa Ruhi Şirin: “Gülümseyen Gül” şiirinde çocuğu Peygamber sevgisi ile tanıştırmakta ve onun diliyle Peygamber sevgisini anlatmaktadır. İslâm tasavvuf edebiyatında gül, Hz. Peygamber’i temsil eder. Bu temsili şiirinde kullanan şairin amacı, inanç değerlerini çocuklara sevdirmek ve sezdirmektir. Çünkü onda sevdikleri çok şey vardır. Oyun oynamak, şakalaşmak, gülümsemek ve selâmlaşmak. Ayrıca, şiirde Peygamberin ailesinin anılması da ayrı bir değerdir. Böylece şair, çocukların tarihi bilgisini de artırmak istemiştir.

Gülümseyen Gül/ Sana her an selam vermek

Ne güzel/ Her an selamını almak/ Güzelden de güzel

Adını anarak/ Kim gülümseyen/ Bir gül gösterir

Doğan bebeklere, / Senin yerine?/ Hayal edince çocuklarla

Oynadığın bulutsu günleri/ Güleriz Zeynep gibi

Sana koşarsız Hüseyin gibi/ Çocuk gibi masum

Olduğum için mi/ En ileri olansın/ Çocukları sevmede

Cennet gerçek dünya gibi/ Büyüyünce de/ /Seni rüyamda

⁴⁷⁶ Mecelle-i Dûst, Yıl: 5, Sayı: 217, (1384/2005), 6.

Görecek miyim?/ Sana her an selam vermek/ Ne güzel

*Her an selamını almak/ Güzelden de güzel*⁴⁷⁷

Şair, manevi bir atmosferde çocuğun diliyle Peygamberiyle konuşur. Rüya imgesiyle çocukları bu rüyaya dahil eder. Çünkü o, şiirinde peygamberini rüyasında gören bir çocuktur. Sen dilini kullanır ve ona “Büyüyünce de seni rüyamda görecektir miyim?” diye sorular sorar. Selam vermek ve selâmını almaksa yine İslâm dininde Peygamber için getirilen “salâvata” atıf olup müslümanlara ait bir kùltürdür. Şair, dini yaşantıyı edebî bir anlatımla çocuklara Peygamberin çocuklarla oynadığı bulutsu günlerden haber vermektedir. Kendisi gibi Peygamberi seven çocuklara Kızı Zeynep’i, torunu Hüseyin’i tanıtır. Sonuçta şiirinde kendisi ve dedesi gibi torunlarıyla oyun oynayan bir Peygamber’e çocukları gülümsetmektedir.

Fars edebiyatından Muhammed Rızâ Şefî Kodkânî, “Bû-yi Gol’i Muhammedî” (Muhammedi Gülünün Kokusu) adlı şiirinde, Şirin gibi İslâm peygamberini övgüyle anmaktadır. Şiirde, gül, gökyüzü, caddeler, yeryüzü, kuş, imgelemelerine söz, seda ve yâd gibi soyut ifadelerle canlılık katmıştır.

بوی گل محمدی/ بوی کتاب می دهی/ هر چه سوال ساخت را

زود جواب می دهی/ شناسنامه تو را/ در آسمان نوشته اند

و با گل و گلاب و نور/ گل تو را سرشته اند

چه جاده های روشنی/ میان حرف های نوست

هنوز این زمین پر از/ صدای آشنا ی نوست

یاد داده ای به ما/ که می توان پرنده بود

تمام عمر مثال رود/ سه سوی او رونده بود⁴⁷⁸

Muhammedi Gülünün kokusu

Kitap kokuyorsun/ Her sorulan soruya

Çabuk cevap veriyorsun/ Senin kimliğini

Gökyüzüne yazmışlar/ Çiçeklerle, güllerle, nurla

Çiçeğini yapmışlar/ Ne aydınlık yollar var

⁴⁷⁷ Mustafa Ruhi Şirin, İtibar Dergisi, Sayı: 114, 2019, 9.

⁴⁷⁸ Muhammed Rızâ Şefî Kodkânî, *Gol-i Muhammedî*, (İntişârâtı Nilüfer, 1375/1996), 123.

Senin sözlerinin arasında yenidir/ Bu dünya hala

Tanıdık sesinle dolu/ Öğrettin bize kuş olunabildiğini

Bütün hayatı nehir gibiydi/ Üç yöne yürüyordu

Şair, peygamberin göklerle olan irtibatını irdilemekte ve ona indirilen Kur'ân'a benzeyişini “kitap gibi kokuyorsun” diyerek betimlemektedir. Senin Kimliğini gökyüzüne yazmışlar, mısrasında Hz. İsa'nın gökyüzünde peygamberin adıvar ifadesi ile Hz. Muhammed'in ismini gökten okuyan peygamberlere İsa ve Hızır atıfta bulunmuştur. Ayrıca, “dünya hala sesinle dolu” demesi ise, onun Peygamber'in yolunda ve izinde yürüyüşüne atıftır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FARS-ARAP-TÜRK ÇOCUK EDEBİYATINDA METAFORİK UNSURLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

4.1.1. Çocuk Edebiyatında Doğa Unsurlarının İmgesel Kullanımı ve Karşılaştırılması

Çocuk şiirlerinin ilk akla gelen kısmı doğayla ilgili olanlarıdır. Doğada canlı cansız var olan nesneleri içeren bu şiirler, çocuğun gönlünü çelen şiirlerdendir. Bilindiği gibi, çocuğun dünyası görünmeyen, hissedilmeyen sadece duyumlanan bir dünyadır. Çalışmanın oluşum aşamalarında doğa konusunun çocuk şiirlerinde “rüzgâr, yağmur, ateş, deniz, kar hava, hayvanlar, bitkiler, çiçekler, bahçeler ve yeşillikler” gibi başlıklar ile işlenmiş olduğu kaydedildi. Böylece doğa unsurlarını konu alan ilgili şiirlerde imgebilim ışığında sosyokültürel değerlerin işlenmiş olduğu şiirleri tezde tanıtılan veya tanıtılmayan şairlerden seçilerek bu alana katkı sunacak bir derlemede yazıldı. Dünya çocuk edebiyatının bel kemiği olarak ta görebileceğimiz bu imgelerin yer aldığı şiirler aşağıda verildiği gibidir:

4.1.2. Güneş

Güneş sembolü, çocuk edebiyatında sevginin ve şefkatin göstergesidir. İranlı şair Esedullah Şa'bânî, güneşi sevgi dağıtan bir anne silüetine büründürmektedir. Güneşle arkadaşlık yapmak isteyen çocuk, onu aşağıya oynamaya çağırmakta ve bu da bize şiirin çocuğa göre kurgulanmış olduğunu göstermektedir.

خورشید خانم/ خورشید خانم از پشت کوه در اومد

خنده به لب با پیرهن زر اومد/ یواش یواش تو آسمون که چرخید

دامنش تکون داد و نور پاشید

دستی کشید و ناز شد خندید به روی خورشید

دستی کشید و ناز کرد اون گلا رو/ توی دلم حس کردم من خدارو

خورشید خانم پیسو طلا/ بیا پایین از اون بالا

کجا می ری کجا می ری/ چرا به دور دورا می ری

بیا بیا بازی کنیم/ تو کوچه ها بازی کنیم

آفتاب کنیم آفتاب کنیم

Güneş hanım/ Güneş hanım dağın arkasından çıktı

Altın rengi bir elbiseyle kahkahalar atıyor

Yavaş yavaş gökyüzüne döndü

Eteği dalgalandı ve ışığı yayıldı

Elini uzattı ve tatlıydı ve güneşe güldü

Elini uzattı ve çok tatlıydı/ Allah'ı kalbimde hissettim

Altın giysili hanım/ Yukarıdan aşağı in

Nereye gidiyorsun/ Nereye gidiyorsun

Neden çok uzaklara gidiyorsun

Haygi gel oynayalım/ Sokaklarda oynayalım

Güneşlenelim/ Güneşlenelim

Eritelim, karları, buzları

Şa'bânî, çocuğun kalbinde Allah'ı hissettirirerek, insan ve yaratıcı arasında sınırın olmadığına dikkat çekmektedir. Şiirde gökyüzü unsurlarının insanla olan ünsiyeti soyut izahların somutlaşması olarak dile getirilmektedir. Güneş batmak isterken çocuğun daha oyunu bitmemiştir. Şairin, güneşle oyun oynayan çocuk şirinin çocuklar tarafından beğenileceğini düşünmesi yaratıcı bir düşünce olabilir.

Şair Hasan Ali Yücel ise Şa'bânî'den farklı bir şekilde güneşe "Baba" olarak seslenmektedir:

Güneş Baba/ Sirtında kızıl aba

Yakmış gökte ocağı/ Atel dolu kucağı

Hiç durmadan çalışır/ Ocağa ateş taşır

Bizi yaşatan odur/ Onsuz varlık yok olur

Başacağı olduran kim?/ Buğdayla dolduran kim?

⁴⁷⁹ Şi'ri Horşid Hanûm Ez Esedullah Şa'bânî, <https://ketabak.org/content/15352-Erişim> tarihi: 18.10.2023.

Gelmese ondan sıcak/ Bizi kim ısıtacak?

Günü aydınlatan sen/ Bize ışık vermesen

*Karanlıkta kalırsınız/ Güneşsiz bunalırsınız*⁴⁸⁰

Şair, Fars şairi gibi güneşe dostça yaklaşmakta ve onu yakıcı, aydınlatıcı olduğu bilgisini, vererek çocuğa yeryüzünde insanların yaşam mücadelesi, çalışması olduğu gibi gökteki cisimlerin de sürekli bir görevi ifade ettiklerini imgelerle anlatmaktadır. Ayrıca şair, güneşsiz kalmanın karanlıkta kalmak anlamına geldiğini de söyleyerek güneşin büyük bir nimet olduğuna dikkat çekmektedir.

4.1.3. Rüzgâr

Rüzgâr, somut ve soyut atmosferlerde hıza, kuvvete ve uçuş yeteneğine sahiptir. Çocuk şiirinde en temel imgelerin başında gelen rüzgâr, esip gezdiği yerlerde gördüğü her çocukla duygularını birleştirir. Ca'fer İbrahimî, Fars edebiyatında "Çistân" denilen bilmece türü şiirinde çocuklara eğiten ve eğlendiren sorular sormuş ve böylece onlarda merak uyandırmıştır. Şair, çocuklara sorusunun cevabını bilmeleri için ip ucu da vererek cevabını sezdirmiştir. Şair, şiirinde çocukları sorgulamaya ve bilgilenmeye teşvik etmektedir.

مثل پرندہ می برم/ خانه به خانه می روم

بین که بال می زنم/ کوچه با کوچه می روم

گاه سوار می شوم/ به شاخه ای درخت ها/ گاه نگاه می کنم

شکوفه های باغ را/ به پشت بام می روم

به کوه و دره می روم/ و یا به سوی دشتها/ شبیه یره می روم

ه روی آب می روم/ روی گناب می روم

روی لباس های تو/ کمی به خواب می روم

خیال کرده ای که من/ پرندہ ام، پر می زنم/ شاپرک،

قاصچکم؟ به هر گرف سر می زنم؟/ اگر چه بال می زنم

ولی پرندہ نیستم/ نه شاپرک، نه قاصچک/ بگو بگو که من چیستم⁴⁸¹

Kuş gibi uçarım/ Evden eve giderim

⁴⁸⁰ Yaz Tatil Kitabı 3. Sınıf Eğitim Öğretim Yılı 2013-2014, 4.

⁴⁸¹ Ca'fer İbrâhîmî, *Mecelle-i Şâhid*, Bonyâd-i Şehid ve Umûr-u İsârgîrân, 140, <https://olgoirani.com/content>, Erişim tarihi: 12. 12.2023.

Bakın kanat çırparım/ Sokak sokak giderim
Bazen ineğe binerim bir/ Ağacın dallarında
Bazen bakarım/ Bahçenin çiçeklerine
Damın arkasına/ Dağlara derelere giderim
ya da ovalara/ Kuş gibi uçar giderim
Suyun üstünde giderim/ Vadilerin üzerinde giderim
Elbiselerin üzerinde/ Biraz uyuyakalırım
Sen ne sandın/ Öyleyim bir kuş, bir tüy vurdum
tırpan mıyım?/ Her gece gezer miyim?
uçsam da/ ama kuş değilim/ tırpan değil,
söyle bana neyim ben?

Şiirde “kuş” imgesi ile kendini gizleyen şair, özgürlüğe bir kuş misali kanat açar ve dağ, bayır, ova, orman ve göklerde düş iklemine dalarak dolaşır.

Bu şiirde gördüğümüz iddialar, aslında geçmişten gelen bir geleneğin devamıdır. Klasik Fars şiirinde sevgilinin gözlerinin nergis çiçeğine ve boyunun selvi ağacına benzetilmesi gibi örnekler de teşbih sanatı revaç bulmuştur. Nergis çiçeği ve selvi ağacı ile kurulu metaforlarda benzerlik, nesnellik ve gerekçelendirme ancak şair tarafından görülür, hayal edilir ve betimlenir. Çocuk şiiri okurken şairin metaforuna girer ve onun zihniyetine dahil olur.

Arap edebiyatında ise Mihail Nuayme’nin “Hellîlî Yâ Riyâh” (Yağmuru Getir Ey Rüzgâr) adlı şiiri, yağmuru getiren rüzgâra yapılan tezahürat türünde bir çağrıyı göstermektedir. Gökleri dolaşan rüzgarın meleklerle ulaşmış olması ve onlardan yeryüzüne sevgi ve bereket akıtması umulmaktadır. Bu çocuk şarkısındaki ilahi metaforun çocuğun hayal sınırlarının genişliğine işaret ettiği görülmektedir.

هَلِّلِي هَلِّلِي يَا رِيَّاحَ/ وَ انْسَجِي حَوْلَ نَوْمِي وَ شَاخَ/ مِنْ خَرِيرِ الْعَدِيرِ/ وَ اتَرَّازِ الْأُنْبُورِ/ وَ اخْتَلَّاجِ الْعَبِيرِ/ فِي دُمُوعِ
الصَّبَاحِ/ هَلِّلِي يَا رِيَّاحَ/ طَوْقِي نُبُورِ النُّجُومِ/ وَ افْتَحِي لِي قُصُورَ الْعُيُومِ/ وَ اثْرِكِي هُنَاكَ/ فَوَرَاءَ السَّمَاءِ/ قَدْ

لَمَحَتْ مَلَائِكُ/ بَاسَاءُ لِنَجَاحُ/ هَلِّلِي هَلِّلِي يَا رِيَّاحُ/ هَا أَنَا يَا مَلَكَ النِّعِيمِ/ يَا رَسُولُ الْإِلَهِ الرَّجِيمِ/ مَا عَسَاكَ تَشَاءُ/
مِنْ تُرَابٍ وَمَاءٍ/ فِيهِ مَاءٌ فَجَاءُ/ مَا لَهَا مِنْ بَرَاءٍ/ هَلِّلِي هَلِّلِي يَا رِيَّاحُ/ ميخايل نعيمه⁴⁸²

*Yağmuru getir yağmuru getir ey rüzgar/ Derken uykumu bir atkı sarmış/
Derenin mırıltısından/ Ve kokuların esintisinden/ Çiçek kokularının toprakla
karışımına/ Sabahın gözyaşlarında/ Yağmuru getir yağmuru getir ey rüzgar /
Yıldızların ışığını aç/ Ve beni bulutların saraylarına götür/ Bırak beni orada/
Gökyüzünün ötesinde/ Bir melek gördüm/ Başarılarıma başarı katan/ Yağmuru getir
yağmuru getir ey rüzgar/ İşte buradayım, ey meleklerin meleği mutluluklar/ Ey
Rahman olan Allah'ın elçisi/ Sen ne istersen topraktan ve sudan/ Onda su vardı ve
geldi/ Hiçbir masumu yok/ Yağmuru getir yağmuru getir ey rüzgar/ Mihail Nuayme*

483

Nuayme, şiirinde çocuğu rüzgâr imgesi ile gerçekle sarmalanan metaforlarda gezdirmektedir. Rüzgâr, özlenen yağmuru bulup getiren güçtür ve oldukça da beceriklidir. Gökyüzü kutsal bir mekân olup melekleri görmekle mutluluk ve bereket habercisi, yağmur suyu ise kurak Arap topraklarında yaşayan çocukları sevindiren müjdedir.

4.1.4. Yağmur

Yağmur, tabiatın canlanmasına sebep olan bir tabiat mucizesidir. Çocuğun bu güzel olayı anlaması ve onunla sevinmesi bu fitrî Arap çocuklarına işitsel anlamda bol teğannî ile seslenen Süleyman İsa'nın “Yağmur” şiirinde bereket sembolü yağmuru “cennetin hediyesi” benzetmesi ile ülkesinden beklentilerini dile getirişine şahit oluyoruz.

مَطَرٌ مَطَرٌ مَطَرٌ/ بِالنِّعْمَةِ انْهَمَزَ/ بِالْعُشْبِ وَالتَّمَرِ/ تَهَلَّلِي هَدِيَّةَ السَّمَاءِ/ مَطَرٌ مَطَرٌ مَطَرٌ/ غَدًا يُمُوجُ حَقْلُنَا سَنَابِلًا/
غَدًا نَعْتِي أَرْضُنَا جَدَاوِلًا/ سَنَابِلًا سَنَابِلًا/ جَدَاوِلًا جَدَاوِلًا/ تَسْقِي بِهَا الْعُطَشَ يَا مَطَرُ/ تُحْيِي بِهَا النُّفُوسَ يَا مَطَرُ/
تَهَلَّلِي يَا أَرْضُنَا السَّمْرَاءَ/ وَغَانِقِي هَدِيَّةَ السَّمَاءِ/ بِالنِّعْمَةِ انْهَمَزَ/ بِالْعُشْبِ وَالتَّمَرِ/ يَا مَرْحَبًا، يَا خُلُوْ، يَا مَطَرُ⁴⁸⁴

*Yağmur, yağmur, yağmur/ Lütufla yağdı/ Ot ve meyveyle/ Sevin, cennetin
hediyesi/ Yağmur, yağmur, yağmur/ Yarın tarlamız mısır başaklarıyla dolacak/ Yarın*

⁴⁸² Ünşidetü Hellili Yâ Riyâh, Yayın tarihi: 30 Sebtember 2020, https://www.acteduc.com/2020/09/blog-post_69.html, Erişim Tarihi: 12.10.2020.

⁴⁸³ Bu şiir, Mikhael Naima'nın “ترنيمه الرياح” (Ternimetü'r-Riyah) adlı şiirinden alıntılanarak olarak “Hellili Yâ Riyâh/ هَلِّلِي يَا رِيَّاحُ” adıyla bazı kıt'a ve kelimeleri değiştirilerek yeniden yazılmıştır. 1939 yılında şiir olarak kullanılan şiir bestelenerek, Fas'ta eğitim alanında kullanılmıştır.

⁴⁸⁴ Süleyman el-İsa. Divan, http://www.schoolarabia.net/asasia/duroos_3_4/arabi/aldros_almtkamla/alfsool_alarb3h/alshta2/a_lshataa5.htm, Erişim tarihi: 12.12.2023.

topraklarımız şarkı söyleyecek/ Başaklar, başaklar/ dereler, tepeler/ Onların susuzluğunu giderirsin ah yağmur/ Onunla ruhları canlandırırısın ah yağmur/ Sevin ey bizim kahverengi topraklarımız/ Sen kucakla cennetin armağanını/ Zerafetle tanelendi/ Çimen ve meyvelerle/ Ah hoş geldin ah tatlım ah yağmur.

Şiirde, yağmur bir tabiat olayı olarak benimsense de çiftçilerin emeğidir. Şiirde çeşitli metaforlara da değinen şairin çocuğa hitap eden dilinde çocuk ruhunu coşturan dizeler bulunmaktadır. Süleyman İsa'nın bu eserine karşın Türk edebiyatında Mustafa Ruhi Şirin, "Yağmur Hanım" adlı şiirinde çocukla tabiat arasında sınır bırakmaz ve çocuğa bereket sembolü olarak yağmur sonrası yeşerecek ürünleri sezdirir. Öyle ki, yağmuru kişileştirir ve kapıyı vurdururarak çocuğa benimsetir. Yağışını seyredenlere melodik bir dinleti hazzı veren yağmurun, göklerden inişi çocuğu hem eğlendirmekte hem de ona doğa hakkında gizemli düşler kurdurmaktadır.

"Yağmur Hanım/ Tık tık cama/ Kim vuruyor?/ Aç bakalım ne soruyor?/ Ah çok iri/ Damlacıklar/ Bak dışarıda/ Yağmur mu yağar?/ Yağmur, yağmur/ Ne yağarsın/ Nerden geldin/ Hep ağlarsın!"⁴⁸⁵

Şiirde çocuğun yağmur imgesi ile konuşması, ona sorular sorması ve çocuk anlayışı ile onun ağlamış olduğuna inanılması şiir metaforunda yeni söylemlerin oluşturulduğunun göstergesidir. Şirin'in bu anlamda modern bir üslup geliştirmiş olduğunu söylemek mümkündür.

4.1.5. Deniz, Balık, Kuş

İnsana huzur veren doğadan bir unsur da denizdir. Denizin olmazsa olmazı iki hayvanı balık ve kuştur. Esedullah Şa'bânî, "Mâhî ve Deryâ" (Deniz ve Balık) şiirinde Şabânî, çocuğu özgürce denizlerde yüzen bir balıkla tanıştırır ve onu yine o engin sulara geri döndürür. Şiirinde, doğadan betimlediği özgür bir metaforunda balığın yaşamının denizle kopmaz bağına işaret ederken imgesel dilini çocuğun hoşuna gidecek şekilde kullanıyor:

ماهی و دریا/ یک روز تابستان/ رفتم لب دریا/ در ساحلش دیدم/ یک ماهی زیبا خود را تکان می داد/ آن ماهی کوچک/ پیراهنش پر بود/ از ماسه و پولکاز ساحل دریا/ برداشتم او را/ انداختم با دست/ بر سینه ی دریا در سینه دریا/ ماهی تکانی خورد/ یک موج هم آمد/ آهسته او را برد/⁴⁸⁶

⁴⁸⁵ Mustafa Ruhi Şirin, *Okula Giden Kedi*, Resimleyen: Ferit Avcı, (Kök Yayıncılık, 2012), 31.

Deniz Balığı/ Bir yaz gününde/ Deniz kıyısına gittim/ Sahilinde güzel bir balığın/Kıpırdadığını gördüm/ O küçük balığın/ Gömleği dolmuştu/ Sahildeki kumdan/ Bir dalga geldi/ Yavaşça onu götürdü.

Arap edebiyatından seçtiğimiz diğer bir şiirde ise, meçhul şair, çocuklara sevimli bir kuş olan bülbülün diliyle seslenir:

قَدْ كَانَ عِنْدِي بُبْلُ/ حُلُو طَوِيلُ الدَّنْبِ/ ظَرِيفُ الشَّكْلِ، رِيشُهُ/ يَلْمَعُ مِثْلَ الدَّهَبِ/ وَكَانَ يَشْدُو دَاعِمًا/ بِكُلِّ لَحْنٍ
مُطْرَبٍ/ وَلَمْ أَكُنْ أَمْنَعُهُ/ مِنْ مَأْكُلٍ أَوْ مَشْرَبٍ/ فَفَرَّ مِنِّي وَنَأَى/ بِدُونِ أَدْنَى سَبَبِي/ وَقَالَ لِي حُرَيْتِي لَا تُشْتَرَى
بِالدَّهَبِ/ ⁴⁸⁷

Benim bir bülbülüm vardı/ Tatlı, uzun kuyruklu/ Zarif şekilli/ Altın gibi parlayordu/ Daima yağmurun melodisine çekiliyordu/ Ben onu yemekten ya da içmekten alıkoymadım/ Benden hiçbir gerekçe göstermeden/ Sebepsizce uzakaştı, firar etti/ Bana dedi ki: “Özgürlüğüm altınla satılmaz/ (Yazarı Belirsiz)

“Denizin penceresi” tamlamasıyla şair, hayalini boyutların dışına taşırılmış ve gerçeğe hayali ters yüz etmiştir. Anlatımdaki sadelik ve kafiyeler, çocukların ezberleyebileceği kısalık şiirinde öne çıkan özelliklerdendir. Türk edebiyatına geldiğimizde ise, Şirin’in hayal sarmalında ki kuş sembolü Şâbânî’nin balığından geri kalmamaktadır:

Her kuşun bir adı var/ Ve iki kanadı var/ Çocuk kalbimdeki kuş/ Kuş demek uçmak demek/ İstiyorsan seninle/ Adımı paylaşırım/ Çocuk kalbimdeki kuş/ Binlerce kuş taşıyım/ Mustafa Ruhi Şirin⁴⁸⁸

Şirin’in mısralarında bir çocuğun uçsuz bucaksız hayaller ülkesinde bir yaşamı vardır. Mustafa Ruhi Şirin’in çocuk kalbine dokunan bir şiirinde Fars ve Arap çocuklarına söylenen şiirlerden farklı bir duyguya sahip olmadığını görmekteyiz. Şirin’in andığı kuşlar, bir çocuğun uçsuz bucaksız hayallerinde kalbine konmuş ve özgürlüğe kanat açmışlardır.

4.1.6. Sonbahar

Mevsimlerin çocuk şiirine getirdiği canlılık ve keyfi anlatan şiirler, eğlenceli olduğu kadar bilgi vericidir de. Modern çocuk edebiyatında çocuğun doğa şemsiyesi

⁴⁸⁶ Eseddullah Şa’bânî, *Tasvir: Şebnem Şa’bânî, Herki Ye Rengî Dâre*, (Tehran: İntişârât-i Emir Kebir, 1395/2016), 15.

⁴⁸⁷ Mahfuzâtü’l-Bülbül Ev Neşidü’l-Hürriye, <https://madrassatii.com>, Erişim Tarihi: 16. 09. 2023.

⁴⁸⁸ Mustafa Ruhi Şirin, *Çocuk Kalbimdeki Kuş Çocuklar İçin Kuş Şiirleri* (Gülücük Çocuk Kitapları), (İstanbul: Beyan Yayınları, 1990).

altında geçirdiği evreleri kendi yaşamı ile özdeşleştirebilmesi için sembolik anlatımlar ve imgelemler geliştirilmiştir. Mustafa Rahmandust'un "Yine Sonbahar Geldi" adlı şiirinde bu gelişimi görebilmekteyiz:

باز هم پاییز است/ خاک و آب و گل را/ باد، در هم آمیخت/ برگ ها هم تکتک/ از درختان می ریخت/ گریه
ای آنجا بود/ برگ ها را می دید/ با نگاهش انگار/ برگ ها را چید/ در پی هر برگی/ چشم او جاری بود/ آه،
این پاییز است؟/ پاسخش آری، بود⁴⁸⁹

*Yine sonbahar geldi/ Rüzgar suyu toprağa karıştırdı/ Yapraklar da üşüyordu/ Tek
tek düşüyordu ağaçlardan/ Bir kedi vardı/ Yaapraklara bakıyordu/ Gözleriyle sanki
yaprakları topladı/ Her yağrağın peşinde/ Onun gözü dolanıyordu/ Ah bu sonbahar
mıydı?/ Cevabı evet oldu*

Şiirde, özgün bir öyküde, sonbaharın soğuşunda üşüyen yapraklar, gözleriyle yapraklarla oynamaya çalışan bir kedi anlatılır. Kedinin gözleriyle yaprakları toplaması, çocuğa neşeli bir oyun keyfi verir. Bu şiir, Arap şiirinde sıkça görülen bir tema olan sonbaharın hüznünü yansıtır. Sonbaharda ağaçlardan kopan yapraklar, hayatın geçiciliğini ve ölümü simgeler. Yağmur her yeri ıslatır. Şair, şiirini çocuğu oyuna özendiren imgelerle süslemiştir. halükarda eğlenmek için fırsat arar. Şairi meçhul olan bu şiir, sonbaharda kış uykusuna hazırlanan hayvanları hatırlatır. Hava rüzgârlıdır. Yağmur her yeri ıslatır. Şair, şiirini çocuğu oyuna özendiren imgelerle süslemiştir.

فِي الْخَرِيفِ/ تُهَاجِرُ بَعْضُ الْحَيَوَانَاتِ
وَيَبْدَأُ بَعْضُهَا بِالسَّبَاتِ/ وَأَرْتَدِي مَعْطَفًا
أَوْ سِتْرَةً وَأَحْمِلُ مَعِيَ مِذْلَةً/ وَطَارَتِ الْمِظْلَّةُ
وَطَارَتِ الْمِظْلَّةُ/ مَعَ أُورَاقِ الْخَرِيفِ⁴⁹⁰

Sonbaharda/ Bazı hayvanlar göç eder

Bazıları da uykuya hazırlanır/ Paltomu giyerim

Veya Örtünürüm ve şemsiyemi alırım/ Şemsiyem uçtu

Şemsiyem uçtu/ Sonbahar yapraklarıyla

⁴⁸⁹ Mustafa Rahmandust, Bâz Hem Pâyiz Bûd, Mecelle-i Kûdek, y.y., t.y., Şomare: 451, 26-27.

⁴⁹⁰ Ünşidetün fi'l-harîf, el-Mevdu', <https://mawdoo3.com>, Erişim tarihi: 15. 12. 2023.

Ayla Çınaroğlu ise “Yağmur Yağarsa” adlı hikâyesinde sonbahar mevsimini yağmurluk, yaprak, bot ve kuş imgeleriyle anlatır. Küçük Mine, komşuları Gülten ablasına şöyle sorar: “Kırmızı yapraklar sonbaharda mı çıkar Gülten abla?” Yo, bunlar aslında yeşil yapraklar. Ama sonbahar gelince böyle kızarıyorlar. Ya da sararıyorlar. Ağaçlara baksana....İşte ağaçlar böyle soyununca da insanların giyinmesi gerekiyor. Çünkü havalar soğumaya başlıyor. -Ama ben kazağımı da yağmurluğumu da giydim işte. -Kazağını, yağmurluğunu giydin ama, botlarını giymedin. -Ayakların üşürse hasta olursun. -Benim ayaklarım üşümez. -Nedenmiş o? Bal gibi de üşür işte. -Ama peki ya kuşlar? Onlar üşümez mi? Onların tüyleri var, üşümezler. Hem zaten üşüyenler, havalar soğuyunca başka yerlere giderler. Sıcak ülkelere uçarlar.⁴⁹¹

Fars edebiyatından Rahmandust’un sonbaharı temsilen seçtiği kediden farklı olarak, Arap çocuklarına yazılan anonim şiirde sonbaharda hayvanların göç edişi bir kayıp olarak betimlenir. İkinci bir imge olan şemsiye, ağaçlardan dökülen yapraklarla rüzgarla uçar. Çocuğun gözleriyle kurgulanan şiirde çocuksu bakışları görebilmek mümkündür. Türk edebiyatından Çınaroğlu’nun yaprak imgelemi Mine’yi şaşırtan kırmızı ve sarı yaprakları, kuşların bot giymeyişi çocukça sorulara bilgi verici doğru cevapları hikâyenin eğitsel yanını göstermektedir.

4.1.7. Ağaç

Efsane Şa’bân Nejd’ın kurgusunda, “çınar ağacı” tabiat olaylarının da temsilcisidir. Yağmurun yağışıyla bereketlenen ormanları, benzetmeler ve çınar ağacının kişileştirilmesiyle anlatılır. Renk imgesinde ise, kullanılan tasvir insan tasviri yeşil renge boyanır. Yağmurun yeşerttiği, serpildiği, yemyeşil bir ormanda, çiçekler toprağa misk kokularıyla süzülür. Şair, çocuğu doğa sever insan olarak yemyeşil bir ormanı tanıtarak yürütür.

بوی خواب درختهای چنار/ در نفسهای باغ جریان داشت

یک نفر باغ را صدا میزد/ با صدایی که بوی باران داشت

در مسیر صدای نمناکش/ شاخه های چنار رقصیدند

خواب از چشم ریشه ها پر زد/ باغ در زیر ریزش باران

پلکها را دوباره هم میزد/ یک نفر مثل یک تصور سبز

⁴⁹¹ Ayla Çınaroğlu, *Çikolatayı Kim Yiyecek*, 20-21.

Çınar ağaçlarının uykusunun kokusuna

Bahçenin nefesi akmıştı/ Bahçeye seslendi biri

Yağmur kokan nefesle/ Onun ıslak yollarında

Çınarın dalları dans etti/ Uyku gözlerine çöktü/

Yağmur altındaki bahçeye yağdı/ Gözkapaklarını bir daha kıpırdattı

Yeşil bir hayal gibi insan/ Yürüyordu zihninde

Şiirde içinde şairin de olduğu çocuksu bir düş canlandırılmıştır. Çınar ağaçlarının uyuduğu sırada yağmur ıslatmadık yer bırakmaz. Ormanda herkes suyadolar. Öylesine sevinirler ki, bu kokulu düşte ağaçların dalları dans ederken yağmurlar ağaçların kirpiklerinden süzülür. Yeşile bürünen ormanın insanı yaşatmasına atıfta bulunan şairin çocuğa verdiği ileti bilgedir: “Orman insanı yaşatır”. Şiirde, çocukta çevreyi koruma, çevre bilinci gibi sorumluluklar da sezdirilmiştir.

4.1.8. Doğaya Duyarlılık-Tatil

Samed Behrengî, *Yek Helû Hezâr Helû* adlı hikâyesinde konu ettiği şeftali ağacını acımasızca kesmek isteyen bahçıvana inat yeşerip serpilmesini anlatırken, Ya'kub Şaruni, *Muğâmerâtü'z-Zehrâ Maaş Şecera* hikâyesinde mahalledeki yaşlı ağacı kesmek isteyen müteahhit ve adamlarına direnen Zehra ve mahallelinin direnişini anlatarak çocuklara ağaçların ne kadar korunması gerektiğini belirtir.

عاقبت باغبان به تنگ آمد، خواست حقه بزند و درخت هلوی کوچکتر را بترساند. رفت اره پی تیز شد. عقب عقب رفتو یکدفعه خیز برداشت به طرف درخت هلوی کوچکتر که مثلاً همین حالا تو را از بیخ و بن اره می کنم و دور می اندازم تا تو باشی دیگر هلویت ها را نریزی. باغبان هنوز در نیمه راه بود که زنش از پشت سر دستش را گرفت و گفت: مرگ من دست نگهدار. من به تو قول می دهم که از سال آینده هلوهایش را نگاه دارد و بزرگ کند. اگر باز هم تنبلی کرد آن وقت دوتایی سرش را می بریم و می اندازیم توی تنور که بسوزد و خاکستر شود.⁴⁹³

Sonunda bahçıvan bıkıp usandı. Küçük ağacı aldatıp korkutmaya karar verdi. Testeresini getirdi ve ağacın gözü önünde keskinleştirdi. İş bitince de kollarını

⁴⁹² Efsane Şa'bân Nejâd, *Bâbâ ve Bârân-Elif*, (Tahran: Kânûn-u Pervereş-i Fikrî-yi Kûdekân ve Novcevânân, 1374/1995), 22.

⁴⁹³ Samed Behrengî, *Yek Helû Hezâr Helû*, Elektronik Yayıncısı: www. zoon. İr., 2, <https://mihanebook.com/wp-content/uploads>, Erişim tarihi: 1. 08. 2023.

sıvadı, onu kesecekmiş gibi çömeldi ağacın dibine ve: “Görürsün sen şimdi inat etmeyi. Bir daha şeftalilerini dökmemen içinsenin kökünden keseyim de gör bakalım! Dedi ve testeresini eline aldı...O anda bahçıvanın karısı koşup geldi yanına ve yalvarıp yakarmaya başladı: “Ne olursun kesme, göreceksin önümüzdeki yıl meyvelerini dökmeyip büyütecek. Yine tembellleşirse onu doğrayıp tandıra atar yakar küle çeviririz seninle.” dedi.

“Muğâmerâtu’z-Zehrâ Mea’s-Şecera”, Behrengi’nin hassasiyetine benzer bir duyarlılığı Ya’kub eş-Şârûnî “Muğâmerâtu’z-Zehrâ Maaş Şecera” adlı hikâyesinde kesilmek istenen bir ağacın hikâyesini ile dile getirmiştir. Hikâye, çocuk kalbine katledilen ağaçları korumaya teşvik etmektedir:

وَهِيَ تَسْأَلُ بِإِهْتِمَامٍ جَارَتْهَا: كَيْفَ أَصَابَكَ هَذَا الْجُرْحُ الْعَمِيقُ الَّذِي يُشْبِهُ قَامَتَكَ الْعَالِيَةَ؟
وَتَتَهَدَّتِ الشَّجَرَةُ الْعَجُوزُ مَعَ الرِّيحِ وَهِيَ تُجِيبُ فِي لَهْجَةٍ يُخَالِطُهُ كَثِيرٌ مِنَ الْأَلَمِ. لَوْ لَا هَذَا الْجُرْحُ لَمَّا زَرَعُوكَ وَ
لَمَلَّ اهْتَمَّ أَحَدٌ بِهِ مِيلَادَكَ وَلَا حَيَاتِكَ.⁴⁹⁴

Ona özenle sordu: “Uzun boyuna benzeyen bu derin yarayı nasıl aldın?”

Yaşlı ağaç, rüzgarla içini çekti ve çok acıyla karışık bir ses tonuyla cevap verdi: “Bu yara olmasaydı seni dikmezlerdi ve kimse senin doğumunla ilgilenmezdi.”

...قَالَتِ الشَّجَرَةُ الْعَجُوزُ لِجَارَتِهَا الشَّابَّةِ: ضَعِي نَفْسَكَ فِي مَكَانِي..أَفْضِي مِنْ عُمْرِي ثَلَاثِينَ عَامًا أَقَدِمَ لَطْفًا
لِلْأَطْفَالِ وَالْحَيَوَانَاتِ وَتَحَافِظُ جُذُورَ عَلَى شَاطِئِيءِ التُّرَعَةِ مَتَمَاسِكًا قَوِيًّا لِأَوْعَمَلُ عَلَى تَنْقِيَةِ الْهَوَاءِ لَا تَمَّ أَفَاجَأَ دَاتِ
صَبَاحٍ، وَعَلَى غَيْرِ إِنْتِظَارٍ، بِإِثْنَيْنِ، رَجُلٍ وَصَبِيٍّ، يَتَعَاوَنَانِ عَلَى قَتْلِي. فَوَجِءْتُ بِهِمَا يَتَوَقَّفَانِ بِجَوَارِي، ثُمَّ تَنَاولَ
كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا طَرَفَ مِنْ طَرَفِي مَنَشَارٍ رَهِيْبٍ، وَسَدَّدَا أَسْنَانَهُ الْمُفْتَرَسَةَ نَحْوَ جُذُعِي..ثُمَّ بَدَأَتِ الْمَذْبَحَةُ!
صَاخَتْ شَجَرَةُ الظِّلِّ الصَّبِيَّةُ فِي فَرْعٍ: مَذْبَحَةٌ؟ هَلْ يَذْبَحُ الْإِنْسَانُ الْأَشْجَارَ أَيْضًا؟⁴⁹⁵

....yaşlı ağaç genç komşusuna dedi ki: “Kendini benim yerime koy...Otuz yaşımdayım, sağlam köklerim, nehrin kıyısını tuttuğu gibi, çocukları, hayvanları gölgemde barındırıyor, havayı arındırmaya çalışıyorum. Sonra bir sabah, beklenmedik bir şekilde, öldürmek için iş birliği yapan bir adam ve oğlu beni şaşırttı. Ben, yanımda durduklarında şaşırdım. Sonra dişlerinin her biri korkunç bir testerenin iki ucundan birini alıp körelen dişlerini düzeltti. Gövdemi avladı... sonra kesmeye başladı.

⁴⁹⁴ Ya’kûb eş-Şârûnî, Muğâmeratu’z-Zehrâ Maaş’sjecerâ, Silsiletü’l-Mektebetü’l-Hadra, Dâru’l Ma’ârif, 2.

⁴⁹⁵ Eş-Şârûnî, Muğâmeratu’z-Zehrâ Maaş’sjecerâ, 4.

Mehmet Güler “Yeşille Mavi’nin Ölümü” Öncekilere benzer bir kaygının yaşandığı öyküyü de yazar, doğaya tatile giden kahramanlarının ağzından ormanların yok edilerek beton binaların kapladığı bir tatil köyünün dramını anlatmaktadır:

-Ne kadar bina yapılmış, diyor babam. Ne kadar büyümüş. Şirin bir köy değil artık burası. Büyük kentlere benzemiş.

En son annem konuşuyor: Yıkılmışlar o şirin evimizi diyor. Baksanıza yerinde koca apartmanlar yükselmiş. Evimiz dediği o güzel pansiyonumuz yok artık. Çevresindeki çamlar da yok artık. Belli ki gecenin cır cır böcekleri, sabahın şen kuşları da tükenmiş...⁴⁹⁶ Biz kentlerden kaçıyoruz, diyor ablam. Büyük kentlere benzemişse niye geliyoruz buraya? -Hani, diyor ablam denizimiz nerede? -Ya kuş sesleri, diyorum. Ya çam kokuları? Başımı kaldırıp bakıyorum. Önümüzdeki dev binalar bir avuç gökyüzü bırakmamış bizlere.⁴⁹⁷

Örneklerde görüldüğü gibi her üç yazar da modern hayatın betonarme blokları arasında yaşayan çocuklarda doğaya karşı sevgi oluşturma, doğanın farkına varma, doğaya zarar vermeme, doğada yaşamın faydası hakkında bilinç oluşturma ve sanatsal bir dille çocuğa eleştirel bir bakış açısı kazandırmaya çalışmışlardır.

4.1.9. Bahar

Fars, Arap ve Türk edebiyatçılarının şiir örneklerinde bahar imgesini sıkça kullandıklarını görmekteyiz. Asırlar boyu şair ve yazarların çeşitli tasvir ve motiflerle sözlü ve yazılı olarak doğanın canlanması ve yeniden doğuşun ve tazeliğin sembolü olarak kullandığı bu güçlü imgenin benzer temalarla ve tasvirlerle anlatıldığını görmekteyiz.

Fars edebiyatında şairler, bahar mevsimini; “yılın başlangıcı ve doğanın dirilişi” olarak görmekte ve “güzellik, dinçlik ve dirilik” şeklinde vasıflandırır. Ayrıca, bahar mevsimini insanın gençlik çağına ve alımlı, hayat dolu sevgiliye de benzetirler. Fars şiirinde baharın müjdecisi kuşu “bülbül”dür. Güle olan aşkını bu mevsimde zarif ötüşleriyle anlatan bülbülün aşıkla güçlü ve uyumlu söylemleri vardır.

Arap edebiyatında “zambak çiçeği” ile temsil edilen bu özel zaman diliminin “Lalezar Baharı” adıyla çiçeklerin açması, kuşların ötmesi, doğanın yeşermesi,

⁴⁹⁶ Mehmet Güler, *Adım Çocukların Olsun*, (İstanbul: Çocuk Vakıf Yayınları, 1991), 67.

⁴⁹⁷ Güler, A.g.e., 68-69.

tazelenip canlanması ve insanların yaratılış sırrını düşünmesi, sevginin yayılması, bereket ve mutluluk olarak ifade edilmektedir. Şiirleri dinlerken onda yapılan doğa tasvirleriyle zihninizde imgelerin duygusal ve coşkulu melodilerini duyabilirsiniz.

Türk edebiyatında ise bahar imgesi “lâle çiçeği”dir. Bahar, filizlerinden taşan laleler gibi kabuğundan çıkmanın ve yeniden doğuşun sembolü olarak dile getirilmektedir. Kış ayının katı ve dondurucu soğuşundan kuruyan toprağın gül, nergis, gelincik, badem ağacı ve meyve ağaçlarıyla bereketlenişi, suyla canlanması, güneşle tebessümü sayesinde şefkat ve ümit mevsimi olarak betimlenir. Kıştan bahara geçişin insanın olgunlaşması ile ilişkisi kurulmaktadır. Doğa ve insan arasında benzer gelişim ve değişimler şairlerin nazarından kaçmamakta ve bu geçiş dönemine ait türküler, farklı söyleyiş ve betimlemeler nesilden nesile aktararak yaşatılmaktadır.

Şiirlerde dil varlığının ve özgün kültürün ağırlığı hissedilmektedir. Her bir edebiyat içinde üslup ve deyimler kullanarak özgün ifadeler ile çocuğun duygusal gelişimine katkı sunduğu görülmektedir.

Şair Pervin Devletabâdî, “Behâr Âmed” (Bahar Geldi) adlı şiirinde doğadan resmettiği canlılığı ve çeşitliliği uçsuz bucaksız kırlardaki yeşilliği görüntüleyerek baharın gelişini müjdelirken, Rehik Yusuf Muhâcene: “Mâ Ecmele Faslu’r-Rabî” (İlkbahar Mevsimi Ne Güzeldir) şiiriyle söze bahara övgüyle başlayıp bu güzel mevsimi en renkli haliyle betimlemektedir.

Fars edebiyatında baharın geliş mutlu bir haber ve büyük bir müjdedir. Umutların yeşerdiği bu verimli mevsim çiçekler ve kuşlarla kutlanır.

بهار آمد/ گل آمد/ نسرين و سنبل آمد/ گل‌های سرخ و زيبا/ در باغ خانه ی ما/ چشم ها را باز کردند/ با خنده
ناز کردند/ بنفشه دسته دسته/ کنار جو نشسته/ در روز آفتابی/ در آسمان آبی/ پرندۀ خوش آواز/ پر زد و
کرد پرواز/ بهار آمد گل آمد/ بسرین و سنبل آمد⁴⁹⁸

Bahar geldi, gül geldi/ Nesrin ve sümbül geldi/ Kırmızı ve güzel çiçekler/ Evimizin bahçesinde/ Açtılar gözlerini/ Gülerek naz ettiler/ Menekşe demetleri/ Irmağın kıyısında bitti/ Güneşli bir günde/ Masmavi gökyüzünde/ Güzel sesli bir kuş/ Kanat açtı ve uçtu/ Bahar geldi ve çiçekler geldi/ Nesrin ve sümbül geldi.

⁴⁹⁸ Pervin Devletâbâdî, *Bergâvî-i Ebrhâ*, Şîrâz, (Şîrâz: İntişârât-i Rehgoşa, 1388/2009), 90.

Bahar sevincini benzer bir şekilde doğa betimlemesi ile örnekleyen bir başka şair de şair Ahmet Şevkî'dir. Çocuk diliyle bahar mevsimine selam vererek başladığı şiirinde bu mevsimle canlanan tabiatın insan yaşamına verdiği canlılığa dikkat çekerek çocukları sevince ve coşkuya davet etmektedir:

Pervin Devletâbâdî gibi, Rehiş Yusuf Muhâcene de: “Mâ Ecmele Faslu'r-Rabî” Şair, baharı resmettiği şiirinde doğada dolaştırır okurunu ve imgeleriyle her kalbe sevinçle hitap eder:

مَا أَجْمَلَ فَصْلَ الرَّبِيعِ / فَهُوَ الْجَمِيلُ الْبَدِيعُ / فِيهِ تَنْفَجُّ الْأَزْهَارُ / وَيُسْمَعُ لِلْمَاءِ الْخَرِيرُ / فِيهِ تُفَرِّقُ الطُّيُورُ / وَتُنْشَرُ
خَوْلُنَا الْعُطُورُ / فِيهِ الْفَلَاحُ النَّشِيطُ / يَحْصُدُ الْقَمْحَ الْغَزِيرُ / وَفِيهِ الْهَوَاءُ الْعَلِيلُ / يَحْلُو الْجُلُوسُ الْجَمِيلُ⁴⁹⁹

Ne güzeldir bahar mevsimi/ Çok güzel ve harikadır/ İçinde çiçekler açar/ Ve suyun şırıltısı duyulur/ İçinde kuşlar cıvılda/ Etrafımıza mis kokular yayılır/ Onda bir çiftçi vardır/ Bol bol buğday biçer/ Onun serin havası vardır/ Hoştur oturması hoştur.

Türk edebiyatına geldiğimizde ise, Mustafa Ruhi Şirin'in çocuk kalbine dokunan “Bahar” şiirinde Fars ve Arap çocuklarına söylenen şiirlerden farklı bir duyguya sahip olmadığını görmekteyiz:

Mustafa Ruhi Şirin: “Bahar” Önceki iki şairin müjdelediği baharın gelişi, Şirin'in de içini heyecanlandıran bir temadır. Baharda uyanan duygular, çocukç bir masalı anımsatır:

Baharda masal kitabına bakarak/ Uyuyan çocuğun yüzü gibi/ Daima açıktır denizin penceresi/ Bir deniz trenidir insan/ Hangi vagonu seçse balık gibi ıslanır/ Arada yoksullar boyar denizi sarıya/ Sonrakilerin işi kolay/ Altın başaklar biçerler/ Dört mevsim/ Mustafa Ruhi Şirin⁵⁰⁰

Şiirde baharda masal okuyunca türlü hayallerin kapısı açılır. Deniz masum bir çocuğun yüzü gibidir, derinliklerinde saf ve berrak olan hayali bakışlar vardır. Şairin bakış açısı ters köşeden kurgulanmış. Denize benzetme yapılan şiirlerin aksine denizi uyuyan çocuğa benzetmesi oldukça çarpıcıdır. Deniz ve insan ikilemi nağmeli bir görüntüyle ilintilidir. Şiirde, yoksulların arada bir de olsa hatırlanışına gönderme yapan şair sosyal bir soruna da atıfta bulunmaktadır. Azmin sonundaki zaferi ise

⁴⁹⁹ Kitâbu Faslu'l Hamîs, 2. <https://ccute.cc/Erişim> tarihi: 14. 09. 2023.

⁵⁰⁰ Mustafa Ruhi Şirin, “Bir Deniz Trenidir İnsan”, Edebi Fikir Edebiyat, Yayın Tarihi: 16. 03. 2013.

“denizi sarıya boyayanlardan sonra işin keyfini çıkaracak olanlar hasat zamanı altın başakları biçeceklerdir” benzetmesiyle özetlemektedir.

4.1.10. Bulut

Bulut, şiirde belirsizliği temsil etse de mavi ve beyaz renkleri ile somuttan soyuta geçişe işaret etmektedir. Abbas Yemînî Şerif “Çeşmek Nezen Sîtâre” (Göz Kırpma Yıldız), sanatın dış dünyadan algıladığı uyarımı olan imge bilimini, şiirle meczetmekte ve çocuğun zihnine sevgi ve umut gibi duysusal iletiler göndermektedir.

شد ابر پاره پاره / چشمک زن ستاره / کردی دل مرا شاد /

تابان شدی دوباره / دیدی که دارمت دوست

کردی به من اشاره / چشمک بزن ستاره / از من مکن کناره

در روز ناپیدی / شب مایه امیدی / در ابرهای تیره

چون نقطه ی سپیدی / دیدی که دارمت دوست /

کردی به من اشاره / چشمک بزن ستاره / از من مکن کناره⁵⁰¹

Bulut pare pare oldu/ Yıldız göz kırpma

Kalbimi sevindirdin/ Parladın yeniden

Gördün seni sevdiğimi/ Bana işaret ettin

Yıldız göz kırp/ Beni bırakma

Bölünmüş bir bulut oldu/ Parıldayan yıldız

Kalbimi sevindirdin/ Parladın yine

Gördün ki seni sevdiğimi/ Çağırdın beni

Parlayan yıldız/ Bırakma beni

Sıkıcı bir günde/ Gece bir umut kaynağı

Kara bulutlar arasında/ Çünkü sen/

Beyaz bir noktasın/Gördün işte seni sevdiğimi/

Bana işaret ettin/Benden uzağa gitme

⁵⁰¹ Abbas Yemînî Şerîf, *Âvâz-ı Fereşteğân*, (Tehrân Emir Kebir, 1325/1946), 56.

Türk edebiyatında da çocuk düşünün güçlü çağrışımı olan bulut imgesi, şiire anlamsal genişlikte bir zenginlik katmaktadır. Mustafa Ruhi Şirin'in göğe başını kaldırıp bakan çocuğun gözlerine ve zihnine yansıyan şekillerden anlam çıkardığını görmekteyiz:

“Kuşa benzeyen bulut/ Şarkılar söyleyerek/ Götürür bizi sessizce/ Büyülü küçük saraya”⁵⁰²

Şirin'in çocuklarla oyunvari sözcüklerinde yaramazlık arzusu ve keşfetme duygusu hakimdir. Bulutun kuşa benzetilmesi ve şarkı söylemesi ancak bir çocuğun aklına gelebilecek bir düşüncedir. Bulutla oynayan çocuğu anlatan Şirin'in duygu olarak ayla konuşan Şerif'le benzer kurgularla ve imgelerle çocuklara iletiler gönderdiklerini görmekteyiz.

4.1.11. Gök Kuşağı

Nasır Kişâverz “Men Dohter-i Rengîn-i Kemânem” (Ben Gökkuşağının Kızıyım) adlı şiirinde gökkuşağının kızını konuşturur. Bu imgenin güçlü tamamlayıcı imgeleri çocuğun düş dünyasını renklendirmekte ve tabiatla tanıştırmaktadır. Kişâverz, çocukça benzetişlerinde düşsel anlamlar ve kurgularla örülü bir şiir halkası oluşturmakta ve gökkuşağının ardından bahar yağmuru müjdesiyle çocuğu heyecana getirmektedir.

من دختر رنگین کمانم/پیراهنم از هفت رنگ است
هرکس که آن را دیده گفته/پیراهنت خیلی قشنگ است
پیراهن رنگین کمان را/خورشید خانم هدیه داده/خورشید زیبایی که الان
پهلوی ابری ایستاده/هر روز او از اول صبح
در آسمان مشغول کار است/می گوید این پیراهن تو
از جنس باران بهار است/⁵⁰³

Ben gökkuşağının kızıyım/ Gümleğim yedi renkli

Gören dedi ki bana/ Gümleğin çok güzelmiş/

Gökkuşağı gümleği/ Bana güneş hediye verdi

Güneş şimdi çok güzel/ Bir bulutun yanında durur/

⁵⁰² Mustafa Ruhi Şirin, *Gökyüzü Çiçekleri*, (İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 1983), 55.

⁵⁰³ Nâsır Kişâverz, *Se tâ stâre der destem oftâd, شعر ناصر کشاورز*, (ayateghamzeh.ir), Erişim tarihi: 4.12.2023.

Her gün sabah erkenden başlar

Gökyüzünde işiyle meşguldür/ Diyor ki bu senin gömleğin

Bahar yağmuru türündendir

Kışaverz’ın gökkuşağının kızının övgüyle kendisini tarifine karşılık, yakın bir üslupla Mustafa Rahmandust, “Bahar” konulu şiirinde bahara bir çocuk bilgeliği ve heyecanı ile iltifatlar yağdırmaktadır:

تو اگر چه سایه داری

تو اگر چه میوه داری

نه درخت سایه گستر

نه که باغ میوه زاری

تو قشنگ تر از این ها

تو خود خود بهاری⁵⁰⁴

Bir gölgen olmasına rağmen

Meyven olmasına rağmen

Ne gölgesi geniş ağacın

Ne de meyveli bağın

Sen bunlardan daha güzelsin

Sen baharın kendisisin

Bahar mevsiminin gölgesi, meyvesi, ağacı, türlü yemişleri ve yeşilliği olan bahçeleri ile sevimliliği ve faydaları bir yana, baharın umutları diriltten bir mevsim olması onun başlıca güzelliğindendir. Şiirlerde tabiatın faydaları, önemi ve güzelliği yönüyle korunması gerektiğine işaret eden atıflar bulunmaktadır.

4.2. Çocuk Edebiyatında Hayvanların İmgesel Kullanımı ve Karşılaştırılması

4.2.1. Karınca

Karınca, çocuk edebiyatının bu sevimli böceği, halk deyimlerinin önemli bir örneğidir: “Karıca’yı bile incitme” sözü ile merhameti, “Karınca gibi çalışkan” teşbihi

⁵⁰⁴ Mustafa Rahmandust, *Kaş Harfî Bezenî*, (Tahran: Kânûn-u Pervereş-i Fikrî-yi Kûdekân ve Novcevânân, 1384/2005), 25.

ile çalışkanlığı, “Karınca kararınca” ile kanaati öğreten Kur’an’da ise, Süleyman peygamberin güçlü ordusu olarak anılması⁵⁰⁵, ona duyulacak sevgi ve saygıyı büyük ölçüde katlamaktadır.

قطار قطار مورچه/ قطار قطار مورچه / راه افتاده تو کوچه/ بارش چیه این قطار ؟/ قند و شکر کلوچه/
ایستگاه به ایستگاه مب ره/ یواش ی.اش مثل مار/ ایستگاه آخر کجاست؟/ سوراخی توی دیوار⁵⁰⁶

Katar katar karınca/ Katar katar karınca/ Sokakta yola çıkmış/ Yağmur ne yapsın bu trene?/ Kant, şekerli kurabiye/ İstasyondan istasyona gider/ Yılan gibi sinsice yaklaşır/ Son istasyon neresi?/ Bir duvarın deliği.

Şair, bir doğa olayı olan yağmur yağışının, tren lokomotifleri gibi yola dizilen karıncaların geçtiği yerler arasında sevinç yaratmasını, yaşam şenliği olarak betimlemektedir. Mısralarında geçen “şeker, kant, kulûçe, İran çöreği” gibi imgeleri kullanarak geleneğin beslediği kültürle yaşayan çocuğun özgünlüğüne işaret etmektedir.

Nasır Kişâverz’de “Murçe Bûd” adlı şiirinde Gasımniyâ gibi karıncanın çalışkanlığına vurgu yapar. Karıncanın çok küçük oluşundan küçümsenemeyeceğini ima eder. Küçük insanların da çok başarabileceğini güç ve kuvvetin akılla elde edileceği çocuğa sezdirirken bu naif hayvanın çocuk tarafından örnek alınarak önemsenmesini ister:

مورچه بود/ رفتم بالا، مورچه بود/ رو دیوار خونه بود/ دیدم به پاش شکسته/ به پاش یه پارچه بسته/ گفتم خدا
بد نده!/ کلاغ به پات نوک زده؟/ گفت: آره! دیوونه بود/ به دنبال دونه بود/ هی قار قار کرد/ نوکم زد و
قرار کرد/ اومدم پایین، لونه بود/ لونه پر از دونه بود⁵⁰⁷

Karıncaydı/ Yukarı çıktım, karıncaydı/ Evin damındaydı/ Ayağının kırıldığını gördüm/ Ayağına bez bağlanmıştı/ Allah korusun dedim/ Karga gagaladı mı ayağının altını dedim/ Dedi ki: Evet, deliydi. Yiyecek arıyordu/ “Gak gak gak gak! Gidiyordu. Gagasıyla vurdu ve sardı/ Aşağı indim, bir yuva vardı/ Yuva tane doluydu.

Gasımniyâ şiirinde tren lokomotifleri arasında yağan yağmurun sevinç yaratmasıyla şiirde, “şeker, kant ve kuluçe -İran çöreği-gibi imgelemleri geleneksel

⁵⁰⁵ Neml suresi ayet: 18.

⁵⁰⁶ Nâsir Kişâverz, Reftem Bâlâ Âmedem Pâyîn, Tehrân: İntişârât-i Şehr-i Kalem ve Çekke, 1401. <https://www.ibna.ir/fa/naghli/142902>, Erişim tarihi: 19. 10. 2023.

⁵⁰⁷ Habergozârî-yi Danişcuyân-i İran-i İsna, Şiirhâ-yi Tazei Nâsir Kişâverz Berayi Kûdekân Mûnteşir Şod, 24, Temmuz 1391/2012, <https://www.isna.ir/news/91042414482>, Erişim tarihi: 23.11.2023.

yiyeceklere dikkat çekerken, Nasır Kişâverz Gasımniyâ gibi karınca kadar bile olsa, her yaşayanın hayatta kalabilmesi için çalışması ve rızkını arayarak toplamasına dikkat çekmektedir. Ayrıca, şiirinde ki ikinci hayvan olan karga imgesiyle de doğadaki yardımlaşma veya rekabet anlatılmakta ve yuva için yapılan fedakarlıklar hatırlatılmaktadır.

رفتم بالا مورچه بود/ فیل بود/ رفتم بالا، فیل بود/ خرگوم اون، بیل بود/ گوش هاش نون لواش بود/ راه رفتنش یواش بود/ دندونای بلند داشت/ انگار دو کله قند داشت/ پاهاش ستون بود/ قد یه ساختمون بود/ اومدم پایین، موش بود/ یه دُم، یه سر، دو گوش بود/ فیله، پسر عموش بود/ ناصر کشاورز⁵⁰⁸

Puanı yüksek olan karıncaydı/ Yukarı çıktım, fildi/ Tavşanı kürekti/ Kulakları büyüktü/ Yavaş yürüyordu/ Uzun dişleri vardı/ İki kelle şeker kadar kafası varmış gibi görünüyordu/ Bacakları sütundu/ Bina yüksekliğindeydi/ Aşağı indim, fareydi/ Kuyruğu vardı, başı vardı, iki kulağı vardı/ Kuzeni Fil'di.

Şiirde çocuksu bir düş canlandırılmıştır. Çam kokularının her yeri sardığı bu kokulu düşte ağaçların dalları dans eder yağmurlar ağaçların kirpiklerinden süzülür. Yeşile bürünen ormanın insanı yaşatmasına atıfta bulunan şairin çocuğa verdiği ileti; “Orman insanı yaşatır” oldukça açık bir ifadeye sahiptir.

4.2.2. Kırlangıç

Bir göç sembolü olan kırlangıç kuşunun Fars edebiyatında özel bir konumu olduğunu söylemeliyiz. Pervin Devletâbâdî, Fars şiirinin bu özel kuşunun göç edişini konu eder. Şiirde geçen semboller, çocuğa doğa hakkında bilgi verirken, insanlar gibi göç eden kırlangıçlardan ve hayattan kesitler sunmaktadır:

باز می آید پرستو نغمه خوان/ باد سرد آرام بر صحرا گذشت/ تک درخت نارون شد رنگ رنگ/ زرد شد آن چتر شاداب و قشنگ/ برگ برگ گل به رقص باد ریخت/ رشته های بیدین از هم گسیخت/ چشمه کم کم خشک شد بی آب شد/ کرد دهقان دانه ها در زیر خاک/ فصل پاییز و زمستان می رود/ بار دیگر چون بهاران می شود/ از زمین خشک می روید گیاه/ چشمه چوش آب می افتد به راه/ برگ نو آرد درخت نارون/ سبز گردد شاخساران کهن/ گل بخندد بر سر گل بوته ها/ پر کند بوی خوش گل باغ را/ باز می آید پرستو نغمه خوان/ باز می سازد در این جا آشیان/ پروین دولت آبادی⁵⁰⁹

Şarkı söyleyen kırlangıç yine geliyor/ Soğuk rüzgâr yavaşça geçti çölün üzerinden/ O taze ve güzel şemsiye sarardı/ Çiçeğin yaprakları rüzgârın dansına düştü/ Söğüt dalları kırıldı/ Çeşme yavaş yavaş kurudu susuz kaldı/ Tohumları

⁵⁰⁸ Nasır Kişâverz, *Reftem Bâlâ Âmedem Pâyîn*, Tasvirgir: Azâde Ma'zî, (Tahran: İntişârât-ı Şehr-i Kalem, 1400/2021), 4.

⁵⁰⁹ Pervîn Devletâbâdî, *Kitâb-i Medrese-i Hem Yâr-i Amûzeş*, 16.

toprağın altına gömer/ Sonbahar ve kış mevsimi gider/ Yine bahar gelince/ Bir bitki yeşerir kuru topraktan/ Bir pınar düşer yola/ Yeni yapraklar ve bir karaağacın unu/ Eski dallar yeşillenir/ Çalılar çiçeklerine güler/ Çiçeklerin tatlı kokusuyla doldurur bahçeyi/ Şarkı söyleyen kırlangıç geri döner/ Burada yuva kurar

Fars edebiyatına benzer bir söylem, Arap edebiyatında da görmemiz mümkündür. Arap Şairi Ahmet Şevki, “Merhaben Bir-Rabî” baharın gelişini canlı örneklerle anlattığı şiirinde, insanın temsili olan kelebek imgesi ve doğa arasındaki özel anlar ince ifadelerle işlenmiştir. Şair, yaşama canlılık katan bu güzel mevsimi ülkesinde özgürce uçabilen kuşun “en güzel mevsim” olarak betimlemektedir: İba İsmail’in şu dizeleri buna örnektir:

قصيدة الفراشة و الربيع/ فَرَّاشَةٌ أَنَا/ أَطِيرُ فِي الْحُقُولِ/ صَدِيقِي الرَّبِيعُ/ يَا أَجْمَلَ الْفُصُولِ/ أَطِيرُ فِي الْبِلَادِ/ أُحَيِّرُ الصَّيَّادَ/ وَأَخْتَفِي كَزُهْرَةٍ/ فِي عَالَمِ بَدِيعٍ/ فَرَّاشَةٌ سَعِيدَةٌ/ أَخْطِي فِي الْمَلْعَبِ/ أَطِيرُ مِثْلَ طَائِرٍ/ فِي الْعَالَمِ الْأَرْحَبِ/ يَا شَمْسَنَا الْحُلُوَّةَ/ هَيَّا بِنَا نَلْعَبُ.⁵¹⁰

Kelebek ve İlkbahar Şiiri/ Ben bir kelebeğim/ Tarlalarda uçarım/ Ey en güzel mevsim/ Ülkemde uçuyorum/ Avcılara hayret ederim/ Bir çiçek gibi gizlenirim/ Harika bir dünyada/ Mutlu bir kelebek/ Oyun alanında dolaşırım/ Bir kuş gibi uçarım/ Dünyayı selamlarım/ Ey tatlı güneşimi/ Haydi gel oynayalım.

Şair, özgün diliyle, “Ey tatlı güneşim! Haydi gel oynayalım!” ifadesiyle hayali bir pencereden dünyaya bakar. Şiirde “çiçek gibi gizlenirim” ve “kuş gibi uçarım” benzetmesi, imgelemlerle, ritimsel geçişlerin yanında bahar mevsiminin özellikleri hakkında bilgiler verir. Ayrıca, doğaya davet, selamlama, çalışkanlık, gülümseme, özgürlük ve himaye etme gibi erdemleri dile getirir.

4.2.3. Kelebek

Mahmud Kiyanuş, “Pervâne-i Kûçûlû” adlı şiirinde Fars şiirinin sembolik böceği kelebeği ile çocuk kalbine kondurmayı başarmıştır. Doğada rengarenk süslü kanatlarıyla özgürce uçuyor ve bu güzelliği ile doğadaki harikalığa, bahar mevsimim başlamasına ve ruhlara hakim güzel duygulara dikkat çekmektedir.

پروانه کوچولو/ با بالهای خسته باغچه زیر آفتاب/ روی گلی نشسته/ پاهای نازکش را/ رو گل دراز کرده/ مثل کتاب رنگی/ بالهای نازکش را/ رو به بهار کرده/ مثل کتاب رنگی/ رو غنچه باز کرده/ صد رنگ و نقش دارد/ بالهای زیبای او/ او به تماشای گل/ من به تماشای او⁵¹¹

⁵¹⁰ Divan, Kasîdetü'l Farrâşe, <https://diwandb.com/poem>, Erişim tarihi: 5.12.2023.

Küçük kelebek/ bahçenin yorgun kanatları güneşin altında/ bir çiçeğin üzerinde oturuyor/ ince bacaklarını uzatıyor/ çiçeğin üzerinde/ boyama kitabı gibi/ ince kanatları/ bahara dönük/ boyama kitabı gibi/ tomurcuğu açıyor/ yüzlerce rengi ve deseni var/ güzel kanatları/ o çiçekleri seyreder/ ben onu izlerim

Şiirde yaşam sevinci, doğadan gelen mutluluk esintileri, insanın değerli bir varlık oluşu gibi temalar erdemli olmaya atıflar da bulunmaktadır. Nasır Kişaverz ise *Reftem Bâlâ, Enâr Bûd*” adlı şiirinde bu sevinci meyvelerle renklendirir:

رفتم بالا انار بود/ رفتم بالا انار بود/ رو شاخه ای سوا بود/ تاب تاب می خورد می خندید/ هیچ کس اونو نمی چید/ باد اومد و هلش داد/ از روی شاخه افتاد/ نه گریه کرد نه غرغر/ گفت: منو بردار بخور/ اومدم پایین، پاییز بود/ انار دونه دونه/ تو سینی، روی میز بود.⁵¹²

Yukarı çıktım bir nar vardı/ Yukarı çıktım bir nar vardı/dalın üstündeydi/ Sallanıyordu gülüyordu/ Kimse onu toplamadı/ Rüzgar geldi itti/ Düştü daldan/ Ne ağladı ve de homurdandı/ Dedi ki: Al beni ye ye/ Aşağı indim, sonbahardı/ Nar bitti/ Tepsideydi/ Masanın üstündeydi.

Nasır Kişaverz, nar imgesini kullandığı şiirinde yaşam coşkusu ile çocuklara doğadan bilgiler verir. Nar ağacının öyküsünü anlatırken de çocuklarla el ele halkaya katılıp oynayacak kadar keyiflidir. Her iki şairde farklı ses tonları kullanarak çocuklaşan ruhlarının çıktığı sahnede çocuk rolündedirler. Onların mutluluklarının sebebi ise, doğada bulunan ağaç, kuş ve gelip çatan sonbahardır.

4.2.4. Horoz

Horoz simgesi, edebiyatta güç, iyilik, otorite gibi güçlü kavramlara işlenmiş ve çocuklar için yazılan ilk hikayeler arasında “hayvan hikayeleri” ve onların içinde de horozu görmekteyiz. Devletadâbî, horozu hayata çağırان davetçi, canlılık ve neşe belirtisi olarak betimlemektedir:

خروس/ خروس خوش صدای من/ تو می خوانی برای من/ سرت تاجی طلا دارد/ پرت رنگ حنا دارد/ سرود صبح می خوانی/ بخوان شعری که می دانی/ بخوان شعر سحر گاهان/ بگو خورشید شد خوابان/ بگو روز است، روز نو/ بگو این روز روز تو⁵¹³

⁵¹¹ Mahmud Kiyanûş, *Tûtî-yi Sebz-i Hindî*, 1. Baskı, (Tahran: Kanun-u Pervereş-i Fikrî-yi Kûdekân ve Nov Cevânân, 1369/1990), 16.

⁵¹² Nasır Kişâverz, *Tâb Reftem Bâlâ Enâr Bûd*, (Tahran: Şehr-i Kalem, 1398/ 2013), 31.

⁵¹³ Pervîn Devletâbâdî, *Ber Gâyig-i Ebrhâ*, (Şîrâz: İntişârât-i Rah Goşâ, 1377/ 1998), 149.

Horoz/ Benim güzel sesli horozum/ Sen benim için şarkı söylüyorsun/ Başında altın bir taç var/ Sabah lahisini söylüyorsun/ Söyle seherde kalkanlar için/ Söyle güneş doğdu uykucular/ Söyle gün doğdu, yeni gün.

Fars edebiyatında olduğu gibi Arap edebiyatında da uyanışın ve çalışkanlığın sembolü olan horoz çocuklara okunan hikâye, tekerleme, şiir ve menkınelere konu olmuştur.

صاح الديك/ كوكوكو/ جاء الصبح/ هيا فلنحوأ/ راح الكسل/ جاء الأمل/ يحيى الزارع/ يحيى الصارع/ وطني
راءع/ وطني راءع⁵¹⁴

Horoz öttü/ Ku ku ku/ Sabah oldu/ Haydi arayın/ Tembellik gitti/ Çalışma geldi/ Yaşasın çiftçi/ Yaşasın sanayici/ Vatanım harika/ Vatanım harika.

Horoz, her iki edebiyatın çocuklarını uyanmaya, çalışmaya ve yaşama sarılmaya çağıran bir hayvan imgesidir. Her iki şair de halkının çocuklarına vatana faydalı olma, çalışkanlık, tembellikten uzak durma gibi iletiler vermektedirler.

4.2.4. Balık-Kaz-Kedi

Çocuğu hayvanlarla tanıştıran Rahmandust, şiiri “İncâ Kocast” (Burası Neresi?), adlı şiiriyle görsel bir oyunla hayal gücünü kullanarak çocukların anlatma güçlerini geliştirmektedir.

اینجا کجاست؟/ یه دریا/ دریا چی داره؟/ یه ماهی/ چه ماهی بزرگی/ چشم نخوری الهی/ دو دست من یه ماهی دریا شده/ وای که چه زیبا شده/ باله ها شو تگون می ده/ تو دریا هی تاب می خوره/ دهنشو هی باز می کنه/ حرف مس زنه/ آب می خوره⁵¹⁵

Burası neresi?/ Bir deniz/ Denizde ne var?/ Bir balık/ Ne kadar büyük bir balık/ Göz değmesin Allah'ım/ Benim iki elim bir deniz balığı oldu/ Vay canına ne güzel sallıyor yüzgeçlerini/ Denizin içinde kıvrılıyor/ Ağzını açıyor/ Konuşuyor/ Su içiyor.

Rahmandust, şiirinde hayvan sevgisini tiyatral bir oyunla betimleyerek çocuklara duyumsatmaktadır. Ahmed Süleym çocuğun okuyabileceği kısalıkta dizelere sahip “Esdigâi” (Arkadaşlarım) adlı şiirinde çocuklarda hayvanlarla dostluk kurma, onları koruma ve eziyet vermeme konusunda bilgilendirmekte ve yüreklerinde onlara karşı merhamet oluşturarak hayvan sevgisini işlemektedir:

⁵¹⁴

Beyân

es-Safedî,

Ünşidetü

Li's-Saffi'l

Evvel, <https://sites.google.com/a/alamir.tzafonet.org.il/a4/oktofny>, Erişim tarihi: 12.10.2023.

⁵¹⁵ Eş'âr-i Kûdekâne-i Mustafa Rahmandust, Rûzâne, <https://roozaneh.net>, Erişim tarihi: 27.09.2023.

Rahmandust, şiirinde hayvan sevgisini tiyatral bir oyunla betimleyerek çocuklara duyumsatır. Ahmed Süleym ise “Esdigâi” (Arkadaşlarım) adlı şiirinde çocuklara uygun kısa dizeler kullanan. Bu şiirde çocuklara hayvanlara saygı ve sevgi göstermeyi aşılama ve hayvan sevgisini işlemektedir.

أَصْدِقَائِي/ لِي وَرَّةٌ.... وَ بَطَّةٌ/ وَ أَرْنَبٌ.... وَ قَطَّةٌ/ هُمْ أَصْدِقَائِي كُلُّهُمْ/ وَ عِنْدَ أُخْتِي مِثْلُهُمْ/ هُمْ يَمْلَأُونِي فَرَحًا/ وَ مُنْعَةً وَ
مَرَحًا⁵¹⁶

Arkadaşlarım/ Benim bir kazım bir de ördeğim var/Benim bir tavşanım bir de kedim var/Onların hepsi benim arkadaşlarımdır/Kız kardeşimde de aynısından var/Kalbimi sevinçle dolduruyorlar/Eğlence ve huzur duyuyorum...

Türk edebiyatından Mavisel Yener “Kedim” adlı şiirin de benzer bir şekilde çocuğun duygularıyla kedisi arasındaki esrarengiz arkadaşlığı anlatmaktadır:

*Kedim/ Şiir yazıyorum bahçede./ Minik bir kuş/ bir de ağaç koydum şiirime./ O da ne?/ Yokuş aşağı gidiyor bisikletim!// Yakalayın!// Tutun!// Seledede kedim.../ Mahalleli gülüyor./ Bisiklet/ yeni sahibini seviyor./ Dizelerime uçuyor/ Hooop!// Şiirimi/ kedi kapıyor.../*⁵¹⁷

Hayvanlarla arkadaşlık eden çocukta, merhamet ve sorumluluk duygusu meydana gelir. Ayrıca bu sevgi bağına sahip bir çocuğun anlayışı ve tahammül gücü gelişir. Hikâyede verilen kedi sembolünü bisikletin sevmesi ise kişileştirme örneğidir. Şairin kedisine olan sevgi iletisi bir çocuk tarafından anlaşılabilecek derecede açık bir dille yazılmıştır. Farklı milletlerden verilen hayvan sevgisini anlatan şiirlerde ortak hisler ön planda olmakla beraber söyleyiş tarzlarında kültürel özellikler göze çarpmaktadır. Fars çocuğu, şiirde denizde balığın kıpırdışını, dansını, Arap çocuğu hayvanlarla dostluk bağını, Türk çocuğu ise, modern yaşamın modern aletleriyle yolculuk eden ve kedisiyle oynayan çocuğu düşlemektedir.

Eski dönem örneklerinde olduğu gibi günümüz çocuk edebiyatı yapıtlarında da hayvan motifleri alanın öncelikli tercihleri arasındadır. Çocuğun hoşuna giden bu canlıların onun duygu dünyasında ki çağrışımları imgeleştiren yazarlar, hayvan figürlerini modern eserlerinde sürekli yenileyerek geliştirmektedirler.

⁵¹⁶ Ahmed Süleym, *Divânu 't-Tiflu 'l-Arabî*, 17.

⁵¹⁷ Mavisel Yener, *Şiirimi Kedi Kapı*, Resimler: Mustafa Delioğlu, (İzmir: Uçan Balık Yayınları), 2004, 2.

4.3. Çocuk Edebiyatında Eğitimle ilgili İmgelerin Kullanımı ve Karşılaştırılması

4.3.1. Kurşun Kalem

Modern çağ edebiyatında gelişen dil ve üslubun da katkısıyla edebiyatta yeni fikirler ve tarzlar ortaya atılmıştır. Bu farklı bu metaforlardan farklı çağrışımlar ve tarzlarla hitaplar revaç bulmuş ve çocuğa cansız objelerin konuşturulduğu şiirler yazılmaya başlanmıştır. Çocuğa felsefi düşünce ve sorgulama yetisi kazandıran bu şiirlerin imgebilim açısından da önemi vardır. Bu şiir türüne seçtiğimiz örneklerden Şukufe Kasımniyâ'nın "Medâd-ı Tembel" (Tembel Kalem) adlı şiirinde kalem objesi, şair tarafından kişiselleştirilip "tembel" olarak nitelendirilirken, Nejâd'ın "Nûk-i Medâd-i Tembel" (Tembel Kalemin Ucu) adlı şiirinde kalem ucu bir güvercinin gagasına benzetilmekte ve dahası güvercin defteri kalemi olmadığından şiirini gökyüzüne yazdığını söylemektedir:

مداد تمبل/ آهای مداد تنبل/ بازم غلط نوشتی/ من نبودم تو بودی/ کهزیر خط نوشتی/ من که خودم می دونم/
پ سه تا نقطه دارم/ تو دستمو گل زدی/ که دو تا شو نذاره.⁵¹⁸

Ay tembel kalem/ Yine mi yanlış yazdın?/ Ben yoktum sen vardın/ Çizginin altına yazdın/ Ben kendim biliyorum/ P'harfinin üç noktası var/ İki elimi kandırdın/ İkisi tutmasın diye.

نوک مدادی/ نوک مداده افتاد/ شد نوک یک کبوتر/ کبوتره با شادی/ تو آسمون ها زد پر/ با اون نوک مدادی/
شعر های زیبا نوشت/ دفتر و کاغذ نداشت/ رو آسمون ها نوشت.⁵¹⁹

Kalem ucu/ Kalem ucu düştü/ Bir güvercin gagası oldu/ Güvercin mutlu oldu/ Göklerde kanat çırpı/ O kalem ucu ile/ Güzel şiirler yazdı/ Defteri kalemi yoktu/ Gökyüzünün üstüne yazdı.

Türk edebiyatında ise Aytül Akal'ın "Yaramaz Şemsiyem" adlı şiirinde yukarıda verilen örneklere benzer metaforlara ve imgelere rastlamaktayız. Şemsiyesinin açılmamak için karşı koyduğunu, öksürdüğünü, tellerini terse çevirdiğini ve bunlar olunca da yağmurun onu ıslattığını düşünmek çocukça kurgulara örnek olabilir.

⁵¹⁸ Mecelle-i Misvak, Rüşd-i Kûdek, Şomâre-i 2, 17.

⁵¹⁹ Mecelle-i Misvak, Rüşd-i Kûdek, Şomâre-i 2/ 15.

*Bugün şemsiyemin canı/ Islanmak istemedi/ Karşı koydu açılmadı/ Kıvrandı, kıvrandı, öksürdü/ Çevirdi, döndürdü, ters yüz etti tellerini/ Yaramaz şemsiyemin yüzünden/ Yağmur ıslattı beni.*⁵²⁰

Akal'ın kurgusu içinde şemsiye rüzgârla savrulurken, çocuk onun bu hareketleri mahsustan, yaramazlıktan yaptığını düşünmektedir. Bu nedenle kendisiyle özdeşleştirdiği yaramaz şemsiyesini öyküleyen şiirde çocuğun hayal kurma becerisi kazandığı ve eğlendiği söylenebilir.

4.3.2. Kitap-Silgi

Mahmud Kiyânûş, çocuğa eğitimi sevdirmek amacıyla yazmış olduğu “Men Yâr-i Mihribânem” adlı şiirinde çocuk karşısında bir kitabı konuşturmaktadır. Şiirde konuşturulan kitap imgesi, çocuğu okumaya çekmek için bilinçli iletilerle doludur. Kitabın bilgeliği, dostluğu ve şefkati ön plana alınarak çocuğun baktığı yere dikkat çekmiştir.

من یار مهربانم/ دانا و خوش بیانم/ گویم سخن فراوان/ با آنکه بی زبانم/ پندت دهم فراوان/ من یار پند دانم/
من دوستی هنرمند/ با سود و بی زبانم/ هر مشکلی که داری، مشکل گشای آنم / از من مباش قافل، من یار
مهربانم⁵²¹

*Ben şefkatli bir dostum/ Bilge ve güzel konuşanım/ Çok sözler konuşurum/
Dilsiz olmama rağmen/ Çok öğütler veririm/ Ben çok öğüt bilirim/ Ben sanatçının
dostuyum/ Yararlı ve dilsizim/ Benden gafil olma/ Ben şefkatli bir dostum.*

Dili olmayan bu nesnenin insanlarla konuşması sembolik bir anlatım olduğu gibi şiirdeki metoforik gidiş ve gelişleri çocuğun içtenliği ile kitap sevgisi arasında güçlü bir bağ kurmaktadır.

Mustafa Ruhi Şirin, “Silgi” Örneğine aldığı mısralarında çocukla özel bir metafora buluşmakta ve şiirinde sihirli dokunuşlara yer vermektedir. Bir obje olan kalem ucunun güvercine dönmesi ve sonra onunla güzel şiirler yazması, defteri kalemi olmadığından gökyüzünü defter gibi yazma da kullanması bu sihirli dönüşümlere örnektir. Buna benzer bir yaklaşımı Mustafa Ruhi Şirin'in diğer bir şiirinde de görebilmekteyiz:

⁵²⁰ Aytül Akal, *Kuş Uçtu Şiir Kaldı*, Uçan Balık Yayınları, 21.

⁵²¹ Yemînî Şerîf, *Nîm-i Garn-i Der Bâğ-i Şi'ri Kûdekân*, 55.

*Harfleri yanlış yazsam/ Çizgileri/ Eğri çizsem/ Karıştırsam sayıları/ İyilik sever silgi/ Hemen koşar/ Parmaklarımın arasına/ Neden bu ilgi?/ Diye sordum silgime/ Eksiksiz yazdığında, şöyle dedi:/ Öylesine güzelleşiyorsun ki!*⁵²²

Şiirde silgi imgesiyle insanın iç aleminden dışına taşan düşünce ve eylemleri anlaşılır. Hatayı silen silginin hatalardan ders çıkarmak isteyenlere elbette sözü yoktur. Ancak, bile bile yanlış yapmamanın ve hatadan dönmenin erdemine yapılan bu atıfla çocuklarda otokontrol kurulmaya çalışılmıştır.

4.3.3. Öğretmen

Şair, şiirinde öğretmen şefkatini ve sevgisini ane sevgisiyle kıyaslamaktadır. Şiirde hayal ve gerçek iç içedir. Öğretmenin ders işleyişi harfleri dahi neşelendirmiştir. Çocuk öğrenirken eğlendiğini kast ederken hayali söyleme geçer. Gül imgesi, çocuğun yüreğindeki sözleri öğretmenine anlatır. Öğretmene yüreğindeki sevgiyi ilettiği için aralarında özel bir bağ kurulur. Bu bağın sembolü ise, çocuktan gelen kokudur.

آموزگار مهربان/ از مادرم داری نشان/ هر روز می آیی ز در/ با کودکان پر مهرتر/ درسی که آموزی به ما/ باشد الف بای صفا/ دادم گلی خوش بو تو را/ آموزگار خوب ما/ این گل به تو گوید سخن/ با بوی خوش از سوی من/ پروین دولت آبادی⁵²³

Şefkatli Öğretmenim/ Anneme benziyorsun/ Her gün kapıdan geliyorsun/ Çocuklara çok şefkatli/ Bize verdiğin ders/ Neşeli Alfabedir/ Sana güzel kokan bir çiçek verdim/ Bizim iyi öğretmenimiz/ Bu gül seninle konuşur/ Benden gelen güzel kokuyla

Fazıl Hüsnü Dağlarca ise, “Öğretmen” adlı şiirinde öğretmeni bilgi kaynağı olarak vassfederken onun milletinin kalkınmasında pergel görevinin altını çizer:

*Öğretmen/ A’dan başlar aydınlık/ Bir taş koyar bütün yapılarda temele öğretmen/ Soludur düşüncenin buğdaydan yalaza dek/ Yeryüzünde ne varsa ondan gelmedir/ Yeryüzü ile el ele öğretmen/ Göz gözdür o, uzakları görürüz/ Ağızdır o, türkü söyleriz haykırırız günlerden/ Ulaşırız erdem üstüne, gelecekler üstüne biz hep/ Çizer büyük değirsimini/ Uç olur da pergele öğretmen.*⁵²⁴

⁵²² Mustafa Ruhi Şirin, *Harflerin Kardeşliği*, 2018, 33.

⁵²³ Devletâbâdi, *Ber Gâyig-i Ebrhâ*, 39.

⁵²⁴ Fazıl Hüsnü Dağlarca, *Çocuk ve Allah*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), 109.

4.3.4. Öğrenci-İzci

Her millet, geleceğe dönen yüzünü parlatmak istemekte ve içinde şulelenen çerağı ateşleyecek gençleri eğitimle istenen noktaya getirmeye çalışmaktadır. Çünkü eğitimin durduğu yerde yaşam kişiyi çaresiz ve bilgisiz bırakır ki, bu birincisinden daha esef vericidir. Mısırlı şair Kâmil Kiyânî, çocuklara örnek olması amacıyla yazdığı şiirinde şöyle der:

الصَّغِيرُ الْكَبِيرُ / أنا لأزلتُ تَلِمْدًا صَغِيرًا / وَلَكِنِّي عَلَى صِغَرِي مُجْدُ / أَسِيرُ إِلَى الْعَلَا سَيْرًا حَثِيئًا / وَأَنْشَطُ نَحْوَ
عَايَتِهَا وَأَعْدُو / ءَضْضِرُ وَلَيْسْتُ لَضْعَضِرٍ يُضِيرُونِي صِغَرِي، إِذَا لَمْ / يُصَبِّطْنِي عَنِ الْعَلْيَاءِ جُهْدُ / وَمَا يُغْنِي الْقَتَى
طُولٌ وَعَرَضٌ / إِذَا لَمْ يُغْنِيهِ فَهَمْ وَرُشْدُ / فَلَيْسَ يُقَاسُ إِنْسَانٌ بِشِبْرِ / لِيُعْرِفَ قَدْرَهُ، أَنْ جَدَّ جَدُّ / كَامِلٌ كِيَلَانِي⁵²⁵

Ben hala genç bir öğrenciyim/ Ama küçüklüğüme rağmen şanlıyım/ Büyük ilerlemelerle yücelere yürüyorum/ Hedefe varmak için çalışıyorum ve/ parlak oluyorum ve küçüklüğümden zarar görmüyorum/ Çaba beni yukarı yükseltmiyorsa/ Uzunluk ve genişlik hiçbir genci zenginleştirmez/ anlayış ve hidayet onu zenginleştirmedikçe/ Hiçbir insan bir karışla ölçülmez.

Kiyânî'nin arzu ettiği çalışkan öğrenci, Ahmed Şevkî'nin mısralarında farklı bir sembolle vücut bulmuş ve bilginin vatana vefalı olma şeklinde bilinmesi ve vatan bilincine ulaştırmayı amaçlayan şiirinde izci genci şöyle tarif etmiştir:

نَحْنُ الْكَشَافَةُ فِي الْوَادِي / جَبْرِيلُ الرُّوحِ لَنَا حَادِي / يَا رَبُّ بَعِيسَى وَآلِهَادِي / وَبِمُوسَى خُذْ بِيَدِ الْوَطَنِ / كَشَافَةَ مِصْرٍ
وَصَبِيئَتِهَا / وَمَنَاءُ الدَّارِ وَمُنِيئَتِهَا / وَجَمَالُ الْأَرْضِ وَحِلِيئَتِهَا / وَطَلَاءُ غُفْرَانِ الْمُدُنِ / نَبْتِدُرُ الْخَيْرِ وَنَسْتَبِقُ / مَا يَرْضَى
الْخَالِقَهَا نَبْقُ / يَا رَبُّ فَكَثِّرْنَا عَدَدًا / وَابْذِلْ لَأَبْوَتِنَا الْمَدَدَا / هَيَّءْ لَهُمْ وَلَنَا رَشَدًا / يَا رَبِّ خُذْ بِيَدِ الْوَطَنِ⁵²⁶.

Biz vadideki izcileriz/ Cebrail, ruh bizimledir ya Rabbi/ Ey İsa'nın Rabbi ve hidayet veren/ Musa ile tut vatanın elini/ Mısır'ın izcileri ve gençleri/ Ve evin hasreti tütünce burnunda/ Ve yerin güzelliği ve süsü/ Ve şehirlerin sevinçlerinin şafağı/ Biz iyilikleri başlatırız ve önceden görürüz/ Yaratıcısının razı edenene güveniriz/ Rabbim sayımızı arttır/ Ve babalarımıza yardım et/ Onlara ve bize yardım et!/ Allah'ım ülkemin elinden tut!

Kiyânî'de öğüt ve didaktik anlatım hakimken Şevkî'nin dua ile karşık mısralarında çocuğa dini bütün olmayı, vatana saygıyı korumaya çalışmıştır.

⁵²⁵ Kâmil Kiyânî, Dîvân'u Kâmil Kiyânî Li'l-Etfâl, (Mısır: Safahât (İnternet Sitesi), 2011), 19. <http://www.monofeya.gov.eg/lib/readings/DocLib>, pdf, Erişim tarihi: 8.10.2023.

⁵²⁶ Ahmed Şevkî, Dîvân,

4.3.5. Soran Çocuk

Mustafa Ruhi Şirin, “Gökyüzüne Soru Sormak” şiirinde doğa unsurları hayalüstü bir düşüncenin metaforunda çocukla iç içedir. “Çocukların boylarının yıldızlara uzaması”, “güneşin üşümesi” gibi imgeler ve abartılı anlatımlar çocuğun diliyle yazılmıştır. Özgürlüğü yitirmeyen çocuklar göğe soru sorarlar ve şair de göklerden gelen haberlerle sevinen çocukları anlatmaktadır.

Gökyüzüne Soru Sormak/ Yeryüzünün soyundandır/ Gökyüzüne soru sormayan/ Kaybeder çocukluğu/ Gök. Büyük bir soru işareti/ Yeryüzü yeniden doğar/ Soru sorunca insan gökyüzüne/ Kömürle çizince duvara/ Suskun harflerin/ O sesine dönüşür güneş/ Temmuzda uzayınca boyumuz yıldızlara/ Dalları karlı bir ağaç gibi/ Üşür güneş/ Daha büyüktür dünyadan/ Rüyalara inananların göğü/ Yitirir içinde özgürlüğü/ Göğü sormayan⁵²⁷

آب از چیه؟/ از باران/ نان از چیه؟/ از گندم/ گندم کجاست؟/ تو صحرا/ صحرا کجاست؟/ تو روستا/ کی می کاره؟/ روستایی/ کی میپزه؟/ نانوایی/ کی می خره؟/ بیبیم/ کی خالقه؟/ خدایم⁵²⁸.

Su nedendir/ Yağmurdan/ Ekmek nedendir?/ Buğdaydan/ Buğday nerede?/ Çölde/ Çölde nerede?/ Köyde/ Kim çalışıyor/ Köylü/ Kim pişiriyor?/ Fırıncı/ Kim yiyor o kim yaratıcıdır?/ Allah'ım.

Şiirde düşünme, sorgulama, inanma, çocukluk ve özgürlük gibi temalar bulunmaktadır. Şairin gökyüzüne soru sorması, ondan önce çocuk yaşıta İbrahim Peygamberin putperestlere olan mücadelesini akla getirmektedir. Şairin bu olaya atıfta bulunduğu düşünülebilir.

4.3.6. Uçurtma

Pervin Devletabâdî'nin “Badbâdek” (Uçurtma) şiirindeki uçurtması kırlarda gökte süzülen çocuğun elindedir. Şiirde semboller ve gerçek yaşam iç içe verilmektedir. Uçurtma imgesi ile gökyüzü bağdaştırılmıştır. Şiirde, çocuklara merhamet duygusu ve eleştirel bakış açısı kazandırılmaya çalışılmıştır.

بادبادک/ بادبادکم بادبادکم/ من سبکم، تکم تکم/ بال ندارم/ پر می کشم/ در آسمان سر می کشم/ نه سر دارم/ روی تنم/ نه پا به زیر دامنم/ باد هوا پای منه/ به هر طرف جای منه/ در آسمان مثل پری/ مرا به هر جا می

⁵²⁷ Türk Dili Dergisi, Şubat 2023, 95. <https://www.tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2023/02/Mustafa-Ruhi-Sirin- s Gokyuzune-Soru-Sormak.pdf>, Erişim Tarihi: 9. 08. 2023.

⁵²⁸ Esedullah Şa'bânî, *Porsehâ-yi Şebâne*, (Tehrân: Neşr-i Peyvend, 1368/1979), 104.

بری/ سر نخم دست شما/ بادبادگم سر به هوا/ بازی چه ام به دست تو/ اما تو مثل من مشو/ آدم خوبی نازنین/
دو پا داره روی زمین/ دست و زبان و سر داره/ از زندگی خبر داره⁵²⁹

*Uçurtma/ Uçurtmayım uçurtmayım/ Ben hafifim birer birer/ Kanadım yok/
Kanat çekerim/ Gökyüzünde gezinirim/ Vücudumda başım yok/ Eteğimin altında
bacağım yok/ Rüzgarın esintisi benim ayağım/ Her taraftır benim yerim/ Peri gibi
gökyüzündeiyim/ Beni her tarafa götürürsün/ İpim avucunun ucundadır/ Uçurtmayım
başım havada/ Oyuncağım senin elinde/ Ama sen benim gibi olma/ Sen nazik ve iyi
bir insansın/ İki ayağı yerde/ Elleri, dili, başı olan/ Hayattan haberin var.*

Şair, uçurtmayı konuşturmakta ve onun aracılığıyla çocuklara iletiler göndermektedir. İnsan olarak yaratılmış olmanın şansına ve değerine dikkat çeken yazarın, bir çocuk gibi oyuncanın kağıttan haline bakarak kuş gibi kanadının, insan gibi bacağının olmayışını düşünmüş ve buna üzüntüsünü çocukça dile getirirken şiirin sonunda yetişkin gibi de öğüt vermiştir. Arap şair Beyan es-Safedî'nin “Sefinetü'l-Heva” (Hava Gemisi) adlı şiiri de benzer çağrışımlara sahiptir:

سَفِينَةُ الْهَوَاءِ تَطِيرُ فِي الْفَضَاءِ/ تَسِيرُ فِي الرِّيحِ/ مَبْسُوطَةُ الْجَنَاحِ/ مَنْظَرُهَا فِي الْجَوِّ/ كَالطَّائِرِ الْمُدْوِيِّ/ تَعْرُ
وَهِيَ طَائِرَةٌ/ مِثْلُ أَرِيْزِ الْقَاطِرَةِ/ رَبَّانَهَا يَرْفَعُهَا/ بِأَلَةٍ تَدْفَعُهَا/ تَجْنَأُ فِيهَا الْأَفْقَا/ بِحِطِّ فِيهِ طُرُقًا/ وَفَتْ الْعُرُوبِ
نَقَمَهُ/ وَفِي السَّلَامِ نُعْمَهُ⁵³⁰

*Hava Gemisi/ Hava gemisi uzayda uçar/ Rüzgarda gider/ Kanatları açık/
Havada belirir/ Gürültülü bir kuş gibidir/ Uçak gibi vızıldar/ Lokomotifin sesine
benzer/ Kaptanı onu kaldırır/ Onu iten bir makine var/ Ufka doğru açılır/ Yolların
olduğu gök çizgisinde/ Gün batımı onun yokluğudur/ Ve barış ise onun lütfudur.*

Kurgunun ilginç imgesi devleşen cüce cisimler ve cüceleşen koca yapıları gemiler çocuğu rüyalarında gezintiye çıkarmıştır. Oyuncağı ile hayal kuran çocuğun ona uçan gemi adını takması abes kaçmaz. Şair, kurguladığı şiirinin başkahramanı olur çocuklar hayal kurmanın sınırsızlığını çocuğa özendirerek gösterir.

4.3.7. Salıncak-Sallanmak

Rüzgâr, çocuğun heyecanını ifadesinde başlıca doğa olaylarından. Rüzgâr kadar hızlı bir ata binmek isteyen çocuğun rüzgâr sesi çıkararak kollarını açarak oynaması, Rüzgarın uçurduğu topunun arkasından koşması, uçurtmasını onun

⁵²⁹ Devletâbâdî, *Ber Gâyig-i Ebrhâ*, 61.

⁵³⁰ Beyân es-Safadî, “Şi’ru’l-Etfâl Fi’l-Vatani’l-Arabî-Dirâsetun Târihiyyetun Nakdiyyetun”, 90.

esintileriyle uçuşması, salıncağa bindiğinde onunla yarışması çocukluğun neşe veren eğlencelerindendir.

Efsâne Şa'bân Nejâd, “Bâd Pirâhen-i Men” (Rüzgâr Benim Gömleğim) adlı şiirinde çocuksu bir kurguyla tabiat unsurlarından rüzgarla oyununu anlatırken, Süleyman İsa'da ona benzer bir çerçevede, “Neşîdü'l Urcûha” (Salıncak Şarkısı) adlı şiirinde çocuğun salıncağıyla olan macerasını düşsel bir metaforla betimlemektedir.

باد و پیراهن من/بالای بالا رفتند/من توی خونه بودم/اون ها از این جا رفتند/پیراهن منو، باد/پاهای هو و هو برد/شاید که دختری داشت/آن را برای او برد⁵³¹

Rüzgâr benim gömleğim/ Yukarıların yukarısına gitti/ Ben evdeydim/ Onlar buradan gittiler/ Rüzgâr benim gömleğim/ Bacaklarını sallayarak götürdü/Belki de bir kızı vardı/ Onu alıp götürdü.

Şiirde geçen imgeler, ay, güneş, kara gece birbiriyle ilintili bir örüntüde anlatılmıştır. Rüzgâr, insana benzetilerek kişileştirme yapılmıştır. Kafiyele kısa ve şiir dili güncel ifadeler içeren halk diliyle yazılmıştır.

Süleyman İsa: “Neşîdü'l Urcûha” (Salıncak Şarkısı) adlı şiirinde, salıncağa binen bir çocuğun iç konuşmalarını yansıttığı şiirinde güneşi kişileştirerek gülümsetir. Salıncağı Nejâd'ın şiirindeki çocuğun gömleğini alıp bir o yukarılara götüren rüzgârı gibi sallanan salıncağını bir kuşa benzetir. Çocukça kurduğu düşünde dünyayı çocuk gözüyle çiçeklerle süsleyerek betimler:

نشيد الأَرْجُوحة/ مثلُ العَصَافِر/ طَيرِي بِنَا طَيرِي/ يَا بَسْمَةَ النُّورِ/ يَا مَرْكَبُ الْأَخْلَامِ/ طَيرِي إِلَى الْأَمَامِ/ طَيرِي إِلَى الْوَرَاءِ/ بَيْنَ الْأَوْهَارِ/ أَحْلَى مِنَ الْأَنْسَامِ/ بَيْنَ الْأَزْهَارِ/ عُصْفُورَةٌ صَارَتْ/ أَرْجُوحَتِي طَارَتْ/ فُلٍ وَمَنْثُورِ/ يَا حَسَنَهَا دُنْيَا⁵³²

Salıncak Şarkısı/ Uçur bizi kuşlar gibi uçur/ Ey rüya teknesi/ Ey ışığın gülümsemesi/ Geri uçur/ İleri uçur/ Çiçeklerin arasında/ Esen meltemden daha tatlı/ Salıncağım uçtu kuş oldu/ Oh ne kadar iyi/ Çiçeklerle dağını bir dünya.

Türk edebiyatında ise, Aytül Akal, “Salıncak” adlı şiirinde yukarıda verdiğimiz örneklerde olduğu gibi çocuk ve salıncak birlikteliğinde çocuğun ruhunun kanatlandığı o mutluluğu ve özgürlüğü yaşatır ve rüzgarı kişileştirerek çocuğun

⁵³¹ Eseddullah Şa'bânî, *Asâ ve Esb-i Çûbî*, (Tahran: Neşr-i Ferdâ, 1376/1997), 12.

⁵³² Süleyman İsa, *Divân*, 17.

oyununa dahil eder. Çocuğu esintisiyle mutlu etmeye çalışan rüzgâr, çocuğa kendini kelebek gibi hissettirir. Onu gökyüzünde dolaştırırken özgürlüğü hissettirir:

*Salıncak/ Rüzgâr öpüyor yanağımı/ Uçuruyor saçlarımı/ Bir havada/ Bir yerde/ Kelebek gibi/ Dolaşıyorum gökyüzünde/ Özgürce*⁵³³

Örnek verilen şiirler, hayali anlatımı ön plana olarak benzer imgelerle ve objelerle kurgulanmışlardır. Efsane Şaban Nejad, rüzgârın gömleğini götürdüğünü ve belki de onun kızı olduğunu ve ona giydireceğini söylerken çocukça bir varsayımda bulunur. Öte yandan Süleyman İsa, salıncığının onu bir ileri bir geri uçururken birden kuş olduğunu ve gökyüzüne süzüldüğünü tasavvur eder. Aytül Akal’a gelince o da salıncığıyla ve rüzgârla havada uçar gibi salıncığında sallanırken Süleyman İsa’ya benzer bir atmosferde bir söylem oluşturarak kelebek gibi gökyüzünde özgürce dolaştığını söyler. Görüldüğü gibi, her üç şiirin ortak paydası çocuğun özgürleştiği alanın doğa ve salıncakta sallanması veya rüzgârın alıp uçurduğu şeylerle düşler kurmasıdır. Her üç şiirde, benzer deyişlerle çocuğu doğaya, kırlarda oynama fikrine çekmekte ve ona düşsel ilhamlar vermektedir.

4.4. Çocuk Edebiyatında Ev, Aile, Özgürlük, Eşitlikle İlgili İmgelerin Kullanımı ve Karşılaştırılması

4.4.1. Milli Kimlik-Vatan

Fars, Arap ve Türk edebiyatlarında vatan sevgisi, çocuğu iyi eğitsel ve kültürel anlamda bütünleyen önemli bir duygudur. Bu tema, bu edebiyatlarda en çok kullanılan imgelerden biridir ve bu konuda yazılmış zengin örnekler mevcuttur. Bu örneklerden faydalanmak amacıyla çalışmanın bu kısmında, vatan sevgisini yücelten çeşitli yazarların yapıtlarını imgebilim ışığından bakarak inceledik. bu erdemli duyguları işleyen çeşitli yazarların yapıtlarını yeniden inceledik.

Mustafa Rahmandust, “Men Ehli İranem” adlı şiirde İran’da bulunan çok sayıda millet ve kültür sahiplerinin eşitliğine atıfta bulunurken, Fahri El-Bârûdî, Arap ülkelerine geniş bir coğrafyadan bakarak seslenir. Vatan sevgisi, millet olma inancı ve ülkenin bütünlüğü inancına sahip olan yazarların kucaklayıcı üslupları çocuğun kardeşlik, vatan sevgisi ve milli kimliğini tanıması amacını gütmektedir.

من اهل ايرانم/ اسم من سوسن/ اسم من زهرا/ اسم من لادن/ اسم من مينااست/ اسم من مهدی/ اسم من
عبدوست/ اسم من ایرج/ اسم من بروسست/ من عرب هستم/ من اهوازم/ فارس هستم/ اهل شیرازم/ گیل

⁵³³ Aytül Akal Mavisel Yener, *Reçelli Şiirler*, Resimleyen: Anıl Tortop, (İstanbul: SEV Yayıncılık), 2004, 5.

هستم/ ساکن فومن/ اهل تبریزم/ ترک هستم من/ من لرم زیرا/ من لرستانم/ کرد هستم من/ از مروانم/ ترکمن
هستم/ اهل گرگنم/ من بلوچم چ.ن/ از سراوانم⁵³⁴

*Ben İranlıyım/ Benim adım Susan/Benim adım Zehra/Benim adım
Ladin//enim adım Mina/Benim adım Mehdi/Benim adım Abdo/ Benim adım İrec/
Benim adım Barzu/ Ben arabım/ Ben Ahvazım/ Ben Farsım/Şiraz'dan/ Ben Gilim /Bir
Fuman sakini/ Tebriz'den/*

*Ben Türküm/Ben Lurum çünkü/Luristan'dayım/Ben kürdüm/Ben
Marivanlıyım/ Ben Türkmenim/ Ben Gorganlıyım/Ben Belûçum çünkü/
Saravan'danım*

Fahrî el-Bârûdî, “Biladü'l Arab Evtânî” (Ana Vatanım Arap Ülkeleridir) şiirinde Arap çocuk edebiyatında vatan konulu şiirlerde Arap milliyetçiliği ön plana alınmıştır. Birbirlerinden uzakta farklı bölgelerde olsalar da şiirlerdeki güçlü mesaj ve sembollerle kalplerde birlik ruhu uyandırılmak istenmiştir:

بِلَادُ الْعَرَبِ أَوْطَانِي/ مِنَ الشَّامِ لِبَغْدَانِ
وَمِنْ تَجْدٍ إِلَى يَمَنِ/ إِلَى مِصْرَ قَنْطَوَانِ/ فَلَا حَدَّ يُبَاعِدُنَا
وَلَا دِينَ يُفَرِّقُنَا/ لِسَانُ الضَّادِ يُجَمِّعُنَا/ بَعْسَنَ وَعَدْنَانِ
بِلَادُ الْعَرَبِ أَوْطَانِي/ مِنَ الشَّامِ لِبَغْدَانِ/ وَمِنْ تَجْدٍ إِلَى يَمَنِ
إِلَى مِصْرَ قَنْطَوَانِ

Anavatanım Arap ülkeleridir

Doğu akdenizden Bağdat'a kadar

Necd ülkesinden Yemen'e/ Mısır'a Teatvan'a

Bizi ayıran bir sınır yok/ Bizi ayıran bir din yok

Arap Dili bizi birleştiriyor/ Ğassan'la Adnân'a

Necd'den Yemen'e/ Mısır'a Teatvan'a

Bârûdî, dünyanın çeşitli kıt'alarında bulunan Arap ülkelerini bir vatan çatısı altında toplamak isteğine karşın, Rahmandust İran topraklarında yaşayan farklı kavimleri birlik çağrısı yerine kendisiyle özdeş kılarak öz kimliğini onların ırk ve kavimleriyle anmaktadır. Böylece Arapların ırk birliğinden farklı olarak İranlıların

⁵³⁴ Dust Mecelle-i Kûdek Heftenâme-i Kûdekân-i İrân, Yıl: 4, Sayı: 188, 27 Hordad (Haziran,, 1384/ 2005), 6-7.

farklı etnik kökenlere birlik çağrısı yaptığını söyleyebiliriz. Türk çocuk edebiyatında ise vatan kavramı bayrak ve şehadetle bütünleştirilmiş ve bu iki sevgi Arif Nihat Asya'nın Bayrak adlı şiirinde dile getirilmiş ve ilkokuldan itibaren Türk çocuklarının ezberine yer etmiştir:

Arif Nihat Asya: “Bayrak” Türk çocuklarına vatana sevdalanmayı ve onun uğrunda ölmeyi dahi sevmeyi öğreten bu şiirde vatanın sembolü olan bayrak en yüce varlıktır:

Bayrak / Ey mavi göklerin beyaz ve kırmızı süsü

Kız kardeşimin gelinliği, şehidimin son örtüsü

Işık, ışık dalga dalga bayrağım

Senin destanını okudum, senin destanını yazacağım

Tarihim, şerefim, şiirim, her şeyim/Yer yüzünde yer beğen

Nereye dikilmek istersen

*Söyle, seni oraya dikeyim!*⁵³⁵

Şiirde, milliyetçilik, vatanperverlik, şehadet, kahramanlık, vatan savunması, vatan için fedakârlık gibi milli ve hamasi duygular yeni nesillere tanıtılmak istenmiştir. Her üç edebiyatta öz kültürleri baz alınarak çocuğa birlik, milli değerler farklı söylemlerle sevdirmeye çalışılmıştır. İranlılar, milli birliği çeşitli kavim ve etnik kökenlerle kardeşliği öne çıkarırken, Araplar, hangi bölgede olursa olsun o vatan benimdir sloganıyla Arap ırkını yüceltmıştır. Türkler ise, milli değerleri temsil eden bayrağı vatana simge yaparak “tek bayrak” gayesinin altını çizmektedirler. Şiirdeki imgelerle vatanın kutsi değerlerle aynı anlama geldiğini ve uğruna can feda edilmesi gereken bir sevda olduğunu ifade etmektedirler.

4.4.2. Düş İmgesi

Şairler, çocukların sonsuzluğa heveslenerek düş kurmaları ve o düşten dünyalarda olmazların oldurulması için özgün mecralarda şiir yazmaya çalışırlar. Çünkü onların uçmak için kanatlara ihtiyaçları yoktur. Gökyüzü metaforunda “bulut” imgesini at hayvanına binerek dolaşan yüreklerinde okunmayı bekleyen binlerce şiir

⁵³⁵ Arif Nihat Asya, *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1975), 22.

yazılıdır. Şari Ededullah Şa'bânî, çocuk şiirinin olmazsa olmazı hayvan motifini farklı bir formatla “Buluttan At” olarak sunmaktadır.

Esedullah Şâbânî, “Esb-i Ebrî” şiirinde, hayalindeki bir çocukla buluttan ata binmiştir. Düş imgesi içinde onun dağları aşması ve göklere zıplaması şaşılabilecek şey değildir. Çünkü bu düşü kuran kalbinde büyümeyen bir çocuktur:

اسب ابرى/ كوه، كوه/ به شكل كله قند است/ قله برفى آن بلند است/ دشت، دشت/ پر گل و رنگارنگ است/
خانه ی ما در این جا قشنگ است/ ابر، ابر/ اسبى سپید ناز است/ یال و دم اسب من دراز است/ من، من/
اسب پییدى دارم/ به روی مزین اسیم سوارم/ اسب، اسب/ در آسمان می پرد/ هر جا دلم بخواهد می برد.⁵³⁶

Buluttan at/ Dağ, dağ/ Bir şeker kütlesi şeklinde/ Onun kardan tepesi yüksektir/ Ova, ova/ Çiçeklerle dolu ve rengarenk/ Evimiz burada güzeldir/ Bulut, bulut/ Bir sevimli beyaz at/ Atımın yelesi ve kuyruğu uzundur/ Ben, benim/ Bir atım var/ Atımın eğerine binerim/ Atım, at/ Gökyüzüne sıçrar/ Beni nereye istersem götürür.

Beyân Es-Safedî “Yâ katrate’l-Matâr” Beyan es-Safedî’nin çocuk üzerinden bir imge olarak gösterdiği yağmur tanesinden istediği onun özgürce havada dans etmesi, rüzgarlarla gezmesi, canı isteyince dinlenmesidir. Şair, bir çocuk kadar özgün hayaller kurmaktadır:

يَا قَطْرَةَ الْمَطَرِ/ تَرَاقِصِي/ وَلَوْجِيلَ لِنَاسٍ/ وَالْبُيُوتِ/ وَالشَّجَرِ/ نَامِي عَلَى الْحُقُولِ/ وَالذُّرُوبِ وَالسُّطُوحِ/ انْتَقَالِي
عَلَى جَنَاحِ الرِّيحِ/ وَأَيْنَ تَعْبَتِ فَاسْتَرِجِي/ وَنَفْرِي عَلَى الرَّجَاجِ/ وَاسْقِي زُرُودًا ذُبُلْتُ/ عَلَى السَّيَاحِ/
تَغْلَغْلِي/ تَغْلَغْلِي/ فِي دَاخِلِي الثَّرَابِ/ وَاسْقِي بُدُورًا عَطِشْتُ/ وَاسْتَنْجَدْتُ/ فَابْكَيْ السَّحَابِ.⁵³⁷

Ey yağmur damlası/ Dans et/ El salla insanlara/ Ve evlere/ Ve ağaçlara/ Tarlaların üzerinde uyu/ Patikalarda/ Çatılarda/ Rüzgarın kanadında dolaş/ Nerede yorulursan dinlen/ Camların üzerine yayıl/ Çitin üstündeki/Solmuş gülleri sula/ Saçılırsın saçılırsın/ Toprağın içine/ Susayan ve yalvaran/ Tohumları sularsın/ O yüzden ağladı bulutlar.

Şairin istem ve hayalleri bitmek bilmez ve başka hayallere hayal eşlik eder durur. Bulut imgesini ağlatır, çocuğa göre bu doğaldır. Ya da; “susadım” diye güllerini yalvartır yağmur taneciklerinden su ister. Tıpkı onun annesinden istediği gibi. Rüzgarın da canı sıkılmış olabilir. Yağmuur taneciğini onunla oynattırır.

⁵³⁶ Esedullah Şa'bânî, *Şi'rhâyi Kûdekâne, Esb-i Ebrî, Her ki Ye Rengi Dare*, 1392/1973, 59.

⁵³⁷ Beyân Es-Safadî, *Ya Katrate’l-Matar*, http://haybinyakzhan.blogspot.com/2018/01/blog-post_29.html, Erişim tarihi: 2. 10. 2023.

Mavisel Yener, “Olsam”: Şair, bir düş kurar çocuklarla oturmuşçasına. Şiirin başından sonuna düşle gerçek orantılı bir düzlemedir. Şiirde ağaç, kuş, bulut, ırmak, dağ, çiçek, gelincik, ve çocuk imgeleri eşliğinde çocukluğun bu en güzel özelliğine atıflar vardır. İnsan hayal eder ve sonra da onu gerçekleştirmek için çalışır. Hayali olmayan düşüncenin hedeflenmesi imkansızdır. Şairin düşlediği şey, doğanın korunması ve yaşatılması için bilinçli çocukların yetiştirilmesidir.

Bir ağaç olsam/ En yüksek dalıma bir kuş konsa/ O kuş olsam/ İncecik mavi bir bulutla/ O bulut olsam/ Yüksek karlı bir dağa sarılıp dursam/ Serin sular toplasam bir ırmakta/ O ırmak olsam/ Bin bir çiçekli kırlara dağılsam/ Bir gelincik olsam/ Bir kelebek olsam/ Bir çocuk olsam/ O kelebeğin ardında/ Koşsam, yorulsam/ Br ağaç altında yatıp uyusam/ O ağaç olsam/ En yüksek dalıma bir kuş konsa../Mavisel Yener2018 2018 السبت، 13 يناير السبت، 13 يناير

“Koşsam, yorulsam” sözleriyle çocuğun hareketliliğine işaret eder ve yeşilliğin artması için ağaç dikmenin emek vererek çalışmanın gereğine işaret eder. Eğer ağaçlar yetişirse, dallarına kuşlar konardı. Irmakların suları onları yaşattırdı. Şairin kurduğu düşün ardında sakladığı ve çocuğa sezdirdiği gerçek ise, bir insanın altında yatıp uyuyacağı bir ağacının olmaması insanlık ayıbı olurdu.

4.4.3. Özgürlük

Pervin Devletabâdî, “Şâdî ve Âzâdî” (Mutluluk ve Özgürlük) adlı şiirinde kişileştirme sanatını kullanarak yazdığı şiirinde tabiat varlıkları, özgürlüklerini korumak için bir çaba içerisindeyler. Şiirde geçen “özgürlük” kavramını “güneş, gece, yaşam, seher, şehir, gül, sümbül, kelebek, söğüt ağacı, meltem, çocuklar, çiçek” mutluluğun çocuklara müjdenmesini sağlayan aktörlerdir. Şair, şiirde çocukları alkışlatarak bu sevinci pekiştirmektedir.

شادی و آزادی/ یک روز که آفتاب در اومد/ سیاه شب سر اومد/ از زندگی خبر اومد/ تاریکی رفت سحر اومد/ تو شهر ما گل می کارن/ سبز و سنبل می کارن/ پروانه ها سر می کشن/ بید و موهاش رو باز می کنه/ نسیم او رو ناز می کنه/ باز توی کوی کوچه ها/ آب می دود ای بچه ها/ به باغ شهر خوب ما/ سبز و گل داده صفا/ دست بزنین شادی اومد/ شادی و آزادی اومد⁵³⁸

Mutluluk ve Özgürlük/ Bir gün güneş çıktı/ Kara gece geldi/ Hayata dair haber verdi/ Karanlık gitti şafak geldi/ Şehrimize çiçek ekerler/ Yeşillik, sümbül dikerler/ Kelebekler uçuyor/ Söğüt saçlarını açıyor/ Meltem onu okşuyor/ Yine

⁵³⁸ Devletâbâdî, *Ber Gâyig-i Ebrhâ*, 220.

sokaklarda su akıyor çocuklar/ Şehrimizin güzel bağına/ Çimen ve çiçekler huzur verdi/ Çırpın ellerinizi/ Mutluluk geldi/ Özgürlük geldi/

Fars edebiyatında şair, özgürlüğü mutluluğun yanında zikretmektedir. Çünkü özgürlüğü olmayan bir diyarın insanları gibi tabiatının da güzelliği ve neşesi kaybolacaktır. Özgürlük temasına hasret şairlerden Mahmud Derviş ise “Libeledinâ” (Ülkemiz İçin) adlı şiirinde işgal altındaki ülkesinin üzücü durumunu aktarmakta ve onun özgürlüğünün yokluğuna dikkat çekmektedir:

قصيدة لبلدنا/ لبلدنا وهي القرية من كلام الله/ سَقَفٌ مِنْ سَحَابٍ لبلدنا/ وهي البعيدة عَنْ صِفَاتِ الْأَسْمِ خَارِطَةٌ
الْغِيَابِ/ لبلدنا وهي الصَّغِيرُوْ مِنْ حَبَّةِ سُمْسِمٍ أَفْقُ سَمَويٍّ/ وَهَويَّةٌ خَفِيَّةٌ لبلدنا/ وهي الْفَقِيرَةُ مِنْ أَجْنَحَةِ الْفَطَا
كُنْتُ مُقَدَّسَةً/ وَجَرَحٌ فِي الْهُويَّةِ/ لبلدنا وهي الْمُطَوَّقَةُ الْمُمَزَّةُ الْبَلَّالُ كَمَاءِ الْمَاضِي الْجَدِيدِ/ لبلدنا وهي السَّيِّئَةُ
حُرِّيَّةُ الْمَوْتِ إِشْتِيَاقًا وَ إِحْتِرَاقًا/ وَبِلَادُنَا فِي لَيْهَا الدَّمَوِيُّ جَوْهَرَةٌ/ تَشُعُّ عَلَى الْبَعِيدِ عَلَى الْبَعِيدِ نُضِيءُ خَارِجَهَا/
وَأَمَّا نَحْنُ دَاخِلُهَا فَتَزْدَادُ إِحْتِنَاقًا⁵³⁹

Ülkemiz için bir şiir/ Allah'ın kelâmına yakın ülkemiz için/ Ülkemizin çatısı
bir buluttur/ Haritada ismi anılmayan ve neredeyse haritada yoktur bir eseri/
Küçükler bir susam tanesi, göksel bir ufuk/ ve saklı uçurumdur/ Çevrelenen ülkemiz
için, sulak alanlarla kaplı/ Bartlak kuşunun kanatları, zayıftır ve kutsal kitaplar gibi
fakirdir/ Ve hüviyette bir yara olan/ Etrafı saran ülkemiz için saklı uçurum/
Uzakların uzaklarında/ Dışarıyı aydınlanıyor/ Ama içerde boğuluyoruz.

Fars edebiyatında Devletabadi özgürlüğün yaşamla olan bağına işaret ederken, Derviş, zulme ve işgale uğrayan Arap topraklarındaki acıları, ve ülkesinin işgaller sebebiyle haritada bulunamayacak kadar yok olduğunu dile getirmektedir. Şair, mazlum vatanını simgeleyen Bartlak kuşunun kanatlarının zayıf oluşuna üzülür. Ayrıca, şiirde bazı metaforlara yer verilmektedir.

4.4.4. Renk

Çocuk yazınında renk imgeleminde klasik ve modern Fars edebiyatında zengin bir literatür vardır. Şiirdeki metafora tabiat renklerini sergileyen şairlerden Ca'fer İbrâhimî'nin “Sebz” (Yeşil) adlı şiirinde doğanın bu huzur veren rengine vurgu yapar. Yeşilin doğayı saran tonunda çocuğa bu renkte olan bitki ve sebzeler tanıtır ve çocuğun doğa bilincini geliştirir.

⁵³⁹ Mahmud Derviş, *Divan Evrâku'z-Zeytûn*, (Kahire: Daru'l-Maarif, 1964), 14.

سبز/ من رنگ سبزم/ برگ درختم/ گاهی لباسم/ بر بند ریختم/ من سبز هستم/ رنگ بهارم/ هم پیش گلها/ هم پیش خرم/ من رنگ گوجه/ رنگ خیارم/ من رنگ برگم/ رنگ بهارم⁵⁴⁰

Yeşil/ Ben yeşil rengiyim/ Ağacımın yaprakları/ Bazen elbisem/ İpe döktüm onu/ Yeşilim ben bahar renkliyim/ Hem çiçeklerin yanındayım/ Hem de dikenlerin/ Domates rengindeyim/ Salatılık rengindeyim/ Ben yaprağın rengiyim/ Baharın rengiyim ben.

Şiirde canlı bir ritim göze çarpmaktadır. Bir ressam tablosu gibi insanı sevince boğan doğanın gülen yüzü bahar mevsimini sevdirmektedir. Ağacın, meyvenin, yeşil sebzelerin ve yaprakların rengi yeşil, kırmızı ve rengârenk bir bahar resmi çizmektedir.

Yakın bir kurgu ile Türk edebiyatından bir örnekte Ayla Çınaroğlu'nun çocukların anlayışına göre, imge bilimsel iletilerle onları düşsel bir metafora sürükleyen şiiriyle, doğa tasvirlerini renklerle vurguladığını görmekteyiz:

Çarkı feleklerden taşar güneş sarısı/ Kaynatır fokur fokur/ Turuncu ibriklerdeki suyu/ Düşlerimde koştığım çayırın yeşili/ Kanatlarına yaslandığım kuşun moru/ Ve boynuzlarına tutunduğum koçun/ Çılgın, çığırta pambesi/ Alır götürür beni/ İçimdeki en sıcaklara doğru⁵⁴¹

Çınaroğlu'nun teşbih ve kişileştirme sanatıyla anlatımında doğa, bir çocuğu zıplatacak kadar rengârenk, canlı ve hareketlidir. Güneşin sarılığı, turuncu ibrikleri, çayırın yeşilliği, mor renkli kuşu, boynuzlu pembe renkli koçu bir düş silüetinde çocuğun kalbine resimlenmiştir.

4.4.5. Melek Anne

Doğu toplumlarında anne ağırlıklı aile yapısında örfün gereği çocuk-anne bağı oldukça güçlüdür. Çocuğun ilk söylediği sözcüğü “anne” sözcüğüdür.⁵⁴² Anne sevgisi, çocuğun yaşamla en büyük bağıdır. Hangi yaşta olursa olsun insanın hayatında en büyük tesiri olan bu sevginin varlığı mutluluk sebebi, yokluğu ise hasret ve üzüntüdür. Esedullah Şâ'bânî: “Fereşte” (Melek) adlı şiirinde annesini masumiyetin göstergesi olan “melek” ismiyle anlatmaktadır. Şiirdeki üçlemeler, hem

⁵⁴⁰ Ca'fer İbrâhîmî, *Elek ve Dulek Ye Âdemek*, (Tehrân: Kânun-u Pervereşi Fikrîyi Kûdekân ve Novcevánân, 1357/1978), 11.

⁵⁴¹ Ayla Çınaroğlu, *Şiir Gemisi*, (İzmir: Uçanbalık Yayınları, 2012), 13.

⁵⁴² Sinan Mahir Kayran vd., “Pediatri Perspektifinden Çocuklarda Konuşma Dil Gecikmesine Yaklaşım”, Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi 25 (2021), 2.

tekerleme tarzında okuyuşu kolaylaştırmayı hem de çocuğu eğlendirmeyi amaçlamaktadır.

فرشته/ آى دونه دونه دونه/ مامان جونم تو خونه

غذا برام مى پزه/ قصه برام مى خونه/ آى دسته دسته دسته

مامان پيشم نشست/ اومده از سر كار/ باز شده خيلى خسته

آى رشته رشته رشته/ رو برگ گل نوشته

مامان جون قشنگم/ مثل چيه؟ فرشته⁵⁴³

Melek/ Ay bir tane bir tane

Anneciğim evde/ Bana yemek pişiriyor

Bana hikâye anlatıyor/ Ay bir deste bir deste

Annem oturuyor karşımda/ İşten geldi

Yine çok yorulmuş/ Ay bir filiz bir filiz

Çiçeğin yaprağına yazmış/ Benim güzel anneciğim

Nasıl bir şey? Melek

Şiirde, anne hem evde hem de dışarıda çalışması yönüyle emek çekmektedir. Çocuklar, şiirden annelerinin bu durumunu anlamakta ve onun yorulduğunu öğrenmektedirler. Gülün yaprağına annesinin bir melek olduğunu yazmaksa, anneye zarif bir teşekkür niteliğinde estetikliğin işareti olarak görülebilir. Dünyanın her yerinde anne sevgisi kutsaldır. Annelerin yeri her zaman özel ve ulaşılmazdır.

Süleyman İsa da şiirinde konu ettiği anneyi çocuk ruhuna dokunan bir melek olarak görür. Çocuğun büyüüp yetişmesinde büyük emeği olan anne, evladını korumada ve sevmeye biricik varlıktır. Onu masum bir melek olarak betimlemektedir. Ayrıca serçe imgesiyle de çocuğun ruh dünyasına inerek, onun hayallerini kuş aracılığıyla öğrenmekte ve şiirinde hayata dair önemli mesajlar vermektedir. Şaire göre bir çocuk için Anneye verilecek en güzel hediye ise şarkıdır:

مَلَكٌ يَرِفُ عَلَى سَرِيرِي/ يَحْنُو بِأَنْفَاسِي الْعَبِيرِ/ سِرُّ الْإِلَهِ بِمُقَلَّتِيهِ/ وَنَعِيمُهُ فِي رَاحَتِيهِ/ أَعْلَى مِنَ الدُّنْيَا عَلِيًّا/ وَأَجْبُ
مَخْلُوقِ الْيَا/ أَفَدِي الْمَلَكَ السَّاهِرَ/ قَلْبًا عَلِيًّا وَنَاطِرَ⁵⁴⁴

⁵⁴³ Esedullah Şa'bânî, Fereşte, Selam Ferzendem, Şi'ri Kûdekâne, <https://salamfarzandam.com/portfolio-items>, Erişim tarihi: 31. 07. 2023.

*Annem/ Yatağımın üzerinde gezinen bir melek/ Kadim kokular var
nefeslerinde/ İlahi sırlar gözbebeklerinde/ Ve onun mutluluğu rahatlatıyor/ Bana
dünyadan daha değerlisin/ Ben o canı seviyorum/ Benim için sabahlayan meleğe
fedayım/ Üzerimde bir kalp var titreyen*

Arap şairlerinden Sa'id Akl "Ümmi Ya Melâkî" adlı şiirinde anneyi melek imgesiyle vasfederken birçok kültürün diline tercümanlık etmektedir. Bu şiir sayesinde Annenin fedakarlığı ve vefası çocuğun yüreğinde daima taze ve canlı bir hatıra olarak kalacaktır.

أُمِّي يَا مَلَائِكِي/ أُمِّي يَا مَلَائِكِي/ يَا حَبَّ الْبَاقِي إِلَى الْأَبَدِي/ وَلَا تَزَلْ يَدَاكَ أَرْجُوحَتِي/ وَلَا أَزَلْ وَلَدٌ يَرْتُو إِلَى شَهْرٍ/
وَيَنْطَوِي رَبِيعُ أُمِّي/ وَأَنْتَ زَهْرٌ فِي عِطْرِهِ/ أَضِيْعُ وَإِذَا أَقُولُ أُمِّي أَفْتُنْ بِي أَطِيرُ يَرْفُفُ فَوْقَ هَمِّي جَنَاحُ عَنْدَلِيبُ
أُمِّي يَا نَبْضَ قَلْبِي نَدَايَ إِنْ وَجَعْتُ وَقُبِّلْتِي وَحُبِّي أُمِّي إِنْ وَلَعْتُ عَيْنَاكَ مَا عَيْنَاكَ أَجْمَلُ مَا كَوَّكَبَ فِي الْجِدِّ أُمِّي يَا
مَلَائِكِي يَا حُبِّي لَقَا إِلَى الْأَبَدِ/545

*Annem, meleğim/ Annem, meleğim/ Ey sonsuza dek süren aşk/ Senin ellerin
hala benim salıncağım/ Ve o çocuk hala bir ayı sabırsızlıkla bekliyor/ Annemin
baharı sarıyor/ Sen kokunla bir çiçeksin/ Kayboluyorum anne deyince/
Büyüleniyorum, uçuyorum/ Annemin bülbülünün kanadı dertlerimin üstünde/ Ah
kalbimin nabızı, çağrısı, acıyorsan çağrım/ öpücüğüm ve aşkım, gözlerin ne kadar
güzel öyle/ Tendeki gezegen gibi/ Annem, meleğim/ Aşkım, sonsuza kadar al beni
yanına.*

Arap edebiyatının öncül şairlerinden olan Mahmud Derviş "Ehinnu İlâ Hubzi Ümmi" (Annemin Ekmeğini Özlüyorum) şiirinde anne sevgisini vefa borcu olarak göstermektedir. Çünkü o anne daha dünyaya getirmeden yavrusuna bütün kalbiyle bağlanır ve onun geleceği için hayaller kurar. Onun dünyaya gelişiyle de her türlü fedakarlığa seve seve katlanır. Bu nedenle şairin kendisini yaşamla ilk tanıştıran annesine minnet duygusu yaşarken sürdüğü gibi vefatından sonra da devam eder:

أَجْنُ إِلَى خُبْرِ أُمِّي، وَقَهْوَةِ أُمِّي، وَلَمْسَةِ أُمِّي/ وَتَكْبُرُ فِي الطُّفُولَتِي، يَوْمًا عَلَى صَدْرِ يَوْمٍ، أَعَشَّقُ عَصْرِي، لِأَنَّ إِذَا
مَتُّ، أَخَجَلُ مِنْ دُمْعِ أُمِّي/ محمود درويش⁵⁴⁶

*Annemin ekmeğini/ annemin kahvesini/ annemin dokunuşunu özliyorum/ ve
her geçen gün çocukluğumda büyüyorum/ hayatımı seviyorum/ çünkü ölürsem
annemin gözyaşlarından utanacağım.*

⁵⁴⁴ Süleyman İsa, *Divânu 'l-Etfâl Kitâbâtî Li 'l-tfâl*, 16.

⁵⁴⁵ Said Akl, *Şi'ruhu ve 'n-Neşr*, 2. Baskı, (Nablus: Hamasiyyâtu's-Sabâ, 1991),

⁵⁴⁶ Mahmud Derviş, *Aşiku Fi Filistin*, (Beyrut: Dâru'l-Adâb, 1969), 2. Baskı, 32.

Her üç şair de anne sevgisini farklı imgelerle anlatmıştır. Süleyman İsa, annesinin nefesinden gelen kadim medeniyet kokularını imgelerken, Sa'id Akl, annesinden gelen çiçek kokularını betimleyerek anlatmak için özel imgeler kullanır. Öte yandan Mahmud Derviş’de annesinin mutfağından gelen ekmeği ve kahvesinin kokuları burnunda tutmakta ve bu emekçi insana sevgi dolu duygular benzer ifadelerle dile getirilmektedir. Bunlardaki ortak yargı ise; anne sevgisinin bir çocuğun sahip olduğu en değerli duygusu olduğudur.

Şiirde, özel bir metafor kurgulanmış ve imgeler, çocuğun anlayışına göre seçilmiştir. Özellikle “anne” “melek” ile benzetilmekte ve ondaki masumiyet ve çocuğu için iyilikten başka bir şey düşünememe gibi özellikleri ortaya çıkarılmaktadır. “Anne kalbinin çocuğu için titremesi” de bir deyim olarak şiirde yer almıştır.

4.4.6. Anne Kalbi

Mustafa Ruhi Şirin “Anne Kalbi” şiirinde büyüklerin artık onlar kadar iyi göremediği ya da unuttuğu ama çocukların daima sığındığı limanından bahseder. Çocuk, masumiyetin ve vefanın dili olmuştur. Ona sorulan soruya verdiği cevap gerçeğin ta kendisidir. Çünkü çocuk masum dünyasında yalan nedir bilmez. Annesi onun mutlu olduğu ve en güvendiği yegâne barınaktır:

Her biri farklı bir yer söyler sana/ Dünyanın neresinde/ Sorarsan sor çocuklara/ Aynı soruyu/ Hepsinden iki sözcük duyacaksın: Anne kalbi/⁵⁴⁷

Şairin görüşüne göre; anne çocuğun hayatındaki ana eksenlerden biridir. Çocuk edebiyatın da çocuğun yaşamının her aşamasında dayandığı kişi annesidir. Çocuk ne kadar küçükse annenin çocuğun hayatındaki rolü o kadar fazladır. Anne, çocuk için ilk besin kaynağı olduğu kadar güven ve emniyet kaynağıdır.⁵⁴⁸

Şiirde geçen en vurucu imge anne kalbidir. Bu sözcüğün duyumsanmasında zihinde ve kalpte yükselmeler meydana gelir. Dünyanın her yerinde büyüklerin yaşam kaygıları, hırsları ve mücadeleleri benzerlik arzettiği gibi dünyanın bütün çocuklarının ihtiyaç duyduğu ve en güzel yer diye tanımladığı yer de anne kalbidir. Şair, çocuğun sevildiği, okşandığı, kucaklandığı, ninniler söylendiği, öpüldüğü ve

⁵⁴⁷ Mustafa Ruhi Şirin, *Dünyanın En Güzel Yeri*, (Ankara: Kök Yayıncılık, 2018), 13.

⁵⁴⁸ Fâtıme Enver Ellevâfî, “el-Ümmü Fi Kısasi’l Edebi’l Arabiyye”, *Et-Tekvîn Dergisi*, Sayı: 5.(Mart 2016), 80.

oynatıldığı kucağa derin anlamlar katmakta ve o kucağı erdemlerin yeşertildiği diyar olarak göstermektedir.

4.5. SOSYOKÜLTÜREL DEĞERLERİN İMGEBİLİM İŞİĞİNDA BENZERLİK VE FARKLILIKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Modern Çocuk Şiirinde Metaforik Unsurların Kullanımı

Şiirde sıkça kullanılan bir sanat yöntemi olan metafor; bir sözcüğün veya söz öbeğinin, gerçek anlamının dışında başka bir anlamda kullanılması anlamına gelmektedir. Çocuk şiirinde metafor, çocukların duygularını, hayal güçlerini, meraklarını ve yaratıcı düşüncelerini geliştirmek için kullanılan önemli bir araçtır. Çocuğun yaşadığı dünyayı, sosyal sorunları, kültürü-geleneği ve beklentileri yansıtmaktadır. Çocuk şiirlerinde, çocukların sevgi ve beğenisini kazanması için doğa, hayvan, aile, oyun, sevgi, kardeşlik, barış, arkadaşlık, empati, özgürlük, eğitim, bilim, sanat, spor, dil, din, milliyet gibi konular metaforularla işlenmektedir.⁵⁴⁹

4.5.1. Yaşam

Çocuk, saflığıyla hayatı tatlandırarak en güzel varlık olarak görülür. Çiçek, bülbül ağzı, ümit, bahar, anne-baba gibi imgelerle hayatı baldan daha tatlı görür. Bir çiçek gibidir hayat onun gözlerinde. Bir bülbülün söylediği şarkı kadar güzel seslidir. Umut veriri, düş kurdurur, zıplattır. Şair, Hüseyin Şahidmihr, çocuğu sabra teşvik eder, mutsuzluğun ömrü kısadır gelir, geçer. Çocuk söyler içindeki mutluluğa ait sırrı şiirlerle söylemeyi öğrenir: Anne ve babamın ellerinden tutmak.

زندگی شیرین است/ زندگی شیرین و خوب/ زندگی مثل گل است/ زندگی آواز خوش/ از دهان بلبل است/
زندگی مثل همین/ شعرهای کودک است/ زندگی شیرینی/ لحظه های کوچک است/ زندگی یعنی امید/ اینکه
می آید بهار/ لحظه های ناخوشی/ نیست هرگز برقرار/ دست من در دستشان/ این پدر، این مادر است/
زندگی از لطفشان/ از عسل شیرینتر است/ ترانه کودک⁵⁵⁰

*Hayat tatlıdır/ Hayat tatlı ve güzeldir/ Hayat bir çiçek gibidir/ Hayat güzel
bir şarkıdır/ Bir bülbülün ağzından/ Hayat böyledir/ Çocuk şiirleridir/ Hayat tatlıdır/
Küçük anlardır/ Hayat umut demektir/ Şimdi bahardır gelen/ Mutsuzluk anları/ Asla
kalıcı değil/ Elim onların elinde/ Bu babam bu annem/ Hayat onların nezaketinden/
Baldan tatlı/ Çocuk Şarkısı*

Şiirde çocuk çiçeğe benzetilirken hayatın akışı da şarkıya benzetilmiştir. Kuş, bülbül ve bahar imgeleri hayata neşe katan evrensel çağrışımlardır. Şair, çocuğun

⁵⁴⁹ Bkz: Cemil Memmedov, Modern Türk Çocuk Şiirinin Dil ve Üslup Özellikleri, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Vol. 2, No: 1, (March 2013), 330-341.

⁵⁵⁰ Hüseyin Şahidmihr, *Deriçehâ-yi Âbî*, (Tehrân: İntişârât-ı Nilüfer, 1399), 125.

yuva sevgisini yansıtırken şiirde güven veren bir sıcaklık oluşmaktadır. Ayrıca şiir, doğu toplumlarının sosyokültürel bütünü göstermektedir.

Şükûfe Kasımniyâ şiirinde edebiyatı oyun içinde betimlemektedir. Şiirdeki çocuk, ayna karşısında hayal gücünü akıl yürütmeleriyle dile getirmekte ve çocukluğun tadını çıkarmaktadır:

دیروز توی آینه/ عکس خودم را دیدم/ چه قدر شبیه من بود/ به روی او خندیدم/ عکس من از آینه/ به من
نگاهی انداخت/ گمون کنم که او هم/ عکس خودش را شناخت⁵⁵¹

*Dün aynada/ Kendi görüntümü gördüm/ Ne kadar da benziyordu bana/
Güldüm ona bakarken/ Aynadaki görüntüm/ Bana baktı/ Sanırım o da/ Kendi
görüntüsünü tanıdı*

Yazar, aynada gördüğü aksiyle bakışmak ve onda kendisiyle konuşmak, aksinin de kendini tanıması gibi çıkarımlarla çocukları güldüren bir espiriyi yakalamıştır. Ayla Çınaroğlu ise “Güzel Bulut” şiirinde diğer şairlere yakın bir bakış açısıyla bir buluttan hayatı öğrenmeye çalışan çocuğu öykülemektedir:

*Güzel bulut/ Güzel bulut/ Tut beni kollarımdan kaldır/ Sırtına oturt/ Unut
yağmur olmayı bir süre/ Böyle bembeyaz hafif/ Ve yükseklerde/ Böyle düşlerde yüzer
gibi/ ışıklı masmavi, göklerde/ Gidelim görmediğim, bilmediğim yerler/ Göster
bana, anlat bir bir/ Şu şehir, şı dağdan gelir/ Şurası ülkedir.*⁵⁵²

Şiirde çocuğun diliyle ve yüreğindeki heyecanla buluta samimi bir sesleniş vardır. Şiir, bulutun sırtında seyahat etmek ve dünyayı gezerek, tanımak isteyen çocuğa yaşam tecrubesi sunmaktadır.

4.5.2. Empati

Çocuk, yaşam içinde saf tabiatıyla yetişkinlerin dünyasına masumiyeti gösteren en büyük delillerdendir. Esedullah Şa'bânî'nin Şiirin konusu, annesinin hayat mücadelesini küçük yaşta kavrayan bir çocuğun annesinin derdiyle hemhal olması, onu anlaması ve empati kurmasıdır:

مادرم ایستاده/ در کنار رودخانه/ طشت ریختش را گرفته/ با دو دستش روی شانه/ طشت او خیلی بزرگ
است/ طشت او پر از لباس است/ شسته آنها را که این طور/ از سفید مثل یاس است/ در کنار رودخانه/ مانده

⁵⁵¹ Şükûfe Kâsımniyâ, *Kitâb-i Hodem Mihânem, Kitâbhâ-yi Komek-i Âmûzeş-i Debistân-î*, (Neşr-i Ufuk, 1401/2022),

⁵⁵² Ayla Çınaroğlu, *Şiir Gemisi*, 39.

ام من خیره بر کوه/ روی دوش کوه دشتی/ پر شد از ابر انبوه/ مادرم مانند کوه است/ رخت ها هم ابر انبوه/
ناگهان گل می کند باز/ آفتابی بر لب کوب.⁵⁵³

*Annem ayakta/ Nehir kenarında/ Döktüğü kovayı tutuyor/ İki eli ile omuzunda/
Kovası çok büyük onun/ İçi çamaşırlarla dolu/ Onları öyle yıkamış/ Çiçekler gibi
bembeyaz/ Nehrin kıyısında/ Dağa takıldı gözlerim/ Düz bir dağın yamacında/ Yoğun
bulutlarla doluydu/ Annem dağlar gibidir/ Elbiseler de kalın bulutlar/ Ansızın
çiçekler açılıyor/ Güneş dağın eteğine doğuyor.*

Şiirde yaşam yükü ağır olan bir anneden bahsedilmektedir. Anne ailenin yükünü çeken bir dağa benzetilmiştir. Dağın üstündeki bulutlarla kovadaki çamaşırların benzetilmesi ve çamaşırların temizliğinin de Yasemin çiçeklerine benzetilmesi şiirdeki teşbih sanatının göstergesidir. Anne günün yorgunluğunu ise, onu ferahlatan güneşin doğuşuyla atıyor. Şiirde, imgeler gerçek yaşamla karışık bir tabloda verilmiştir. Çocuk diliyle betimlenen yaşam kesitinde duyarlı bir çocuk annesine empati duymakta ve onun durumuyla ilgilenmektedir.

Türk edebiyatından Muammer Sun ise, annelere minnet duygularıyla bakar ve onlara içtenlikle yaklaşılmasını sezdirir:

*Güneşin alası çok/ Her evin çilesi çok/ Analar çeker yükü/ Kimsenin bilesi
yok/ Gelin çiçek derelim/ Yollarına serelim/ Sevgi dolu türkülerle/ Annemize verelim/
Çocuğa bakar anne/ Evine tapar anne/ Gece gündüz çalışır/ Yarını yapar anne/
Anamız başımızda/ Her öğün aşıımızda/ Ananın emeği var/ Her iyi işimizde⁵⁵⁴*

Aytül Akal ise, Sun'a yakın bir kurgu ile çocuklar arası dayanışmanın empati sayesinde gerçekleşeceğini sezdirmektedir:

*İmece/ Ben top getireyim/ Sen ip/ Ben kürek getireyim/ Sen tırmık/ Ben düş
getireyim/ Sen gülücük/ Buluşalım bahçede/ Oynayalım neşeyle⁵⁵⁵*

Akal, şiirindeki modern üslupla anlattığı imece geleneği, Anadolu da yaygın bir yardımlaşmadır. Neşeli söylemlerle çocuk oyununa taşınan bu temada geçmişten geleceğe köprü kuran çağrışımlar geliştirilmiştir. Geleneksel imece adetiyle, birlik, yardımlaşma ve kardeşliğin birbirini anlamak ve empatiden geçtiği gerçeğine değinilmiştir.

⁵⁵³ Esedullah Şa'bânî, *Asâ ve Esb-i Çûbî*, (Tahran: Neşr-i Ferdâ, 1376/1997), 12.

⁵⁵⁴ Muammer Sun, *Seksen Yılın En Güzel Okul Şarkıları*, 3. Basım, (Ankara: Sun Yayınevi, 2012), 59.

⁵⁵⁵ Aytül Akal, *Zıplayan Şiirler*, (Ankara: Bilgi yayınevi, 2018), 12.

4.5.3. Uçurtma

Çocuk edebiyatında çocukların görmekten en çok hoşlandığı oyuncak türüne giren “uçurtma”nın imgeleminde çok yönlü iletiler bulunmaktadır. Çocukta sonsuzluğa özlemi, özgürlüğü, heyecanı, doğanın esrarlı dengesini, gökyüzü ve yeryüzü arasındaki mesafeyi öğreten bu oyuncağın büyüklere de aynı duyguları hissettirdiğini söyleyebiliriz. Kayser Emînpûr “Badbâdek” (Uçurtma) adlı şiirinde çocukça düşlerin kapılarını aralamaktadır:

باد بازیگوش/ بادبادک را/ بادبادک دست کودک را/ هر طرف می برود/ کودکی هایم/ با نخی نازک به دست
باد آویزن⁵⁵⁶

*Şakacı rüzgâr/ Uçurtmayı/ Çocuğun elindeki uçurtmayı/ Her tarafa götürür/
Çocuklarım da/ Rüzgârın eline ince bir iplikle asılırlar*

Eminpûr, uçurtmayı şakacı rüzgarla yarıştıırken, gökyüzünde bir çocuk oyuncağının tabiat unsurlarıyla olan arkadaşlığını öyküler. Uçurtma imgesi ile çocukları rüzgâra kavuşturan iplerse, çocukların ellerine özgürlüğe atıf için tutturulmuştur. Beyan es-Safâdî ise “Taayarâtü’l-Varak” (Kağıt Uçak) adlı şiirinde rengârenk uçurtmaların gökyüzünde oyun oynayışlarını çocukların meydanlardaki oyunları ile eşleştiriyor. Ancak bu oyuncağın gazete ile yapılışını ifadesi ile uçurtmanın göklerin gönderinde ulaşılmaz uçuşunun yanında ulaşılabilirliği ve bir çocuk eliyle yapılabilirliği de sezdirilmektedir.

طَيَّارَةُ الْوَرَقِ/ تُشَابِهُ الشَّقَقَ/ حَمَرَاءُ أَوْ وَرَقَاءُ/ صَفَرَاءُ أَوْ بَيْضَاءُ/ تَتَّبَعُهُ عَنْ يَدَيَّ/ تَرُوحُ فِي الْفَضَاءِ/ هَيَّا تَبَاعَدِي/
فَالْمَلْعَبُ السَّمَاءِ/ أَيْتُهَا الطَّيَّارَةُ/ أَيْنَ سَتَذْهَبِينَ/ ضَاجِكَةَ نَوْرَةٍ/ فِي أَفْقٍ حُنُونٍ/ ظِلِّي مَعِي صَدِيقَةً/ وَفِيَّةً رَقِيقَةً/
تَسْبُحُ فَوْقَ الدَّوَرِ/ تَطِيرُ كَالْعَصْفُورِ/ لَكِنَّهَا يَا حَسْرَتِي/ مَا سَمِعْتُ طَيَّارَتِي/ وَقَطَعْتُ شَرِيبَهَا/ وَضَيَعْتُ خُيُوطَهَا/
وَلَمْ أَغْذِ أَرَاهَا/ وَهَا أَنَا أَنْسَاهَا/ أَصْنَعُ جَرِيدَةً/ طَيَّارَةً جَدِيدَةً/ وَهَكَذَا أَظُنُّ/ أَمْرُحُ لَا أَمَلُ.⁵⁵⁷

*Uçurtma/ Alacakaranlığa benzer/ Kırmızı ya da mavi/ Sarı veya beyaz/
Elimden uzaklaşıyor/ Uzaya doğru uçuyor/ Haydi uzaklaş/ Çünkü oyun alanı
gökyüzü/ Hey pilot nereye gideceksin?/ Masumca gülüyorsun/ Sevgi dolu bir ufukta/
Gölgem yanımda bir dost/ Nazik bir koruyucu/ Peşimden yüzüyor/ Kuş gibi uçuyor/
Ama ah ne yazık ki/ Duymadı uçağımı/ Bantını kesti/ İpini kaybetti/ Ve artık
görmüyorum/ Ben bu meydandayım/ Bir gazete yapıyorum/ Yeni bir uçak/ İşte böyle
kalıyorum/ Sıkılmadan eğleniyorum.*

⁵⁵⁶ Kayser Eminpûr, *Mecmuâ-i Eş'âr-ı Kâmil*, (Tahran: Mevârid, 1401/2019), 18.

⁵⁵⁷ Müdevvinetü Hay İn-b-i Yekzan, 25.12. 2015, http://haybinyakzhan.blogspot.com/2015/12/blog-post_85.html, Erişim tarihi: 7.10.2023.

Aytül Akal ve Mavisel Yener'in yazdıkları “Bir Uçurtmam Olsa” adlı şiirlerinde de düşsel varsayımlarla betimlenen oyun kurgusu çocuğa göreliği göz önüne alarak oluşturulmuştur.

*Bir uçurtmam olsa Beni yanına alsan/ Kuş olup uçsak/ Rüzgâr olup essek/
Bulutları delip geçsek/ Gezenlerin ötesine/ Evrenin en derinlerine/ Bilinmeyenlere
ulaşsak/ Saruların yanıtını bulsak/ Bulduklarımızı unutmadan/ Sınav kağıdına
yazsak.*

Türk edebiyatından verdiğimiz şiirde ise şairler, bir çocuğun uçurtma ile evrendeki her şeyi aşarak bilinmez sırlı yerlere varmayı ve bulduğu bilgileri sınav kağıdına yazmayı düşlemektedir. Çocuğun, eğitim hayatında bulamadığı soruların cevabını bir uçurtmayı hayal ederek bulması, ancak çocuk gibi düşünerek bilinecek bir fikirdir. Yukarıda andığımız “Çekme” hikayesindeki Leyla çizmesini, “Da’â Omar” hikayesindeki Ömer annesini ararken, “Bir Uçurtmam Olsa” şiirindeki çocuk, soyut anlamda evrenin ötesindeki bilgiyi aramaktadır. Şiirlerde düşünmeye, hayal kurmaya ve merak duymaya teşvik eden ve uyaran sözcükler dikkat çekicidir.

4.5.4. Savaş

Savaşlar, dünya halklarının mutsuz ve üzücü anılarıyla dolu olaylardır. Şairler, dünyada en çok seilmeyen şey olsa da hiç eksik olmayan bu olayların çocuk ruhunu sarstığını dile getiren şiirler yazarak insanları ondan sakındırırlar. Mavisel Yener, “Savaş Çocukları” adlı şiirinde savaşın en çok mağdur ettiği çocukların dramatik durumlarını onların diliyle ifade eder:

*Savaş çocukları/ Ey sevgili babalar!/ Biliyor musunuz?/ Bugün pilot amcalar/
Oyuncak attılar bize/ Ah ne kadar sevindik!/ Başladık oynamaya/ Biraz sonra/
“Bomm!” diye bir ses/ Bölündü zaman, kesildi nefes/ Şimdi, ellerim yok benim/ Eğer
elim olsaydı/ “Baba” diye elinizden tutardım/ Ey sevgili anneler!/ Duydunuz mu?/
Mayına bastım saklambaç oynarken/ Ayaklarım nereye saklandıysa/ Bir daha
gelmediler/ Eğer ayağım olsaydı/ Size doğru/ “Anne” diye koşardım.⁵⁵⁸*

دَمَا أَبْكِيكَ وَ أَضْحَكُكَ دَمَا/ أَيَّتُهَا الطُّفُولَةُ/ يَا مَلْعُونَةً فِي الطُّفُولَاتِ/ يَا مَلْعُونَةً إِلَى دَهْرٍ الدَّاهِرِينَ/ سَمِيحُ الْقَاسِمِ⁵⁵⁹

⁵⁵⁸ Sevinci Eksik Şiirler Çocuk Hakları Kitabı, (İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 2011), 96.

⁵⁵⁹ 1939 Ürdün’ün Zarga şehrinin Ramah köyünden Filistinli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. İlkokulu Ramallah’ta (1945-1953) Latin Okulu’nda okudu. Nasıra’daki Tirisanta Koleji (1953-1955), daha sonra 1957 yılında liseden mezun oldu ve ardından Sovyetler Bieliği’ne giderek burada bir yıl boyunca felsefe, ekonomi ve Rus dili okudu. Şairliğinden başka, öğretmen, gazeteci, s,yasetçi ve edebiyatçılığı ile büyük bir şöhrete sahip olan yazar, “şairlerin peygamberi” olarak anılmaktadır. İşgal

Seni ağlatıyorum ve bazen de güldürüyorum/ Ah çocuk!/ Ey çocukluk!/ Ey çocukluk zamanında lanetlenen!/ Ey zamanlar ötesinin ötesi/ Semih Kasım

Semih Kasım, Akal'dan birkaç adım öteden seslenmektedir savaş söyleminde...Çünkü o bizzat o coğrafyadadır. Yani ateşin düştüğü yerde;

تَقَدَّمُوا..تَقَدَّمُوا/ كُلُّ سَمَاءٍ فَوْقَكُمْ جَهَنَّمُ/ وَكُلُّ أَرْضٍ تَحْتَكُمْ جَهَنَّمُ/ تَقَدَّمُوا/ يَمُوتُ مِنَّا الشَّيْخُ وَالطِّفْلُ/ وَلَا
يَسْتَسْلِمُ/ وَتَسْقُطُ الْأُمُّ عَلَى أَبْنَاءِهَا الْقَتْلَى/ وَلَى تَسْتَسْلِمُوا/ تَقَدَّمُوا/ بِنَاقِلَاتِ جَهَنَّمُ/ وَرَاجِمَاتُ حَقْدُكُمْ/ وَهَدَدُوا/
وَشَرَدُوا/ وَيَنُومُوا/ وَهَدَدُوا/ لَنْ تَكْسِرُوا أَعْمَقَنَا/ لَنْ تَهْزِمُوا أَشَوْقَنَا/ نَحْنُ الْقَضَاءُ الْمُبَرَّمُ/
تَقَدَّمُوا...تَقَدَّمُوا...تَقَدَّمُوا⁵⁶⁰

İleri gidin..ilerleyin... Üstünüzdeki tüm gökyüzü cehennemdir/ Ve cehennem altındaki her ülke onun yönetimi altındadır/ Öne gelin/ Aramızda yaşlılar ve çocuklar ölüyor/ Ve pes etmiyor/ Anne ölen çocuklarının üzerine kapanıyor/ Asker taşıyıcılarınızla/ Nefretinin başlatıcıları/ Tehdit ettiler/ Yerlerinden edildiler/ Sonra da yıktılar/ Derinliklerimizi kıramayacaksınız/ Özlemlerimizi yenemeyeceksiniz/ Son yargıç biziz/ İlerleyin..ileri...ileri..

Şiirde sözkonusu itibarıyla çocuklar yahudilerin Filistini işgalini ve direnişi dile getirilmiştir. Şair, gökleri cehennem yapan bombardıman uçaklarına ve şehit çocukların üzerine kapanarak ağlayan annelerin hüznüne, vurulan askerlere, yurdundan tecrit edilen yurttaşlarına/ yıkılan evlerine üzülmemektedir. Ancak, halkının kahramanlığını gösteren cesaretle milli birlik ve beraberliklerinin ve vatan duygularının önüne geçilemeyeceğini vurgulamaktadır. Şairin iddiası büyüktür...Son yargıç biziz derken halkının geride değil ileride olmasını istemektedir.

4.5.5. Uçmak Metaforu

Mahmud Kiyânûş, “Pervaz” (Uçuş) adlı şiirinde kuş imgesiyle tasvir ettiği şiirinde, insanın uçuşuyla esaretten kurtularak özgür olmayı eş değer görürken, Ahmed Şablûl, “Siddîkat’ül-Fünûn” (Sanatların Arkadaşı) adlı şiirinde özgürlüğü yakalamak için gökyüzüne uçmak isteyen çocuk gökteki güneşe dokunmaktan korkmaktadır:

güçleri, onu vatanseverliği ve milliyetçiliği yüzünden defalarca tutukladı ve ev hapsine aldı.70'den fazla hikâye, şiir, tiyatro yazarı yazarın, bazı eserleri Kudüs'te bazıları beyrut'ta, bazıları da Kahire'de basılmıştır. <https://wafa.ps/Pages/Details/76860>, Erişim tarihi: 19. 10. 2023.

⁵⁶⁰ Semih Kâsım Yeşüddu Bil-Mağribi Li-Etfâli'l-Hicâre, <https://www.aljazeera.net/culture/2004/3/23>, Erişim tarihi: 13.12.2013.

پرواز/ گفتم کبوتر جان بیا/ این بال ها را باز کن/ در آسمان نیلگون/ پرواز کن، پرواز کن/ تا دست را بر هم
زدم/ او بال ها را باز کرد/ در آسمان نیلگون/ شاد و سبک پرواز کرد/ از جلوه ی پرواز او/ گویی دل من
باز شد/ همراه او چشمان من/ در گردش و پرواز شد/ پرواز شادی بخش او/ شادی به جانم باز داد/ جان مرا
در آسمان/ همراه خود پرواز داد.⁵⁶¹

*Uç/ Güvercin canım dedim haydi uç/ Aç şu kanatlarını/ Masmavi göklerde/
Uç, uç/ Ellerimi çırpma kadar/ / O kanatlarını açtı/ Masmavi göklerde/ Neşe ve
sevinçle uçtu/ Onun uçuşunun keyfinden/ Sanki benim gönlüm açıldı/ Gözlerimin
önünde/ Dolaşırken uçtu/ Onun neşe veren uçuşu/ Yine ruhumu neşe verdi/ Benim
ruhumu gökyüzünde/ Kendisiyle uçurdu/*

Fas edebiyatında kuş sembolü oldukça eski ve sık kullanılan bir imge örneğidir. Şair, mısralarında tüm özlemlerini kuşla uçurmak istercesine yüreğini konuşturmuştur. Kuşların gökyüzüyle özdeş olması ve insanların onlara özenmesine neden olur. Şair de şiirin derin metaforlarında esinlendiği dünyaları tarif ederek bu ince çizgiyi en etkili ifadeleri kullanarak belirtmeye çalışır.

Uçmak eski çağlardan beri insanoğlunun arzulayıp yapmak istediği bir hayalidir. Şair Ahmed Şablûl, “Sıddîkatü’l-Fünûn” adlı şiirinde çocuğun baktığı yerden onun gibi düşünerek bakmıştır göklere:

أُرِيدُ أَنْ أَطِيرَ/ وَأَدْخُلُ السَّحَابَ/ وَأَمْسِكُ السَّمَاءَ/ لِكَيْ أَخَافَ مِنْ لَسْعَةِ الشَّمْسِ/ فَهَلْ أَبِي يَخَافُ/ مِنْ ذَلِكَ
الشَّعَاءِ/ سَأَلْتُهُ إِيْتَسَمَ وَقَالَ:/ لَا أَخَافُ فَهَذِهِ الشَّمْسُ/ لَا نَسْتَطِيعُ لَمْسَهَا/ وَهَذِهِ السَّمَاءُ/ كَأَنَّهَا خِيَالٌ.⁵⁶²

*Sanat Dostu/ Uçmak istiyorum/ Bulutlara girerek/ Gökyüzünü tutayım/ Ama
korkuyorum/ Güneşin ısırmasından/ Babam korkmuyor mu?/ O ışıktan/
Gülümseyerek sordum/ Dedi ki: Korkmuyorum/ Çünkü bunlar güneştirler/ Ona
dokunamayız/ Bu gökyüzü/ Sanki bir hayaldir.*

Şablûl’ün şiiri, çocuğun babasına karşı kullandığı dile karşılık veren günlük sözcük dağarcığından türetilen açık bir konuşmada çocuğun korkularına dokunmasını ve böylece onları basitleştirmesini sağladığı için psikolojik bir boyut taşır.⁵⁶³ Buna karşın Kiyânûş, bir güvercini özgürlüğe kanat çırpma teşvik eder ve

⁵⁶¹ Mahmud Kiyânûş, *Beççehâ-yi Cihân*, (Tehran: Kânun-u Pervereş-i Fikrî-yi Kûdekan ve Novcevanân, (Tehrân: 1370/1991), 17.

⁵⁶² Ahmed Şablûl, *Tâiretun ve Medînetun (Şi’run Li’l-Etfâl)*, Silsiletun Katru’n-Nedâ, el-Hey’etu’l-Ammetu Li-kusûri’s-Sikâfe, 2001, 2.

⁵⁶³ Fâtima Cârî & Ayidu’l Garnî, “Bünyetü’l-Alâmât fi Edebî’l-Etfâl Ahmed Fadl Şablûl Enumuzecen”, Taif Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İskenderiyye Fakültesi Kız İslam ve Arap Araştırmaları Dergisi, C: 1, Sayı: 34, 1192.

onun kendisini de göklere uçurduğunu söyler. Çocuğu özgür yaşama ve duygularını ifade etmeye teşvik eden sözcüklerin yer aldığı şiirde felsefik ve derin anlamlar bulunmaktadır. Türk edebiyatında ise, Mustafa Ruhi Şirin özgürlüğü gökyüzüne soru sormakla saflaştırmıştır. Şiir aşağıda verilmiştir.

4.6. Objeler

Bu şiir türünde objelerin, yani cansız varlıkların konuşturulması ve bu şekilde kendilerinin duygu ve düşüncelerini dile getirmesi varsır. Şair, objelerin rolüne bürünerek onların adına cevaplar verir. Objelerin konuşturulduğu şiirler, genellikle lirik, pastoral ve satirik şiir türlerine girer. Şimdi bu şiir türlerine bazı örnekler eşlinde değinelim:

4.6.1. Kitap

Kitap, insan yaşamını etkileyen en önemli objelerin başında gelir. Süleyman El-İsa, “Yâ Büstânu Harfî'l-Ahdar” (Ey yeşil harf bahçesi) adlı şiirinde çocuğun hayal dünyasını oluşturmada etkili olan kitaplarını çocuk gözüyle gözlemlemiştir:

يَا بُسْتَانًا حَرْفَ الْأَخْضَرِ / يَا ضَوْوُ يُنْسَابُ / فِي قَلْبِي فِي عُمْرِ الْأَنْضَرِ / سَمَّيْنَاهُ كِتَابُ / أَنْتَ رَفِيقِي فِي مَدْرَسَتِي /
أَنْتَ سَمِيرُ الدَّارِ / تَخْلُوا النُّزْهَةَ فِي صَفَحَاتِكَ / تَخْلُوا لَيْلَ النَّهَارِ⁵⁶⁴

Ey yeşil harf bahçesi/ Ey yüreğimde ıstık akan en yeşil vadi/ Sana kitap dedik/ Okulda yoldaşımsın/ Sen evin Samir'isin/ Güzel ol sayfalarında/ Gün ışığı kadar tatlı.

Şair, harflerden en yeşil bir bahçeyi öykülemekte ve kitapla olan dostluğunu izah etmektedir. Evde sevilen bu dostun sembolize edildiği şiirde gün ışığı, en tatlı değer olarak verilmekte onun insanı olgunlaştıran prensiplerine işaret edilmektedir.

4.6.2. Ev

Ev, insanoğlu için barınma ve istirahat yeridir. Çocuğun kendini güven ve huzur içinde hissettiği bu mekânda geçirdiği süre, onun aile sevgisini tattığı ve ilk eğitim aldığı zamanı kapsamaktadır. Pervin Devletâbâdî “Hâne-i Satahteem” (Bir Ev Yaptım) adlı şiirinde çocuk düşleriyle dolu bir evi tarif ederken şöyle der:

خانه ای ساخته ام/ از مقوای سفید/ دارد آن پنجره ای/ تا بتابد خورشید/ همه دیوار اتاق/ رنگ شادان دارد/ جای آتشدانی/ به زمستان دارد/ بسترى هست تمیز/ که توان خفت بر آن/ چمنی هست و گلی/ جویباری است

روان/ کاغذی خانه من/ حرف فردای من است/ روشنی باید مهر/ هر کجا جای من است/ خانه باید آباد/ خانه
باید روشن/ خانه باید آزاد/ تا بود خانه ی من.⁵⁶⁵

Bir ev yaptım/ Beyaz kartondan/ Penceresi var/ Güneş ışığı alsın/ Odanın tüm duvarları/ Neşeli bir renge sahip/ Bir de şöminesi var/ Kış için/ Temiz bir yatağı var/ Üzerinde uyumam için/ Benim yarınımın sözüdür/ Sevgiyle aydın olmalı/ Benim evim olana kadar/ Ev mübarek olmalı/ Benim evim özgür olmalı.

Devletabadînin özgürlüğün sembolü kartondan ev tarifine karşın Fazıl Hüsnü Dağlarca benzer bir çocuk üslubuyla somut olan evini soyut ifadelerle tarif eder:

Evimiz/ Evimiz dört odalıdır/ Hadi gezelim Tuncay/ Yavaş yavaş hepsini/ Konuk odası süslü/ Duvarlarda süslere baktıkça/ Giderim uzaklara ben/ Yatak odası hep uyur/ Akça perdeler inik/ Tembel demez ona kimse/ Yemek odası büyüktür, güzeldir/ Elma, armut, kavun kokar birazcık/ Çiçek vardır masasında/ Oturma odası işte, en aydınlık odamızdır/ Benim en çok sevdiğim yer/ Burda ödev yaparım.⁵⁶⁶

Fars şiirinde ev örneğinde sevgi, aydınlık ve özgürlük imgelemleri ön plana alınırken, Türk edebiyatında hayatboyu sevginin özleildiği evin kısımları, odaları betimlenmiştir. Mesela evin konuk odasının konukseverlikten dolayı süslenmesi kültürel bir ögeye işaretir. Oturma odasının en aydınlık oda olması, yemek salonunun büyüklüğü, akça perdeler, Türk ev modelinin örneğini vermekte ve yatak odasının uyumasında kişiselleştirme sanatı yer almaktadır.

4.7. Kapalılık İmgesi

Şiirde kapalılık imgesi, anlatılamk istenen şeyin doğrudan ifadelerle değil, dolaylı ve gizemli bir şekilde dile getirilmesidir. Bu yöntem, okuyucuda ya da dinleyicide hayal gücünün canlanması ve merak uyanması ve konu hakkında yorum yapması gibi açılardan fayda sağlar. Kapalılık imgesi'nin oluşturulmasında mecaz, sembol, teşbih, kinaye, istiare gibi söz sanatlarına başvurulur.

Mustafa Ruhi Şirin'in "Gözlerim Kapalı" adlı şiirinde bu tür şiirlere örnek olarak gösterilecek bir kapalılığa sahip kutu imgesini göstermektedir:

Gözlerim kapalı düşünüyorum/ Düşünüyorum da/ Gözlerim kapalı/ Gördüğüm her şey/ Daha renkli/ Daha canlı/ Gözlerim kapalı düşünüyorum/ Düşünüyorum da/ Gözlerim kapalı/ Gördüğüm her şey/ Daha büyük/ Daha yakın/ Daha sıcak/ Gözlerim

⁵⁶⁵ Pervîn Devletâbâdî, *Kitab-ı Âteş Der Bârân*, (Tehrân: Ketabhâne-i Millî, 1357/1978), 45.

⁵⁶⁶ Fazıl Hüsnü Dağlarca, *Kuş Ayak*, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1976), 227.

*kapalı/ Gözlerim kapalı düşünüyorum/ Düşünüyorum da/ Gözlerim kapalı/ Düşünüyorum düşünüyorum da/ Gözlerim kapalı/ Gördüğüm her şey/ Daha gerçek/ Daha ben/ Daha biz*⁵⁶⁷

Şiirde, imge olan gözlerinin neden kapalı olduğu, ve neyi düşündüğü gizem öne çıkarılmış ve gördüğü şeyin ne olduğu söylenmemiştir. Böylece okuyucu, verilen ipuçları ile şairin sakladığı sırrını düşünmeye ve tahmin etmeye teşvik edilmiştir.

Kapalılık imgesinin hikâyede kullanımı da mümkündür. Öyküde olayların, kişilerin, mekânların ya da zamanın belirsiz olması, okuyucunun zihnine ipuçları ile yön verilmesine sebep olur. Buna örnek olarak Franz Kafka'nın *Dönüşüm* adlı öyküsünde, Gregor Samsa'nın bir böceğe dönüşmesi, nedeni ve nasıl olduğu anlatılmadan verilmiştir. Bu da bir kapalılık imgesinin örneğidir. Çalışmamızda yer alan çocuk edebiyatlarında da kapalılık imgesi yer almaktadır. Bunlardan birkaç örneğe değinilecektir.

4.7.1. Balık Karnı

Samed Behrengî “Mâhi-yi Siyâh-i Kûçûlû”: Samed Behrengî'nin “Mâhi-yi Siyâh-i Kûçûlû” (Küçük Kara Balık) hikâyesinde balığın nehirdeki yolculuğunda küçük balıkların balık yiyen balık tarafından yenilmelerine razı olmayıp kahramanca kendi hayatını tehlikeye atmayı göze alarak onları kurtarmaya karar verir. Buna karşın Muhammed Sa'id el-Mursî “El-Hârisu's-Sağîr” (Küçük Bekçi) adlı hikâyesinde çiftliğe getirilen küçük köpek, çiftlik hayvanları tarafından dışlanmasına ve sokağa atılmasına bakmaz. Kötülüğe iyilikle karşılık vermeye karar verir ve çiftlikte uyuyan hayvanları gece eve giren hırsızlardan haberdar eder:

ماهی ریزه گفت: تو داری می میری، چه طوری ماهی خوارا بکشی؟/ ماهی کوچولو خنجرش را نشان داد و گفت: از همین تو، شکمش را پاره می کنم، حالا گوش کن ببین چه می گویم: من شروع می کنم به ول خوردن و اینور و آنور رفتن، که ماهی خوار قلقلکش بشود و همین که دهانش باز شد و شروع کرد به قاه قاه خندیدن، تو بیرون بپر./ ماهی ریزه گفت: پس خودت چی؟/ ماهی کوچولو گفت: فکر مرا نکن. من تا این بد جنس را نکشم، بیرون نمی آیم.⁵⁶⁸

Küçük balık: “Sen ölmek üzeresin, balıkçı kuşunu nasıl öldüreceksin?” Kara balık hançerini gösterdi ve dedi ki: “Bununla onun karnını parçalayacağım, şimdi dinle beni ve dediğime bak! Onun içinde kayıp kendimi bir o tarafa bir bu tarafa

⁵⁶⁷ Mustafa Ruhi Şirin, *Gökyüzü Çiçekleri*, 76.

⁵⁶⁸ Behrengî, *Mâhi-yi Siyâh-iKûçûlû*, 45.

çarpacağım ki balıkçı gıdıklansın ve bir an önce ağzını açsın ve gülmeye başlasın. Sen de dışarı fırlarsın.” Kara balık: “Beni düşünme sen! Ben bu kötüyü öldürmeden gelmeyeceğim”.

Hikâyede cesur olmak, fedakarlık, kahramanlık konusunda ileri giden karabalık imgesiyle toplumsal mesajlar verilmektedir. Hikaye, kendinden başkalarını düşünmek ve onları kurtarmaya çalışmak, liderlik ruhu gibi derin konularda güçlü mesajlara sahiptir.

4.7.2. Varil

Muhammed Sa'id el-Mursî, “El-Hârisu's-Sağîr” adlı hikayesinde, güçlü olmanın üstünlük addedildiği bir dünyada zayıfların ötelenmesini eleştiren bir kurguyu kaleme almıştır. “Ummadığın taş baş yarar” sözünün ifadesi de olan kurguda güzel ahlaka ve merhametli olmaya teşvik ve öğüt ön plandadır.

قَبْلَ أَنْ يَنَامَ الصَّغِيرُ سَمِعَ الذَّئْبَ يَقْتَرِبُ مِنَ الْمَرْعَةِ وَيَقُولُ لِلنَّعْلَبِ هَيَّا بِنَا نَذْهَبُ الْمَرْعَةَ الْآنَ، أَنْتِ تَأْكُلِ الْبَطَّةَ وَأَنَا أَكُلُ الْبَقْرَةَ وَالْخُرُوفَ.⁵⁶⁹

Küçük köpek uyumadan önce çiftliğe yaklaşan kurdun tilkiye şöyle dediğini işitti: “Haydi çiftliğe gidelim. Sen ördeği ye, ben de ineği ve koyunu yiyeyim.”

سَمِعَهُمَا الْكَلْبُ الصَّغِيرُ وَ لَمْ يَسْمَعْهُمَا الْكَلْبُ الْكَبِيرُ الَّذِي أَعْلَقَ الْبَابَ عَلَيْهِ وَتَأَمَّ. فَقَالَ الصَّغِيرُ: مَاذَا أَفْعَلُ؟ هَلْ أَسْكُتُ بَعْدَ أَنْ تَطْرُدْنِي؟ لا. لا. لَنْ أَسْكُتَ لَا بُدَّ أَنْ أَفْعَلَ شَيْئًا وَلَا أَقَابِلُ الْإِسَاءَةَ بِمِثْلِهَا. أَخَذَ الصَّغِيرُ يَنْبُحُ وَيَنْبُحُ وَصَوْتُهُ يَرْتَفِعُ وَيَرْتَفِعُ لِأَنَّ هُدُوءَ اللَّيْلِ يَنْشُرُ الصَّوْتِ الضَّعِيفَ وَلِبَرْمِيلٍ أَيْضُ يُسَاعِدُ عَلَى تَكْثِيرِ الصَّوْتِ.⁵⁷⁰

İkisini küçük köpek duydu ama kapıyı onun üzerine kapatarak uyuyan büyük köpek duymadı. Küçük köpek: “Ne yapayım? Beni kovdukları için susayım mı? Hayır, hayır susmayacağım. Mutlaka bir şey yapmam lazım. Kötülüğe kötülükle karşılık vermeyeceğim. Küçük köpek art arda havlamaya başladı. Sesi yükseldikçe yükseldi. Çünkü sessiz gece zayıf sesi yayıyordu. İçinde barındığı varil de sesinin çınlamasına yardımcı oluyordu.

Kendi küçük olsa da marifetiyle sesini duyuran bu köpeğin hikâyesi, çocuğun zihninde küçük olsa da bir işi başaracağı düşüncesini oluşturmaya ve başkalarına yardım etmenin, bağışlamanın önemini kavramasına etki edebilir.

⁵⁶⁹ Muhammed Said Mursi, *el-Hârisu's-Sağîr*, (Kahire: Rusum: Yasir Sokrat, 2004), 6.

⁵⁷⁰ Mursi, *el-Hârisu's-Sağîr*, 7.

4.7.3. Sandık

Gülten Dayıoğlu, “Fadiş” romanında fedakar anne Cemilenin İstanbulda canını dişine katarak hizmetçilik yaptığı zengin evlerinden kızına gönderdiği sandıktan bahseder. Kızını sevindirmek hem de ona bakan aileye yardım etmek isteyen annenin şefkati evin hanımının verdiği eski elbiselerle dolu bu hediye sandığına sığdırılamayacak kadar büyüktür.

Bir gün köylülerden biri Cemile'nin yolladığı büyük bir sandığı kasabadan getirdi. Bekir efendi, Hasan, Zehra kadın ve Fadiş sandığın çevresine dizildiler. Bekir efendi, sandığın kapağını açtı. Hepsi sandığa biraz daha sokuldular. Sandıktan neler çıkmadı. Kullanılmış çocuk giysileri, Fadiş'e ayakkabı, çamaşır, akide şekeri, kuru üzüm, zeytin, sabun, iki parça basma... Bunlardan birinin üstünde, -Fadiş'in bayramlığı-ötekinin üstünde “Zehra'ya elbiselik” diye yazı bulunan bir kâğıt iğneliydi... Fadiş, çok sevinçliydi. Zehra kadın, giysileri ona birer kez giydirip denedi. Her biri için düşüncelerini söyledi. Sonunda: -Kız Fadiş, sen bunları giyince, hanım çocuklarına döndün.⁵⁷¹

Behrengî'nin Küçük Kara Balığını Yunus peygamberin hikayesinden esinlenerek yeni bir örnekleme büyük balığın karnına girdirmesi, Dayıoğlu'nun Fadiş'in annesinin sandık imgesiyle kızına hediyeler göndermesi ve Mursî'nin küçük bekçi köpeğinin girdiği varil metaforuna dönüşmüştür. Her üç dilin örnek edebi eserinde, çocuğa fedakârlık ve yardım severlik gibi insanî ve ahlâkî duygular verilmeye çalışılmıştır. Birinci örnekte balık, öleceğini bile bile küçük balığı kurtarmaktan geri durmadı ve ölümü kabul etmeden direndi. Böylece yaşamının da ölmenin de başkalarını nasıl etkilediğini düşündürdü. İkinci örnekte çiftliğe getirilen yavru köpeği dışlayarak kovan hayvanların merhametsizliğine karşılık onları tehlikeden kurtaran akıllı köpeğin kahramanlığını ve affediciliğini, Dayıoğlu'nun romanında ise, Fadiş'e ve kardeşlerine bakmak için İstanbul'da zengin konaklarında çalışan fedakâr anne Cemilenin onlara evin hanımından ve kendi harçlığından alabildiği hediyeleri göndermesi ile sevince boğulan çocuklarının durumunu anlatmaktadır. Bu benzer olaylar çocukların akıllarına “Benim insanlara ne gibi faydam oluyor?” sorusunu getirebilir. İnsanın iyiliği ya da kötülüğü yapması, onun vicdani meselesidir. Çocuk edebiyatında kurguların amacı, çocuğa empati ve anlayışla iyi ve yararlı davranışı ve güzel ahlâkı tercih ettirmektir. Eserlerin bu

⁵⁷¹ Gülten Dayıoğlu, *Fadiş*, 24. Baskı, (İstanbul: Altın Çocuk Kitapları, 2000), 91.

anlamda her üç kültürün değerlerini benzer imgelerle kullanarak çocuk yazınına ortak katkılar sağladığı görülmektedir.

4.8. Modern Çocuk Şiirinde Özgün İmgelerin Kullanılışı

Modern çocuk şiirleri, çocukların zevklerine, duygu dünyalarına, hayallerine ve merakına hitap eden şiirlerdir. Bu şiirlerde şairler, çocukların ilgisini çekecek, onları şaşırtacak ve hoş vakit geçirmelerini sağlayacak özgün imgeler kullanırlar. Örneğin kimi yazarlar, çocuklara hayali kurgularla seslenirken, kimileri de gerçek ve gerçeküstü normları birleştirerek seslenmektedirler.⁵⁷² Çocuk yazınında bu özgün imgelerin kullanılmasının amacı, çocukların yaratıcılıklarını, hayal güçlerini ve dil becerilerini geliştirmek ve çocuğun kültürlenmesine fayda sunmaktır.

4.8.1. Kayıp

Huşeng Murâdî Kirmânî: “Çekme” (Çizme) hikâyesinde çizmesi kaybolan ve daha sonra komşusu tarafından bulunarak kendisine geri getirilen Leyla adlı küçük kızın şahsında kanaatin önemine değinerek ve hakkın yerini bulduğunu ispatlarken, Tağrid Neccâr çocuğu kaybolan bir annenin ve oğlu Ömer’in birbirlerini bulma maceralarını anlatır. Leyla’nın çizmesi otobüste düşüp kaybolurken, Ömer, annesiyle çıktığı alışverişte kalabalıkta kedileri kovalayarak kaybolmuştur.

لیلا گفت: نه، این چکمه مال تو. نو و نو است. من یک جفت چکمه داشتم که لنگه اش گم شد. هر چه گشتیم، پیداش نکردیم. حیف است که این را ببندازیم دور.

پسرک ناراحت شد. و گفت: من چکمه تو را نمی خواهم. مادر رفت جلو و گفت: قابل ندارد. ما همسایه ایم. غریبه که نیستیم. خانه ما اینجاست. پارسال، زمستان، که نفت نداشتم، آمدم که مادرت نفت گرفتیم. یادت نیست؟ فکر می کنم مه این لنگه چکمه به درد تو بخورد. حیف است که ببندازیمش دور پسرک کمی راضی شد. لنگه چکمه را گرفت. داشت نگاهش می کرد، که لیلا گفت: خدا حافظ و دوید طرف مادرش، رفتند خانه. مادر زیر لب گفت: خدا کند نا راحت نشده باشد!⁵⁷³

Leyla: Hayır, bu çizme senindir, dedi. Yeni ve eski. Bir çift çizmem vardı teki kayboldu. Ne kadar aradıysak onu bulamadık. Bunu atmak yazık olur.” Oğlan üzüldü ve dedi ki: Çizmelerini istemiyorum. Annesi atıldı: Önemli değil biz komşuyuz. Biz yabancı değiliz. Evimiz burada. Geçen kışın benim yağım olmayınca annen den yağ almaya geldim. Sen hatırlamıyor musun? Bu teki olmayan botun işinize yarayacağını düşünüyorum. Atmaya yazık olur. Çocuk, çizmeye döndü. Ona

⁵⁷² Bkz: Nedim Neydim, Çocuk edebiyatı klasiklerinde çeviri yaklaşımları: Uyarlama, yeniden yazma, kültürel müdahale, RumeliDe Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (19 Haziran, 2010), 858-865.

⁵⁷³ Huşengi Murâdî Kirmânî, *Kıssa-i Çekme s.y.*

bakarken Leyla ona “Hoşça kal!” dedi ve annesine doğru koştu. Anne alçak sesle şöyle dedi: “Allah korusun alınmasın!”

Tağrid en-Neccâr: “Dâ’a Ömer” (Ömer Kayboldu) Çocuğun sosyal hayata alışmasını ve yaşam bilinci kazanmasını amaçlayan yazarın kurgusunda Ömer’in evde gördüğü bireylerden ona zarar verecek ve onu zarardan kurtaracak kişilerle karşılaştırılır. Kaybolma olayı ona öğütlerle ders aldırır:

إِنِّي سَمِعْتُ عُمَرَ فَرَحًا وَقَالَ بِإِزْتِيَا ح: شُكْرًا عَمُو الشَّرْطِي شُكْرًا. فِي مَحْفَرِ الشَّرْطَةِ كَانَتْ وَالِدُو عُمَرَ يَنْتَظِرُهُمْ أَسْرَعَتْ تَحْضُنُ عُمَرَ وَهِيَ تَبْكِي وَتَقُولُ: عُمَرَ عُمَرَ يَا حَبِيبِي أَيْنَ أَنْتَ؟ كَمْ مَرَّةً قُلْتُ لَكَ أَلَا تَتَّبَعُ عَنِّي وَتَحْنُ فِي السُّوقِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ...إِنِّي وَجَدْتُكَ سَالِمًا عَنْكَ عُمَرَ. عَانَقَ عُمَرَ وَالِدَتَهُ وَقَالَ أَنَا أَسِفٌ يَا مَامَا، لَنْ أَبْتَعِدَ عَنْكَ مَرَّةً ثَانِيَةً شَكَرْتُ وَالِدَةَ عُمَرَ الشَّرْطِي بِحَرَارَةٍ ثُمَّ أَمْسَكَتْ بِيَدِهِ عُمَرَ وَعَادَتْ إِلَى الْبَيْتِ⁵⁷⁴

Ömer mutlu bir şekilde gülümsedi ve rahatlayarak şöyle dedi: “Sağ ol polis amca, teşekkürler. Karakolda onları bekleyen annesi, Ömer ağlarken telaşla ona sarılarak “Ömer, Ömer, canım nerelerdeydin? Sana marketteyken kaç defa benden uzağa gitme demedim mi? Allah’a şükür sonunda seni sağ salim buldum. Ömer, annesine sarıldı ve: “Üzgünüm anneciğim bir daha seni asla bırakmayacağım. Ömer’in annesi hararetle polise teşekkür etti ve daha sonra Ömer’in elini tuttu ve eve döndü.

İki kayıp olayında da anneler çocukları için endişelenmiş ve kayıpları bulunduğunda ise sevinmişlerdir. Leyla’nın annesi, çocuğuna oyuncak yerine bot almış fakat tekini otobüste düşürmüş olmanın üzüntüsünü yaşarken, Ömer’in annesi oğlunu pazarda kaybetmiş olmanın acısıyla feryat etmiş, polisten yardım istemesi sonucu bulunmuştur. Botun teki helal para seni gelir bulur sözünde olduğu gibi geri dönerken, Ömer de Behrengî’nin Küçük Kara Balığının annesinin öğüdünü hatırlaması ile evine dönebilmiştir. Her iki yazar da hikâyelerinde çocukları bilinçli olmaya, düşünce üretmeye ve çare bulmaya sevk etmektedir.

Modern çocuk edebiyatında geleneksel edebiyatın ötesinde yeni söylemler, yeni tarzlar ve aracılığıyla çocuk edebiyatında yeni imgeler görmekteyiz.

4.8.2. Korkuluk-Yaşam

Şükûh Kasımniyâ çocuğun kendiyile yüzleştiği bir aynadan bakar yaşama. Onunla eğlenceli bir tanışmaya tanık eder okuyucuyu. Gülünç bir bakışı yakalar ve yaşamı

⁵⁷⁴ Neccâr, Dâ’a Omar, 14.

tatlandırır çocukça sözleriyle. Çocuk olmaya özenen büyükleri özendirdiği masumluğuna dikkat çeker. Amacı çocuğun yaşam sevincini şiirine ayna imgesiyle yansıtmaktır:

دیروز توی آینه/ عکس خودم را دیدم/ چه قدر شبیه من بود/ به روی او خندیدم/ عکس من از آینه/ به من نگاهی انداخت/ گمون کنم که او هم/ عکس خودش را شناخت⁵⁷⁵

Nasır Kişâverz ise, *Meteresk* (Korkuluk) adlı şiirinde köy yaşamına neşeveren ve çocukların garipseyerek eğlendiği bir objeye dikkat çeker. Şair, tarladaki kargaları korkutmak için dikilen adam silüetindeki korkutucu korkuluğu çocukça anlatır. Amaç, okurun yaşama farklı gözlerle bakmasını sağlamaktır.

مترسک/من مترسکم هسنم/ شکل من زیبا نیست/ تتم از چوب درخت/ سرم از یک قوطیست/ هر کلاغی از من/ بیخودی میترسد/ یک کلاغی اینجا بود/ او از اینجا پر زد/ توی یک شالیزار/ تک و تنها هستم/ چند سال است الان/ که من اینجا هستم/ صاحب شالیزار/ مرد شالیکار است/ دختری هم دارد/ اسم او گلنار است/ به خودم میگویم/ کاش کوچک بودی/ تا برای گلنار/ یک عروسک بودی⁵⁷⁶

Ben bir korkuluğum/ Şeklim güzel değil/ Bedenim tahtadan/ Kafam tenekeden/ Her karga benden korkar/Bir karga buradaydı/ Buradan da uçtu/ Çeltik tarlasında/ Yapayalnızım/ Kaç yıl oldu şimdiye/ Ki ben buradayım/ Çeltik tarlasının sahibi adam/ Pirinç çiftçisidir/ Bir de kızı var/ Adı Gülnâr/ Kendi kendime diyorum ki/ Keşke küçük olsaydın/ Gülnar için/ Bir oyuncak olsaydın

Şiirde, çocuklara köy hayatından bahsedilerek, çeltik tarlası, pirinç çiftçisi gibi tabirlerle çocuğa doğada ki yaşamdan ve köylünün şehir sakinlerinin yaşamlarına katkıları hakkında ipuçları verilmektedir. Ayrıca, kişileştirme sanatı kullanılarak konuşturulan korkuluğun bahçe sahibinin kızı Gülnar'a olan sevgisi ve onun oynayacağı olmayı istemesi insanî bir duygudur. Arap edebiyatında bu konuda bir şiire rastanmamıştır.

4.8.3. Okul ve Aile

Huşeng Kirmânî “Kıssahâ-yi Mecid” ve Tağrîd en-Neccâr’ın “Veledun İsmuhu Fâyîz” hikâyelerinde kahramanlarının başarısına yer vermekte ve bunda ailenin ve öğretmeninin rolüne işaret etmektedir. Mecid, okulda öğretmeninden sınıfı

⁵⁷⁵ Şükûh Kâsimniyâ, *Dâmen-i Çinçînî*, Kânûn-u Pervereş-i Fikrî-yi Kûdekân ve Novcevânân, 1385, 14.

⁵⁷⁶ Nasır Kişâverz, *Men ve Morğâbihâ*, Kânûn-u Pervereş-i Fikrî-yi Kûdekân ve Novcevânân, 1305/2016,

geçtiği müjdesini alınca çok sevinir. Kendi yazdığı şiirini arkadaşlarının önünde okumak için izin alır şiirini okuduktan sonra olanları şöyle anlatır:

خدا پدر بچه ها را پیامرزد. شعر که تمام شد، پی اجازه افتادند به کف زدن. کیف کردم. صورت بی بی را از دور می دیدم، عین گل شگفته بود. قد و بالایم ر نگاه می کرد و انگار خدا دنیا را به اش داده بود. بچه خواهرم هم کف می زد، با دست های کوچولو اش. آقای مدیر لبخندی زد و رو کرد به بابای محسینی: ملاحظه فرمودین؟... دیدن عوض درس خواندن چه چرت و پرت های سر هم می کنه؟ معلوم نیست که آخر عاقبتش چی بشه!

از پله ها آمدم پایین. از میان بچه ها رد شدم. پریدم رفتم دم مدرسه، پیش بی بی. داشت بام حرف می زد، که صدای ناظم آمد: مجید، بدو برو سر کلاس.

- چشم، آقا رفتم.⁵⁷⁷

Çocukların babasına Allah rahmet eylesin. Şiir bittiğinde alkışlamalarına izin verildi. Keyiflendim. Bibi'nin (Ninenin) yüzünü uzaktan görebiliyordum. Açılmış bir çiçek gibiydi. Bana uzun uzun bakıyordu. Sanki ona Allah dünyayı vermiş gibiydi. Ablamın bebeği de küçücük elleriyle alkışlıyordu. Müdür gülümsedi ve Baba Muhsini'ye döndü: -Fark ettiniz mi?.. Ders çalışmak yerine uyuklamak nasılmış? Kimin ne olacağı bilinmiyor?-Merdivenlerden indim. Çocukların arasından geçtim. Ayağa fırladım ve okula Bibi'ye gittim. Müdürün sesi geldiğinde birlikte konuşuyorduk. "Mecid, koş sınıfına git!"-Baş üstüne efendim, gittim.

-دیدى مجید؟ وقتی به مدرسه مشقت دل بدی، چه نمراتی می آری؟ آدم تا زحمت نکشت به جایی نمی رسه.⁵⁷⁸

"Gördün mü Mecid? Okula gittiğinde zorluklara katlandığında nasıl notlar alıyorsun? İnsan zahmet çekmedikçe bir yere varamaz."

Tağrid en-Neccâr: "Veledun İsmuhu Fâyiz" Torunuyla iftihar eden Nine'ye benzer bir hikâye de Tağrid en-Neccâr, "Veledun İsmuhu Fâyiz" Arap edebiyatında çocuğun ikinci yuvası ilk yuvasından ayrı tutulmamaktadır. Neccâr, yetenekleri olan ve ailesinin bu yönlerinden haberi olmayan Fayiz adında bir çocuğu tanıtır. Öğretmeninin başarı hikâyesini babasına övgü ile anlatması sonucu Fayiz'in hayatı değişir:

وَعِنْدَمَا وَقَعَ نَظَرُهَا عَلَى الْأَشْكَالِ الَّتِي قَامَ فَايزٌ بِنَحْتِهَا وَنَقَشَهَا قَالَتْ بِحَمَاسٍ مَا أَجْمَلَ هَذِهِ الْأَشْكَالَ الْفَتِيَّةَ...

⁵⁷⁷ Hüşeng Murâdî Kirmânî, *Kıssahâ-yi Mecîd*, 375.

⁵⁷⁸ Kirmânî, A.g.e., 369.

بكم فريحه فايز استغرب الغالب والد عندما اشترت السيدة بعضا من الاشكال الفنية التي نحتها فايز قالت السيدة للوالد هل تسمح لفايزن باخذ دروس فنيه في معهد الفن الذي اديره ان معهدي يشجع ويدعم الاطفال الموهبين مثل فايز وبعد تردد ونقاش طويل مع السيدة ضافك على ان يثب فايز معه الى الورشه صباحا والى المعهد الفني بعد الظهر.

Fayiz'in yonttuğu heykellere baktığında heyecanla, "Bu sanat eşyaları ne kadar da güzel!... Feriha: "Fayiz, bunun fiyatı ne kadar? Diye sordu. En çok ta babası, kadının Fayiz'in yonttuğu bazı sanat yapıtlarını satın aldığında şaşırđı. Hanımefendi babasına: "Fayiz'in benim yönettiğim sanat enstitüsünde resim dersleri almasına izin verir misiniz? Enstitüm Fayiz gibi yetenekli çocukları, sabahları kırlara, öğleden sonra Teknik Enstitüye gitmeye teşvik ediyor ve destekliyor" dedi.

Dayıoğlu ise, annesinden ayrı amcasının evinde sığıntı olarak yaşamak zorunda kalan annesinden uzakta kalan Fadiş'in okul güncesini şöyle dile getirir:

Gülten Dayıoğlu, "Fadiş":*Dersin sonuna doğru öğretmen, Fadiş'i ayağa kaldırdı:/Senin anan baban var mı kızım? Diye sordu./ Var, dedi Fadiş./ Neredeler?/ Anam Ankara'da, babam bilmem./ - Baban öldü mü?/ Ölmedi./ Ne iş yapar?/ Hiiii!/ Anan Ankara'da ne yapıyor?/ Hizmetçilik yapıyor./ Fadiş, bunu söylerken, kulaklarına dek kızarmıştı. /Öğretmen:/ Benim anam da birkaç yıl İstanbul'da çalışmıştı, deyince, öğretmene karşı iten bir yakınlık duydu. Birden öğretmene:/ Anan seni kimin yanına koydu da gitti İstanbul'a diye soruverdi. Öğretmen, Fadiş'in sandığından daha dolu bir çocuk olduğunu anladı. / Ablam bakıyordu bana, deyip, sözü değiştirdi./ Fadiş, o günden sonra öğretmenini çok sevdi. Çünkü, ikisininde birbirine benzer yalanları vardı.⁵⁷⁹*

Fadiş, annesinden uzakta öğretmenin sözleriyle teselli bulurken, Mecid'in öksüzlüğünü de öğretmeni ve ninesi dolduruyor ve ona destek oluyordu. Her üç yazar da, öykülerine konu aldıkları çocukları okul ve ev arasında kurduğu bağla yaşama tutundurmuş ve ailenin çocuğunu anlaması ve keşfetmesi için okul ve ev arasında köprü kurması gerektiğini okurlarına iletmiştir.

4.8.4. Meslekler

Çocuk ve Modernite: Meslek Mustafa Rahmandust, "Nanvâ" (Fırıncı) şiirinde İran'ın folklorik yapısı üzerinden başka ülkelerin çocuklarının da bildiği bir mesleğe yer verirken, Süleyman el-İsâ'da "Ammî Mansûr" (Mansur Amcam) adlı

⁵⁷⁹ Gülten Dayıoğlu, *Fadiş*, 124-125.

şiiirinde Arap toplumunda önemli bir mesleği çocuklara tanıtarak kültürel öğeleri çocuk edebiyatına taşımıştır:

نانوا/ شاطر چطورى؟/ قربانت آقا/ خسته نباشى/ ممنون، بفرما/ حالت چطور است؟/ الحمد لله/ کارت چطور است؟/ دل خواه دل خواه/ يك سنگگ داغ/ قربانت دستت/ باشد سر چشم/ اما به نوبت/ مصطفى رحمن دوست⁵⁸⁰

Fırıncı/ Çalışkan nasılsın?/ Kurban olurum bayım/ Umarım iyisindir/ Teşekkür ederim, buyurun/ Nasılsınız?/ Allah'a şükür/ İşlerin nasıl?/ Arzuya göre, arzuya göre/ Sıcak bir “Nan-ı Seng”/ Efendim eliniz/ Baş göz üstüne hay hay/ Ama sırayla/ Mustafa Rahmandust

Şiirde dilsel öğeler ve imgeler farklı metaforlar arasında bile olsa, kendini tanıtmaya çalışmaktadır.

Süleyman el-İsâ “Ammî Mansûr”, (Mansur Amcam) adlı şiirinde kadim bir meslek erbabını tanıtırken bir çocuğun amcasından oyun oynayacağı bir ev yapmasını ister. Amca ise, hem becerikli hem de yeğenine karşı cömert ve şefkatlidir:

عَمِّي مَنْصُورُ نَجَّارٌ/ يَضْحَكُ فِي يَدِهِ الْمِنْشَارُ/ يَعْمَلُ يَعْمَلُ وَهُوَ يُعْنِي/ فِي فَمِهِ دَوْمًا أَشْعَارُ/ قُلْتُ لِعَمِّي: عِنْدِي لُعْبَةٌ/ أَصْنَعُ لِي بَيْتًا لِلْعُبَّةِ/ هَرَّ الرَّأْسَ وَقَالَ: أَنَا أَهْوَى الْأَطْفَالَ/ بَعْدَ قَلِيلٍ رُحْتُ إِلَيْهِ/ شَيْءٌ خُلُوْ بَيْنَ يَدَيْهِ/ سَوَاهُ عَمِّي مَنْصُورُ/ أَحْلَى مِنْ بَيْتِ الْعَصْفُورِ/ عَمِّي مَنْصُورُ نَجَّارٌ/ يُبْدِعُ فِي يَدِهِ الْمِنْشَارُ⁵⁸¹

Marangoz Amcam Mansur/ Elinde testereyle gülüyor/ Hep şarkı söylerken çalışıyor/ Dilinde hep şiiri var/ Amcam dedim ki: Bir oyunum var./ Oyun için bana ev yap/ Başını salladı ve şöyle dedi:/ Ben çocukları severim/ Bir süre sonra yanına gittim./ Elinde tatlı bir şey var/ Elinde testere iş yapar/ Amcam Mansur.

Her iki şairin çocuğu sosyal yaşantıya hazırlamaya yarayacak hitapları şiirlerine aldığını görmekteyiz. Rahmandust, yörenin sembolü olan “nan-ı sengek” ekmeğini şevkle yapan bir meslek sahibini ve İran’ın yöresel ekmeğini anarak yeni nesilleri emekle tanıştırtırken, Süleyman el-İsâ’da Arap toplumundaki zanaat erbabına olan rağbeti ve çocuk edebiyatında gerçek hayattan alınan yaşam örneklerinin çocuk edebiyatındaki görünümünü yansıtmaya çalışmıştır.

⁵⁸⁰ Mustafa Rahmân Dust, *Nesîm-i Nanva*, Kanun-u Pervereş-i Fikri-yi Kudekan ve Novcevanan, (Tehran: 1385/ 2006), 13.

⁵⁸¹ Süleyman İsa, *Divânü'l-Etfâl*, 11.

Çınaroğlu, “Bir öğretmenim olmalı” adlı şiirinde bir mesleğin özlemini çekmektedir:

Bir öğretmenim olmalı/ Yeri, göğü, toprağı, taşı./ Bir öğretmenim olmalı/ Bulutu, yağmuru, denizi, balığı, ağacı./ Bir öğretmenim olmalı/ Yılanı, akrebi, mikrobi, çıyanı./ Ateşi, depremi, girdabı, seli, tufanı./ Dostu, dost olmayan./ Bir öğretmenim olmalı/ Kimim, neyim, nasılım?/ Bir öğretmenim olmalı/ Nasıl olmalı bu dünya?/ Ayla Çınaroğlu⁵⁸²

Öğretmen Şiirinde ise yazar, çocuğun kendisini ve dünyasını tanıması, anlaması ve doğru yaşaması için öğretmene ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir. Öğretmen, onun hem içsel duygularının dinginliğinin hem de modern dünyada doğru bir yönde yürümesinin klavuzluğunu yapar. Zira çocuğun yaşamı tanımadan, anlamadan, sorularına cevap bulamadan yaşaması, onun geleceği için fayda sağlamaz.

4.8.5. Misafirperverlik -İkram-Komşuluk

Huşeng Kirmânî: “Kıssahâ-yi Mecîd” adlı hikâyesinde bir kültürel davranış olan misafirperverlik konusunu işler. Hikâyenin kahramanı Mecid, arkadaşı İbrahim’e yöreye ait “Fâlûde” (İran’a özel meyveli, sütlü ve nişasta şehriyeli bir dondurma türü) ısmarlamak ister:

گفتم : ابراهيم بریم باهم فالوده بخوریم مهمان من باش!

اول تعارف کرد که نمی خواهد مزاحم باشد، ولی پایی اش شدم و گفتم: وحتما باید بریم وفالوده بخوریم، اگر نیایی نارحت می شم!⁵⁸³

Dedim ki, “İbrahim gel beraber fâlûde (İran’a has bir dondurma) yiyelim. Benim misafirim ol!” Önce taaruf yaptı (rahatsızlık vermek istemedi). Ancak, ısrar ettim ve: “Mutlaka fâlûde yemeye gitmeliyiz. Eğer gelmezsen rahatsız olurum!” dedim.

İran kültürünün sembolü olan “Fâlude” tatlısıyla misafirini ğairlamak isteyen Mecid ve arkadaşı İbrahim’in benzer durumuna Arap hikâyelerinde de rastlarız:

Ya’kûp eş-Şârûnî: “Sultân’un Li Yevmin Vâhid” (Bir Günlük Sultan) Misafire nezaketli davranışın benzer bir örneği Şârûnî’nin hikâyesindeki cömert tüccar Ebû’l-Hasan’ın bir tebdil-i kıyafet etmiş Sultan’ı evinde ağırlayışı sonrası

⁵⁸² Ayla Çınaroğlu, Resimler: Mustafa Delioğlu, *Şiir Gemisi*, 13. Baskı, (İzmir: TUDEM, 2016), 8.

⁵⁸³ Kirmânî, A.g.e., 55.

meydana gelen olaylarla örlüdür. Bu ağırlayış ve ikram Ebû'l-Hasan'ın bir günlük sultan tahtına oturmasına sebep olur.

وَفَجَّءَهُ السُّلْطَانُ الْمُتَخَفِّي بِشَابٍ وَسِيمٍ يَتَقَدَّمُ نَاحِيَّتَهُ وَ يَقُولُ فِي تَرْجِيْبٍ: هَلْ يَتَقَضَّلُ سَيِّدِي فَيُشْرِفُنِي الْيَوْمَ بِتَنَاوُلِ الْعِشَاءِ مَعِي؟ قَضَى السُّلْطَانُ الْمُتَخَفِّي فِي مَلَابِسِ الثُّجَارِ أَمْسِيَّةً رَاءِعَةً مَعَ أَبُو الْحَسَنِ، تَنَاوَلَ خِلَالَهَا السَّمَكَ الْمَشْوِيَّ الَّذِي وَ تَدَوَّقَ أَهْلَى أَنْوَاعِ الْحُلُوى وَ الْفَاكِهَةِ وَ الْمَرْطَبَاتِ،⁵⁸⁴

Birden yakışıklı delikanlı, kılık değiştirmiş olan padişahın önüne çıktı ve onu hoş bir şekilde karşıladı: “Efendim lütfen bugün beni onurlandırır mısınız? Benimle akşam yemeğini yer misiniz?” Tüccar kılığına giren padişah, Ebu'l-Hasan ile muhteşem bir akşam geçirdi. Bu sırada en lezzetli tatlıları, meyveleri, içecekleri tattı ve ızgara balık yedi.

Muzaffer İzgü: “Anneannemin Konuk Kedisi” adlı hikâyesinde ise, misafirperverlik olayını Türk geleneğinde komşuluk ilişkilerini anlatmaktadır. Hikâyenin kahramanlarından olan Metin, anneannesiyile zaman geçirmekte, onun tecrübelerinden yararlanmakta ve onun ikram severliğini şöyle anlatmaktadır:

“Apartmanımıza kim taşınırsa, anneannem, kamyonu ve taşıyıcıları görür görmez hemen hazırlığına başlar. Karşı apartmana taşınanlar içinde hemen aynı şeyi yapar. Büyük tencerede suyu haşlar ve içine makarnayı salar. Başka bir tencerede de tarhana çorbasını hazırlar...⁵⁸⁵ taşınma işi biter bitmez yeni taşınanların kapısını çalar ve: “Hoşgeldiniz yeni komşular! Şimdi yorulmuşsunuzdur, yemek yapamamışsınızdır, buyrun afiyetle yiyin, der... Anneannem hep: -O yorgun insanlara bu makarna ve tarhana çorbası var ya, lokum gibi gelir lokum. Hiç unutmazlar bu yedikleri yemeklerin tatlarını, der....⁵⁸⁶

.... Anneannem, o yorgun insanların yüzlerindeki mutluluğu görmek için hiç üşenmez. Yorulmuş, soluk soluğa kalmış anneler, babalar, çocuklar, çokiye biliyorum ki, biz oradan ayrılır ayrılmaz yemeklerin başına üşüşüyorlardır. Anneannem hep:

-Komşu komşuya her zaman yardımcı olmalıdır, der.⁵⁸⁷

⁵⁸⁴ Ya'kûb eş-Şârûnî, *Sultânun Li Yevmin Vâhid*, Rusûm: Tamer eş-Şârûnî, (Kahire: Dâru'l Maârif, (el-Mektebetu'l- Hadrâ li'l-Etfâl, 2008), 11-12.

⁵⁸⁵ Muzaffer İzgü, *Anneannemin Konuk Kedisi*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2003), 7.

⁵⁸⁶ İzgü, A.g.e., 7.

⁵⁸⁷ İzgü, A.g.e., 8.

Her üç edebiyattan verilen örneklerde doğu toplumlarının temel kültür ve göreneklerinden olan, buyur etme, ağırlama, ısmarlama, davet etme, sofraya kurma, saygı gösterme, yardım etme, sofraya gönderme gibi benzer özellikler sergilenmiştir. Bu değerlerin çocuk edebiyatına katılımıyla kültürel birlikteliğin sınırları aşılmıştır denebilir.

4.8.6. Anne Sevgisi

Anne sevgisi bütün milletlerde kutsal sayılan kültürel bir değer ve özel bir duygudur. Fars edebiyatından Mustafa Rahmandust “Misli Mâhe” adlı şiirinde anneyi aya benzetmekte ve onun sevgisinin çocuk kalbinde ne denli özel bir yeri olduğunu ifade etmektedir:

مثل ماهه/ مامان من خوشگیله/ مثل ماهه/ به طوله نور/ توي شب سیاهه/ اگر نباشه/ خونه سوت و کوره/ سیاهه شب/ خنده از اینجا دوره/ وقتی باشه/ خورشید خونه ماست/ خنده کجاست؟/ روی ابای باباست⁵⁸⁸

Ay Gibi/ Annem güzeldir/ Ay gibi/ Bir nur hüzmeleri var/ Gecenin siyahlığında/ Onun ıtır olmasa/ Ev boş ve sessiz olur/ Gece karanlık/ Kahkahadan mahrum olur/ O geldiğinde/ Güneş bizim evimize doğar/ Tebessüm nerede?/ Babamın dudaklarının/ üstünde/ Mustafa Rahmandust

Mehâ Dâvûd: “Kasîdetu’r-Rahme” Rahmandust’un anlattığı anne, Arap edebiyatında şair Mehâ Dâvûd’un “Kasidetü’r-Rahme” (Rahmet Şiiri) şiirinde geçen anneye benzeşmektedir. Şair, anne sevgisini doğaya benzetir ve annenin vatan kadar cömert, verimli, şefkatli ve koruyucu bir barınak olduğunu söylemektedir.

قصيدة سيدة الرحمة/ أمي يا قمر من نور/ بمداهم الأفلاك تدور/ ماما لحن خلو دافيء/ في جبهتها بحر الأليء/ قطفت من شجر البستان/ زيثونا، تينا، رمان/ حاكث فستانا قد أوران/ من ورد، جوري زنبق/ حين مشيت قد كان يطير/ حلقنا مثل عصافير/ في مقلتها درب أخضر/ في كفيها وطن أزهر/ في يسراها تحيل نجما/ لنضيء دروب الأمان/ وبئمنها تزرع قمحا/ لتطيب قلوب الأطفال/ أمي وطن للأجيال.⁵⁸⁹

Rahmet hanımefendi şiiri/ Anneciğim ey ay ışığı/ Senin etrafında felekler döner/ Anne, sıcak, tatlı bir melodi/ Alnında deniz incileri var/ Bahçeden koparılan meyve/ Zeytin, incir ve nar/ Yapraklardan bir elbise dikti/ Gül ve zambak çiçekleri/ O yürürken uçuyordu/ Serçeler gibi yemin ettik/ Göz bebeğinde yeşil bir yol/ Ellerinde çiçek açan bir vatan/ Sol elinde bir yıldız tutar/ Umut yollarını aydınlatmak için/ Sağ

⁵⁸⁸ Mustafa Rahmandust, *Bâğ-i Sitârehâ*, Kanun-u Perverş-i Fikri-yi Kudekan ve Novcevanan, (Tehran: 1356), 35.

⁵⁸⁹ Divân-u Tufelena Kasidetu Seyyidetu’r-Rahme, Mehâ Dâvûd, Üsâme Dergisi, Sayı: 833, Tışrinel Evvel, (2022), 8-9.

eliyle de buğday eker/ Çocukların kalbini yumuşatmak için/ Annem nesiller boyu vatandır.

H. Lâtif Sarıyüce: “Annelerin en güzeli” Türk edebiyatında da durum farklı değildir. H. Lâtif Sarıyüce, Rahmandust’un ve Mehâ Dâvûd’un vatana benzettiği annesini güneş yüzlü olarak vasıflandırmaktadır:

*Annelerin en güzeli/ Sensin benim canım annem/ Ilık esen bahar yeli/ Sensin benim güzel annem/ Güneş yüzlü altın kalpli/ Ağır başlı tatlı dilli/ Meleklerin eşi sanki/ Sensin benim güzel annem/ Açan çiçek çağlayan su/ Gülümseyen engin duygu/ Evimizin mutluluğu/ Sensin benim güzel annem*⁵⁹⁰

Her üç şiirde anne sevgisi, özeldir. Vatan kadar aziz, bağ bahçe kadar huzurlu, ay, güneş ve gökyüzü kadar ulaşılmazdır. Anne sevgisi, çocuğu sevince boğan bahara, ona serinlik ve yaşam enerjisi veren çağlayan suya ve güneş melek gibi imgelere benzetilerek ondaki eşsiz duyguların çocuk ruhunu besleyen bir manevi gıdadır.

4.8.7. Sinema, Hat Yazısı, Bisiklet

Huşeng Kirmânî, “Şomaki Garibe Nistîd” hikâyesinde kahramanı Huşeng’e hayatında ilk defa izlediği okulun bahçesine kurulan sinemaya hayranlığını anlattırırken, Tağrid en-Neccâr, torunu Mecid’e ninesinin sporcu göstermesini ve ondan bisiklet binerek sokaklarda, parkta sürmesi, hatta ekmek almaya bile bisikletle gitmesi, bisiklet yarışına katılmaya heves etmesi insana “Azmin elinden hiçbir şey kurtulmaz” sözünü hatırlatmaktadır:

صدای بلند و کلفتی از قیف بزرگ توی آبادی می پیچد: آهالی محترم، امشب در مدرسه سینما است. بیایید سینما ببینید! نمی دانم سینما چیست؟ خیلی ها نمی دانند. شب همه بچه ها با پدر و مادر و خواهر و برادرشان جمع می شوند. توی حیاط چهار زانو می نشینیم. همه هستند عمو ابرام هم هست. چیقش را جاق می کند و می رود نزدیک پرده ای سفید رنگ که روی پایه هایی است می نشیند. مدیر مدرسه با ترکه بچه های شلوغ کن را می زند و از آهالی ما خواهند که عقب تر بنشینند. جعبه ای می آورند و با فاصله ی دورتر، رو به روی پایه ای می گذارند... نوشته ای روی پرده می آید: علیمراد مستراح... تا می آیم علیمراد مستراح را هجی می کنم و بخوانم، نوشته از روی پرده می رود، مدیر بلند می خواند: علیمراد مستراح می سازد... که همه بفهمند. خیلی ها سواد ندارند.⁵⁹¹

⁵⁹⁰ H. Latif Sarıyüce, OKULÖNCESİ TR NET, <https://www.okuloncesitr.net/anneler-gunu-siirleri/>, Erişim tarihi: 29.09.2023.

⁵⁹¹ Huşeng Murâdî Kirmânî, *Şomâki Garibe Nistîd*, (Tahran: Moîn, 1384/2005), 108-109.

Köydeki büyük bir huniden yüksek bir ses yankılanır: “Sevgili hemşehrilerim bu akşam okulda sinema var. Gelin sinemayı izleyin! Sinema nedir bilmem ben! Birçoğu da bilmiyor. Akşam tüm çocuklar ebeveynleri ve kardeşleriyle toplandılar. Avluda çömelmiş oturuyoruz. Herkes orada. İbrahim amcam da orada, şapkasını çıkarıp ayaklığı olan beyaz bir perdenin yanına oturuyor. Okul müdürü çocuklara çubukla vuruyor ve ahaliden geride oturmalarını istiyor. Bir kutu getirip biraz uzaktaki bir direğe bağlıyorlar... Perde üzerinde bir yazı beliriyor: “Ali Murad Mustarah”... Ben Ali Murad Mustarah diye heceleme yapana kadar yazı ekrandan siliniyor. Müdür herkes anlasın diye yüksek sesle: “Ali Murad ‘Tuvalet Yapıyor!’” şeklinde okuyor. Birçoğu okuma yazma bilmiyor.

Tağrid En-Neccâr: “Ceddetî Nefise” adlı hikâyesinde torunu ile büyükannesinn birlikte geçirdikleri eğlenceli zamanlar, torunların hissettiği neşe, eğlence ve mutluluk anlatılıyor. Macid annesinin işi nedeniyle büyükannesiyle geçirdiği o gün büyükannesinin sanatçı yüzüyle tanışmaktadır:

وَضَعْنَا اللَّوْحَاتِ فِي السَّيَّارَةِ جَدَّتِي الْقَدِيمَةَ وَالْطَّلَقَنَا إِلَى مُتَخَفِ الْفُنُونِ. فِي مُتَخَفِ الْفُنُونِ عَرَفْتُنِي جَدَّتِي عَلَى الْمُدِيرِ قَاءً لَ: هَذَا حَبِيبِي مَاجِدٌ سَيُصْبِحُ فَنَّا مِثْلَ جَدَّتِهِ عِنْدَمَا يَكْبُرُ، أَلَيْسَ كَلَّا لَكَ يَا مَاجِدُ؟ قُلْتُ: لَا أَدْرِي سَأَصْبِحُ طَيَّارًا أَوْ لَا. ضَجَّكَ الْمُدِيرُ وَقَالَ: أَهْلًا بِكَ يَا حَالٍ يَا مَاجِدُ. ... التَّفَقُّتُ لِيَّ وَقَالَتْ بِحَمَاسٍ: هَذَا أَبُو سَلِيمٍ، صَاحِبُ الدُّكَّانِ الْخُرْدَةِ فِي الْبَلَدِ. اتَّصَلَ لِيَقُولَ لِي إِنَّ شِجْنَةً جَدِيدَةً مِنَ الْخُرْدَةِ الْجَدِيدَةِ وَصَلَتْهُ الْبَارِحَةَ، سَأَلْتُ بِاسْتِعْزَابٍ: مَا مَعْنَى خُرْدَةٍ يَا تَيْتَا؟ قَالَتْ جَدَّتِي: إِنَّهَا أَشْيَاءٌ قَدِيمَةٌ وَبَعْضُهَا مُكَسَّرٌ، أَشْتَرِيهَا مِنْ أَبِي سَلِيمٍ، وَأَحْوِلُهَا إِلَى قِطْعٍ قَتِيئَةٍ مَرَسَمِي. أَسْرَعَ حَبِيبِ قَلْبِي حَتَّى تُسَاعِدَنِي فِي الْإِخْتِيَارِ.⁵⁹²

Levhaları anneannemin eski arabasına koyduk ve sanat müzesine gittik. Sanat Müzesi’nde büyükannem beni müdürle tanıştırdı ve şöyle dedi: “Bu torunum Macid, büyüyünce büyükannesi gibi bir sanatçı olacak, değil mi Macid? Dedim ki: “Bilmem, önce pilot olayım da...” Müdür güldü ve “Ne olursan ol yine de hoş geldin Macid!” (Ninem) bana döndü ve heyecanla şöyle dedi: “Ebu Salim, dün yeni bir hurda sevkiyatının geldiğini söylemek için aradı, o bu şehirdeki hurdacı dükkanının sahibidir.

Muzaffer İzgü’nün, “Anneannem Bisiklet Yarışçısı” hikâyesinde ise Metin, modern yaşama özenerek bisikletle kırlara gzmeye gitmek isteyen anneannesini anlatmaktadır:

⁵⁹² En-Neccâr, Rusûm: Maya Fidâvî, *Ceddetî Nefise*, (Ürdün: Dâru’s-Salvâ, 2012), 14-15, 16.

Yemekten sonra anneannem: -Haydi bakalım Metin, ilk ders için balkona çıkalım, deyince, babam şaşkınlıkla sordu: “Balkonda bisiklete mi bineceksin Metin? dedi. -Yooo anneannem binecek, dedim⁵⁹³...Anneannem iki gün içinde bisikletin üzerinde durmasını iyice öğrenmişti. -Başarıyorum, öğreniyorum, diye bağıırıyordu. Bekçi hâlâ: “Bir yerini kırmama az kaldı hanım, diyordu. Anneannem, hiç düşünmeden parkı dönünce, en çok park bekçisi alkışlıyor ve: “Bravo Hikmet hanım, bisiklet yarışçısı Hikmet Hanım”, diye bağıırıyordu.⁵⁹⁴

Huşengin hayatında ilk seyrettiği sinema filmi, Macid’in sanatçı büyükaanesiyle yaşadığı sanatsal faaliyetler ve Metin’in anneannesi ile bisiklet sürmesi, çocuk edebiyatına sanatın ve modernitenin yerleştiğini göstermektedir. Her üç edebiyatta benzer eğilimlerin benzer şekillerde işlendiği söylenebilir. Modernite, insan yaşamını kolaylaştıran ve keyiflendiren teknik özelliklere sahiptir. Bilim adamlarının buluşları, şair ve yazarların gözlemleriyle edebiyata konu olmuştur. Her ne kadar kurgu ve hayallerle şekillense de, edebiyat gerçek yaşamdan beslenmekte ve bir sinema perdesi gibi yaşantıları okuruna aksettirmektedir. Çocuk edebiyatına renk ve heyecan getiren modern yaşamın, çocukta yaratıcı düşünme ve hayal kurma becerisi sağlama gibi hedefleri vardır.

4.8.8. Çocuk ve Gelenek: Bayram ve Bayramlık

Bayramlar, ulusların sevindiği ve yaşamlarına özen gösterdiği kutsal zamanlarıdır. Bu özel günlerde, birçok toplumlarda yoksullara yardım edilerek gönülleri alınır. Huşeng Murâdî Kirmânî “Kıssahâ-yi Mecîd” Mecid’in öğretmeni adet ve geleneklere bağlı, yardımsever bir insandır. Öğrencilerinin öz milletinin değerlerini ve kültürünü tanımaları için onları şöyle uyarmaktadır:

بچه ها عید داره نزدیک می شه، عیدی مش رضا یادتون نره. روز شنبه که به مدرسه می آید به اندازه ای که دستتون می رسه، برایش عیدی بیارین⁵⁹⁵

Çocuklar, bayram yaklaşımakta. Meşhed Rıza için bayramlığı unutmayın. Cumartesi günü okula gelirken elinizden geldiğince ona bayramlık getirin!

⁵⁹³ Muzaffer İzgü, *Anneannem Gelin Oldu*, (Ankara: Bilgi Yayınevi Çocuk Kitaplığı, 10. Basım, 2009, 112.

⁵⁹⁴ İzgü, A.g.e., 118-119.

⁵⁹⁵ Kirmânî, *Kıssahâ-yi Mecîd*., 225.

Huşeng Kirmânî'nin kültürel bir adeti uygulamak için Mecid'in öğretmeni, bayram nedeniyle mahallenin fakir bir sakinine çocuklara toplumsal yardımlaşmayı teşvik eden bu güzel davranışı sergilemektedir. Ancak, Mustafa El-Cemaleddin “Haza Huve'l-Îd” (Bu Bayram) adlı şiirinde bayramın bayram olmadığını, bayramsevincini yaşayamayan insanların dramına dikkat çekmektedir.

Mustafa El-Cemaleddin⁵⁹⁶ “Hâ Huve'l-Îd” (İşte Bu Bayram) adlı şiirinde kimi topraklarda bayram tanınmaz bir gün haline geldiğini söylemektedir. Şair, doğu toplumlarının inanç birliği ve beraberliğinin sembolü olan bayram gününü, buruk ve hüzünlü bir dille anlatır.

هَذَا هُوَ الْعِيدُ، أَيْنَ الْأَهْلُ وَالْفَرَحُ / ضَاقَتْ بِهِ النَّفْسُ، أَمْ أَوْدَتْ بِهِ الْفَرَحُ. / وَأَيْنَ أَحِبَّائُنَا ضَاقَتْ مَلَامِحُهُمْ / مَنْ فِي
الْبِلَادِ بَقِيَ مِنْهُمْ، وَمَنْ نَزَحُوا؟⁵⁹⁷

Bu bayram, aile ve neşe nerede?/ Ruhu sıkıntılı mı, yoksa ülser mi onu ele geçirdi?/ Işıltıları kaybolan sevdiklerimiz nerede?/ Ülkede kim kaldı, kim vatanından edildi?

Iraklı şair, Mustafa El-Cemaleddin, bayramı umutsuz ve acı dolu bir yürekle karşılar. Bayramda sevdiklerinin yüzünde gülücükler yoktur. Zulümlerin sıkıntıların acıları aralarında çoğunluğu çocuk olan kimseleri hasta etmiştir. Şair, bu bayramda vatanında yerinden yurdundan kovulan kişiler adına merakla soruyor. İmgesel vurgular ve toplumsal mesajlar içeren şiirin, Arap halklarının büyük bir kısmının bayram seyrân demeden uğradığı tecrit ve zulümlere dikkat çekmek için yazılmış olduğu görülmektedir.

Gülten Dayıoğlu: “Fadiş” Türk edebiyatında Gülten Dayıoğlu ise, Fadiş romanında 29 Ekim Cumhuriyet bayramını konu aldığı bayram sevinci ve kutlaması yukarıda verdiğimiz örneklerden farklı olarak resmi bir bayramdan bahsetmektedir:

29 Ekim günü kasabadan kaymakam geldi. Köylü o gün iki bayramı birden yapıyordu. Köy meydanında toplanıldı. Kaymakam, köylüleri öven bir konuşma yaptı. Öğrenciler, marş ve türküler söylediler. Köy imamı, çocuklara avuç avuç

⁵⁹⁶ Mustafa Cemalüddin, 1927’de Irak’ın güneyinde bulunan Nasriyye köyünde doğdu. Dindar bir aile yetişen şair, Necef’te eğitimini tamamladı. 1979’da Irak’ta doktorasını tamamladı.

⁵⁹⁷ İzzeddin Ferhat, “el-Îdu Fî Uyûniş-Şuârâ”, Saydu’l Fevâid, <http://saaaid.org/mkatarat/eid/36.htm>, Erişim tarihi: 1.10.2023.

yemiş dağıttı. İbir, davulla oyun havaları çaldı. Köy delikanlıları oynadılar, sonra okula gidildi...⁵⁹⁸

Şiirlerde üç farklı bayram ortamı yaşanmaktadır. Birinde geleneksel bağların kuvvetlendiği bir bayramın yardım severliğinden, birinde bayramın bayramlıktan uzak olduğu esaret sayılabilecek hüznün dolu sürgün ya da mutsuz bir tahakküm altında geçen bayramdan, diğerin de köylerine gelen kaymakam beyin karşılandığı 29 Ekim kutlamasında çocuklara avuçla dağıtılan yemişlerden, çalınan davuldan ve eğlanceli törenlerden bahsedilmektedir.

Samed Behrengî “Yek Helû Hezâr Helû” adlı hikâyesinde şeftali yetiştiren bahçıvanın, ağaçlara kurumasınlar diye nazar ayeti asmasını yöresel bir inanış olarak yansıtırken, Arap edebiyatında Ya’kub eş-Şârûnî, “Hâtemu’s- Sultân” adlı hikâyesinde padişahın konağının dibinde her şafak vakti kuyumcu Merzuk’un ettiği tılsımlı duanın tesirinden ve onu idamdan kurtarışından bahsetmektedir:

دور گردن هر دو درختی روی تخته پاره های روی آیه ئ ان یکاد بودند که چشم زخم نخوردند⁵⁹⁹

“Her iki ağacın boyun çevresine de göz değmesin diye tahtaların üzerinde (Ve in yekadu)⁶⁰⁰ ayeti yazılıydı.”

Ya’kub eş-Şârûnî: “Hâtemu’s- Sultân” Padişahın sarayındaki odasında işittiği bu duadan rahatsız olması sonrası verdiği kararı, Merzuk’u bu duadan geri çevirmeye yetmemiştir:

يَا فَتَّاحُ يَا عَلِيمُ يَا رَزَّاقُ يَا كَرِيمُ، قُدْرَتُكَ يَا رَبُّ كَبِيرًا..وَعَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا..حَتَّى إِذَا سَقَطَ شَيْءٌ فِي الْبَحْرِ فَقُدْرَتُكَ تُعِيدُ إِلَى الْبَرِّ..⁶⁰¹

“Ey (sırlı ve zor kapıları) Açan, Ey Bilen, Ey Kerim, Ey Rabbim, senin kudretin büyüktür ve her şeye kadirdir... Denize bir şey düşse bile, senin kudretin onu bulur ve karaya geri döndürür...”

Gülten Dayıoğlu: “Fadiş”, Dayıoğlu ise, padişahın aksine romanında Fadiş’e sevdiklerini kaybetmemesi için samimiyetle Allah’a dua ettirmekte ve böylece

⁵⁹⁸ Gülten Dayıoğlu, *Fadiş*, 24. Baskı, (İstanbul: Altın Çocuk Yayınları, 2000),137.

⁵⁹⁹ Behrengî, “Yek Helû Hezâr Helû Târih-i Edebiyât-i Kûdekân”, 1. <http://samadbhehrangi.com/books/1holoo1000holoo%28samadbhehrangi.com%29.pdf>, Erişim tarihi: 15. 05. 2023.

⁶⁰⁰ Kalem suresi 4. Ayet. Hadisi şerife göre bu ayet bir kimseye okunursa, onu nazardan korumaktadır.

⁶⁰¹ Ya’kub eş-Şârûnî, *Hâtemus’-Sultân*, Mektebetü’l-Hadrâ Li’l-Etfâl, 7. Baskı,(Mısır: Dâru’l-Maârif, 1997), 1.

içindeki korkularını açığa çıkarmaktadır. Köyde Fadiş ve kardeşlerine namaz kılmayı öğreten Zehra kadın da dini bütün bir kadındır.

Öğleyin eve döndüler. Abdest alıp namaza durdular. Zehra kadın, öğle namazının sayısını, kılınış şeklini, bir bir anlatıyor, onlar da kılıyorlardı. Sıra duaya gelince, ellerini göğşe doğru kaldırıp avuçlarını açtılar. Dudaklarını kımıldatarak duaya başladılar. Zehra kadın, Fadiş'e sordu: -Dua ederken neler söylüyorsun Fadiş? -Hiç, dedi. Anamı öldürme, teyzemi, Bekir ağamı, Hasan'ı, beni öldürme diyorum, dedi.⁶⁰²

Toplumun temel dinamiklerinden olan inanışlar ve ibadetler, edebiyatın kültürel profilinde sık sık ortaya çıkarılmaktadır. İnsanın inanma ihtiyacı devam ettiği sürece, bu tabloların yazarlar tarafından aktarılacaktır. Söz konusu her üç eserde sergilenen inanışların çocuk edebiyatında sosyokültürel değerleri temsil ettiği söylenebilir.

Ağaç kültüne çaput bağlama, İslam öncesi Şaman dininden gelen bir hurafe inançtır. Şamanizm, İslam Türklerde Şaman kültüründen gelen bir inançtır. Fakat, bu inanç İslamiyet sonrası, Hıdır Ellez adetindeki gibi İslami versiyonla yani ayetler ve hadislerin ağaca dilekle bağlanma eylemi şeklinde ortaya çıkmıştır. Türk Halk edebiyatı içerisinde anılan diğer çocuk edebiyatı örneklerinde bu örneğe sıkça rastlıyoruz. Çocuk edebiyatı örneklerine yer veren Türk edebiyatına baktığımızda tarih boyunca benzerliklerin farklılıklardan daha fazla olduğunu gördüğümüz gibi, çocuk edebiyatı örneklerinde de Türk ve Fars edebi benzerliklerinin Arap edebiyatına göre daha çok olduğunu görebiliriz.

4.8.9. Çocuk ve Okul Hayatı

Modern insan yetiştirmenin göstergesi olan “okul”ın çocuk edebiyatında işlenişi eğitimin bir parçası haline gelmiştir. Okula giden çocuk modeli, okul öncesi ve sonrası dönem çocukları için örnek bir yaşantı modelidir. Çocuk için okul, güvenli yuvası ve ilim yolunda sırdaşıdır. Öğretmeniyse anne-babası gibi onu seven, düşünen, fedakâr bir bilge insandır.

Şair, Efsâne Şa'bân Nejâd, “Râh-i Medrese” (Okul Yolu) adlı çocuk ve eğitim birlikteliğini dile getirdiği şiirinde çocuğun kültür ocağı olan okulun yolunda

⁶⁰² Dayıoğlu, *Fadiş*, 104.

duyduğu sevinç ve heyecana işaret ederken, Süleyman el-İsâ, eğitimi Arap kültür ve kimliği ile ilintilemekte ve Arapça dilinin özelliğini övgü ile ön plana çıkarmaktadır:

Efsâne Şa'bân Nejâd, “Râh-i Medrese” (Okul Yolunda) adlı şiirinde okul yaşamını ve annesinin ona gösterdiği özeni anlatmaktadır:

راه مدرسه/ باز هم موی مرا/ مادرم شانه زده/ روی پیراهن منقش پروانه زده/ مادرم داده به من// کیف زیبای مرا/ هست امروز قشنگ/ همه چیز همه جا/ پدرم باز مرا/ می سپارد به خدا/ می کشد بر سر من/ دست پر مهرش را/ روی لبهای همه/ خنده مهمان شده است/ موقع رفتن من/ به دبستان شده است.⁶⁰³

Okula giderken/ Annem yine saçlarımı/ taramış/ Gömleğimin üstüne kelebek resmi işlemiş/ Annem bana verdi/ Benim güzel çantamı/ Bugün güzel dir/ Her şey her yer/ Babam yine beni/ Allah'a emanet etti/ Başımı okşadı/ Şefkatli eliyle/ Benim gittiğim yer/ Okul olmuş.

Süleyman el-İsâ: “Ehlâ Luğatî” Şair, şiirinde kültürel zenginliklerin başında gelen dilin insan için ne anlama geldiğini ifade eder. Dillerin en tatlısı olarak yorumladığı Arapça'nın ilim dili, verimli bir ağaç, nağme, akan bir şelale, engin bir ilim, keskin bir kılıç ve her yeri saran bir koku olduğunu beyan etmiştir:

أَحْلَى لُغَتِي/ هَذَا صَفِي/ هَذِهِ كُنْبِي/ تَشْرُقُ فِيهَا/ شَمْسُ الْعَرَبِي/ أَهْلًا أَهْلًا/ يَا مَدْرَسَتِي/ هَبَّا نَقْرَأْ/ أَحْلَى لُغَتِي/ نَسْتَبْرِ مَعَهَا/ نَحْلُو مَعَهَا/ لُغَتِي الْفُصْحَى/ مَا أَرْوَعَهَا/ لُغَتِي شَجَرَةٌ/ تَنْمُو أَبَدًا/ أَنَا أَتْلُوها/ لَحْنًا عَرْدًا/ لُغَتِي عِلْمٌ/ لُغَتِي شِعْرٌ/ نَهَا السَّيْفُ/ وَمِنْهَا الْعِطْرُ/ يَا شَلَالُ/ الزَّمَنُ الْآتِي/ مِثْلَكَ لُغَتِي/ تَنْبُضُ حَيَاتِي⁶⁰⁴

Dilim en tatlıdır/ Bu benim sınıfım/ Bu benim kitaplarım/ Orada doğuyor/ Arabın güneşi/ Merhaba Merhaba/ Ey okulum/ Haydi okuyalım/ Dilim dillerin en tatlısıdır/ Onunla anlaşırsınız/ Dilim Fushadır/ O ne harikadır/ Dilim bir ağaçtır/ Hiç büyümeyen/ Onunla okurum/ Nağmeyle şarkıyla/ Dilim ilimdir/ Dilim şiirdir/ Biri kılıçtır/ Biri kokudur/ Ey akan şelale/ Gelecek zaman/ Senin gibi dilimdir/ Hayatımın nabzı.

Her iki şiirde, çocuğun kültürlenmesi söz konusudur ancak, öncekinde çocuğun ev ve okul uyumu söz konusu iken, sonraki örnekte çocuğun kültürel kimliği olan dili ve okul ilişkisi betimlenmektedir. Türk edebiyatına geldiğimizde ise; Şerif Ertuna'nın “Okul Yolunda” adlı şiirinde yukarıda geçen temalarda başka

⁶⁰³ *Arvîn Farsî Evveli Debistân Samân-i Pejûheş ve Bernâmerizî-yi Âmuzeşi*, (Tahran, 1400), 11.

⁶⁰⁴ Süleyman el-İsâ, *Divânu'l-Etfâl Kitâbatî Li'l-etfâl*, MBI FOUNDATION el-Müessesetü'r-Raiye, Beyrut, Lübnan, 21.

okulun çocuğa gelecek sunduğu, dünyaları keşfetmenin yolunun okula gitmekle öğrenileceğini, büyük düşlerin onda kurulacağı ve mutlu gülüşlerin okul okulsıralarında bulunduğunu dile getirmektedir:

Şerif Ertuna: “Okul Yolunda” Şair, çocuğun okul güncesini dile getiren şiirde okul yolunda duyulan heyecanı ve okulun çocuğun dünyasına getirdiği kültüre işaret etmektedir:

*Okul Yolunda/ Umutlar yürür/ Okul yolunda/ Yarınlar büyür/ Okul yolunda/ Kitap elimde/ Okul dilimde/ Düşüm düşüncem/ Okul yolunda/ Minik başımda/ Birkaç yaşıma/ Dünyalar sığar/ Okul yolunda/ Küçüktür yaşım/ Büyüktür düşüm/ Benim gülüşüm/ Okul yolunda/ Düşünemezdim/ Konuşamazdım/ Okuyup yazdım/ Okul yolunda/ Yürürüm şimdi/ Yarın koşarım/ Tam olur yarım/ Okul yolunda.*⁶⁰⁵

Şiirde dile getirilen soyut duyguların çocuklara sezdirilmesi söz konusudur. Çocuğun okul yolunda gelişimi, ruhen ve bedenen ilerleyişi örneklerle sıralanmıştır. Okulun çocuğa katkılarını kültürlenmesindeki payına vurgu yapan şairin önceki andığımız şairlerden ayrı olarak maksadı “çocuğun kültürlenmesi” olarak görülmektedir. Şiirlerde günlük hayattan kesitler yer almaktadır.

4.8.10. Çocuk ve Adaletsizlik

Samed Behrengî, “Ulduz ve Kolağhâ” (Uldız ve Kargalar) adlı hikâyesinde Ulduz, anne kargaya neden hırsızlık yaptığını sordururken, Ya’kub eş-Şârûnî, “Sultân’un Li Yevmin Vahid” adlı hikâyesinde sevdiği kızla nişan sözünden dönen babasına ve onunla alay eden arkadaşlarına servetinin bittiği yalanını söyleterek intikam aldırır ve de bunu karganın hırsızlığı gibi mübah gösterir.

اولدوز گفت: ننه کلاغه، دزدی چرا؟ گناه دارد. ننه کلاغه گفت: بچه نشو جانم. گناه چیست؟ این، گناه است که دزدی نکنم، خودم و بچه هام از گرسنگی بمیرند. این، گناه است جانم. این گناه است که نتوانم شکم را سیر کنم. این گناه است که صابون بریزد زیر پای و من گرسنه بمانم. من دیگر آنقدر عمر کرده ام که این چیز ها را بدانم. این را هم تو بدان که با این نصیحتهای خشک و خالی نمی شود جاو دزدی را گرفت. تا وقتی که هر کس برای خودش کار می کند دزدی هم خواهد بود.⁶⁰⁶

⁶⁰⁵ İlköğretim Haftası 5. Sınıf Şiirleri/ Okul Yolunda, <https://dersturkce.com/anasayfa/yazigoster/ILKOGRETIM-HAFTASI-5-SINIF-SIIRLERI-OKUL-YOLUNDA-SIIRI>, Erişim tarihi: 9. 08. 2023.

⁶⁰⁶ Behrengî, *Ulduz ve Kolağhâ*, (y.y., İntişârât-ı Şems, t.y.), 14-15. <http://dl.persianpdf.com/tarikhf>, Erişim tarihi: 3. 08. 2023.

Ulduz bu kez başka bir şey sordu: “Neden hırsızlık yapıyorsun anne karga? Ayıp değil mi?” “Çocuk olma canım, ayıp da ne demek? Ben ve yavrularım açlıktan ölürssek asıl o zaman ayıp ve günah olmaz mı? Yani asıl ayıp aç bırakılmaktır. Asıl ayıp bir yerlerde yiyecek israfı varken aç bırakılmak ve yemek bulamamaktan ölmektir. Yazıktır, ayıp olan budur. Ben çok yaşlıyım. Ulduz, yaşadığım uzun yıllar boyunca çok şey gördüm, geçirdim. Herkesin sadece kendi çıkarlarını düşündüğü bir düzende elbette hırsızlar da olacaktır.”

Ya’kub eş-Şârûnî, *Sultânun Li Yevmin Vahid* adlı eserinde, Arap örfünde nişanlılık olayına değinir. Babası sevdiği kız Necmetüs-Sabah’ı serveti karşılığında zengin tüccara verir. Bu durum, nişanlısı Ebu’l-Hasan’ın intikam planı yapmasına ve olayların kızıışmasına neden olur.

قَالَ نَاقِلُ الْأَنْبَاءِ وَأَفَقَ تَاجِرُ الْمَاسِ إِبْرَاهِيمُ الْبَغْدَادِي عَلَى خُطْبَةِ أَنْتِهِ لِصَدِيقِهِ تَاجِرِ الذَّهَبِ مَنْصُورِ الْمُصُولِي. وَلَمْ يَتَنَذَّرْ أَحَدٌ إِلَى التَّغْيِيرِ الَّذِي طَرَأَ عَلَى صَاحِبِ الْبَيْتِ أَبُو الْحَسَنِ عِنْدَمَا اسْتَوْعَبَ النَّبَأُ... كَانَ يَأْكُلُ لُقْمَةً لَا فَكَنْتَ تَتَوَقَّفُ فِي حَلْقِهِ.. هَتَفَ شَابٌ آخَرُ مَسْتَنَكِرًا فِي مَرَحٍ: يُرَوِّجُ ابْنَتَهُ لِرَجُلٍ فِي عُمُرٍ وَالِدَاهَا! إِنَّهُ يَبِيعُهَا!! وَتَصَاحَكَ الشَّبَابُ. قَالَ حَامِلُ الْأَنْبَاءِ: سَيَدْفَعُ الْمَوْصُولِي مَهْرًا قَدْرُهُ مِائَةُ أَلْفٍ دِينَارًا!... وَفِي غُرْفَةٍ تَاجِلِيَّةٍ أَسْرَعَتْ الْأُمُّ.. سَأَلَتْهُ فِي لَهْفَةٍ: مَاذَا أَصَابَكَ عَلَى غَيْرِ إِنْتِظَارٍ؟ أَجَابَ بَعْظُ: إَصَابَةٌ فِي الْقَلْبِ!... وَبِصَوْتٍ جَرِيحٍ سَمِعَتْهُ يَقُولُ: مَنْصُورُ الْمُصُولِي اشْتَرَى نَجْمَ الصَّبَاحِ. فَوَجَعَتْ وَالِدَتُهُ وَتَوَقَّفَتْ دُمُوعُهَا: تَصَوَّرْتُ أَنَّكَ نَسِيتَهَا! تَتَهَدَّى أَبُو الْحَسَنِ مَتَجَاهِلًا عِبَارَةً وَالِدَتِهِ: وَلَعِبْتُ مَعَ أَصْدِقَاءِ إِنْتَهَتْ. لَنْ أُوَجِّهَ الدَّعْوَةَ لِحَفَلَاتٍ أُخْرَى. سَأُعْلِنُ أَنَّ ثَرَوَتِي قَدْ تَقَدَّتْ.⁶⁰⁷

Haberci, elmas tüccarı İbrahim el-Bağdâdî'nin kızının altın tüccarı arkadaşı Mansur el-Musulî ile nişanlanmasını kabul ettiğini söyledi. Ev sahibi Ebu'l Hasan'daki değişikliği kimse fark etmedi. Haberi duyduğunda bakla yiyordu. Bir lokma adeta boğazına takılmıştı. Bir başka genç alaylı bir haber verdi: “Kızını babası yaşında bir adamla evlendirmek mi? O, kızı satıyor!! Genç sonra güldü. Haberci olan dedi ki: Musulî onun için yüz bin dinar mehir verecekmiş!... Odada annesi oğluna ne oldu diye meraklanmıştı: “Daha önce arkadaşlarından hiç böyle ayrılmadın. Beklenmedik bir şey mi oldu sana?” Oğlu öfkeyle cevap verdi: “Kalp yaralanması!.. Mansur el-Musulî Necmetü's-Sabah'ı satın aldı.” Annesi şaşırıp ve gözyaşını tutarak: “Onu unuttun sanmıştım! Ebu'l Hasan, annesinin sözünü duymazdan gelerek içini çekti: Arkadaşlarla oyunumuz burada bitti. Artık kimseyi eğlentilere davet etmeyeceğim. Servetimin tükendiğini ilan edeceğim!”

⁶⁰⁷ Ya’kub eş-Şârûnî, *Sultânun Li Yevmin Vahid*, Tamer eş-Şârûnî, (Kahire: Dâru'l-Maârif, t.y.), 6-7.

Her iki yazar da kahramanlarına intikam almak için yalan söylemek ve hırsızlık yapmak gibi eylemlerin arka planındaki anlamlara dikkat çekmektedir. Ancak burada ince bir fark vardır. Anne karga yavrularını açlıktan öldürmemek için çalmaktadır. Behrengî, açlığın, işsizliğin ve sosyal adaletsizliğin sebep olduğu hırsızlığa işaret ederken, Şârûnî kızını çok servetli bir elmas tüccarına vererek sözünden dönen babanın adaletsizliğini anlatır. Kalbi yaralı Ebu'l-Hasan'a bu adaletsizliği ve vefasızlığa karşı gizli bir plan kurarak gerçek dostlarını ortaya çıkarmaya karar vermektedir. Dayıoğlu da “Dört Kardeştiler” romanında, bir başka sosyal adaletsizlikten bahsederken muhtarın karısının merhametsiz, yalancı ve iki yüzlülüğünü irdeler:

Gülten Dayıoğlu, “Dört Kardeştiler” adlı eserinde, bir iale sıcaklığından mahrum akalan Feten ve kardeşlerinin hor görüldüğü yaşamlarını, köy yerinde akrabalarının evinde bir sığıntı olarak geçirdikleri acıklı olayları ve onlara yapılan haksız ve zulümkar tavırları anlatmaktadır:

Muhtarın karısı, katı yürekli bir kadındı. Feten iki günde bir ekmek istemeye gidince, öfkesi kabarıyordu. Arada bir muhtarın zoruyla yolladığı yemekler, hep sofradan artanlar oluyordu. Ekmeğin de bayatını, küflüsünü onlara saklıyordu. “Biz devlet miyiz? Böylelerini ancak devlet aylığa bağlar. Oysa Fetengili aylığa bağladın sen” dedi. “Ne aylığı be kadın? Bir kuruş verdiğim yok gariplere!” “Yok bir de para mı verecektin? Para yerine ekmek, yemek veriyoruz...” “Muhtar sözünü kesti: “Yeter! Yeter! Yetimlere, öksüzlere yardım etmek insanlık borcumuz. Bunu kitabımız da yazıyor.”⁶⁰⁸ Ekmek yapacağı gün, Feten okula gitmiyordu... İki kardeş fırın odununu, hamurun suyunu getiriyorlardı. Ekmekler fırından çıkıncaya dek, kadın onları evlerine bırakmıyordu. Evini süpürtüyor, testilerini doldurtuyordu. Sonra da, fırından çıkan sıcak ekmekleri taşıtıyordu. Tam öğle vakti, ellerine bir tane bayat ekmek verip savıyordu. Taze ekmeğin kokusu, akşama kadar burunlarında tütüyordu.”⁶⁰⁹

Farklı olaylar içinde olsa da her üç örnekte de toplumsal huzurun ve adaletin temini için ahlâklı insanların varlığına ihtiyaç hali vardır. Mesela karga aç bırakılmasa hırsızlık yapmayacaktır, Öksüz Feten ve kardeşleri, hakları olana kavuşsa ve muhtarın karısı tarafından hakları gasp edilmese kimseye muhtaç

⁶⁰⁸ Gülten Dayıoğlu, *Dört Kardeştiler*, 13. Basım, (İstanbul: Altın Çocuk Ktaphları, 2000), 90.

⁶⁰⁹ Dayıoğlu, A.g.e., 91.

olmayacaklardır. Ebu'l Hasan, nişanlısının babası sözünden dönmese ve kızını ona verseydi bu kadar olaylara karışmayacaktı.

4.9. Çeviri Yoluyla Dünya Edebiyatından Alınan Ortak İçerikli Metinler

Lafontaine ile günyüzüne çıkan hikayeleri aslında klasik Doğu edebiyatlarında öncesinde görebilmemiz mümkündür. Habib Yağmâyî, Lafontaine'nin "Le Corbeau Et Le Renard" (Karga ve Tilki) adlı fabl şiirini "Rubâh ve Zâğek" adıyla Farsça'ya tercüme ederken, aynı şekilde Arap edebiyatında da "Es-Sa'lebu ve'l-Ğurâbu" adıyla Mısır'lı yazar Muhammed Osman Celâl Arapça'ya çevirmiş ve şiir, Türk edebiyatında da Orhan Veli Kanık tarafından Türkçe'ye çevirilmiştir. Şiirler, çocuk edebiyatında fabl türünün etkinliğini ve çocuklarda öğretim ve değerleri sezinleme yönünden gelişim sağlaması açısından önem arz etmektedir. Tercüme yoluyla Batı edebiyatının etkisiyle gelişen çocuk edebiyatı Meşrutiyet sonrası Faras-Türk ve Arap edebiyatının benzer gelişim sürecinin tercüme aracılığı ile gerçekleştirdiğini göstermektedir.

Karga ve Tilki Hikâyesi

Karga Tilki, her üç edebiyatta da çeviri yoluyla gelmiş olan didaktik yapıya sahip bir hikâyedir. Fabl türünde yazılan bu şiirler, masal tadında çocukların sevdiği kulağa hoş gelen ritmik ifadelerle yazılmıştır.

روبه و زاغ/ زاغی قالب پینیر را دید/ به دهان گرفت و زود پرید/ بر درختی نشست در راهی/ که از آن
می گذشت روباهی/ روبه پر گرفت و حیلست ساز/ رفت پای درخت و کرد آواز/ گفت به به چقدر زیبایی/ چه
سری چه دمی عجب پایی/ پر و بالت سایه رنگ و قشنگ/ نیست بالاتر از سیاهی رنگ/ گر خوش آواز
بودی و خوش خوان/ نبودی بهتر از تو در مرغان/ زاغ می خواست قار قار کند/ تا که آوازش آشکار کند/
گعمه افتاد چون دهان بگشود/ روبهک جست و گعمه را برید⁶¹⁰

*Tilki ve Karga/ Karga bir kalıp peynir gördü/ Ağzına aldı ve hızla atladı/
Yolda bir ağaca oturdu/ Tilki oradan geçiyordu/ Tüylerini kabarttı ve hile kurdu/
Ağaca gitti ve şarkı söyledi/ Ne güzelsin dedi/ Ne ilginç kuyruğun ve/ Ne güzel
bacağın var/ Tüylerin güzel gölgeli/ Siyahtan daha asil renk yok/ Sesin güzel olsaydı
ve şarkı söyleseydin/ Kuşlardan üstün olurdun/ Karga gaklamak istedi/ Şarkı
söylesin diye/ Peynir, ağzını açınca düştü/ Tilki peyniri aradı ve kaptı/ Habib
Yağmayî*

⁶¹⁰ Habib Yağmâyî, Rubâh ve Zâğ, *Kitâb-i Debistân*, 18.

Şiirde Tilki ve Karga arkadaşlardır. Tilki, ona kurnaz bir hesap yapar. Karga oyunu fark edemez. Tilkinin iltifatları hoşuna gider. Ve Tilkinin kurnazca sorularını fazla düşünmeden cevap verir ve derken peyniri ağzından yere düşürür. Hikâyede aklın önemine gönderme vardır.

Muhammed Osman Celâl: “El-Ğurâb-ı ve’s-Sa’lebu” Hayvan hikâyelerinin ilklerinden olan fabllar, çocukların en sevdiği şiirlerdendir. Bir öykü başka dillere çevirilerek farklı anlatım ve yorumlara sahip olabilir:

كَانَ الْغُرَابُ حَطَّ فَوْقَ شَجَرِهِ / كَانَ الْغُرَابُ حَطَّ فَوْقَ شَجَرِهِ / وَجُبْنَهُ فِي فَمِهِ مُدَوَّرَةً / فَشَمَّهَ الثَّغْلَبُ مِنْ بَعِيدٍ / لَمَّا رَأَاهَا كَهَلَالِ الْعِيدِ / وَقَالَ يَا غُرَابُ يَا ابْنَ قَيْصَرٍ / وَجْهَكَ هَذَا حَرِيرٌ مَا أَرَى مَنْقُوشًا / وَحُرْمَةَ الْوَدِّ الَّذِي مَا بَيْنَنَا / مَحَبَّةٌ فِيكَ أَتَيْتَ هَا هُنَا / وَهَذَا أَنَا أَرْجُوكَ أَنْ تُعْثِيَ / عَسَى بِكَ الْهَمُّ يَزُولُ عَنِّي / اللَّهُ مَا أَحْلَاكَ جِئْتَ تَنْجِي / صَوْتُكَ أَحْلَى مِنْ صِيَاكِ الْبُلْبُلِ / فَانْخَدَعَ الْغُرَابُ مِنْ كَلَامِهِ / وَجَاءَ لِلْخَصْمِ عَلَى مَرَامِهِ / وَقَالَ يَا لَيْلٍ بِدُونِ الْقِيَمَةِ / قَبَضَهَا الثَّغْلَبُ قَبْضَ الرُّوحِ / وَقَالَ فِي بَطْنِي خَلَالًا رُوحِي / ثُمَّ رَنَا بِعَيْنِهِ مِنْ فَوْقِهِ / رَأَى الْغُرَابَ طَارِشًا مِنْ حَلْفِهِ / قَالَ لَهُ يَا سَيِّدَ الْغُرَبَانِ / إِنِّي بَرِيءٌ وَلَأَنْتَ الْجَانِي / خُذْ بَدَلَ الْجُبْنَةِ مَنِّي مَثَلًا / وَاحْفَظْهُ عَنِّي سَنَدًا مُتَّصِلًا / مَنْ مَلَقَ النَّاسَ عَلَيْهِمْ عَاشَا / وَأَكَلَ الْجُبْنَةَ وَ الْجُلَاشَا / فَأَعْتَبَرَ الْغُرَابُ مِنْ ذِي النَّوْبَةِ / وَتَابَ لَكِنْ لَاتَ جِئْتَ تَوْبَهُ⁶¹¹

Karga tünemişti ağacın tepesine/ Karga tünemişti ağacın tepesine/ Yuvarlak ağzında peyniriyle/ Sonra tilki kokusunu aldı uzaktan/ Hilal şeklinde bir el görünce/ Dedi ki: Ey karga, Kayser'in oğlu!/ Yüzün, hiç görmediğim bir ipek kumaşından/ Ve aramızdaki sevginin kutsallığı/ Sendeki aşktır ki geldin işte burada/ Sana şarkı söylemen için yalvarıyorum/ Belki senin sayende endişe benden gider/ Vallahi ne tatlısın kurtulduğunda/ Sesin bülbülün şakımasından daha tatlı/ Belliki karga aldandı sözlerine/ Düşmanın amacına geldi ve/ Dedi ki: Yazık ki değeri olmadan aldı/ Tilki tutmuş canı/ Ve dedi ki: Karnımda olan helaldir canım/ Sonra gözleriyle yukarıya baktı/ Karganın boğazından kaçtığını gördü/ Ona şöyle dedi: Ey kargaların efendisi/ Ben masumum ve canı olan sensin/ Peynir yerine geçeni benden al mesela/ Ve senet olsun diye onu benden koru/ Halkı pohpohlayan yaşar/ Ve peynir ve tatlı yer/ O zaman karga Nuba⁶¹² ehinden sayılır/ Tevbe eder ama tevbe edince gelmez/ Muhammed Usman Celâl

Fabl tarzı hikâyede her yaşın anlayışına hitap eden bir yön bulunmaktadır. Karganın ağzından düşen lokmaya bakarak çocukların akılsız kargadan ibret almaları istenmektedir.

⁶¹¹ Muhammed Celal Osmân, *el-Uyûnu'l Yevâkiz Fi'l-Emsâl ve'l-Mevâiz*, (Kahire: Matbaatü Nil, 1896), 123.

⁶¹² Nuba: Kuzay Sudan ve Güney Mısır'da bulunan bölgede yaşayan, Afrika'nın yerli halklarından biridir. <https://ar.wikipedia.org/wiki/>, Erişim tarihi: 10.10.2023.

Orhan Kemal: “Bir Dala Konmuştu Karga Cenapları”: Türk çocuk yazınında da yukarıda iki edebiyattan da verdiğimiz örneklere benzer bir fabl örneği şiir bulunmaktadır:

Bir dala konmuştu karga cenapları; Ağzında bir parça peynir vardı/ Sayın tilki kokuyu almış olmalı, Ona nağme yapmağa başladı:/”Ooo! Karga cenapları, merhaba!/ Ne kadar güzelsiniz, ne kadar şirinsiniz!/ Gözüm kör olsun yalanım varsa. Tüyleriniz gibiye sesiniz,/ Sultanı sayılırsınız bütün bu ormanın.”/ Keyfinden aklı başından gitti bay karganın./ Göstermek için güzel sesini./ Açınca ağzını düşürdü nevaiesini. Tilki kapıp ona dedi ki: “Efendiciğim, size küçük bir ders vereceğim./ Her dalkavuk alığın sırtından geçinir. Bu derse de fazla olmasa gerek peynir./ Karga şaşkın, mahcup biraz da geç ama. Yemin etti gayrı faka basmayacağına./ Orhan Kemal⁶¹³

Her üç kültürden verilen örneklerde basit anlatımlarla çocuğa hitap eden hayvanların mesajları bilginin önemine atfen seçilmiştir. Hikâyeler, yer, mekan, tema ve kahramanları açısından benzer imge ve üslupla anlatılmış ve çocuk edebiyatına zengin bir tür kazandırmıştır.

4.10. Sosyo Kültürel Değerlerden Yemek Ve Yemek Kültürü

Balık-Karpuz-Balkabağı

Çocuk edebiyatında yemek ve yemek kültürünün işlenmesi, çocuğun kendi kültürünü ve diğer kültürleri tanınması ve saygı duymasına fayda sağlamaktadır. Çocuğa didaktik olmayan zarif bir dille hitabı tavsiye edilen erdemler arasında yemek kültürü de bulunmaktadır.

Huşeng Kirmânî: *Kıssahâ-yi Mecid* kitabındaki “Mâhi” (Balık) hikâyesinde, ona balık yemeği sevmeyen ninesine balık yedirmek için ısrar eden Mecid’in ve ninesinin inadını anlatırken; Tağrid en-Neccâr, annesinin pişirdiği yemekleri beğenmeyip “karpuz isterim” diye ağlayan Nura’ya bir rüya gördürür ve kâbusa benzeyen bu rüyadan uyandığında ise Nura’nın artık karpuz yemek istemedğini söylemesini sağlar. İlk hikâyemizde Mecid, Ninesine balık yedirebilmek için türlü şakalar yapar, diller döker. Ama nafile, Bibi o balığı ağzına dahi yaklaştırmak istemez:

⁶¹³ Lafontaine Masalları, çev.: Orhan Veli Kanık, (İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1970), 8.

ماهی که لای نان بود دادم به بیبی به اش نگفتم چه جوری از سر سفره بلندش کردم. بیبی ماهی را نگرفت. دستم رو کوتاه نکن، بی بی. این رو برای تو آوردم. بخور، ببین چه قدر خوشمزه است. تا نخوری نمی فهمی. -تو که خوربی کافیّه. نماز و روزه ات بعد از این قبول می شه. خودم را کشتم و جان به جانش کردم که یک ذره از گوشت ماهی بگذارد تو دهانش. حریفش نشدم. می گفت: بعد می خورم و سفارش کرد که بروم لب حوض خوب دست و دهانم را بشویم و آب بکشم، و تا وقتی بوی ماهی می دهم دست به چیزی نزنم. ...گفتم: -بی بی ماهی را خوردیریا دیدی چه قدر خوش مزه است؟ - خدا عمرت بده که به فکر من بودی. -حالا پول بده برم ماهی... زیر لب گفت: بگذار، من ماهی نخورده، از دنیا برم، چه عیبی داره؟⁶¹⁴

*Bibi'ye ekmek arası balığı verirken onu masadan nasıl kaldırdığımı söylemedim. Bibi balığı tutmadı. Bibi, bana engel olma. Bunu senin için getirdim. Ye de ne kadar lezzetli olduğunu gör! Onu yemeden lezzetini anlayamazsın. "Sen ye yeter! Bundan sonra duanız ve orucunuz kabul olur."*⁶¹⁵ *Kendimi harap ettim, ağzına bir parça balık eti koyması için onu zorladım. Onunla rekabet etmedim. Sonra yemek yiyeceğim dedi ve havuzun kenarına gidip ellerimi ve ağzımı yıkamamı ve su içmemi ve balık kokusu geldiği müddetçe hiçbir şeye dokunmamamı emretti... Dedim ki: "Nine, balık yerken gördün mü ne kadar lezzetliydi?" "Beni düşündüğün için Allah senden razı olsun... Bırak ta balık yemeden bu dünyadan gideyim ne ayıbı var?" dedi.*

Mecid, bibi diye hitap ettiği ninesinin, biraz kendisine gösterdiği özeni taklit için biraz da muziplik için ona zorla balık yedirmeye çalıştı. Ancak, bütün bu çabalarına rağmen Mecid'in balığın kokusuna dahi tahammül edemeyen ninesine sözü geçmedi. Sonuçta Mecid'in ısrarları ona balık yemeği sevdirmedeği gibi çocuklaşan Nine, torununa sevmeden yenilen bir şeyin insana fayda vermeyeceği öğüdünü de verdi.

Tağrid en-Neccâr: *Battîha* (Karpuz) adlı kitabında, kızına ıspanak, tavuk ve çorba yedirmek isteyen annesine itiraz ederek, onun yemeklerini beğenmeyen ve sadece karpuz yemek isteyen küçük Nura'yı anlatan bir hikâye yazıyor. İnadı yüzünden kural tanımazlığı yüzünden bir rüya içinde geçen ibretli maceralarla Nura'yı küçük okurların yaşamlarına benzer hale getiriyor.

Tağrid en-Neccâr, *Battîha* (Karpuz) adlı kitabında, kızına ıspanak, tavuk ve çorba yedirmek isteyen bir annesine itiraz ederek, yemeklerini beğenmeyen ve sadece karpuz yemek isteyen küçük Nura'yı anlatan bir hikâye yazıyor. İnadı

⁶¹⁴ Kirmânî, *Kıssahâ-yi Mecid*, 301-302.

⁶¹⁵ Başınız göğe erer anlamında bir deyimdir.

yüzünden kural tanımazlığından bir rüya içinde geçen ibretli maceralarla Nura'yı küçüklerin yaşamlarına benzer hale getiriyor.

دَارَتْ نُورَةَ حَوْلَ الْبَيْخَةِ حَتَّى وَجَدَتْ بَابًا. فَتَحَتْ نُورَةَ الْبَابَ وَدَخَلَتِ الْبَيْخَةَ، وَمَشَتْ فِي مَمَرٍ طَوِيلٍ حَتَّى وَصَلَتْ إِلَى عُزْفَةٍ وَهَرِيَّةِ اللَّوْنِ، فِيهَا كُرْسِيٌّ وَطَاوَلَةٌ مِنْ بَذْرِ الْبَيْخِ.⁶¹⁶

Nura bir kapı bulana kadar karpuzun etrafında döndü ve karpuzun içinde girdi. Uzun bir koridorda pembe renkli odaya varana kadar yürüdü. Orada karpuz çekirdeğinden yapılmış bir masa ve sandalye vardı.

ظَلَّتْ نُورَةَ تَأْكُلُ...وَتَأْكُلُ...وَتَأْكُلُ، وَتَقُولُ: أَرِيدُ الْمَزِيدَ. وَمَا كَانَتْ تَنْتَهِي مِنْ صَحْنٍ حَتَّى يَظْهَرَ مِنْ صَحْنٍ آخَرٍ مَكَانَهُ.

Sandalyeye oturup Tabaklar dolusu karpuz yer. Bir tabak bitmeden diğeri gelir.

فَجَاءَتْ تَوَقَّفَتْ نُورَةَ عَنِ الْأَكْلِ شَعَرَتْ أَنَّهَا تَكْبُرُ وَتَكْبُرُ، وَ الْبَيْخَةُ تَصْغُرُ وَ تَصْغُرُ.⁶¹⁷

Birden karnının şiştiğini hisseder. Nura büyürken karpuzsa aksine küçülmeye başlar.

İnatçı küçük kızın rüyasındaki garip karpuz, yazarın zekice betimlediği bir imgeden başkası değildir. Çocuğun kuralsızlığa, özgürce istemini yaptırmaya yol bulamayışına sebep olan bu karpuz, çocuklara önemli mesajlar iletmektedir.

Muzaffer İzgü, *Bal Kabağı* hikâyesinde pazardan dokuz kilo bal kabağı alan anneaneyi önce garipseyen ev halkını anneannenin kıvrak zekası ve marifeti karşısında hayran bıraktırır. Evdekilerin şaşkın ve kızgın hallerine aldırmadan kabağın bir kısmıyla güzel bir tatlı yaptıktan sonra geri kalanını buzluğa koyar. Herkesin ağzını sulandıran tatlı piştiğinde ise kimse tadına doyamadığı sofradan kalkmak istemez.

Babam balkabağını bir güzel ortasından ikiye böldü. Bir yığın kabak çekirdeği çıktı ortaya.... Anneannem, testereyi eline aldı. Kabağı dilimlere ayırmaya başladı. Ablam da dilimleri bir bir tutuyor; -Bu Salı, bu Çarşamba, bu Perşembe bu Cuma... Her gün kabak yiyoruz, diyordu. Annem sordu: “Bunun hepsini tatlı mı yapacaksın anne?” -Ayol hepsi tatlı olur mu? Püre yaparım, sarma yaparım, nohutlu yemek

⁶¹⁶ en-Neccâr, *Battîhâ*, 22.

⁶¹⁷ en-Neccâr, *Battîhâ*, 23.

yaparım, ay salatasını bile yaparım.⁶¹⁸ Ablamla aynı anda bağırdık: “Kabak tatlısı!” Bir an tabak kaşık sesinden başka ses duyulmadı salonda... Öyle iştahla yiyorduk ki, hiç birimizin aklına; “Sağ ol eline sağlık, çok güzel olmuş demek gelmiyordu.”⁶¹⁹

Her üç edebiyatta da kendine özgü farklılıklar ön plana çıkmaktadır. Fars edebiyatından örnek verdiğimiz Kirmânî’nin Mecid’i Bibi’ye balığı eline dahi aldıramazken, Arap edebiyatından Neccâr, Nura’yı rüya gördürerek korkutmuş ve Türk edebiyatından İzgü’nün başkahramanı becerikli, israftan kaçınan ve göreneği kaybetmeyen anneanne ise, kabak imgesiyle aile halkının ön yargılarını kırmış, Türk yemek kültürünün önemli bir tatlısını hepsine sevdirek yedirmiştir. Hikâyelerde her milletin öz değerleri arasında bulunan yeme içme kültürüne dair kurgular, çocuğu bilgilendirmekte ve çocuk edebiyatına farklı bir boyut kazandırmaktadır.

4.11. Çocuk Modernite Giyecek Kültürü

Çocuk edebiyatında giyim-kuşam kültürleri ve çocuğun kültürel eğitimine katkısı çocuk yazarlarının güncesine oturmuştur. İnsanın yaşam biçimini gösteren bu özelliğin toplumsal örflerle de şekillendiği bilinmektedir. Çocuk hikâyelerinde işlenen konular arasına giren giyim-kuşam kültürlerinin çocuğun sosyokültürel değerler manzumesiyle tanışmasına vesile olduğu söylenebilir.

Huşengi Kirmanî’nin, *Şamaki Ğaribe Nistîd* hikâyesinde kahramanı Mecid’in diliyle yeni evlenerek köylerine gelen amcası ve yengesinin şehirli kıyafetlerini imrenerek anlatırken, Ya’kûb Eş-Şârûnî, *Sultan’un Li Yevmin Vahid* hikâyesinde bir günlüğüne padişahlık tahtına kurulan gencin saraydaki konforlu yaşama hayranlığını anlatır:

تابستان عمو اسد الله كه نظامی بود، دست زنش را گرفت و از کرمان آمد پیش ما.... وقتی از میان باغ و از کنار رودخانه این ور و آن ور می برمش، پاشنه های بلند کفش هاش در گل و شل فرو می رود. دامن پیراهنش به خارها و علف ها و پونه ها گیر می کند و از پشت درخت ها و توی باغ نگاهش می کنند. هر جا می رویم بالا بالا می نشانش. عمو لباسهای خوشگل نظامی دارد. لباس شخصی نمی پوشد. برایمان از شهر نان هم آورده اند. نان ها بلند و سوراخ سوراخ که تا آن وقت ندیده ام. اسم نان ها را گپشته ام نان و کت کتو، یعنی نون سوراخ سوراخ.⁶²⁰

⁶¹⁸ Muzaffer İzgü, *Anneannem Gelin Oldu*, 92-93.

⁶¹⁹ İzgü, *Anneannem Gelin Oldu*, 97.

⁶²⁰ Kirmânî, *Şomâki Ğaribe Nistîd*, (Tahran: Moîn, 1384/2005), 28-29.

Yazın asker olan Esedullah amcam, karısının elinden tutmuş Kirman'dan yanımıza gelmişti.... Onu (yengemi) bahçeden ve ırmak kıyısından oradan buraya götürdüğümde ayakkabısının yüksek topukları çamurlara batıyor, gömleğinin eteği dikenlere, otlara, kekiklere takılıyorken insanlar ağaçların arkasından ve bahçelerden ona bakıyorlardı. Amcamın güzel askeri üniforması vardı üstünde. O sivil kıyafet giymezdi. Bize şehirden ekmek getirdiler. Ekmekler uzundu ve daha önce hiçbir ekmekte görmediğim delikleri vardı. Ekmeklerin ismini delik ekmek anlamına gelen “Nân-ı Ketketû” koydum.

Mecid, modern amcası ve yengesine inremekte ve onlarla gururlanmaktadır. Hem giysileri hem de kendi özellikleri ile köye farklı bir hava getiren bu insanların köydeki samimiyetten mahrum oldukları da görülmektedir.

Ya'kûb Eş-Şârûnî: “Sultanun Li Yevmin Vahid” Şaruni'nin hikâyedeki kahramanı, evine davet ettiği misafirin onu sarayına götürdüğü gecenin sabahında konforlu araç gereçlerle ona hizmet için etrafını saran güzel kızlar karşısında şaşırmıştır:

تَقَدَّمَتْ نَحْوَهُ الْوَاقِفَةُ عَنْ يَسَارِهِ تَحْمِلُ بَيْنَ يَدَيْهَا إِبْرِيْقًا مِنَ الذَّهَبِ الْخَالِصِ وَقَالَتْ أَعَدَدْنَا الْمَاءَ الدَّفِيءَ الَّذِي اغْتَدَيْتَ أَنْ تَسْتَحْدِمَهُ لِإِغْتِسَالِ يَا مَوْلَايَ السُّلْطَانِ! وَتَقَدَّمَتْ الْوَاقِفَةُ إِلَى يَمِينِهِ وَقَدْ تَشَرَّتْ كَفَّيْهَا مِنْشَفَةً مَطْرُوءَةً بِرُسُومٍ مُلَوَّنَةٍ لِحَيَوَانَاتٍ وَطُيُورٍ غَرِيبَةٍ وَقَالَتْ: وَهَذِهِ مِنْشَفَتُكَ الَّتِي تَفْضِلُهَا يَا سَيِّدِي السُّلْطَانِ. وَأَقْتَرَتِ الْفَتَاةُ الْأُخْرَى الَّتِي عِنْدَ يَمِينِهِ وَمَعَهَا خُفٌّ مِنَ الْجِلْدِ الثَّمِينِ يُعْطِيهِ فِرَاءٌ نَاعِمٌ وَقَالَتْ: وَهَذَا خُفُّكَ الَّذِي يُرِيحُ قَدَمَيْكَ يَا عَظَمَةَ السُّلْطَانِ! أَمَّا الرَّابِعَةُ الَّتِي كَانَتْ عِنْدَ رَأْسِهِ فَقَدْ رَفَعَتْ بِيَدِهَا مِشْطًا مُطَعَّمًا بِالْمَاسِ وَالْحَبَارِ الْكَرِيمَةِ وَهِيَ تَقُولُ: وَأَنَا هُنَا إِذَا أُخْتِاجَ شَعْرُ رَأْسِ السُّلْطَانِ إِلَى عَنَائَةٍ.⁶²¹

Solunda duran, elinde saf altından bir testi olan kadın yanına gelerek söyle dedi: “Size ılık su hazırladık. Sizin yıkanmanız için Sultanım!” Sağında duran kadın da avuçlarına serdiği, üzerinde garip hayvan ve kuş resimleri bulunan renkli bir havluyla öne çıktı ve şöyle dedi: “Bu sizin tercih ettiğiniz havlunuz Sultanım!” Sağındaki kız ise, yumuşak kürkle kaplı değerli bir terlik aldı ve şöyle dedi: “Bu sizin terliğiniz, onunla ayağınızı dinlendireceğim yüce Sultanım!” Başucunda bulunan dördüncü ise, elinde pırlanta ve değerli taşlarla süslü bir tarağı gösterip şöyle diyor: “Ben eğer saçlarınız için bir ihtiyacınız olursa buradayım Sultanım!”

Ebu'l Hasan'ın kendini rüyada hissettiren bu ihtişamın bir Arap hikayesinde Feten'in aklını başından aldığını görmekteyiz:

⁶²¹ Ya'kub eş-Şârûnî, *Sultânun Li Yevmin Vâhid*, 20.

Gülten Dayıoğlu: “Dört Kardeşirler” Yazar, kahramanı Feten’in gözlemleriyle köy yerinde düzenlenen bir düğün töreninde örf ve geleneğe göre giyinmiş kadınların giysilerini betimlemektedir:

*Konuklar en iyi giysileri giymişlerdi. Varlıklı kadınlar, oyalı yazmaları, sırma işlemeli şalvarları, gümüş kemerleri, alın ve boyun altınlarıyla, göz kamaştırıyorlardı. Yoksul kadınlar da ucuz ipeklilerden ya da basmalardan yapılmış dallı güllü entarileri içinde, mutlu görünüyorlardı. Feten, önünden geçen donanık kızların ve gelinlerin şalvarlarını, yavaşça elleyip okşuyordu. Büyüyünce güzel giysileri olsun istiyordu.*⁶²²

Kılık kıyafet teması çocuk edebiyatı alanında oldukça önemli bir yere sahiptir. Çocuklar, her yaşta okudukları kitaplardaki giyim kuşamı dikkatle inceler ve kendi yaşantılarıyla özdeşleştirirler. Fars edebiyatında Kirmânî, modern ve alışılmışın dışında şehirli kıyafetleri, topuklu ayakkabı, gömlek, askeri üniforma gibi imgelerle anlatırken, Arap edebiyatında Şârûnî daha eski bir zamanda yaşanan saraydaki konforlu yaşam gereçlerini betimlemektedir. Türk edebiyatına gelince, onda da benzer örneklerle rastlarız. Türk edebiyatında yazar Dayıoğlu; köyde bir düğün gecesinde zengin kadınların giyim kuşamlarına, altın takılarına imrenen Feten’i anlatmakta ve toplumdaki zengin fakir arasındaki uçurumu gözler önüne sermektedir.

4.12. Çocuk ve Çevre Bilinci

Samed Behrengi, çocuklara için yazdığı hikâyelerinde, çocuklarda toplumsal bilinci aşılamağı ister. Çocuğı toplumun aynası olarak gösterdiği hikâyelerinden olan Ulduz ve Kolağhâ hikâyesinin karakterlerinden olan Ulduz, karga nineyle arkadaş olur. Sağlıklı yaşam hakkında bilgilendirdiğı baş karakteri Uldız, kargaya pis sudan içmemesini aksi halde hasta olacağını söyleyerek onu uyarır. Arap edebiyatından Ya’kûb eş-Şârûnî ise *Muğâmeratu’z-Zehrâ Maa’s-Şecerâ* adlı hikâyesinde, mahallede ki çocuklarla yıllardır gölgesinde oynadıkları yaşlı ağaca onu kesmek isteyenlere karşı duran Zehra ve arkadaşlarının itirazlarını ve mücadelelerini anlatır.

Behrengi, bu hikâyesinde toplumun eğitiminin edebiyatla gerçekleşeceği mesajını verir ve çocuklara onların sevdiği hayvanlar aracılığıyla seslenmeyi ve öğüt

⁶²² Dayıoğlu, *Dört Kardeşirler*, 58.

vermeyi tercih eder. Hikâyede akıl yaşta değil baştadır sözünden ilham alan yazar, öğüdü hikayesindeki yetişkinlerden daha akıllı olan küçük Ulduz'a veririr.

اول دوز نشسته بو تو اتاق نگاه می کرد. فکر می کرد مثل آدمهای بزرگ تو فکر بود. دلش آنقدر گرفته بود که نگو. چند دفعه انگشتهایش را شمرد. بعد یواشکی آمد کنار پنجره حوصله اش سر رفته بود. یکهو دید کلاغ سیاهی نشسته لب حوض، آب می خورد. تنهائیش فراموش شد. دلش باز شد، کلاغه سرش را بلند کرد چشمش افتاد به اولدوز. خواست بپرد. وقتی دید اولدوز کاریش ندارد، نرفت. نوکش را کمی باز کرد. اولدوز فکر کرد که کلاغه دارد می خندد شاد شد. گفتش: آقا کلاغه، آب حوض کثیف است، اگر بخوری مریض می شوی.⁶²³

“Ulduz oturmuş odaya bakıyordu. Büyük insanlar gibi düşünceliydi. O kadar üzgündü ki sorma... Birkaç kez parmaklarını saydı. Sonra yavaşça pencerenin önüne geldi. Sıkılmıştı. Gölün kenarında oturmuş su içen kara bir karga gördü. Yalnızlığı unutulmuştu. Yüreği açıldı. Karga başını kaldırdı. Gözleri Ulduz'a takıldı. Atlamak istedi. Ulduz'un ona bir şey yapmayacağını görünce oradan ayrılmadı. Gagasını biraz açtı. Ulduz, karganın güldüğünü düşündü. Mutlu oldu ve dedi ki: “Bay karga havuzdaki su kirli, içersen hastalanırsın.”

Arap edebiyatında Ya'kûb eş-Şârûnî, *Muğâmeratu'z-Zehrâ Maa's-Şecerâ* adlı hikâyesinde çocukları çevre bilinciyle tanıştırmaktadır. Çocukların yeşil bir dünyada yaşamaya herkesten çok hakları olduğunu sezdirir. Bu nedenle Şaruni, onları yaşatan değerleri onlara tanıtmak ve savundurmak ile bu işe çözüm getirmiştir. Okulun bahçesindeki ağacını korumak isteyen Zehra onu kesme kararı alınmasını protesto için sokaklara dökülen çocuklarla korkusuzca bağırarak onu testereyle kesmek isteyen müteahhit ve adamlarını uyarır. Yazar, olayı hikayeyi ağacın diliyle anlatmaktadır::

صَاحَتِ الْفَتَاةُ زَهْرَةَ عَلَى وَجْهِهَا تَكْشِيرَةَ مِثْلُ تَكْشِيرَةِ الْكِبَارِ: نَحْنُ لَا نَلْعَبُ!⁶²⁴ وَإِلْتَقَتْ إِلَيْهِ عُلَوَانِي أَصْغَرُ الصِّبْيَانِ الَّذِينَ انْتَفُوا حَوْلِي، وَصَاحَ فِي جِدَّةٍ: هَذِهِ الشَّجَرَةُ لَنْ يَفْطَعُهَا أَحَدٌ!!⁶²⁵ الْمُنْشَارُ فِي الشَّجَرَةِ... وَالْأَطْفَالُ حَوْلَ الشَّجَرَةِ. سَيَفْطَعُ الْمُنْشَارُ وَسَطَ وَاجِدٍ مِنْ أَطْفَالِكُمْ!! وَفِي لَحْظَاتٍ، كَانَتْ شَاءَتْ الْمُنْشَارُ الَّذِي قَتَلَ الْأَطْفَالَ قَدْ مَلَأَتْ الْبَلَدَ. وَخَرَجَ أَفْرَادُ كُلِّ أُسْرَةٍ لَهَا أَوْلَادٌ فِي الْمَدْرَسَةِ مَعَ جِيرَانِهِمْ، يُهْرَوُلُونَ، لِيَمْنَعُوا الْكَارِثَةَ الَّتِي بَدَأَتْ تَنْضَحُ!!⁶²⁶

⁶²³ Samed Behrengî, *Ulduz ve Kolâghâ*, (y.y. İntişârât-ı Şems, y.y.) 33.

⁶²⁴ Ya'kûb eş-Şârûnî, *Muğâmeratu'z-Zehrâ Ma'a's-Şecerâ*, Rusûm: Abdurrahman Nureddin, 4. Baskı, (y.y., Dârul-Maârif, t.y.), 8.

⁶²⁵ Şârûnî, *A.g.e.*, 10.

⁶²⁶ Şârûnî, *A.g.e.*, 16.

Zehra, bir yetişkin gibi sırtarak bağırdı: “Biz oynamayacağız!” Etrafında toplanan çocukların en küçüğü Alevânî ona döndü ve sert bir şekilde bağırdı: “Bu ağacı kimse kesmeyecek!” Testere ağaçta ve çocuklar ağacın etrafındaydı... “Testere çocuklarınızdan birinin belini kesecek!!” Dakikalar içinde testerenin çocukları öldürdüğü söylentisi ülkeyi doldurmuştu. Çocuklu her ailenin fertleri dışarı çıktı. Okulda komşuları ile birlikte yürüyüş, büyümeye başlayan faciayı önlemek içindi!..

Behrengî öyküsünde yerdeki su birikintisinden su içen kargaya temizlik kurallarını hatırlatarak Ulduz’u kargaya uyardırken, Şârûnî bir ağacı yok etmek isteyen müteaahhit ve adamlarına karşı bir avuç çocuğu ve ailelerini örgütlemektedir.

4.13. Nine ve Modernite

Fars edebiyatında Huşengi Kirmanî Murâdî’nin, “Iskinâs-i Sâd Tumân” (Yüz Tümenlik Kâğıt Para) adlı hikâyesinde paranın hesabını bilmeyen geleneksel tarzda bir nineyi anlatırken, Tağrid en-Neccâr, çocuk edebiyatına yeni bir nine modeli getirmektedir. Modern, dinamik ve yaşam dolu bu ninenin amacı, torununu eğlendirirken bilgilendirmektir:

بی بی هم آدمی ساده ای بود و نمی توانست آن را با ده تومانی فرق بگذارد، شاهد هم صد تومانی را می شناخت ولی چشم و چارش خوب نمی دید، خدا عالم بود⁶²⁷

Bibi de basit bir insandı ve onu on tümenden ayırt edemedi. Şahit de yüz tümeni tanıdı. Ama onun gözleri iyi göremiyordu en iyisini Allah bilir.

Tağrid en-Neccâr: “Ceddetî Nefise” hikâyesine bakacak olursak, Arap edebiyatında da Nine, ailenin gözbebeğidir. Neccâr, torun ve nine sevgisini modern yaşam biçimiyle öne çıkarır:

هَيَّا يَا مَاجِدُ، سَاعِدْنِي فِي تَحْضِيرِ الْفُطُورِ، صَارَتْ جَدَّتِي تُقَطِّعُ الْفَاكِهَةَ وَأَنَا أَضَعُهَا فِي الْخَلَاطِ. وَرَرَرَرَرَر
وَرَرَرَرَرَر لَفَّ الْخَلَاطُ وَدَارَ. لَفَّ وَدَارَ. أَخْرَأَ أَصْبَحَ الْفُطُورَ جَاهِزًا. قُلْتُ وَأَنْ أَضْحَكُ: هَلْ هَذَا هُوَ الْفُطُورُ؟
قَالَتْ جَدَّتِي: نَعَمْ نَعَمْ يَا حَبِيبُ قَلْبِي، كُلُّهُ فَيْتَامِينَاتٌ. شَرِبْتُ خَلِيطَ الْفَاكِهَةِ وَقُلْتُ: مَمَمَم لَذِيذٌ يَا تَيْتَا لَذِيذٌ.⁶²⁸
صَارَتْ جَدَّتِي تُقَلِّدُ حَرَكَاتِ مُقَدِّمَةِ الْبَرْنَامَجِ. وَهِيَ تَقْفُذُ وَتَقُولُ: وَاحِدٌ...اِثْنَانِ...فَوْقَ تَحْتِ...فَوْقَ تَحْتِ...يَمِينِ
شِمَالِ.

⁶²⁷ Kirmânî, *Kıssahâ-yi Mecid*, 210.

⁶²⁸ Neccâr, *Ceddetî Nefise*, 5.

ثُمَّ صَاحَتْ بِحَمَاسٍ: مَا جِدُّ مَا بَكَ؟ أَفْقَرُ مَعِيَ هَيَّا هَيَّا...تَعِبْتُ وَرَمَيْتُ نَفْسِي عَلَى السَّجَادَةِ وَ جَدَّتِي تَقْفِرُ مَا تَرَالُ
تَقْفِرُ مَعَ الْمُسِيْقِي...⁶²⁹

Ninem televizyonda her gördüğü hareketi taklit etmeye başladı. O atlıyor ve diyordu: Bir...iki...yukarı...aşağı...üst alt...sağ...sol... Sonra cesurca dedi: Macid senin neyin var? Benimle atla hadi hadi!” Yoruldum ve kendimi halının üstüne attım. Ninem se müzikle atlamaya devam ediyordu... Haydi Macid, Kahvaltı hazırlamada bana yardım et! Ninem meyveleri miksera koyuyordu. Vırrrrrrr vırrrrrrrr.... Mikseri kapattı ve döndü. Sonunda kahvaltı hazır oldu. Gülerek dedim ki: Bu kahvaltı mı? Ninem dedi: Evet evet, canım kalbim, hepsi vitamin bunların. Meyve karışımından içtim ve dedim: Mımmmmmm leziz Nenişkom leziz...

Çağın gerisinde kalmayan bu ninenin torununa kattığı her faydalı işinin başka milletlerin edebiyatında da var olması muhtemeldir. Nitekim, Türk edebiyatından İzgü’ye bakacak olursak onun anneanne modelinin Tağrid en-Neccâr’ın nine modeliyle uyuştuğunu görebiliriz:

Muzaffer İzgü, “Anneannemin Konuk Kedisi” adlı hikâyesinde, Türk kültür ve örfünden beslenen düşünceleri ve yeniliğe açık zekası ile anlatılan ninenin on parmağında on marifet vardır. Torunundan geri kalmamaya özen gösteren bu ninenin nükteli konuşmaları ve şen şakrak hazır cevap oluşu, kültürel iletişimin göstergesidir. Hikayede bulut imgeleri çocuğu bir hayalden bir hayale sürüklemektedir:

“Bazen anneannemle marş söylüyorduk. Anneannem ilkokula giderken bu marşı öğrenmiş. Bana da öğretti. Yolun bir yerinde anneannem marşa başlar başlamaz, ayaklarımızı birbirine uyduruyor, askerler gibi uygun adımla gidiyorduk. Yanımızdan geçenler bize gülüyorlardı. Biz de gülüyorduk. ... Anneannem bulutların hepsini bir nesneye benzetirdi.”⁶³⁰ ... Doğduğum yerde yağmurlar türkü söylerdi Metin. Biz kızlar bazen yağmur oyunu oynardık. Annelerimiz çok kızarlardı. Ama yağmurun altında durmak, ıslanmak çok hoşumuza giderdi. Ama bazen de bunun acısını hastalanarak çekerdik.⁶³¹

Bu üç nine modelinde ortak yönler açıkça görülebilir. Ancak, Mecid’in ninesi, okur yazar değilse de köy işinden, ev işinden, çocuk bakımından iyi anlar.

⁶²⁹ Neccâr, Ag.e., 6-7.

⁶³⁰ Muzaffer İzgü, *Anneannemin Konuk Kedisi*, (Ankara: Bilgi Yayınevi Çocuk Kitapları, 2002), 102-103.

⁶³¹ İzgü, *Aynı eser*, 108.

Okula gitmediğinden para saymada ve tanımada bilgisizdir. Mecid'in Ninesi ise tam aksine modern, sporcu, sanatçı tam bir modern kadındır. Ayrıca, torununu eğlendirmek için mesleği olduğundan zorlanmaz çünkü ekonomik imkanlara sahiptir. Metin'in Ninesine gelirsek, onu tipik bir Anadolu kadını olarak tanısak ta torunuyla anlaşmada oldukça yol yordam bilmekte ve moderniteye de geleneklere de önem vermektedir. Geçmişteki değerlere sahip çıktığı ve yaşattığı gibi bugünkü modern hayattan geri kalmayı da istememekte ve güncel yaşam sorunlarına oldukça pratik çözümler bulabilmektedir. Hikâyelerdeki karakter örnekleri, çocuğa yaşam becerisini gösteren ve başkalarının hayatlarına tecrübe kazandıran iletilere sahip olup bu yönleriyle değerleri öğretici yapıdadırlar.

4.14. Çocuk ve Kültür

İmgesel konulardan bahsederken Fars-Arap ve Türk edebiyatlarında bazen imgeleme yoluyla değil de çocuğa doğrudan net olarak verilen bilgileri görmekteyiz. Bu yöntem, klasik edebiyat anlayışının dışında modern edebiyatın bir yöntemi olarak kendini göstermektedir. Bu bölümde yazarların edebi örnekler aracılığıyla çocuğa inanç, yeme-içme kültürü, ahlaki değerler, örf-adet, giyim kuşam gibi öğretileri verdiğini görmekteyiz.

Huşeng Kirmânî: “Şomaki Garibe Nîstîd” Ahlâkî öğütler ve değerler eğitimi, ulusların çocuklarına vermek istediği mirasın başında gelmektedir. Fars edebiyatında Huşeng Kirmânî Mecid'e ahlâkî değerlerin yanında yöresel deyimleri de öğretirken, Arap edebiyatında Ya'kub Eş-Şârûnî'nin “Sultân'un Li Yevmin Vâhid” hikâyesinde Ebu'l Hasan'ın annesi, oğluna, daima iyiliğin yolnu seçmesini ve iyilikte ısrar etmesini tavsiye etmektedir:

نه‌نه بابا غره میزندو می گوید: خجالت نمی کشنداین جوجه بیمار را می دهن دست بچه شان مه برای معلمت ببر. می داند چه کسی جوجه را آورده، اسماعیل که بالای ده می نشینند. وضعشان بد نیست و لی می گویند ناخن خشک است، جان به عزرایل نمی دهد.⁶³²

Ninem homurdanarak şöyle diyordu: “Hasta civcivi öğretmenine vermekten utanmıyorlar. Tavuğu köyün yukarısında oturan İsmail'in getirdiğini biliyor. Durumları fena değil. Ama ona tırnağı kurudur (eli sıkıdır) diyorlar. Canını Azrail'e bile vermez.

⁶³² Huşeng Murâdî Kirmânî, *Şomâki Garîbe Nistîd*, 11.

Babaanne homurdanarak şöyle der: Hasta tavuğu öğretmenine vermekten utanmıyorsun. Onun üstünde oturan İsmail tavuğu kimin getirdiğini biliyor. Durumları fena değil ve tırnağın kuruması Azrail'e hayat vermeyecek diyorlar.

Ya'kub Eş-Şârûnî: “Sultân’un Li Yevmin Vâhid” hikâyesinde ise, öfkesini kalbindeki sevginin alevlendirdiği ve intikama dönen bir öfkenin merak uyandırıcı maceralarını anlatmaktadır:

فَقَالَ ضَاجِغًا: إِذَا أَصْبَحْتُ سُلْطَانًا لِيَوْمٍ وَاحِدٍ أَتَمَنَّى أَنْ أَعَاقِبَ مَنْ يَبْتَازُ جَعُونَ عَنْ وَعُودِهِمْ وَمَنْ يُرِيدُونَ فَرَضَ مَا يُجْبُونَ فَمَا يَكْرَهُونَ عَلَى الْآخِرِينَ.⁶³³

Gülerek şöyle dedi: “Eğer bir gün padişah olursam, sözlerinden dönenleri, sevdiklerini başkalarına dayatmak isteyenleri cezalandırmayı umuyorum.”

Kirmânî’de, nine tarafından kınanan “merhametsizlik ve cimriliğin”, Şârûnî’de “intikam almak isteyen gencin hırs dolu sözleri, güzel ahlâk sahiplerinin sıfatı değilken, Güler’in hikâyesinde, “sopa” imgesi ile tembelliğin çalışkanlığa üstünlüğü ve tercih edilişi çocuklara sezdirilmiştir:

Mehmet Güler: “Tembel Çocuk” Anadolu anlatılarının öykülenişini hatırlatan hikâye didaktik öğütler içermekte ve çocukları düşünmeye sevk etmektedir:

-Benim adım sopa ama, dedi kararlı bir sesle. Bundan sonra acıyla, şiddetle ilgim yok artık. Hepsi şaşırarak sopaya baktı. N’oluyordu? Eski köye yeni adet mi getiriyordu bu da? -Bir iş zorla yaptırılırsa, onun yaralı olacağına da inanmıyorum ayrıca, diye ekledi. Çocuk dönüp sopaya baktı. Hiç ummayacağı sözleri onun ağzından duyuyordu. En katı, en acımasız bilinen sopa bile değiştiğine göre, dedi kendi kendine. Ben niçin değişmeyeyim...Dediğini de yaptı. O günden sonra farklı bir insan oldu. Derslerine çalıştı.... Artık tembelliğin değil, çalışkanlığın keyfini çıkarmaya başladı.⁶³⁴

Kültürel değerlerin kendini hissettirdiği bu üç hikâyeden yazarların amacı çocuk okuru güzel davranışlara sevk etmektir. Hikâyelerdeki kahramanlar, doğruyu bulmak için türlü maceralara atılırlar. Mecid’in Ninesi, iyi bir insan tanıma ustasıdır. Yanlış davranışı affetmez ve doğruyu söylemekten çekinmez. Merhameti ve cömertliği sever. Mecid’e güzel ahlâkı öğretmeye ve onun başarısıyla övünmeye heveslidir. Şârûnî ise yenilgiyi ve ihaneti kabullenmek istemeyen evladına iyiliği

⁶³³ Şârûnî, Sultânun Li Yevmin Vâhid, 13.

⁶³⁴ Mehmet Güler, *Adım Çocukların Olsun*, (İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 1991), 90.

telkin eden annesiyle kötülüğe kötülükle karşılık vermemeyi sezdirmektedir. Güler'in "Tembel Çocuk" öyküsünde kullandığı sopa imgesini kişiselleştirerek geliştirdiği olaylarda, çalışmayarak okula gitmek istemeyen bir çocuğu annesinin sopası ile aklını başına getirmeye kalkmasına kadar gitmektedir. Ancak, çocuğu tembellikten alıkoyarak çalışka olmaya ikna eden şey annenin sopa tehdidi değil, sopanın söylediği düşündürücü sözleridir.

4.15. Vatan

Mustafa Rahmandust: "Men Ehli İrânem" (Ben İranlıyım) İran şiirinde vatan kavramına çok boyutlu bir perspektiften bakmaktadır. İran'da bulunan farklı milliyetleri birleştirici bir hava estirdiği şiirinde, şefkatli bir annenin çocuklarını kucaklayışı gibi vatan aşkıyla birlik ve kardeşliğe davet etmiştir:

من اهل ایرانم / اسم من سوسن / اسم من زهرا / اسم من لادن / اسم من مینا ست / اسم من مهدی / اسم من
عبدو ست / اسم من ایرج / اسم من برزو ست / من عرب هستم / من اهوازم / فارس هستم / اهل شیرازم /
گیل هستم / ساکن فومن / اهل تبریزم / ترک هستم من / من لرم زیرا / در لرستانم / کرد هستم من / از
مریوانم / ترکمن هستم / اهل گرگانم / من بلوچم چون / از سراوانم.⁶³⁵

*Ben İranlıyım/ Benim adım Susan/ Benim adım Zehra/ Benim adım Ladin/ Benim
adım Mina/ Benim adım Mehdi/ Benim adım Abdo/ Benim adım İrec/ Benim adım
Barzu/ Ben Arabım/ Ben Ahvazım/ Ben Farsım/Şiraz'dan/ Ben Gilim /Bir Fuman
sakini/ Tebriz'den/*

*Ben Türküm/Ben Lurum çünkü/Luristan'dayım/Ben kürdüm/Ben Marivan'lıyım/ Ben
Türkmenim/ Ben Gorganlıyım/Ben Belûçum çünkü/ Saravan'danım.*

Fahrî el-Barudî, "Bilâdü'l-Arab Evtânî" şiirinde dünyanın çeşitli kıt'alarında bulunan Arap ülkelerini bir vatan çatısı altında toplamak isteğine karşın, Rahmandust İran topraklarında yaşayan farklı kavimleri birlik çağrısı yerine kendisiyle özdeş kılarak öz kimliğini onların ırk ve kökenleriyle anmaktadır. Böylece Arapların ırk birliğinden farklı olarak İranlıların farklı etnik kökenlerine birlik çağrısı yapar.

Arap çocuklarına milli kimliği aşılama ve vatan sevgisini yeşertmek isteyen şairin, vatan kavramını geniş bir yelpazeye yaydığı görülmektedir.

⁶³⁵ Mustafa Rahmandust, Portâl-i İmam Humeyni, Mecelle-i Kûdek, Sayı: 188, 6-7. http://www.imam-khomeini.ir/fa/c202_85727, Erişim tarihi: 25. 08. 2023.

بِلَادِ الْعَرَبِ أَوْطَانِي/مِنْ الشَّامِ لِبَغْدَادِ/ وَمِنْ نَجْدٍ إِلَى يَمَنٍ/ إِلَى مِصْرَ قَطَطَوَانٍ/فَلَا حَدٌّ يُبَاعِدُنَا وَلَا دِينَ يُفَرِّقُنَا/لِسَانِ
الضَّادِ يَجْمَعُنَا/بِغَسَّانٍ وَ عَدْنَانَ⁶³⁶

Batı ülkeleri benim vatanımdır/ Doğu Akdeniz'den Bağdat'a/ Necd ülkesinden Yemen'e/ Mısır'a, Tetuan'a/ Bizi kimse ayıramaz/ Hiçbir din bizi ayıramaz/ Sıkıntının dili bizi bir araya getiriyor/ Bağsan'a, Adnan'a...

Orhan Şaik Gökyay ise, Türk çocuklarına vatan sevgisini didaktik ve bir o kadar da nakaratlı ve söylemesi kolay bir şiir yazmıştır. Şiirde teşbihler ve özenli kelimeler, akıcı ve okunaklıdır:

“Bu Vatan Kimin” Şiirinde şair, iletisini soru sorarak zihinlere oturtmayı tercih etmektedir. Sorusu, cevabını herkesin katiyetle bildiği ve bilmesi gerektiği bir sorudur:

*Bu Vatan Kimin?/ Bu vatan toprağın kara bağrında/ Sıra dağlar gibi duranlarındır/ Bir tarih boyunca onun uğrunda/ Kendini tarihe verenlerindir/ Tutuşup kül olan ocaklarından/ Şahlanıp köpüren ırmaklarından/ Hudutlarda gaza bayraklarında/ Cepheden cepheyi soranlarındır.*⁶³⁷

Bu üç şiirde vatan ön planda tutulan bir temadır. Her şairin, ülkesinin çocuklarına hitaben kendi kültürlerinin dili ile konuştuğunu görebiliriz. Ancak, bu ortak duygunun ifade edildiği dili, dünyanın her yerinde yaşayan çocukların anlaması da mümkündür.

4.16. Çocuk, Gelenekler ve İnanışlar

İnanma duygusu insanın fitrî özellikleri ve ihtiyaçları arasında görülmüştür. Çocuğun masum kalbi, onu yetiştiren aile ve okul çevresinden aldığı bilgilerle inancını ve manevî duygularını pekiştirir. Pervin Devletâbâdî, “Dua Dua” adlı şiirinde, küçük bir çocuk imgesiyle onun hayatının en değerli varlıkları olan anne ve babası için ettiği dua içten yakarışlara yer vermektedir:

⁶³⁶ Muhammed Karâniyâ, “Kasâidu'l-Etfâl Fî Suriye Dirâse Tatbikiyye”, (Dimaşk: İttihâdu Kitâbi'l Arab, 2003), 15-16.

⁶³⁷ Orhan Şaik Gökyay, *Bu Vatan Kimin*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Resimleyen: Sait Maden, 1. Baskı, (Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2019), 15-16.

دعا... دعا/ با این دست کوچکم/ دست می برم پیش خدا/ با دل پاک روشنم/ دعا کنم، دعا دعا/ آهای خدا، خدا، خدا/ بشنو دعاهای مرا/ دعا برای مادرم/ دعا به شادی بابا/ به خانه ها صدف بده/ به جان ما صفا بده/ پروین دولت آبادی⁶³⁸

Dua...Dua.../Bu küçük iki elimle/ Allah'a el açıyorum/ Temiz ve aydın kalbimle/ Dua ediyorum dua, dua/ Ey Allah Allah Allah!/ Benim dualarımı duy/ Dua benim annem için/ Dua babamın mutluluğu için/ Evlere huzur ver/ Canlarımıza safa ver!//

Devletabedi, şiirinde dua eden bir çocuğun dili olmakta ve onun saf kalbinden dökülen duygularını aktarmaktadır. Allah inancını bir çocuk diliyle dua ederken, Fazıl Hüsnü Dağlarca da o yakın ifadelerle, “Allah Ne Kadar Büyüktür” adlı şiirinde çocuğun Allah inancını dile getirmektedir. Şair, dizelerinde sorularla yüce bir gücün iyiliklerinden ve cömertliklerinden bahseder. Şiirde “güneş, mavi sabahlar, kuşlar, karanlıklar, nasip, yıldız” gibi imgelerle soyut anlamı içinde eriten somut ifadelerle o masum yüreklere ilahi duyguları aşılamaktadır:

*Allah ne kadar büyüktür/ Ekinlere güneş verir çocuğum/ Beni mavi sabahlara devreder/ Mavi güller gibi uyum/ Allah ne kadar büyüktür/ Kuşlar gönderir dallarımıza / Karanlıklar dolduğu vakit/ Nasibi terk ederiz bir yıldız*⁶³⁹

Dağlarca bu şiirinde bir çocukla konuşmakta ve ona Allah’ın büyüklüğüne delil olan işaretleri göstermek için güneş, sabah, kuş, yıldız gibi çeşitli imge ve sembollerini kullanmaktadır. Ayrıca, şiirinde ekinlerin güneşle büyümesi, sabahların aydınlanması, insanın uykuda dinlenmesi, kuşların ötüşmesi, gecenin gelip dinlenmenin başlaması gibi insan yaşamındaki ilahi lütufları dile getirmektedir.

Gelenekler İnanışlar Kirmânî’nin “Nâf-i Beççe” (Çocuğun göbek bağı) hikâyesinde hurafe bir inanışa yer verdiği İran toplumunun çocuğun göbek bağı güzel bir yere atılırsa güzel bir bahta ve ikbale kavuşacağı hurafe inancına vurgu yapar. Hikâyede “Nâf-i Beççe” toplama işi, akıllı bir çocuk olan Mecid’in görevidir:

بند ناف افتاده بچه را گذاشته بودند توی قوطی کبریت و داده بودند دست من که ببرم و بندازم جایی، تا بخت بچه گل کند، سرنوشت و زندگیش از این رو به آن رو شود و آخر و عاقبتش باباش تومانی هفت صنار توفیر کند⁶⁴⁰

⁶³⁸ Devletâbâdî, *Ber Gâyig-i Ebrhâ.*, 170.

⁶³⁹ Fazıl Hüsnü Dağlarca, *Çocuk ve Allah*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), 109.

⁶⁴⁰ Kirmânî, *Kıssahâ-yi Mecid*, 253.

Bebeğin düşmüş göbek bağı, o bağ ona şans getirsin, kaderi ve hayatı değişsin ve babasına çekmesin başka biri olsun diye onu bir yere koyup saklamam için bir kibrit kutusuna koyup bana verdiler.

ناف مال بچه شهر بانو بود، شهر بانو که ده دوازده روز پیش، پا فارغ کرده بود و پسری تحویل اجتماع داده بود، اعتقاد داشت که هر جا ناف بچه بیفتد، بچه در بزرگی عین همان آدم هایی می شود که آنجا رفت و آمد می کنند و با آن سر و کار دارند⁶⁴¹

“Göbek bağı, Şehr Banu’nundu. Şehr Banu, on iki gün önce dünyaya bir oğlan getirerek doğum yapmıştı. Öyle inanıyordu ki, oğlunun göbek bağı nereye düşse, çocuğu da orada gidip gelen ve çalışan adamlar gibi önemli birisi olacaktı”.

Toplumsal inanışlar insanları birbirlerine yakınlaştıran öğelerin başında gelir. Mecid’in yaşadığı köy yerinde ortak adet ve geleneklere çocuklar da katılmaktadır. Yazar, şahit olduğu bu olguları yöreye özgülüğü ile olduğu gibi yansıtmakta ve kültürün aktarımında rol oynamaktadır. Ayrıca hikâyede; çekmesin başka biri olsun diye (Akibeti babasına çekmesin, yedi sinar parası biriktirsin) halk deyimine de yer verilmesi, çocuklarda dil gelişimine katkı sunması açısından önem arz etmektedir.

آسمان، خورشید، کوه و متعاقبتشان بار ها به عنوان نعمت الهی شمرده شده اند، برعد و برق و کوه و دشت/ آسمان و ابر و آب/ سبزه و گیاه و گل/ نور و باد و آفتاب/ میخورد به چشم تو/ هر که هر چه هر کجاست/ آفریدگار آن/ مهربان خدای ماست⁶⁴²

Gök, güneş, dağ ve onları takip eden çokça sayılmış ilahî nimetler/ Şimşek ve gök gürültüsü, dağve ovalar/ Gökyüzü ve bulutlar ve su/ Yeşillikler ve bitkier ve çiçekler/ Işık ve rüzgâr ve güneş ışığı/ gözalabildiğince/ Kim olursa olsun/ Her ne kadar olursa olsun/ Her nerede olursa olsun/ Yaratıcısı/ Bizim merhametli Rabbimizdir

Musevîzâde, çocuğa buluş gerçekleştirecek sözler etmesini ve onu yaratılış ve kâinata dikkatli gözlerle bakmasını öğütlemektedir. Bundan farklı olarak şair Ma’rûf er-Rasafî “Unzur Litolke’ş-Şecera” (Şu Ağaca Bak) adlı şiirinde Allah Sevgisi delilleriyle anlatılmakta ve çocuğa Allah inancı aşılarmakta, bu inanç ile öğüt alması ve kâinata düşünceyle bakıp ibret almayı amaçlamaktadır:

⁶⁴¹ Kirmânî, A.g.e., 253.

⁶⁴² Rahmandust, *Aseman Hem Handid*, (Tehrân: Neşr-i Emir Kebir, 1385/2006), 37.

أَنْظُرْ لِيْلِكَ الشَّجَرَةَ/ ذَاتَ الْعُصُونِ النَّصْرَةَ/ كَيْفَ نَمَتْ مِنْ بُذْرَةٍ/ وَكَيْفَ صَارَتْ شَجَرَةً/ فَأَنْظُرْ وَقُلْ مَنْ ذَا الَّذِي/ يَخْرِجُ مِنْهَا الثَّمَرَةَ/ وَأَنْظُرْ إِلَى الشَّمْسِ الَّتِي/ جَذَوْتَهَا مُسْتَعْرَةً/ فِيهَا ضِيَاءٌ وَبَهَا/ حَرَارَةٌ مُنْتَشِرَةٌ/ مَنْ ذَا الَّذِي كَوَّنَهَا/ فِي الْجَوِّ مِثْلَ الشَّرَرَةِ/ وَأَنْظُرْ إِلَى اللَّيْلِ/ فَمَنْ أَوْجَدَ فِيهِ قَمَرَهُ/ وَزَانَهُ بِالنَّجْمِ/ كَالَّذِي الْمُنْتَشِرَةِ/ وَالطَّوْدُ مِنْ طَوْدِهِ/ وَالْبَحْرُ مَنْ ذَا سَجَرِهِ/ وَالتَّرِيحُ مَنْ أَرْسَلَهَا/ وَالْمَاءُ مَنْ ذَا فَجَرِهِ/ وَأَنْظُرْ إِلَى الْعَمِّ/ فَمَنْ أَنْزَلَ مِنْهُ مَطَرَهُ/ فَصَيَّرَ الْأَرْضَ بِهِ/ بَعْدَ اغْتِرَارِ خُصَرِهِ/ وَأَنْظُرْ إِلَى الرُّوْضِ/ فَمَنْ نَوَّعَ فِيهِ زُهْرَهُ/ وَأَنْظُرْ بِهِ فَرَّاشَةً/ صَاعِدَةً مُنْحَدِرَةً/ جَنَاحَهَا يُشْبِهُ فِي/ حُطُوطِهِ الْمُسْتَطَرَةَ/ دِيْبَاجَةً مُوْشِيَّةً/ تَنْشُرُهَا كَالْحَبْرَةِ/ فَالْأَنْظُرْ إِلَى الْمَرْءِ/ وَقُلْ مَنْ شَقَّ فِيهِ بَصَرَهُ/ مَنْ ذَا الَّذِي جَهَّزَهُ/ بِقُوَّةٍ مُتَفَكِّرَةٍ/ ذَاكَ هُوَ اللَّهُ الَّذِي/ وَبَّلَ لِمَنْ قَدْ كَفَرَ/ ذُو حِكْمَةٍ بِالْعَقْلِ/ وَقُدْرَةً مُفْتَدِرَةً.⁶⁴³

Şu ağaca bak/ Taze dallarla/ Tohumdan nasıl büyüdü/ Nasıl ağaca dönüştü?/ Öyleyse bak ve kimdir onu yapan söyle/ Ondan meyve çıkıyor/ Işık saçan şu güneşe bak/ Onun nasıl da ışığı /ve yayılan sıcaklığı var/ Bunu kim yaptı?/ Bir kıvılcım gibi havada/ Şimdi geceye bak/ Onun içinde kim ayı buldu/ Sen onu yıldızlarla kıyasla/ Yayılmış inciler gibidir/ Bir o kümeden bir bu kümeye/ O sıcaklıktan gelen deniz/ Ve onu gönderen rüzgar/ Ve şafaktan gelen su/ Buluta bak/ Kim ondan yağmuru indirirse/ Yeryüzü onunla olacak/ Yeşilliklerin tozunu aldıktan sonra/ Şu fidana bak/ O bir çiçek türüdür/ Ondaki kelebeğe bak/ Eğimli tırmanışta/ Kanadı şuna benziyor/ Onun desenli çizgileri/ Karamsar bir başlangıç/ Mürekkep gibi yayıldı/ Öyleyse bak ve kim olduğunu söyle/ Bu böceği bulun/ Sonra birine bak/ Ve söyle gözünün kimi dikizlediğini/ Onu kim hazırladı?/ Güçlü bir düşüncedir/ O Allah'tır ki/ Yazıklar olsun inkar edene/ Bir düşün çok bilgece/ Güçlü ve muktedirdir.

Ertuğrul Deveci, “Kaf Dağı”: Şair, çocuğun oyun dünyasını ve inanışlarını hayalve gerçekarası bir mecrada betimler. Çocuk gibi onun da aklı mahallede seken ve bir vuruşta balkonlara fırlatılan toptadır. Ancak, çocuk onu kesenleri haramilere, balkonları mızıkçı birine, içinde tavşanın gizlendiğine ve kaçtığı yerin kaf dağı olduğuna inanmaktadır:

Kaf Dağı/ Uzun oynar çocuk/ Akşamın altını da üstünü de/ Upuzun bir heyecanla/ Çocuğun aklından kapısının önü geçer/ Sevinçli toplar yüklü upuzun bir kervanla/ Sokaklar alıştı da/ Ne arabaları atları/ ne de kırılan camlar alışamadı/ Topun huyuna/ Kucakta uyuklayan oyunbaz bir dünyadır/ Top sığmazsa mavisini sokaklara/ Canı sıkılır içindeki tavşanın/ ansızın zıplar kaçır oyun bozan

⁶⁴³ Hâdî Nu'man el-Hîytî, *Sikâfetü'l-Etfâl*, (Kuveyt::Silsiletün Âlemü'l-Ma'rife, 1988), 157.

balkonlara/ Kervanların yoylunu harami amcaların kestiği/ Topunda canı var/ İçimizde saklı binaların üzen bir yanı yüzümüzde gizli/ Topumuz nereye kaçsa orası kafa dağı/ Ertuğrul Deveci⁶⁴⁴

Kafdağı imgesini kullanan diğer bir şair de Şirin'dir. Ancak, o Deveci gibi somut bir yaşamdan bahsetmez şiirinde. Bir çocuğun tılsımlı öyküsünde masallar diyarında dolaşır ve onun kalbinde yaşattığı kuşun o dağdan verdiği haberleri aktarır:

Her gece/ Kafdağı'nın ardından/ Uzun kanatlı bir kş gelir/ Gördüğü rüyalar için/ Ağlayana inci verir.⁶⁴⁵

Her üç şiirde üç farklı inancın çocuk yaşamında farklı işlenişi dile getirilmiştir. Fars edebiyatında çocuğun göbek bağının önemli bir mekana gömülerek çocuğa şans getirmesi beklentisi, Arap edebiyatında şairin doğada ki ağacın yaratılış sırrına dikkat çekerek çocuklarda Allah inancını pekiştirmesi, Türk edebiyatında ise, sokakta top oynayan çocuğun balkona sekmesi ve oradan kaf dağına gittiğini düşünmesi üç farklı örneklem oluşturmaktadır. Deveci, “kaf dağı” imgesi ile kurguladığı şiirinde tasavvufi unsurları modern edebiyata aktarırken, çocuğun kültürden kopamayacağını göstermektedir. Çocuğun yaşamından karelere ve ayrı ayrı inanışlara yer veren her üç şairin eserinde modernite ve gelenek farklı tarzlarda işlenmiştir.

4.17. Özgürlük

Ahmed Şamlu'nun “Mâhî-yi Siyâh-i Kûçûlû” hikâyesinde küçük kara balık, özgürlüğünü elde etmek için etrafındaki balıklara yaşadıkları yerlerin ötesine giderek dünyadan haberdar olmayı öğütlerken, Abdu'n-Nâsır El-Fettâh, annesinin düzenli olmayan Hulud'un yanlış seçiminin sonucunda pişmanlığını işlemektedir. Masalda kahraman balık toplumun yanlış düşüncelerini ve sığ kurallarını aşmak istemektedir. Hikâyenin kahramanları hayvanlar olsa da verilen mesajları insanlardır. Yazar, sanatını toplum için bir araç olarak kullanmıştır. Zamanının siyasi sorunları, sosyal adaletsizlikleri ve özgürlük söylemleri Behrengî'nin birçok hikâyesinde yerini

⁶⁴⁴ Çağdaş Çocuk Edebiyatı, Editör: Şener Demirel, Serdal Seven, 1. Baskı, (Ankara: Pegem Yayınları, 2021), 244.

⁶⁴⁵ Mustafa Ruhi Şirin, *Bir Şemsiyem Olsa Kuşlardan*, 115.

almıştır. Bu hikâye, bir büyükanne tarafından anlatılmaktadır. Doğu edebiyatlarında büyükanneler, çocuk edebiyatının ilk hikâye anlatıcıları sayılırlar.⁶⁴⁶

کفچه ماهی ها گفتند: مگر غیر از برکه، دنیای دیگری هم داریم؟

ماهی گفت؟ دست کم باید فکر کنید که این آب از کجا به اینجا می ریزد و خارج آب چه چیز های هست؟

کفچه ماهی ها گفتند: خارج از آب دیگری کجاست؟ ما که هرگز خارج از آب را ندیده ایم! ها ها ها...به سرت زده

بابا! ⁶⁴⁷

Yılan balığı dedi: Bizim bu göletten başka dünyamız var mı? Balık: “En azından burada bu suyun nereden aktığını ve suyun dışında ne olduğunu düşünmelisiniz!” dedi. Yılan balığı: “Suyun dışı başka nerede olur ki? Suyun dışını hiç görmedik. Ha ha ha ha! Sen kafayı yemişsin baba!”

ماهی گفت: سلام خانم بزرگ! قریاغه گفت: حالا چه ثقت خودنمایی است؟ موجود بی اصل و نسب، بچه گیر آورده ای و دارای حرفهای گنده گنده می زنی! من دیگر آن قدر ها عمر کرده ام که بفهمم دنیا همین برکه است «تخت است بروی دنبال کارت و بچه های مرا از راه به در نبری!

ماهی کوچولو گفت: صبح تا از این عمر ها هم که بکنی « باز هم یک قریاغه ای نادان و در مانده بیشتر نیستی. ⁶⁴⁸

Balık dedi ki: Merhaba Büyük hanım! Kurbağa: “Şimdi gösteriş yapmanın ne anlamı var? Köksüz bir yaratıksın sen. Evlat sahibi oldun ama kötü amaçlı sözler söylüyorsun! Dünyanın sadece bir göletten ibaret olduğunu anlamak için o zamanları çoktan aştım ben! Çocuklarımı benim yolumdan ayıramayacaksın!” Küçük balık: Ne kadar yaşarsan yaşa! Yine de cahil ve geri kalmış bir veletsin!”

Behrengi, hikâyesinde balık imgesi ile akıl otu yemiş bir çocuğu anlatır. Yazar, çocuklarda merak uyandırmak ve bilinçli toplum oluşturmak amacını gizlememiş ve küçük kara balığı inandığı hedefe ulaştırarak başarmanın hazzını okuruna hissettirmiştir.

Abdu'n-Nâsir el-Fettâh'ın “Hulud Tuhibbu'l-Hurriye” öyküsünde ise annesini dinlemeyip odasını dağınık bırakan Hulud, düzensizliğinden dolayı karışan odasında işler tersine gidince inadı bırakmış düzenli olmaya karar vermiştir.

⁶⁴⁶ Hüseyin Keremî, “Nagd’i Câmiaşinâsâne Berâyi Dastân-i Mâhî-yi Siyâh-i Kûçûlû”, <https://www.lisna.ir/white-leaf/item/1178>, Erişim tarihi: 8. 08. 2023.

⁶⁴⁷ Behrengi, *Mahî-yi Siyah-i Kuçulu, Tasvirgir: Ferîd Misgâli*, (İranşehr: 1397/2018), 17.

⁶⁴⁸ Behrengi, *A.g.e.*, 19.

عَدَتْ خُلُودٌ مِنَ الْمَدْرَسَةِ. وَأَلْقَتْ بِحَقِيْبَتَيْهَا فَوْقَ السَّرِيرِ وَوَضَعَتْ مَرِيْلَتَهَا فَوْقَ الْمَكْتَبِ. قَالَتْ أُمُّهَا: رَتِّبِي غُرْفَتَكِ خُلُودَ وَضَعِي كُلَّ شَيْءٍ فِي مَكَانِهِ بِالنِّظَامِ. صَاحَتْ خُلُودٌ: نِظَامَ نِظَامٍ تَعْبُثُ مِنَ النِّظَامِ. أُرِيدُ أَنْ أَمَّ وَقْتُ مَا أُحِبُّ وَ أَكُلُ الطَّعَامِ فِي مُنْتَصَفِ اللَّيْلِ...أُرِيدُ أَنْ أَشْعُرَ بِالْحُرِّيَّةِ...الْحُرِّيَّةِ يَا أُمِّي...!!⁶⁴⁹

Hulûd okuldan döndü. Çantasını yatağın üzerine attı ve önlüğünü masanın üzerine koydu. Annesi şöyle dedi: “Odanı devamlı düzenli tut ve her şeyi düzenli bir şekilde yerine koy!” Hulud bağırdı ve: “Düzen düzen...Bıktım düzenli olmaktan bıktım. Ben istediğim zaman uyumak ve gece yarısı yemek yemek istiyorum.... Özgürlüğü hissetmek istiyorum...Özgürlük anne!...

Annesinin ona cevabı ise:

اِفْعَلِي مَا تُحِبِّينَ يَا حَبِيبَتِي وَأَلِكِ الْحُرِّيَّةَ فِي تَرْتِيبِ غُرْفَتِكَ. لَكِنْ تَذَكَّرِي...غُرْفَتُكَ عَنْوَانُكَ⁶⁵⁰

İstediyini yap canım odanın düzeni konusunda özgürsün! Fakat unutma ki, Odan senin adresindir!

وَضَعَتْ الْخُلُودُ الْمَلَابِسَ فِي دُولَابٍ وَالْأَخْذِيَّةَ فِي الْمَكْتَبَةِ...وَأَخَذَتْ تَرْمِي بِاللُّغْبِ وَتَصِيحُ: طَيَّرِي يَا لُعِي فِي سَمَاءِ الْغُرْفَتِي كَمَا تَطِيرُ عَصَافِيرُ الْجَنَّةِ⁶⁵¹

Hulud, elbiselerini ayakkabı dolabına koydu, ayakkabılarını da kitaplığa...Oyuncağını havaya fırlatıp şöyle diyordu: Uç oyuncağım odamın göğünde tıpkı cennet serçelerinin uçtuğu gibi...

...ev öylesine karışmıştı ki hiçbir şey yerinde değildi. Hulud şöyle dedi:

تَعْبُثُ مِنَ الْبَحْثِ وَالْآنَ يَجِبُ أَنْ أَذَاكِرَ دُرُوسِي. فَعِدَا الْامْتِحَانِ ذَهَبْتُ خُلُودٌ إِلَى الْمَكْتَبَةِ فَوَجَدْتُ الْأَخْذِيَّةَ فَوْقَ الْأَرْفِ.

“Oyuncak aramaktan yorulдум. Oysa şimdi derslerime çalışmam gerekiyor yarın sınav var” dedi.

Hulud, kayıp ayakkabılarını kütüphane raflarında buldu. Küçük kız, bağırdı ve şöyle dedi:

أه...أَيْنَ كُتِبِي كَيْفَ أَذَاكِرُ؟ وَ مَاذَا سَأَفْعَلُ غَدًا فِي الْامْتِحَانِ؟ لَيْتَنِي مَا غَيْرَ تَرْتِيبِ غُرْفَتِي...

“Ah!...Kitaplarım nerede, nasıl çalışacağım ben? Yarın sınavda ne yapacağım? Keşke odamı değiştirmeseydim?”

⁶⁴⁹ Abdun-Nâsir el-Fettâh, *Hulûd Tuhibbu'l-Hurriye*, Silsiletü Hikâyâtü'l-Kasâsiyye, (y.y., t.y., Mektebetü Mısır), 2-3.

⁶⁵⁰ el-Fettâh, A. g. e., 3.

⁶⁵¹ el-Fettâh, A.g.e., 4.

Hikâye, Hulud'un annesinin ona vermek istediği düzenli olmak alışkanlığının önemini anlamasıyla son bulmaktadır. *Hulud, gözyaşları ile annesine: ساميحييني يا أمي و تقبلي/عذاري*

“Beni affet ve özrümü kabul et!” dedi. Annesi, ona yine şefkatle şu cevabı verir:

هَيَّا بِنَا نُعِيدُ تَرْتِيبُ الْغُرْفَةِ! ⁶⁵²

Haydi odanı düzenlemeye gidelim!

Ayla Çınaroğlu'nun “Örgücü Nine” öyküsünde de köylüler, ilkbaşıta ninenin çabalarına Hulud gibi karşı çıkmışlardır:

Bu tembellik bu yoksulluk nineyi çok üzüyordu. Ama ne yapsın? O elinden geldiğince çevresine yardım ve sevgi dağıtıyordu....Bildiklerini öğretmeye çalışıyordu çevresindekilere ama hiç gönüllüsü yoktu Taşlıbayır'da: “Amaan nineciğim öğreneceğim de ne olacak?”, “Şimdiyedek öğrenmedim de öldüm mü?”, “Canım da hiç iş yapmak istemiyor şimdi”, “Zaten benim elimden gelmez ki...”⁶⁵³

Israrlı nine, tembelliği alışkanlık haline getiren köy halkına ve çocuklarına çalışkanlığıyla, üretimi ve hareketliliği aşılayan masalları ve ikramları ile hedefine ulaşmıştır:

Nine gökkuşağından, her gün kazaklar, atkılar, yelekler ördü durmadan. Sonunda çocukların tümü de sıcacık yün giysiler içindeydi. Daha da güzeli, canlı, sağlıklıydılar şimdi. “Örgücü Nine'lerine nasıl teşekkür edeceklerini bilemiyorlar, bir şeyler yapmak, yararlı olmak için çırpınıyorlardı. -Örgücü Nine, çeşmeden su getirelim. -Örgücü Nine yardım edelim sana.

-Örgücü Nine, odun yaralım. -Örgücü Nine, bahçeni süpürelim, odunlarını yaralım. Ama Örgücü Nine: “Yoo diyordu, gidin önce annenize babanıza yardım edin; kendi bahçenize bakın.”⁶⁵⁴

Hulud'un, annesinin sözünün tersini yaparak özgürlük duygusunu araması ve Çınaroğlu'nun öyküsünde örgücü ninenin, sözlerini dinlemeyen köylüleri kurguların problemini oluşturmaktadır. Ancak, Hulud'un annesinden farklı olarak Örgücü nine,

⁶⁵² el-Fettâh, *Hulûd Tuhibbu 'l-Hurriye*, 9.

⁶⁵³ Ayla Çınaroğlu, *Örgücü Nine*, 62-63.

⁶⁵⁴ Çınaroğlu, A. g. e., 65-66.

çalışkanlığı ve sevgi dolu kalbi ile köy halkına fedakarca davranarak, onları kendisi gibi çalışmaya ve marifetli olmaya sevk etmiştir.

Hikâyenin analizi: Ahmed Şamlu'nun “Mâhî-yi Siyâh-i Kûçûlû” hikâyesinde Hikâyede hayvanlar aracılığıyla ilk olarak aile kavramına, annenin şefkatine ve çocuklarına olan korumacılığına işaret edilmiştir. Ayrıca hikâye, Fars dilinin güzel ifade ve deyimleriyle dolu olup Behrengî'nin folklorü, geleneği, şiiri ve öykülemeyi içinde bir araya getirdiği önemli çalışmalarındandır. Behrengî hikâyesinde dar görüşlü ve cahil kimseler ile Küçük kara balığını konuşturarak; dünyada kötü insanların olabileceği ve çocuklara zarar vermek için onlara tuzaklar kurabileceği toplumsal mesajlar vermektedir. Çocukların annelerinin uyarılarına uymalarının ve anne sevgisinin ve koruyuculuğunun önünde hiçbir gücün duramayacağı bilinci aşılanmaktadır. Hikâyede devamlı bir şiir dili hakimdir.

Hulud'a gelecek olursak, yazar hikâyede sorumluluk almayan ve düzenli olmayan çocuklara öğüt içerikli bir hikâye ile seslenmiştir. Ancak, Hulud'un gerçekleri anlamayısıyla inadı kırılmış ve davranışları düzelmiştir. Üçüncü hikâyede ise, Örgücü Nine, başlarda hiçbir iş yapmayan ve gayret etmeyen tembel köylülere gök kuşağının renklerinden iplikler getiren güvercinler sayesinde bütün köye kazaklar örür. Böylece köy halkı kendine gelir ve sorumluluklarını anlar, çalışmaya başlar. Çalışkanlığın, sorumluluğun ve uyanık olmanın öneminin altının çizildiği hikâyeler, çocuk ve ergen yaşlarının önemli sorunlarına parmak basmaktadır.

Behrengî'nin meraklı balığı özgürlüğü yaşadığı yerin sınırlarını aşmakla tadacağına inanırken, , El-Fettâh'ın Hulud adlı kız çocuğu, evde dağınıklığı toplamamayı ve düzensiz yaşamayı özgürlük olarak addetmektedir. Örgücü ninenin köylüleri ise tembelliği yaşam felsefesi olarak kabullenmeyi ve kendilerini yormamayı herşeye üşengeçlik etmelerini anlatmakta ancak ninenin ısrarı ve tavizsiz tutumu karşısında halk doğru yolu bulur. Behrengî yaşamın sınırlarını zorlayan akıllı bir balıkla, El-Fettah, anne sözü dinlemeyen Hulud adlı kız çocuğundan şımarık tututumunu bırakarak görev ve sorumluluklarını yerine getirmesini ister. Örgücü nine ise, kendi güzel yaşantısıyla insanlara özgün ve farklı bir dünya sunar. Bu üç karakter, özgürlük kavramına farklı açılardan göndermelerde bulunurlar.

SONUÇ

Karşılaştırmalı edebiyat bilimi, edebiyat çalışmalarına farklı bakış açısı getirdiği gibi farklı kültürlerin, dil, kültür ve dünya görüşlerini yansıtması bakımından önemli bir fonksiyona sahiptir. Bu alanda Farsça, Arapça, Türkçe dillerinde yazılmış şiir, hikaye ve roman gibi edebi eserlerin amaç, hedef, kapsam, nitelik ve sınırlarının belirlenmesi ve sosyokültürel değerler açısından değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Yaratıcı çocuk edebiyatının başarısını belirleyen en önemli unsurlardan biri, “çocuğa görelilik” şeklinde kavramsallaştırılan “çocuk gerçekliğini” dikkate almaktır. Çocuğun zevk ve duygularını ön plana alarak kurgulanan bir yapıt, çocuğa daha çok hitap etmekte ve çocuğun kültürlenmesine daha çok katkı sunmaktadır.

Çocuk kavramı ve çocuk gerçekliği Fars, Arap, Türk toplumunda teraneler, ikilemeler, kısa dizeler, masalsı anlatılar, hayal unsurları, çocuğun dünyasını yansıtan imgeler, kültürel yapıyı yansıtan deyimler ve atasözleri, çocuğa keyif veren kafiyeli şiirsel alatılarla uygulanmıştır. Doğu toplumlarında sosyokültürel değerler daha çok hikâye ve şiir türlerinde vurgulanmaktadır. Söz konusu değerlerdeki benzerlikler farklılıklardan daha fazladır. Çocuğun sosyokültürel değerlerin farkında olması, bu değerleri içselleştirmesi, yazarın kullandığı edebi dil ve üslubundaki başarısıyla doğru orantılıdır. Didaktik ve öğretici bir üslupla çocuk zevkini ve pedagojik ilkeleri göz ardı ederek yazılan eserlerin, çocukta sanatsal bir bakış açısı oluşturması zordur.

Karşılaştırmalı edebiyat bilimi, öncelikle çeviriler aracılığıyla farklı kültürleri tanıtarak çocuk yazımına katkıda bulunmuştur. Yerli ve yabancı eserleri karşılaştırma yoluyla edebiyat eleştirisini de gündeme getiren bu bilim dalı, analiz etme, çıkarım yapma, yeni fikirler geliştirme, düşünsel anlamda kavramlar oluşturma, kültürler arası ve metinlerarası yeni söylemler geliştirme konularında somut adımlar atmıştır.

Edebiyat metinleri kültürleri ülkerinin sınırları dışına taşıyan ve onları nesilden nesile yaşatan bir konumdadır. “Kültürlerarasılık”, çocuğu farklı kültürlerle tanıştıran ve kendi kültürünü diğer kültürlerle karşılaştırmasını sağlayan bir karşılaştırmalı edebiyat yöntemidir. Çocuk edebiyatında dilin en güçlü gösterimlerinden biri olan imgeler, çocukların söz dağarcığını geliştirmekte;

alışılmışın dışına çıkarak sıradışı söylemler ve düşsel gösterimler ortaya koymaktadır. Semboller ve imgeler, insan zihnine estetik bir görecelik katar.

İmgebilim, çocuğa zihinsel bir gelişim sağladığı gibi estetik bir bakış açısı da kazandırmaktadır. İmgesel anlatılar daha çok şiirlerde söz konusudur. Modern dünyanın imkanları, zengin imge çağrışımlarının önünü açmıştır. İmgelerle birlikte algılar, söz sanatlarını görsel sanatlarla buluşturmakta, bu da edebi esere değer katmaktadır.

Edebi metinleri oluşturan kişiler, mekân, zaman, üslup ve resim gibi detaylar da çocuk edebiyatında son derece önemlidir. Fars-Arap-Türk edebiyat tarihlerinin gelişim sürecini bilmek, karşılaştırmalı çocuk edebiyatı çalışmalarının geldiği noktayı tespit etmek açısından gereklidir.

Fars çocuk edebiyatı, İslâm Öncesi-İslâm Sonrası; Meşrutiyet-Meşrutiyet Sonrası; Pehlevî Dönemi ve İslâm Devrimi Sonrası çocuk edebiyatı olmak üzere altı dönemde incelenmektedir.

İslâm öncesi İran'da edebiyat, halk edebiyatı, başta Şehname olmak üzere hikâye, mit, efsane, Hüdâyinâme, Endereznâmeler yoluyla sürdürülmüştür. İslâm sonrası dönemde bizzat çocuklar için yazılmadığı halde çocuklara okunan metinlerin başında Kâbusnâme, Emirzâde-i İranşâh, Siyâsinâmeler okutulurken İslâm sonrası döneminde “Kelile ve Dimne”, “Kâbusnâme”, Gülistân ve Bostân-ı Sâdî”, Mesnevî-yi Mevlevî”, “Pendnâmeler”, Endereznâmeler” ve “Şahzâdegân” gelmektedir.

Meşrutiyet dönemi Fars edebiyatı, Fars edebiyatının klasikten modernleşmeye geçiş sürecine tekabül eder. Bu dönemde yazılan şiirler, milli duygulara hitap etmektedir.

Meşrutiyet dönemi sonrası İran edebiyatı kimlik sorgulama sürecine girmiştir.

Pehlevî dönemi İran edebiyatının çocuk edebiyatı açısından değeri, çocuğun entellektüel gelişimine yönelik bir edebiyatın öneminin farkındalığı uyandırmasıdır.

Arap çocuk edebiyatının süreçleri, Sözlü Edebiyat, İslâmi Dönem, Modern Dönem olmak üzere özetlenebilir. Matbaanın Napolyon aracılığıyla Mısır'a girmesi, Avrupa'ya giden öğrencilerin edebiyat kuramlarını Mısır'a taşıması gibi faktörlerle edebiyat alanındaki basılı yayınların çeşitliliği ve niteliği artmıştır. Çocuk edebiyatı Mısır'da neşv ü nema bulmuş, diğer Arap coğrafyalarına Mısır'dan yayılmıştır.

Nahda Hareketi, Mısır'da çocuk edebiyatının en önemli sıçrama noktasını teşkil eder. Ahmed Şevkî, Celal Osman ve Kamil Kılani Mısır'daki çocuk edebiyatının önde gelen isimleridir.

Fars ve Arap edebiyatlarında olduğu gibi Türk çocuk edebiyatının tarihsel süreci de sözlü edebiyat ürünleri ile başlamaktadır. Türk çocuk edebiyatı Tanzimat Dönemi Sonrası, Cumhuriyet Dönemi Öncesi, Meşrutiyet Dönemi ve Modern Dönem olarak ele alınmıştır.

Başlıca Fars Çocuk Edebiyatı yazarları ve şairleri, Samed Behrengî, Ahmed Şamlû, Hüşeng Murâdî Kirmânî, Abbas Yemînî Şerîf, Mahmûd Kiyânûş, Efsâne Şa'bân Nejdâ, Mustafa Rahmandust ve Nâsır Kişâverz'dir.

Öne çıkan Arap Çocuk Edebiyatı yazarları ve şairleri, Ahmed Şevkî, Süleyman İsa, Ya'kub Şârûnî, Tağrîd Ârif Neccâr, Kâmil Kiyânî, Fatıma Şerafüddin, Ebû Firâs Nitâfî ve Beyân Safedî'dir.

Başlıca Türk Çocuk Edebiyatı yazarları ve şairleri ise Fazıl Hüsni Dağlarca, Muzaffer İzgü, Gülten Dayıoğlu, Ayla Çınaroğlu, Mehmet Güler, Mustafa Ruhi Şirin, Aytül Akal ve Mavisel Yener'dir.

Fars-Arap-Türk çocuk edebiyatında sosyokültürel değerlerin analizi, dil-edebiyat-kültür ilişkisi bağlamında milletlerin bekası ve ilerlemesinde büyük katkılara sahip olmuştur.

Fars Çocuk hikâyelerinde sosyo kültürel değerlerin analizine örnek olarak, Ahmed Şamlu'da "birlik ve beraberlik"; Samed Behrengî'de "özgürlük"; Hüşeng Murâdî Kirmânî'de "köy yaşamı ve eğitim"; Menüçehri İhtirâmî'de "sevgi ve merhamet"; Samed Behrengi'de "çocuk ve sosyal yaşantı" imgeleri öne çıkmaktadır.

Arap çocuk hikâyelerinde sosyo kültürel değerlerin analizi, Tağrîd en-Neccâr'da "çocuk ve sanat"; Fatıma Şerâfüddin'de "köy hayatı"; Abdunnasır Fettah'da "çocuk ve özgürlük"; Süleyman İsa'da "çocuk ve milli kimlik" temaları üzerinden yapılmıştır.

Türk çocuk edebiyatında sosyo kültürel değerler, Ayla Çınaroğlu'nda "çalışkanlık"; Gülten Dayıoğlu'nda "dini gelenekler, Ramazan-Reravih"; Muzaffer İzgü'de "geleneksel yaşantı, aile" ve "modernite" kavramları ışığında incelenmiştir.

Fars yazarı Huşeng Murâdî Kirmânî ile Türk edebiyatı yazarlarından Gülten Dayıoğlu'nun fakirlik, öksüzlük, üvey anne, hizmetçi anne, zor yaşam koşulları, sosyal uçurum gibi benzer temaları kullandıkları gözden kaçmamaktadır. Gülten Yazarın “Fadiş” ve “Dört Kardeştiler” romanlarındaki Anadolu çocuklarının ıstırap dolu yaşam öyküleri ile, Huşeng Kirmani'nin “Kıssaha'yi Mecid” ve “Şomaki Garibe Nistid” hikâyelerindeki acıklı yaşam öyküleri büyük benzerlikler arz etmektedir.

Fars-Arap-Türk çocuk edebiyatındaki sosyo kültürel değerlerin karşılaştırılması bağlamında, çocuk eğitiminin niteliği, sosyo kültürel değerlerin modernite ile olan ilişkisi üzerinde de durmak gerekir. Çocuk şiirlerinde sıkça yer alan sosyokültürel değerler; vatan sevgisi, hayvan sevgisi, bayram geleneği, nine sevgisi, anne emeği, misafirlik, kırlangıç, horoz, karınca, öğretmen sevgisi gibi imajlar üzerinden işlenmektedir.

Çocuğu doğayla tanıştıran şiirlerde somut kavramlar soyut kavramlarla sürekli yer değiştirmektedir. Çocuk edebiyatında doğayı tasvir eden şiirlerde rüzgâr, güneş, ağaç , bulut, uçurtma, gök kuşağı, kitap, inanç, özgürlük, renk, melek, anne, anne kalbi gibi imgelere sıkça vurgu yapılmaktadır.

Sosyokültürel değerlerin imgebilim ışığında benzerlik ve farklılıklarına odaklanmak, karşılaştırmalı çocuk edebiyatı çalışmalarının bir başka ilgi alanını oluşturmaktadır. Modern dönem çocuk yapıtlarında imgesel benzerlikler, farklılıklara göre daha fazla yekûn tutmakta ve daha çok kabul görmektedir. Modern çocuk şiirinde en çok kullanılan metaforlar rüzgâr, yaşam, empati, uçurtma, yağmur, sonbahar, kelebek, deniz, balık, kuş, savaş, uçmak şeklinde sıralanabilir.

Çocuk şiirlerinde kurşun kalem, kitap, silgi, soran çocuk, ev, kapalılık imgesi, balığın karnı, varil, sandık gibi objelerin sıkça konuşturulduğu görülmektedir. Modern çocuk şiirinde vatan sevgisi, hayvan sevgisi, okul ve aile, meslekler, doğaya duyarlılık, ağaç, tatil, misafirperverlik, ikram, komşuluk, anne sevgisi, sinema, hat yazısı, bisiklet gibi özgün imgeler kullanılmıştır.

Çocuk edebiyatında, karga ve tilki hikayesi örneğinde olduğu gibi, çeviri yoluyla dünya edebiyatından alınan ortak içerikli metinler bulunmaktadır.

Diğer edebiyatlara göre daha derin felsefi bir karaktere sahip olan; Nevruz bayramı gibi geleneksel figürlere daha fazla yer veren Fars çocuk edebiyatı,

sosyokültürel değerleri çok yönlü, resimli, imgesel anlatımlarla çocuğun hayal dünyasına imge ve sembollerle yansıtmada daha başarılıdır.

Arap çocuk edebiyatı eserlerinde, dini ve ahlâki değerleri genellikle vaaz ile empoze etme yaklaşımı ağır basmaktadır. Ancak son yıllarda kaleme alınan Arap çocuk edebiyatı kapsamına girebilecek eserlerde bu yaklaşımın terkedilmeye başlandığı da gözlemlenmektedir. Tağrid en-Neccâr ve Fatima Şerâfüddîn gibi Arap yazarlar sosyokültürel değerleri, çocuğun ve modern çağın sorunlarını eserlerinde başarılı bir şekilde aktarmışlardır.

Yaşam sevincini yansıtan ve bilgilendiren, aynı zamanda eğlendiren bir yapıya sahip olan Fars şiiri, çocuklara gerçek bir estetik görüş kazandırmada oldukça başarılıdır. Fars şiiri; sade dili, ikilemeleri ve deyimisel kalıpları başarıyla kullanması bakımından diğer edebiyatlardan bir adım öne çıkmaktadır.

Arap edebiyatında Ahmet Şevkî, Ahmet Süleym, Beyan Safedî ve Süleyman İsa gibi şairlerin şiirlerinde çocuğa telkin edici bir üslupta milli ahlaki kimlik aşılama amacı ön plandadır.

Arap yazarlar, yaşadıkları sosyal sorunları ülkelerinin baskıcı yönetimlerinden dolayı açık ve net bir şekilde anlatmakta zorlanmaktadırlar. Arap ülkelerinde hüküm süren yasaklar, baskılar ve cezalar, yazarları sınırlandırdığından yönetimin baskısı ve yönlendirmesi doğrultusunda eserler yazmaktadırlar. Bu durum kısmi olarak İran'da da geçerlidir. İran'da okuma kültürünün yüksekliği ve kültürel yapının sağlamlığına rağmen hala rejimin kontrolü söz konusudur.

Türk çocuk edebiyatının muhtevası, Fars ve Arap çocuk edebiyatına göre daha özgür ve sanatsal, “çocuğa göreliği” daha çok dikkate alan teknik bir içeriğe sahiptir. Türk çocuk edebiyatı, Batıyla uyumlu, soyut-somut arasında dengeli, yaratıcı imgelere sahip, geniş konu zenginliği olan, modern bir karaktere sahiptir.

Modern çocuk edebiyatının başlangıcı sayılan çeviri eserler, her üç edebiyatın oluşum sürecinde etkili olmuştur. Lafontaine'den çeviri yoluyla yazılan çok sayıda edebi ürün bulunmaktadır.

Çocuk edebiyatı yazarları toplumsal karşılığı olmayan imajiner şekilleri değil, toplum gerçeklerini, özellikle çocukların yaşadığı bazı sorunları gerçekçi bir üslupla eserlerinde işlemişlerdir. Örneğin Tebriz'li Türk bir ailenin çocuğu olan Samed Behrengî, Farsça hikayelerinde sosyal adaletsizliği açıkça dile getirmiştir. Behrengî

sosyalist düşüncenin etkisi altında kalmış, ülkesindeki sosyal adaletsizliği, ekonomik darlığı ve siyasi kaosu eserlerine başarıyla yansıtmıştır.

Türk edebiyatında Gülten Dayıoğlu, çocuğun dramatik yaşantılarından özgün, düşünceli, kendini ifade eden, çevresini tanıyan, bilinçli çocuk karakterini ön plana çıkaran öyküler kaleme almıştır.

Türkçe yazan yazarlardan Aytül Akal ve Mavisel Yener de eski tarz söylemlerden uzaklaşarak modern anlamda “çocuğa görelilik” esasını temel alan eserlere imza atmıştır.

Fars Arap Türk edebiyatlarında çocuğu öğütlerle, telkinlerle yetiştirmeye ve eğitmeye çalışan eski paradigma yavaş yavaş terkedilmektedir. Diğer yandan bilindik anonim ürünler, yeni metaforlar, yeni imge imajlarla, edebi yapıtlarda-yeniden yerini almaktadır.

Fars, Arap ve Türk çocuk edebiyatında aile değerlerindeki benzerlikler daha fazladır. Her üç çocuk edebiyatındaki “nine” modeli, bunun en güzel örneğidir. Örneğin Fars edebiyatında Huşengi Kirmanî’nin, *Iskinâs-i Sâd Tumân (Yüz Tümenlik Kâğıt Para)* adlı hikâyesindeki Mecid’in ninesi, okuryazar değildir. Paranın hesabını bilmez. Ancak, köy işinden, ev işinden, çocuk bakımından iyi anlayan; sezgileri kuvvetli, Mecid’i örfe ve kültüre uygun yetiştirmeye özen gösteren geleneksel bir karakterdir.

Arap edebiyatında Tağrid en-Neccâr, çocuk edebiyatına yeni bir nine modeli getirerek torun ve nine sevgisini modern yaşam biçimiyle öne çıkarır.

Yazarın, *Ceddetî Nefîse* hikâyesindeki nine, çağın gerisinde kalmayan, torunu Macid’in gözbebeği olan, modern yaşama ayak uyduran, zeki ve yetenekli bir ninedir. Spor ve sanatla ilgilenen bu nine, torunuyla vakit geçirirken onu hem eğlendirmekte hem de bilgilendirmektedir.

Türk edebiyatında İzgü’nün anneanne modeli, Tağrid en-Neccâr’ın nine modeliyle uyuşmaktadır. Muzaffer İzgü’nün *Anneannemin Konuk Kedisi* adlı hikâyesindeki nine, Türk kültür ve örfünden beslenen, yeniliğe açık zekası ile öne çıkarılan bir ninedir. On parmağında on marifet olan bu nine, torununa aldığı bisikleti sürmeyi öğrenir. Hatta bisiklet yarışına bile girer. Azmin zaferini gösteren bu nine, şen şakrak ve hazır cevap biridir.

Metin'in ninesi, başlangıçta tipik bir Anadolu kadını olarak karımıza çıksa da aslında modern bir kadındır. Geçmişteki değerlerine sahip çıkıp onları yaşattığı gibi, bugünkü modern hayattan geri kalmamaya özen göstermekte; güncel yaşam sorunlarına oldukça pratik çözümler bulabilmektedir.

Her üç dildeki hikâyelerdeki karakter örnekleri, çocuğa yaşam becerisi kazandıran iletilere sahiptir ve bu yönleriyle değerleri öğretici yapıdadır.

Her üç çocuk edebiyatında yazarların kendi yaşantısından aktardığı hikâye veya şiir, okuyucuya daha ilginç ve etkileyici gelmektedir. Bu örnek yaşantı, köy hayatı, çeşitli konularda drama, komedi ya da maceralar, çocuğun yazarın tecrübelerinden faydalanmasına ve edebiyattan zevk almasına neden olmaktadır. Mecid serisinde köy hayatını kendi yaşamıyla anlatan Huşeng Kirmânî ile *Fadiş* ve *Dört Kardeşiler* romanlarında kendi yaşamını sergileyen Gülten Dayıoğlu'nu bu yaklaşıma örnek olarak verebiliriz. Arap edebiyatından Ya'kûp eş-Şârûnî ise *Sultânun Li Yevmin Vâhid* hikâyesinde eskide yaşamış bir yaşam öyküsünü ilâhî bakış açısıyla anlatmıştır.

Diğer yandan Samed Behrengî ve Ayla Çınaroğlu, yarı masalımsı yarı gerçek bir kurgu ile çocukları başka boyutlara götürürken didaktik bir amaç gütmekte; bunu yaparken de çocukları eğlendiren bir sanat dili kullanarak çocuğun hayal gücünü desteklemektedirler. Her boyutta çocuğun oyun arzusu ön plandadır.

Tağrid en-Neccâr çocuk edebiyatını moderniteye uydurmuş; günlük yaşantıyı eğlenceli bir anlatıya çevirmeyi başarmıştır. Aynı üslub Mavisel Yener ve Aytül Akal'ın şiirlerinde de görülmektedir. Bu iki yazar *Şiirimi Kedi Kaptı*, *Recelli Şiirler*, gibi eserleriyle çocuğun yaşam güncesini eğlenceli bir tiyatroya çevirmektedirler. Bu tarza yakın bir üslub Arap edebiyatından Beyân es-Safedî'nin şiirlerindeki melodik mısralarında da anlaşılmaktadır. Ayrıca, Muzaffer İzgü'nün mizâhî hikâyelerindeki samimi karakterlerin ve Anadolu insanı betimlemelerinden çocuk edebiyatında kültürel alışveriştin kaynaklı özel bir üslubun varlığı da fark edilmektedir.

Arap edebiyatından Fatima Şerâfüddîn'in *Ammetu'z-Zeyyûn* hikâyesindeki Zeyyûn Hala karakteri, her çocuğun ulaşmak istediği sevgi halkasını resmeder. Ailenin değerini ve nineye saygıyı kültürel bir miras olarak aktaran yazarın hikâyesinde bulunan çocuk masumiyeti, Ayla Çınaroğlu'nun tembel bir köy halkını

çalışkan yapma mücadelesini konu edinen *Örgücü Nine* hikâyesinde de benzer reflekslerle varlığını hissettirmektedir.

Yaratıcı çocuk edebiyatı kapsamında kalem oynatan yazarlardan Mustafa Ruhi Şirin'in şiirindeki *Kuş Çocuk*, çocuğun kendisiyle özdeşleştireceği bir anlatıdır. Çocuğun düşünsel anlamda gelişimine katkı sunan bir diğer yazar da iyi kalpli bir insan silüetindeki korkuluğu çocukça anlamlandıran Nâsır Kişâverz'dir. Arap edebiyatından Fatima Şerâfüddin, hayata farklı yerlerden bakan diğer bir yazardır. *Ceddeti lâ tesmeûnî* hikâyesindeki çocuk, ninesinin onu duyamamasından sıkıntı duymaz. Aksine bu olumsuz durumu eğlenceli bir atışmaya dönüştürür. Herkesin korktuğu bir korkuluğu bir iyilik meleşine, kulağı duymayan bakımı zor nineyi de eğlendiren bir ozana çevirdiği söylenebilir.

Çocuğu düşsel bir yolculuğa çıkaran çocuk edebiyatı öncü yazarlarımızdan Ayla Çınaroğlu *Şiir Gemisi* adlı kitabındaki detaylar; Mustafa Rahmandust ve Efsâne Şa'bân Nejdâ'nın şiirlerinde konuşan objeler, tabiat unsurlarının çocuksu söyleyişleri, Muhammed Kâzım Mezînânî'nin *Harfhâ-yi Çarh-i Hayyâtî* adlı şiirinde annenin çilesi, Ahmed Şevkî'nin torunu için kalbi titreyen Ninesi, Süleyman İsa'nın meslek erbabı Mansûr amcası, kültürlerarası çağrışımların evrensel bir dili olduğunu destekleyen argümanlardır.

Tebrizli Türk asıllı bir aileden gelen Türk kültürünü deyim ve söyleyişlerinde barındıran Samed Behrengî'nin hikâyeleri ile Mısır'dan Türk soylu ninesinin örfi ve duygulu terennümlerini şiirlerine yansıtan Ahmet Şevkî'nin eserleri bize Türk edebiyatının dünya çocuk edebiyatındaki varlığını göstermektedir.

İran Fars edebiyatı Azeri Türkü olan Talibov'la başlamıştır. Onu Cebbâr Bağcebân adlı Tebriz'li başka bir Türk yazar izler. Fars çocuk edebiyatının sonraki mimarı olan Mehdi Azeri Yezdî, İran çocuk edebiyatının babası ilan edilmiştir. Bu şairi, Samed Behrengî adlı başka bir Türk asıllı yazar takip eder.

Fars çocuk edebiyatının öncüleri Talibov ve Bağcebân gibi Tahtâvî ve Ahmed Şevkî, Niğdeli ninesinden Türk örf ve kültürünü çocuk edebiyatı alanına aktarmıştır. Gerek Tebrizli Türk asıllı bir aileden gelen Türk kültürünü deyim ve söyleyişlerinde barındıran Samed Behrengî'nin hikâyeleri, gerek Mısır'da Türk soylu bir aileden gelmiş olan ninesinin örfi duygularını şiirlerine yansıtan Ahmet Şevkî'nin

şiiirleri bize Türk edebiyatının dünya çocuk edebiyatındaki etkili varlığını ve Türklerin bu kurgulara damgasını vurduğunu göstermektedir.

Farklı milletlerden derlenen yapıtların bir eserde analizi ve karşılaştırılması edebiyat alanına zenginlik katacaktır. Bu incelenme yoluyla, kültürel unsurların etkileşiminin, fikir ve düşünce alışverişlerinin sebeplerinin bilinmesi sağlanacaktır. Çoklu kültürlerarası yapılan karşılaştırmalı incelemeler, dünyada insanlar arasında barış ve dostluğa zemin hazırlayacak ve edebiyat köprüsü sınırlar ötesine düşüncelerini taşıyacaktır.

Bu sebeple Ortadoğu coğrafyasında asırlardan beri, dilsel farklılıklara sahip olsalar da yan yana yaşayan Fars, Arap ve Türk milletlerinin ortak ve farklı edebi-kültürel unsurlarını ortaya koyan bu çalışmanın akademik alana mütevazı bir katkı sağlamasını ve daha geniş araştırmalara vesile olmasını umuyoruz.

KAYNAKÇA

Abdü'l-Azîm, Hüseyin. “Edebü'l-Etfâl İnde Ahmed Necîb, Dirâsât ve'l-U'rûd”, Hutva, Sayı: 25, Yıl: 2004, 45-47.

Abdü'l-Vehhâb, Hasan. *Tarih'ül-Mesâcidü'l-Eseriyye*, Dâru'l-Mısriyye Matbaası, Kahire: 1946.

Adıgüzel, Ömer H. “Aytül Akal'ın Çocuk Kitaplarına İç ve Dış Yapı Açısından Bakış” Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 32/1, 140.

Adler, Alfred. *İnsanı Tanıma Sanatı*, çev. Kâmuran Şipal, Say Yayınları, İstanbul, 2002.

Ahmed Şamlu. *Bana Aydınlıktan Söz Et*, Çev. Haşim Hüsrevşahi, (İstanbul: Adam Yayınları, 2007)

Akal, Aytül. Yener, Mavisel. *Reçelli Şiirler*, Resimleyen: Anıl Tortop, SEV Yayıncılık, İstanbul: 2004.

Akal, Aytül. *Bir Ayağı Yerde Bir Ayağı Gökte*, Fom Kitap, 2. Baskı, İstanbul: 2019.

Akal, Aytül. *Zıplayan Şiirler*, Bilgi Yayınevi, 4. Basım, Ankara: 2020.

Akarsu, Bediha. *Mutluluk Ahlâkı*, İnkilap Yayınları, İstanbul: 1988.

Aksan, Doğan. *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Şafak Matbaası, Ankara: 1993.

Aktaş, Şerif. *Edebiyatta Üslup ve Problemleri*, Akçağ Yayınları, Ankara: 2004.

Aktulum, Kubilay. *Metinlerarası İlişkiler*, Ötüken Yayınevi, Ankara: 1999.

Alemdar, Yalçın - Aytaş, Gıyasettin. *Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.

Ammân:1999.

Ali Ekber Şiârî Nejâd, *Edebiyât-i Kûdekân: İntişârâtı İttılâât*, Tahran: 1378/2008.

Altunya, Hüseyin, *Türk Çocuk Edebiyatı Kaynakçası*, Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi Eğitim, Araştırma ve İnceleme Dizisi-2 Ankara, 2012.

Arıcı, A. F., *Çocuk Edebiyatı ve Kültürü*, Pagem Akademi: Ankara, 2016.

Ârifî, Ekrem. “Digergûnî Derûnemâyî Kıssahâ-yî İrfânî Der Bâz Nevîsî-yî Azerî Yezdî”, *Fasıl-nâme-i Kâveşnâme*, Sâl-i Panzdehom, 1, Şomare-i 28, 1393 (2014), 10.

Arvîn Farsî, *Evveli Debistân Samân-i Pejûheş ve Bernâmerîzî-yî Âmuzeşi*: Tahran: 1400/2021.

Asya, Arif Nihat. *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor*, Ötüken Neşriyat, İstanbul: 1975.

Aşînâ-yî Bâ Mîrâs'î Hunerîy-û Ferhengî İrân, Dovre-i Pîşî Dânişgâhî, Komşyon'î Tahassus-i Hûner Pîş-i Danişgâhî, Kitâbhâyi Debistânî, 8. Baskı, Tahran: (1396 2017).

Atalay, İrfan. *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Hiper yayın, İstanbul: 2019.

Atasoy, Emin- Ertürk, Hasan. “İlk Öğretim Öğrencilerinin Çevresel Tutum ve Çevre Bilgisi Üzerine Bir Alan Araştırması”, *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (10 (1), 2008), 105-122.

Ate, Hermon. *Târih-i Edebiyât-i Fârsî*, Çev.: Doktor Rıza Şefîg, Mecmûa’i İrân Şinâs, Tahran: 1337.

Ateş, Nafiye. *Hayvan Besleyen Ve Beslemeyen Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2005.

Aydemir, Sultan. *Çocuk Edebiyatı Yazarı Olarak Mavisel Yener’in Eserleri Üzerine Bir Araştırma. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, İzmir: 2010.*

Aytaç, Gürsel. *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Doğu Batı Yayınları, Ankara: 2016.

Aytaç, Gıyasettin. *Çağdaş Gelişmeler Işığında Şiir Tahlilleri*, Akçağ Yayınları, Ankara: 2011.

Azâdmens, Sâ’id. Seccâdiye, Nergîs. “Bâyestîhâ-yi Terbiyeti Edebiyât-i Kûdek Bâ Nazar-i Be Mâhiyet-i Devrân-i Kûdekî Der Rûykerd-i İslâmî Amel”, *Heftomin Humâyeş-i Millî-yi Encumen-i Felsefe-i Ta’lim ve Terbiyet-i İrân, Şîrâz Üniversitesi*, 22-23 Haziran (1395/ 2016), 1-4.

Bağçebân, Cebbâr. *Zendeginâme-i Cebbâr Bağçebân: Bonyangozâr-i Âmûzeş-i Nâ Şinevâyân Der İrân Be Kalem-i Hodeş*, (Sepehr Yayınları, Tahran), 1356 (1967), 16-137.

Bağçebân, Cebbâr. *Ez Cebbâr Bağçebân, Şi’irhâyi Kudekân Kebûteri Nâzi Men, Sazmâni Hemegân Ba Kûdekân ve Novcevanân*, 1373/1995.

Bahâr, Muhammed Tâkî. *Divânu Eş’âr-ı Melîkû’s-Şuarâ Bahâr*, (Tahran: İntişârâtı Emîr Kebîr, 1334/1956.

Boratav, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul: 1984.

Bayav, Deniz. *Resim Sanatında ve Sanat Eğitiminde İmge*”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 Cilt, Sayı: 2, 105-122, (2009), 01. 06. 2009.

Bayburtlu, Yavuz Selim, “Metin Yapılarının İnceleme ve Eleştirmedeki Önemi”, *Kesit Akademi Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 18, Mart (2019).

Bayram, Yavuz. *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi ve Bir Uygulama*, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/258107>, 71.

Behrengî, Samed. *Behreng Masalları*, Çeviren: Mehmet Kanar,.....Yayınları, 2002, Mukaddime.

Behrengî, Samed. *Mâhî-yi Siyâh-i Kûçûlû*, *Kitab-i Harûs*, 1388.

Behrengî, Samed. *Mâhî-yi Siyâh-i Kûçûlû*, Resimleyen: Ferîd Miskâlî, Neşr-i i Nazar, Tahran: 1388/2009.

Behrengî, Samed. *Ulduz ve Kolağhâ*, İntişârâtı Şems, t.y.,y.y., 9.

Behrengî, Samed. *Yek Helû Hezâr Helû*, (Neşr-i Câmederân), Nusha-i Elektronik, 1385/2006.

Benefşe Hicâzî. *Edebiyât-i Kûdekân ve Novcevanân: Vîjegîhâ ve Conbehâ*, *Rûşengîrân ve Mutâlaât-i Zenân*, Çâp-i Nohom, 9. Basım, Tahran: 1375.

Benk, Serkan. Tekin, Akdemir. “Globalleşme ve Ekonomik Değişim”, C. 18, Çimento İşveren, C. 18, Sayı: 1, Ankara: Ocak, (2004).13.

Bin Selame, er-Rabi’. *Min edebi’l-Etfâl fil-Cezâyir vel-Âlemi’l-Arabî*, Dâru Midâd, Cezâyir: 2009.

Boratav, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul: 1984.

Cârî, Fâtima & Ayidu’l-Garnî. “Bünyetü’l-Alâmât Fî Edebî’l-Etfâl Ahmed Fadl Şablûl Enumuzecen”, Taif Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İskenderiyye Fakültesi Kız İslâm ve Arap Araştırmaları Dergisi, C: 1, Sayı: 34, 1192.

Celâlî, Meryem. “Mebânî-yi Nagdi Binâmetiniyet Der Edebiyât-i Tatbîkî-yi Kûdek ve Nov Cevânân”, Cesterhâ-hi Edebî Mecelle-i İlmî, Pejûheşî, Sayı: 189, Yaz 1394 (2015).

Cevdangânî, Ali Asimend. “Edebiyât-i Tatbîkî”, Kitâb-i Mâh-i Edebiyat, Sayı: 26, No: 140, Haziran 1388 (2009).

Ciravoğlu, Öner. “Behrengî’nin Türkçe’ye Çevrilen Eserlerinde Alegorik Anlatım ve Politik Bildiri”, 1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu, Yayıncı: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri ve Tömer Dil Öğretim Merkezi, Ocak 2000.

Cihangir, Mehmet. “Sosyal, Kültürel ve Tarihsel Bağlamda İmgeler”, Düşbed Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 13, Sayı: 27, (Haziran 2021), 2.

Ciravoğlu, Öner. *Çocuk Edebiyatı*, Esin Yayınevi, İstanbul: 2000.

Cuma, Ahmet. “Edebiyat Sosyolojisi ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi-Sanat ve Bilimin Sınır Ötesi Etkileşimi”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22, 2009.

Cuma, Ahmet. “Genel ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi’nin (Komparatistik) Ulusal ve Dünya Edebiyatları Ekseninde Kurumsal Açılımı”, SEFA 39. (Mayıs 2018), 3-4.

Cuma, Ahmet. *Mukayeseli Edebiyat*, Çev. : Yusuf Şerif Kılıçel, Büyüyenay Yayınları, İstanbul: 2017.

Cündî, Enver. *Kâmil Kîylânî fî Mir’âti’t-Târîh*, Matbaa Kiylânî Sağîr, Mısır: t.y.

Çağdaş Çocuk Edebiyatı, Editör: Şener Demirel, Serdal Seven, 1. Baskı, Pegem Yayınları, Ankara: 2021.

Çakır, Fahriye. Çocuk Edebiyatına Psikopedagojik ve Sosyolojik Açidan Yaklaşım, Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enistitüsü, Samsun, 2014.

Çelebioğlu, Amil. “Ninnilerimize Dair”. Çocuk Edebiyatı Yıllığı, Gökyüzü Yayınları, İstanbul: 1987.

Çetişli, İsmail. *Metin Tahlillerine Giriş 2 (Hikâye Roman Tiyatro)*, Akçağ Yayınları, Ankara: 2004.

Çıkla, Selçuk. “Tanzimattan Günümüze Çocuk Edebiyatı ve Bazı Öneriler”, Hece Aylık Edebiyat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı, Yıl: 9, Sayı: 104-105, Ağustos-Eylül, 2005,

Çınaroğlu, Ayla. *Şiir Gemisi*, Resimler: Mustafa Delioğlu, 13. Baskı, (İzmir: TUDEM, 2016).

Çınaroğlu, Ayla. *Beyaz Benekli At*, Resimleyen: Oğuz Demir, 2. Basım, Uçan Balık Yayınları, İstanbul: 1997.

Çınaroğlu, Ayla. *Çikolatayı Kim Yiyecek Öyküler*, Uçanbalık Yayınları, İstanbul: 2002.

Çıtakoğlu, Çiğdem. “İslam Öncesi Fars Edebiyatında Çocuk Edebiyatının İzleri”. *Şarkiyat Mecmuası*, sy. 16 (Kasım 2011): 17-41.

Çocruhlı, Yaşar. *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, (Ankara: Ötüken Yayınları, 2002.

Dabbî, el-Mufaddal. *el-Mufaddaliyyât*, Dâru'l-Maârif, Kahire: 2007.

Danişmend, İsmail Hami. *İzahlı İslâm Tarihi Kronolojisi*, İstanbul: Babiali Yayınevi, 1960, 135-140.

Dayf, Şevkî. *el-Edebü'l-Arabiyyü'l-Mu'âsır*, Dâru'l-Maârif, Kahire: 1957.

Dayf, Şevkî. *el-Fennu fî Şi'ri'l-Arabî*, Daru'l-Maârif, Mısır: 1960.

Dayıoğlu, Gülten. *Dört Kardeştiler*, 13. Baskı, Altın Çocuk Ktamları, İstanbul: 2000.

Dayıoğlu, Gülten. *Fadiş*, 24.Baskı, Altın Çocuk Kitapları, İstanbul: 2000.

Debîsî, Muhammed. *es-Siretü'n-Nebeviyye Beyne'l Merviyeye ve'l Âyâtî'l-Kur'âniyye*, Aynü's-Şems Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Kahire: 2010.

Derviş, Mahmud. *Aşiku Fi Filistin*, 2. Baskı, Dâru'l-Adâb, Beyrut: 1969.

Devletâbâdî, Pervin. *Bergâyg-i Ebrhâ*, Şîrâz, (Şîrâz: İntişârât-i Rehgoşa, 1388/2009).

Devletâbâdî, Pervin. *Kitab-ı Âteş Der Bârân*, Ketabhâne-i Millî, Tahran: 1357.

Dilidüzgün, Selahattin. “Okuma Öğretimi Hedefleri Bağlamında Türkçe Ders Kitaplarındaki Çocuk Edebiyatı Ürünleri”, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, 2/23, 2014.

Dilidüzgün, Selahattin. *Çağdaş Çocuk Yazını*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996.

Dinçer, Fatma. “Lokman Suresi Bağlamında Hz. Lokman’ın Nasihatlerinin Çocuk Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”, Evren Dergisi C: 2, Sayı: 2, Kabul tarihi: 25. 05. 2023.

Dinçer, Fatma. “Lokman Suresi Bağlamında Hz. Lokman’ın Nasihatlerinin Çocuk Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”, Eren Dergisi C: 2, Sayı: 2. 72-76.

Maha Davud, “Divanu Tufulina Kasidetu Seyyideti'r-Rahme”, Mecelletü Üsâme, Sayı: 833 s.9 Tişrinel Evvel/Ekim, (2022).

Dominuguez& Haun Saussy and Dario Villanueva, *Introducing Comparative Literature New Trends and Applications New Trends and Applications*, Routletge, NewYork: 2015.

Dönmezer, Sulhi. *Sosyoloji*, Savaş Yayınları, Ankara:1984.

Dust Mecelle-i Kûdek Heftenâme-i Kûdekân-i İrân, Yıl: 4, Sayı: 188, 27 Hordad (Haziran,, 1384/ 2005), 6-7.

Ebû Muâl, Abdu'l-Fettâh. *Edebü'l-Etfâl Esâlîbu Terbiyetehem ve Ta'limehüm ve Teskîfehüm*, Dâru's-Şurûk, Ramallah: 2005.

Ebû Rîdâ, Sa'd. *En-Nassu'l-Edebî li'l-Etfâl Ehdâfuhu Mesâdiruhu ve Simâtuhu*, Dârû'l-Beşerî, Umman:1993.

el-Hamletü'l-Fransiyye Ala'l-Mısr; (1801-1798) Müzekkerâtu Dâbitun Min Ceyşi'l-Hamle, Haz.: E. D. Mediha Hauet, Ed. İlham Zihni vd., Dâru'l-Kütüb ve Vesâiku'l-Kavmiyye, Kahire, t.y.

Ellevâtî, Fâtîme Enver. “el-Ümmü fî Kısası'l Edebi'l Arabiyye”, Et-Tekvîn Dergisi, Sayı: 5.(Mart 2016).

el-Fettâh, Abdun-Nâsır. Rusûm: Abdurrahman Bekr, *Hulûd Tuhibbu'l-Hurriye*, Mektebutü Edebiyâtü'l-Câmia', Sisiletü'l-Hikâyâtü'z-zarîfe, t.y., y.y.,

Emre, İsmet. “Yapısalcı Edebiyat Teorisi”, Türk Dili Yıl: 68, Sayı: 801, Eylül 2018, 60-65.

Erdem, Sorgan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, “Bayram”, 1992, 5/257-259.

Evliya Çelebi. *Yedi İklim Dört Bucak*, Derleyen ve Yayınlaştıran: Refik Durbaş, 24.Basım, İstanbul: 2021.

Faysal, Samar Ruhi. *Edebu'l-Etfâl ve Segâfetuhum Kırâatu'n-Nagdiyye*, İttihâdu Kütübî'l-Arab, Dimaşk (Şam), 1998.

Fettâh, Abdun-Nâsır. *Hulûd Tuhibbu'l-Hurriye*, Silsiletü Hikâyâtü'l-Kasâsiyye, Mektebetü Mısr, t.y., y.y.

Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir. *el-Kâmûsü'l-muhît*, Beyrut 1406/1986, 243.

Geçgel, Hulusi. “Bir Görüntü (İmgeler) Sanatı Olarak Şiir”, Hayal Dergisi, Sayı: 21, Nisan-Mayıs-Haziran, 2007.

Geçgel, H., Demir, F. “Muzaffer İzgü'nün Öykülerinde Çocuk ve Eğitim Teması.” İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1(3), 329-342. 2012.

Gezer, Gökmen. Can, Muhammed Zeki. “Kültürü Çevirmek: Kültür aktarımı kapsamında Çeviri”, Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Derneği, 17 Aralık, 35, 2019, 356.

Giddens, Anthony. Çev.: Günseli Altaylar, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, Alfa Yayınları, İstanbul: 2000.

Govherîn, Kâve.“Nakş-i Vuhûş ve Candârân Der Âyine-i Kelâm-i Attâr”, Biynâlûd (Vîje-i Attâr Nişâburî), 9 Sonbahar, 1374 (1995).

Gökşen, Enver Naci. *Örnekleriyle Çocuk Edebiyatımız*, Remzi Kitabevi, İstanbul: 1980.

Gönen, Mübeccel. Uygun, Mehmet. vd., “Resimli Çocuk Kitaplarının Fiziksel, İçerik ve Resimleme Özellikleri Açısından İncelenmesi”, Milli Eğitim, Sayı: 196, Güz: 2012.

Gökyay, Orhan Şaik. *Bu Vatan Kimin*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Resimleyen: Sait Maden, 1. Baskı, (Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2019).

Güleç, İsmail. “Hz. Peygamber'in Şiir'e Karşı Tutumu”, Divan Edebiyatı ve Araştırmaları Dergisi 19, İstanbul: 2017.

Güler, Mehmet. *Adım Çocukların Olsun*, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul: 1991.

- Güleryüz, Hasan. *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Pagem Yayınları 2006.
- Gültekin, Ali. *Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazıları*, Erdem Yayınları, İstanbul: 2011.
- Gültekin, Ali, “Alman Dilinde Kavram ve Kaynak Olarak Çocuk ve Gençlik Edebiyatı”, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3-1, 183-190. Aktaran: İrfan Atalay, *Karşılaştırmalı Edebiyat*.
- Güney, Neslihan. *Türkiye’de Çocuk Kültürü-Bir Bibliyografya Denemesi*-Kebikeç, 19, 2005, 3.
- Güvenç, Bozkurt. *Kültürün ABC’si*, Yapı Kredi Yayınları, Ankara: 2013.
- Güzel, Abdurrahman. Torun, Ali. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara: 2003.
- Hadîdî, Ali. *Fî Edebi’l-Etfâl*, 6. Baskı, (Encula Yayınevi, Kâhire: 1992.
- Hadîdî, Cevvâd, *Hord Endîşehâ Heşt Goftâr Der Edebiyât-i Tatbikî Edebi Farsî*, Horşîdî, Tus Tahrân: 1350-1359 (1971-1980).
- Hakkoymaz, Sakine. “Mavisel Yener’in Çocuk Kitaplarının Etkili İletişim Becerilerine Göre İncelenmesi”, (2022), 121-132.
- Halife, Abdullatif. *İrtifâ’ul-Kıyam-Dirâsetü’n-Nefsiyye Min Silsileti Kitâbi Âlemi’l-Ma’rife*, el-Meclisü’l Vatanî li’s-Sikâfeti ve’l-Fünûn ve’l-Âdâb, Kuveyt: 1992.
- Halife, Abdullatif, *İrtifâ’ul-Kıyam-Dirâsetü’n-Nefsiyye Min Silsileti Kitâbi Âlemi’l-Ma’rife*, (Kuveyt: el-Meclisü’l Vatanî Li’s-Sikâfeti ve’l-Fünûn ve’l-Âdâb, 1992.
- Hammûr, İrfân Muhammed. *Sûku’l-Ûkâz ve Mevsimü’l-Hac*, 1. Baskı, Müessesetü’r-Rihâb’ul-Hadîse, Beyrut: 2000.
- Hançerlioğlu, Orhan. *Felsefe Ansiklopedisi*, Remzi Yayınevi, İstanbul: 1992.
- Hanlerî, Pervîz Natil. *Gozîde-i Eş’âri Pervîz Nâtil Hanlerî*, (Tahrân: İntişârâtî Nilüfer, 1392/2013), 105.
- Hans-Heino Ewers, çev. Şener Şükrü Yiğitler, “Çocuklara mı Yetişkinlere mi Geçmişte Günümüzde Çocuk Edebiyatının Birden Çok Kitleye Hitap Etmesi”, *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, Sayı: 2, (2018).
- Hasan, Abdul Kerim Zâkir. *Edebiyât-i Siyâsi-yi İrân Der Asr-ı Meşrûtiyet Ez İstigrâr-i Meşrûtiyet Tâ Hal-i Kaçâr*, (Tahrân: Neşr-i İlm, 1377 (1998).
- Hasan, *Târih-i Mısr Min Fethi’l-Usmânî İlâ Kubeyli’l-Vakti’l-Hâdir*, el-Memleketü’l-Müttetide: Hindâvî, 2014.
- Hasenî, Ahmed Kandser. *İctimâiyyât Der Edebi Fârsî Bâ Negâhî Be Seyri Endîşe ve İ’tikâdât ve Ahlâkiyyât Der Edebi Garn-i Şeşom*, Fars Dili ve Edebiyatı Dergisi, Tebriz Üniversitesi, Sayı: 224, 1346 (1985).
- Hasanlî, Kâvus . “Lâlâyihâ-yi Muhmelîn Negâhî Be Hastgâhî Mezâmini Lâlâyihâ-yi İrânî”, *Mecelle-i Edebiyât-i Fârsî, Dânişgâhi Sistan ve Belûçistân, Şomâre Evvel*, (1382/2002), 61-70.
- Hüseyinzâde, Mansur. *Târih-i Mecellât-i Kûdekân ve Novcevânân*, (İsfahan: Vizaret-i Ferheng ve İrşâd-i İslâmî, C. 1, 1370/1991, 39.

Hazar, Mehmet. Türkçe (Sözcük) Anlam Bilimi, Eğitim Yayınevi, Konya: 2014.

Heymann, Henry. Remak, Herman. “Comparative Literature, Its Definition and Function”. Comparative Literature: Method&Perspective. Newton P. Stallknecht and Horst Frenz, eds. Carbondale, Amsterdam: Southern Illinois Press, 1961.

Hîti, Hâdî Numan. *Edebü'l-Etfâl Felsefetühü, Fünunuhu, Vesâituhu*, El-Hey'etü'l Mısriyyetü Li'l-Kitab, Kahire: 1986.

Hîytî, Hâdî Nu'man. *Sikâfetü'l-Etfâl*, Silsiletün Âlemü'l-Ma'rife, Kuveyt: 1988.

Hoffmann, Angelika Corbineau. *Einführung in die Komperatistik*, Eric Schmidt Yayınları, Berlin: 2000.

Hunt, Peter. “Ta'rîf-i Edebiyât-i Kûdek”, Tercüme-i Hüseyin İbrâhimî Elvend, Pejûheşnâme, Pâyîz 2/6, (1385/2005).

Husrevî, Zehra. *Târîhül-Edeb"il-Arâbî'l-Hadîs*, Dânişgâh'î Âzâd-i İslâmî, Vâhid Kitâb-i Merkezî, Tahran: 1385 (2005).

Hüseyin Kerimî, “Nagdi Câmia Şinâsâne Berayi Dastâni Mâhîyi Siyâh'î Kûcûlû”, LİSNA, Yayın tarihi: Yekşenbe, 02 Eylül-Şehrîver/Eylül, 1399 (2020), 09: 42.

Hüseyinzâde, Mansur. *Târih-i Mecellât-i Kûdekân ve Novcevânân*, Vizaret-i Ferheng ve İrşâd-i İslâmî, Neşri İlmî, İsfahan: 1370.

Hüseyinî, Hasan. *Gozide-i Şi'ri Ceng û Difâ'i Mukaddes*, Nâşiri Şeriketi İntişaratı Sore, Mihr, 1380, (2000), y.y.

Işıldak, R. Suat. “Yaratmada İlk Adım: İmge ve İmgelem”, Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED) C. 2, Sayı: 1, (Haziran 2008).

İbn Abdilber. (5463) *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, 2. Baskı, c. 1, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut: 2002.

İftihârî, Asğar. “Murûr-u İcmâlî Ber Sahtâr-ı Endîşe-i Siyâsî Unsûr'ul-Meâlî Ber Gâbusnâme”, İmam Sâdık Üniversitesi, Araştırma Yıllığı, Sayı: 9, Bahar 1378, (1999).

İhtirâmî, Menüçehri. *Mehmanhâ-yi Nâhande*, Tasvîr: Gulamali Lutfî, Nâşir Gozareş, Tahran: 1380/2001.

İleşli Yücel. vd., “Ninniler ve Çocuk Eğitimindeki Önemi”, TURKSOSBİLDİR, 3.C. 1, Sayı: 1, (2016), 1-7.

“İntigâd-i Edebî Talibof ve Kitâb-i Ahmed”, İran Şehr, Şomâre: 5-6, 283-297.

İrec. *Celâlî'l-Memâlik*. 2. Baskı, Firdevsî Matbaası, (Tahran 1308/1929).

İstîlâmî, Muhammed. *Berresi-yi Edebiyât-i İmrûz-i İrân*, İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, Tahran: 1349 (1970).

Mecmuâ-i Eş'âr-i Pervîn İ'tisâmî, Haz.: Hasan Ahmedî Giyû, 6. Baskı, Neşr-i Negâh, Tahran: 1399/2022.

İzgü, Muzaffer. *Anneannem Gelin Oldu*, Bilgi Yayınevi Çocuk Kitapları, 6. Baskı, Ankara: 2002.

İzgü, Muzaffer. *Anneannemin Konuk Kedisi*, Bilgi Yayınevi Çocuk Kitapları, 1. Baskı, Ankara: 2002.

Jean Piaget, *Çocuğun Gözüyle Dünya*, Fransızca'dan Çeviren: İsmail Yergüz, 3. Baskı, Dost Kitabevi, Ankara: 2013.

Kabûl, İhsan. *Mecmûa-i Makâlât Dovvomîn Numâyiş-i Beyne'l-Milelî Edebiyât-i Tatbikî Fârsî ve Arâbî*, Dânişgâh-i Firdevsî, Meşhed: 1393 (2016).

Kanter, Beyhan. "Etik ve Estetik Bağlamda Çocuk Edebiyatı", *Türk Dili Dergisi Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Özel Sayısı*, 572.

Kaplan, Mehmet. *Metin Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul: 1979.

Karadoğan, C. Umut. "Çocuk ve Çocukluk" Kavramının Tarihsel Süreçte Değerlendirilmesi, 4 C. Sayı: 7, 195-226, 01.06.2019.

Karagöz, Mehlika. Mustafa Ruhi Şirin'in Çocuk Edebiyatına Dair Görüşleri ve Eserleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: 2010.

Karâniyâ, Muhammed. *Kasâidu'l-Etfâl Fî Suriye Dirâse Tatbikiyye*, Dimaşk: Min Menşûrâtı İttihâdi Küttâbü'l-Arab, 2003.

Karatay, Halit. "Dil Edinimi ve Değer Öğretimi Sürecinde Masalın Önemi ve İşlevi" *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, C. 5/3, (2007), 138.

Karatay, Halit. *Çocuk Edebiyatı Metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı*, Ed. Tacettin Şimşek, Grafiker Yayınevi, Ankara: 2011.

Kâsımniyâ, Şukûh. *Kitâb-i Hodem Mihânem*, y.y., *Kitâbhâ-yi Komek-i Âmûzeş-i Debistân-î*, Neşr-i Ufuk, 1401/2022),

Kâsımniyâ, Şukûh. *Dâmen-i Çînçînî*, Kânûn-u Pervereş-i Fikrî-yi Kûdekân ve Novcevanân, 1385

Kavcar, Cahit. *Edebiyat ve Eğitim*, Engin Yayınevi, Ankara: 1999.

Kâve Govherîn, "Nakş-i Vuhûş ve Candârân Der Âyine-i Kelâm-i Attâr", *Biynâlûd (Vîje-i Attâr Nişâburî)*, 9 Sonbahar, 1374 (1995).

Kaya, Mehmet. *İlköğretim Çocuk Edebiyatı Ölçütleri*, "Çocuk Edebiyatının Amacı, İşlevi ve Özellikleri", y.y., t.y.

Kayran, Sinan Mahir. vd., "Pediatri Perspektifinden Çocuklarda Konuşma Dil Gecikmesine Yaklaşım", *Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25/2021.

Kelânekî, Seyyide Ma'sûme. "Negâh-i Be Kitâb-i Müstetâb-i El-Mesneviyyü'l-Etfâl", *Kitap Eleştiri Yıllığı*, Yıl: 1, Sayı: 1-2, Bahar-Yaz, (1393/2014).

Kemâlî, Muhammed Cevvâd. *Usûl-u Fenni Tercume (Franse ve Fârsî)*, Semt Yayınevi, Tahran: 2017.

Kessâb, Velid Abdü'l Vâcid. "Makâlât Fî'-Edebi ve's-Sîreti'z-Zâtiyyeti Kâmil Kiylânî (1897-1959)", *Riyad Kütâbü'l-Mecelletü'l-Arabiyye*, (1442/2020).

Kıbrıs, İbrahim. *Uygulamalı Çocuk Edebiyatı*, Eylül Yayınları, Ankara: 2000.

Kıran, Seden, *Okul Öncesi Dönemi Çocuklarına Yönelik Hazırlanan Masal ve Öykü Kitaplarında Geçen İletişim Engelleri*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, 2008-003.

Kirmânî, Hûşeng Murâdî. *Kebûter’i Tûy’i Kûze*, Neşr’i Ney, Tahran: 1380-2001.

Kirmânî, Hûşeng Murâdî. *Kıssahâ’yi Mecid*, Moîn, Tahran: 1381/2002.

Kişâverz, Nasır. *Ez Bergi Gol Bihter*, (Tehran: Nâşir Suruş, 1376/1997), 11.

Kiyanûş, Mahmud. *Tûtî-yi Sebz-i Hindî*, 1. Baskı, (Tahran: Kanun-u Pervereş-i Fikrî-yi Kûdekân ve Nov Cevânân, 1369/1990).

Kişâverz, Nasır, *Ta Refitem Bâlâ Enâr Bûd*, (Tahran: Şehr-i Kalem, 1398/2013), 31.

Kiylânî, Kâmil, Kâmil Kiylânî fî Mir’atî’t-Târîh Limecmuatin Mine’l-Müellifîn, (Kahire: 1961).

Kiyanûş, Mahmud, *Beççehâ-yi Cihân*, (Tehran: Kânun-u Pervereş-i Fikrî-yi Kûdekan ve Novcevânân, (Tahran: 1370/1991).

Kiyanûş, Mahmud. *Beççehâ-yi Cihân*, Kânun-u Pervereş-i Fikrî-yi Kûdekan ve Novcevânân, Tehran: 1394/2015.

Kiyanûş, Mahmud. *Beççehâ-yi Cihân*, (Tehran: Kânun-u Pervereş-i Fikrî-yi Kûdekan ve Novcevânân, 1394/2015).

Kitâbi Evveli Fârsî-yi İbtidâyî, Nâşîr: Vizâret-i Ferhengi Amûzeş, Tahrân: 1329.

Koç, Okan. “Çocuk Edebiyatı ve Çocuk Kitaplarına Yönelik Toplumsal Bir Bakış”, *International European Journal of Managerial Research Dergisi (EUMR)* ISSN: 2602-4179/Dönem/ 5/9.

Kodkânî, Muhammed Rızâ Şefî. *Gol-i Muhammedî*, Tahran: İntişârâtî Nilüfer, 1375/1996.

Korkmaz, Murat. – Öktem, Gönül. *Rousseau’nun Eğitim Araştırmaları Dergisi Journal of Research in Education and Teaching*, C. 3, Sayı: 1, Makale no: 17, (Şubat 2014).

Koyuncuoğlu, Aykut. “Çocuk Edebiyatının Dünyadaki ve Türkiye’deki Tarihi Gelişimi”, *Ağrı Çeçen Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi*, Ağrı: 2021.

Köktürk, Erol. “Mekân Algısı ve Mekân İlişkisi Üzerine”, *Mekansal Planlamada Jeodezi Sempozyumu*; (Tübitak, İzmir: 24-26 Kasım 2020), 6.

Köse, Sibel, Muzaffer İzgü’nün “Anneannemin Akıl Almaz Maceraları” Serisindeki Eğitsel İletiler, YL., Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2011, 18-20.

Köşeli, Yusuf, *Arap Çocuk Edebiyatı*, Erzurum Üniversitesi, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, (2011).

Kurtuluş, Rıza. Keykâvus b. İskender, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C: 25, Ankara: 2022.

Lafontaine Masalları, çev.: Orhan Veli Kanık, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul: 1970.

Lehîb, Kemal. İşrâkâtü'r-Riyâdetü's-Şi'riyye İnde Muhammed e-Herevî; Kırâatu Fî Divânî "Semîru'l-Etfâl", Mecelletü't-Tufûle ve't-Tenmiye, Sayı: 43, 2022, Kahire: 129-130.

Lesnik-Oberstein, 2005, Ahmet Demir, "Çocuk Edebiyatı ve Yaratıcı Düşünme", İDİL, 2019.

Lidar, Veysel. Lidar, Hande Altan. "Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminde Yeni Bir Yaklaşım: Varyasyon Kuramı", Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, Cilt. 8, Sayı: 21,(Mart 2020), 298-314.

Mâğûl, Muhammed *El-A'mâlu's-Şi'riyye*, El-Mada, Lübnan: 1998.

Mahfuz, Sehir Ahmed. *Kütübü'l-Etfâl Fî Mısır (1980-1955)*, El-Mektebetü'z-Zehrâ eş-Şark, Kahire: 2001.

Merleau-Ponty, M. Algılanan Dünya: Sohbetler, Çev. Ömer Aygün, Metis Yayınları, İstanbul: 2010.

Mathews, G. B. *Çocukluk Felsefesi*, çev. Emrah Çakmak, Gendaş Kültür Yayınları: İstanbul, 2000.

Melikzâde, Mehdî. "*Târih-i İnkilâb-i Meşrûtiyet-i İrân*", C.1., İlmî Yayınları, Tahran: 1363/1984.

Memmedov, Cemil. Modern Türk Çocuk Şiirinin Dil ve Üslup Özellikleri, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Vol. 2, No: 1, (March 2013), 330-341.

Mert, Musa. *Peygamberimizi Güldüren Şakalar*, Kayalı Park Çocuk, 2. Baskı, Konya: 2019.

Mert, Musa. *Peygamberimizin Çocuklarla Oynadığı Oyunlar*, Kayalı Park Çocuk, 3. Baskı, Konya: 2020.

Mes'ûd Bin el'î'd el-Atavî, *el-Edebü'l Arabiyyü'l Hadis*, 11. Amr el-İskenderî&Selim

Michael O. Tunnel-James S.Jacobs-Terrell A. Young- Gregory Bryan *Children's Literature Briefl*, 5. Edition, Pearson Education, Boston: 2012.

Muhammed Abdü'l-Fettâh, Hebbe. *Tecelliyâtü'l-Kass Fî Edebi't-Tıfl İnde Ya'kûb Eş-Şârûnî*, el-Merkez'ül-Kamiyyü Sikâfetü't-Tıfl, Mısır: 2020.

Muhammed Hâdî Muhammedî&Zühre Gâyînî, *Bonyâd-i Pejûheşhâ-yi Târih-i Kûdekân-i İrân*, C. 4, Neşr-i Çista, Tahran: 1379 (2000).

Muhammedî, Hâdî Muhammed. *Reveş-i Şinâsî'yi Nakdi Edebiyât-i Kûdekân*, C. 1, Suruş Yayınevi, Tahran: 1378/1999.

Muhammedî, Muhammed Hâdî. Gâyînî, Zühre. *Bonyâd-i Pejûheşhâ-yi Târih-i Kûdekân-i İrân*, Neşr-i Çista, 1379 (2000)., C. 2, Tahran: 198-201.

Muhammedî, Muhammed Hâdî. *Târih-i Edebiyât-i Kudekân-i İrân*, (Tahran: Neşri Çista, 1386-2007), 891-892.

Mursi, Muhammed Said. *el-Hârisu's-Sağîr*, Rusum: Yasir Sokrat, 2004.

Mursi, Muhammed Said. *el-Hârisu's-Sağîr*, Rusum: Yasir Sokrat, 2004.

Musaev, Kudret. *Tarjima nazariyasi asoslari*, Taşkent, Fan Yay., 2005.

Nas, Recep. *Örneklerle Çocuk Edebiyatı*, Ezgi Kitabevi, Bursa: 2004.

Nasr Abâdî, Atife Sâdât Sâdâtî. "Edebiyat-i Tatbîkî ve Revâbit-i Ferhengî", Razî Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat II. Sempozyumu, Sayı: 654, 13 Şehriver 1393 (2014).

- Neccâr, Tağrîd. *Battîhâ*, Rusûm: Maya Fidâvî, Dâru's-Selvâ, Ürdün: 2015.
- Neccâr, Tağrîd. *Ceddetî Nefîse*, Rusûm: Maya Fidâvî, Dâru's-Selvâ, Amman: 2012.
- Neccâr, Tağrîd. *es-Seyyidetü Cevâhîr Sadîkâtü'l-Kitat*, Rusum: Zeynep Feydi, Dâru's-Selvâ, Amman: 2016.
- Neccâr, Tağrîd. *Men Habbee Hârûfe'l-Î'd*, Rusûm: Hassân Manâsıra, Dâru's-Selvâ,
- Necib, Ahmed. *Edebü'l-Etfâl İlmun ve Fethmun*, Dârû'l-Fikri'l-Arabî, Kahire: 1994.
- Neydim, Nedim. “Çocuk edebiyatı klasiklerinde çeviri yaklaşımları: Uyarlama, yeniden yazma, kültürel müdahale”, *RumeliDe Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (19 Haziran, 2010), 858-865.
- Neydim, Nedim. “80 Sonrası Paradigma Değişimi Açısından Çeviri Çocuk Edebiyatı”, *İstanbul Üniversitesi, İstanbul*, (2000) .
- Nejâd, Ali Ekber Şiârî. *Edebiyât-i Kûdekân*, İntişârâtı İttilâât, Tahran: 1378/2008.
- Nejâd, Efsane Şa'bân. *Bâbâ ve Bârân-Elif*, Kânûn-u Pervereş-i Fikrî-yi Kûdekân ve Novcevanân, Tahran: 1374/1995.
- Neseb, Sıddikâ Hâşimî. *Kûdekân ve Edebiyât-i Resmî-yi Îrân*, Çâp-i Evvel, Neşri Surûş, Tahran: 1371/1992.
- Oğuz, Esin Sultan. “Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı”, *EFD/JFL Edebiyat Fakültesi Dergisi/Journal of Faculty f Letters Cilt/Volume 28 Sayı/Number 2 (Aralık/December 2011)*, 125.
- Oğuzertem, Süha, “Türk Edebiyatı Eleştirisinde Karşılaştırmalı Boyut” *Varlık Aylık Edebiyat ve Kültür Dergisi*, Dosya: Eleştirinin Üst Boyutu *Karşılaştırmalı Edebiyat*, Eylül 2009, Sayı:1224. 3-8.
- Oğuzkan, A. Ferhat. *Çocuk Edebiyatı*, Anı Yayıncılık, Ankara: 2001.
- Osmân, Muhammed Celal, *El-Uyûnu'l Yevâkiz Fi'l-Emsâl ve'l-Mevâiz*, (Kahire: Matbaatü Nil, 1896).
- Öçalan, Muharrem. “Çocuk Algılamasında İmgelerin Önemi Eğitim Bilimsel Açıdan Çocuk Edebiyatında İmge Kullanımı”, *Sakarya Üniversitesi*, 2008.
- Özben, Mevlüt. *Sosyolojiye Giriş*, Atatürk Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi.
[https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/fazli.arabaci/123016/SOSYOLOJ%C4%B0YE-G%C4%B0R%C4%B0%C5%9E-TAM-K%C4%B0TAP%20\(1\).pdf](https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/fazli.arabaci/123016/SOSYOLOJ%C4%B0YE-G%C4%B0R%C4%B0%C5%9E-TAM-K%C4%B0TAP%20(1).pdf)
- Özdemir, Emine. *Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul: 1990.
- Özkan, Halit. *Temim ed-Dârî, İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul TDV Yayınları, 419- 421.
- Peaget, Jean. *The Psychology of The Child*, Basic Books Macmillan, Newyork: 2004.
- Pûr, Menûçehrî. *Âşînâ-yi Bâ Edebiyât-i Kûdekân*, Tahrân: İntişârât-i Firdevsî, 1378/1999.

Râfîî. Mustafa Sâdık, *Târih-i Edebü'l-Arab*, C. 1., Dâru'l-Kütüb'ül-İlmiyye, Beyrut: 1421/2000.

Rahmandust, Mustafa. *Bâğ-i Sitârehâ*, Kanun-u Pervereş-i Fikri-yi Kudekan ve Novcevanan, (Tehran: 1356/1991).

Rahmandust, Mustafa. *Nesîm-i Nanva*, Kanun-u Pervereş-i Fikri-yi Kudekan ve Novcevanan, (Tehran: 1385/ 2006).

Rahmandust, Mustafa. *Aseman Hem Handîd*, Neşr-i Emir Kebir, (Tahran: 1385/2006).

Özgül, Metin Kayahan, "Hikâyenin Romanı" Hece Türk Öykücülüğü Özel Sayısı, Sayı: 46-47, 33.

Recâizâde, Mahmut Ekrem. *Bütün Eserleri-II*, Haz.: İ. Parlatır, N. Çetin, H. Sazyek, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1997.

Recebî, Mustafa Aleyân. *Edebü'l-Etfâl*, 1. Baskı, Mektebetü Tarîku'l-İlm, Dâru's-Safâ, Amman: 1435, (2014).

Rıza Kurtuluş, Keykâvus b. İskender, *TDİ İslâm Ansiklopedisi*, C: 25, Ankara: 2022.

Rousseau, Jean Jack. *Emile Bir Çocuk Büyüyor*, Çev.; Ülkü Özer Akagündüz, 6. Baskı, Selis Kitapları: İstanbul: 2007.

Rousseau, Jean Jack. *Emile Bir Çocuk Büyüyor*, (Ülkü Özel Akagündüz) 6. Baskı, Selis Kitapları: İstanbul: 2007.

Rûhânî, Behrûz. "Samed-i Vâkıû, Samed-i Ustûre-i Behrengî Pencâh Sâl Ba'd", 2: 18. 14 Eylül 1398 (2019), <https://www.bbc.com/persian/arts-45420272>, Erişim tarihi: 19. 07. 2023.

Sâcidî, Tahmurs Saba. "Ez Edebiyât-i Tatbîkî," Yabancı Diller Araştırma Dergisi, Sayı: 17, 1383 (2004), 21.

Sağlam, Mehmet Halil. "Çocuk Şiirlerinde Soru, Sorgulama Ve Felsefi Düşünme: Mustafa Ruhi Şirin Örnekleme". (2021), 321-340. <https://doi.org/10.20304/humanitas.781733>

Said, Hüseyin. *el-Mevsuatis 'Sikâfiyye*, Franklin Basım Yayın Kurumu, Kahire-Newyork: 1972.

Sakallı, Cemal. "Murathan Mungan: Türler ve Biçimler Arasında Bir Gezgin", Mersin Üniversitesi V. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Kongresi. 2014.

Salman, Yurdanur. *Dilin Düşevreni*, Türk Dil Kurumu, Ankara: 2017.

Samed-i Behrengi Behreng Masalları, Çeviren: Mehmet Kanar, y.y., İstanbul: 2002.

Sarfî, Muhammed Rezâ. Hidâyetî, Fatıma. "Nemâd û Nakş Mâyehâ-yi Nemâdîn Der Dastânâ-yi Kûdek û Nov Cevânân-i Difâ-i Mugaddes, Edebiyât-i Pâyidârî", (Neşriye-i Dânişkede-i Edebiyât-û Âlûm-û İnsânî-yi Kirmân), Bahar Yaz Dönemi, 1392 (2013), 478, 73-89.

Sayfi, Ramazan Beşâre. "Bercestesâzî ve Zebân-î Eş'âr-i Kûdekâne Mahmud Kiyânûş", Dânişgâh-î Âzâd-i İslâmî, Erâk İran, t.y., 104-105.

Sedat Sever, “Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Yapısal Ve Eğitsel Özellikler”, Abece Eğitim ve Ekin Sanat Dergisi, 107, 14-15.

Selame, *Min edebi'l-Etfâl fil-Cezâyir vel-Âlemi'l-Arabî*, Dâr Midâd, Cezâyir: 2009..

Sever, Sedat. *Çocuk ve Edebiyat*, Kök Yayıncılık, Ankara: 2003;Tudem Yayınları, İzmir: 2013.

Shavit, Zohar. “Çocuk Yazını Çevirisinin Yazınsal Çoğuldizgedeki Konumu Açısından Belirlenmesi”, İngilizce'den çeviren: Pınar Besen, Metis Çeviri Araştırmaları Dergisi, 15 Bahar 1991: 19.

Sınar, Alev. “Türkiye’de Çocuk Edebiyatı Çalışmaları”. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi 7 (Mayıs 2006), 175-226.

Somuncuoğlu, Ecehan. “Ondokuzuncu Yılda Nahda Hareketi: Modern Arap Düşüncesinin Oluşumu, Kapsamı, Sınırları”, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 3-1 (2015), 105.

St. Nicholas and Mary Mapes Dodge: The Legacy of a Children’s Magazine, Ed.: Susan R. Gannon Suzanne Rahn, Ruth Anne Thompson, (On the Cover: British Edition of St. Nicholas, 1877 by Walter Crane Manufactured in the United States of America), PN 4900. S75S7, 1-3/2004.

Sternberg, Robert J.. “*The Development of Creativity as a Decision-Making Process*”. *Creativity and Development*. Ed. Keith R. Sawyer vd., Oxford University, Newyork: 2003.

Sturm, Elke. Trigonakis, Comparative Cultural Studies end the New Weltliteraturatur. West Lafayette: Purdue University Press, 2013.

Subhî, Fazlullah Muhtedî. *Dastân-i Berâyi Kûdekân*, Târih-i İntişar: 21. 07. 1401, 08: 45.

Sun, Muammer. *Seksen Yılın En Güzel Okul Şarkıları*, 3. Basım, Sun Yayınevi, Ankara: 2012.

Süyûtî, Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. ed-Dürerü'l-münteshire fi'l-ehâdisi'l-müştehire, nâşîr: Muhammed Abdülkâdir Atâ, Dârû'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut: 1998.

Süleym, Ahmed. *Divânu't-Tiflu'l-Arabî*, (Kahire: Dâru's-Sikâfiyye, y.y., 2010.

Şa'bânî, Esedullah. *Zendegîyi Kûdekân*, İntişârâtı Kânun-u Pervereş-i Fikrîyi Kûdekân ve Novcevânân, Tahran: 1367/1988.

Şa'bânî, Esedullah. *Porsehâ-yi Şebâne*, Neşr-i Peyvend, Tahran: 1368/1979.
Şa'bânî, Esedullah. *Pervâne-i Gol-i Ser*, Naşîr: Şûrâ-yi Edebiyât-ı Kûdekân ve Novcevânân, Şiirhâ-yi Kûdekâne Şi'ri Kûdek ve Novcevân, Tahran: 1394/2015.

Şamlu, Ahmed. *Boz'u Zengûle-i Pâ*, Neşr-i Çeşme, 4. Baskı.

Şamlu, Ahmed. *Kıssa-i Heft Kolâğûn*, Neşr-i Çeşme, 4. Baskı.

Şamlu, Ahmed. *Bana Aydınlıktan Söz Et*, Çev. Haşim Hüsrevşahi, Adam Yayınları, İstanbul: 2007.

- Şamlû, Ahmed. *Boz-i Zengûle-i Pâ*, Neşr-i Çeşme, Tahran:1397/2018.
- Şamlû, Ahmed. *Horûs'î Perî Pîrehen-î Perî*, Resimleyen: Ferîd Miskâlî, 5. Baskı, Neşr-i Çeşme, Tahran: 1397/ 2018.
- Şamlu, Ahmed. *Melike-i Sâye-hâ*, Neşr-i Çeşme, 4. Baskı.
- Şârûnî, Ya'kub. *Hâtemus'-Sultân*, Mektebetu'l-Hadrâ Li'l-Etfâl, Dâru'l-Maârif, 7. Baskı, Mısır: 1997.
- Şârûnî, Ya'kûb. *Muğâmeratu'z-Zehrâ Ma'aş-Şecerâ*, Rusûm: Abdurrahman Nureddin, 4. Baskı, Dâru'l-Maârif, Mısır, t.y.
- Şârûnî, Ya'kub. *Sultânun Liyevmin Vâhid*, Rusûm: Tamer eş-Şârûnî, Mektebetu'l-Hadrâ li'l-Etfâl, Dâru'l Maârif, el- 2008.
- Şablûl, Ahmed. *Tâiretun ve Medînetun (Şi'run Li'l-Etfâl) Silsiletu Katru'n-Nedâ*, El-Hey'etu'l-Ammetu Li-Kusûri's-Sikâfe, 2001.
- Şerâfuddin, Fatima. *Ammeti Zeyyûn Şecarati Zeytûn*, Rûsûm: Sinân Hellâk, Nâşir: Dâr'ul- Asâle, Lübnan: 2017.
- Şerâfuddin, Fatima. *Ceddetî Lâ Tesmeû'nî*, Dâru's-Sâkî, Lübnan: 2012.
- Şerâhiyye, Hayfâ. *Edebü'l-Etfâl ve Mektebâtihim*, Muhtesib Yayınevi, 1983.
- Şerîf, Abbas Yemînî. *Nîm'i Garn'i Der Bâği Şi'ri Kûdekân Gozîne-i Ez Eş'âr-i Abbâs Yemînî Şerîf*, 4. Baskı, Reveş-i Nov, Tahran: 1369.
- Şerîf, Abbas Yemînî. *Nîm-i Garn'i Der Bâği Şi'ri Kûdekân*, Reveş'i Nov Yayınları, 1384 (2005).
- Şerîf, Abbas Yemînî. *Âvâz-ı Fereşteğân*, Emir Kebir, Tahran: 1325/1946.
- Şevkî, Ahmed. *Şevkiyyât*, Müessesetü Hindâvî, Kahire: 2020
- Şimşek, Tacettin. *Çocuk Edebiyatı*. Rengarenk Yayınları, Ankara: 2002.
- Şimşek, Tacettin. *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Grafik Yayınları, 2014.
- Şimşek,Tacettin. “Çocuk Edebiyatı Tarihine Önsöz”, Türk Dili Dergisi, 2014, 15.
- Şîrâzî, Fâtîme Rızâyî. “Negâhî Be Kitâb-i Sefîne-i Tâlibî Ya Kitâb-i Ahmed”, Kitâb-i Mâh Târih ve Coğrafya”, İsfend 1380 (2001).
- Şirin, Mustafa Ruhi. “*BM Çocuk Hakları Sözleşme Kitabı*”, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Şirin, Mustafa Ruhi. *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul: 2000.
- Şirin, Mustafa Ruhi. *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*, Gökyüzü Yayınları, İstanbul: 1988.
- Şirin, Mustafa Ruhi. *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış*. Kök Yayınları, Ankara: 2007.
- Şirin, Mustafa Ruhi. *Çocuk, Çocukluk ve Çocuk Edebiyatı*, Kapı Yayınları, , İstanbul: 2016.
- Şirin, Mustafa Ruhi. *Edebiyat ve Çocuk Edebiyatı, Edebiyatın Amacı ve İşlevi*, Türk Dili Dergisi, 12-31.
- Mustafa Ruhi Şirin, Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatımızın 2014 Görünümleri – Türk Dili Dergisi Özel Sayısı Günlükler.

T.C Milli Eğitim Bakanlığı Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Çocuk Edebiyatına Giriş, Ankara: 2013.

Tahtâvî, Rifâa. *Divânu Rifâa Tahtâvî*, Dârü'l Maârif, Kahire: 1984.

Tan, M. (1989). “Çağlar Boyunca Çocukluk”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 22:1. (Mustafa Ruhi Şirin, 2011. 21).

Taşdelen, Vefa. “Çocuğu Anlayan Edebiyat”, Hece Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı, Ağustos-Eylül, 2005.

Taşdelen, Vefa. “Edebiyat Eğitimi: “Hermeneutik Bir Yaklaşım”, Milli Eğitim Dergisi, Yıl: 34, Sayı: 169, 43.

Tellioğlu, Banu. *Hans Vermeer'in Spokos Kuramında Görecelik Kavramının Yeri ve Bu Kavramın Çeviri Eleştirisine Yansımaları, Görece-Görecelik Çeviri Bilim ve Uygulamaları*, Ankara: 1998.

Tieghem, Van Paul. *Mukayeseli Edebiyat*, Çev. : Yusuf Şerif Kılıçel, Büyüyenay Yayınları, İstanbul: 2017.

Abdulkadir, Suzan. “Et-Tiflu Fî Şi'ri Ahmed Şevkî”, Dirâsetün Menşûra, Fî Mecelletî Müesseseti Hâlid Bedevî el-Edebiyye ve's-Sikâfiyye, April 2018, <https://suzankh.wordpress.com/2018/04/11>.

Toshmatova, N., “The Study of Comparative Literatur as A Science”, International Journal on Orange Tecnology, Research Parks Publishing (IDEAS Lab).

Toz, Hıfzı. *Çocuk Edebiyatı Tarihi Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı*, Pagem A Yayınları, Ankara: 2020.

Turan, İsmail. “Edebiyatın Menşei, Karşılaştırmalı (Mukayeseli/Komparatistik) Edebiyatın Dünya ve Türk Edebiyatındaki Yeri Hakkında Bir İnceleme”, Türk Dili, Yıl: 68, Sayı: 791, Kasım 2017.

Tüfekçi, Can Dilek. *Çocuk Edebiyatı Kuramsal Yaklaşım*, Eğitim Akademi Yayınevi, 2014.

Türkay, Necati. “İran'daki Siyasi Gelişmeler. (1925-1979), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022, Doktora Tezi.

Uğur, Sinem Burcu. “Geçmişten Günümüze Şekillenen Çocukluk Algısı ve Çocuk Yetiştirme Pratikleri”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (Aralık 2018), Sayı: 45, 227-247.

Uludağlı, Serhat. *İmgebilim “Ötekinin” Bilimine Giriş*, Sinemis Yayınları, Ankara: 2006.

Umran, Asiye Zebih Niyâ. Necefî, Ali. “Te'sir-i İnkilabi Meşrute Be Nohostîn Neşriyât-i Kûdek ve Novcevánân-i Ân Dovrân”, Dânişgâh-i Peyâm-i Nûr, Fasilnâme-i Ulûm'û Haberî, Şomâre-i 20, Zemistân/Kış, 95 (2016).

Ungan. Suat-Demir, Elif. Günümüz Çocuk Edebiyatı Yazarları ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme. Türkiye Eğitim Dergisi, 1(1), (2016). 40-65.

Üç Kuşağın Yazarı Gülten Dayıoğlu, Proje Yöneticisi: Sedat Sever, Araştırmacılar: Suna Canlı v.d., Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Uygulama Merkezi (ÇOĞEM), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara: 2016

Vardar, Berke. *Dil Bilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, 1. Baskı, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul: 1998.

Varlık - Aylık Edebiyat ve Kültür Dergisi, Dosya: “Eleştirinin Üst Boyutu Karşılaştırmalı Edebiyat” - Eylül 2009, Sayı: 1224.

Wellek, Rene. *The Crisis of Comparative Literature*. In R. Wellek, S. G. Nicholas, Concepts of Criticism. New Hawen: Yale Universty Press, 1963.

Wellek, Rene. Warren, Austin. *Edebiyat Teorisi*, çev. Ömer Faruk Huyugüzel, Akademi Kitabevi, İzmir: 1993.

Williams, Lawrence. *Çocuğunuzu Keşfedin*. çev. Miyase Koyuncu. Hayat Yayıncılık, İstanbul: 2003.

Xhallıyeva, Gulnoz, *Karşılaştırmalı Edebiyat*, Toshkent: Effect-D-,2020.

Ya’kûb eş-Şârûnî, *Sultânun li Yevmin Vâhid*, Tamer eş-Şârûnî, Dâru’l-Maârif, Kahire: t.y.

Yağmâyî, İkbâl. *Medres-i Dârû’l-Fünûn*, İntişârât-i Servâ, Tahran: 1376 /1997).

Yahakkî, Muhammed Ca’fer. *Çun Sebû-yi Teşne, Edebiyât-i Muâsır-ı İran*, Neşri Câmî, Tahran: 1375/1995.

Yahya, Rafî’. *Elf Leyle ve Leyle Alâ Edebi’l-Etfâl’il-Arabî*, Dâru’l-Hüdâ, Irak: 2001.

Yakar, Y. M. Mustafa Ruhi Şirin’in Türk Çocuk Edebiyatındaki Yeri ve Eserlerinin Eğitsel Değeri Üzerine Bir İnceleme, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, (2012).

Yapıcı, Ali İhsan. “Mütercimi Bulunmaya Eksik Kelile e Dimne Tercümesinin Varakları”, Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (2020), 21/ 475-493.

Yazıcı, Nermin. “Türk Çocuk Edebiyatı Tarihi Yazımında Karşılaşılan Sorunlar”, Erdem Dergisi, Sayı: 60, Yıl: 2011.

Yener, Mavisel, *Cumhuriyet Kitap*, Sayı: 944, İstanbul.

Yener, Mavisel. *Şiirimi Kedi Kaptı*, Resimler: Mustafa Delioğlu, Uçan Balık Yayınları, İzmir: 2004.

Yetim, Nevvâl. “Ehâzîcû’l-Ümmehât”, Mecelletü’t-Türâs, 260, (Haziran-2021), 27.

Yıldırım, Nimet. *İran Kültürü: Zerdüş’ten Firdevsî’ye, Sâdî’den Şamlu’ya, İran’ın Sözlü ve Yazılı Kaynakları*, Pinhan Yayıncılık, Tahran: 2016.

Yıldız, Saadettin. *Bayrak Şairi Arif Nihat Asya’dan Seçmeler*, 5. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul: 2016.

Yurttaş, Hüseyin. “Çocuk ve Kitap” *Ana Dili Eğitimi ve Çocuk Kitapları Sempozyumu*, Ankara: Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Öğretim Merkezi Yayını, 1997.

Yücel, Faruk. “Etkili Bir Çeviri Eğitimi”, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 22/2, Yıl: 2007.

Yücel, Halime. *İmgeden Yoruma*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul: 2013.

Zâhirî . Bijen Nav – Necebî. Sûrân, “İrtibât-i Edebiyât-i Kûdekân-û Novcevanân Bâ Rüşd-i İctimâî”, Dâneşhâh-i Erdebîlî”, Makâlehâ-yi Humâyeş-i Pejûheşhâ-yi Zebân-û Edebiyât-i Fârsî, 161.

Zakânî, Ubeyd-i. *Tanz'û Rumz, Be İhtimâm-ı Mehdi Nâsirî Dehgân*, Çâpi Evvel, (y.y.: İntişârât-ı İbtikâr'ı Dâniş, 1391 (2012), 159-162.

Zalat, Ahmet, *Edebü'l-Tufûle: Asluhu, Mefâhimühü ve Ruvvâduhu*, c. 2. el-Arabiyyetü li'n-Neşri ve't-Tevzi, Beyrut: 1994.

Zalat, Ahmet. *Edebü'l-Etfâl Beyne Ahmed Şevkî ve U'sman Celâl*, 1. Baskı, (Dâru'n-Neşr Camiatu Mısıriyye, y.y.), Mukaddime, 1994.

Zerrîn Kûb, Abdu'l Hüseyin. *Aşinâ-yi Bânagdi Edebî*, Neşr-i Sohen, 7. Baskı, Tahran, 1383 (2004).

Zülfikâr, Hüseyin. *Çihil Dastân-i Kûtâh-i Îrânî Ez Çihil Nevîsende-i Muâsır-ı îrân*, Nîmâ Yayınevi, Tahran: 1382, (2003).

Şa'bân, Efsane. *Nejâd, Bâbâ ve Bârân-Elif*, (Tahran: Kânûn-u Pervereş-i Fikrî-yi Kûdekân ve Novcevanân, 1374/1995), 22.

Abbas Yemînî Şerîf, *Âvâz-ı Fereştegân*, (Tahran Emir Kebir, 1325/1946), 56.

Zendegînâme ve Hidemât-ı İlmîyû Ferhengî-yi Ostâd Cebbâr Bağçebân, Encumen-i Mefâhir-i Ferhengî, Tahran, 1385.

İNTERNET KAYNAKLARI

A'lâ, Muhsin. “Suver-i Gunâgûn Der Şi’ri Şâirân-i Kûdekân ve Novceânân”, صورگوناگون خیال در شعر شاعران کودک و نوجوان (blogfa.com), 1. Erişim tarihi: 3.12.2023.

Bahâr, Melîkü’ş-Şuarâ. Tasnifhâ Der Destgâh-i Mâhûr, Bend-i Evvel, <https://ganjoor.net/bahar/tasnifbk/sh5>, Erişim tarihi: 5.12.2023.

Bayburtlu, Yavuz Selim. “Metin Yapılarının İnceleme ve Eleştirmedeki Önemi”, Kesit Akademi Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 18, Mart (2019).

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/258107>, Erişim: 16 Mart 2022.

BBC News Farsî “Mahmûd Kiyânûş, Şâir, Nevîsende ve Hâlik-i Mecnûa Nâme-i Ez London Dergožeşt”, 23 Ocak 2021. <https://www.bbc.com/persian/iran-55640837>, Erişim tarihi: 16. 07. 2023.

Behrengî, Samed. *Ulduz ve Kolağhâ*, İntişârâtı Şems, t.y.,y.y., 9.

<http://dl.persianpdf.com/tarikh/B2.pdf>, Erişim tarihi: 10. 08. 2023.

Samed Behrengi, *Yek Helû Hezâr Helû*, 2. <https://mihanebook.com/wp-content/uploads/2021/02/Erişim> tarihi: 1. 10. 2023.

Behrengî, Samed. <http://samadbehrengi.com/biography.html>, Erişim 20. 05. 2023.

Bergozâr-ı Neşest-i İlmî Hâle Pîrîzen ve Mehman-ı Nâhande Gozîde-i Dastân Mehmân-ı Nâhande, Haber-i İctimâî, Hordâd-Haziran 29, 1396-2017, 16: 27.

BIOGRAPHIE Meltz von Lomnitz, Hugo Von, <https://kulturstiftung.org/biographien/meltzl-von-lomnitz-hugo-von-2>, Erişim tarihi: 21. 07. 2023.

Biyografi-yi Abbâs Yemînî Şerîf, <https://www.beytoote.com/art/artist/abbas3-yemini-sharif2.html>, Erişim tarihi: 10. 08. 2023.

Cihanbahş Sultânî, “Delîl-i Muvaffâkiyet-i Kıssahâ-yi Mecîd Dastâneş Bûd”, <https://www.irna.ir/news/84933044/>, Erişim tarihi: 8.08. 2023.

Çer, Erkan. Çocuk Edebiyatında Çocuk Gerçekliği, Sözeltili Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Dergisi İnceleme Araştırma Eleştiri, <https://www.sozelti.com/2021/02/01/cocuk-edebiyatinda-cocuk-gercekligi/> Erişim tarihi: 3. 07. 2022.

“Derbâre-i Cebbâr Bağçebân Mubde-i Sebk-i Novin Âmûzeş ve Âmûzgârî-yi Hastegî Nâpezîr”, Pejûheş-i Dânişnâme, (Yayınlanma tarihi: 1398, Âzer: 4, 12: 17), <https://www.irna.ir/news>, Erişim tarihi: 9.07.2023.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/258107>, Erişim: 16 Mart 2022.

Der Sâl Rûz’î Dergožeşt-i Samed-i Behrengî “Yek Helû Hezâr Helû; Telâşi Berâyi Be Bâz Neşesten-i Dıraht-i Adalet”; Nilüfer Bahtiyârî, 10 Şehrîver, 1396, 10.00. <https://shahrestanadab.com/Content/ID/7295>, Erişim tarihi: 18. 07. 2023.

Dîvân, Kasîdetü Merhaban Bîr-Rabî’ Bi Reyânîhi, <https://diwandb.com/poem/Erişim> tarihi: 29. 08. 2023.

Dîvân-ı lugâtî’t-Türk Tercümesi, I, 263, 484; III, 176.

Evlâdukum LeysûLeküm Evlâdukum Ebnaul-Haya, Bivasitati Mücerred Re'y, yayın tarihi: 27. 11. 2021.

Ebû Firâs En-Nitâfi, <https://ar.wikipedia.org/wiki>, Erişim tarihi: 1.10.2023.
Enâşîd, Durûs Fi'l-Luğati'l-Arabiyye, Fahrî El-Bârûdî, Divânu Bârûdî,
http://www.schoolarabia.net/asasia/duroos_1_2/arabi/belad_alorb/belad_alorb.htm, Yayın Tarihi: 2002.

Efsâne Şa'bân Nejâd,
<http://www.afsanehabannejad.com/index.php/fa/afsanehman/activities>, Erişim tarihi: 20. 05. 2023.

el-Enbâ, Unşitatü'l-Mütenevvia Lidârî'l-Âsârî'il-İslâmiyye, Yayın tarihi: 19.09.2022, <https://www.alanba.com.kw/1141949>, Erişim tarihi: 27.09.2023.

Eş'âr-i Kûdekâne Mustafa Rahmandust, Rûzâne, <https://roozaneh.net>, Erişim tarihi: 27.09.2023.

Fazlullah Muhtedî Subhî, Dastân-i Berâyî Kûdekân, Târih-i İntişar: 21. 07. 1401, 08: 45.

Gökyay, Orhan Şaik <https://www.antoloji.com/bu-vatan-kimin-2-siiri/>, Erişim tarihi: 6. 08. 2023.

Fercamniyâ, Câvid. "Samed Behrengî ve Ketabhâ-yi; Ez Mâhî-yi Siyâh-i Kûçûlû Tâ Âsâr-i Tercüme Şode", Be Rûz Sâni: Şehrîver 1400, <https://www.chetor.com/229852>, Erişim tarihi: 19.07.2023.

"Goftogû Bâ Doktor Efsâne Şa'bân Nejâd Şâir'in Tabîatgirâ: Hatmen Ez Beyne Beççehâ-yi Uvz Nevîsende, Şâir-i Tasvirgir Hâhim Dâşt", <http://pasineevaz.com>, Erişim tarihi: 21. 07. 2023.

Göçer, Ali. "Dil-Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine", Türk Dili Dergisi, 1. <https://www.tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2012/11/14.pdf> Erişim tarihi: 29, 01, 2022.

Ğâdî, Muhammed Yunus. "Nenşuru Şerhu Kasidetü'l Ğurâbu ve's-Sa'lebu Lis'Saffi'l-Hâmis", Sultatu Ammân Et-Ta'lîmiyye El-Ğurâbu ve's-Sa'lebu, Yayın tarihi: 14 Nisan 2023, https://www.oman-edu.com/2019/01/blog-post_10.html, Erişim tarihi: 21. 08. 2023.

Gülten Dayıoğlu, Fadiş, 7-8. Ayrıca bakınız: <https://www.gultendayioğlu.com/hakkında>, Erişim tarihi: 16. 05. 2023.

Hâdî Ensârî, Târihçe-i Gonbed-i Telâyî Harem-i Ali İbni Musâ er-Rızâ, Yayın tarihi: 31 Haziran 1400, 10:11, <https://www.khabaronline.ir/news/> Erişim tarihi: 28. 08. 2023.

Hûman Yemînî Şerîf,
<http://www.yaminisharif.net/158616061583171117401606157516051607.html>, Erişim: 17. 07. 2023.

Hüdhüdât'ül-Üm الأم هدهدات:
<https://www.maajim.com/dictionary/المعجم%20الوسيط>, Erişim tarihi: 5. 02. 2023.

Hüseyin Kerimî, “Nagdi Câmia Şinâsâne Berayi Dastânî Mâhîyi Siyâh’i Kûçûlû”, LİSNA, Yayın tarihi: Yekşenbe, 02 Eylûl-Şehriver/Eylûl, 1399 (2020), 09: 42.

İntigâd-i Edebî Talibof ve Kitâb-i Ahmed, İran Şehr, Şomâre: 5-6, 283-297. <http://ensani.ir/file/download/article/20120426114815-4036-77.pdf>, Erişim tarihi: 30. 04. 2023.

Kişâverz, Nâsır. Se tâ stâre der destem oftâd, سه تا ستاره در دستم افتاد - شعر ناصر کشاورز (ayateghamzeh.ir), Erişim tarihi: 4.12.2023.

Kitâb-i Yâd-ı Şî’rhâ-yi Şîrîn-i Debistân, pdf Yek Karn-ı Eş’âr’i Debistânî, 1290’dan 1390’a Kadar, Nûsha. Yazar: Ekber Kurra Dâğî.

Kitâb-i Devvom-i Debistân, Vizâret-i Ferheng, 1339.

Kurtuba, Fatima Şerafüddin, https://web.archive.org/web/20201217132047/https://www.kalimatgroup.ae/our-authors.html?translated_by=1249, Erişim tarihi: 8. 08. 2023.

Kuzu, Türkan. “Aytül Akal’ın Masallarıyla Çocukta Çevre Bilinci Geliştirme”, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, <https://aytulakal.com/degerler/aytul-akalin-masallari-ile-cocukta-cevre-bilinci-gelistirme?showall=1>, Erişim tarihi: 5. 07. 2023.

Literary Theory and Critism By Nasrullah Mambrol on December 10, 2017, Germaine de Stael’s, <https://literariness.org/2017/12/10/literary-criticism-of-germaine-de-stael/>, Erişim tarihi: 21. 07. 2023.

Mâhî-yi Siyâh-i Kûçûlû: Hülsâ ve Tahlîl-i Dastân-i Ez Samed Behrengî, Yayın tarihi: 19. Temmuz, 2023, <https://www.delgarm.com/poetry-and-literature/16360>, Erişim tarihi: 19. 07. 2023.

Menûçehri İhtirâmî, *Mehmanhâ-yi Nâhande*, Tasvîr: Gulamali Lutfî, (Tahran: Nâşir Gozareş, 1380-2001), s.y.

Men Nağme Serâyi Kûdekânem..Ber Engîze-i Zâd-i Rûz-i Abbâs Yemînî Şerîf, <https://www.isna.ir/news>, Erişim tarihi: 14.01.2024.

Menûçehri İhtirâmî, *Kıssâ-i Be Şî’ri Kûdekâne Hasen-i Mâ Ye Berre Dâşt*, 2., <https://dl.istgahekoodak.ir/book/hasani-barreh-istgahekoodak.ir.pdf>. Erişim tarihi: 19.07.2023.

Mecelletü’l-Müstakbel El-Arâbî, Sayı: 458, Nisan 2017.

Muhammed İstilâmî, “İntikâd-i Kûdekân-û Nov Cevânân; Kıssâhâ-yi Lafonten Tercüme-i Nîr Saîdî” Sepîde-i Ferdâ, (Devre-i 3, Şomare: 201, Mordâd 1337), 85-88. <https://ketabak.org>.

Muhammed Muhammedî, Edebiyât-ı Kûdekân-ı Îrân Der Çerhaş-i Ez Sidde-i Be Sidde-i Dîger, Zenân-i İmrûz Dergisi, 41, Bahar, 1400/2021, <https://ketabak.org/content/16568-Erişim> tarihi: 24. 08. 2023.

Mûrâdî, Ma’sûme. Târihçe-i Edebiyât-i Kûdek û Novcevân Der Îrân Yâddaşt-i Ez Ma’sûme Mûrâdî, Pervende-i İhtisâs-i Edebiyât-i Kûdek û Novcevân, Müessesesi-i Ferhengî Hünerî Şehristân Edeb, 29, Behmen-Şubat 1397-2018, 15: 28. <https://shahrestanadab.com/Content/ID/10116/--ایران-ونوجوان-در-ایران> تاریخچه ادبیات کودک و نوجوان در ایران- یادداشتی- از معصومه مرادی Erişim tarihi: 15. 07. 2022.

Müntedâyât Vuride Ala'l-Fünûn: Kum Yâ Bûney Yevmü'l-Î'd İbâde ve Âde Ma'aş-Şuâ'râ, Kayıt tarihi: Ağustos Mısır Devleti: 2010, <https://www.ward60.art/showthread.php?t=19430>, Erişim tarihi: 24. 07. 2023.

Negâhi Be Zarfiyethâ-yi Numâyişi Kıssahâ-yi Kohen-i İrânî, <https://www.youtube.com/watch?v=4NVp3pXBqWE>, Erişim tarihi: 17. 07. 2023.

“Negâhî Be Asâr-i Samed-i Behrengî Te'siri Asâr-i Samed-i Behrengî Ferâter Ez Omr-i Kûtâh-i Ust” تیر 1399 چهارشنبه
<http://farhangemrooz.com/news/62459/> - نگاهى به آثار - صمد بهرنگى - تاثیر آثار - صمد بهرنگى -
Erişim tarihi: 4 Haziran 2022.

Neşr-i Cemâl Jamal Poblacion “Anâsir-i Hiyâl Der Edebiyât-i Kûdek (Teşhis)”, <https://jamalnashr.com/2022/01/25/>, Erişim tarihi: 25. 07. 2023.

Pencere-i Ru Be Afitâb, <http://adfama.blogfa.com/post/40>, Erişim tarihi: 15. 01. 2023.

Portâl-i İmam Humeyni, Mecelle-i Kûdek, Sayı: 188, 6-7. http://www.imam-khomeini.ir/fa/c202_85727, Erişim tarihi: 25. 08. 2023.

Rezâyî, Fâtîme Muhammed. “Berâyi Men Şi'r Bekhân”, 12/16, 1399/2020. www.roshdmag.ir/fa/article, Erişim tarihi: 9.05.2023.

Ruveyda, Mustafa. Mecelletü'l Haya Li'l-Etfâl, El-Edebiyyatü'l-Ürdüniyyetü Tağrîd En-Neccâr, Dayfetü'l-Haya Lil-Etfâli Ala'l-Facebook, 1-10, <http://alhayatililatifal.net/full.php?ID=2788>, Erişim tarihi: 18.10.2023.

Selam Ferzendem, Şi'ri Kûdekâne Fereşte, <https://salamfarzandam.com/portfolio-items>, Erişim tarihi: 31. 07. 2023.

Sivri, Medine, Çocuk Edebiyatında Görsel Metin İlişkisi, Türk Dili Dergisi, 578. <https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/576.pdf>, Erişim tarihi: 17. 09. 2023

Sultatu Ammân Et-Ta'lîmiyye El-Ğurâbu ve's-Sa'lebu, “Nenşuru Şerhu Kasidetü'l Ğurâbu ve's-Sa'lebu Lis'Saffi'l-Hâmis”, Muhammed Yunus El-Ğâdî, Yayın tarihi: 14 Nisan 2023, https://www.oman-edu.com/2019/01/blog-post_10.html, Erişim tarihi: 21. 08. 2023.

Stâre Şi'ri Kûdekâne Zibaterîn Eş'âr-i Kûdekâne-i Mustafa Rahmandust, Yayın tarihi: 1402/2023. <https://setare.com/fa/news/18288/> Erişim tarihi: 29. 08. 2023.

Şi'ri Mâder-i Bozorgi Hûbem, <https://hodhod.com/blog/madar-bozorge-khobam>, Erişim tarihi: 20.08.2023.

Şi'rhâ-yi Kûdekâne Mustafa Rahmân Dust, <http://koodakan.akairan.com/koodak/kodakane1/news20181820521425891.html>, Erişim tarihi: 5.06.2023.

Şi'ri Amû Nevruz Ez Esedullah Şa'bânî, <https://ketabak.org/>, Erişim tarihi: 13. 09. 2023.

Türk Dili ve Edebiyatı, Çocuk Edebiyatı Nedir? Özellikleri, Tarihçesi, https://www.turkEDEbiyatı.org/cocuk_edebiyatı.html, Erişim Tarihi: 4 Haziran 2022.

Türk Dili, Şubat 2023, 95. https://www.tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2023/02/Mustafa-Ruhi-Sirin- s_Gokyuzune-Soru-Sormak.pdf, Erişim Tarihi: 9. 08. 2023.

Yazıcı, Nermin. “Edebiyat Tarihi Bağlamında Türk Çocuk Edebiyatı Tarihi Yazımında Karşılaşılan Sorunlar”, Erdem Dergisi, 60, 2011.. <https://erdem.gov.tr/tam-metin/166/tur>, Erişim tarihi: 27. 09. 2023.

Yağmâyî, Habib. Rubâh ve Zâğ, *Kitâb-i Debistân*. <https://ketabak.org>., Erişim tarihi:

Yıldız, Saadettin *Bayrak Şairi Arif Nihat Asya’dan Seçmeler*, 5. Baskı, Öteken Yayınları, İstanbul: 2009.

Yasmînîyyât Sağîrâ/ Yasmîn Şemlâvî, Yayın tarihi: 19.10.2010. <https://www.qadita.net/literature/proze/Erişim> tarihi: 27. 09.2023.

Zindegînâme: Mehdî Âzeri Yezdî (1301-1388), <https://www.hamshahrionline.ir/news>, Erişim tarihi: 2.07.3023. <https://www.ketabrah.ir/author/6744>, Erişim tarihi: 16.07.2023.

Zendeğînâme-i Ahmed Şamlû, <https://4goush.net>, Erişim tarihi: 27. 07. 2023. <https://koodaki.org>, Erişim tarihi: 16. 07. 2023.

Muhammed İstilâmî, “İntikâd-i Kûdekân-û Nov Cevânân; Kıssâhâ-yi Lafonten Tercüme-i Nîr Saîdî” Sepîde-i Ferdâ, (Devre-i 3, Şomare: 201, Mordâd 1337), 85-88. <https://ketabak.org>.

Selam Ferzendem, Şi’ri Kûdekâne Fereşte, <https://salamfarzandam.com/portfolio-items>, Erişim tarihi: 31. 07. 2023.

Zahûrî, Muhsin. Kitâb Neveşt, “Ferhengnâme-i Kûdekân ve Novcevanân”, Yayın tarihi: (14. 04. 2006), Tahran/İran, http://ketabnevesht.blogspot.com/2006/04/blog-post_14.html, Erişim tarihi: 22. 07. 2023.

Zendeğînâme-i Ahmed Şamlû, <https://4goush.net>, Erişim tarihi: 27. 07. 2023. <https://koodaki.org>, Erişim tarihi: 16. 07. 2023.

Zendeğînâme-i Mustafa Rahmandust, <https://www.hamshahrionline.ir/news/95939>, Erişim tarihi: 17. 07. 2023.

Zendeğînâme: Mehdî Âzerî Yezdî (1301-1388), <https://www.hamshahrionline.ir/news>, Erişim tarihi: 2.07.3023.

<https://www.turkedebiyati.org/cocuk-edebiyati.html>, Erişim tarihi: 30.06.2023.

<https://www.turkedebiyati.org>.

<https://docplayer.biz.tr/25933447-Edebiyat-maddesine-turkce-sozluk-ve-buyuk-larousse-sozluk-ve.html>

<https://fa.wikipedia.org>. Erişim tarihi: 13 Mart 2022.

<https://mawdoo3.com>, Erişim tarihi: 17. 07. 2023.

TDK Sözlük, <https://sozluk.gov.tr>, Erişim tarihi: 3. 07. 2022.

Ahmed Vennüs, İmân. Edebü’l-Etfâl Beyne’s-Sikâfe ve’t-Terbiye-Kirâtun Fî Kitâbin, el-Hivâru’l Mütemeddin, Sayı: 2204, Yayın tarihi: 27. 02. 2008. 10: 36. أدب الأطفال بين الثقافة والتربية- قراءة في كتاب- Erişim tarihi: 27. 08. 2023.

<https://www.ketabrah.ir/author/6744>, Erişim tarihi: 16.07.2023.

<https://koodaki.org>, Erişim tarihi: 16. 07. 2023.

کیهان بچه ها: Keyhân-ı Beççehâ, <https://fa.wikipedia.org/wiki>, Erişim tarihi: 23.05.2023.

<https://www.ketabrah.ir/author/6744>, Erişim tarihi: 16.07.2023.

<https://hodhod.com/blog/eidet-mobarak>, Erişim tarihi: 21. 11. 2022.

<https://www.tasnimnews.com/fa/news>, Erişim tarihi: 18. 07. 2023.

<https://www.tasnimnews.com/fa/news>, Erişim tarihi: 18. 07. 2023.

Ebû Firâs En-Nitâfi, <https://ar.wikipedia.org/wiki>, Erişim tarihi: 1.10.2023.

<https://www.turkedebiyati.org/yazarlar/muzaffer-izgu.html>, Erişim tarihi: 16. 05. 2023.

<https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/Tacettinsimsek.pdf>, Erişim tarihi: 24.06.2023.

“Çocuk edebiyatı”, TDK, 2015. <https://kelimeler.gen.tr/cocuk-edebiyati-nedir-ne-demek-75893>, (Erişim: 20 Şubat 2022).

<https://www.turkedebiyati.org/yazarlar/muzaffer-izgu.html>, Erişim tarihi: 16. 05. 2023.

Mecelle-i Hired Sâlân. Ketâbhâne, Sayı: 228, 10. http://www.imam-khomeini.ir/fa/c202_72073/, Erişim tarihi: 26. 08. 2023.

کیانوش، محمود. (1369). طوطی سبز هندی. چاپ اول. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان

Ebu Firas en-Nitâfi, El-Mecelletü Va'yü'l-İslâmî, ثوب العيد | قصة الإسلام (islamstory.com), Erişim tarihi: 3.12.2023.

<https://www.turkedebiyati.org/aliterasyon-asonans/>, Erişim tarihi: 27. 12. 2023.

<https://diwandb.com/poem>, Erişim tarihi: 27.12. 2023.

https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%B9%D9%85%D9%88_%D9%86%D9%88%D8%B1%D9%88%D8%B2#cite_note-3

<https://emam8.com/article/30994/eRİŞİM> tarihi: 21.01.2024.

